Coperta: *Victor Mașek*

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

821.0.09
B 33

GEORGE BARIȚ
ȘI
CONTEMPORANII SĂI

VOL. V

Corespondența primită de la
VASILE POP, IOSIF HODOȘ,
DIMITRIE MOLDOVAN, ILIE MĂCELARIU
și IOAN MICU MOLDOVAN

EDIȚIE DE ȘTEFAN PASCU, IOAN CHINDRIȘ,
GELU NEAMȚU, DUMITRU SUCIU și GEORGE CIPĂIANU
Coordonator: ȘTEFAN PASCU

DOCUMENTE LITERARE

8633

EDITURA MINERVA
BUCUREȘTI — 1981

București
LITERATURA

SECRETARIATUL EDIȚIEI:

Ioan Chindriș, secretar; *Ana Ciurdariu* și *Konrad Gündisch*, consultanți pentru limba germană; *Carol Engel*, consultant pentru limbile maghiară și latină; *Gabriela Smarandache*, consultant documentar și iconografic; *Ella Karsai*, fotograf

CUVÎNT CĂTRE CITITORI

Un nou volum din cuprinsul epistolar Bariț, al V-lea, oferim iubitorilor și prețuitorilor culturii naționale. O nouă coloană de susținere, frumoasă și trainică, la edificiul culturii poporului român și a istoriei sale zbuciumate în a doua jumătate a secolului trecut. O coloană la ridicarea căreia au sîrguit cinci peronalități de primă mărime din viața culturală și politică a românilor ardeleni: Vasile Pop, Iosif Hodoș, Dimitrie Moldovan, Ilie Măcelariu și Ioan Micu Moldovan. Două figuri proeminente prin activitatea lor politico-culturală, Ilie Măcelariu și Dimitrie Moldovan, alte trei tot atît de proeminente prin activitatea lor cultural-politică, Vasile Pop, Iosif Hodoș și Micu Moldovan. Disjungere, recunosc într-o măsură artificială, deoarece la toți cinci, ca de altfel la totalitatea personalităților celei de a doua jumătăți a sec. al XIX-lea, culturalul se îngemănează inseparabil cu politicul și politicul cu culturalul. Exemplele sînt foarte numeroase, de aceea exemplificarea e foarte selectivă: Bălcescu, Kogălniceanu, Papiu Ilarian și Ioan Sbiera; Alecu Russo, Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu și Iosif Vulcan; George Bariț, Eudoxiu Hurmuzaki, Alexandru Odobescu și Bogdan Petriceicu Hasdeu; Iacob Negruzzi, Cezar Bolliac, Timotei Cipariu și Dimitrie Petrino. Și foarte mulți alții.

Cele 39 de scrisori ale lui Vasile Pop din răstimp de cinci ani (1837—1842) ni-l dezvăluie pe autorul începuturilor istoriei culturale a românilor de pretutindeni ca un reprezentant de seamă al ideologiei luminilor din perioada de trecere spre romantism. Prin preocupările sale de polihistor: poezie, medicină, publicistică, etnografie, lingvistică, sociologia culturii etc. Lucrarea sa *Disertație despre tipografiile românești* a constituit un debut și totodată o revelație prin noutatea subiectului și mai cu seamă a conținutului acestuia, precum și a concepției cu privire la unitatea culturală a românilor de pretutindeni. „O nație — demonstrează Vasile Pop pe temeiul constatărilor sale culturale — nu se poate despărți prin munți înalți, rîuri mari sau alte hotare politicești, ci numai acolo încetează a fi o nație, unde încetează limba care o unește". Unitatea culturală dar și politică stăruie în conștiința lui Vasile Pop și atunci cînd joacă rol de propulsor al publicisticii românești prin îndemnurile adresate lui Bariț și colaboratorilor *Foii pentru minte, inimă și literatură*. Și, de asemenea, cînd este preocupat ca foile românești să pătrundă și să fie citite de toate păturile și categoriile sociale și nu doar de o pătură subțire de culturali. Asemenea preocupări constituie îndemnul principal de a se interesa și de problemele limbii, expunîndu-și opiniile cu privire la ortografia latino-românească, în *Foaia pentru minte*.

Continuitatea și unitatea spirituală a poporului român se desprind drept concluzii principale ale lucrării despre înmormîntarea la români: *Dissertatio de funeribus daco-roma-*

norum. Şi aceasta e un început în istoria culturii româneşti; un început ce nu şi-a găsit continuatori pe măsura însemnătăţii subiectului, astfel că lucrarea lui Vasile Pop nu poate fi ignorată nici acum, după aproape un secol şi jumătate de la apariţie, de cei ce se ocupă de asemenea probleme.

Luministul Vasile Pop îşi descopere posibilităţile culturale, variate şi totodată interesante, în *Prefaţa* la *Psaltirea* lui Ioan Prale şi în preocupările sale de medicină curativă, fie că sînt înveşmîntate în forme poetice, *Elegia de laudibus medicinae*, fie în limbaj balneologic: *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc şi Covasna.*

*

Numeroase asemănări se pot constata cu uşurinţă între alţi doi corespondenţi ai lui Bariţ cuprinşi în acest volum: Iosif Hodoş şi Ioan Micu Moldovan. Asemănări în ce priveşte preocupările cultural-politice şi politico-culturale, chiar dacă problemele concrete sînt proprii fiecăruia.

Cel dintîi, Iosif Hodoş, la vîrta de 19 ani numai se găseşte în fruntea luptei pentru libertate şi dreptate socială şi naţională a poporului român în revoluţia de la 1848, ca viceprefect al Cîmpiei şi apoi al Clujului. Asemănarea cu vărul său, Alexandru Papiu Ilarian, e evidentă. Papiu la vîrsta de 20 de ani era unul din cei mai de seamă tribuni ai revoluţiei românilor. Participant la revoluţie, Hodoş este preocupat în acelaşi timp de înţelegerea acesteia, de aceea adună documente pe care le oferă apoi lui George Bariţ şi Al. Papiu Ilarian, monografii contemporani ai istoricelor evenimente.

Revoluţia din 1848 a mai impus contemporanilor şi o altă concluzie: cîştigarea dreptului şi dreptăţilor poporului român cu arma juridică. În acest scop, Avram Iancu, Simion Balint şi Axente Sever făuresc proiectul înfiinţării unei Academii de drept în care tinerii români să-şi poată însuşi învăţăturile necesare. Şi tot în acest scop, Simion Bărnuţiu, Al. Papiu Ilarian şi Iosif Hodoş se îndreaptă spre Viena mai întîi, apoi spre Pavia şi Padova de unde se întorc acasă cu diplome de doctori în drept.

Înarmaţi cu ştiinţa dreptului, asemenea altora din generaţia lor, cei trei luptători îşi validează învăţătura şi calităţile de lutători politici în mod practic: Bărnuţiu şi Papiu în România, Iosif Hodoş în Transilvania. Îndată ce condiţiile i-au permis, Hodoş intră în vîltoarea luptelor politice, odată cu inaugurarea regimului „liberal": vice-comite al comitatului Zarand, deputat în Dieta de la Sibiu din 1863/1864, apoi în cea din Pesta, publicist talentat şi bine înarmat cu ştiinţa politică necesară. În calitate de vice-comite al unui comitat locuit de români în imensă majoritate, activitatea politică înseamnă lupta pentru drepturi egale pentru români în viaţa publică, dar şi spitale şi şcoli pentru tinerii comitatului, pe care le înfiinţează fără întîrziere el, sau cu ajutorul său: gimnaziu la Brad, 40 de şcoli rurale în satele zărăndene. În Dieta din Pesta este purtătorul de cuvînt al tuturor românilor din Transilvania, apărătorul dîrz şi temeinic al autonomiei Transilvaniei, al drepturilor ce se cuveneau românilor, şi altor popoare nedreptăţite din Imperiul austro-ungar. Activitatea sa parlamentară, concepţiile sale istorico-politice cuprinse în intervenţiile rostite în dietă, în articolele de presă sau în studii cu caracter teoretic şi practic în acelaşi timp, au fost considerate şi de aceea însuşite de fruntaşii vieţii politice ai acelei vremi, români şi ai naţionalităţilor nedreptăţite din Ungaria.

Prestigiul cîştigat ca luptător, gînditor politic şi istoric militant, explică numirea sa, în 1866, ca membru fondator al Societăţii Academice din Bucureşti, odată cu alţi învăţaţi şi luptători politici din provinciile româneşti de sub dominaţie străină: George Bariţ, Timotei Cipariu, Alexandru Roman, Gavril Munteanu, Alexandru Mocioni şi Vincenţiu Babeş — din Transilvania; Alexandru Hurmuzaki şi Ioan Sbiera — din Bucovina; Alexandru Hasdeu, Al. Stamate şi Ioan Stroescu — din Basarabia. De acum înainte, activitatea politică şi publicistică a lui Iosif Hodoş se întregeşte şi întrepătrunde şi mai mult cu cea cultural-ştiinţifică, şi în calitate de membru al Academiei şi în aceea de membru marcant al Astrei. Lui Hodoş i se încredinţează editarea operelor lui Dimitrie Cantemir care însemna traducerea celor scrise în latineşte, comentarea acestora şi a celor scrise în limba română. Majoritatea scrisorilor adresate lui Bariţ în răstimpul dintre 1867—1880 cuprinde informaţii de mare preţ în legătură cu această activitate laborioasă: dificultăţi ştiinţifice şi greutăţi materiale. Învingîndu-le şi pe unele şi pe altele, Hodoş îmbogăţeşte patrimoniul cultural-ştiinţific românesc cu trei volume din opera cantemiriană: *Descrierea Moldovei*, *Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului Otoman* (traduceri, note, comentarii).

Activitatea academică în domeniul istoriografiei se întregeşte cu aceea din domeniul lingvisticii, în calitate de colaborator al *Dicţionarului limbii române.*

Ştiinţa militantă şi cultura militantă se îngemănau organic în activitatea lui Hodoş şi în activitatea sa în cadrul Astrei (referate, disertaţii), al Societăţii de teatru şi în alte societăţi şi asociaţii culturale. Toate aceste activităţi (politice, culturale, ştiinţifice) se completau şi slujeau interesele poporului român, ridicarea acestuia la situaţia ce i se cuvenea potrivit dreptului natural şi dreptului ginţilor, trecutului său şi contribuţiei sale la susţinerea societăţii.

*

Ioan Micu Moldovan este moştenitorul şi continuatorul activităţii lui Iosif Hodoş în generaţia imediat următoare. Dîrz în urmărirea şi realizarea scopului urmărit, niciodată personal, totdeauna naţional, modest în comportament şi manifestaţii publice, fără emfază demagogică, demn în tot ceea ce gîndea şi înfăptuia, podoabe de mare preţ ce înfrumuseţează fiinţa omului superior, inteligenţa ţărănească, profundă, Ioan Micu Moldovan a fost totdeauna la datorie, în fruntea altora: ca elev şi student, ca profesor şi director, ca membru marcant şi preşedinţe al Astrei, ca membru al Academiei Române, ca fruntaş politic ascultat şi urmat, ca luptător cu condeiul şi cu fapta. Timp de peste trei decenii Ioan Micu Moldovan a fost profesor şi dascăl, de istorie şi geografie, de limbă şi literatură română, de limba latină şi filozofie. A educat şi instruit numeroase generaţii cu prestigiu şi autoritate, acest om mic de statură, mare în învăţătură de la catedră, şi prin manualele realizate de el pentru aceeaşi tineri dornici de cunoaştere: *Vocabular latin*, *Dicţionar român-latin*, *Istoria Ardealului*, *Geografia Ardealului*. În calitate de redactor al revistei *Foaia Şcolastică*, rolul său educativ şi instructiv se extindea chiar şi asupra educatorilor, învăţători şi profesori, care erau informaţi şi îndrumaţi în activitatea lor cu competenţă şi răspundere. Asemenea marelui său înaintaş Timotei Cipariu în fruntea Tipografiei metropolitane, Ioan Micu Moldovan îi orientează activitatea spre acelaşi scop înalt: cultivarea în spirit naţional a poporului român.

Concordanţa între diferitele şi multiplele activităţi se vădeşte şi în alte preocupări cultural-ştiinţifice ale lui Micu Moldovan: la Academie, unde a ocupat fotoliul lui George Bariţ „pentru distinsele merite literare şi ştiinţifice", la Astra, a cărei activitate a extins-o şi în Banat şi părţile vestice. Studiile sale de istoria bisericii, cele cu privire la Samuil Micu, publicarea Actelor sinodale, etc. se disting prin valoarea informativă şi conţinutul de idei. O asemenea personalitate nu putea rămîne pasivă faţă de frămîntările politice de care erau cuprinşi românii din Transilvania într-o perioadă de maximă importanţă pentru viitorul lor şi al întregii naţiuni române. Şi n-a rămas. A fost mereu în frunte, totdeauna în primele rînduri, curajos, ascultat, urmat.

Iar activitatea sa economică, la Banca „Albina“ din Sibiu şi la cea din Blaj, nu izvora din dorinţa de a face avere personală, ci din aceea de a sprijini cultura, tineretul talentat, adică aceleaşi interese superioare.

*

Dimitrie Moldovan şi Ilie Măcelariu merg pe acelaşi drum în tinereţe: participanţi activi, cu rol însemnat în revoluţia de la 1848, pe drumuri paralele după aceea, dar foarte asemănătoare ca finalitate: continuarea şi aplicarea programului revoluţiei. Unul, Dimitrie Moldovan, mai ales ca funcţionar superior, făcînd parte dintre puţinii români ce reuşesc să urce treptele ierarhiei administrative, pînă la aceea de secretar şi consilier la Cancelaria Aulică Transilvană din Viena, celălalt, Ilie Măcelariu, nu în primul rînd ca funcţionar, ci ca fruntaş politic al românilor din Transilvania. Şi unul şi altul, în toate împrejurările şi în orice ipostază, nu au uitat o clipă şi nu s-au depărtat nici cu un pas de interesele majore ale poporului român, fiind prezenţi totdeauna la datorie. Chiar atunci cînd slujea interesele Curţii din Viena, Dimitrie Moldovan nu le uita pe ale românilor, căutînd calea, uneori întortocheată, a rezolvării echitabile a problemelor. Totdeauna precumpănind, în acţiunile şi faptele sale, interesele neamului său.

Importanţa corespondenţei lui Dimitrie Moldovan relevă eforturile sale continue de a găsi calea unui compromis necompromiţător între conştiinţa şi îndatoririle sale de român şi îndatoririle de funcţionar superior habsburgic. Şi de asemenea, prin ştirile interesante, importante şi utile, pe care, în calitatea pe care o avea, le putea oferi lui Bariţ şi prin Bariţ opiniei publice româneşti, deoarece multe din informaţiile sale, într-un fel sau altul erau aduse la cunoştinţa cititorilor prin intermediul foilor româneşti.

Aproape două decenii, răstimp cuprins în corespondenţa sa cu Bariţ (din 1861 pînă în 1879), Ilie Măcelariu a fost mereu în frunte, iniţiator şi organizator al numeroaselor acţiuni şi activităţi: ca deputat în dietele Transilvaniei, în cea din Pesta un timp, ca iniţiator şi organizator al Conferinţei de la Miercurea, cînd se organizează Partidul Naţional Român din Transilvania şi se hotăreşte pasivismul faţă de dieta Ungariei, al altor conferinţe, timp de 10 ani. Ocupînd asemenea poziţii şi desfăşurînd asemenea activităţi, este uşor de înţeles însemnătatea corespondenţei lui Măcelariu cu Bariţ şi din punct de vedere al bogăţiei de informaţii şi al orientării politice a românilor în perioada cenuşie a dualismului austro-ungar.

*

Cinci corespondenţi, cinci personalităţi puternice, peste o jumătate de secol de activitate intensă, culturală şi politică a românilor ardeleni şi nu numai a acestora, ci a tuturor românilor. A tuturor, deoarece activităţile culturale: Astra, Academia Română, învăţămîntul, ştiinţa (filologică şi istorică mai ales), publicistica îmbrăţişau problemele generale, peste graniţele politice artificiale ce despărţeau pe fraţi de fraţi. Şi de asemenea, în aceeaşi măsură şi în activitatea politică: revoluţia din 1848, războiul de independenţă, lupta pentru drepturi politice naţionale pe seama românilor din Transilvania, pentru salvarea şi apoi recîştigarea autonomiei Transilvaniei, nu erau numai problemele poporului român din Monarhia habsburgică, ci ale întregii naţiuni române, o etapă importantă spre realizarea scopului final: unirea tuturor românilor în acelaşi organism statal. Concepţiile culturale şi politice cultivate de cei cinci corespondenţi şi cu Bariţ şase, erau, fără îndoială, înaintate, cele mai înaintate pentru acea vreme şi în condiţiile concrete ale Transilvaniei acelei vremi. O cuprinzătoare şi nuanţată frescă se conturează din cuprinsul celor 191 de scrisori pe o întindere de 54 de ani (1837—1891). O frescă dinamică, cu culori şi nuanţe suprapuse uneori, într-o înfăţişare tridimensională întotdeauna, pe un fond proeminent, dens şi rezistent — interesele majore ale poporului român — paleta culorilor se întregeşte, una derivînd din alta, unele generîndu-le pe altele; diferite forme de exprimare ale aceleiaşi probleme.

ŞTEFAN PASCU

TABEL SINOPTIC AL SCRISORILOR DIN VOLUMUL V

VASILE POP

Nr. scrisorii	Data			Locul expedierii	Biblioteca (arhiva, revista sau cartea) în care se găsește s-au a fost publicată scrisoarea	Fila sau pagina
	Anul	Luna	Ziua			
1	2	3	4	5	6	7
I	1837	mai	29	Zlatna	B.A.R. ms. rom 10000	108 r + v
II	„	decembrie	„	„	„ „ „ „	110 r — 111 r
III	1838	ianuarie	6	„	„ „ „ „	112 r — 113 v
IV	„	„	24	„	„ „ „ „	114 r — 115 r
V	„	februarie	1	„	„ „ „ „	116 r — 117 r
VI	„	„	6	„	„ „ „ „	118 r — 119 r
VII	„	martie	17	„	„ „ „ „	120 r — 121 r
VIII	„	„	21	„	„ „ „ „	122 r
IX	„	„	30	„	„ „ „ „	124 r + v
X	„	aprilie	3	„	„ „ „ „	125 r + v
XI	„	mai	12	„	„ „ „ „	127 r — 128 r
XII	[„]	iunie	2	Deva	„ „ „ „	129 r — 130 r
XIII	[„]	[„]	?	[Zlatna]	„ „ „ „	170 r + v
XIV	„	iulie	7	Zlatna	„ „ „ „	131 r + v
XV	„	„	20	„	„ „ „ „	133 r — 134 r
XVI	„	„	28	„	„ „ „ „	135 r — 136 r
XVII	„	august	28	„	„ „ „ „	137 r — 138 v
XVIII	„	octombrie	19	„	„ „ „ „	139 r — 140 v
XIX	„	noiembrie	30	„	„ „ „ „	141 r + v
XX	1839	ianuarie	29	„	„ „ „ „	143 r + v
XXI	„	„	31	„	„ „ „ „	144 r
XXII	„	februarie	1	„	„ „ „ „	145 r
XXIII	„	„	19	„	„ „ „ „	147 r + v
XXIV	„	aprilie	22	„	„ „ „ „	149 r
XXV	1839	august	1	Zlatna	B.A.R., ms. rom. 1000	151 r — 152 v
XXVI	„	decembrie	13	„	„ „ „ „	153 r + 154 v
XXVII	1840	ianuarie	9	„	„ „ „ „	155 r — 156 r
XXVIII	„	„	21	„	„ „ „ „	157 r
XXIX	„	martie	31	„	„ „ „ „	159 r
XXX	1840	aprilie	24	Zlatna	B.A.R., ms. rom. 1000	161 r + v
XXXI	„	mai	30	„	„ „ „ „	162 r — 163 r
XXXII	„	iunie	1	Zlatna	„ „ „ „	164 r + v
XXXIII	„	iulie	31	Cîmpeni	„ „ „ „	166 r + v
XXXIV	„	octombrie	6	„	„ „ „ „	168 r — 169 v
XXXV	1841	ianuarie	6/25	„	„ „ „ „	171 r — 173 v
XXXVI	[„]	[iunie]	?	[„]	*Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1841, nr. 47	p.371 — 372
XXXVII	„	iunie	15	„	B.A.R., ms. rom. 1000	174 r — 175 r
XXXVIII	1842	ianuarie	17/5	„	„ „ „ „	176 r — 177 r
XXXIX	„	„	24	„	„ „ „ „	178 r + v

IOSIF HODOȘ

1	2	3	4	5	6	7
I	1847	octombrie	14/2	Cluj	B.A.R., ms. rom. 1004	177 r — 178 r
II	1848	februarie	28/16	„	„ „ „ 995	198 4r — 199 v
III	1861	septembrie	21	Roșia Montană	„ „ „ „	200 r + v
IV	[1865]	[iulie]	[7]	?	„ „ „ „	201 r — 202 r
V	1869	„	28	Baia de Criș	„ „ „ „	203 r + v
VI	1870	octombrie	16	„	„ „ „ „	205 r — 206 r
VII	1872	mai	30	„	„ „ „	207 r — 208 v
VIII	1875	decembrie	12	„	„ „ „ „	209 r + v
IX	„	„	19	„	„ „ „ „	211 r — 214 v
X	„	„	26	„	„ „ „ „	215 r — 216 v
XI	1876	[ianuarie]	[6/18]	Baia de Criș	B.A.R., ms. rom. 995	217 r — 218 r
XII	„	martie	4/16	„	„ „ „ „	219 r + v
XIII	„	martie(v.)/ aprilie (n.)	21/2	„	„ „ „ „	223 r — 224 r
XIV	1877	ianuarie	31	Sibiu	„ „ „ „	223 r — 224 r
XV	„	mai	20	„	„ „ „ „	225 r — 226 r
XVI	„	iunie	18	„	„ „ „ „	227 r — 228 r
XVII	„	august	22	„	„ „ „ „	229 r — 230 v
XVIII	„	octombrie	3/15	„	„ „ „ „	231 r + v
XIX	„	noiembrie	27	„	„ „ „ „	233 r — 234 r
XX	1879	septembrie	14	„	„ „ „ „	235 t
XXI	1880	octombrie	3	„	„ „ „ „	236 r — 237 r

DIMITRIE MOLDOVAN

1	2	3	4	5	6	7
I	1855	august	21	Sibiu	B.A.R. ms. rom. 999	1 r + v
II	1861	ianuarie	10	Orăștie	„ „ „ „	9 r — 10 r
III	[„]	[„]	[28/	[„]	„ „ „ „	13 r — 18 v
IV	[„]	[februarie,	[„/	[„]	„ „ „ „	30 r — 31 v
V	„	februarie	7	Orăștie	„ „ „ „	19 r — 20 v
VI	„	„	14	Alba Iulia	„ „ „ „	23 r — 24 v
VII	„	„	15	Orăștie	„ „ „ „	25 r — 26 r
VIII	„	„	17	[„]	„ „ „ „	21 r — 22 v
IX	„	„	27	„	„ „ „ „	27 r — 28 r
X	„	martie	1	Boița	„ „ „ „	32 r — 33 v
XI	„	„	7	Dobra	„ „ „ „	34 r — 35 v
XII	„	„	23	Viena	„ „ „ „	36 r — 37 v
XIII	„	„	25	„	„ „ „ „	38 r — 39 v
XIV	1861	mai	6	[Viena,>	B.A.R., ms. rom. 999	40 r — 41 v
XV	„	„	13	[„,	„ „ „ „	42 r — 43 v
XVI	„	„	20	Viena	„ „ „ „	44 r — 47 v
XVII	„	„	23	„	„ „ „ „	48 r — 49 v
XVIII	„	„	26	„	„ „ „ „	111 r — 112 v
XIX	„	iunie	?	„	„ „ „ „	50 r — 51 v
XX	„	septembrie	19	„	„ „ „ „	52 r — 53 v
XXI	„	octombrie	10	„	„ „ „ „	64 r — 65 v
XXII	„	noiembrie	2	„	„ „ „ „	66 r — 67 r
XXIII	1862	februarie	18	„	„ „ „ „	68 r — 71 v
XXIV	„	iulie	19	„	„ „ „ „	77 r + v
XXV	„	„	„	„	„ „ „ „	79 r — 80 v
XXVI	„	„	20	„	„ „ „ „	81 r — 82 r
XXVII	„	„	20	„	„ „ „ „	84 r — 85 v
XXVIII	„	septembrie	12	„	„ „ „ „	86 r — 90 v
XXIX	1863	aprilie	1	„	„ „ „ „	103 r — 104 r
XXX	„	mai	13	„	„ „ „ „	105 r — 106 v
XXXI	[1864]	„	4	Sibiu	„ „ „ „	
XXXII	1864	iulie	6		„ „ „ „	
XXXIII	1865	noiembrie	11	Viena	„ „ „ „	107 r — 108 v
XXXIV	1866	martie	25	„	„ „ „ „	109 r + v
XXXV	1867	„	18	„	„ „ „ „	115 r — 116 v
XXXVI	“	februarie	17	„	„ „ „ „	117 r + v
XXXVII	1872	mai	15	Sibiu	„ „ „ „	119 r + v

1	2	3	4	5	6	7
XXXVIII	1877	iulie	4	Boholt	„ „ „ „	125 r — 126 r
XXXIX	1878	februarie	23	?	„ „ „ „	127 r — 128 r
XL	1885	[ianuarie,	[7,	?	„ „ „ „	129 r — 130 r

ILIE MĂCELARIU

1	2	3	4	5	6	7
I	1861	ianuarie	26	Sibiu	B.A.R., ms. rom. 997	1 r — 2 v
II	„	februarie	27/13	„	„ „ „ „	3 r + v
III	„	„	14	[„]	„ „ „ „	5 r — 6 v
IV	„	„	16	„	„ „ „ „	7 r
V	„	martie	7	„	„ „ „ „	9 r + v
VI	„	aprilie	5	„	„ „ „ „	11 r — 12 v
VII	„	„	12	Miercurea	„ „ „ „	13 r — 14 v
VIII	„	„	14	[„]	„ „ „ „	15 r
IX	„	„	16	Sibiu	„ „ „ „	17 r + v
X	„	mai	17	„	„ „ „ „	19 r — 20 v
XI	„	„	21	„	„ „ „ „	21 r + v
XII	„	octombrie	29	„	„ „ „ „	23 r — 24 r
XIII	1862	noiembrie	30	Miercurea	„ „ „ „	26 r — 29 v
XIV	1867	martie	27	Cluj	„ „ „ „	40 r — 44 v
XV	„	aprilie	10	„	„ „ „ „	46 r — 47 r
XVI	„	„	15	„	„ „ „ „	48 r
XVII	„	„	27	[„]	„ „ „ „	49 r — 50 v
XVIII	1869	ianuarie	1	Miercurea	„ „ „ „	55 r — 58 v
XIX	[„]	[„]	10	[„]	„ „ „ „	59 r
XX	[„]	[februarie,	[20,„	[„]	„ „ „ „	60 r
XXI	„	februarie	23	Sibiu	„ „ „ „	61 r + v
XXII	„	„	„	[„]	„ „ „ „	63 r
XXIII	„	martie	28	„	„ „ „ „	65 r — 66 r
XXIV	„	„	„	„	„ „ „ „	64 r
XXV	„	aprilie	24	„	„ „ „ „	67 r + v
XXVI	„	august	15	Viena	„ „ „ „	72 r — 75 v
XXVII	„	„	16	[„]	„ „ „ „	76 r

(continuarie)

1	2	3	4	5	6	7
XXVIII	1869	noiembrie	15	Sibiu	B.A.R., ms. rom. 997	78 r
XXIX	„	„	18	Arad	„ „ „ „	79 r + v
XXX	„	decembrie	27	Sibiu	„ „ „ „	81 r
XXXI	1870	februarie	5	„	„ „ „ „	82 r — 73 v
XXXII	1872	iunie	17	„	„ „ „ „	69 r — 71 v
XXXIII	[„]	[„]	[23]	[„]	„ „ „ „	84 r
XXXIV	1873	ianuarie	21	„	„ „ „ „	88 r — 89 v
XXXV	„	februarie	19	„	„ „ „ „	90 r
XXXVI	1874	aprilie	4	„	„ „ „ „	92 r — 93 r
XXXVII	1875	ianuarie	15	„	„ „ „ „	94 r — 95 r
XXXVIII	„	februarie	8	„	„ „ „ „	96 r — 97 v
XXXIX	[„]	[„]	[„]	[Arad]	„ „ „ „	98 r
XL	„	martie	16	Sibiu	„ „ „ „	91 r
XLI	1877	mai	31	„	„ „ „ „	101 r — 104 r
XLII	„	noiembrie	9	„	„ „ „ „	105 r + v
XLIII	„	„	21	„	„ „ „ „	107 r — 108 v
XLIV	„	„	22/10	[„]	„ „ „ „	109 r
XLV	„	„	28	„	„ „ „ „	110 r + v
XLVI	1879	iunie	12	„	„ „ „ „	116 r
XLVII	„	„	„	„	„ „ „ „	118 r + v
XLVIII	„	iulie	15	Vîlcele	„ „ „ „	119 r + v

IOAN MICU MOLDOVAN

1	2	3	4	5	6	7
I	1869	aprilie	14	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	131 r — 132 v
II	„	iunie	25	„	„ „ „ „	133 r — 134 v
III	„	iulie	8	„	„ „ „ „	135 r — 136 r
IV	„	august	4	„	„ „ „ „	137 r — 138 r
V	1869	octombrie	12	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	139 r — 140 r
VI	„	„	24	„	„ „ „ „	141 r + v
VII	1870	martie	15	„	„ „ „ „	143 r — 144 r
VIII	„	decembrie	3	„	„ „ „ „	145 r — 147 v
IX	1871	aprilie	3	„	„ „ „ „	148 r — 149 r
X	„	mai	11	„	„ „ „ „	150 r — 151 v
XI	1871	„	16	„	„ „ „ „	152 r — 153 r
XII	„	„	28	„	„ „ „ „	154 r — 156 r
XIII	„	iunie	3	„	„ „ „ „	157 r — 158 v
XIV	1873	decembrie	30	„	„ „ „ „	159 r — 161 v
XV	1874	ianuarie	11	„	„ „ „ „	163 r — 166 v
XVI	„	noiembrie	30	„	„ „ „ „	167 r — 168 r
XVII	1875	iunie	21	„	„ „ „ „	169 r
XVIII	[„]	[„]	[25]	[„]	„ „ „ „	171 r — 172 r
XIX	„	august	12	„	„ „ „ „	173 r — 174 r
XX	„	noiembrie	8	„	„ „ „ „	175 r — 175 v
XXI	1876	iunie	18	„	„ „ „ „	177 r
XXII	„	noiembrie	24	„	„ „ „ „	179 r — 183 v
XXIII	„	decembrie	16	„	„ „ „ „	185 r — 186 r
XXIV	„	„	23	„	„ „ „ „	187 r — v
XXV	1877	aprilie	3	„	„ „ „ „	189 r — 190 v
XXVI	„	„	25	„	„ „ „ „	191 r — 192 v
XXVII	„	august	27	„	„ „ „	193 r — 195 r
XXVIII	1878	februarie	26	„	„ „ „ „	196 r — 199 r
XXIX	„	iulie	29	„	„ „ „ „	200 r — 201 v
XXX	1879	ianuarie	11	„	„ „ „ „	202 r
XXXI	„	februarie	11	„	„ „ „ „	204 r — 206 r
XXXII	„	„	14	„	„ „ „ „	208 r — 209 r
XXXIII	„	„	25	„	„ „ „ „	210 r — 213 v
XXXIV	„	martie	18	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	214 r — 215 v
XXXV	„	„	25	„	„ „ „ „	216 r — 217 v
XXXVI	„	mai	30	„	„ „ „ „	218 r + v
XXXVII	1880	octombrie	4	„	„ „ „ „	219 r
XXXVIII	1881	septembrie	17	„	„ „ „ „	220 r + v
XXXIX	1882	februarie	6	„	„ „ „ „	222 r — 223 r
XL	„	decembrie	1	[„]	„ „ „ „	224 r
XLI	1886	ianuarie	7	„	„ „ „ „	225 r
XLII	1891	„	7	„	„ „ „ „	227 r
XLIII	„	noiembrie	4	„	„ „ „ „	229 r — 330 r

VASILE POP

(1789—1842)

> *Motto :*
> „Condeiul nu-i sabie
> Cerneala nu-i sînge".
> (Scris. XVIII)

Formula tradiţională a Şcolii Ardelene, definind un fenomen închis între hotarele raţionalismului, pare să facă loc adevăratului înţeles ce trebuie acordat acestui bogat desfăşurător de energie spirituală naţională. Criza definiţiei, observată tot mai acut în ultima vreme, îşi are sursa în caracteristicile demersului luminist în Transilvania şi îşi etalează în special două faţete. Una se referă la tipologia aufklărerilor noştri, naturi stăpînite de nelinişti străine comilitanţilor de pură factură clasică din alte culturi ale secolului al XVIII-lea, dar atît de familiare generaţiei care, după 1800, va deschide noua eră a romantismului. După cum, în Principate, degringolada morală a fanariotismului nu putea favoriza rotunjirea senină, „filosofică", a personalităţii, provocînd dislocări sufleteşti care vor naşte acea sete de idealizare expresivă, încorporată în conştiinţe înaintea literaturii [1], asemenea şi în Transilvania, seninătatea clasică nu putea fi accesibilă reprezentanţilor unui popor chinuit şi înjosit de străini, ei înşişi adevăraţi paria intelectuali: bătuţi şi alungaţi ca Şincai, autoexilaţi ca Budai-Deleanu, hărţuiţi şi interzişi ca Petru Maior sau, ca în cazul lui Samuil Micu, şubreziţi şi reduşi la starea de slugi ale autorităţii. Propensiunea acestora spre gravitate şi meditaţie i-a condus spre cele mai timpurii pîlpîiri preromantice, atunci cînd nu le premerg pur şi simplu. Descoperirea poeziei şi mitologiei populare româneşti, „neclasice" prin memoria lor tipic medievală, a fost superfluă în cultura noastră, care s-a dezvoltat *tocmai* pe acest filon. În *Hronica* lui Şincai, resuscitarea istoriei medievale se operează la dimensiuni de epopee, firul cronic trecut prin sentimentul scriitorului constituindu-se într-un monumental roman documentar. Clasicul declarat Budai-Deleanu este, de fapt, un genial baroc tîrziu, suficient de tîrziu ca să fie receptaculul unei multitudini de impulsuri preromantice. La el găsim dezvoltarea independentă a unei teme miltoniene: strigătul de durere al Demonului condamnat („Oh mie! / (Striga.) Cu totul nesuferită / Viaţă şi nemuritorie!.../ Mai bine era-ntr-acea clipită /Cînd fui surpat cu mîndra mea ceată /Să fiu perit cu totul deodată!"), sau peisajul nocturn amintind de *Elegia* lui Gray, din Cîntul VI al *Ţiganiadei* [2]. Iar *Istoria* lui Petru Maior, în pofida tematicii sale „clasice", e dominată de un impuls naţional atît de vehement, încît poate fi considerată nu doar evanghelia generaţiei romantice de la noi, ci prima istorie romantică din cultura românească.

---

[1] Paul Cornea, *Originile romantismului românesc,* Bucureşti, 1972, p. 35—73.
[2] Mircea Anghelescu, *Preromantismul românesc,* Bucureşti, 1971, p. 137—138.

Al doilea aspect al crizei se referă la prelungirea luminismului transilvănean, depăşind limitele unei şcoli sau grupări literare, mult în secolul al XIX-lea, tot atît cît comandamentul de bază: luminarea poporului şi ridicarea lui la cultură şi demnitate rămînea actual. Actul de creaţie, însă, intră treptat în competenţa metodei romantice, părerea că „penetraţia romantică în Transilvania e cu mult mai redusă decît în Principate“[3] ascunzînd, de fapt, o documentaţie parţială, strict extracarpatică, a debitorului ei. Noul plan de creaţie e abordat, însă, de o generaţie care, departe de a repudia ereditarea celei anterioare — cum s-a întîmplat în genere în Europa! — îşi proclamă înrudirea cu înaintaşii, asumîndu-şi sarcina redempţiunii naţionale formulate în secolul al XVIII-lea. Astfel, Şcoala Ardeleană se recomandă ca un precedent istorico-literar dinamic, a cărui existenţă ca *şcoală literară* nu se epuizează în limitele unei generaţii, ci se desfăşoară în sens genealogic. Gruparea explozivă a anului 1838: George Bariţ, Timotei Cipariu, Iosif Many, Ioan Rusu, Pavel Vasici, Nicolae Pauleti constituie o primă articulare masivă a Şcolii Ardelene pe legile romanticii europene, păstrînd însă o multitudine de determinări sau simple tabieturi luministe, într-o îmbinare originală, care transformă tentativa de delimitare într-o hazardată tăietură pe contururi incerte. Analiza scrierilor oferă imaginea unei Şcoli Ardelene călare pe două curente literare, luminismul şi romantismul, cu o aproximativă linie de clivaj în momentul apariţiei *Foii pentru minte, inimă şi literatură*.

Vasile Pop[4] este întruchiparea cea mai congruentă *a calităţii de martor*. Cu el accedem la modul cel mai viu în tipologia aufklärerilor de provincie din Imperiul Austriac, cum au fost în definitiv şi corifeii luminişti ai Şcolii Ardelene, care-l recunoscuseră congener al lor încă de timpuriu. Scrisoarea adresată de Petru Maior lui Vasile Pop în 11 februarie 1817, în legătură cu teza de doctorat a acestuia din urmă, despre obiceiurile de înmormîntare la români, este ilustrativă în cîteva aspecte ale felului cum s-a încadrat tînărul savant în şcoala luminiştilor transilvăneni[5]. Autorul *Procanonului* identifică în tematica tînărului coleg un domeniu de cunoaştere a spiritualităţii românilor, încă neabordat de nimeni. Aluziile la vechimea clasică a ritului funerar la români aşează subiectul în rîndul preocupărilor majore ale Şcolii, iar constatarea lipsei lui din literatura de referinţă creată în *ambianţa grupării* — nici Şincai nu s-a ocupat de „funebrele“ românilor — recunoaşte urgenţa şi legitimitatea demersului. Recepţionarea unui nou părtaş cu scopul de a ameliora compoziţia falangei este modalitatea tipică de îmbogăţire a şcolilor literare. Investitura se face prin solemnitatea încrederii şi admiraţiei: „Se vede că această materie ţi-a fost rezervată ţie singur“ *(tibi soli reservata est haec materia)*. A rezultat o lucrare pregnant luministă, de o neegalată valoare[6], apărută pe cînd generaţia raţionaliştilor ardeleni îşi trăia ultimile pîlpîiri. Un neofit tînăr şi foarte erudit făcea un nou pas în domeniul subţire al unei ştiinţe pozitive: medicina, ca argument o dată în plus al adevărului că Ioan Molnar Piuariu nu fusese nici o întîmplare, nici o excepţie în peisajul Şcolii Ardelene, ca şi al faptului că — prin nimic mai prejos ca pasiune decît în Apus, decît, doar, mai tîrziu şi mai sărăcăcios —, spiritul enciclopedic este propriu şi luminilor din Transilvania.

Dar, dincolo de intenţia lui Vasile Pop, *Disertatio de funeribus daco-romanorum* comite şi o imensă abatere de la canonul raţionalist, rezultînd o carte tulburătoare, mustind de presimţiri atipice metodologiei urmate. Ca un bun şi fidel slujitor al luminilor, autorul porneşte de la intenţia de a privi cu lupa *prejudiciile* norodului, care trebuiau să cedeze sub fascicolul orbitor al cunoaşterii. Dar lupa savantului nostru nu face decît să dezvăluie cu acuitate uimirea şi deruta sufletului omenesc în faţa misterului fără sfîrşit al morţii. Copleşită de acest hotar al necuprinsului, ambiţia de a demasca superstiţiile funebre, — căci „aceste înmormîntări, cînd nu se fac bine, provoacă alte înmormîntări“ — cedează în faţa contemplaţiei, valoarea adevărată a operei constituind-o însuşi repertoriul gesturilor şi atitudinilor sufleteşti în preajma misterului veşnic. Amestecul de mitologie păgînă şi creştină e terifiant şi expresiv, căci converge totul într-o chemare de sirenă, cu ecou adînc în sufletele celor trăiţi în preajma evenimentelor zilnice ale naturii: „Veniţi cei ce mă iubiţi / Cu mine călătoriţi / Io mă duc pe cale lungă / N-am nimica să-mi ajungă!“ Adăugînd faptul că, în măsura copleşitoare, întreaga exorcistică funerară se petrece noaptea, lucrarea de doctorat a lui Vasile Pop abundă de valenţe romantice, primind ideea de a urma îndemnul herderian la limita unde glasul şi gestul poporului scrutează neantul. Astfel, Vasile Pop se dovedeşte apt pentru mesajul încredinţat de soartă, acela de a fi punte arcuită între generaţia luministă a Şcolii Ardelene, şi cea romantică, pregătitoare a Revoluţiei de la 1848. De la Petru Maior la George Bariţ, o vîrstă şi un destin cultural semnifică, prin avataruri personale, fenomene de ordin generalizator.

Originar din Chimitelnicul de Cîmpie, unde s-a născut în 1789, în familia unui preot greco-catolic, Vasile Pop a învăţat la piariştii din Tîrgu-Mureş şi Cluj, în acest din urmă oraş terminînd în 1811, parcursul celor două „facultăţi“: filosofică şi juridică, de fapt două trepte ale unui liceu superior. Dotat, se pare, cu har poetic precoce, la Cluj i se deschide apetitul pentru specia clasică a elegiei — fireşte, în limba latină! — cu sensul vechi de secol XVI, din care exemplul proxim al literaturii maghiare îi oferea un repertoriu bogat, de la capodoperele lui Iannus Pannonius şi Nicolaus Olahus, pînă la neoclasicii unguri epigoni de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. De la prima elegie, către profesorul său Michael Moger, tipărită în 1808, pînă la aceea dedicată lui Ioan Lemeni în 1833, Vasile Pop este autorul a 7 elegii tip „captatio benevolentiae“, situîndu-se pe primul loc în cultura noastră, ca autor de acest fel de literatură. Perioada studiilor și a doctoratului în medicină la Viena, 1811—1817, nu-i diminuează elanul „elegiac“, *Elegia de laudibus medicinae*, tipărită în 1813, situîndu-se chiar între titlurile de referință ale luminismului transilvănean, alături de *Elegia* lui Șincai, ca piesă autobiografică și profesiune de credință tipic raționalistă. Elegiile de tinerețe sînt eficiente exerciții de stil și limbă latină, care se vor valida în procesul de redactare a tezei de doctorat cu *Disertatio de funeribus*... E cel dintîi titlu de doctor în medicină din întreaga noastră cultură, obținut la Viena în 1817.

---

[3] Paul Cornea, *Op. cit.*, p. 598. Este greu să-i recomandăm autorului *totalitatea* textelor care l-ar determina să-şi schimbe cu convingere părerea. Destul faptul că, la 1816, mult înaintea pragului miraculos 1821—1822, data la care Paul Cornea stoarce consecinţe romantice din ... petiţiile boierilor către sultan sau ţar, sau, ceva mai inspirat, din frazele mohorîte şi tranşante ale lui Tudor Vladimirescu (oare ale lui Horea vor fi fost mai „clasice“?), ardeleanul Dimitrie Meciu scria *Poema Munţilor Beiuşului*, de 1391 versuri în care, dincolo de fauna de divinităţi eline, se crează o mitologie locală, într-o mare baladă în metru popular, fără precedent cronologic în literatura cultă (vezi *Diorile Bihorului*, Oradea, 1854, p. 163—220).

[4] Vezi V. Popescu-Scriban, *Viaţa d. pahar. Vasilie Fabian sau Bob în timpul pitrecerii sale-n Moldova (Foaie pentru minte ...* 1839, nr. 20, p. 153—156); George Bariţ, [*Necrologul lui Vasile Pop*] *(Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 10, p. 37); Idem, *Ceva despre biografiile sau vieţile bărbaţilor renumiţi din ţerile Imperiului austriac (Foaie pentru minte...*, 1857, nr. 1, p. 1—2; nr. 2, p. 5—6; nr. 3, p. 9—10); Idem, *Dr. Vasile Pop (Transilvania*, I, 1866, p. 129—135; 161—167); Nicolae Iorga, *Medici şi medicina în trecutul românesc* (vol. *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, Craiova, 1921, p. 308 şi 314); Ion Muşlea, *Viaţa şi opera doctorului Vasile Pop (1789—1842)*, în *Anuarul Institutului de istorie naţională*, V, 1928—1930, p. 86—143; Idem, *Contribuţii nouă la viaţa şi opera doctorului Vasile Pop (1789—1842)*, în Ibid, VI, 1931—1935, p. 529—533; Nicolae Sulică, *Doctorul Vasilie Pop, primul bibliograf român* (în *Şoimii*, V, 1928, nr. 1—2 p. 63); Ion Mureşeanu, *Ardealul*, Bucureşti, f.a., p. 268; Al. Neamţu, *Aspecte ale asistenţei medicale în mineritul din Transilvania oglindite în activitatea doctorilor I. Piuariu-Molnar şi Vasile Pop* (în *Lucrări ştiinţifice*, vol. I, Tîrgu-Mureş, 1969, p. 291—297; republicat în vol. *Din trecutul medicinii muncii în România*, Bucureşti, 1971, p. 39—45); Idem, *Din activitatea doctorului Vasile Pop pe Domeniul minier al Zlatnei (1829—1842)*, în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj* XV, 1972, p. 105—144; Idem, *Preocupări de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop (Acta Musei Napocensis*, IX, 1972, p. 647—662); *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, Bucureşti, 1976, p. 68—69.

[5] Scrisoarea lui Petru Maior e publicată de Timotei Cipariu în *Archivu pentru filologie şi istorie*, II, 1868, nr. XX, p. 393—394.

[6] Vezi Ion Muşlea, *Viaţa şi opera doctorului Vasile Pop...*, la *Loc. cit.*, p. 122—143.

Întemeietorii culturii moderne din Transilvania nu și-au consumat destinul în tărîmul conceptelor și al edificiilor teoretice. Orice comparație cu luminiștii de dincolo de Elba, făuritori de sisteme ideologice pe care le-au aplicat categorii sociale întregi, în ansambluri instituționalizate istoric, este hazardată. La noi, ruajul culturii naționale este atît de fragil, încît diviziunea între creație și aplicare e inexistentă. *Toți* oamenii luminilor au trebuit să-și pună în practică ideile, pînă la nivelul ultim, fără vreo ștafetă de preluare. De la gîndirea în termeni românești a categoriilor filosofice sau a teoriilor istorice și lingvistice și pînă la transmiterea lor în jos, spre mintea iobagului sălbăticit de mizerie din Cîmpia Transilvaniei, în noțiuni aproape grotești de simple: iată soarta urmașilor lui Voltaire și Kant din interiorul arcului carpactic. În cazul lui Vasile Pop, lipsa disjuncției între teoria și practica luminismului este o dată în plus resimțită, prin natura profesiunii de medic. La Brașov, unde vine în toamna anului 1817 ca cel dintîi medic român, frecventat de clientela masivă a citadelei românești care erau Școheii, Pop rupe tăcerea și cu condeiul, alcătuind frumosul prospect științific *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna*, cea dintîi lucrare științifică de medicină scrisă în limba română. Demersul luminist e tranșant subliniat: „Scopul meu iaste binele public“, de data aceasta chiar în situație polemică față cu gustul lecturilor romanțioase, întruchipate la noi de „alixăndrii“ și „agathangele“, adică de literatura populară românească. Ar dori ca românul să se ocupe „cu cetirea istoriii nației sale, cu o pedagoghie sau viața nescăror bărbați vestiți“. Utilitarismul luminist era, la noi, o problemă de viață și de moarte! În sens enciclopedist, el adîncește la Brașov și alte domenii, istoria mai ales, dar și filologia, bibliologia și — lucru mai discret manifestat! — politica.

Dar, în ciuda disimulării ei culturale, tocmai semnificația *politică* a episodului brașovean — 1817—1828 — este acela care aruncă lumina interesului major asupra persoanei lui Vasile Pop. Adevărată placă turnantă a legăturilor de veacuri dintre românii celor trei provincii, Brașovul consacră repede numele medicului din Șchei între cei mai învățați români ai vremii. Firele faimei duc la personalitatea impunătoare a lui Veniamin Costache, mitropolitul-mecenat, care-l vizează pentru slujba de director al Seminarului „Veniamin“ din Iași, înființat pentru a contracara grecismul didactic deznaționalizator. Episodul chemării lui în Moldova, la 1820, împreună cu alți transilvăneni de la care se aștepta aducerea învățămîntului pe făgaș național: Ioan Coste, Iosif Manfi și Vasile Fabian Bob este îndeobște cunoscut[7] și apreciat ca un moment al diasporei ideilor Școlii Ardelene în totalitatea spațiului național românesc. Transilvănenii au dus cu ei, într-un teritoriu spiritual grav poluat de ignobilismul fanariot, cel puțin patru elemente necesare ca ploaia după

---

[7] Iuliu Moisil, *Românii ardeleni din Vechiul Regat*, București, 1920; Ioan Mușlea, *Op. cit.*; Ștefan Manciulea, *Contribuții blăjene la redeșteptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, în *Cultura creștină*, XVII, 1937, nr. 10—12, p. 666—691.

o chinuitoare secetă: conştiinţa adîncă a originii noastre romane, cunoaşterea temeinică a limbii şi literaturii latine, idealul luminării poporului prin carte şi fronda iacobină parvenită din apus în Transilvania, odată cu ideile luministe. Probabil că şi *Istoria* lui Petru Maior a pătruns în Moldova odată cu ei. Scopul chemării lor s-a realizat pe deplin, prin impulsionarea învăţămîntului românesc în Moldova, cît şi prin influenţarea adîncă a cîtorva personalităţi moldovene în sensul ideilor Şcolii Ardelene, între care exemplul cel mai convingător este Iordache Mălinescu, viitorul editor al *Istoriei* lui Petru Maior[8]. Dar roadele acestui moment de descălecat, întru totul comparabil cu al lui Gheorghe Lazăr în Ţara Românească, se vor prefigura abia în timp, în efervescenţa dacoromânească ieşită la lumina explicitării politice la 1848.

Liantul panromânesc s-a întărit, însă, în subsidiar, la 1821—1822, cînd Braşovul devine capitala boierimii cu ştiinţă de carte din Ţara Românească. Reîntors la Braşov, Vasile Pop este medicul acestora şi, implicit, părtaşul problemelor ce-i frămîntau. Crîmpeie familiare îi revin în minte după 20 de ani, în 1842[9], cînd îşi aminteşte bine de un scriitor dintre cei refugiaţi la Braşov, care „la vremea revoluţiii adeaseori mergea la bolta [negustorului Nicolae Cepescu — n.ns.], şi era om de casa Cîmpineanului“. Va urma, la o dată încă neprecizată, o călătorie în Ţara Românească, unde, după spusele lui George Bariţ[10] „îşi puse toată silinţa pentru ca să adune documente pentru istoria naţiunei şi deşteaptă totodată la mulţi români zelul de a culege şi păstra orice scrisorică veche“. Scopul călătoriei a fost acela de a aduna material pentru viitoarea sa lucrare bibliografică, *Disertaţie despre tipografiile româneşti*..., dar se pune serios întrebarea dacă periplul nu a avut şi un sens mai adînc, de antedecent al celebrei călătorii intreprinse de Bariţ şi Timotei Cipariu în 1836, cu scopul de a realiza joncţiunea cu cei de la Bucureşti. Oricum, pe lîngă recolta bibliografică bogată, Vasile Pop aduce din Ţara Românească un număr de documente, mult pomenite în preajma anului 1848, sub numele de „Diplomatariul“ lui Vasile Pop.

Acribia de istoric a transilvăneanului, bine izvorîtă din şcoala erudiţilor raţionalişti, se va etala curînd, tot cu ocazia unei incidenţe panromâneşti. Rugat de moldoveanul Ioan Prale să-i prefaţeze traducerea *Psaltirei în versuri*, pe care acesta şi-o tipăreşte la Braşov în 1827, Vasile Pop îi îndeplineşte dorinţa sub forma unei lungi şi interesante epistole, datate Braşov 1 octombrie 1827[11]. Prefaţa excelează printr-o notaţie de subsol demnă de invidiat, care secondează un conţinut vizînd cultura românească văzută ca *fenomen unitar*. La această scară, Vasile Pop dă glas atitudinii sale luministe, fiind cea mai fericită ocazie de a defini ideatic un crez pe care-l exprimase parţial, explicit sau implicit, cu alte ocazii: „Duhul românilor încă e aşa lucrătoriu şi iscoditoriu ca duhul altor naţii, şi cînd ar fi ceva mai slobod de multe prejudecăţi, şi cînd ar fi acest fel de duhuri cît de puţin ajutate prin cei puternici ai *naţiei* [s.ns], ar putea fi, întru adevăr zic, de multe lucruri nouă şi folositoare, iscoditor“. Optimismul raţionalist are ca obiect fie convingeri culturale, ca aceea că „în limba noastră să poate scrie ori despre ce lucru înalt“, fie politice: „Alt soare au răsărit acum preste orizontul acestor provinţii, care încălzeşte fără a pîrjoli“, referindu-se la reconsiderarea domniilor pămîntene în Ţara Românească și Moldova. Scrierea trădează cunoașterea ireproșabilă a istoriografiei românești de pînă la acea dată, depășindu-i în ceea ce privește sursele de peste Carpați pe Șincai și pe Petru Maior.

---

[8] *Istoria pentru începutul românilor în Dachia. Întocmită de Petru Maior...acum retipărită prin Iordachi de Mălinescu, secretariul Arhivei Statului a Prinţipatului Moldaviei şi disputaţiile asupra Istoriei tălmăcite de pe latinie pe româneşte prin Damaschin Bojincă, iurisconsultul Prinţipatului Moldaviei. Historia de origine valachorum*, Buda, 1834.

[9] Vezi scris. XXXVIII.

[10] George Bariţ, *Dr. Vasile Pop*, la *Loc. cit.*, p. 106.

[11] Tipărită, într-adevăr, ca prefaţă la *Psaltire*. O ediţie ulterioară dă Timotei Cipariu în *Archivu pentru filologie şi istorie*, IV, 1870, nr. XXXI, p. 614—619.

După 1825, însă, an marcat de apariția *Lexiconului de la Buda*, debitul de suprafață culturală al Școlii Ardelene intră într-un relativ declin, cauzat la scara Imperiului de habitudinile restaurațoniste crescînde ale Curții de la Viena, sîcîită printre altele de fronda tot mai accentuată a claselor conducătoare maghiare, iar la scară proximă, de bătrînețea vetustă și reacționară a episcopului Ioan Bob. Rămîne la cote constante fondul luminist de bază, aproape necercetat, ce se manifestă prin vehicularea marilor idei la nivele din ce în ce mai obscure. Ca exemplu, vasta corespondență a autorității clericale din Blaj cu protopopiatele și parohiile, unde abundă asertiuni și inserțiuni legate de dreptul natural și istoric al românilor, de necesitatea dezvoltării clerului național și a școlilor, de îmbunătățirea sorții poporului, toate în termeni *aplicativi*, concreți. Acest *fond* de ultimă limită a demersului luminist îl „înghite" și pe Vasile Pop după 1828, data cînd părăsește Brașovul spre a se stabili la Făgăraș, ca „phisicus" al cetății, apoi, în 1829, la Zlatna. Ca doctor în medicină al Universității din Viena, el avea posibilitatea și latitudinea să funcționeze în oricare provincie sau cetate din Imperiu, unde medicii competenți nu abundau, ci dimpotrivă. Vom observa, totuși, că Vasile Pop își consumă destinul profesional într-un arc demografic masiv românesc — Brașov-Făgăraș-Zlatna — ,unde clientela era, firește, incomparabil mai săracă decît în enclavele locuite de „națiunile" regnicolare. Faptul nu este întîmplător, ci, după ultimele cercetări[12], se încadrează unui sistem intențional cu originea în convingerile sale luministe. Nicăieri în Transilvania, ca pe Domeniul montano-cameral al Zlatnei, profesiunea ridicării poporului nu depindea atît de acut de ajutorarea lui medico-sanitară, minerii și forestierii români ai Tezaurului fiind chinuiți de beteșuguri fizice greu imaginabile astăzi. Ca prim factor sanitar al importantului centru economic, Vasile Pop și-a orientat eforturile spre *sistematizarea* și *instituționalizarea* activității medicale, pe care o vrea scoasă din ignoranța și empirismul medieval. Unui medic subaltern surprins în postură incorectă, îi aplică toate atributele pe care un luminist de marcă trebuia să le combată: *lucri cupidus*, *confusus*, *inscius*, *negligens*, *corruptus*, *voluntarius*, *petulans*. Un travaliu lung, surd și epuizant, cu rezultate nespectaculoase — deși revelîndu-se, încet-încet, în timp! — , consumă în subsidiar aproape anonim anii maturității lui Vasile Pop, așa cum s-au consumat ai lui Samuil Micu întru pisanie tenace și însingurată în mănăstirea Blajului, ai lui Gheorghe Șincai în anonimatul înecăcios al arhivelor sau ai lui Petru Maior în travaliul pe șpalturile românești ale Tipografiei din Buda.

În această ipostază a existenței lui Vasile Pop survine cunoștința cu tînărul strălucitor George Barițiu, a cărui personalitate promitea să polarizeze valorile noii generații, într-un nou flux de desfășurare. Din frecventarea spirituală reciprocă a celor doi a rezultat, pentru istoria ideilor culturale, corespondența lui Vasile Pop către Barițiu, concretizată în 39 de scrisori, care au dubla calitate de *ultima verba* ale unui mare precursor al culturii noastre moderne și de mărturii vii — printre cele mai concludente! — ale felului cum Școala Ardeleană depășește faza strict raționalistă, tentată și apoi captivată de metodologia romantică. Entuziasmul și căldura paternă cu care Vasile Pop vine în întîmpinarea fiecărui gest al lui Barițiu, de fiecare dată nou și îndrăzneț, înlătură ideea unei rupturi între romanticii care se ridică și luminiștii care au fost. Dimpotrivă, credem că gestica face parte din mecanismul intim al transmiterii unei ștafete, prin care Școala rămîne nemișcată în liniamentele vechi dar încă actuale, subțiindu-și treptat aria de creație în genul luminist și consolidînd vîna romantică. În ultimii ani ai vieții, îl surprindem pe Vasile Pop mișcîndu-se cu dezinvoltură în sfera psihologică a valului romantic, lucru posibil tocmai prin faptul că noua generație nu s-a dezis de nici una din valorile promovate de raționaliștii secolului al XVIII-lea. În Transilvania, romantismul s-a înstăpînit la modul *completiv*, iar nu *exclusiv*, ca în cazul marilor culturi occidentale. În acest context, Vasile Pop putea să-și valorifice contribuțiile erudite descinse din patrimoniul lui Șincai și Petru Maior, în însuși organul făuritor al făgașului romantic transilvănean, *Foaie pentru minte, inimă și literatură.*

Epistolele către Barițiu sînt, dealtfel, grupate în jurul apariției foilor de la Brașov cărora Vasile Pop le acordă o importanță istorică: „Aceasta e o epohă pentru nația noastră fără a se putea prețui"[13], căci „și la mine, ca și la alții mulți, sînt o mie de idei încrucișate care în veaci nu ar fi văzut lumina, de nu s-ar fi nămit foaia domniii tale; aceasta una ieaste care va cuprinde în sine toată lumea ideilor care să află la literații rumânilor" Nu este unicul pasaj cu valoare de judecată istorică definitivă din epistolarul analizat. Dimpotrivă, acesta e plin ca un fagure de sfaturi și soluții ce poartă încărcătura unei experiențe ponderoase, culese din trăirea altei ere spirituale. Dar această comprehensiune lucidă față de un moment specific declanșeului romantic în Transilvania: apariția presei politice și literare naționale, căreia îi acordă valoarea unei defulări spirituale, aruncă o lumină aparte asupra interesantului personaj de joncțiune care a fost Vasile Pop. „Să fi statornic în lucru ce ai primit peste domnia-ta"[14], îl îndeamnă sibilic pe tînărul redactor Barițiu, anticipînd cea mai glorioasă carieră de gazetar din cultura românească. Firește, medicul montano-cameral nu putea să se despartă de idealul luminist, atît de scump generației sale, așa că, într-un mod foarte original, el asimilează evenimentul nașterii ziaristicii românești din Transilvania, cu o mare realizare pe tărîmul luminist. „Batăr cît de tîrziu — observă el la 3 aprilie 1838[15] — totuși încep oamenii noștri a se deștepta și a vedea că și noi sîntem în stare a face ceva". De aceea, el nu vede rostul foilor în afara unei largi răspîndiri în rîndul românilor, fiind un propagator fanatic al *Gazetei...* și *Foii pentru minte...*, a căror difuzare optimă o vede prin sistemul modern al abonamentelor. Descoperim nu fără justificată surpriză, într-o scrisoare timpurie, din 1 februarie 1838[16], certe preocupări de sociologie culturală, prin tentativa de sondare a nivelului orizontal, geografic și vertical, demografic, de răspîndire a *Foii literare*: cîți abonați în fiecare provincie românească în parte, cîți din fiecare categorie socială etc. De la Vasile Pop, problema va fi reluată abia în ultimii ani, într-o lucrare de gen[17], căreia epistola din 1838 îi slujește drept motto anticipativ. Scopul luminării provinciale este, însă, subsumat viziunii românești unitare, frecventate de cărturarul transilvănean încă din acel moment de răscruce al anului 1821. „Cît puteți, te rog fă-ne cunoscuți cu literatura Țării Rumânești și a Moldovei", cere el după apariția celui dintîi număr al *Foii literare*,[18], și nu e exclus faptul că acest sfat să fi apăsat în cumpăna atitudinii constante, uneori contestate dar totdeauna neclintite a lui Barițiu, de a acorda prioritate în foaia pentru literatură, producțiilor de peste Carpați. Faptul fericit este că Vasile Pop opinează pentru răspîndirea acestora, în conștiința lucidă

---

[12] Vezi lucrările lui Alexandru Neamțu menționate în nota 1.

[13] Scris. IX.

[14] Scris. VI.

[15] Scris. X.

[16] Scris. V.

[17] George Em. Marica, *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, în vol. *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelene din secolul al* XIX-lea, I, Cluj-Napoca, 1977, p. 11—111.

[18] Scris. III.

6898

a noului mesaj estetic pe care îl poartă. Dar, în Transilvania, romantismul a marcat nu atît o revoluţie estetică, ci mai ales una naţională, latentă ca aspect original şi în programul luminiştilor din secolul al XVIII-lea. Este implicat el însuşi în promovarea literaturii romantice, în două momente semnificative: „restituirea" biografiei lui Vasile Fabian Bob[19], unul dintre primii noştri romantici de marcă indubitabilă şi acea neaşteptată traducere a nuvelei romanţioase *Ioan Corvin de Huniad şi păzitorul său înger*, a scriitorului maghiar Nagy Ignácz, cu o acţiune plasată într-un tulburător incert geografic românesc, la şleaul Dunării, după bătălia de la Varna[20]. Bătrînul raţionalist nu se teme de noile instrumente de acţiune sufletească, scopul său fiind „a aţîţa oareşce foc întră tinerimei Ţării Rumâneşti, spre cunoaşterea istoriei patriii lor, care ar trăbui ca mai bine să o cunoască decît pînă acum". Iar mai tîrziu, cînd această tinerime va da dovada patriotismului în mişcarea de la 1840, transilvăneanul rămîne perplex în faţa represiunii la care sînt supuşi căuzaşii de peste munţi: „M-am întristat pînă la suflet pentru nefericita stare a patrioţilor din Valahia"[21]. Vasile Pop mai traversează apoi incidenţe romantice cînd sprijină traducerea lui Bariţ din Schiller (*Intrigă şi iubire*) şi cînd recomandă pentru tipar traducerea lui Efrem Petruţa din *Genoveva*, „romanţă din viaţa sfinţilor apuseni"[22].

Dar ceea ce crede el că datorează cu adevărat culturii româneşti în noile condiţii sînt contribuţiile de filologie. Întregul epistolar e străbătut de obsesia limbii, centrată pe problematica latinismului, Vasile Pop descinzînd de data aceasta cu întreaga încărcătură a generaţiei anterioare. Nu poate vedea noul moment lingvistic în afara travaliului antecesorilor, care s-au luptat cu inexistenţa noţiunilor moderne în limba română, încît la 1838 are curajul să estimeze că „limba noastră în scurtă vreme va ajunge în cultura sa la acea culme, la care nici că am gîndit, nici că am nădăjduit vreodată"[23]. Acest ţel, însă, nu era de învins fără unele redimensionări teoretice, a căror formulare face din Vasile Pop unul dintre cei mai lucizi filologi români din secolul al XIX-lea. „Orice limbă — zice — pentru aceaia ni-o au dat natura, ca prin ea să împărtăşim cu alţii ceale ce simţim. Dacă nu ne vom înţelege, cum vom împărtăşi?"[24] Viziunea naturală asupra limbii — a limbii române în specie! — o crede realizabilă, în condiţiile istorice date, pe două căi: a) *evitarea exagerărilor latiniste la care au ajuns precursorii* („Te rog să nu scrii după ortografia răposatului Maior, pentru că are atîtea greutăţi, care nici cel mai statornic nu poate să le învingă, şi iaste silit de multe orice cele mai frumoase idei şi cuvinte a le încungiura, *neputînd să le zugrăvească cu această ortografie după cum i-ar spune sufletul*" [s. ns.]) şi b) *folosirea materialului lingvistic indigen* („Te rog, domnule, cît poţi, scrie curat româneşte, ca să nu se nască în limba noastră latinismi, ungurismi, sau germanismi"). Celui mai atrăgător cîntec de sirenă al epocii, latinismul, îi răspunde cu afirmaţia suprinzătoare şi competentă: „Limba noastră, batăr că e fiia limbii latineşti, totuşi în tonuri e cu mult mai bogată decît maica ei". Pentru că „acum [1838 — n.ns.] fearbe tocmai oala filologhiii", el mai sfătuieşte să nu se arunce un oprobriu pripit şi nematur „împotriva alfabetului ţiriliţesc, *ca alfabe* [s.ns.], că încă ne mult de lipsă"[25]. Toate aceste consideraţii de bun simţ, care-şi vor dovedi valabilitatea multe decenii la rînd, le include în primul studiu filologic publicat de Bariţ în coloanele *Foii literare*, purtînd titlul *Domnule redactor*!, dar citat şi cu paratitlul *Despre*

---

[19] Scris. XXX, incl. notele.
[20] Scris. XXXI, incl. notele.
[21] Scris. XXXVII.
[22] Scris. VI.
[23] Scris. IV
[24] Ibid.
[25] Scris. VII.

ortografia latino-românească. Interesează mai puţin faptul că acest studiu a produs un adevărat val de alte contribuţii, purtînd semnătura tuturor cărturarilor de prestigiu din cele trei ţări româneşti — Timotei Cipariu, Heliade Rădulescu, Ioan Rusu, Ioan Maiorescu, Gheorghe Săulescu sau însuşi Bariţ — , ori că s-au exprimat cu această ocazie păreri net contrarii aceleia exprimate de Vasile Pop, şi mult mai mult adevărul de netăgăduit că transilvăneanul îl anticipează cu aproape două decenii pe Alecu Russo în interpretarea naturală a limbii, care duce nemijlocit la criteriul fonetic.

Corespondenţa lui Vasile Pop cu Bariţ este, mai apoi, un bogat patrimoniu de informare despre acest cărturar, a cărui biografie modernă nu s-a schiţat încă. Plin de învăţăminte este episodul — amplu dezbătut în scrisori! — al poeziei *Celibatul (Necăsătoriţii)*, incident care face din neaşteptatul ei autor o victimă potenţială a atmosferei de iz restauraţionist, în măsura în care a acţionat restauraţia chiar în ambianţa spirituală a românimii transilvănene. Publicată în primăvara anului 1838 în *Foaie literară*, poezia lui Vasile Pop provoacă un adevărat scandal[26] în rîndul celor vizaţi de imoralitate fariseică, în versuri ca: „Vii streine ai călcat / Cu picior nelegiuit / Ne gîndind că e păcat / Sau că-i fireşte oprit // Vei da sama de sămînţă / Ce-ai sămînat în petriş / Om spurcat, fără credinţă / Ca să nu ai săceriş." Omul spurcat şi fără credinţă era preotul celibe ori monahul, specie din nou mişunătoare, după falimentul ultimelor pîlpîiri iosefiniste. Pamfletul lui Vasile Pop se întemeiază pe cele mai răsunătoare precepte etice ale raţionalismului francez: legea firii, morala socială, datoria civică de a perpetua specia umană („Toată lumea e unită/ În aceast' filosofie"), iar accentul polemic se apropie de ura iacobină împotriva clerului („... eşti vrednic de perire!"). Excelentă bucată poetică luministă, în care se vădesc amprentele religiei naturii („Oricît suflet e o strună / Care frumos harmoneşte / Cînd cu altul sănpreună / Cu care se potriveşte"), *Celibatul* lui Vasile Pop a stîrnit ura compatrioţilor „coelibi" de la Blaj, în frunte cu însuşi Timotei Cipariu, vechi prieten şi cunoscut al lui Vasile Pop. În fond, nimic din ceea ce se scrisese la noi pînă la acea dată nu încălcase atît de curajos bazele *Concordatului* şi ale restauraţiei, ce stăpîneau spiritul european în favoarea catolicismului, ca această poezie ce amintea pamfletele antipopeşti din zilele revoluţiei franceze. „Jucăreae a minţii", cum o numeşte autorul, ea risca să unească împotriva autorului Blajul greco-catolic, condus de necăsătoriţi, şi romano-catolicismul pantrasilvan, platformă din care putea să urmeze o catastrofă personală pentru Vasile Pop. În faţa acestui pericol, desigur în cunoştinţa procedeelor restauraţiei, poetul recunoaşte cu obidă şi resemnare: „Mi frică de aceşti fanatici!", fiindcă „acest fealiu de buruieni le-au sămînţat natura în toate părţile, şi îi sufere orice climă". Pentru întregirea personalităţii luministe a lui Vasile Pop, lipsea o expresie clară a unei atitudini anticlericale, de aşteptat de la un medic şi enciclopedist remarcabil. Dacă opera anterioară, creată în întregime sub restauraţie, nu aduce o astfel de expresie, iat-o izvorînd la sfîrşitul vieţii, dintr-un incident ce inspiră, prin precipitarea lui neaşteptată, sinceritate desăvîrşită. Doar că, acum, forţa combativă îi este redusă — a fost mai degrabă un blajin, după cum singur se trădează într-o scrisoare: „Condeiul nu-i sabie, cerneala nu-i sînge" — , astfel că îl roagă pe Bariţ s-o dreagă cumva din condei, într-o rectificare din căre să reiasă că *Celibatul* s-a referit exclusiv la mirenii ce holteiesc toată viaţa, şi nicidecum la „celibatul acela care harmoneşte cu sfatul evanghelicesc". Faptul că din acest incident n-au urmat lucruri grave pentru Vasile Pop, graţie abilităţii lui Bariţ, nu schimbă deloc semnificaţia episodului, care implica soarta unui bătrîn oştean al raţionalismului celuilalt secol, urmărit de mîna lungă a restauraţiei.

---

[26] Vezi scris. XI—XIV.

Corespondența aduce informații prețioase despre data exactă și împrejurările tipăririi celei mai importante dintre scrierile lui Vasile Pop[27], *Disertație despre tipografiile românești*, este baza de pornire pentru paternitatea altor scrieri ale sale, de neidentificat fără lectura scrisorilor, apoi aduce o seamă de noutăți referitoare la familia cărturarului, la ambianța din Munții Apuseni unde își desfășura activitatea (este notorie scena în care moții, aflînd că protopopul Iosif Ighian are bani, „au năvălit preste dînsul o mulțime — [firește, împinși de sărăcie — n. ns.] — cărora n-au putut să nu le deae și de la care nu-i mai va vedea"), în fine, asemeni multor scrisori către Bariț din acei ani, aduce noi date din care se reconstituie diagrama răspîndirii foilor românești de la Brașov, la toate nivelele națiunii.

Un mănunchi de epistole se constituie într-o impresionantă pagină testamentară a omului care s-a aflat la punctul de joncțiune, unde demersul strict iluminist al Școlii Ardelene lasă loc dimensiunii ei romantice. Vasile Pop este unul dintre „aceia carii se îndeletnicesc în științe și literatura națională, de care atîta trebuință are nația", categorie eroică din pragul culturii moderne românești, în favoarea căreia pledează în ultima scrisoare, cu o lună și jumătate înainte de moartea survenită la 6 martie 1842, la Zlatna. Moartea a fost încă o surpriză: „bătrînul" din alt ev spiritual avea... 53 de ani! Dar soarta i-a hărăzit rolul de arc peste timp și calitatea de martor, în preajma revoluției din 1848, a ceea ce a fost începutul Recunoașterii transilvănene.

---

[27] Iată, în ordine cronologică, lista scrierilor lui Vasile Pop (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 68): 1. *Elegia qua spectabili ac clarissimo Viro Carolo Michaeli Moger in Lyceo Regio Claudiopolitano Chymiae, Metallurgiae, Historiae Naturalis et Technologiae Publico Ordinario parentat Basilius Papp senior, pius defuncti Discipulus et in Regio S. Jos. Seminario Alumnus Anno Aerae Christianae 1808. Claudiopoli. Typis Coll. Reformatorum 1808*; 2. *Elegia Excellentissimo ac Illustrissimo Domino Comiti Georgio Banffi L.B. de Losontz S.C.R. et A. M. Camerario, Status Actualis Intimo Consiliario, Insignis Ordinis Sancti Regis Stephani Magnae Crucis Equiti, Magni Principatus Transilvaniae, Partiumque eidem reaplicatorum Gubernatori Regio et Regni Ejusd. Magni Principatus Gubernii Praesidi, devotissimo Animo oblata Die Onomastico a Basilio Papp Seniore Logico et in Regio Seminario S. Josephi Alumno Anno Aerae Christianae MDCCCVIII Claudiopoli Typis Coll. Reformatorum 1808*; 3. *Elegia quam Illustrissimo Comiti Emerico Wass de Csege e Lyceo Regio Claudiopolitano terminatis Maxima cum Laude Studiis Excedenti cecidit Basilius Papp Philosophiae etc. in alterum Annum Auditor. Claudiopoli Anno Aerae Christianae MDCCCIX. Impres Typis Coll. Reformatorum 1809*; 4. *Elegia ad Inclytos Status et Ordines Trium Nationum Magni Principatus Transilvaniae Partiumque eidem reannexarum Claudiopoli ad Publica Negotia Tractanda Congregatos per Basilium Papp Juris Naturae, Publici, Gentium, Civilis, Romani, Theoretici, Patriae et caetera Auditorem. Claudiopoli Anno Aerae Christianae MDCCCX. Impr. Typis Coll. Reformatorum 1810*; 5. *Elegia de laudibus Medicinae quam Illustrissimoac Magnifico Domino Praesidi et Directori, item Clarissimis D. D. Professoribus, totique Iclytae Facultati Medicae Vindobonesi. Novo Anno Muneris instar Animo devotissimo obtulit L. Basilius Papp, Transilvanus Mező-Keménytelkiensis, in Antiquissima, ac Celeberrima Universitate Vindobonensi Physiologiae et Chemiae Ordinarius Auditor. Illustrissimo Comiti Joanni Nemes de Hidvég Caesareo Ephebo et in Caesarea Regia Nobilium Academia Theresiana Jurium in alterum Annum Auditori, Dilectissimo Musarum Amico in perennis observantiae tesseram dedicata. Viennae. Anno Aerae Christinanae MDCCCXIII*; 6. *Elegia quam Caesari Augusto Francisco Primo Austriae Imperatori, Hungariae, Bohemiae, etc. Regi Apostolico Domino Sue Clementissimo. Dum 16 Junii pompa triumphali Viennam ingrederetur, sub Nomine Europae, quae Ejus victricibus Armis a Jugo, sub qua tam diu genuit, nunc domum liberata est Laureae instar devoto Animo gratulabundus offerebat Ladislau Basil. Papp Transilvanus, Mező-Keménytelkiensis in Celeberrima et Antiquissima Universitate Vindobonensi Medicinae III Anno Candidatus. Anno Aerae Christianae MDCCCXIV. Viennae*; 7. *Disertatio inauguralis historico-medica de funeribus Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum et quisbusdam circa ea abusibus, perpetuo respectu habito ad veterum Romanorum funera, quam... pro doctoris medici laurea rite adipiscenda in Antiquissima ac Celeberrima Universitate Vindobonensi publice disquisitioni submittebat Ladislaus Papp Transylvanus, A.A.L.L. et Philosoph. Doctor. et linguae valachicae interpres aulicus. Viennae MDCCCXVII*; 8. *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna și despre întrebuințarea acelorași în deschilinite patimi. Scrisă pentru binele comun prin Vasilie Popp, a frumoaselor învățături a filosofiei și a medicinei doftor. Sibii, în Tipografia lui Ioan Bart 1821* [reprodusă în întregime la Sextil Rusu, *Cea dintîi lucrare medicală în limba românească: Despre apele minerale, de Vasilie Pop*, Cluj, 1935]; 9. *Către cinstit dumnealui Ioan Prale, autorul Psaltirii în versuri*, prefață la *Psaltirea în versuri*, în traducerea lui Ioan Prale, Brașov, 1827 [retipărită de Timotei Cipariu în *Archivu pentru filologie și istorie*, IV, 1870, nr. XXXI, p. 614—619]; 10. *Memoria Inaugurationis Pontificiae Illustrissimi ac Reverendissimi Joannis Lemény de Eadem, Divina Miseratione per Magnum Transsilvaniae Principatum et Partes eidem readnexas Episcopi graeci ritus uniti Fogarasiensis, Solenni Ritu Posteritati Officiosis Versiculis transcripta. Die 14ª Mensis Julii Anno MDCCCXXXIII. Claudiopoli. Typis Lycei Regii*; 11. *Diplomatică*, în *Foaie literară*, 1838, nr. 13, p. 100—103; 12. *Domnule redactor!*, în *Foaie literară*, 1838, nr. 18, p. 141—144 (cu cele două continuări: *Urmarea disertației din nr. 18 despre ortografie*, în *Ibid.*, nr. 20, p. 157—160 și *Capăt disertații din nr. 20 despre ortografie*, în *Ibid.*, nr. 21, p. 164—166); 13. *Celibatul (Necăsătoriții)*, poezie, în *Foaie literară*, 1838, nr. 17, p. 129—130; 14. *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări, de la începutul lor pînă la vremile noastre*, Sibiu, 1938; 15. *Trasuri oarecare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, în *Foaie pentru minte...*, 1840, nr. 31, p. 241—245; nr. 32, p. 253—256; nr. 33, p. 257—259; nr. 34, p. 265—268; 16. *Ioan Corvin de Huniad și păzitoriul său înger. (O povestire din Țara Românească)*, traducere de Vasile Pop din scriitorul ungur Nagy Ignácz, în *Foaie pentru minte...*, 1840, nr. 27, p. 213—216; nr. 28, p. 220—224; nr. 29, p. 227—230; 17. *Trei manuscrise pentru G. Șincai* (fragmente dintr-o scrisoare a lui Vasile Pop către Bariț), în *Foaie pentru minte...*, 1841, nr. 47, p. 370—374; 18. *Despre necăsătoria mirenească*, postum, în *Foaie pentru minte...*, 1844, nr. 32, p. 249—252; 19. Traducerea în versuri a *Eclogelor* lui Vergiliu, cărțile I—X, în *Foaie pentru minte...*, 1853, nr. 31, p. 234—236; nr. 48, p. 355—356; nr. 49, p. 364—366; 1854, nr. 4, p. 15—16; nr. 5, p. 19; nr. 14, p. 66—68; nr. 18, p. 91—92; n. 44, p. 236—239; 1855, nr. 6, p. 29—32; 20. Notele și aparatul critic la lucrarea unui autor anonim, *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszékiensis ad S. Nicolaum*, datînd de după 1825, pe care Ion Mușlea o atribuie *în întregime* lui Pop, dînd și o ediție după manuscris a ei (vezi *Viața și opera doctorului Vasilie Pop*, la *Loc. cit.*, p. 146—157). Scrieri identificate de Alexandru Neamțu cu ocazia noilor contribuții despre activitatea lui Vasile Pop pe Domeniul montano-cameral de la Zlatna (vezi nota 1): 21. *Cererea lui Vasile Pop din 12 aprilie 1828 către Tezaurariatul din Sibiu, pentru a i se acorda slujba de „phisicus" (medic șef) al Domeniului Zlatna*, manuscris la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond M. Th., doc. nr. 11.240/1828, reprodusă la Alexandru Neamțu, *Din activitatea doctorului Vasile Popp pe Domeniul minier al Zlatnei (1829—1842)*, în anexa I a studiului, la *Loc. cit.*, p. 131—132; 22. *Instructio pro chirurgis cameralibus. (Dienstes Instruction für k. Cameral und Werksärtze*, scriere din 1831, manuscris în Fond cit., doc. nr. 1016/1831; comentată de Alexandru Neamțu în *Op. cit.*, p. 123—130; 23. *Raport către Administrația Domeniului Zlatna din 6 mai 1835*, manuscris în Fond. cit., doc. nr. 1160/1835; reprodus de Al. Neamțu în *Op. cit.*, p. 132—138, anexa II; 24. *Conscripție a sufletelor din Dominiul Topánfalvii*, scriere din 1835; manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 1472/1843; reprodusă de Al. Neamțu în *Op. cit.*, p. 119—120; 25. *Topographica situatio totius Dominii Superioris Zalathnensis cum locorum et fluviorum denominationibus*, scriere din 1835, manuscriscul în Fond. cit., doc. nr. 1472/1843; menționată de Al.Neamțu în *Op. cit.*, p. 118—119; 26. *Raport din 3 octombrie 1837 către Administrația Domeniului Zlatna în care combate practicile medicale nesănătoase*, manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 4507/1837; reprodus de Al. Neamțu în *Op. cit.*, anexa III, p. 139—143; 27. *Raport din 15 octombrie 1838 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară*, manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 4944/1838; reprodus la Alexandru Neamțu, *Preocupări de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop*, la *Loc. cit*, anexa I, p. 653—661; 28. *Raport din 11 martie 1839 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară*, manuscris în Fond. cit., doc. nr. 1500/1839; reprodus de Al. Neamțu în *Op. cit.*, anexa II, p. 661—662.

I

Zlagna, 29 mai [1]837

Domnule !

Bucuros aş primi o scrisoare de la domnia-ta, ca să mă încredinţez cum şi în ce chip ai sosit la Braşov [1], pentru că mişăii acei de cărăuşi mult m-au îngrijat. Spre acest sfîrşit am scris şi la domnul Ţipar, dar răspuns încă n-am primit.

Noi sîntem cu toţi sănătoşi şi nici o noătate nu avem.

Domnule! De cumva încă nu ai tipărit aceale rezonementuri ale meale pentru ortografia latino-rumânească [2], te rog ca toate acealea
108 ce / am scris pentru lipsa tonului liber *y*, după cum o pronunţă ungurii în cuvîntul *nyers*, *nyereg* şi italienii în *agnello* şi rumânii în *néyl*, *nyere* ş.c. să le laşi cu totul afară, pentru că această *questio* vreau cu alt prilej mai pe larg a o lucra.

Fii sănătos şi, de nu i-ai trimis gazeta *D[omino] Georgio Crainic Regio Spanali Contrarotulario*, *Offenbánya* [3], trimite-i-o.

Al domniei tale gata spre slugire,

108v *Dr. Papp.*/

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dieceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no Sing[ulariter] colendissimo. *Coronae*

---

[1] Se pare că Bariţ făcuse o călătorie, de Paşti, la Zlatna, unde l-a vizitat împreună cu Timotei Cipariu pe doctorul Vasile Pop. Aşa vor proceda şi în anul următor — vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, IV, Bucureşti, 1978, p. 113; 116—119, corespondenţa lui Timotei Cipariu cu Bariţ — cînd eruditul profesor blăjean se deda la polemici savante cu autorul *Disertaţiei despre tipografiile româneşti*..., iar Bariţ prefera prietenia frumoasei fiice a gazdei, Luiza. În decembeire 1838, Cipariu îl va întreba îngrijorat pe Bariţ: „Doar ţi-ai adus inima din Zlatna acasă ?!" *(Ibid.*, p. 142).

[2] Pasajul trădează o anumită înrîurire a lui Bariţ asupra *Foii de duminecă*, în ciuda părerii că el s-ar fi ţinut departe de redacţia condusă de Ioan Barac (vezi scris. următoare, n. 1—3). Dar revista braşoveană era cu totul improprie, prin profilul ei, unor probleme actuale cum era aceea a ortografiei cu litere latine. Evadată complet în exotismul cerut de apetenţa romantică a vremii, *Foae de duminecă* va publica *un singur articol* legat de teritoriul românesc, acela despre Cetatea Hunedoarei, din decembrie 1837 (vezi scris. III, n.6). „Rezonementurile" lui Vasile Pop se vor publica aproape un an mai tîrziu, în *Foaie literară*, în trei articole: *Domnule redactor*! (I, 1838, nr. 18, p. 141—144); *Urmarea disertaţiii din nr. 18 despre ortografie* (nr. 20, p. 157—160); *Capăt disertaţiii din nr. 20 despre ortografie* (nr. 21, p. 164—166)

[3] „Domnului George Crainic, inspector şpanal, Zlatna".

II

Zlagna, 29 dechem. c.n. [1]837

Mult preţuite domnule !

Scrisoarea domniei-tale din 21/9 dec., în numele dumnitale şi a tipografului Gött, cu toată cinstea o am primit, şi mult m-am bucurat de ce lucru frumos şi folositoriu naţiii v-aţi apucat [1]. Dumnezeu, care v-au îndemnat spre aceasta, să vă dea şi putere ca să puteţi ajunge acest scop sfînt.

Despre ieşirea dumnealui Orghidan din soţietatea dumnelorvoastre, cu atîta mai mult pentru că acest bărbat vrednic avea în multe părţi corespondenţi şi îndemnători, prin carii să lăţea ceale tipărite, şi eu nu ştiu, oare dumneavoastră făr-de aceşti feliu de corespondenţi şi îndemnători, putea-veţi ajunge scopul?[2]

Pentru *Foaia Duminecii* am avut în părţile aceasta 17 prenumeranţi, însă cu cît îndemn şi prin cîte corespondenţii am trebuit să adun acei bani! Oamenii noştri nu ştiu ce vrea să zică aceaia: „Pune banii
110 pe poştă " sau aceaia: „Daţi-i la corespondenţii noştri " / pentru că nice poşte nu să află în tot locul, nice cine sînt corespondeanţii dumnelor-voastre, nu ştiu. Dumneavoastră trebuiţi să faceţi un chip de prenumeraţie în această treabă, numind în toate părţile cine sînt aceia la care să li se dea banii, şi făgăduindu-le la aceşti colectori un exemplar slobod pentru osteneala lor, pentru că mai cu folos va fi a pearde unul şi a căştiga noao, decît împotrivă.

Acestea nu le zic pentru mine, pentru că eu bucuros slujesc şi fără de renumăraţie, ci zic pentru alţii şi folosul obştii şi al dumnelorvoastre.

Mai încolo, trăbuie aduse pricinile mai pe larg: pentru ce gazeta [3] nu să iveaşte numaidecît, sau trebuia batăr mie a-m[i] scrie, ca [să] pot a le spune, pentru că oamenii să îndoiesc la aceasta, batăr că la gazetă, bucuros ar prenumăra din părţile aceastea, o mulţime. Eu, despre partea mea, şi acuma voi lua greutatea asupra mea, şi voi trimite vreo cîţiva, cu adresul lor.

110v În cîtu-i despre aceaia ce-mi scrii , ca să vă ajut / cu ceva scrieri, şi mai vărtos în treaba ortografiii, şi aceasta voi face, însă în toate nu voi urma fraţilor de peste Carpat, pentru că multe scriu fără cuvînt. Însă eu voi ajuta şi cu alte daturi istoriceşti care să ţin de români, şi care încă nu s-au văzut pînă acuma prin istorii.

Acum alta nu am a-ţi scrie, decît să scrii pe la protopopii cei uniţi, cu care eşti mai cunoscut, ca să fie şi îndemnători spre acest scopos, pentru că cei neuniţi — care lucru le slujeşte adevărat spre marea laudă — sînt destul îndemnători [4].

Una încă te mai rog: scrie-mi cu poşta viitoare pricinile pentru ce gazeta românească nu să iveaşte minteni în ianuarie?[5]

Fii sănătos!

Al domniei-tale gata spre şerbire,

111 *Dr. Papp.*/

---

[1] „Scrisoarea" din 21/9 decembrie este o tipăritură volantă de două pagini, intitulată *Înştiinţare literară*, purtînd semnăturile lui Johann Gött şi George Bariţ. Prospectul anunţă apropiata încetare a *Foii duminecii* şi înlocuirea ei cu *Foaia literară*, de la 1 ianuarie 1838. *Înştiinţarea*... e documentul unui cert început de epocă în literatura română din Transilvania. Nemulţumit de caracterul neutru, general informativ, al *Foii duminecii*, al cărei redactor principal, bătrînul Ioan Barac se crampona de ideea cu care pornise la drum în 2 ianuarie 1837: aceea de a publica lucruri „în limba cea românească tălmăcite", Bariţ convinge „soţietetul" negustoresc din Braşov, încă pe la mijlocul anului, de necesitatea reformării gazetei. În cumpăna hotărîrii lui Bariţ a apăsat greu călătoria din 1836 în Ţara Românească, unde are revelaţia unităţii spirituale a românilor (vezi Vasile Netea, *Timotei Cipariu şi George Bariţiu, călători prin Ţara Românească în 1836*, în *Studii*, XI, 1958, nr.1, p. 117—132; George Em. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariţ*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 123—147) care — după cum se exprimă într-o scrisoare către Ion Heliade Rădulescu din septembrie 1837 — „este mai scumpă decît toată averea Soţietăţii de India". Bariţ doreşte o revistă *scrisă în limba română*, care, în plus, să împărtăşească cititorilor ei „sporiul ce îl fac românii în cele două provincii vecine [Ţara Românească şi Moldova — n.ns.]". Vezi şi Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 273—289; *George Bariţ şi contemporanii săi*, IV, p. 103—104.

[2] Vasile Pop se orientează după faptul că Rudolf Orghidan, care avusese într-adevăr, un rol important în editarea *Foii duminecii*, nu figurează între semnatarii *Înştiinţării*... din 9/21 decembrie 1837. Într-adevăr, din motive pe care încă nu le cunoaştem în mod suficient, Bariţ renunţă la sprijinul material al lui Rudolf Orghidan, întovorăşindu-se numai cu editorul Johann Gött. Înlăturarea lui Barac se înţelegea de la sine, căci — spunea Bariţ încă în septembrie — revista „luîndu-se din mîinile bătrînului Barac, va lua alt ton, altă formă, altă limbă".

[3] Citām din *Înştiinţare*...: „Mai întîi, adecă de la a. 1838, ian. 1 [*Foaia literară* va apărea] de sine, iar păste puţin după aceasta se va împreuna cu gazeta politică românească, care, pentru nişte stări împrejur opăcitoare, îndată la începutul anului nu va putea ieşi". Epistolarul lui Bariţ consemnează şi alte nenumărate stări de emoţie în legătură cu apariţia unei foi *politice* româneşti în Transilvania, cazul cel mai elocvent fiind al lui Timotei Cipariu (*George Bariţ şi contemporanii săi*, IV, p. 105). Primul număr al *Gazetei de Transilvania* va ieşi la 12 martie 1838.

[4] Vasile Pop avea în preajmă exemplul protopopului neunit Iosif Ighian din Zlatna, unul dintre marii sprijinitori ai culturii româneşti în general şi ai foilor lui Bariţ în special. Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, Bucureşti, 1976, scrisorile lui Grigore Mihali către Bariţ; infra, scrisorile următoare ale lui Pop.

[5] Vezi nota 3.

III

Zlagna, 6a ian. [1]838

Domnule!

Cinstit răspunsul domniii-tale cu bucurie l-am primit, şi nu pot destul a-ţi mulţămi pentru desluşirea înpedecării gazetei noastre. Însă dacă pricina înpedecării numai aceaia e, despre care-mi scrii, aşa am nădeajde că cît mai curînd vom căpăta gazeta dorită, care o mulţime

de prenumeranţi o aşteaptă, şi fără care nu mulţi prenumeranţi vom avea [1]. Ba, ce-i mai mult, mi frică ca şi pe cei care-i avem să nu-i perdem.

De unde, poţi vedea, multe silinţe trebuie să puneţi, ca cît mai curînd să daţi gata gazeta politicească la lumină.

În cîtu-i pentru d. Orghidan, să nu socoteşti că, doar, dumnealui nu au dat la colectori şi corespondenţi nici o rămuneraţie. Dumnealui, în această treabă, au fost încă doară prea generos, care lucru de la
112 dumneavoastră nimenea nu poate pofti, / pentru că dumnealui la cartea *1001 nopţi* [2] au plătit la colectori 15%, şi la *Foaia Duminecii* încă şi mai mult, adecă 20%, un lucru care numai un naţionalist aşa putearnic [3] au putut să facă. Nici eu nu pentru aceaia v-am scris ca să faceţi ceva remuneraţie la colectori, ca cînd d. Orghidan nu ar fi făcut, ci numai spre folosul dumnealorvoastră, pentru că eu cunosc greutăţile ce să înpotrivesc, şi firea oamenilor noştri, la cari totdeauna le trebuie un bun dătoriu. Despre care lucru însuşi te vei încredinţa cu vremea!

Aici alăturaţi îţi mai trimit numele la 6 prenumăranţi, însă care încă n-au dat bani, însă am nădeajde că-i vor da. Care numai pentru aceaia vă sciriu, ca de vă voi trimite aceşti bani mai tîrziu, să nu luaţi în nume de rău. Pentru cei mai de nainte trimişi, sînt bani la mine şi
112v poci să vi-i / trimit oricînd, batăr că bucuros i-aş trimite toţi odată, cu atîta mai mult, cu cît mai aştept vreo cîţiva prenumăranţi. Am nădeajde că cînd va veni gazeta politicească, pănă la 40 prenumăranţi vom putea căpăta numai din aceşti munţi. Poate d. vicariu Şuluţu încă-ţi va trimite vreo cîţiva prenumăranţi din părţile sale.

Numele prenumăranţilor care acuma vi-i trimit sînt aceastea:

1° Ioannes Todor; 2do Petrus Aranyosi; 3tio Petrus Joanetye; 4to Nicolaus Korkes (aceşti patru au adresele acolo); 5to Domino Angelo Bálya, Topanfalva; 6to An den Herrn Sabbas Remetei, Schmelzmeister zu Zalathna [4].

În adresele ceale vechi sînt neşte greşeli gramaticeşti care trebuie îndreptate, precum la Mathias Scheuder, nu *Cesse*; emendă: *Caessae*; la Josephus Rátzovits, Diurniste, emendă *Diurnistae*; la mine: *Popp*
113 emendă *Papp*; / *Mihali* emendă *Mihály* [5].

Cît puteţi, te rog fă-ne cunoscuţi cu literatura Ţării Rumâneşti şi a Moldovei. Dar cînd voi avea ceva a trimite pentru *Foia literală*, putea-voi trimite pe Paşti? Eu am multe şi — precum eu judec — vreadnice de a vedea lumina.

Te rog, domnule, cît poţi scrie curat româneşte, mai ales în traducţii nu te lega tare de stilul strein, ca să nu să nască în limba noastră latinismi, ungurismi sau germanismi, şi deosebit în numele ţărilor, dregătoriilor, cinstilor, precum au făcut auctorul *Descrierii Hunidoarei*, care numele *Tempel Herren* l-au prefăcut: *domni biserriceşti* [6]. Acesta au fost un cin de cavaleri, *Ordo Equestris* [7], şi mie mi să vede a fi fost *Ordo teutoniorum sive S. Mariae in Hierosolem* [8], aşadară cavaleri S[fintei] Marie în Ierusalem. Însă să am iertăciune!

Fii sănătos!

Al domniii-tale umilit şerb,

113v *Dr. Papp.*/

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioceseos Fogarasiensis Diacono, et in Schola commerciali Valachorum coronensim Professori. D[omi]no singu[lariter] colendo. Coronae [9]

---

[1] Vezi scris, anterioară, n. 3.

[2] O traducere a lui Ioan Barac, celebră în epocă: *O mie şi una de nopţi. Istorii arabiceşti sau Halima, întîiaş dată tradusă din nemţeşte*, tipărită la Braşov, în 8 volume, între 1836–1840, cu cheltuiala lui Rudolf Orghidan, admirator şi sprijinitor al lui Barac. Vezi şi Gheorghe Bogdan-Duică, *Ioan Barac*, Bucureşti, 1933, p. 66–72, unde anii apariţiei sînt indicaţi greşit: 1835–1838 (!!).

[3] Rudolf Orghidan era, într-adevăr, printre cei mai bogaţi negustori *naţionalişti*, adică iubitori de cultură naţională, din Braşov.

[4] „Domnului Sabaţiu Remetei, maistru turnător, în Zlatna".

[5] Vasile Popp ortografiază ungureşte numele abonaţilor români din Apuseni, pentru a uşura munca oficiului poştal, ai cărui funcţionari erau maghiari şi operau cu liste unde — după o modă a vremii dealtfel combătută de români! — numele acestora figurau cu ortografie maghiară.

[6] Este vorba de articolul *Cetăţuia de la Vaida-Huniad sau Hunidoara* — al cărui autor se pare că este însuşi Bariţ — din *Foae de duminecă spre răvărsarea cei deobşte folositoare cunoştinţe*, I, 1837, nr. 25 din 18 decembrie, p. 193–197. Vorbind despre începuturile cetăţii de la Hunedoara, autorul crede că „domnii cei bisericeşti acolo trebuie că ş-au avut stăpînirile".

[7] „Ordin de cavaleri".

[8] „Ordinul Teutonilor sau al Sfintei Maria în Ierusalim".

[9] „Întru acest chip reverendului domn George Bariţ, al Venerabilei Dieceze a Făgăraşului diacon şi în şcoala comercială a românilor braşoveni profesor. Domnului singur binevoitor. În Braşov". Vasile Pop este singurul dintre corespondenţii lui Bariţ care, în adresarea către acesta, uzează de calitatea de preot — nehirotonit! — a redactorului braşovean, numindu-l constant *diacon* (vezi şi scrisorile următoare).

IV

Zlagna, 24 ian. [1]838

Domnule redactor!

Numerul *Foaei literale*, cel dintîi [1], l-am primit şi mult m-am bucurat văzînd într-însa atîtea epistolii, scrise şi filosoficeaşte şi cu un stil aşa rătund şi frumos. Iar deosăbit m-au bucurat aceale ce ai scris pentru *Traduceri* din limbi streine în limba noastră [2].

De vei fi aşa norocos ca să scrii ceva pentru damele române, şi de vei scrie cu litere latineşti — pentru că aşa e pofta lor — te rog să nu scrii după ortografia răposatului Maior, pentru că în această ortografie (batăr că eu cinstesc şi cenuşa acestui bărbat) nu e nici o filosofie, şi are atîtea greutăţi, care nici cel mai statornic nu poate ca să le învingă, şi iaste silit de multe ori cele mai frumoase idei şi cuvinte a le încungiura, neputînd să le zugrăvească cu această ortografie după
114 cum i-ar spune sufletul. De nu mă crezi, / fă probă însuţi şi te vei învinge despre acest adevăr. Mie cu mult mai bine-m[i] place ortografia răposatului părintelui Clain şi a lui Şincai, batăr că şi aceastea nu-s deajuns, da totuşi nu aşa extraorbitante. Limba noastră, batăr că e fia limbii latineşti, totuşi în tonuri e cu mult mai bogată decît maica ei. Romanii nu au avut џ [ge], ж [j], ч [ce], ц [ţ], nice ъ [ă], ꙟ [î], ѣ [ea], care

8633

le avem noi şi care cu litere latineşti, oricum le vom putea exprima aşa ca să nu-şi peardă dulceaţa lor, şi fără a schimonosi limba. Însă despre aceasta, de altă dată mai pe larg.

Acum numai te rog păşeaşte, precum ai început, cu bărbăţie, şi să fii încredinţat că limba noastră în scurtă vreame va ajunge în cultura sa, la acea culme la care nici că am gîndit, nici că am nădăjduit vreodată.

De slavismi să-ţi fie frică, însă şi în acest lucru cu oareşcare cumpăt,
114v ca nu, lăpădînd cuvintele / ceale cunoscute, şi vîrînd alte noao şi nepricepute, să întuneci limba, şi să strîmtoreşti ideile [3]. Orice limbă pentru aceaia ni-o au dat natura, ca prin ea să împărtăşim cu alţii ceale ce simţim. Dar, dacă nu ne vor înţelegea, cum vom împărtăşi? În toate trăbuie să ţinem un drum de mijloc. *Sed pauca prudenti* [4].

Iată, îţi mai trimiţ patru prenumăranţi:

1° Niculai Moldovan; acesta are adresul acolo. *Bucureşti*;

2um Spectabili Domino Ioanni K. B[...][5] de Szkoré R. Montium Magistri. Abrudbányae [6];

3^tio^ Spectabili Domino Joanni Sterka Schulutz R. Spanali Contrarotulario. Abrudbánya [7];

4° Admodum Reverendo Domino Petro Pipoş Archidiacono et Parocho G.R.N.U. Hondolensi. Zalathnae [8].

Al domnie[i] tale umilit şerb.

Dr. Papp.

N.B. Lui d. Alexandru Ţura să-i trimiţi ungureşti.
115 Vertatur. /

5° Încă unul: Spectabili Domino Alexandro Czura Juniori, Notario Pogacsi [sic; recte: Podsági] Abrudbányae. Ungaricae [9].

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Diacono V. Dioeceseos Fogarasiensis et in Schola Commerciali Valachorum Coronensim Professori. D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

---

[1] Primul număr al *Foii literale* a ieşit la 1 ianuarie 1838.

[2] Articolul cu caracter programatic al lui George Bariţ, din primul număr al noii reviste: *Traducere* (I, 1838, nr. 1, p. 4–7). Reţinem declaraţia lui Bariţ că, în materie de traducere din literaturile străine, redacţia va lua ca îndreptar regulile stabilite de Societatea literară din Bucureşti.

[3] Această opinie plină de mult bun simţ în privinţa ortografiei româneşti cu litere latine, sesizabilă şi în articolul său dedicat acestei dispute, tot în 1838 (vezi scris. I, n. 2).

[4] „Dar pentru cel prudent [sînt de ajuns] puţine".

[5] Manuscrisul rupt. Nu se poate reconstitui.

[6] „Spectabilului domn Ioan C. B [...] de Scorei, regesc magistru montan. La Abrud".

[7] „Spectabilului domn Ioan Sterca Şuluţ, regesc inspector şpanal. La Abrud".

[8] „Întru acest chip reverendului domn Petru Pipoş, arhidiacon şi paroh greco-neunit al Hondolului. La Zlatna".

[9] „Spectabilului domn Alexandru Ţura Junior, norat al Poşagăi. La Abrud. pe cele ungureşti".

Bucureşti

V

Zlagna, 1ª februar [1]838

Domnule !

Iată,-ți mai trimit un prenumărant, și poate că acesta va fi cel mai de pre urmă pe această jumătate de an: Admodum Reverendo Domino Nicolao Motora V[ice]archidiacono et Parocho G.R.n.U Topanfalvensi. Per Zalathnam — Topanfalvae [1]; ungurești.

Nu știu bine, pe poșta trecută fostu-ț-am fost scris sau ba pentru protopopul Toma Marțian din Dej, sau ba? De cumva nu ț-am scris, trimite și acestuia *Foaia* domnie[i]-tale, supt adresul: Admodum Reverendo Domino Thomae Marcian, Archidiacono et Parocho G.R.U. Desoknensi, Per Déés—Désakna; *germanicae* [2].

În cîtu-i pentru Țura Alexandru, numai atîta știu, că de doa[ă]
116 ori au / trimis bani aicea. Așa am socotit că sînt doi: tatăl și fiiul;
pentru aceaia unuia să i să scrie *Alexandro Juniori.*

Articolul domnitale despre cultivare [3] să știi că mult me-au plăcut. Pășeaște precum ai început! Astfeliu de oameni groși la peale, astfeliu de țăsală le trebue. Ai vorbit și ai scris tocma după inima mea.

La adresul Petrus Pipoș să adaugi: per Zalathnam—Hondol.

La adresele celora care sînt de la Topanfalva să adaoge asijderea: per Zalathnam—Topanfalvae.

Iartă-mă, domnule că, fiind foarte tare cuprins, nice a scrie nu pot precum s-ar cuveni.

Fii sănătos!

Al d[om]niii tale umilit șerb,

116^{v} *Dr. Papp./*

P.S. Înștiințează-mă cîți prenumăranți aveți:
I Cîți din Țara Românească?
II „ „ Moldavia?
III „ „ Bucovina?
IV „ „ Transilvania?
V „ „ Bănat și Ungaria?
A Cîți sînt mireani?
B Cîți preoți?
a) Cîți din preoți uniți?
b) Cîți neuniți?
pentru că aș vrea a afla în care parte a românilor, și în care clasă de
117 oameni să află mai mare aplecare spre literatură și cultură [4]./

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Vener. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachor[um] coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

---

[1] „Întru acest chip reverendului domn Nicolae Motora, vicearhidiacon și paroh greco-neunit al Cîmpenilor. Prin Zlatna-Cîmpeni".

[2] „Întru acest chip reverendului domn Toma Marcian, arhidiacon și paroh greco-catolic al Ocnei Dejului. Prin Dej — Ocna Dej. Pe cele nemțești".

[3] Articolul lui Bariț: *Cultură. (Luminare)*, din *Foaia literară*, I, 1838, nr. 3, p. 19—23; nr. 4, p. 25—27. Un crez în același timp luminist și raționalist despre rosturile culturii: aceasta este singurul fundament temeinic al vieții omenești, implicînd desăvîrșirea sufletească.

[4] Acest chestionar al lui Vasile Pop, atît de timpuriu, este o extraordinară surpriză culturală. El vădește intenția unei analize cantitative și în același timp sociologice a răspîndirii *Foii literare*, ca modalitate supremă de a urmări efectul ei cultural. Intenția atît de avansată a cărturarului din Zlatna o va realiza abia în zilele noastre reputatul istoric literar George Em. Marica, în studiul *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, în volumul *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, I, Cluj-Napoca, 1977, p. 11—111. Conform acestei analize, în anul 1838 Bariț avea — pentru *Foaie literară*, *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* împreună — 100 de abonați pe semestrul I și 389 pe semestrul II. Excelentele tabele ale lui George Em. Marica dau — pentru întregul an 1838 — următorul răspuns peste veac la chestionarul lui Vasile Pop: I = 55; II = 80; III = 17; IV = 114; V = 94.

VI

Zlagna, 6ª fev. c.n. [1]838

Domnule !

La mult prețuita domnitale, acuma nu pot și nice că vrea[u] să răspund, nădăjduind că voi avea norocire, în persoană, mai multe și mai pe larg a împărtăși [1]. Numai atîta-ți scriu ca să fii statornic în lucru ce ai primit peste domnia-ta, și despre ajutoriul meu, cîtu-mi va fi prin putință, să fii încredințat.

Părintele paroh al Ponorelului, Petruța [2], au prefăcut o cărticică
de pe ungurie, supt titula *Ghenoveva*, romanță din viețile sfinților apu-
seani, pre cîtu-mi ieste cunoscut, care carte ar vrea să o dea în tipariu.
Așa, m-au rugat ca să întreb la Brașov oar[e] nu ar vrea tipograful tău
să o tipărească, cu cheltuiala sa? Te rog, domnule, ispitească în treaba
118 asta și mă înștiințază, ca să poci odihni pre autorul / cărții. Eu i-am
zis ca să trimită m[anu]scrisul prin d. protopop Man, la Brașov, ca să-l
vază și tipograful, ca să-și poată face socoteala [3]. Trimite-l-va [sau][4]
ba, vreamea va alege.

Iată, îți mai trimit vreo cîțiva prenumeranți:

1° Admodum Reverendo Domino Joanni Bogdan Parocho G.R.n.U. Madensi. Per Zalathnam—Hondol [5];

2do Adm[odum] R[everendo] Petro Rátz Paroch[o] G.R.n.U. Nebojásfalvensi [6] [sic; recte: Nyavalyásfalva]. Per Zalathnam—Hondol;

3tio Spectabili Domino Josepho Bisztrai Processus Superioris Zalathnensis V[ice]judicii Nobilium. Per Zalathnam—Topánfalvae [7];

4to Ad[modum] Reverendo Dom[ino] Ephremo Petrutza Parocho G.R.U. Ponorelensi, Per Zalath[nam]—Topánfalvae [8];

5to Adm[odum] R[everendo] D[omino] Joanni Christotsán Cooperatori G.R.U. Bisztrensi. Per Zalathnam—Topánfalvae [9];

6to Spectabili Domino Georgio Balya Pagi Bistrza jurato Notario. Per Zalathnam—Topánfalvae [10].

118v La toţi aceştia, până la/venirea slobozeniii de la Curte, să le trimiţi în loc de nemţeşti, ceale ungureşti. Iar din prenumăranţii cei mai denainte trimişi, să roagă Petrus Aranyoşi şi Petrus Jonete [11] (nu Ienache, pe cum stă în titula cea tipărită, care trebuie îndreptată!) ca şi lor să le trimiţi ungureşti.

De va fi venirea domniii tale la Zlagna pe la Blaj, să aduci şi pe domnu Ţipar [12].

Fii sănătos!

Al domnitale umilit şerb,

119 *Dr. Papp.*/

[Adresa]: Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Venerabilis Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no singu[lariter] colendissimo. Coronae

---

[1] Vezi scris. I, n.1. O lună mai tîrziu, în 23 martie, Bariţ şi Cipariu se vor pregăti să-l viziteze de Paşti, la Zlatna, pe Vasile Pop (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, IV, p. 116—119), călătorie pe care o vor face împreună.

[2] Este vorba de luptătorul de la 1848, prieten al lui Avram Iancu, preotul *Efrem Petruţia*, 1799—1875, despre care vezi Nicolae Comşa, *Dascălii Blajului*, în *Anuarul Liceului de băieţi român unit „Sf. Vasile cel Mare*“, Blaj, pe anul şcolar 1939/40, p. 59; *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 326.

[3] În stadiul actual al cercetărilor, nu se ştie dacă a apărut sau nu traducerea *Genovevei*, făcută de Efrem Petruţia. Se pare că nu s-a mai tipărit.

[4] Omis de Vasile Pop.

[5] „Întru acest chip reverendului domn Ioan Bogdan, paroh greco-neunit al Madei. Prin Zlatna — Hondol“.

[6] „Întru acest chip reverendului domn Petru Raţ, paroh greco-neunit al Nevoeşului. Prin Zlatna — Hondol“. Prin aceşti doi abonaţi din urmă, Vasile Pop îşi extinde aria de recrutare a abonaţilor şi în Comitatul Hunedoarei.

[7] „Spectabilului domn Iosif Bistrai, vicejude nobiliar al Cercului Zlatna de Sus. Prin Zlatna — Cìmpeni.“

[8] „Întru acest chip reverendului domn Efrem Petruţa, paroh greco-catolic al Ponorelului. Prin Zlatna — Cîmpeni“.

[9] „Întru acest chip reverendului domn Ioan Cristocean, cooperator greco-catolic al Bistrei. Prin Zlatna — Cìmpeni. Cel în cauză era fostul profesor de la Blaj, *Ioan Cristocean*, 1810—1844, originar din Comitatul Solnoc-Dăbîca. Studiase la Cluj şi Blaj, unde rămîne profesor de matematică între 1833—1836. În 1836 e numit cooperator sau capelan la Bistra, unde ajunge apoi paroh al marii localităţi moţeşti. Vezi despre el Nicolae Comşa, *Op. cit.*, p. 70.

[10] „Spectabilului domn George Balea, norat jurat al satului Bistra. Prin Zlatna — Cîmpeni“.

[11] Petru Ioanette, fruntaş român din Munţii Apuseni, despre care vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 110.

[12] Aşa s-a întîmplat.

VII

Zlagna, 17 mart. c.n.[1]838[1]

Domnule redactor!

Multe nu pot să-ţi scriu, ci numai atîta că răspunsul domniii tale pentru primirea banilor l-am primit, şi mă bucur văzînd sporiul ce faceţi în literatura noastră. Una te rog: ca să siliţi spre cîştigarea slobozeniii a tipări gazete politiceşti [2], că într-alt chip mi frică că vom pearde mulţi prenumăranţi, cînd, dinpotrivă, am putea încă atîţa a cîştiga, cîţi avem.

Mai încolo, am a te ruga (însă aceasta numai ca un sfat) ca oricine ce-ţi va trimite în treaba literaturii sau ortografiii, fie bun sau rău, placă-ţi sau ba, reflexii să nu faci, ca nu — prin aceasta — să să
120 sfiască a-şi trimite părerile sale. Sau, de / faci, fă-le fără de punerea numelui. Însă eu aş pofti ca nicicum să nu faci. Fii acum camdeodată colector, şi cînd vei avea mai multe păreri, poţi să-ţi dai părearea. Însă şi atuncea supt tăcearea numelui. Scoposul meu iaste ca să nu să sfiiască nimenea a-ţi trimite părearea sa [3].

Sîrbimea, ca naţie, nu trăbuie să o atingi. Aceasta nici noao nu ne place, cînd ne ocăreaşte cineva naţia. Batăr de am avea şi noi hărnicia sîrbilor! Aşa, nice împotriva alfabetului ţirilicesc, ca alfabet, pentru că încă ne e mult de lipsă, ci numai în cît sînt ceva de îndreptat în el, să zici părearea domnitale.

În scurtă vreame îţi trimit părearea mea despre ortografia latino-
120v rumânească [4], şi mult m-aş bucura cînd cineva din / patronii ortografiii latino-româneşti ar face ceva reflexii [5], însă nu domnia ta, nu pentru că doară nu te-aş ţinea vreadnic de a te înpotrivi, ci din alt scopos.

Domnului Mihali [6] nu i-au trimis numărul al 6 *lea* din *Foae*. Vedeţi de i-o trimiteţi. La paroh[ul] Ioan Popovici în Zlagna, în loc de nemţeşti, trimite gazete ungureşti. Cît puteţi, ţineţi un rînd acurat!

Scrisoarea lui Negruţi către Eliad [7] mult me-au plăcut, batăr de nu şi sînt în toate cu el întru o păreare.

Nu uita, te rog încă o dată, pentru gazeta politicească!

Fii sănătos!

Iară eu sînt şi rămîi al domniii-tale tot acela care am început a fi, prea plecat,

121 *Dr. Papp.*/

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Gkorgio Baritz* Vener. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Scholae Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae vreme. Pe Vasile Pop îl indispun observaţiile lui Cipariu, cu toate că *dorea* să i se facă asemenea observaţii. Vezi scrisorile următoare.

---

[1] În original, anul este scris greşit: 1837.

[2] Peste cîteva zile, în 24 martie stil nou — 12 martie stil vechi! — va ieşi de sub tipar şi primul număr al *Gazetei de Transilvania* (vezi şi scris. II, n. 3).

[3] Sfatul lui Vasile Pop e întemeiat: Bariţ a uzat intens de năravul comentării, în subsolul paginilor, a materialelor care-l interesau mai mult. Pentru istoricul foilor sale, aceste adnotări sînt un adevărat barometru al interesului redactorului faţă de articolele publicate.

[4] Vezi scris. I, n.2. Se pare că Bariţ i-a înapoiat lui Vasile Pop articolul „despre ortografia latino-românească“ trimis de aceasta încă în 1837 (scris. I), spre a-l reface. Va apare în numerele 18, 20—21 ale *Foii literare* (scris. I, n. 2).

[5] „Reflexiile“ nu vor întîrzia, dar vor constitui o surpriză neplăcută pentru Pop. În *Foaie pentru minte*... (I, 1838, nr. 2, p. 12—16; nr. 3, p. 20—23; nr. 4, p. 27—31), Timotei Cipariu însuşi publică nişte *Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op]*. Cipariu — paradoxal! — cere conaţionalilor săi să nu se pripească cu înnoirile în materie de limbă şi ortografie, căci alfabetul chirilic se mai poate păstra multă

[6] Grigore Mihali, despre care vezi capitolul aparte în *George Bariţ şi contemranii săi*, III, p. 58—128.

[7] Un moment din remarcabila *Corespondenţă între doi români, unul din Ţara Românească şi altul din Moldova*, pe teme de limbă şi ortografie, reprodusă de Bariţ, după *Muzeul naţional*, în *Foaie literară*, I, 1838, nr. 9, p. 69—72; nr. 10, p. 78—80; nr. 11, p. 86—88; nr. 12, p. 92—96; nr. 19, p. 152.

VIII

Zlagna, 21 mart. c.n. [1]838

Domnule redactor!

Iată, -ţi mai trimit un prenumărant, supt adresa: Admodum Reverendo Domino Angelo Coste Parocho G.R.n.U. Nagyalmásiensi, Zalathnae [1]. Dacă poţi, trimite-i toate numerile, de la 1ª ianuarie, batăr cele rumâneşti, şi lîngă aceastea cele ungureşti. Însă care dacă nu le ai, pot să şi lipsească, numai cealea rumâneşti să fie.

Paştile să apropie. Voi vedea cum veţi ţinea făgăduinţa.

Fii sănătos!

Al domnii tale *idem qui pridem* [2],

122 *Dr. Papp./*

---

[1] „Întru acest chip reverendului domn Anghel Coste, paroh greco-neunit al Almaşului Mare. Prin Zlatna".

[2] „Acelaşi ca întotdeauna".

IX

Zlagna, 30 martii [1]838

Domnule!

Nu pot să-ţi scriu bucuria care mi-au făcut poşta de pe urmă, văzînd gazeta politicească. Aceasta e o epohă pentru naţia noastră, fără a se putea preţui, şi pentru domnia ta un cîmp în care poţi să-ţi areţi toate puterile, spre fericirea naţiii şi in specie şi însuşi a domniii tale [1].

Eu aş pofti, cînd ţ-ai jertfi viaţa numai spre literatura noastră, şi din această pricină, să nu-ţi iai jugul cel preoţesc, fie batăr cît de sfînt, asupră-ţi [2].

Iată, -ţi trimit şi gîndurile şi ideile ce am eu asupra ortografiii latino-rumâneşti, care te poftesc să [le] primeşti în *Foaia* domnitale [3], batăr de n-ar fi şi tocmai potrivite cu ideile tuturor, ba poate nici cu ale /
124 domniii tale. Şi fiindcă acum fearbe tocmai oala filologhiii, te rog ca cît mai cu grabă să le pui şi aceasta pe masa filologilor.

Poate fi, domnule, că eu mai mul[t] te îngreunăz cu lucrurile meale, decît te uşurez. Însă nu lua în nume de rău, pentru că acuma şi la mine, ca şi la alţii mulţi, sînt o mie de idei încrucişate, care în veaci nu ar fi văzut lumina, de nu s-ar fi nămit foaia domniii tale. Aceasta una easte care va cuprinde în sine toată lumea ideilor care se aflã la literaţii rumânilor.

Fii sănătos!

Iară eu rămîi al domniii-tale ca un frate,

124ᵛ *dr. Papp./*

---

[1] Vezi şi scris. II, incl. n. 3.

[2] Bariţ era absolvent al Seminarului teologic din Blaj, seria 1835. N-a apucat să se hirotonească — era vizat pentru celibat! — căci părăseşte Blajul în 1836, după ce fusese un an profesor de fizică. Episcopul Lemeni s-a codit un an întreg pînă să-i aprobe stabilirea la Braşov. La 12 aprilie 1837, întîlnindu-se la Sibiu, Lemeni îl face, ca soluţie de compromis, subdiacon şi îi acordă *ordines minores*, care nu interzice căsătoria. Cu aceasta, fostul student eminentisim al seminarului scapă de orice îndatorire şi faţă de Blaj, şi faţă de cinul preoţesc. Vezi Iosif Pervain, *Gheorghe Bariţ*, în *Studii de literatură română*, p. 365—416.

[3] Vezi scris. I, n. 2.

X

Zlagna, 3ª apr. c.n. [1]838

Domnule!

Batăr cît de tîrziu, totuşi încep oamenii noştri a se depşta [recte: deştepta — n.ns.] şi a vedea că şi noi săntem în stare a face ceva.

Preste vreo cîteva zile vei căpăta prin dumnealui Dimitrie Zarafiul [1], părerile meale asupra ortografiii latino-rumâneşti. Numai te rog să o primeşti aşa precum iaste scrisă, şi să nu socoteşti că, doar, că prin aceste am vrut să-ţi micşorez planul care-l ai, a da la lumină, cu litere latineşti, o lectură pentru dame [2]. Nu, tocma nu, ci numai ca să cugetăm
125 despre o ortografie mai firească şi / mai după rezon făcută.

Mai mult despre nimica nu voi însămna, pă[nă] nu voi vedea aceaste doao articole ce ţ-am trimis, tipărite.

Iată, -ţi mai trimit un prenumărant, pe care nu gîndeam că lesne-l voi putea căştiga, pentru multa depărtare: Domino Georgio Crainic R. Spanatus Offenbányensis contrarotulario. Per Zalathnam—Offenbánya [3]. Dacă poţi, trimite-i-le toate, batăr ceale rumâneşti, de la 1ᵉ ian[uarie]. Eu am nădeajde pe jumătate anului viitoare şi mai mulţi prenumăranţi să-ţi căştig.

Fii sănătos!

Al domnii tale ca un frate,

125ᵛ *Dr. Papp./*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz Venerabilis* Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

---

[1] Negustor din Braşov.

[2] „Planul" lui Bariţ de a da un foileton al *Foii pentru minte...*, scris cu ortografie latină, pe seama femeilor, se reduce la promisiunea indirectă din *Scrisoarea unei doamne boerese (Foaie literară*, I, 1838, nr. 1, p. 2). Şirul scrisorilor fictive

(vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 108) este, de fapt, un *program* al revistei, imaginat în această formă plăcută, a epistolelor din partea diferitelor categorii de cititori posibili. Iată ce dorește „doamna boereasă“: „Ce hotărăști de lectură pintru dame, să dai într-o foae deosebită, deși mai rar și puțin, dar. *cu litere latinești* [s.ns.]. Numai să nu împestrițați limba lătinindu-o fără treabă“ Atunci cînd își va redacta „disertația“ sa despre ortografia latino-românească (vezi scris, I, n. 2), Vasile Pop va porni tocmai de la acest pretext al lecturilor pentru dame, „care te roagă ca acea lectură să o tipărești cu litere latinești“.

[3] „Domnului George Crainic, regesc inspector al Șpanatului Băii de Arieș. Prin Zlatna — Baia de Arieș“.

XI

Zalath[na], 12 mai [1]838

Domnule redactor !

Cinstită scrisoarea domniii-tale, cea mai de pe urmă, o am primit cu deosăbită bucurie, văzînd din aceaie și cetind atîtea vești bune ce ai primit pentru *Gazeta* dumitale.

Dar cu atîta mai mult m-au întristat gazeta supt N. 17, în care
văzui niște lucruri și îndrăzniri, care lesne pot să facă neplăceri și gazetii
dumitale, și însuși personii domniii-tale [1]. La aceale versureale, sau
127 mai bine să zic o jucăreae a minții pentru scurtarea / vremii, le-ai dat
o titulă așa neplăcută și vătămătoare și ai compromis și pe autorul.
Eu am fost luat îndrăzneală, încă mai nainte, a-ți scrie și a te sfătui,
ca pe nime să nu superi sau să scrii asupră-i. Însă să veade că acest
sfat al mieu nu au avut loc. Mie-mi pare, de aceasta, foarte rău.

În scrisoarea trecută te-am rugat ca, din acel rezonement ce am
scris pentru ortografia latino-românească, să lași afară toate acealea
ce am scris de tonul nostru *n̉y*, precum *nyere*, *nyel* ș.c. Acum iarăși
127ᵛ te rog ca să le lași afară [2]./

Acel articul despre Ța[ra] Românească, care s-a ivit în gazeta nemțească din Brașov, bine ar fi să-l pui și în gazeta dumitale [3]. Fie batăr pre jumătate drept, totuși și așa ne va face bucurie și îndemnare și noao.

Dumnealui chir Gheorghie Nica [4] spune-i ca să mai scrie ce să fac cu cartea comerțială [5], că aicea nu să treace? 5 exeamplare s-au vîndut, per 36 cr. m.c., pe cum me-au fost scris întîiu, și precum eu am fost publicatu-o.

Iară eu, cu toată cinstea, rămîi al domniii-tale gata spre slujire,
128 *Doct. Papp.*/

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz*, V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

---

[1] Acele „lucruri și îndrăzniri“ sînt opera lui Vasile Pop însuși. Poezia sa *Celibatul (Necăsătoriții)* din *Foaie literară*, I, 1838, nr. 17, p. 129—130 a stîrnit un mare scandal în rîndul preoților celibi greco-catolici (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 126). Din această scrisoare și din cele următoare deducem *frica* ce l-a cuprins pe poetul ad-hoc, după tipărirea *Celibatului*. Poezia a fost scrisă, desigur, din convingerea de medic și luminist a autorului, dar nu în ultimul rînd din resentimentele unui bătrîn împovărat cu trei fete și un copil mic, împotriva îmbuibaților *coelibes* care, pe deasupra, ajungeau și la cele mai înalte poziții și salarii, în ambianța epocii. Erau, de pildă, puternicii Blajului, în funte cu episcopul Lemeni, iar aceștia nu întîrzie să reacționeze violent. Însuși Timotei Cipariu, lăsînd la o parte orice considerente culturale sau de amiciție, e încrîncenat împotriva imprudentului autor (*Ibid.*, p. 123). Dîndu-și seama că a lezat o *puternică organizație ocultă*, o instituție care-l putea zdrobi, Vasile Pop intră în panică, pînă la a nega sensul poeziei sale. Scrisorile lui către Bariț, legate de scandalul *Celibatului*, pot da impresia că nu Pop este autorul care semna, deosebit de sugestiv, „Dr. P.“ Dar faptul că, chiar și în scrisorile către redactorul atît de discret de la Brașov, pune autorul *la persoana a treia singular*, ca și cum nu ar fi el, nu face decît să dovedească proporția panicii ce l-a cuprins. Că *el* și nu altcineva e autorul poeziei de așa mare răsunet, o dovedește un pasaj din monografia pe care i-o dedică Bariț în 1868 (*Dr. Vasilie Pop*, în *Transilvania*, I, 1868, nr. 7, p. 129—135; nr. 8, p. 161—167): „În nr. 17 [al *Foii literare* — n.ns.] a desplăcut foarte o poesioară la o clasă de oameni care s-a crezut atacată în vocațiunea sa“. Frica lui Vasile Pop din 1838 o înțelegem mai bine evocînd și un alt pasaj — din 1868! — al lui Bariț. Referindu-se la scrisorile lui Pop despre poezie și mînia *coelibilor* (cea de față precum și XII—XIII și XV) acesta scrie: „Însă timpul acestora încă nu a venit!“ Vezi și scrisorile următoare, precum și notele. Paternitatea lui Vasile Pop o atestă clar și scrisoarea lui Cipariu către Bariț din 26 aprilie/8 mai 1838 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 121—124), unde spune răspicat: „Io, d-lui Pop nu i-oi mulțămi în veci că n-au băgat seama să-și cruțe batăr prietenii“.

[2] Vezi scris. I. Cele referitoare la sunetul *ny* nu vor apărea în dizertația lui Vasile Pop.

[3] Articolul *Walachei*, din *Siebenbürger Wochenblatt*, 1838, nr. 18, p. 111—112. Se referă la realizările culturale din Țara Românească, accentuîndu-le pe cele din ultimii ani. Sînt amintite publicațiile: *Curierul românesc*, *România*, *Muzeul național* și altele, precum și lucrările literare ieșite din ambianța Colegiului „Sfîntul Sava“. Din motive care nu se pot reconstitui, Bariț nu reproduce acest interesant și elogios articol, în vreme ce publică, după surse de mîna a doua, informații insignifiante din Țara Românească.

[4] Negustor din Brașov, care era inspector al „Școalei comerțiale a capelii românești din cetatea Brașovului“.

[5] *Pravilă comerțială, care cuprinde regulile comerciului, a catastifelor, a politelor s.a.*, Brașov, 1837. Autorul ei este Emanoil Ioan Nichifor (vezi Iosif Pervain, *Bariț, profesor la școala negustorilor români din Brașov (1836—1845)*, în *Studii de literatură română*, p. 399—405), dar cheltuielile de imprimare le-a suportat negustorul Gheorghe Nica. Vezi I. C. Panțu, *Cea mai veche școală comercială la români și cea mai veche carte pentru știința comercială*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXI, 1898, nr. 251, 256 și 262; V. Marian, *Pravila comerțială de la 1837*, în *Țara Bârsei*, IX, 1937, nr. 2, p. 128—133.

XII

Deva, 2 iun. [1838]

Domnule !

Aceale verșureale ce au ieșit în *Foaia literală* N. 17 au făcut foarte mare înpresie între preuții necăsătoriți și, ca să-ți scriu adevărul, sînt toți foarte ațîțați și asupra supusului auctor, cît și asupra domnitale, despre care-ți va fi scris și domnul Țipar [1].

Eu am avut norocire a mă întîlni și cu domnul episcopul și a grăi
cu măria-sa despre aceste, și măria-sa, ca un om înțelept, și care te
iubește, me-au făgăduit că însu-ți va scrie și te va sfătui ca în cea mai
129 întîi *Foae* ce vei tipări, să scrii următoarea însămnare: / „Aceale ver-

șureale care au ieșit în *Foaie literală* N. 17 despre necăsătoriți *(Celibatul)* se înțeleg despre necăsătoria mireanească, despre care necăsătorie în scurt va ieși o disertație foarte bine întocmită“[2]. Aceasta te sfătuiesc și eu, și prin aceasta *Salvabuntur et capra et caulis* [3], că într-alt chip mi frică de acești fanatici. Cu atîte mai mult că la 2 iulie să va ținea sinod la B[laj][4]. Dar poate să să afle și într-alte părți vreun fanatic.
129v Dar dacă vei urma aceaia ce zice măria-sa, nu-i nici o frică. / Mie me-ar părea rău ca pentru un lucru așa de nebun o să ni să oprească *Gazeta*, care apoi nici o sută de ani nu să mai capătă. Fii înțelept, rogu-te, și fă ce te sfătuiesc cei mai buni preatini.

Pe scurt și în călătoria mea îți scriu.

Fii sănătos!

Al domniii-tale *idem qui pridem*,

130 *P.*/

---

[1] Din pasaj reiese oarecum speranța lui Vasile Pop că Cipariu nu este împotriva lui. Se înșală! Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 123–126.

[2] Bariț nu va tipări această disculpare stîngace, însăilată în pripă de Vasile Pop, sub imperiul fricii de mînia celibilor (vezi scris. anterioară, n. 1), ci va recurge la una mult mai abilă (vezi. scris. XV, n. 1).

[3] „Se salvează și capra și varza“.

[4] La Blaj n-a fost — după spusele lui Cipariu — „*sinod proprio sensu*, ci numai adunare de protopopi, spre depunerea jurămîntului homagial“, față de Împăratul (*Ibid.*, p. 130). Evenimentul a avut loc la 1 iulie 1838.

XIII

[Zlatna, iunie 1838]

Domnul meu!

Versurile aceale din *Foia literală*, supt N. 17[1], au făcut o revoluție întreagă între aceia carii de titula lor mai mult să tem decît de însuși aceale versureale.

La academia unde ai învățat ai un nepreatin foarte mare, care în tot chipul și p[r]etutindenea, în loc să potolească focul, aruncă oloi pe el. Despre acest om mi-au spus și măria-sa d. episcop că mult te gonească, batăr că să înșală, siromanul ![2] Eu ți-am fost scris încă din călătoria mea, ce să faci ca să le astupi gura. Însă nu știu, făcut-ai sau ba? *Foaia* următoare mă va încredința. De nu ai făcut, fă, te rog, ca să rămîie rușinați [3].

170 Și, întru adevăr, tipărind aceaste ce-ți trimit,/ asupra cărora nu pot face exțepție, fiind scrisă și de un om mare și tipărite în capitală [...] [4]. Însă te rog ca aceale ce ț-am scris mai nainte, adecă că aceale versuri se țin de necăsătoria celibată, miranească, și apoi minteni să tipărești aceastea ce ți să trimit [5]. Prin acest modru li se va astupa gurile, și vor rămînea rușinați, mustrîndu-i cunoștința că *veritati agnitae* [6] să împotrivesc. Așa, nu trăbuie luat lucru de glumă (batăr că, în sine, nu e mare), pentru că știi ce poate face un fanatic care, ca să-și izbîndească, nimica nu lasă neispitit.

Fii sănătos și, de poți și ai vreame, mai scrie-ne cînd și cînd.

Al domniii-tale *idem qui pridem*,

170v *Dr. P.*/

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Gheorgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valach [orum] Cor[onensim] Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

---

[1] Vezi scris. XI, n. 1.

[2] Dușmanul redutabil al lui Bariț, la Blaj, era canonicul Vasile Rațiu. Vezi Iosif Pervain, *Gheorghe Bariț*, în *Studii de literatură română*, p. 380–384; *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 79–124.

[3] Vezi infra, scris. XV, n. 1.

[4] Manuscrisul rupt.

[5] Vezi mai întîi scris. XV, n. 1. Acest *ceva*, care în scrisorile următoare va apărea cu numele de *disertație*, este articolul lui Vasile Pop *Despre necăsătoria mireneascā*. Ca să aibă o bază puternică și pentru disculpare, dar și pentru încriminarea celibatului, doctorul Pop apelează la un autor celebru în epocă, după cum singur recunoaște la sfîrșitul articolului: „Scrisu-s-au aceste idei pe scurt din cartea lui Johann Peter Frank D.M., care se numește *Sistem einer vollständigen medizinischen Polizei* [Viena, 1789]“. Și totuși, redactorul nu tipărește „disertația“ lui Pop, ci pe a sa proprie, *Contract de căsătorie* (vezi infra, scris. XV, n. 2). A lui Vasile Pop se va publica postum — în *Foaie pentru minte...*, 1844, nr. 32, p. 249–252 — cu nota însoțitoare a lui Bariț: „Această disertație interesantă ne-au rămas de la răposatul și de dulce suvenire vrednicul doctor de medicină și filosofie Vasilie Pop, fost cameral fizic în Zlatna“.

[6] „Necunoscători ai adevărului“.

XIV

Zlagna, 7^{a} iuliu c.n. [1]838

Domnule!

Pripesc a te înștiința că prenumeranții care i-am avut pro 1° semestri, aci la noi (afară de doi), toți țin *Gazeta* și pe 2do semestri. Noi, am mai căpătat 4, care am vrea cu poșta de azi a ți-i trimite. Dar, fiindcă cei dinafară încă nu au trimis banii, batăr că eu demult am scris la părintele Moldovan [1], parohul Abrudului, și la părintele Fodor[2], părintele Bistrii, ca să adune banii, și pînă acum nu am căpătat nici un răspuns, de cumva nu mi-i vor trimite azi sau mîne, apoi ț-voi trimite cu poșta viitoare, acești cari s-au iscălit. Însă tot am nădejde că-i vor trimite, numai știi cum sînt oamenii noștri de indiferenți spre acest fealiu de lucruri.

Pentru cărticica *Liebe u*[*nd*] *Kabale* [3] încă ț-am căpătat vreo cîțiva,
131 care ți-i voi trimite./

Scrie d[omnului] Țipar ca să-ți trimită ceva din literatura românească, pentru ca să nu lipsască din foie-ți niciodată aceaie despre care sună titula. [4] Eu bucuros ți-aș trimite, dar nu am gata nimica.

Din înștiinț[ar]ea Maiorescului mi se veade că el s-au căit ce au scris. [5] Numai de nu ar fi tîrziu / Me-ar părea foarte rău de s-ar fi nefericit. Eu acest feliu de scrisori, şi *in genere* şi *in specie* păgubicioasă, de aş fi redactor, nu le-aş primi. Cîtă luare în samă, cîtă înţălepciune e de trebuinţă în acest fealiu de lucruri! Şi mai ales la noi, şi în acestea vremi. Răul care odată s-au înrădăcinat nu poţi să-l strîci cu pripa, fără a nu dărăpîna şi aceaie care-i bun.

Noi sîntem cu toţii sănătoşi. Doamna mea [6] şi Luizi [7] ţi să închină cu sănătate, iar Laczi [7] ca pe un preatin credincios te sărută.

Fii sănătos!

Al domniii-tale umilit şerb şi preatin,

131v *Dr. Papp.*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono Domino sing[ulariter] colendissimo. Coronae

---

[1] De fapt, *capelanul* greco-catolic din Abrud, Nicolae Moldovan (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 55, 100, 106).

[2] Nicolae Fodor (Ibid., p. 73, 75, 102).

[3] Împreună cu numărul 19 al *Foii literare*, Bariţ şi Gött trimiseseră o foaie volantă în care anunţau apariţia în perspectivă, în traducerea celui dintîi, a cunoscutei scrieri schilleriene, *Kabale und Liebe*. Trebuia să fie cea dintîi lectură pentru dame, preconizată cu litere latine, încă în *Scrisoarea unei doamne boerese* (vezi scris, X, n. 2) din primul număr al *Foii literare*. Prospectul avea rostul de a aduna abonaţi, căci *Intrigă şi iubire* urma să apară ca volum aparte. Nu va mai fi tipărită — probabil nici tradusă! — Bariţ pretextînd *(Gazeta de Transilvania*, I, 1838, nr. 14, p. 53—54) puţinătatea prenumeranţilor.

[4] Adică: foaie *literară*. Bariţ l-a solicitat intens pe extrem de promiţătorul Cipariu, dar tînărul cleric blăjean n-a îndreptăţit suficient aşteptările celor care-i cunoşteau capacitatea şi erudiţia filologică. Din *Epistolarul* său *(George Bariţ şi contemporanii săi*, IV, p. 71—355) reconstituim imaginea unui Cipariu tînăr care nu prea seamănă cu eruditul prodigios de mai tîrziu. Fire tipic romantică, pentru profesorul blăjean scrisul izvora la această dată dintr-un impuls pur existenţialist, selectîndu-şi cu mare parcimonie subiectele despre care scria. Pînă la apariţia *Orga- nului luminărei* în 1847, Cipariu va scrie extrem de puţine lucrări erudite — în 1838 excelînd, totuşi, cu drasticele *Reflexii* la sistemul ortografic al lui Vasile Pop şi cu epistolele lingvistice „între doi ardeleni" — comiţînd, însă dese şi salutare „ieşiri" spre beletristică (vezi *Epistolarul*).

[5] Este vorba de răsunătorul scandal al lui Ioan Maiorescu, din 1838, cu profesorii „franţuziţi" din Ţara Românească. Personalitate puternic impregnată de cultura şi stilul german, Maiorescu, proaspăt „inspector Şcoalei centrale din Craiova şi profesor de istoria universală şi de stilul naţional", demască într-un articol *(Domnule redactor!*, în *Foaie literară*, I, 1838, nr. 16, p. 121—123) imprudent, „Sorbona Bucureştilor", alterată de — credea el! — „o beletristică lunecoasă", „un mate- rialism gros", „o judecată stricată, un gust primejdios" ş.a.m.d., luate toate „din materialismul franţuzesc" (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, I, p. 210; IV, p. 124). Diatriba culminează cu constatarea pripită că „n-avem profesori învăţaţi, sau ce. puţin care şi-ar îndeplini datoriile lor din conştiinţă şi o fierbinţeală patriotică". Articolul a adus după sine riposta violentă a Eforiei Şcoalelor din Ţara Românească. soldată cu măsuri disciplinare împotriva incomodului transilvănean, pînă la a-l obliga să trimită o umilitoare declaraţie de *retractare* a celor afirmate. Retractarea — „înştiinţarea", cum o numeşte Vasile Pop! — s-a publicat în *Foaie literară*, I, 1838, nr. 24, p. 192. Republicată în *George Bariţ şi contemporanii săi*, I, p. 212. Vezi şi V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor de la 1800—1864*, II, Bucureşti, 1892, p. 69.

[6] A doua soţie a lui Vasile Pop, săsoaică, născută Wagner.

[7] Ludovica sau Luiza, fiică din prima căsătorie. Iubită a lui Bariţ. A murit de tuberculoză, ca şi mama ei, în 1839. Din prima căsătorie, Vasile Pop mai avea o fată, Catarina, moartă în condiţii dramatice prin 1843 sau 1844. Din a doua căsătorie o avea pe Francisca şi pe acest *Laczi*, adică Ladislau sau Vasile Pop, care va muri în 1848, în bătălia Aradului, ca honved în armata lui Kossuth. Căci, după moartea lui Vasile Pop, familia se va dezmembra şi deznaţionaliza: Catarina sau Catinca e dusă la Braşov şi dată în seama unui unchi scelerat, al cărui comportament îi grăbeşte sfîrşitul, văduva cu Francisca şi *Laczi* se depărtează complet de români, ca dealtfel şi de amintirea bunului părinte. Totuşi, în amintirea acestuia, românii îi acordă lui *Ladislaus Papp* — Laczi din această scrisoare! — prima bursă pentru studii la Viena din Fundaţia Ramonţai, în 1845 (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 336).

XV

Zlagna, 20 iul. c.n.[1]838

Domnule!

Răspunsul d[omniei] [ta]le în *Foaia literală* N. 22, care l-ai trimis către acel preatin care era la îndoială despre care necăsătoriţi sună aceale versuri, care se află în aceaiaşi foae, N. 17 [1], l-am cetit cu o nespusă bucurie, şi nu pot din destul a lăuda aceale idei ce ai dezvăluit în acel răspuns, care idei poate în toată viaţa-ţi rămînea îngropate, de nu ţi să da prilej de către acei fanatici, care privea la aceale versuri ca la o satiră care, după chibzuirea lor, li să părea că sună despre dînşii. Nu poţi să-ţi închipuieşti cîtă mişcare au făcut aceale verşureale (în sine cu totul nevinovate) în acei oameni, şi mai vîrtos acel cuvînt:
133 *celibat.*/ Însă prin acel intru adevăr sănătos răspuns, acolo i-ai adus ca să se cunoască pe sîneşi şi neştiinţa lor.

Cu disertaţia despre care scrii, să nu pripeşti, pentru că să nu te vezi a fi făcut aceasta pentru frica lor [2]; iar al doilea, pentru că aceale idei sînt cu pripa grămădite, şi nice prea bine stilizate. Fără aceaia să vor scrie mai pe larg şi cu oareşcare întroducere epistolară; iar al treilea, trebuie aşteptat (şi acum e lesne de aştepta[t]), oare nu să va mai ivi vreun ponoslu şi din alte părţi? Ştii, domnule, că acest fealiu de buruieni le-au sămînat natura în toate părţile şi îi suferă orice climă.

Istoria lui Florian [3], *Almanahul* [4] şi *Geografia* [5] lui Geanli bucuros le-aş vedea. De poţi, pune silinţă ca să le capăt.

133v Disertaţia / mea despre tipografiile româneşti să tipăreaşte [6]. Coala dintîiu am căpătatu-o spre corecţie. Un exemplar din aceaie va fi al domniii-tale, altul al lui Florian, al treilea a lui Eliad iar al patrulea a lui Geanli. [7]

Epistolia Maiorescului au făcut, precum să veade, mai mult rău decît bine. Scrie-i ca să nu răspundă la aceale împotriviri, pentru că nici sînt vreadnice de răspuns. [8]

Scrie-mi ceva, cum mai stai cu prenumăranţii. Sînt din Bucovina? Mai înmulţitu-s-au cei din Moldova şi Valahia? [9]

Iară eu, cu toată cinstea rămîi al domniii-tale deosăbit preţuitor,

134 *Vasilie Papp m. pr.*/

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Nationali mercantili Valach[orum] Coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

---

[1] Vezi și scris. XII, n. 2. Bariț nu rămîne indiferent la situația pe care și-o crease Vasile Pop, publicînd poezia *Celibatul. (Necăsătoriții)* în *Foaie literară* (vezi scris. XI, n. 1). În coloanele aceleiași reviste (*Prietene!*, în *Foaie literară*, I, 1838, nr. 22, p. 172—173), pretextînd un răspuns la „dorita scrisoare din 2 mai" a unui prieten, care l-ar fi întrebat la ce fel de celibat se referă autorul, el operează o inteligentă descongestionare a stării de tensiune ce se iscase. Celibatul — zice — este de două feluri: unul bun și altul rău. „Celibatul acela care harmonește cu sfatul evanghelicesc, cu cuvintele marelui apostol [Pavel, *Corinteni*, 7, 1 — n.ns.], nimănui nu i-au trecut prin gînd să vrea a-l înfrînge, a-l defăima". Ca să-i împace deplin pe popii celibi burzuluiți, găsește temeiuri filosofice și social-morale puternice pentru acest fel de celibat, dînd — printre altele — și exemple laice, ca Newton sau Leibniz. Apoi critică aspru celibatul mirenesc, promițînd peste puțin timp o dizertație aparte pe această temă. În „răspunsul" lui Bariț interesează, însă, mai ales atitudinea pe care o are față de abordarea problemei celibatului. De ce să ne mirăm citind și în limba română cîte ceva despre această importantă problemă morală, amplu discutată de toți gînditorii lumii? Printre numele acestora figurează și iluminiști din a căror gîndire și-a tras seva generația lui Bariț însuși: Buffon, V.T. Krug, Tissot. Problema — zice — e „puțintel cam neobicnuită în urechile noastre, dar cu atît mai obicinuită la alte nații".

[2] Vezi nota 1. Dizertația lui Bariț, deosebit de interesantă, se intitulează *Contract de căsătorie* și se va publica în *Foaie pentru minte*..., I, 1838, nr. 16, p. 130—135.

[3] Cartea lui Aron Florian, *Idee repede de istoria Prinţipatului Țării Rumânești*, vol. I—III, București, 1835—1838.

[4] Al doilea volum, pe 1838, din publicația bucureșteană oficială *Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahiii*.

[5] Lucrarea brașoveanului — profesor la București — Iosif Genilie, *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă, a continentelor în general și a României în parte, de — , profesor de geografie și hronologie în Colegiul Național, de care adaptată, s-a tipărit spre întrebuințarea tinerimii din clasele de umanioase*, București, 1835.

[6] Cea mai importantă lucrare a lui Vasile Pop, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări, de la începutul lor pînă la vremile noastre*, se tipărea la Sibiu.

[7] Numele adevărat al lui Iosif Genilie, care era „levantin", adică grec din Brașov.

[8] Actul de penitență al lui Ioan Maiorescu (vezi scris. anterioară, n. 5) n-a avut darul de a-i liniști pe dascălii burzuluiți din Țara Românească. Atacurile împotriva lui continuă, situație în care Vasile Pop recomandă tăcere.

[9] Despre preocupările statistice ale lui Vasile Pop legate de răspîndirea foilor de la Brașov, vezi scris, V, incl. n. 4.

XVI

Zlagna, 28 iulie [1]838

Domnule!

Mult prețuită scrisoarea d-tale din 23 iuliu cu bucurie o am primit. Zic cu bucurie, pentru atîta prenumeranți ce ai căpătat, temîndu-mă ca nu și de airea să scadă în acea proporție, în care au scăzut la mine,

cînd din 30 au rămas la 21. Și nu m-aș mira așa de tare, dacă nu ar fi partea cea mai mare bărbați blăjeani, nu fără învățătură[1].

Pentru ceale ce să întîmplă încoace și încolo, peste munți nu mult îmi pasă, numai nu-i cînd a ne putea da înainte în literatura noastră[2]. Pe cei de-acolo nu-i plîng, pentru că aceia nu mi-i de modruri. De Maiorescu mă bucur că nu i s-au întîmplat vreo neplăceare.

135 Scrii că doao critice au ieșit sau vor să iasă împotriva / opiniii meale despre ortografia latino-românească[3]. Eu mă bucur că aceale a meale gînduri le-au aflat cineva vreadnice de gîndit ceva despre ieale. De n-au nimica bun, să veade că li frică să nu facă mult rău. Cînd le voi ceti, voi vedea și eu de sînt vreadnice de a mai face reflexii, sau a le lăsa opiniii publicului.

Îmi pare bine, despre o parte, că d[omnilor] Vasici și Maiorescu [4] le-au plăcut cît de cît opinia auctorului P[op]. Cînd aș avea io pe acești doi bărbați pe partea mea, pe d-ta și fratele Ț[ipar], auctorul slavonismurilor, mă făgăduiesc că opinia mea în scurtă vreame ar fi deobște
135v întră patronii ortografiii latino-românești. Cu / acest feliu de secundanși, în orice duel literal mă socotesc a învinge[5].

Dar *Amorul și întriga* domniii-tale cu ce arme vreai să o îmbraci? Negreșit *purissimis Majorum nostrorum armiis*[6]. Vom vedea, fie cum va fi, numai tipăreaște-l frumos.

Cărțile ce [am] scris că le-am căpătat cu expresu Blaj, [î]ți va scrie păr[intele] Mihali[7], numai de ar avea multe de a-ți scrie, pentru că numai doao zile au zăbovit acolo.

Lui Aron[8] îi voi scrie atunci cînd îi voi trimite disertația despre tipografiile noastre.

Fii sănătos!

Al domnitale deosăbit cinstitoriu.

Dr. Papp.

136 N.B. La 29 plec la Rodna[9]. Poate mă voi întîlni și cu vicariușu[10]. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae tentă! — a lui Cipariu îi cauzează multă amărăciune lui Vasile Pop (vezi și scris. XVII). A doua „critică", de data aceasta neutră, este aceea a lui Ioan Rusu, *Ceva despre ortografia latino-românească*, în *Foaie pentru minte*..., I, 1838, nr. 10, p. 75—79 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 359).

---

[1] Adică mulți preoți greco-catolici cu studii la Seminarul teologic din Blaj.

[2] „Peste munți", adică la București, se înființase încă în 1836 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 215) o „Soțietate literară", cu scopul salutar de a „înlesni mijloace prin care ar putea a se introduce cu încetul uniformitatea limbei între români și prin care ar putea să înainteze cultura limbei românești". Bariț anunță înființarea Soțietății abia în 1838 *(Foaie literară*, I, 1838, nr. 4, p. 28—32) cînd — după expresia lui Maiorescu *(Ibid.*, p. 214)— „ea demult nu mai era". Spre deosebire de Bariț sau Pavel Vasici, cuceriți de la început de ideea colaborării culturale panromânești, Vasile Pop se dovedește nepăsător, după cum Timotei Cipariu va nutri o adevărată aversiune față de ideea unei... „tiranii" lingvistice centralizate, cum o considera el la 1838. Vezi Iosif Pervain, *„Foaia literară" (1838) și Timotei Cipariu*, în *Studii de literatură română*, p. 290—303.

[3] Prima este a lui Timotei Cipariu: foarte drasticele *Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op]. Domnule redactor!*, din *Foaie pentru minte*..., I, 1838, nr 2, p. 12—16; nr. 3, p. 20—23; nr. 4, p. 27—31. Intervenția iritată — dar foarte compe-

[4] Ioan Maiorescu, la rîndul său, va interveni în discuția filologică din foaia brașoveană, comentînd în bloc opiniile lui Bariț, Cipariu, Vasile Pop și Ioan Rusu despre ortografie, în articolul *Asupra ortografiei rumânești. Răsunet la cele ce s-au zis în obieptul acesta în „Foaie literară" Nro 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în al doilea curs. Nro 2—4 și 10* din *Foaie pentru minte*..., 1838, nr. 23, p. 177—184; nr. 24, p. 189—192; nr. 25, p. 193—198. Intervenția lui Maiorescu încheie discuțiile, dintre care reținem ca foarte interesantă opinia filologică moderată a lui Cipariu, radical deosebită de purismul său ultracatolic de mai tîrziu.

[5] Visuri naive ale bătrînului învățat din Zlatna! Departe de a-i fi „secondans", Cipariu îi foarfecă aspru întregul sistem ortografic (vezi, dealtfel, nota 3, aci supra).

[6] Despre *Intrigă și iubire* vezi scris. XIV, n.3. Traducerea expresiei latinești: „Cu armurile purisime ale lui Maior al nostru". Reticența lui Vasile Pop față de Petru Maior (vezi scris. IV) — pe care l-a cunoscut și cu care a corespondat, preluînd oarecum de la acesta ștafeta Școlii Ardelene! — e una din ciudățeniile istoriei noastre culturale. Nici Cipariu, de pildă, n-a nutrit o idolatrie specială pentru Petru Maior, dar în cazul lui Vasile Pop — care-și exprimă aversiunea și în dizertația sa ortografică (vezi scris. I, n.2) — lucrul este de-o semnificație aparte. Respectiv, ideile lui Petru Maior vor fi recepționate și admirate cu frenezie pe o altă filieră, aceea *politică*, de către o generație mai tînără: Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian. Fronda specifică și ideile sale răscolitoare constituiau îndemnuri de preț pentru radicalii convinși de necesitatea revoluției.

[7] Grigore Mihali, din Zlatna.

[8] Florian Aron, care era profesor la București (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 1—87).

[9] Vezi și scris. următoare.

[1] Vicarul Năsăudului era vestitul învățat și pedagog Ioan Marian, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 40.

XVII

Zlagna, 28 aug. [1]838

Domnule redactor!

Încă nu am avut vreame a-ți răspunde la mult prețuita-ți scrisoare din 23 iulie. Pricina au fost călătoria mea cătră Rodna[1].

Mulțimea preanumăranților despre care-mi scrii, deosăbit m-au bucurat. Nu puțin m-am bucurat că Maiorescului nu i s-au întîmplat ceva[2].

Întorcîndu-mă de la Rodna, am aflat trei dărabe de *Gazetă* pe masă: una cu *Foaie literaturală* [sic], care cuprindea critica despre care ai avut bunătate a mă înștiința, în care autorul apriat ș-au scris numele, batăr că eu și singur, din stil, l-aș fi cunoscut[3]. Prea pe lesne aș putea io răspunde la aceale ce scrie și, de nu ș-ar fi pus numele, poate aș fi
137 făcut-o. Iară așa, stau la / îndoială, nevrînd a-l dovedi de interesat și cum că din oareșcare patimă au scris. Dumnealui mă pîreaște că io te-aș fi rugat ca domnia-ta *Intriga și amorul* să o tipărești cu ortografia mea. Io nu știu să te fi rugat vreodată, nici prin cuvînt, nici prin scris[4]. Scrisoarile meale, care la domnia-ta sînt, îs mărturie despre aceasta. Și aceasta una iaste care mă doare — și tare mă doare — că s-au atins de caracterul meu. Dar nici pe altcineva nu am rugat vreodată, pentru că eu vreau ca adevărul să învingă, și nu persoana mea sau preteșugul cuiva.

De au plăcut părearea d[omnului] Vasici și Maiorescului, mult
137v mă bucur, pentru că a plăcea la / nește bărbați ca aceștea, nu poate cineva altceva a simți, decît bucurie. Însă io pot să te asecur că io prin călătoria mea cătră Rodna am aflat un bărbat cu creta în mînă, care pe tablă făcea fealiu de seamne, ca să poată [scrie] litere potrivite pentru ꙟ și ъ, după părearea ce au cetit în *Foaiè* domniii-tale num[ărul] 18, 20 și 21 semestrul întîiu. Acest bărbat pe mine în viața lui nu m-au văzut, pentru aceaie nu să poate zice înteresat. Atîta pot să-ți scriu, că ieste unul din aceia care și știe, și vrea, și poate a face ceva în treaba aceasta[5].

Fie cum va fi, te rog tipăreaște și ceaialaltă critică, ce au ieșit în Țara Românească, ca să văd și gîndurile aceluiași[6].

138 Nește cărți am primit de la domnia-ta numai în zilele aceastea, / însă nu prin Teofil[7], ci de la Sibii. Sînt cărțile domniii-tale, [8] vreo 40, și o *Gramatică nemțească-românească*;[9] dar ce să fac cu dînsăle, nu-mi scrii. Te rog înștiințază-mă ce să fac cu dînsele?

Banii gazetelor încă nu pot să ți-i trimit, pentru că 5 prenumăranți încă nu au trimis, dar în scurt voi căpăta și restul.

Disertația mea *despre tipografiile românești* [10] e gata, numai prefația și dedicația lipseaște, dar și aceastea în scurt să vor tipări.

Fii sănătos!

Al domnii-tale deosăbit prețuitoriu,

138v *Dr. Papp.* /

---

[1] Probabil o călătorie în interes medical în zona minieră de aici, așa cum în iunie fusese la Deva (vezi scris. XII).

[2] Vezi scris. XIV, n.5. În sensul că Maiorescu nu și-a pierdut postul în urma scandalului cu profesorii din Țara Românească.

[3] Este Timotei Cipariu (vezi scris. anterioară, n.3).

[4] În *Reflexiile*... sale împotriva lui Vasile Pop, Cipariu merge pînă la speculația răutăcioasă: „Cînd cetii la început, că [Vasile Pop — n.ns.] laudă scopul d-tale de a da o lectură pentru dame cu litere latinești, socoteam că-i numai un compliment, asemenea multor alte ce se fac în lume. Dar, după ce și la sfîrșit tot același scop al d-tale-l numește nobil — ce-i mai mult, încă se vede a te ruga ca tocma spre a d-sale ortografie să o primești! — adevărat mărturisesc că am rămas înghețat. Dară pentru aceea au defăimat d-sa ortografia altora, ca să-și recomîndeze pre a sa?" *(Foaie pentru minte*..., I, 1838, nr. 4, p. 30). De fapt, întregul amestec al lui Vasile Pop în povestea ortografiei cu care se va tipări traducerea lui *Kabale und Liebe* se reduce la întrebarea din scris. XVI: „*Amorul și intriga* domniii-tale cu ce arme vreai să o îmbraci?"

[5] Adică după părerea lui Vasile Pop (vezi scris. I, n. 2). „Bărbatul" năsăudean de care vorbește Pop poate fi însuși Ioan Marian, vicarul Rodnei.

[6] Ghinionistul Vasile Pop, după adevărul că cel ce deschide drumul suferă loviturile celor din urmă, a mai trebuit să suporte încă o „critică", poate cea mai enervantă, la adresa sistemului său ortografic (vezi scris. I, n. 2), aceea a lui Ion Heliade Rădulescu: *Literatura. Domnului redactorului Foei literare din Brașov*, în *Curier rumânesc*, IX, 1838, nr. 26, p. 1—4; nr. 27, p. 1—2; reprodus în ed. II-a, din 1862 a *Curierului de ambe sexe*, I (1836—1838), p. 312—327; 335—341. De fapt, *Curierul de ambe sexe* publicase înainte întreaga dizertație a lui Vasile Pop (*Ibid.*, 1836—1838, p. 302—312, ed. II).

[7] Probabil Teofil Alpini, protopopul greco-catolic al Cutului.

[8] Broșura lui Bariț tipărită la Brașov în 1837, *Cuvîntare școlasticească la examenul de vară în școala românească din Brașov, în Cetate* (vezi Iosif Pervain, *Bariț, profesor la școala negustorilor români din Brașov (1836–1845)*, în *Studii de literatură română*, p. 399–404.

[9] Este vorba de *Gramatică românească și nemțească, pentru tinerimea națională. Într-acest chip întocmită de un prietin al nației. Tipărită cu toată cheltuiala domniii sale Rudolf Orghidan*, Brașov, 1838. Bariț anunțase apariția cărții în *Foaie literară*, I, 1838, nr. 21, p. 168. George Em. Marica, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie cu un studiu monografic*, București, 1969, p. 158 atribuie gramatica de la 1838 lui Dimitrie Iarca.

[10] Vezi scris. XV, n. 6.

XVIII

Zlagna, 19 oct. [1]838 c.n.

Domnule redactor!

Iată, au venit timpul ca să vă trimit banii de la prenumărații gazetelor. Bine ar fi fost cînd aș fi putut a vi-i trimite mai timpuriu, însă de la 3 prenumărați nici pănă azi nu am primit bani. Însă avînd nădejde a-i căpăta, vi-i trimit de la mine:

23 prenumărați a 6 f. w. fac	138 f.
1 *Gramat*[*ică*] [1] pentru p[ărintele] Păt[ru] [2] a 2 f. no....	2 f.
	140 f
Scoțînd 10%, 14 f. rămîn	126 f

care vei primi de la d. Rudolf Orghidan, unde i-am asignat.

Pentru anul viitoriu iarăși voi fi îngrijat pentru prenumăranți, numai m-i frică că părinții cei uniți îi vom pearde, din pricina că, precum aud, și la Blaj vreau a tipări gazete[3]. Din o straiță ușoară, doao goale!

Lîngă toate aceastea, totuși am nădeajde că Bănatul, Țara Rumânească și Moldova [4] va potoli defectul. / 139

Cinstita scrisoare a d[omniei] t[ale] din 10 sept. a.c. o am primit. în Cîmpeani, unde mă aflam atunci într-o comisie. Întîmplarea d[omniei] t[ale] cu prințul G[hica] [5] puțintel m-au întristat, dar, iară, m-au bucurat. Ia sama: ce-i bun pentru aceale provinții, însămnează; ceale reale lasă-le să le scrie alții. *Pauca prudenti*[6].

D-le, criticile ce mai ai asupra ortografiii meale te rog tipărească-le, ca să văd gîndurile tuturor[7], că poate fi că, văzînd cuprinsul, voi mai zice și eu ceva, cu vreame, ca de va fi de lipsă, să le mai dau vreun puls. Pe d. Țipar numai pentru aceaia m-am supărat, că s-au atins acolo unde nu trebuia, că n-au răspuns precum așteptam eu de la un Țipar, adecă nu cu acea bărbăție și rezon[8]. Însă eu tot îl cinstesc, și să nu-și fi pus numele poate i-aș fi și răspuns. Oricine au fost și iaste acel bărbat care au făcut reflexiile asupra ortografiii latino-rumânești, să veade a fi un bărbat de la care multe bune putem aștepta[9]. Nici aceasta nu

zic pentru că doară ne potrivim la idei, ci pentru că văd ceva rezon la dînsul. / 139v

Domnului Maiorescu spune-i despre partea mea mulțămită pentru că vrea să mă apere. Ci să-i scrii că eu nu sînt mulțămit să mă apere numai cu gura, ci să prindă condeiul. Condeiul nu-i sabie. Cerneala nu-i sînge. Eu aș fi poftit să-i văd disertația despre natura limbii noastre. Ce tace? Poate i frică de cenzură? *Audaces fortuna juvat*[10]. Fie lucrul cu rezon, apoi scrie criticii ce vreau! Mie niciodată nu-mi va părea rău că am scris ce am scris, că de va fi lipsă, ce am scris sînt în stare să le și apăr. Numai aș vrea toate criticile să le văd. Pentru aceaia iarăși te rog, tipărească-le fără nici o crutare.

Foaia literală din zi în zi mă interisază mai mult, ales articulul d. Seulescul[11]. Acesta trebuie să fie un bărbat bine gătit. De aceastea pune mai des.

Dar d. Vasici ce mai face? Pentru ce au încetat a ne mai scrie ceva, ca, cu stilul frumos, să ne mai desfăteze? Spune-i de la mine multă sănătate, batăr că nu m-i cunoscut. / 140

D[omnul] Moga [12] se află aici la noi, ca diurnist, și-mi spune că v-ați în[t]îlnit la Sibiu și că ești sănătos și-ți mearge bine.

Pentru trimiterea gazetei nemțești [13] încă nu ți-am fost mulțămit. Foarte mult m-ai îndătorat.

Părintele Mihály [14] te roagă ca, din *Foaia literală*, N. 12, care din greșală nu i s-au trimis, să i-o trimiți. Pe anul viitoriu pune-i la această foae iarăși numele *Foaie literală*, pentru că e mai lesne de citat, *facilius citatur*[15].

Fii sănătos!

Al cin[stitei] domniii-tale deosăbit cinstitor,

140v *Dr. Papp.* /

[1] Vezi scris. anterioară, n. 9.

[2] Petru Ioanette (vezi scris. VI, incl. n. 11).

[3] În aprilie 1838, episcopul Ioan Lemeni, îmboldit și ajutat de Cipariu, făcuse primele demersuri pentru a obține aprobarea apariției unei foi românești și la Blaj. De atunci datează acel prospect-memoriu *Planum et Scopus Ephemeridum ecclesiastico-politico-literarium valachico idiomate et characteribus latino-slavicis, cura Societatis et Typis Typographiae Blasiensis edendorum*, semnat de Timotei Cipariu. Împrejurări aparte (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, scrisorile lui Timotei Cipariu) vor face, însă, ca publicația periodică a Blajului să apară abia în 1847: *Organul luminărei*, cu o viață de nici doi ani. Vezi despre aceasta *Ibid.*, III, p. 20, n. 14; IV, p. 275, n. 2.

[4] Referință nouă, inedită, în legătură cu persoanele antrenate în planul confidențial al Dacoromaniei, al cărui aspect important a fost și intenția lui Bariț de a face din *Gazeta* brașoveazä un organ al tuturor românilor. Așadar, la 1838, în rîndul *dacoromanilor* transilvăneni îl numărăm — alături de Bariț, Pavel Vasici, Cipariu, Bărnuțiu și Nicolae Maniu — și pe Vasile Pop. Din analiza documentelor epocii, simptomul cel mai frecvent al dacoromânismului era gravitația spirituală spre principatele de dincolo de Carpați.

[5] Una dintre primele *supărări* ale lui Alexandru Dimitrie Ghica, din cauza articolelor despre Țara Românească apărute în *Gazeta de Transilvania*. De data aceasta, se pare că mînia voievodală vine de la articolul din 1838 nr. 4 (semestrul II), p. 14–15: *Țara Românească*. Bariț atrage atenția asupra unui articol din numărul 31 pe 1838 al ziarului *Siebenbürger Wochenblatt*, despre situația internă din

Țara Românească. Necutezînd să-l reproducă, redactorul brașovean comentează
miezul articolului: „O astfel de stare finanțială slabă și mai [aproape — n.ns.] dez-
nădăjduită, o astfeli de influență streină, astfeli de împărecheri [certuri — n. ns.]
și slăbănogiri împrumutate, a patrioților de sine însuși, prin urmare a patriii sale,
nu pot decît să aducă peste puțin un period foarte critic preste acea țară". În ansam-
blul mișcărilor pornite de opoziția liberală din Țara Românească, articolul în cauză
nu putea decît să-l mînie pe Domnitor. În următoarele luni, Bariț va căuta să-l
împace, printr-o serie de articole deosebit de lingușitoare.

[6] „Pentru cel prudent [sînt deajuns] puține".

[7] Vezi scris. XVI, n. 3 și 4; XVII, n. 6.

[8] Scris. XVII, n. 4.

[9] „Bărbatul" era profesorul blăjean Ioan Rusu (vezi scris. XVI, n. 3) care
își semnează articolul *Ceva despre ortografia latino-românească* cu inițiala *R.* (vezi
și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 359).

[10] „Soarta-i ajută pe îndrăzneți".

[11] Articolul istorico-arheologic al lui Gheorghe Seulescu, *Descrierea istorico-*
gheografică a cetăței Caput Bovis (Capul boului sau Ghertina) a cărei ruine se află
în apropierea Galațului, de paharnicul — profesor public de istorie și filologhie.
Vizitate în vara anului 1837, publicat în *Foaie pentru minte*..., I, 1838, nr. 11, p. 81—
88; nr. 12, p. 89—94; nr. 13, p. 97—99. E, de fapt, reproducerea unei broșuri publi-
cate de profesorul ieșean, în 1837, agreată de transilvăneni pentru puternicele ten-
dințe latiniste ale autorului.

[12] Dimitrie Moga, viitor fruntaș politic al românilor din Munții Apuseni,
era la acea dată practicant tezaurarial la Zlatna.

[13] Adică a celei din Brașov, *Siebenbürger Wochenblatt*.

[14] Grigore Mihali, pe atunci doar preot greco-catolic în Zlatna, mai apoi
protopop (vezi capitol aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 58—128).

[15] „Mai ușor de citat".

XIX

Domnule! Zlagna, 30 9^{v} [1]838

Bani pentru gazete, mai nainte de 2 luni ți-am asignat, prin Rudolf Orghidan, însă despre primearea lor nu am nici de la domnia-ta, nici de la dumnealui Orghidan nici o înștiințare. Ce e pricina aceștii tîrzii înștiințări, nu știu. Poate ai fost bolnav, sau tare cuprins de lucruri. Fie cum ar fi, te rog înștiințază-mă cum stă treaba.

Mie-mi pare rău că pentru întîrziarea banilor nu mie, ci d[omnului] Mihali ai scris. Io și mai curînd ți i-aș fi trimis, dar multă vreame nu am fost acasă, iară despre altă parte am așteptat ca să plătească toți,
141 și totuși / și acum sînt 2 care n-au plătit. Așa, sînt unii carii socotesc că aceastea să pot da și de cinste.

Gazeta d-tale și deosăbit *Foaia literală* trebuie să fi avut un fatum, precum am văzut din ruperea unii coloane[1]. Te rog bagă sama. Știi că aceastea au mulți pizmași. Bagă sama, ca nu să împeadece acum la început.

Banii prenumăranților la *Intriga și amorul* fii încredințat că să vor da îndărăpt fieștecăruia[2]. Despre anul viitoriu nu ne scrii nimica. Io voi pune silință, cu preatinii mei, ca să aibi și pe cel viitoriu prenumăranți.

Fii sănătos!

141^{v} Al domn[iei]-tale ca un frate,

Dr. Papp. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valach[ormu] coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

---

[1] Imposibil de stabilit despre ce „fatum" poate fi vorba! În colecțiile consultate (B.A.R. București, Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca și Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R.), nu se semnalează „ruperea unei coloane" din *Gazeta de Transilvania* sau *Foaie pentru minte*... din 1838. Operația se pare că s-a comis numai la exemplarele trimise în Munții Apuseni, de către factori neidentificabili.

[2] Eșecul lui Bariț de a publica, în traducere românească, *Kabale und Liebe* de Schiller (vezi scris. XIV, n. 3).

XX

Zlagna, 29 ian. [1]839[1]

Domnule redactor!

Iată, îți trimit oareșce istoricesc, pentru *Foaia* dumitale. De socotești că iaste pentru acel scopos vreadnic, și de va putea suferi cenzura — despre care nu mă învoiesc — tipărească-l[2]. Scopul meu e a ațița oareșce foc întră tinerimea Țării Românești, spre cunoașterea istoriei patriiilor, care ar trăbui ca mai bine să o cunoască decît până acum, însă și pentru noi, carii prea puțină ideе avem despre aceale doao provinții[3]. De voi vedea acest articol tipărit, îți voi mai trimite și alte lucruri istoricești și poeticești, ca să ajungem acel sfînt scop. *Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci*[4].

Al domniii-tale umilit șerb,

Dr. Papp.

143 Vertatur

P.S. Pentru parohul de la Abrud, Alexandro Tobias[5] 1 exemplar și, lîngă dînsale, unguresti. Adresa e acolo.

Această dată ți-am trimis pe poștă, urmînd corespondenților carii trimit la gazeta nemțească, carii și ei trimit pe poștă. Însă domnia-ta mă înștiințează cum vreai.

Fii sănătos!

La ortografie nu ne prea potrivim. Ci, cu vreame, îți voi arăta
143^{v} și părearea mea, întru o scrisoare deosăbită. /

---

[1] La Vasile Pop în original, greșit: 1838.

[2] În *Foaie pentru minte*... nu se tipărește vreun material „istoricesc" atribuibil lui Vasile Pop,

[3] Țara Românească și Moldova.

[4] „Maestru e acela care știe să îmbine folositorul cu plăcutul".

[5] Despre Alexandru Tobias, parohul greco-catolic din Abrud, vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 95.

XXI

Domnule ! Zlagna, 31ª ian. [1]839

Iată,-ţi mai trimit patru prenumăranţi. Dacă voi mai căpăta, ţi-i voi trimite şi aceia.

Multe nu pot a-ţi scrie, pentru că sîntem foarte trişti. Laczi 10 săptămîni au fost bolnav. Acuma e mai bine, dar Luize [1] de doao săptămîni e foarte bolnavă şi prea mult ne-au întristat. Numai Dumnezeu ştie cum sînte[m].

Şi Luizi şi noi ne închinăm cu sănătate.

144 *Dr. P.* /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

[1] Luiza sau Ludovica, fata mai mare a lui Vasile Pop, va muri în acelaşi an, 1839 (vezi scris. XIV, n. 7).

XXII

Domnule ! Zlagna, 1ª fevr. [1]839

Domnul Georgie Crainic[1], a căriia adrese cu scrisoarea cea dintîiu ţi l-am trimis, să jăluiaşte că nu capătă *Gazeta*.

D[omnul] Ioan Pipoş [2] să jăluiaşte că N. 1 nu l-au căpătat.

Te rog, domnule, adă lucrurile pre cît poţi în rînd, batăr io ştiu cît meare de greu. Io aş vrea ca să-i am pre toţi mulţămiţi.

Fii sănătos!

145 *Dr. Papp.* /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

[1] Gheorghe Crainic deţinea funcţia înaltă de şpan cameral în Baia de Arieş (vezi scris. X, n. 3).

[2] Ioan Pipoş, fratele protopopului neunit Petru Pipoş din Hondol (vezi scris. IV, n. 3) era, la 1839, tînăr de 17 ani, probabil elev la Şcoala montaniană din Zlatna. Vezi despre el *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 48.

XXIII

Domnule ! Zlagna, 19 fev. [1]839

Tocma acum am primit o scrisoare de la d. protopop Petru Pipoş din Hondol[1], în care să jeluieşte că din 5 prenumăranţi care i-au trimis sfinţia-sa, adecă: Ignatie Anghial de la Harro[2], Nicolae Sabo de la Vărmaga[3], Petru Raţ de la Nevoia [4] le primesc, iar protopopul însuşi şi parohul Dimitrie Anghia[l] de la Fornadia[5] nu le primesc. Te rog trimite-le, precum ţi-am fost scris, pe la Deva. Aşijderea ai uitat pentru d. Nicolaus Nemeş de Alamor, iar la Deva.

147 Ştiu, domnule, / eşti îngreunat; totuşi te rog ca să puneţi lucrurile mai bine la rînd, ca să nu se facă multe greşeli.

Iată,-ţi mai trimit un prenumărant, a cui adresul aşa urmează: Hütös Polgárnak Fogarasi Boër Miklósnak, Abrudbányán[6].

Fii sănătos!

Idem qui pridem,

147ᵛ *Dr. P.* /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz*, V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

[1] Vezi scris, IV, n. 3.

[2] Hărău, din zona Hunedoarei.

[3] Sat din zona Hunedoarei.

[4] De fapt, satul Nevoeş. Despre parohul Petru Raţ de la Nevoeş, vezi scris, VI, n. 6.

[5] Fornadia, sat din zona Hunedoarei.

[6] „Cetăţeanului-jurat Fogaraşi Boer Miklós, în Abrud".

XXIV

Zlagna, 22 ap[rilie] c.n. [1]839

Domnule !

Anghel Balea, judele de curte din Bistra[1], şi acum se jăluiaşte că nu capătă gazete. Io încă odată te-am fost rugat ca să i le trimiţi. Ştii cît e de greu a plăti şi a nu căpăta.

Nici eu nu am căpătat *Gazeta* N. 13, *Foaia* N. 14, precum nici ceale nemţeşti N. 15—16. Fă bine trimite-mi-le. Ceaste de pe urmă mă interesează pentru că au un rezonament despre natura limbii noastre.

Fii sănătos.

Idem qui pridem,

149 *Dr. Papp.* /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

[1] Despre care vezi şi scris. VI, n. 10.

XXV

Zlagna 1ª aug. [1]839

Domnule redactor !

Cu trimiterea prenumeranţilor, mai dăunăzi, numai pe scurt ţi-am fost scris că, din pricina neorîndu[i]ţii trimiteri a gazetelor, mulţi cinstiţi prenumăranţi am perdut, cu îndoită pagubă: una a redacţiii, iară alta a binelui deobşte, fiindcă şi prin aceaia să mai lăţea literatura şi, prin aceaia, cultura naţiii.

Te rog, dară, pe folosul d[omniei] t[ale] şi binele naţiii, fii silitoriu ca să se trimită gazetele fiecăruia prenumărant. Io nu aflu în aceasta nici o greutate, de a nu să putea împlini.

Pentru reflexiile d. Eliad îţi foarte mulţămesc, numai îmi pare
rău că nu sînt întregi[1]. Poate fi ceva mai bun şi mai cu cuvînt decît
în care mi le-ai trimis. Dumnealui e gramatic şi, ce-i mai mult, gra-
matic din vreamea noastră, despre carii prea frumos scrie vestitul /
151 acela filolog Ian[us] Jahn in *Praef[atio]ne in Grammaticam Arabicam*[2],
dum scribit: „Medio tempore maxima facta est mutatio a Grammaticis;
qui semper et ubique ad id sunt nimium proclives"[3], că: *„cum linguae*
analogiam perdiscere, et regulas ex ejus usu eruere deberent, ipsi se contra
pro legum laboribus venditens, praescribantque, quomodo quod tenendum
sit"[4]. Aşa, ne-au făcut d-s. mulţime de reguli, care sînt împotriva
naturii limbii noastre, şi socotesc că va veni vreamea cînd îi vom ţinea
oglinda, ca să-şi vază şi să-şi cunoască greşelile, de care în *Gramatica*
d-lui sînt aşa de mari, ca păcatele împotriva S[fîntului] Duh.

Lîngă toate acestea, bucuros aş vedea şi disertaţia d-lui despre — *-iu* şi *-or.*[5]

În *Foaia literală* N. 28 am cetit un articul *Literatura românească*. Mie mi să veade că acesta au ieşit din condeiul d. Ţipar[6]; *leonem ex linguae*[7]. Păcat de acest bărbat, că e aşa cuprins şi nu poate a sta şi a să şarfi literaturii naţionale.

151v Fii sălitoriu, ca disertaţia / d. Maiorescu să iasă la lumină[8]. Io
socotesc că criticastri noştri nu vor îndrăzni aşa lesne a prinde con-
deiul aşa lesne asupra aceia, şi că filologii noştri vor avea ce să înveaţe
din aceaia.

Dar d. doctor Vasici încă s-au lăsat de a ne mai împărtăşi cîte ceva?

În cîtu-i pentru domnul Ighian, nu te îngrija cum să i să aducă cărţile. Noi le vom aduce acealea via Excelsi R. Gubernii. Domnia-ta numai afli modul cum s-ar putea trimite bani şi cum s-ar putea prenumăra.

Nu m[i]-ai scris mai din vreame că Gött îşi înnoiaşte literile.
Te-aş fi rugat ca să-mi facă trei litere noaă, în locul lui ѣ, ꙟ şi un Z
întors Σ în locul lui з, după ortografia mea, iar de nu şi-au lăpădat
literile, fă ca să vearse următoarele seamne: în locul lui ѣ facă un *o*
pe jumătate, aşa ∪, iar în locul lui ꙟ tot acelaşi ∪ jumătate, întors:
152 ∩, şi în locul lui з, z. / Cînd aş putea căpăta aceaste semne după gîndul
meu, aş tipări bucuros *Eclogele*[9] meale cu această ortografie. *Est cupi-*
dus studiorum quisque suorum: tempus et assueta ponere in arte juvat[10].

În vreo cîteva zile plec la Rodna. Prin treacerea mea prin Năsăud voi să cerc ceva şi despre biografiè răposatului Fabian[11]. Io am multe care să ţin de biografiè acestui bărbat nemuritoriu[12].

Fii sănătos şi ne mai scrie cînd şi cînd ce mai faci. Iară eu cu toată cinstea rămîi al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

P.S. Întreabă pe d. Orghidan primit-au un pachet cătră mitro-
152v politul Moldaviii adresat, şi trimisu-l-au la Iaş? /

---

[1] Transilvănenii, cu puţine excepţii, au nutrit o repulsie timpurie faţă de persoana şi teoriile filologice ale lui Heliade Rădulescu. Vasile Pop dă pe faţă motivul principal: impresia că poetul muntean vrea să-şi impună ortografia proprie asupra întregii literaturi române. La începutul lui august 1839, Vasile Pop urmărea o polemică a lui Heliade cu profesorul moldovean Gheorghe Săulescu, acesta din urmă de asemenea duşman neîmpăcat al „despotismului" lingvistic excercitat de cel dintîi. Dar Heliade îl avea ca aliat, în Moldova, pe Costache Negruzzi, aşa că bietul Săulescu, deşi în liniamentele generale avea dreptate, a trebuit să facă faţă unui cuplu de forţe care reuşesc să-l scoată ridicol — „Don Quichotte al curăţirii limbii româneşti" — din această poveste. Cum transilvăneni — plus minusque — erau de pe atunci purişti, simpatia lor se îndreaptă spre profesorul moldovean (despre a cărui luptă obositoare cu Heliade şi Negruzzi vezi N. C. Enescu, *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, [Bucureşti], 1970, p. 64—73).

[2] *Johann Jahn*, 1750—1816, distins filolog şi orientalist austriac, profesor de limbi orientale, dogmatică şi arheologie biblică la Universitatea din Viena. I-a influenţat pe filologii transilvăneni, dar mai ales l-a iniţiat pe Timotei Cipariu în cunoaşterea culturii orientale, prin lucrări epocale pentru vremea sa.

[3] „Cînd scrie: «Cea mai mare schimbare a fost făcută de gramaticieni în evul mediu, ei fiind totdeauna şi peste tot prea înclinaţi»".

[4] „(În loc de a studia analogia limbii şi din uzanţa ei a extrage regulile) să se evidenţieze pe ei ca dătători de reguli cu de la sine putere şi să prescrie cum să fie respectate aceste reguli". Cele două citate formează, în *Vorrede*-ul lui Johann Jahn la *Arabische Sprachlehre*, p. XVI, rînd. 8—14 supra, un pasaj unitar. Vasile Pop îl dă în latină, tradus infidel şi cu mici schimbări. Am preferat, aşadar, o traducere după originalul german, întru totul fidelă ideii. Pasajul întreg arată, la Jahn, astfel: „Cea mai mare schimbare a fost făcută de gramaticieni în evul mediu, ei fiind totdeauna şi peste tot prea înclinaţi (în loc de a studia analogia limbii şi din uzanţa ei a extrage regulile) să se evidenţieze pe ei ca dătători de reguli cu de la sine putere şi să prescrie cum să fie respectate aceste reguli". Un astfel de gramatic samavolnic era, la acea dată, Heliade Rădulescu în ochii lui Vasile Pop.

[5] Din seria articolelor împotiva lui Săulescu (vezi nota 1).

[6] Articolul *Literatura românească*, din *Foaie pentru minte*..., II, 1839, nr. 28, p. 220—223; nr. 29, p. 225—228, semnat M. George Em. Marica în bibliografia *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, p. 315, poz. 1588 nu atribuie nimănui acest articol. Pe baza acestei scrisori, de la un cunoscător al activităţii contemporanilor săi, cum era Vasile Pop, atribuim acest articol lui Timotei Cipariu, semnalînd cu acest prilej descoperirea unei noi scrieri a marelui filolog român. Pentru paternitatea lui Cipariu pledează şi faptul că în articol sînt date şi analizate cuvinte româneşti rare sau necunoscute pretutindeni, unele prepoziţii sau diftongi de circulaţie restrînsă. Or, se ştie că Cipariu era un mare pasionat al rarităţilor sau chiar al ciudăţeniilor lingvistice.

[7] „Pe leu [îl cunoşti] după limbă [răget]".

[8] Despre această lucrare încă misterioasă a lui Ioan Maiorescu, vezi infra, scris. următoare, n. 7.

[9] Vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi*, IV, p. 173, n.6. Din cauza aceloraşi mărunte scrupule ortografice (vezi infra, scrisoarea XXXVII), Vasile Pop tărăgănează timiterea traduceilor din Virgiliu. După moartea lui, acestea ajung în posesia lui Timotei Cipariu, care le publică în 1853—1855, cu întregiri făcute de el şi cu o notă introductivă a redacţiei: *Eclogele I—X*, în *Foaie pentru minte*..., 1853, nr. 31, p. 234—236; nr. 38, p. 355—356; nr. 39, p. 364—366; 1854, nr. 4, p. 15—16; nr. 5, p. 19; nr. 14, p. 66—68; nr. 18, p. 91—92; nr. 44, p. 236—239; 1855, nr. 6, p. 29—32.

[10] „Fiecare este gelos pe studiile sale: timpul şi uzanţele ajută la punerea [lor] în faptă".

[11] Ca şi în anul precedent (vezi scris. XVII), Vasile Pop pleacă în august 1839 în ţinutul Rodnei. De data aceasta, însă, avea de gînd să adune date despre dascălul şi poetul transilvănean Vasile Fabian Bob, născut pe plaiurile năsăudene, mort în Moldova în 1836. Interesul pentru acest fost prieten şi coleg al său i-l trezise resuscitarea istorico-literară a lui Fabian Bob, în coloanele *Foii pentru minte*... Au apărut mai întîi cele două poeme inedite ale „răposatului profesor şi paharnic": *Moldova la 1821* şi *Moldova la 1829 (Foaie pentru minte*..., 1839, nr. 13, p. 97—98; nr. 14, p. 105—107), aduse de la Iaşi de profesorul blăjean Ioan Rusu (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, IV, p. 363—365), apoi *Suplement la geografie, întru memoria răposatului şcolariu Ştefan Şendrea, din Gimnasia Basiliană din Iaşi, la anul 1834, octomv. 25 (Foaie pentru minte*..., 1839, nr. 15, p. 113). Stimulat de îndemnul lui Bariţ de la subsolul primei poezii *(Ibid.*, nr. 13, p. 97): „Mare bucurie ne-ar face cineva cînd ne-ar împărtăşi mai multe pericole din viaţa acestui bărbat vrednic!", fostul elev al lui Fabian Bob, scriitorul moldovean Vasile Popescu Scriban „împărtăşeşte" *Viaţa d. pahar[nic] Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova* (Ibid., nr. 20, p. 153—156).

[12] Vasile Pop va indica şi excerpta în notele la studiul său biografic (xxx, n. 1) documentele pe care le avea în legătură cu viaţa şi activitatea lui Vasile Fabian Bob. Acestea sînt: a) *Poemation de Secunda Legione Valachica*, apărută la Oradea în 1830 (despre familia grănicerească Bob, din care se trăgea poetul); b) trei scrisori de la acesta: 23 martie 1824, 24 aprilie 1824, 17 aprilie 1825 (în limba franceză) şi 7 decembrie 1828; c) poema *Allusio* (vezi scris. XXX, n. 4) şi d) anunţul Eforiei şcolilor din Moldova, din 8 aprilie 1836, prin care invită prietenii şi cunoscuţii la înmormîntarea lui Vasile Fabian Bob. Utilizarea acestor surse trădează din partea lui Vasile Pop un adevărat simţ de istoric literar (scris. XXX, n. 1).

XXVI

Zlagna, 13 X^{v}[1]839, c.n.

Domnule!

Eu, după pofta domniei-tale, am scris d[omnului] protopop Ighian pentru doritul ajutoriu, şi am fost aşa de norocos, cît mi s-au trecut cuvîntul şi, precum îmi scrie, bani 100 f. în argint se află la d. fiscal Dunca[1], despre a cărora trimitere însuşi mecenatul îţi va scrie, şi poate că ţi-au şi scris. Aşadară, despre aceasta poţi fi odihnit.

De la Teofil[2] am primit scrisoare despre primirea banilor, 138 f.
w.w. Socotesc că pănă acum au înştiinţat pe d. Orghidan. Ar fi bine
cînd ai afla domnia-ta un modru mai lesnicios pentru trimiterea banilor.
153 Încîtu-i / pentru nerînduiala venirii gazetelor, fii încredinţat că iaste
lucrul prea adevărat. Însuşi d. Demetrius Moga[3], care-ţi iaste cunoscut
şi care au prenumărat pe tot anul, în semestrul al doilea nici un număr
nu au căpătat. D[omnul] Josephus Ratzovits[4] încă, în acest semestru,
mai mult[e] numere nu au primit. Aceştia nu sînt de la sate. Un preot
cu numele Angya[l], care iar pe tot anul au prenumărat, şi a căruia
gazete trebuia să meargă la Deva, precum au mers în cursul dintîiu,
în cursul al doilea s-au rătăcit, de vin la Zlagna, şi aşa, trebuie să i le
trimit cînd capăt vreun prilej. Eu socotesc, d-nule, că aceastea sînt
pricini care şi pre cei mai mari părtinitori a gazetelor încă pot a-i în-
153v streina. Eu, despre partea mea, voi / fi silitoriu şi de aici înainte pentru
prenumăranţi, batăr că de la 6 încă pănă astăzi nu am primit bani.
Au siliţi-vă şi d-voastră a ţinea un rînd mai bun, ca batăr să nu le
dăm prilej a să lasă de prenumeraţie.

Una mai am ca să te rog: ţine-te de stilul nostru, nu te aluneca
după fantasiile munteanilor, lasă-l la naiba *subjet*, *objet* şi *projet*; nu-i
într-însăle nici o analogie: *j* sau [mai] bine *i* al lati[ni]lor numai înainte
de *o* şi *u* să mută în ж; înainte de *e* nu-l sufere limba. Vezi cuvîntul
ajun, de la *jejuno*: mai bine au vrut să strice silaba dintîiu, unde *j*
este înainte de *e*, decît să zică *jejun* ş.a. Ţi-aş putea scrie disertăţii în-
tregi despre neghiobiile filologilor munteani. Zi, dar, *proiect*, *subiect* ş.c.
154 Aşijderea *murinda* şi *înflorinda* sînt neghiobii împotriva limbii[5]. / Vezi
cu cîtă bărbăţie şi logică le-au astupat gura d. Săulescu.?[6] Eu am
mai mult ca 20 de coale de însămnări filologiceşti, şi nu am atîta vreame
ca să le poci isprăvi pentru tipariu.

Cum mai stă cu disertaţia d. Maiorescu?[7]

Istoria bisearecii Braşovului, S. Niculae, trimeate-o încoace, ca să-i fac însemnările[8]. Eu am tot arhivumul bisearecii la mine, în còpii. Bine ar fi să se tipărească.

Vezi, cîştigă-ne *Istoria*[9] şi *Geografia*[10] Ţării Româneşti. Prin d. dr. Vasici mai că s-ar putea. Ce bucuros le-am plăti! Dar încă *Schematismul aceii* ţări?[11] Mai înainte căpătam foliante, şi acum?

Fii sănătos! Iară eu sînt al d-tale idem qui pridem,

154v *Dr. Papp.* /

---

[1] „Fiscalul", adică agentul tezaurarial Dunca era viitorul om politic *Paul Dunca*, 1799—1888, consilier gubernial, deputat dietal, unul dintre membrii fondatori ai ASTREI. Dunca venise la Zlatna după ce, din 1833, fusese practicant la Directoratul regal al fiscului din Tîrgu-Mureş. În şematismul Transilvaniei pe 1840: *Novum et vetus Calendarium ad Annum bissextilem MDCCCXL Dierum 366 in usum Magni Principatus Transilvaniae et Partium adnexarum*, Cluj, 1840, p. 265 figurează în rîndul funcţionarilor Domeniului montano-cameral al Zlatnei, cu *Fiscalis*, asesor fiscal. Era singurul român din *conducerea* importantului oficiu transilvănean, Vasile Pop fiind cel de al doilea, din sfera asistenţei sociale, ca medic şef al domeniului. În 1844 va fi chemat la sediul central al Tezaurariatului, în Sibiu. Vezi despre el cele două necroloage: *Paul Dunca de Sajó 1799—1888*, în *Familia*, XXIV, 1888, p. 561; *Paul Dunca de Sajó*, în *Tribuna*, 1888, p. 1061—1062; 1078.

[2] Vezi scris. XVII, n. 7.

[3] Vezi scris. XVIII, n. 12.

[4] Despre „diurnistele" Josephus Rátzovici vezi şi supra, scris. III.

[5] Vezi scris. anterioară, n. 1: poziţia „antiheliadistă" a lui Vasile Pop în polemica filologică iscată între Gheorghe Săulescu şi cuplul Heliade-Negruzzi.

[6] În articolul polemic *Domnule redactor!*, din *Foaie pentru minte*..., 1839, nr. 43, p. 337—349. Răspunzînd unui articol din *Curierul românesc*, Săulescu îşi exprimă următoarele vederi de principiu, cu care Vasile Pop este întru totul de acord: „1iu Că trebuie să ne unim a avea toţi românii o limbă generală, convins fiind că va fi şi cu putinţă a ne uni; 2lea Că nu trebuie a lua o provinţie jargonul celialalte, fără numai cele bune, dejudicate de criteria filologiei".

[7] În 13 ianuarie 1839, Ioan Maiorescu îi scria lui Bariţ: „Iată şi foile ce mai lipsesc din disertaţia mea" (*George Bariţ şi contemporanii săi*, I, p. 228). Deducem că Vasile Pop, ca şi Timotei Cipariu, dealtfel (*Ibid.*, IV, p. 122; 125) erau la curent cu această lucrare de mari dimensiuni a lui Ioan Maiorescu. Dar, în aprilie 1840 *(Ibid*,. I, p. 233) dizertaţia filologică a profesorului craiovean încă nu era tipărită, acesta renunţînd singur la apariţia ei: „Disertaţia mea lasă-o să stea în manuscris. Sînt pricine pentru care am hotărît să o mai las. Aşadar, nu o tipări". Credem că lucrarea i-a fost restituită autorului după această dată şi că ea este punctul de pornire al lucrării lui Maiorescu *Studii asupra limbei române*, publicate în *Foaie pentru*

minte…, XI, 1848, nr. 14, p. 107–111; nr. 15, p. 116–119; nr. 16, p. 124–128; nr. 17, p. 134–136; nr. 18, p. 141–143 și nr. 19, p. 146–149.

[8] Implicațiile acestui pasaj dovedesc încă o dată – dacă mai era nevoie! — marea utilitate a corespondenței scriitorilor, în opera de arheologie istorico-literară. Unica monografie despre Vasile Pop, aceea a lui Ion Mușlea (*Viața și opera doctorului Vasile Popp*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, V, 1928–1930, p. 86–157) este scrisă *fără* consultarea corespondenței de față. În lipsa indicației din această scrisoare, simțind din instinct de istoric literar prezența lui Vasile Pop, Ion Mușlea se lansează pe un teren lunecos și atribuie doctorului din Zlatna o lucrare manuscrisă din Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca: *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszegiensis ad St. Nicolaum*, pe care o publică în anexa studiului (p. 145–157). Sigur de demersul său – bazat, dealtfel, pe potriviri înșelătoare! — Mușlea conchide: „Identificării noastre nu i se poate opune, credem, nici un fel de observație". Dar iată, i se opune însuși presupusul autor, Vasile Pop, care cere lucrarea — desigur, semnalată de Bariț! — „ca să-i fac însemnările", pe baza arhivei Bisericii Sfîntul Nicolae din Șcheii Brașovului, care se află întreagă la el, în copii. Așadar, Vasile Pop este numai autorul acelor completări sub formă de note și trimiteri însemnate cu a), b) sau* care secondează textul de bază al scurtei istorioare brașovene. Cunoașterea corespondenței cu Bariț l-ar fi scutit pe Ion Mușlea de riscul de a da unei lucrări importante o filiație fantezistă, făcînd din Vasile Pop autorul ei. Din aceast moment, problema se redeschide, adevăratul autor al lui *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszegiensis* redevenind anonim, iar scrierea o enigmă nedezlegată a istoriei noastre literare.

[9] Lucrarea lui Aron Florian, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Românești* (vezi supra, scris. XV, incl. n. 3).

[10] Autorul e Iosif Genilie (vezi scris. XV, n. 5).

[11] „Schematismul" era publicația *Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahii* (vezi scris. XV, n. 4).

XXVII

Zlagna, 9 ian. [1]840

Domnule redactor!

Iată,-ți trimit catalogul prenumăraților la *Gazeta de Transilvania* pro 1° semestri (1)840. Vezi ce puțini sînt? Eu pricina nu sînt, că știe Dumnezeu și cunoscuții mei cîtă strădanie am pus și pui, ca să putem păstra aceste gazete. Pricina de căpetenie e indolința nației noastre în această treabă, iară a doua pricină iaste nerînduiala cu care vin gazetele. Iartă-mă, domnule, că așa scriu. Pilda o am de față: d. protopop de la Hondol, *Petru Pipoș* [1], un patron deosăbit a literaturei noastre, prin a cui bunătate în anul trecut mulți prenumărați din preoții aceluiași supuși am căpătat, și însuși au prenumărat pe tot anul, mi să jeluiește că în cursul al doilè nici o gazetă nu au căpătat. Așijderea se jăluiaște și d. Dimitrie Moga, practicantul tezauralicesc de la Topanfalva [2], că batăr că au plătit pe tot anul, și banii pentru amîndouă vi 155 i-am trimis, în cursul al doilea nimica nu au căpătat. / Aceștia sînt bărbați despre carii nu putem spune că nu vrea a ceti bucuros. Prin aceștea mult am perdut, pentru că amîndoi era îndemnători. Amîndoi să roagă ca să faceți greșala bună, și pentru banii plătiți în anul trecut, în care în cursul al 2^{lea} nimica nu au căpătat, să le trimiți în cursul din 1^{iu} al anului curgătoriu. Și fiindcă cearerea e dreaptă, și ca să-i putem să-i avem și mai încolo, te rog promite-le, și pe mine mă înștiințază, ca să știu cu ce să-i mîngăi. Eu ți-aș trimite însuși scrisorile lor, ca să te încredințezi și mai bine, însă nu vreau să-ți fac cheltuială.

Cît e pentru d. prot[opop] Ighian, ca să-i mulțămești deobște, prin foi, mai așteaptă ceva, ca să aflu cugetul omului. Atîta-ți mai scriu că publicația ce ai făcut pentru el în anul trecut i-au costisit mai mult ca la o mie florinți în argint, pentru că odată au năvălit preste dînsul o mulțime, cărora n-au putut să nu le deaie, și de la care nu-i mai va vedea [3]. Acum, deodată, mulțămăște-i în scris, cum vei ști mai fru-155v mos. /

Oprirea *Curieariului* d[omnului] Eliad [4] e bună pentru *Gazeta* d-tale. În cît e pentru *Istoria Țării Romînești* [5], trimite-o la Sibiu la d. Guma negutătoriul, și el negreșit ne-o va trimite. Fu, de nu cumva îți stă în bani mulți, te-aș sfătui să o faci un prezent d. protop[op] Ighian [6], batăr că și așa socotesc că-ți vei primi banii. Trimite-o numai.

Mergerea d-tale la Viena ți-au folosit ceva [7], însă era folos mai mare dacă ai fi căpătat slobozenie pentru gazetele Țării Rom[ânești] și a Moldaviei, ca să-ți vie slobode pe poștă.

Gazeta de două ori pe săptămînă ar fi bine, însă de se va sui la 6 f. C.M. puțini vor prenumăra. Nația noastră e săracă, și cei care au încă nu dau bucuros.

D[omnul] Țipariu, de cînd ș-au vărsat veninul asupra d. P[op], au încetat [8]. D-nul e ca albina, care după ce împunge, apoi moare.

Pășeaște în scrierea *Gazetei*, cît poți, cu o politică ca să nu să afle vătămați prenumăranții, și nici alte plase de oameni. Socotește că sînt mulți care iau pildă asupra-ți: de scrii *scump*, pe sine să socoteaște, 156 de scrii prea darnic, pe sine să judecă risipitoriu ș.c. Niște / satire bine sărate știu eu că ar fi de lipsă, însă nu-i vreamea și, ce-i mai mult, fă-te indiferent la ceartele scriitorilor, lasă-i să se cearte pînă unde le place. Care nu sîmte în sine puteare, acela bucuros ocăreaște. Primeaște și tipăreaște orice, care treace prin cenzură, numai să aibă cît de puțin ceva bun în sine. Cei înțelepți își arată cu dovezi greșealele unul altuia, și cu toată cinstea. Pedanții să ceartă ca nebunii, și fiindcă li capul gol, nu le ține mult cearta. Cît poți, ține de stilul nostru, nu amesteca cuvinte făurite, din Valahia, fără de analogie. *Partidă* nu știe transilvăneanul ce-i. Precum din *parte* au făcut *partidi*, ticălosul român din Valahia l-au românit și au zis *partidă*, precum din *aguridi* grecesc au făcut *aguridă*. Pentru ce nu *facție*, *factio*. Dacă zicem de la *natio*, *nație*, de ce nu de la *factio*, *facție* ș.c.?

De-mi vor mai veni ceva prenumeranți, ți-i voi trimite.

Fii sănătos!

Al domniii-tale gata spre servire,

156v *Dr. Papp.* /

---

[1] Vezi referința de bază în scris. IV, incl. n. 8.

[2] Scris. XVIII, n. 12. Topanfalva = Cîmpeni, din Munții Apuseni.

[3] N-am putut identifica vreo mulțămită publică – „publicație" – pe care Bariț să i-o fi făcut lui Iosif Ighian, în 1839, în foile de la Brașov. Dacă a existat, credem, însă, că era doar o intenție a redactorului, nerealizată! – ea a trebuit să se

refere la vreo donație făcută de protopopul din Baia de Arieș pe seama redacției. Optăm, însă, pentru varianta că această „publicație“ se rezumă la un fapt mult mai banal. Cu ultimul număr al *Foii pentru minte*..., Bariț trimite și foaia volantă cu *Numele domnilor domni prenumeranți la Gezata de Transilvania și Foaea pentru minte, inimă și literatură în semestrul al doilea 1838. Întocmite de G. Bariț*, Brașov, [*1839*]. În rîndul abonaților, Iosif Ighian figurează *cu două exemplare*, fiind singurul român care făcea acest gest de dărnicie în folosul culturii. Că, în urma acestui simplu fapt, moții, „o mulțime“, i-au cerut protopopului Ighian bani cu insistență, 1000 de florini, *pentru că are*, devreme ce s-a abonat de două ori la gazete, este încă o dovadă a sărăciei de care sufereau românii din Munții Apuseni. Cazul se va repeta cu Simion Balint, după 1848, fiind, în banalitatea lui, un indiciu psihosocial de preț: nici Ighian, nici Balint, *nu cutează* să nu dea bani solicitanților. Lucrurile se petreceau, doar, în munții lui Horea și Iancu, unde moții știau, la nevoie, să-și facă singuri dreptate!

[4] N-a fost o „cădere“ a *Curierului românesc*, ci doar o reducere a ritmului de apariție la două numere pe săptămînă, în loc de 3—4 în 1839.

[5] Vezi scris. XV, n. 3.

[6] Adică să-i dăruiască un exemplar din *Idee repede*... a lui Aron Florian. Bariț va face acest cadou „mecenatelui“ din Apuseni, dar în condiții care-l nemulțumesc pe Vasile Pop (vezi infra, scris. XXXI).

[7] O călătorie a lui Bariț încă puțin cunoscută. A drumețit împreună cu Iacob Mureșanu, spre a sonda pulsul politic din metropola Habsburgilor, în scopul unei orientări corecte a foilor de la Brașov. Călătoria se leagă de numele protopopului Iosif Ighian, care i-a ajutat material pe cei doi (vezi Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 11—12; George Em. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, p. 123—147).

[8] Vezi supra, scris. XVI, n. 3.

XXVIII

Zlagna, 21 ian. [1]840, c.n.

Domnule!

Pentru trimiterea gazetelor nemțești îți foarte mulțămesc. Pe mine foarte mult mă interesază *Die Blätter für Geist* [1] ș.c., pentru că cuprind în sine multe lucruri literare, și din nenorocire cu N. 3 și 4 din anul curgătoriu tocma acealea nu mi s-au trimis. Fă bine, dacă poți, trimite-mi-le. În locul lor, ca să nu fie plicul mare, pot să rămîie *Der Intelligensblatt*[2].

D[omnul] prot[opop] Ighian se află la mine de doaă săptămîni și ți să închină cu sănătate.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

157

Dr. P. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

---

[1] Similara germană, tot din Brașov, a *Foii pentru minte*...: *Blatter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde.*

[2] Supliment literar al ziarului *Siebenbürger Wochenblatt.*

XXIX

Zlagna, 31 mart. c.n. [1]840

D[omnule] redactor!

Pentru banii prenumăranților, 81 f. în W., care la 27 februarie a.c., după stilul vechi, prin chir Niculiță Lupan [1], încă nu am primit nici o știre despre primirea lor. Scrie-mi, te rog.

Cu *Foaea pentru minte* ș.c. de supt Nr 10, *Gazeta* nu mi s-au trimis. Te rog trimite-o. Din nr. 11 nu am primit nimica. Ține sama, că iar încep a se face greșeli!

Dar *Istoria Țării Românești* [2] trimisu-o-ai d[omnului] protopop?

Fii sănătos!

Dr. Papp.

P.S. Gazeta nemțască, dacă poți, trimite-mi-o supt cuvertă deo-
159 săbită. Acei 24 h. C.M. ca post porto pe an bucuros voi plăti. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

---

[1] Negustor din Brașov.

[2] *Idee repede*... a lui Aron Florian (vezi scris. XV, n. 3).

XXX

Zalathna, 24 apr. [1]840

Domnule!

Iată,-ți trimit vreo cîteva trasuri din viața răposatului Fabian, cu acea rugare ca să le primești în *Foaia* d-tale și să le tipărești cît s-ar putea mai cu grabă [1], dacă nu ai altele mai de mare trebuință.

Aicea vei vedè o epistolie a d[omnului] vicariu Marian, în care vei vedea că d-lui urmează, în cîtu-i pentru ѱ și ъ, ortografiei meale, pentru care s-au făcut, în scris, deosăbite seamne, care vrea, cu vreame, să le vearse și pentru tipariu [2]. Te rog, dar, d[omnu]le, tipărească această epistolie la locul ei, așa precum ți-o trimit, țiind p[re]tutindinea aceale slove ѱ și ъ precum să află întră slovele pînă acum știute. În ceaialaltă parte să osăbeaște de ortografiè mea, pentru aceaia te rog ca și în această parte să nu faci nici o mutare. Tipăreaște epistolia întreagă, pe cum să află, afară de acealea care însumi l[e]-am șters,
161 fiindcă nu să țin de lucru. /

Iată,-ți trimit și o *Allusia* a răposatul[ui], în original, pe cum însuși mi-o au încredințat, care ar fi păcat a nu vedea lumina [3]. Iaste cam des scrisă. Te rog bagă bine sama. Vei căpăta și o ședulă în original. Păstrează-le toate, ca niște moaște a răposatului patron și, de poți, iar mi le trimite.

Ia sama la corecția citatelor frîncești[4]. Eu scriu rău. Pentru aceaia roagă-te de un corector care știe bine frînceaște. Eu am scris toate ce am știut, dar nu-mi pare rău, pentru că el au fost vreadnic de nemurire. Eu am scris cu pripa și aș putea zice că *inter lacrimas et doloris* [5], pentru că Latzi au fost foarte beteag. Acum e mai bine. Pentru aceaia po[a]t[e] și slove să fi rămas. Bunătatea d[omniei] [ta]le le va împlini.

Fii sănătos!

161v Al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp. /

---

[1] Vezi și scris. XXV, n. 11. „Trasurile" s-au publicat în iulie-august 1840, semnate *P.*: *Trasuri oareșicare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, în *Foaie pentru minte*..., 1840, nr. 31, p. 241—245; nr. 32, p. 253—256; nr. 33, p. 257—259; nr. 34, p. 265—268.

[2] Vezi și scris. XXV, n. 11. Este vorba de scrisoarea lui Ioan Marian, despre copilăria și tinerețea lui Vasile Fabian Bob. S-a tipărit ca notă la *Trasurile*... lui Vasile Pop despre Fabian Bob *(Foaie pentru minte*..., 1840, nr. 31, p. 243—244). E, oarecum un nucleu pe care se construiește întregul articol biografic. Marian fusese coleg de școală la Năsăud cu Fabian Bob, pe care îl numește „bărbat cu inimă nu de mijloc, trecută prin foc".

[3] Această *Allusio* este singura operă a lui Vasile Fabian Bob despre a cărei existență sigură se știe, dar care nu s-a publicat niciodată. În ultima parte a *Trasurilor*..., Vasile Pop amintește că, încă în Basarabia fiind, în octombrie 1822, Fabian Bob a scris o *Allusio* „latinească, în versuri eroice, asupra *Odei* d. Asachi". Apoi: „Precum în versurile românești, în toate bucățile sale, s-au ivit cu ușurința și dulceața unui Ovidie, tocma așa, în această *Aluzie*, atît cu curățenia limbei latinești, cît și cu seriozitatea și înălțimea ideilor, se ivește ca al doilea Virgilie". Speră că Bariț va publica și această operă, în care „scopul autorului se vede a fi fost ca, prin aceasta să facă și Europei literare cunoscută acea epohă însămnătoare, în care Moldova, după 110 ani, au dobîndit iarăși domn național din sînul său". Dă și titlul întreg al *Aluziei*: *Allusio / ad / Odam / Occasione restitutae indigenis / Moldaviae Principibus coronae / Ac Solemnitatis, qua serenissimus / Princeps patriae filius / Johannes Sturdza / Sedem Principatus conscendit, / Genti Moldavae per clarissimum / D.G. Asaki mense Octobris / 1822 dicatam. Aluzia* i-a dăruit-o lui Vasile Pop autorul însuși, în iarna anului 1824, cînd era emisar în Transilvania, la consulul rus din Sibiu. Trecînd prin Brașov, îi face doctorului cadou poezia, „ca un suvenir a vechii prietenii". Vezi și scris. XXXIV, n. 2.

[4] Vezi scris. XXV, n. 12. Scrisoarea lui Vasile Fabian Bob cărte Vasile Pop, din 17 aprilie 1825, e în limba franceză. În *Foaie pentru minte*..., la subsolul *Trasurilor*... lui Vasile Pop, se reproduc citate din ea: nr. 33, p. 259, notele 11 (3 rînduri), 12 (5 rînduri), 14 (8 rînduri), 15 (10 rînduri) și 16 (5 rînduri).

[5] „Între lacrimi și dureri".

XXXI

Domnule! Zlagna, 30 mai [1]840 c.n.

Mult prețuită scrisoarea d[om]n[iei] t[a]le din 18 mai c.n. am primitu-o. Mie-mi pare rău că oriunde să află ceva bun pentru români, trebuie să fie defeactuos. Din pricina că nu aveți slove chirilicești aseamenea celor latinești, nu puteți tipări cărți care sînt cu țitate amestecate. Eu — nu-mi pasă — tipărească-să aceale *Trăsuri* și în iulie [1]; însă m-i frică că vor mai treace și mai multe luni pentru că (de-mi aduc bine aminte) încă înainte de un an ne-ați spus că căpătați litere de la Praga[2]. Numai atîta-mi pare rău, că m-am ostenit atîta ca să pot

aduna faptele aceluia bărbat vreadnic, și acuma, din pricina sărăciii,
162 nu pot vedea lumina de care sînt vreadnice. Și eu vreau / să se tipărească așa precum sînt scrise, de s-ar tipări și mai tîrziu.

Istoria Țării Romănești [3] o am primit, însă nu știu nici cine o au adus, nici de la cine o au adus, pentru că d-ta nu ai scris nici o slovă. Apoi — ce-i mai mult, și să-mi ierți, d-le — dacă ai vrut să faci un dar la un așa bărbat și mecenat [4], socotesc eu că nu trăbuia trimisă așa dezlegate și mînjite. D-ta știi că forma dinafară și bine plăcută face mai multă impreasie. Eu nu am îndrăznit a i le trimite, pînă nu le voi lega mai neated, pentru că nu îndrăznesc a i le trimite așa de la un om pe care însumi i l-am recomîndat. Nu lua aceastea în nume de rău, de la unul care nu-ți vrea altceva decît fericirea în
162v toate. Dar scrisu-i-ai? Mulțămitu-i-ai? /

Iată, îți trimit o povestire populară din Țara Rom[ânească] [5]. Tipărească-o dacă o socotești vrednică de tipariu. Eu socotesc că acest feliu de istorioare nu ar fi stricătoare pentru neamul nostru, și acesta în specie, că batăr că istoricii unguręști nefericirea bătăliii de la Varna o impută românilor, precum și în această istorioară [6], totuși se află și în aceste nește caractere prea frumoasă a românilor.

Dar cînd ne publici că vreai să dai de doao ori *Gaze*[*ta*] pe săptămînă? [7]

Fii sănătos!

163 Al d-tale idem qui pridem. /

---

[1] Vezi scris. precedentă. n. 1. S-au tipărit între 28 iulie — 18 august 1840.

[2] Noile litere au sosit într-adevăr. În 23 iulie 1840, nr. 26 al *Foii pentru minte*... apare cu primul său material — poezia *Crucea* de Gheorghe Crupenschi — cules cu litere modernizate. Restul revistei apare cu vechile slove de la începutul activității lui Bariț. De la numărul 27, *Foaia*... se tipărește integral cu slove noi. În acest context, Bariț e silit să amîne *Trasurile*... lui Vasile Pop pînă la introducerea noii litere, doctorul de la Zlatna fiind un dușman înverșunat al vechii slove chirilice folosite de Bariț. Noile litere, tot chirilice, au caracterul drept al literei rusești, lipsite de eleganța barocă a vechii scrieri, dar foarte economicoase și vizibile. În plus, Bariț introduce și cîteva litere latine sau semne noi, unele la sugestia lui Vasile Pop (vezi scrisorile anterioare și cele infra).

[3] *Idee repede*... a lui Aron Florian (vezi scris. XV, n. 3).

[4] „Mecenatul" e același protopop neunit din Zlatna (vezi și scris. XXVII, incl. n. 6).

[5] „Povestirea" este *Ioan Corvin de Huniad și păzitoriul său înger (O povestire din Țara Românească)*, și a apărut în *Foaie pentru minte*..., 1840, nr. 27, p. 213—216; nr. 28, p. 220—224; nr. 29, p. 227—230, semnată *P.*, cu indicația: „După Ignácz Nagy". Este, de fapt, traducerea nuvelei *Hunyadi védangyala* a scriitorului ungur Nagy Ignácz, iar specificarea că e „din Țara Românească" se referă la faptul că acțiunea se petrece *în* Țara Românească. Nu cunoaștem originalul german — intermediar! — după care a tradus-o Vasile Pop (vezi scris. următoare). Între scrierile lui Nagy Ignácz, ea figurează în volumul *Beszédek*, Pest, 1843, p. 199—229. Romanțioasă în stilul epocii, nuvela se inspiră din avatarurile retragerii lui Ioan de Hunedoara prin Țara Românească, după dezastrul de la Varna din 1444. Undeva la Dunăre, în casa luntrașului Lup, fata acestuia, Floare, se convertește din dușmană de moarte a cruciatului transilvănean, în prietenă devotată pînă la sacrificiu a

acestuia, cucerită de măreția lui morală. Ea moare luptînd împotriva oștenilor lui Dracula, veniți să-l captureze pe luptător.

[6] Tocmai pentru a combate această tendință, Bariț încheie povestirea cu o notă de subsol a sa: „Cum se putea vedea din decursul acestei povestiri, ea este ieșită din condeiul unui ungur care, scriind răzemat pe unele daturi istorice, se vede a vădi de vinovați nenorocirii de la Varna numai pe acele patru mii de călăreți români, pe carii Dracula i-au trimis spre ajutoriu craiului unguresc asupra turcilor. Noi, însă, cetind, să nu uităm de aceale cuvinte prietenești a lui Dracula, adresate către craiul unguresc, ca să nu pornească numai cu 60 mii, cu care număr turcii ies numai la vînat". Ungurii înșiși — spune Bariț — au fost călcători de jurămînt la Varna, căci ei juraseră să nu lupte împotriva turcilor, după cum specifică epitaful de pe mormîntul bravului lor Uladislau, mort în bătălie: *Romulidae Cannas ego Varnam clade notavi; / Discite mortales non temerare fidem, / Me nisi pontifices iussissent rumpere foedus./ Non ferret scythicum Pannonis ora iugum.*

[7] *Gazeta de Transilvania* apare de două ori pe săptămînă abia de la 1 ianuarie 1843 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 117, n. 7. În numărul jubiliar din 1908 al *Gazetei (Gazeta Transilvaniei*, anul LXXI, număr jubiliar, Brașov, luna iunie 1908, p. 10), data debutului cu două numere săptămînal e indicată greșit: 1847.

XXXII

Zlagna, 1ª iuniu c.n. [1]840

Domnule!

Te avizesc că ieri, prin d. Guma, ți-am trimis o tradu[ce]re a mea de pe nemție (batăr că originalul e unguresc), supt titula: *Huniad și îngerul său păzitoriu, o povestire din Țara Românească* [1], de pe la mijlocul veacului al XV-lea. De-ți va plăcea, tipărească-o.

Încă o rugare: fă bine și grăiaște cu d. protopopul Popasu [2] căria, î[n] numele meu, te închină cu sănătate, ca să binevoiască a scoate din protocolul botezaților, care se află la capela grecilor, în cetate, *Literas baptisimales* [3] pentru fiica mea Catarina [4], care s-au botezat 4ª iulii c.v. [1]824, și să le iscălească parohul locului, și domnia-sa să le întă-
164 rească, ca protopopul locului, / și să mi le trimiți, că am foarte mare trebuință de dînsăle. Trimiterea poate fi [pe] [5] poștă sau *între gazete* [6].

Iară eu cu toată cinstea rămîi al d-tale umilită slugă și preatin,

164ᵛ *Dr. Papp.* /

[Adresa:] An den Herrn Herrn *Georg, v. Baritz,* Redacteur der *Gazeta de Transylvania* hochwohlgeboren. *Cronstadt*

---

[1] Vezi scris. anterioară, n. 5.

[2] Ioan Popasu, protopopul neunit din Brașov-Cetate.

[3] „Carte de botez", extras din matricola botezaților de la biserică.

[4] Catinca, fiica misterioasă a lui Vasile Pop, ignorată de biografii moderni. Vezi și supra, scris. XIV, n. 7; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 336.

[6] Omis de Vasile Pop.

[6] „Între gazete", șters puternic cu creion negru, de Vasile Pop.

XXXIII

Topanfalvae, 31 iuli. [1]840

Domnule redactor!

M-au rugat o doamnă ca să-i cîștig o cupă de Liqueur madátsiu de vanilie și 4 funți de pismet de la Brașov. Te rog, dară, cumpără pe socoteala mea aceaste articole, și îmi scrie prețul lor, ca cînd ț-oi trimite banii gazetelor, să-ți trimit și această cheltuială.

Liqueurul să-l pui în sticle de cîte un fărtai, ca să le poți pune cu pesmeții întru o cutie. Pesmeții cumpără-i de la cucoana Lința Arsenoae, mătușa noastră, de mai viețuiește, căruia mă închin cu să-
166 nătate. Cutia o trimite la d. Guma, supt adresul meu. /

Eu mă aflu acum în Cîmpeani (Topanfalva), întru o descripțiune topographică, unde voi zăbovi vreo 2 luni.

Prenumărații de aicea să jăluiesc că N. 26 [1] nicidecum nu l-au căpătat. Dar cu *O mie și una de nopți* cum mai stă? Cînd va ieși tomul VIII-lea? [2] De au ieșit, trimiteți-l, că oamenii prenumăranți stau to[t] pe mine. Dar *Biografia* răposatului Fabian? Acum aveți slove potrivite: vezi ca să vadă și ia lumina, *si digna videvi legique.* [3]

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

166ᵛ Dd. Moga și Rátzovits ți-să închină cu sănătate. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valachorum coronensim Professori dignissimo D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

---

[1] Din *Gazeta de Transilvania*, împreună cu *Foaie pentru minte*...

[2] Vezi scris. III, n. 2. Ultimul volum, al XVIII-lea, va apărea în 1840.

[3] „Dacă o vei vedea demnă de citit".

XXXIV

Zlagna, 6ª 8ᵛ c.n.[1]840

Domnule!

Încă în luna lui august, din Cîmpeani [1], ți-am fost scris, rugîndu-te ca să-mi trimiți 4 funți de pismet și o cupă rozoliu de vanilie de la Madáts. Însă să veade că au nu ai putut, au că doară nu ai primit scrisoarea mea, pentru că pînă acum nici un răspuns nu am căpătat. Înștiințază-mă cum stă treaba.

Banii prenumărații ți-i voi trimite cu cel mai întîi prilej. *Allusio* răposatului Fabian, care eu de 20 de ani o păstrez ca niște s[finte] moaște, nu avu norocire ca, prin *Foaia* d-tale, să vază lumina, numai din pricina că nu-i românească, sau că nu-i prefăcută pe românie [2]. Eu, domnule, nu pricep ce va să zică acea reflexie ce ai făcut asupra

168 aceştii *Aluzii*. Dacă nu ai vrut să o primeşti în orighinal, să o tipăreşti, / era bine, după a mea judecată, să mă înştiinţezi cu vreo cîteva rînduri, până a nu să tipări *Biografia* [3], că nu să poate tipări, şi a mi-o trimite îndărăpt, spre a afla vreun mijloc de traducere. Acum acea greutate care era să cădă pe mine, cade pe d-ta, la care se află orighinalul. Însă eu mă cunosc şi pe mine şi cunosc şi pe poeţii noştri. Pentru aceaia mă îndoiesc că se va afla vreunul care, nu zic să ajungă pe răposatul în rai, dar batăr să să apropie de dînsul. Lîngă aceastea, traducţia, fie şi bună, totuşi nu-i original. *Foaia* d-tale e pentru literatură, şi aşa, mai cu samă pentru literaţi, carii mai toţi înţeleg limba latină, şi aceia care aceasta nu o [în]ţeleg, creade-mă, prea puţin înţeleasă 168^v^ despre acealea care dispută literaţii noştri. Aşadară, după cugetul meu, / era bine să o tipăreşti, că aşa, împărţindu-o la o mulţime de literaţi, pe lesne se află vreunul care, după ce ai fi adăogat mai sus-numita reflexie, o ar fi făcut româneaşte. Şi aşa, din mai multe producţii, ai fi ales care ai fi socotit că-i mai aproape de orighinal, şi o ai fi făcut cunoscută; cînd acum nu avem nici una, nici alta! Eu încă o dată te rog, d[o]m[nu]le, tipăreşte-o ca un *appendix* la *Biografia* răposatului [4]. Locul aceştii *Allusii* e *Foaia* d-tale, şi să fii încredinţat că primirea aceştia nu numai [nu] va pearde ceva din preţul său, ci va căştiga. Iar dacă socoteşti că în acea foaie, ori din ce pricină, nu să poate tipări, la această întîmplare te rog scrie-mi cu cît s-ar putea tipări deosăbit, atîtea exămplare cîţi prenumăranţi ai d-ta, pentru că un patron care 169 au cetit începutul aceii *Allusii*, bucuros ar purta / cheltuiala tipariului [5], şi d-ta ai avea bunătate a le trimite pe la prenumăranţii ce ai. Sau, dacă nici aşa nu s-au putea tipări în Braşov, atunci să faci bine să ne trimiţi orighinalul, ca să ne gîndim despre alte mijloace.

Jank Joannes, Judex Dominalis Zalathnensis [6], un prenumerant din semestrul acesta, în trei rînduri nu au căpătat gazetele. Pe lesne s-au putut amesteca cu Jank Abrahamus, Judex Dominalis Alsóvidrensis [7]. Mă rog, trimiteţi-le, ca să nu-l peardem. E român zdravăn.

169^v^ Iară eu cu toată cinstea rămîi al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp. /

---

[1] De fapt, în iulie (vezi scris. precedentă).

[2] Vezi scris. XXX, n. 3.

[3] Un gest încă neexplicat al lui George Bariţ. Cînd, în *Trasurile*... biografice despre Vasile Fabian Bob, Vasile Pop aminteşte de existenţa *Aluziei* acestuia şi de necesitatea publicării ei, redactorul *Foii pentru minte*... ripostează, aparent favorabil, într-o notă de subsol „Aşa este, domnul meu, ar fi pagubă ca acea *Aluzie* a lui Fabian să rămîe necunoscută publicului nostru. Însă părerea noastră ar fi ca — [spre] a se putea face aceeaşi tuturor fără deosebire cunoscută — să se traducă în româneşte, tot în versuri. Traducţia cu originalul să se tipărească alăturea. Condeiul unui artist ar putea face acesta". Dar condeiul bătrînului Vasile Pop se vede indispus spre o astfel de treabă, în concepţia sa varianta latină fiind nu doar suficientă, ci chiar oportună, spre a populariza istoria românilor în Europa (vezi scris. XXX, n. 3). Bariţ, în schimb se menţine la ideea sa cu traducerea în ciuda indignării mirate a lui Vasile Pop. Bănuim că Bariţ avea şi alte motive să torpileze în acest mod elegant tipărirea *Aluziei*, probabil motive de conţinut care ar fi atras atenţia cenzurii ruseşti din Moldova.

[4] Adică la *Trasuri oareşcare*... (vezi scris. XXX, n. 1). Nu se va tipări, nici atunci, şi niciodată. În actualul stadiu al cercetărilor nu se ştie nimic de soarta acestei scrieri a lui Fabian Bob.

[5] Nu se va tipări (vezi nota precedentă).

[6] „Ioan Iancu, jude dominial din Zlatna".

[7] „Avram Iancu, jude dominial din Vidra de Jos".

XXXV

Zlagna, 6/25 ian. [1]841

Domnule redactor!

Iată aicea, alăturat, numele c[instiţilor] prenumăranţi, în a căror nume te poftesc ca exemplarele să le trimiteţi la vreamea sa şi la locurile numite. Titula prenumeranţilor celor vechi o ştii, iar a celor noi o vezi din catalog. Alţii ş-au scris numele pe osăbite hîrtii, care te rog aşa să le tipăreşti, pe cum stă scris, fără greşeli. Un iubitoriu de litera[tura] naţională, însă care nu vrea să ştie stînga ce face dreapta, au trimis bani pe 2 exemplare, pe o jumătate de an, din *Gazetă*, cu acea condiţie ca domnia-ta aceaste exeamplare să le adresăluieşti la doi 171 bărbaţi cinstiţi, morali, / învăţaţi şi iubitori ai literaturii naţionale, însă carii, sau din depărtarea locului, sau din neaveare, nu pot ţinea *Gazeta* [1]. De acest fealiu de bărbaţi socoteaşte acel cinstit bărbat că s-ar putea afla în părţile Chioarului (Kövár) şi în Maramurăş, sau unde vei socoti d-ta. Însă atîta socoteşte acel bărbat că, spre îndemnul altora, s-ar putea pune în *Gazetă*: „Un iubitoriu al naţiei şi a literaturei naţionale, însă care nu vrea ca să ştie stînga ce face dreapta, au trimis banii pe doao exemplare din *Gazeta de Transilvania*, ca c[instita] redacţie să le trimită la doi bărbaţi cinstiţi, învăţaţi şi iubitori de literatura 171^v^ naţională, însă carii, sau pentru / depărtarea locului, sau pentru neaveare nu pot ţinea *Gazeta*, şi prin această faptă nobilă au pus pe altariul naţiii, ca văduva din Scriptură, o jărfă mică dar plină de evlavie. *Parvum sed pium sacrificium*"[2].

În cîtu-i pentru versurile răposatului Fabian, dacă le îngăduie c[instita] cenzură, tipăreaşte-le. Ar fi păcat aşa un document istoricesc şi plin de geniu a nu vedea lumina [3].

Dacă capeţi bani la mînă, fă-mi o poliţă către d. Guma, la Sibiu, şi eu numaidecît îi voi plăti. De vor mai sosi prenumăranţi, ţi-i voi trimite şi aceia.

Îmi pare rău că eşti beteag. Dumnezeu să-ţi deaie sănătate mai statornică!

Iară eu sînt al d-tale gata spre servire,

Dr. Papp.

173 Vertatur! /

Încă o gazetă nemţască pentru d. profesor Bodnar, după formula 173^v^ sub A. aclusă [4]. /

[1] Adică nu se pot abona.

[2] Pasajul lui Vasile Pop intră în următoarea *Mulţămită publică* a lui Bariţ, din *Gazeta de Transilvania*, IV, 1841, nr. 2, p. 8: „De trei ani încoace, de cînd stăm în capul redacţiei acestor foi româneşti din Transilvania, mai de multe ori avurăm prilej a primi neuitate ajutorinţe, nu numai prin nepregetatele ostenele puse spre lăţirea literaturei şi a ideilor folositoare, ci şi prin ajutoriu de bani gata, în deschilinite sume, pentru care, însă, a mulţămi în faţa publicului totdeauna fusesem opriuţi prin însăşi benefactorii. De curînd, *un iubitoriu al naţiei şi a literaturei naţionale, însă care iarăşi nu vrea să ştie stînga ce face dreapta, trimise preţul pe două exemplare din «Gazeta de Transilvania»* şi *«Foaiea» ce o însoţeşte, ca redacţia să le trimită la doi bărbaţi cinstiţi, învăţaţi şi iubitori de literatura naţională, însă carii, sau pentru depărtarea locului, sau pentru neavere, nu pot ţinea aceste foi. Aşa, prin această faptă nobilă, au pus pe altariul naţiei, ca văduva din S. Scriptură, o jărtfă mică dar plină de evlavie. Parvum sed pium sacrificium.* Noi iarăşi, din parte-ne, astădată nefiind opriţi de-a dreptul de a nu face cunoscută asemenea generozitate, nu ne putem conteni de a ne aduce mulţămita în cunoştinţa tuturor". Darnicul „iubitoriu al naţiei" trebuie să fie acelaşi mecenate, protopopul Iosif Ighian.

[3] Credem că este vorba de aceeaşi *Allusio* (vezi scris. XXX, n. 3; scris. anterioară n. 2).

[4] Pe fila 172 r sînt cîteva versuri româneşti şi franţuzeşti, scrise de mîna lui Vasile Pop:

[1] „Aici zace răsturnat
Credinciosul meu Donat
Care vedea noaptea-n vis
Că el ar fi piitis.
Să-i fie ţărna uşoară
Ca o petricea de moară!"

[2] „Tout annonce d'un Dieu l'eternelle existence.
On ne peut le comprendre, on ne peut l'ignorer;
La voix de l'univers annonce sa puissance,
Et la voix de nos coeurs, dit qu'il faut l'adorer.

W."

XXXVI

[Zlatna, începutul lunii iunie 1841[1]]

Domnule redactoriu [2]

„Nihil solet ingeniis summa nocere dies"
Ovidius

Cum că eu sînt un adevărat transilvănean, de nu ai şti, încă pe lesne m-ai putea cunoaşte din faptele şi lucrările meale. Eu totdeauna, ba şi ceialalţi patrioţi, mai tîrziu, şi numai atunci mă deştept, cînd fraţii noştri de peste Munţii Carpaţilor nu numai au început, dar au şi isprăvit lucrul care, cu dreptul, se ţinea de noi.

Biografia răposatului G. Şincai [3] îmi este cunoscută de opt ani. O am în mînă de atîta vreame, şi totuşi ceale mai întîi trăsuri a vieţii acestui nemuritoriu literatoriu şi patriot trăbui să iasă la lumină prin un moldavo-român, un bărbat tînăr, care, de nu mă înşal, înainte de cinci-şease ani se afla încă în Academia Berlinului [4].

Dar ce mirare? Nu au ieşit viaţa vestitului fabulist al românilor, Dimitrie Ţichindeal, a răvnitoriului culturei naţionale G. Lazar, prin

d. I. Eliad [5], în Ţara Românească? A nemuritoriului şi — preste veacul său — înaltei genii, V. Fabian, prin d. Popescu-Scriban [6], moldavo-românul? Şi — ce ştii — oare P. Maior, S. Clain, aceşti doi corifei a clerului şi a literatorilor naţiii transilvano-româneşti, nu-şi vor afla, iarăşi, în aceale părţi biografii lor?

D-ta te minunezi şi-ţi pare rău că lucrurile merg aşa, şi ai tot dreptul spre aceasta, pentru că — batăr că patria noastră au avut în toate veacurile bărbaţi învăţaţi, precum dovedesc scrisorile lor — dar atîţa şi aşa solizi cîţi are acum, niciodată nu au avut. Bărbaţi, zic, atît în cinul preoţesc, cît şi cel mirenesc, carii pe orice catedră a unei universităţi europeane ar face cinste, însă naţia noastră aceşti fealiu de bărbaţi niciodată nu au ştiut, nu zic a-i sprijini, dar nici a-i preţui, după cum s-ar fi cuvenit.

Din această pricină, o parte a literaţilor noştri au fost siliţi a-şi părăsi patria şi a-şi căuta norocirea într-alte ţări. Ceialalţi literatori ai noştri, carii se mai află pe ici-colea pintre noi, pe lîngă supţirile veniturі, sînt îngreoiaţi cu ceale din deregătorie aşa, cît rar au vreame a se îndeletnici cu ceale ce se ţin de literatură [...] [7].

Despre Şincai se poate zice că, ce au scris, *scripsit inter dolores et aerumnas* [8]. Fie oasele lui oriunde vor fi, sufletul lui este negreşit în locul fericirii, dacă este adevărat aceaia ce au zis acel mare filosof şi oratoriu al romanilor, Cicero: „Tuturor acelora care au sprijinit patria cu armele, o au ajutat cu sfatul, o au mărit prin ştiinţe şi lucruri învăţate, le este gătit un loc anumit în ceriu, unde cei răposaţi în veaci se află".

Mie îmi pare rău că nu pot rădica acestui patriot un monument mai strălucit. Cel mai mare şi mai strălucit monument pentru răposatul va fi acela care i-l va rădica, prin tipărirea *Hronicei românilor*, cuvioşia-sa părintele Ghermano din Iaşi, întru a cui proprietate se află acel manuscris [9]. Un monument care, în naţia românească, în veaci, a amîndurora dulcea aducere de aminte va păstra.

P[*op*].

---

[1] Databilă în funcţie de scrisoarea următoare, în care se pomeneşte despre conţinutul acesteia.

[2] Scrisoarea s-a publicat, la dimensiunile reduse de faţă, în *Foaie pentru minte..*, 1841, nr. 47, p. 371—372, de unde o reproducem. Originalul nu se cunoaşte.

[3] Un nou val de efervescenţă istorico-literară stîrnit de George Bariţ, asemănător celui din jurul lui Vasile Fabian Bob (vezi scrisorile supra). În 1841, Bariţ republică din *Albina românească* cel dintîi articol biografic despre marele istoriograf al Şcolii Ardelene: *Gheorghe Şincai*, în *Foaie pentru minte...*, nr. 12, p. 93—95. Autorul era Mihail Kogălniceanu. Curînd, exemplul este urmat de Timotei Cipariu, cu cîteva consideraţii biografice despre Şincai, urmate de reproducerea parţială a *Elegiei (Domnule redactor*!, în *Foaie pentru minte...*, 1841, nr. 42, p, 329—334). Cîteva numere mai tîrziu, în *Trei manuscrise pentru G. Şincai (Ibid.*, nr. 47, p. 370—374), Bariţ arată că i-au sosit la redacţie trei articole biografice despre autorul *Hronicii românilor*, „două din Transilvania şi unul din părţile Orăzii Mari". Toate trei — zice redactorul — „izvorăsc" din *Elegie*. Al lui *Ţ* = Cipariu — e cel publicat anterior, în nr. 42! — „e în stare a ne duce prin spinoasa viaţă a lui Şincai pînă la 1814", a lui *P.* = Vasile Pop doar pînă la 1804, iar al anonimului bihorean pînă la 1808. La acea dată nu se cunoştea anul morţii lui Şincai. Acum — socoteşte Bariţ —

ar veni rîndul „a da cetitorilor şi următoarele puţine cuvinte din biografia şincaiană lucrată de d-nul P[op]". Dar, de fapt, nu dă nimic din „biografia şincaiană" ci doar scrisoarea de faţă, care este introducerea şi încheierea articolului pierdut.

[4] Tînărul e Mihail Kogălniceanu. A fost student al Universităţii din Berlin între anii 1836–1838.

[5] Despre Dimitrie Ţichindeal, Heliade Rădulescu scrisese, de fapt, două studii: *Dimitrie Ţichindeal*, în *Curierul românesc*, X, 1839, nr. 9 şi *Ţichindeal şi Hanriada*, în *Ibid.*, nr. 149–150. Primul a fost reprodus în *Foaie pentru minte*..., 1839, nr. 8, p. 59–62. Despre Gheorghe Lazăr, studiul biografic *Gheorghie Lazar*, în *Curierul românesc*, X, 1839, nr. 64, p. 255–256; nr. 66, p. 261–264; nr. 66 supl. p.1. Reprodus în *Foaie pentru minte*..., 1840, nr. 6, p. 41–46; nr. 7, p. 49–50.

[6] Vezi scris. XXV, n. 11.

[7] Din acest punct urma, de fapt, biografia lui Şincai. Bariţ elimină partea esenţială, pe care nu o socoteşte valoroasă, înlocuind-o cu următorul pasaj regreta- bil, care ne privează de o scriere a acestui reprezentant tîrziu al marii generaţii a Şcolii Ardelene: „După ce condeiul d-lui P[op] scoate viaţa lui Şincai, după cum s-au zis mai sus [adică din *Elegia* – n.ns.], apoi încheie aşa:"

[8] „A scris în dureri şi chinuri".

[9] Întreprinderea lui Gherman Vida, care se pregătea să scoată la Iaşi *Hronica românilor*, după un manuscris aflat în proprietatea sa. Transilvănenii află – nu fără surpriză! – că ediţia *Hronicii* se va scoate în Moldova, din articolul biografic al lui Kogălniceanu care, în plus, avertizează chiar că „cît *Hronica* aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie". Primul volum al ediţiei lui Gherman Vida va ieşi la Iaşi, în 1843, cuprinzînd, în 504 pagini, partea *Hronicii* de la anul 86 pînă la 1000 (vezi Mihail Kogălniceanu, *Opere. Tomul I Scrieri istorice*, ediţie de Andrei Oţetea, Bucureşti, 1946, p. 617, n. 1.)

XXXVII

Cîmpeani, 15 iunie [1]841, c.n.

Domnule redactor!

C[instita] d-tale scrisoare din 2 iunie c.n., o am primit în Cîmpeani, unde mă aflu. Toate scrisorile d-tale le-am primit cu bucurie. Numai aceasta m-au întristat pînă la suflet, pentru nefericita stare a patrioţilor din Valahia [1]. Întru acest feliu de stări imprejur, reflexiile d-tale spre însemnările meale în biografia răposatului Şincai sînt adevărate şi sfinte. Ştearge-i, dar, pe toţi, şi vii şi morţi, ca să nu mă văd a-m[i] bate joc de ei în nefericirea lor, şi îndreptează acea biografie după cum îţi place. Materiile le ai în mînă. Sau, dacă cumva o socoteşti de prisos, lasă-o netipărită [2]. Eu numai vreau a face cunoscute numele literaţilor noştri. Pe Trebonie [3], batăr de nu şi sînt cu el într-o păreare, nu [am] [4]
putut să nu-l laud. El au lucrat în acest obiect şi mult şi foarte con-
174 secvent. / Eu am toată cartea lui. Însă şi dumnealui poate rămînea
afară din acea biografie, pentru că eu nu vreau a mă certa cu nimenea pentru el. Scopul meu au fost ca să-i fac cartea cunoscută şi să-i dau pinten spre ceale viitoare. *Calcar currentibus addere* [5].

Eu nădăjduesc, acel tractat despre care scrii, că-l voi vedea cît de curînd în *Foaia* d-tale, cu atîta mai mult, cu cît că de un dărab de vreame încoace foarte puţine lucrări văd în *Foaia* d-tale, care s-ar ţinea de istoria şi literatura naţională. Să veade că literaţii noştri nu au avut magazine mari despre aceaste lucruri, şi aceale puţine, între certi şi ocări, le-au împrăştiat în anul întîiu şi al doilea al *Foiei* d-tale [6].

Foarte mult m-am bucurat scriindu-mi că te-ai căsătorit şi te-ai făcut cetăţan în Braşov. [7] Eu îţi poftesc toată fericirea în acest pas.

Pentru acei leviţi, ce scrii, lasă-i să fugă încătrău au început.
174ᵛ D-ta cunoşti / profesia acestor soi de [...] [8] Ei sînt în toată lumea
[...] [9] mai osăbiţi, şi supt altă formă, după starea vremilor şi a locurilor pe unde să află.

Fii sănătos şi păşeaşte înţelepţeaşte, precum te-ai obicinuit.

Şi rămîi cu toată cinstea al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

P.S. Te rog trimeate-mi, cu un prilej bun: 1 cupă rozol[iu] de
175 vanilie de la Madács; 4 funţi pismet [10]. Banii ţi să vor trimite. /

[Adresa:] An den Herrn Herrn *Georg Baritz*, Redacteur de *Gazeta de Transylvania* wohlgeboren. Zu *Cronstadt*

[1] „Patrioţii" sînt complotiştii din octombrie 1840, împotriva lui Alexandru Dimitrie Ghica: Mitiţă Filipescu, Eftimie Murgu, Marin Sergiescu, Sotir Ţăranu, Nicolae Bălcescu, Telegescu şi alţii. Cercetările şi interogatoriile durează pînă în aprilie 1841, cînd aceştia sînt condamnaţi la închisoare grea, între 10 şi 3 ani. La data acestei scrisori, revoluţionarii de peste Carpaţi erau deţinuţi în arestul Agiei din Bucureşti. În iulie vor fi predaţi Vorniciei temniţelor, care îi trimite la locurile de ispăşire.

[2] Vezi scris. anterioară, n. 7. În lumina acestui pasaj, partea scoasă de Bariţ din „biografia şincaiană" pare de un interes deosebit, de vreme ce ea se lega de persoane care sufereau rigorile răzbunării lui Ghica: „să nu mă văd a-mi bate joc de ei în nefericirea lor". Bănuim că ar fi vorba de Eftimie Murgu, unul dintre cei care – după expresia lui Vasile Pop (vezi scris, anterioară) – „au fost siliţi a-şi părăsi patria [Transilvania – n.ns.] şi a-şi căuta norocirea într-alte ţări".

[3] August Treboniu Laurian.

[4] Omis de Vasile Pop.

[5] „A da pinteni calului".

[6] 1838–1839.

[7] Bariţ s-a căsătorit cu Maria Velisar, fiica unui negustor „levantin" din Braşov. Cununia a avut loc la 25 ianuarie 1841, naşi fiindu-le Pavel Vasici şi soţia sa Iulia.

[8] Manuscrisul rupt. Lipseşte, probabil, cuvîntul *oameni*.

[9] Idem. De nereconstituit.

[10] Se pare că Bariţ nu i-a făcut acest comision, cerut mai de mult. Vezi scris. XXXIII–XXXIV.

XXXVIII

Zlagna, 17/5 ian. [1]842

Domnule,

Eu, adevărat, am cunoscut pe auctoriul acelui ms. care ţi l-am dăruit în anul (1)838, şi i-am ştiut şi numele, însă l-am uitat. Însă totuşi mi se pare că l-au chemat Scarlat. Domnul Nicolae sau Barbu Cepescu îţi vor şti spune, numai să le aduci aminte, că la vremea revoluţiii adeseori mergea la bolta dumnealor, şi era om de casa Cîmpineanului şi că au umblat şi la Petroburg, într-un proces al Cîmpineanului [1].

În cîtu-i pentru însemnările ce ai făcut la *Biografia răp[osatului] Şincai*, N. 47, numai atîta am de a zice că, ori cu a cui sfat le-ai făcut,

că n-au avut locul lor, și că prin aceaea mai mult [ai] stricat lucrul, decît ai deres [2]. Însă mie mi să pare că d-ta, lîngă focul tinereațelor, ai și o deosăbită aplecare spre facerea a multor însămnări [3], ne băgînd sama că aceastea iau o formă de critică și un chip de superioritate peste aceia care-ți trimit spre ajutoriu, puțintealele sale gînduri. Un lucru
176 care la mulți / nu face cea mai bună impresie, și eu nu aș vrea ca și despre d-ta să să zică aceaia ce să zice despre Eliad: că au luat toată literatura românească. *Pauca prudenti* [4]. Mai încolo, d-le, cînd vorbești despre românii ardeleani care nu sînt preuți, nu face deosăbirea unit — neunit. Această deosăbire o fac numai duhurile ceale mici.

Pap au fost consiliar de rumân [5], și Juhász [6] asemenea român. Pe Szentiványi pentru ce te silești a-l scoate din opinia sa, în cîtu-i pentru Briareu cu românii [7]? Lasă-l să gîndească că aceasta una au fost care l-au adus să vorbească ceva în favorul lor. Altmintrelea, te-ai spălat pe mîni! Eu socotesc că aceastea sfătuiri, de la un om care-ți scrie din inimă și spre cel mai sfînt scop, și întră patru ochi, nu le vei lua în nume de rău. Almintrelea te încredințăz că *Gazeta* d-tale îmi prea place, batăr că în *Foie* (nu *Foaie*), în anul trecut, nu s-au ivit prea multe lucruri originale și cu duh.

Dar disertația filologică a d-lui Maiorescu cînd va ieși la lumină? [8] Ar fi vreamea, limba are multe trebuințe de ea. Acum e vreamea,
17 6^v pînă nu prind rădăcină ceale reale. /

Allusia răposatului Fabian, pare că ai jurat asupra lui: lîngă toată pofta și rugarea mea, încă nu au aflat loc în *Foaia* d-tale. Eu te-am rugat ca, dacă nu vreai a o tipări, să mi-o trimiți, ca să mă silesc a o face românește, și nici aceasta nu vreai [9]. Ce puțin însămnează prietenia mea la d-ta!

Ecloga-le meale stau gata [10], și am vrut să le tipăresc cu ortografia mea, dar d-ta n-ai litere pentru mine, batăr că la vărsarea acestor noaă ai știut scopul meu. Unde aș putea eu a vărsa, după măsura literelor voastre, un *Z* întors: ƨ sau un *zalo* hirilicesc? Pentru că mie, batăr că de atunci am mai văzut doaă ortografii latino-românești, tot îmi mai place a mea.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

177

Dr. Papp. /

[Adresa:] An den Herrn Herrn *Georg Baritz*, Redacteur der *Gazeta de Transylvania* hochwohlgeboren. Cronstadt

---

[1] În stadiul actual al cercetărilor nu se poate stabili ce manuscris i-a dăruit Vasile Pop lui Bariț în 1838. Importanța lui se bănuie din circumstanțele în care a fost scris: anturajul boierilor refugiați la Brașov în timpul zaverei lui Tudor Vladimirescu.

[2] Vezi scris. XXXVI, n. 1 și 7. La tipărirea „biografiei șincaiane“ a lui Vasile Pop, redactorul *Foii pentru minte...*, strîns de evenimentele din Țara Românească, nu numai că elimină miezul articolului, în care credem că era vorba și de persoane angrenate în complotul din 1840 (vezi scris. precedentă, n. 1), dar adaugă și un lung comentariu, de o factură care îl indispune pe Vasile Pop. După

cum am văzut — scris. XXXVI — , acesta vorbea despre numeroșii transilvăneni care și-au părăsit locurile natale, căutîndu-și o soartă mai bună în principatele extracarpatine. Bariț propune să nu se bată monedă pe nerecunoștința națiunii față de oamenii săi mari, căci o galerie întreagă de figuri ale istoriei universale și-au pierdut viața sau libertatea din nerecunoștința compatrioților: Homer, Socrate, Miltiade, Aristide, Temistocle, Scipio Africanul, Cristofor Columb, Galileo Galilei, Schiller și alții. Trebuie să ne „mîngăiem“ cu ideea că și alții au pățit la fel. De fapt — și aici Bariț își plasează unul din ricoșeurile sale cu efect indirect! — acești transilvăneni „ieșiră nu că doar pămîntul nașterii lor nu le-ar fi dat hrana cinstită de toate zilele [...], ci pentru că magazia științelor adunate și frumoasele lor talente, sau la unii chiar geniul lor, le arăta o altă sferă, mai largă, mai înaltă, de lucrare, pe care ei neaflînd-o în patrie [în Transilvania — n.ns.] o căuta și afară din această patrie, *însă tot în sînul nației lor* [s.ns.]“.

[3] Într-adevăr, mai cu seamă în *Foaie pentru minte...*, abundă însemnările lui Bariț la subsolul articolelor, dar acest lucru, departe de a fi un defect, face lectura *Foii...* deosebit de interesantă.

[4] „Pentru cel prudent [sînt deajuns] puține“.

[5] În articolul *Transilvania. Știri din Dietă*, din *Gazeta de Transilvania*, IV, 1841, nr. 50, p. 197—198, Bariț înșiră posturile de deputați guberniali rămase vacante din diferite motive, și pentru care se candida în decembrie 1841, la deschiderea Sesiunii Dietei Transilvaniei pe anii 1841—1842. Printre locurile vacante este și acela al lui Samoil Pop, „care acesta fusese singur consiliar născut român, la Gubern“.

[6] *Ibid.* Articolul se încheie cu ceva „mai proaspăt de la Dietă“: „Pînă în 15 dechemvrie s-au săvîrșit alegerile la toate posturile de consiliari. Însemnăm și atîta, cum că între candidații de consiliari guberniali se află și d. Iosif Juhász (român greco-unit), consiliariul de tesaurarie, cu 109 glasuri socotite, din 224 ce era de față“.

[7] În articolul *Unió*, din *Nemzeti társalkodó*, 1841, nr. 6, p. 41—42; nr. 7, p. 47—50; nr. 8, p. 55—58; nr. 9, p. 63—68; nr. 10, p. 71—75, publicistul maghiar Szentiványi Mihály îi învinuiește pe români că ar fi adepții panslavismului. Bariț îi răspunde cum se cuvine în articolul *Românii și panslavismul*, din *Foaie pentru minte...*, 1841, nr. 45, p. 353—358. La acest articol face aluzie Vasile Pop. Briareu, simbolul forței în mitologia greacă, ar simboliza aici marea forță a lumii slave, mitizată de unii ideologi interesați, în preajma anului revoluționar 1848.

[8] Vezi scris. XXVI, n. 7.

[9] Nu putem ști dacă Bariț i-a mai trimis lui Vasile Pop *Allusio* a lui Fabian Bob, căci în aprilie același an, 1842, doctorul din Zlatna moare.

[10] Traducerile lui Vasile Pop din Virgiliu. Se vor tipări postum (vezi scria. XXV, n. 9).

XXXIX

Zlagna, 24 ian. [1]842

Domnule redactoriu!

Așa sînt oamenii noștri: tot tîrziu și iară tîrziu! Iată-ți mai trimit un prenumărant de cei tîrzii:

Admodum Reverendo Domino Nicolao Motora, V[ice]archidiacono et parocho G.R.n.U. Topanfalvensi, per Zalathnam — Topanfalvae [1].

D[omnul] profesoriu Ludovicus Bodnar [2] au prenumărat pe gazeta nemțască, în anul trecut, semestrul al II-lea, 2 f. 40 h.C.M., care eu ți i-am plătit, însă gazete nu au căpătat. În ființa mea în Brașov te-am rugat ca să îndrepți această greșeală. D-ta, după întoarcerea mea acasă, mi-ai scris că greșala s-au îndreptat, însă zisul profesoriu nici o foaie nu au primit. În dechemvrie anul trecut am scris însuși lui Gött, și

l-am rugat ca pentru acei ban[i], f. 2 h. 40, să trimeată gazetele nemţeşti mai sus-numitului profesor, pe semestrul I al anului curgătoriu,
178 dar nici aceasta / nu s-au făcut. Te mai rog încă o dată, dă dispoziţie ca să-i vie gazetele, că mie însumi m-i ruşine, ca să nu socotească că eu am ţinut, doară, banii pentru mine, şi sînt silit a-i înturna banii. D-ta vezi bine că eu, cît poci, mă silesc ca să vă trimit prenumăranţi, şi apoi d-voastră puţin vă pasă! Trebuie să fie undeva vreo greşală. Însumi, în anul trecut, 3 n[umere] de *Gazete* nu am primit.

De moartea canonicului Alpini ştiu că îi fi auzit. Cînd vei scrie necrologul lui [3], ar fi bine dacă ai punea la sfîrşit următoarele cuvinte: „Ar fi lucru de poftit ca preasfinţia-sa d. episcop şi Cinstitul Capitul, lîngă carii stă aleagerea, să aleagă la această staţie, cu veneturi aşa frumoase, şi odihnită, un bărbat din aceia carii să îndeletnicesc în ştiinţe şi literatura naţională, de care atîta trebuinţă are naţia“ [4].

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

178v *Dr. Papp.* /

[Adresa:] Spectabili Domino *Georgio Baritz* Redacteur *Gazetae de Transylvania* et Professori dignissimo D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

---

[1] „Întru acest chip reverendului domn Nicolae Motora, viceprotopop şi paroh greco-neunit al Cîmpenilor, prin Zlatna — Cîmpeni“.

[2] Bodnár Lajos, profesor şi prefect de studii la Gimnaziul montano-cameral din Zlatna (vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 82, n. 25).

[3] La moartea canonicului Izidor Alpini (despre care vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, p. 167, nota 1), Bariţ nu publică un necrolog, ci un simplu anunţ (vezi *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 4, p. 13).

[4] Completarea lui Vasile Pop, care face aluzie evidentă la Timotei Cipariu, nu se publică.

IOSIF HODOŞ

(1829—1880)

Pentru cei mai mulţi dintre cercetătorii de azi ai istoriei Transilvaniei, Iosif Hodoş este o figură puţin cunoscută, situată undeva într-un plan secundar. Mai de neînţeles este faptul că atunci cînd se vorbeşte despre generaţia de la 1848, în cadrul căreia, alături de titanii Avram Iancu, S. Bărnuţiu şi G. Bariţ, sînt menţionaţi şi Vincenţiu Babeş, I. Codru-Drăguşanu, G. Munteanu, dr. V. Pop, I. Rusu şi alţii cu nume de mai mică rezonanţă, Iosif Hodoş, din păcate, nu este nici măcar amintit [1].

La limita de sus a vîrstei celor din această glorioasă pleiadă de luptători şi gînditori este plasat Al. Papiu Ilarian (n. 1827), care la 21 de ani, precoce, era deja pe „baricade“ dar vărul său, Iosif Hodoş (n. 1829), care la 19 ani este numit de Comitetul din Sibiu viceprefect al Cîmpiei, alături de un alt tînăr, prefectul Florian Micaş (n. 1824) [2], este cu totul uitat. Şi totuşi, apartenenţa la această generaţie, cu gîndul şi cu fapta, nu i se poate contesta deoarece activitatea sa de la 1846 şi pînă la 1880 ne dezvăluie un Hodoş consecvent militant pentru drepturi naţionale aflat în prima linie, un orator strălucit şi un temeinic gînditor politic.

Temperament tumultuos, asemănător cu al lui Al. Papiu Ilarian, biografia sa va fi şi ea în bună parte zbuciumată, ca dealtfel, a celor mai mulţi confraţi de generaţie [3].

Subliniind şi mai mult apartenenţa lui Iosif Hodoş la generaţia paşoptistă, I. Breazu releva legăturile de sînge ale acestuia cu neînfricatul Axente Sever şi înflăcăratul Al. Papiu Ilarian, care îi erau veri, iar mai tîrziu, fostul prefect revoluţionar Simion Balint i-a devenit socru [4]. Dar trebuie avut în vedere că tot atît de apropiate şi de trainice i-au fost şi legăturile spirituale cu generaţia paşoptistă, legături care au rodit şi mai tîrziu în toate acţiunile sale politice, în cuvîntări entuziaste, în articole revoluţionare ca şi în programe politice radicale.

---

[1] Vezi *Ideologia generaţiei române de la 1848 din Transilvania*, Bucureşti, 1968, p. 10.

[2] Enea Hodoş, *Din corespondenţa lui Simion Bărnuţiu şi a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 49.

[3] A fost evocată pe scurt, de-a lungul vremii, de G. Bariţ, *Momente din viaţa lui dr. Iosif Hodoş*, în *Observatoriul*, IV, nr. 71, 72 şi 73 din 1881; I. Vulcan în *Familia*, nr. 10 din 1866 şi nr. 94 din 1880; I. Breazu, *Iosif Hodoş*, în *Transilvania*, a. 72, nr. 8 din oct. 1941, p. 565—574; Gh. Bogdan-Duică în *Ţara noastră*, nr. 31 din 1930; şi de către fiul lui I. Hodoş, Enea Hodoş, *O viaţă de luptă, suferinţă şi nădejde*, Sibiu, 1940. Mai de curînd, Ioan Chiorean i-a dedicat o amplă teză de doctorat intitulată: *Iosif Hodoş. Viaţa şi activitatea sa* (1976).

[4] I. Breazu, *Op. cit.*, p. 566.

Născut la 20 octombrie 1829 [5] în Bandul de Cîmpie, este cel de al cincilea copil al preotului ortodox Vasile Hodoş şi al Teodorei Tell, fiică de ţăran din aceeaşi localitate. Mama sa a născut în aceeaşi zi şi un frate geamăn, pe nume Zachei, împreună cu care, de la şapte ani, Iosif a urmat studiile la şcolile din Tîrgu-Mureş. Tot aici au făcut şi cinci clase la gimnaziul romano-catolic după care, luptîndu-se cu mari greutăţi materiale, tatăl lor îi trimite să studieze filosofia şi dreptul la liceul din Blaj, unde Simion Bărnuţiu începuse a-şi ţine cursurile în limba română. Intervenind însă nefericitul „proces“ între episcopul Lemeni şi profesori, cei doi fraţi, Iosif şi Zachei Hodoş se vor solidariza cu S. Bărnuţiu şi cu colegii de la teologie şi vor părăsi „mica Romă“ pentru a se înscrie în toamna anului 1845, la cursurile de filosofie şi drept ale liceului academic piarist din Cluj.

Astfel, tînărul de caracter solid, Iosif Hodoş, care de la vîrsta adolescenţei n-a ocolit neplăcerile pentru convingerile sale, la Cluj, se avîntă alături de Al. Papiu Ilarian, într-o febrilă activitate la *Zorile pentru minte*..., revistă pe care o caligrafiau tinerii români din liceu şi în citirea cu nesaţ, alături de colegii săi, a foilor lui Bariţ, care le mîngîiau sufletul şi mintea. La 1846 este printre cei care-i solicită lui G. Bariţ gazetele, — Al. Papiu Ilarian semnase primul — deoarece „tinerimea românească de aci, de la începutul anului şcolastic, aşa zicînd, mai nici una literă românească încă n-a cetit“ [6], la 1847 este în fruntea colegilor săi care-i mulţumesc lui Bariţ pentru foile trimise. Aşadar este recunoscut de ceilaţi 32 de colegi demn a fi primul semnatar [7]; şi pe drept cuvînt, deoarece a fost un elev strălucit, iar diploma sa, obţinută la 24 iunie 1848 (*Absolutorium* — cum se numea pe atunci), îi consemnează calificativele de eminent. Se mai cuvine subliniat şi faptul că din scrisoarea lui I. Hodoş către G. Bariţ, datată 28 februarie 1848 [8], rezultă că era unul dintre sprijinitorii de nădejde ai lui Bariţ în răspîndirea cărţii româneşti şi a *Magazinului istoric* între tinerii intelectuali români de la Cluj. Această scrisoare îmbogăţeşte nu numai datele despre activitatea sa de la 1848, ci adaugă încă un fir preţios la deasa pînză a circulaţiei cărţilor şi gazetelor româneşti în Transilvania, atît de bine scoasă în relief de prezenta colecţie Bariţ, fapt de importanţă necontestabilă nu numai pentru istoria culturii, ci revelator şi pentru intensa efervescenţă a ideilor politice de dinaintea revoluţiei.

Odată cu „primăvara speranţelor“, odată cu primele mişcări politice româneşti pentru închegarea unui program politic de revendicări, I. Hodoş, alături de avocatul Francisc Micaş, al cărui discipol era, alături de Ioan Buteanu, I. Suciu şi de vărul său Al. Papiu Ilarian [9], care sosise în mod special de la Tîrgu-Mureş pentru a-i pune la curent pe tinerii intelectuali din Cluj asupra stadiului mişcării cancelîştilor de la Tabla regească, va lua parte la adunarea din 27—28 martie, de la Cluj.

---

[5] E. Hodoş şi I. Breazu dau ca dată de naştere a lui I. Hodoş 29 octombrie 1829, pe cînd familia îi comunică lui Bariţ data de 28 octombrie 1829 (cf. scris. XX, în nota 6). Cercetătorul I. Chiorean, cel mai nou biograf al lui Iosif Hodoş, dă data de 20 octombrie. Vezi *Gîndirea social-politică a lui Iosif Hodoş. Rolul şi locul său în mişcarea naţională a românilor transilvăneni*, în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. prof. Ştefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 362.

[6] I. Pervain, I. Chindriş, *Corespondenţa lui Alexandru Papiu Ilarian*, vol. I, Cluj, 1972, p. 25.

[7] Vezi scrisoarea I.

[8] Vezi scris. II.

[9] Országos Leveltár, Budapesta, Fond. A.G.T., ms. 7677/1848 (in Politicis):
„Cluş, 28 martie 1848
Împrejurările de faţă de aici nu mă lasă nicidecum a mă duce acasă cu acest prilegi — poate că de aici mă voi duce la Blaj... Românii-s încuragiaţi pretutinde. Alta

Al. Papiu Ilarian îi va ajuta pe tinerii intelectuali revoluţionari clujeni şi la redactarea petiţiei, care este unul din primele documente ale revoluţiei româneşti [10], dovadă a căutărilor şi dibuirilor pentru a stabili platforma necesară unui program cuprinzător şi îndrăzneţ.

La Cluj, I. Hodoş are legături cu Avram Iancu şi cu Axente Sever, dar cele mai strînse legături le întreţine cu Francisc (Florian) Micaş, fapt explicabil, deoarece acesta a fost pentru tinerii intelectuali din Cluj ceea ce Aron Pumnul a fost pentru tinerii din Bucovina [11]. Şi G. Bariţ îl considera pe Micaş drept conducătorul de facto al tinerimii române din Cluj, deoarece — spune el — a adunat-o în jurul său pregătind-o pentru „evenimente neprevăzute“. Între tinerii enumeraţi de Bariţ ca fiindu-i de mare ajutor lui Micaş, erau Ioan Suciu, Oprea Moroianu din Săcele şi Iosif Hodoş.

Tot Bariţ istoriseşte o întîmplare din acele zile „fierbinţi“ ale primăverii, cînd românii erau conştienţi că a sosit vremea să-şi ocupe locul ce li se cuvenea în viaţa social-politică a Transilvaniei. Tocmai acum, lui I. Hodoş i s-a agăţat cu forţa o cocardă străină; el şi-a smuls-o însă de la piept şi — riscînd să fie omorît pe loc — a călcat-o în picioare, ceea ce este, cît se poate de semnificativ pentru curajul şi tăria sa de caracter [12].

După absolvirea liceului academic din Cluj, fraţii Hodoş se întorc acasă la Bandul de Cîmpie, de unde în 16 iulie 1848 adresează o petiţie episcopului Andrei Şaguna, prin care îi solicită concursul pentru numirea într-un serviciu public; se adresează lui, ca unui părinte, care „cugetă şi la viitor şi asudă mereu spre înflorirea neamului“, dînd sprijin tuturor celor ce „au inimă şi doresc cultivarea şi fericirea“ acestui popor, iar lor, fraţilor Hodoş, le „bate inima“ pentru a putea conlucra la fericirea întregului neam [13]. Cîteva zile mai tîrziu, protopopul Partenie Trîmbiţaş intervine pe lîngă episcop pentru împlinirea cererii „ficiorilor români Iosif şi Zachei“, care s-au bucurat şi cu o altă ocazie de „părinteasca aducere aminte“ a episcopului [14].

Evenimentele se precipită, fratele său Zachei moare subit, în împrejurări neclarificate încă (de o moarte năprasnică, afirmă Bariţ).

După omorîrea mişelească, la Someşeni, a prefectului Alexandru Bătrîneanu împreună cu tribunul Vasile Simonis, la 3 octombrie 1848, organizarea administrativ-militară a prefecturii Cîmpiei a fost împiedecată [15]. În această situaţie, Comitetul de la Sibiu îl numeşte prefect pe Florian Micaş şi viceprefect pe discipolul acestuia, Iosif Hodoş, care, pentru a proteja satele româneşti de incursiunile gărzilor nobiliare maghiare, trec la organizarea unei oşti de lăncieri în partea de apus a Cîmpiei. În decembrie 1848, Comitetul

---

decît bine pentru noi nu poate să vie... Astăzi vom avea adunare toţi tinerii români, din Cluş, ca să le spui lucrările tinerimei de la Oşorhei... şi să compunem o petiţiei spre tipărire trimiţîndă la Braşiov. Fiţi sănătoşi şi cu nădejde, *Alesandru* m. p.“

[10] G. Neamţu, *Az 1848 május 3/15-5/17-i balázsfalvi nemzeti gyülés forradalmi programjának alapdokummentumai*, în *1848. Arcok. Eszmék. Tettek*, Bucureşti, 1974, p. 39—40.

[11] C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, t. III, Sibiu, 1904, p. 268.

[12] G. Bariţ, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 86.

[13] Arhiva consistorială ortodoxă Sibiu, nr. 14 (27), din documentele Colectivului 1848 al Institutului de istorie şi aheologie Cluj-Napoca, vol. VII de documente, *Revoluţia din 1848/49 din Transilvania* (în manuscris).

[14] *Ibidem*, protopopul P. Trîmbiţaş către episcopul A. Şaguna, Tîrgu-Mureş, 19 iul. 1848, nr. 14 (72).

[15] Şt. Pascu, *Al. Chioreanu alias Bătrîneanu şi rolul său în revoluţia românilor ardeleni din anul 1848*, Sibiu, 1939.; G. Bariţ, *Părţi alese*..., vol. II, p. 268—270.

Național Român îi numește în aceleași funcții în prefectura Clujului, iar cea a cîmpiei este preluată de Nicolae Vlăduțiu [16].

La mijlocul lunii ianuarie 1849, aflîndu-se în partea nordică a prefecturii Clujului, Hodoș nu s-a mai putut refugia în Munții Apuseni, iar Clujul fiind ocupat de generalul Bem, se retrage în Năsăud, la Regimentul II de grăniceri, de unde, în februarie 1849, cu mai mulți tineri revoluționari români, se refugiază în Bucovina, ca apoi să treacă în Moldova, unde va fi, însă, arestat de trupele țariste. După cîteva zile scapă din arest și pleacă la București, de unde în iulie 1849 se reîntoarce în Transilvania [17].

Trebuie relevat că, intuind importanța evenimentelor la care au luat parte, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș adunaseră documente privind revoluția încă de la începutul ei [18]. Astfel se explică și deținerea celor două importante documente ce le transmite în 21 septembrie 1861 lui G. Bariț [19], care le va și publica [20]. Documentele adunate în acea vreme le pune la dispoziția vărului său Al. Papiu Ilarian pentru a le publica în *Istoria românilor din Dacia Superioară* [21], aducîndu-și în acest mod, indirect dar nu lipsit de importanță și generozitate, contribuția la îmbogățirea tezaurului istoriografiei românești.

Anii revoluției și-au pus adînc pecetea asupra gîndirii și activității sale ulterioare. După revoluție, deși ar fi putut ocupa vreo funcțiune publică, I. Hodoș alege un alt drum, hotărîndu-se, împreună cu Al. Papiu Ilarian și Simion Bărnuțiu, să-și continue studiile juridice la Universitatea din Viena, pentru care Consistoriul din Blaj le acorda fiecăruia cîte o bursă de 300 fl. pe an din Fondul Ramonțai. Părăsind apoi Viena, în 1852, își continuă studiile în Italia și, ca urmare, cei trei pierd dreptul la bursa oferită de Blaj, pe vremea șederii lor în Italia. Reîntorcîndu-se pentru scurt timp la Viena, I. Hodoș a ridicat, în 1854, suma de 375 fl. [22]. Se pare că această bursă, Iosif Hodoș o împarte cu Ioan Rațiu [23] Tatăl său îl va ajuta însă cu generozitate. Perspectivele erau totuși frumoase, căci după obținerea titlului de doctor, I. Hodoș putea spera (ca și ceilalți doi) că, atunci cînd va fi înființată „Academia" românească din Transilvania, vor ajunge profesori, totodată putînd practica și avocatura [24]. S. Bărnuțiu a studiat la Pavia, iar Al. Papiu Ilarian și I. Hodoș la Padova. Hotărîrea de a studia în Italia implica, însă, pentru cei trei și asumarea unui risc, deoarece în Imperiu nu erau agreate studiile în acea țară unde stăpînirea austriacă era atît de șubredă. O diplomă de Italia ori chiar de Franța avea ceva subversiv

---

[16] Ioan Chiorean, *Documente inedite privind organizarea administrativă a românilor în revoluția de la 1848 din Transilvania*, în volumul *In memoriam Avram Iancu*, Tîrgu-Mureș, 1972, p. 62—71. Cf. și teza de doctorat a lui I. Chiorean, *Iosif Hodoș. Viața și activitatea sa*, 1975, p. 36 (încă nepublicată).

[17] George Bariț, *Momente din viața lui dr. Iosif Hodoș*, în *Observatoriul*, IV, nr. 71 din 2/41 sept. 1881, p. 285.

[18] Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, vol. II, Sibiu, 1944, p. VII.

[19] Scris. III.

[20] *Transilvania*, X, nr. 2 din 15 ian. 1877, p. 13—17.

[21] I. Chiorean, *Gîndirea social-politică...*, în *Sub semnul lui Clio...*, p. 363—364.

[22] *Observatoriul*, IV, nr. 72 din 5/17 sept. 1881, p. 289.

[23] I. Georgescu, *Dr. Ioan Rațiu (1828—1902) 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1928, p. 20.

[24] Al. Marcu, *Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia*, București, 1935, p. 23, (în *Memoriile* secțiunii literare a Academiei Române, ser. II, t. VII, Mem. 6).

în ochii autorităților, aruncînd întotdeauna o umbră de îndoială asupra loialității față de stat a celui ce o poseda [25]. Acesta pare a fi fost și unul din motivele pentru care Bărnuțiu va merge în Moldova, împreună cu Papiu Ilarian.

După numeroase greutăți, la 10 ianuarie 1854, în sfîrșit, „Signor Giuseppe Hodosiu" obține diploma de doctor în drept (intitulată *Privilegium*), după care se pregătește de plecare spre patrie, unde, după cum scrisese S. Balint, viitorul său socru, națiunea română e mai însetată de oameni învățați decît cerbul cel urmărit 3 zile prin pustiu, de un izvor cu apă limpede [26].

Întors acasă în vara anului 1854, pas cu pas încep să i se spulbere speranțele în realizarea unei frumoase și meritate cariere, pe măsura capacităților sale.

Este nevoit să facă 4 ani practică (deși în mod obișnuit se făceau 3) la avocatul Elekes Ladislau în Abrud. Se căsătorește în 3 noiembrie 1857 cu Ana, fiica lui Simion Balint, iar în septembrie 1858 i se refuză aprobarea de a deschide o cancelarie de notar public în Abrud ori în Alba Iulia. Deși în 16 august 1860 Hodoș își depune cu un strălucit succes și examenul de avocat la Curtea de apel din Sibiu, totuși îi este refuzat dreptul de a deschide la Tîrgu-Mureș o cancelarie proprie de avocatură [27]. Practic, avea drumurile închise și putea regreta refuzul său la invitația lui T. Balș din 7 martie 1857, care-i oferise catedra de limba și literatura română în clasele superioare și în cele de filosofie la Academia din Iași, cu un salariu anual de 10.000 lei (adică 170 galbeni) [28].

Suferințele și nesiguranța viitorului par, totuși, să fi luat sfîrșit după inaugurarea regimului liberal, cînd Iosif Hodoș a fost ales aproape cu unanimitate vicecomite al comitatului Zarand, în adunarea municipală din 3 aprilie 1861 [29].

De acum, activitatea sa politică este tot mai intensă. Participă la Congresul național de la Sibiu din ianuarie 1861, publică importante articole, contribuind la clarificarea politică a românilor — de fapt adevărate programe politice — cum sînt *Dorințele românilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei* [30], care este de fapt același articol cu *Răsunet din Munții Apuseni ai Transilvaniei* [31], publicat în *Foaie pentru minte...* și apreciat de G. Bariț drept „cel mai radical" [32].

Un model de document politic este și protestul energic înaintat Împăratului, împotriva anexării ilegale a comitatului Zarand la Ungaria. „Memorandul" acesta, redactat de I. Hodoș, a fost votat la 20 iulie 1861 de către Consiliul municipal al comitatului și înaintat apoi la Viena [33]. Documentul este totodată o caldă pledoarie pentru independența constituțională a Transilvaniei, pentru convocarea unui congres național al românilor și pentru deschiderea dietei transilvane.

---

[25] *Observatoriul*, nr. 72 din 5/17 sept. 1881, p. 289.

[26] Al. Marcu, *Op. cit.*, p. 115.

[27] *Observatoriul*, nr. 72, din 5/17 sept. 1881, p. 290.

[28] E. Hodoș, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu...*, p. 57.

[29] *Observatoriul*, nr. 73 din 9/21 sept. 1881, p. 293.

[30] *Revista Carpaților*, II, din 15 ian. 1861, p. 85—100. Semnat „Castore Gemenul", pseudonimul său. Notăm că era și el abonat la revista lui Sion.

[31] *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXIV, nr. 35 din 20 sept. 1861, p. 278—279.

[32] George Bariț, *Părți alese...*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 64.

[33] *Adresa Comitatului Zarand* (din 20 iulie 1861), în *Foaie pentru minte...*, XXIV, nr. 42 din 18 nov. 1861, p. 326—328 și nr. 43 din 25 nov. 1861, p. 333—335. Reprodusă și în Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, II, Sibiu, 1902, p. 584—592.

Tot el, credem, este autorul articolului (semnat „Un crişan")[34] în care Ioan Pipoş, comitele român al Zarandului, este apărat de acuzaţiile aduse de unele ziare maghiare, precum şi al *Protestului*[35] din septembrie 1861.

În acelaşi timp desfăşoară o activitate ziaristică tot mai bogată. În acest context se cuvine subliniată o iniţiativă de ordin practic a lui Hodoş, suficient de meritorie pentru ca G. Bariţ să o menţioneze în *Istoria* sa, dar neglijată apoi de biografii săi. Este vorba de participarea sa activă, alături de I. Fekete Negruţiu, Al. Bohăţel şi I. Raţiu la crearea unui *fond de rezervă*, din care să fie sprijinită *Gazeta Transilvaniei* şi *Foaie pentru minte...*, în cazuri neprevăzute ca: procese, amenzi, dar şi pentru mărirea formatului, sporirea numărului de suplimente şi pentru o mai deasă apariţie săptămînală. Colectele pentru acest fond ajunseseră între 1861–1865 la circa şapte mii de florini[36].

Ca primvicecomite, alături de ceilalţi intelectuali ai Zarandului, şi-a adus o contribuţie remarcabilă la ridicarea primului spital din ţinut (1872), la edificarea gimnaziului din Brad (1869) şi a numeroase şcoli, care între 1861–1871 au depăşit cifra de 40[37].

Faptul că I. Hodoş este reales cu regularitate, la fiecare 3 ani, vicecomite şi că, datorită lui şi echipei sale, elementul român era puternic, iar limba română se putea folosi în administraţie şi în justiţie, a determinat cercurile guvernamentale să ia măsuri împotriva sa. Întîi au fost numiţi comiţi de altă naţionalitate, dar aceştia nu i-au putut împiedica prea mult activitatea. De aceea se proiectează desfiinţarea comitatului Zarand, împărţindu-l între Arad şi Hunedoara[38]. Cînd în şedinţa dietei din 30 mai 1876 se discută proiectul de lege cu privire la arondarea unor comitate, deputatul Constantin Gurban rosteşte următoarele: „Iată, Făgăraşul nu se va mai putea opune ordinaţiunilor ministeriale. Iată, comitatul Zarandului, cuibul Hodoşeştilor şi al Borleştilor, se şterge de pe faţa pămîntului". Motivul principal al noii arondări este interesul îngust naţionalist, frica faţă de România vecină. Pentru că Sigismund Borlea şi I. Hodoş nu pot fi pedepsiţi, e „dus la groapă un comitat întreg, împreună cu numele ce-l are"[39].

Un domeniu de activitate politică mai liberă a dobîndit I. Hodoş odată cu intrarea sa în dieta Ungariei (1865), unde, deşi reprezenta cercul Zarandului, anexat ilegal la Ungaria, apăra interesele întregii Transilvanii şi, după 1867, alături de alţi deputaţi români cunoscuţi (ca Al. Roman, V. Babeş, Sig. Borlea ş.a.) va lupta cu perseverenţă împotriva dualismului austro-ungar.

Un moment de răsunător succes în activitatea sa parlamentară, obţine Hodoş în februarie 1866, cînd a pledat cu o rară energie şi inteligenţă, pentru autonomia Transilvaniei. Atitudinea sa a avut un puternic răsunet nu numai între românii din Austria, ci deopotrivă şi în România. În scrisoarea ce i-a fost trimisă de la Bucureşti, cei 100 de semnatari îşi afirmau adeziunea lor la eforturile luptătorului român spunînd: „Lupta ce o susţineţi, în această cauză mare şi sfîntă, e o luptă de onoare şi de vieaţă pentru întreaga naţiune românească"[40]. Apără, apoi, proiectul legii naţionalităţilor prezentat de români şi sîrbi[41]; în vara anului 1869 va declara în dietă că „nu vom înceta niciodată să

---

[34] *Baia de Criş, 18 apr. 1861. Comitatul Zarandului*, în *Foaie pentru minte...*, XXIV, nr. 15 din 12 apr. 1861, p. 119–121.

[35] *Protestul românilor din Munţii Apuseni asupra congregaţiunei marcale ţinînde în 16 sept. 1851*, în *Foaie pentru minte...*, XXIV, nr. 35, din 20 sept. 1861, p. 278–279.

[36] George Bariţ, *Părţi alese...*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 624.

[37] I. Chiorean, *Gîndirea social-politică...*, în *Sub semnul lui Clio...*, p. 368

[38] *Observatoriul*, IV, nr. 73 din 9/21 sept. 1881, p. 293.

[39] Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 571.

[40] Ion Breazu, *Op. cit.*, p. 570.

[41] T. V. Păcăţian, *Op. cit.*, vol. IV, p. 675–681.

pretindem drepturile noastre, acele drepturi cari au să ne asigure existenţa naţională"[42].

Multe din cuvîntările sale în parlament erau atît de incomode pentru guvern, încît se încheiau adesea cu „detragerea cuvîntului" de către preşedinte. Şi Hodoş, ca şi Al. Roman şi deputatul rutean Dobransky erau consideraţi atît de „periculoşi" încît s-a încercat întîi atragerea lor[43], iar apoi s-a recurs direct la mituire[44], fără nici un succes.

Iosif Hodoş face şi numerose interpelări guvernului în mai multe probleme, ca aceea cu privire la refuzul confirmării de către guvern a alegerii lui V. A. Urechia şi B. P Hasdeu ca membri de onoare ai Asociaţiunii Transilvane (15 iunie 1869)[45], şi la aceea cu privire la interzicerea pătrunderii în Transilvania şi Ungaria a ziarului *Românul* din Bucureşti (26 iunie 1873)[46]. Prezintă apoi o moţiune explozivă în dietă prin care solicită 200.000 de florini pe seama înfiinţării unui teatru naţional român[47].

Ales deputat al cercului Brad şi pentru a cincea legislatură 1875–1878, I. Hodoş a renunţat să mai ia parte la lucrările unei diete care respingea sistematic orice propunere venită din partea deputaţilor naţionalităţilor nemaghiare. Îşi declină „onoarea" de a mai lua parte la lucrări într-o scrisoare discutată în parlament la 19 ianuarie 1876[48]. Şi, cu toate că după unele informaţii *(Pesty Napló)*[49] a fost ales din nou deputat în cercul Bradului, cu aclamaţiile majorităţii, el nu va mai păşi în această arenă de luptă inegală.

*

Corespondenţa lui I. Hodoş cu G. Bariţ nu reflectă aspectele activităţii sale parlamentare, deşi din cercetările noastre a reieşit întotdeauna strînsa colaborare a deputaţilor români din dieta Ungariei, cu fruntaşii politici ai Transilvaniei, şi în primul rînd cu Bariţ (vezi corespondenţa atît de edificatoare Al. Roman – G. Bariţ)[50]. Considerăm, de aceea, pierdute scrisorile din această perioadă[51], care ar fi putut întregi cunoştinţele cu privire la activitatea sa, care a continuat să se inspire din programele revoluţionare de la 1848 şi din învăţăturile iluştrilor săi dascăli naţionali.

Din corespondenţa Hodoş – Bariţ, păstrată şi cunoscută, se relevează momente şi crîmpeie din lupta şi programul politic al lui I. Hodoş. Aşa cum rezultă din scrisoarea sa din 30 mai 1872[52]. Scrisoarea este în legătură cu *programul politic* publicat de I. Hodoş în *Federaţiunea*[53], program întemeiat pe ideile sale politice formulate în 1861 şi cuprinse în articolul *Răsunet din Munţii Apuseni ai Transilvaniei*, precum şi în broşura sa *Românii şi Constituţiunile Transilvaniei* din 1871.

Acest program constituie armătura ideologică a *pasivismului* activ, susţinut de gruparea cea mai radicală a partizanilor pasivismului. Hodoş devine interpretul celei mai mari părţi a opiniei publice a românilor din Transilvania. Din scrisoarea lui Hodoş şi din răspunsul lui G. Bariţ, reiese clar conlucrarea strînsă dintre românii din Ardeal şi cei din comitatele vestice şi din Banat, legătură permanentă timp de două decenii (1861–1881), iar apoi oficializată prin înfiinţarea Partidului Naţional Român (1881).

---

[42] *Idem*, vol. V, p. 168.

[43] *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. II, p. 218.

[44] *Ibidem*, vol. III, p. 282–283.

[45] T. V. Păcăţian, *Op. cit.*, vol. V, p. 186.

[46] *Ibid.*, vol. VI, p. 234–235.

[47] *Ibid.* vol. V, p. 287–290.

[48] *Ibid.*, vol. VI, p. 560–561.

[49] Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 16 din 9 martie/26 febr. 1876, p.4.

[50] *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. II, p. 201–271.

[51] Vezi scris. XIV, în care Hodoş se declară încă din tinereţe, a fi fost „cel mai adict discipul" al lui G. Bariţ.

[52] Vezi scris. VI.

[53] *Federaţiunea*, V, nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201–202.

Românii, spune Hodoş, n-au nevoie nici de opoziţionişti, nici de guvernamentali în parlamentul maghiar, ci: „Nouă, românilor, ne trebuie *dieta Transilvaniei* şi nimic alta". Ceea ce, bineînţeles, era egal cu restituirea *autonomiei Transilvaniei*. Esenţa *pasivismului-activ* (a nu se confunda cu *activismul*), consta în participarea românilor la alegerile pentru deputaţi dietali, dar cei aleşi urmau să refuze participarea la dietă şi uzînd de prestigiul lor politic şi influenţa pe care le-o conferea un mandat parlamentar, trebuiau să ceară cu hotărîre *convocarea dietei Transilvaniei*[54].

De remarcat apoi, că prestigiul lui Hodoş îi permite să facă propuneri nominale de deputaţi. În fine, ceea ce merită mai ales a fi subliniat cu privire la noul curent politic ce încerca să vitalizeze pasivismul just în formă, dar lîncezînd uneori în practică, este mărturia lui G. Bariţ, că acest program *cuprindea tot mai mult întreaga Transilvanie*[55]. Iar în scrisoarea sa deschisă de răspuns, Bariţ declară fără nici o rezervă: „Adopt şi am adoptat acea programă întru toată întinderea ei"[56].

Crezul său politic, pe care l-a respectat pînă la sfîrşitul vieţii, se cuprinde tot în *Programul* său, sobru, hotărît, mergînd drept la ţintă, fără ocolişuri meandrice: „Io mă interesez de Transilvania. Sum fiul ei născut: ea e patria mea. M-am luptat, mă lupt şi mă voi lupta pentru ea"[57].

Pentru a avea o imagine mai completă asupra activităţii sale la Academie, vom releva un aspect ignorat de biografii săi, adică activitatea sa desfăşurată sub cupola Academiei pentru *unitatea naţională*. În această activitate, mai mult decît în altele, I. Hodoş se dovedeşte a fi un înflăcărat exponent al măreţei idei revoluţionare, idee pe care a slujit-o cu devotament întreaga viaţă.

La înfiinţarea Societăţii literare române, I. Hodoş a fost numit prin decretul Locotenenţei domneşti din 22 aprilie 1866 membru fondator, reprezentînd Maramureşul. Numirea sa se datoreşte atît activităţii sale publicistice, cît şi faptului că vărul său Al. Papiu Ilarian a avut un rol deosebit de important în aceste numiri.

Se vorbea în epocă chiar despre o scrisoare a lui Al. Papiu Ilarian către „consîngeanul" (adică I. Hodoş), în care îi spunea celui din urmă: „Cum ai putut tu numai crede că nu voi purta eu grijă ca să fii tu denumit?"[58] De altfel, şi în presă se fac propuneri (tardive; numirile erau deja făcute) pentru membrii Societăţii şi I. Hodoş era printre aceştia, arătîndu-se că posedă şi un bogat material pentru un dicţionar românesc[59].

---

[54] Această nuanţă a pasivismului ar merita mai multă atenţie din partea cercetătorilor, dat fiind că susţinătorii ei (Al. Roman, Sig. Borlea, Aloisiu Vlad ş.a.) erau totodată şi federalişti, pentru a putea lupta sub acest stindard politic împotriva dualismului.

[55] Faptul reiese concret din scrisoarea lui I. Antonelli către G. Bariţ, Făgăraş, 17 iunie 1872: „Eram determinat în urma acestora a rămînea cu totul pasiv, adecă a nu mă amesteca deloc în mişcările electorale prezente, însă după ce-mi scrisei că coînţelegerea asupra programei lui H[odoş] începe a se întinde în toată ţara, voi începe şi eu a face şi eu ce voi putea..." Vezi: *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. III, p. 281.

[56] *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, nr. 42 din 8 iun./27 mai 1872, p. 1.

[57] *Federaţiunea*, nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201–202.

[58] Vezi G. Neamţu, *Presa transilvăneană şi înfiinţarea Societăţii Literare Române (1866–1867)*, în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj-Napoca*, XVIII, 1974, p. 285.

[59] *Concordia*, VI, nr. 34 din 10 mai/28 apr. 1866, p. 154.

La festivităţile de la Bucureşti, prilejuite de inaugurarea Societăţii literare române (31 iulie 1867), membrii din Transilvania, Banat şi Ungaria sînt primiţi sărbătoreşte, triumfal. I. Fălcoianu îi întîmpină cu un discurs, la care răspund I. Hodoş şi Al. Roman. La Bucureşti, cu ocazia unor alte manifestaţii şi banchete, cei doi vor mai rosti discursuri avîntate[60], care au supărat oficialitatea austro-ungară şi pe cei o slujeau. Pap János, din Inău, trimitea, la 9 octombrie 1867, un denunţ către primul-ministru, la Budapesta. În denunţ se spunea: „Compatrioţii noştri Hodoş şi Al. Roman au avut un rol incompatibil cu posturile lor oficiale şi cu calitatea lor de deputaţi maghiari"[61].

Corespunde realităţii faptul meritoriu că la Bucureşti oamenii de ştiinţă şi politici, care sufereau acasă rigorile unui regim oprimator pentru români, se simţeau liberi, neîmpiedecaţi să-şi rostească în public, cu viu grai cele mai ardente idealuri, dorinţele de eliberare naţională şi de desăvîrşire a unirii patriei române. Astfel, în incinta Academiei, G. Bariţ, Vincenţiu Babeş, Al. Roman şi Iosif Hodoş îşi precizau poziţia în faţa lui M. Kogălniceanu: „Întăriţi-vă puterile; şi cînd drapelul României va fi acoperit de glorie, va restatornici România în vechea ei mărire şi putere; o! atunci ne vom mîndri şi noi de acel drapel, care este drapelul românesc şi prin urmare şi al nostru."[62]

Ideea unităţii naţionale aşa cum emana de la popor (învăţaţii academicieni se considerau doar purtătorii acesteia), a exprimat-o cel mai convingător şi mai plastic tocmai Iosif Hodoş, prieten şi unul din cei mai apropiaţi colaboratori ai lui G. Bariţ. În toamna anului 1868, cu ocazia serbărilor Societăţii de arme (pentru „dare la semn"), în prezenţa unui public numeros, Hodoş luă cuvîntul şi rosti emoţionantul şi simbolicul său discurs din care cităm: „Cînd limba se cultivă, ea tinde la unitate, precum una este poporul ce o vorbeşte; cînd cultivăm arta de a da la ţintă, tindem a da la una singură; cînd ne îmbrăcăm ţara cu strade ferate, tindem la unitatea comunicaţiunei; şi aşa mai departe. Ştiţi însă cum exprimă poporul asemene tendinţe de unitate? El o zice foarte natural, foarte pur şi foarte simplu: *«noi românii tot una suntem»*. Şi cînd o zice poporul aceasta, atunci orice aşi putea crede, numai una nu o voi crede niciodată: nu cred că va peri vreodată dintre români conştiinţa unităţii naţionale."[63]

Activitatea lui Iosif Hodoş în cadrul Academiei Române cuprinde şi alte preocupări. În primul rînd, el se plasează pe o linie de mijloc, alături de Bariţ, în disputa deschisă între etimologişti şi fonetişti în chestiunile ortografice. A fost ales vicepreşedinte al secţiei istorice (preşedinte era G. Bariţ), la sesiunea din septembrie 1868, ţine o comunicare despre *Literatură şi bellearte* în care Hodoş are ocazia să-şi pună în evidenţă cunoştinţele despre civilizaţia italică[64]. La sesiunea din 1870, lui Hodoş i se repartizează literele *I*, *J*, *K*, pentru elaborarea *Dicţionarului limbii române*. În 1872 predă comisiei lexicografice manuscrisul său însumînd 78 de coli[65]. A lucrat şi literele *F* şi *G*, redactarea cărora a fost însă serios modificată[66].

---

[60] Şt. Pascu, *Centenarul Academiei*, în A.I.I.C., 9, 1966, p. 7–19.

[61] Magyar országos levéltár, Budapest. A polgári közi központi Kormány hatóságok levéltára. Miniszterelnökségi levéltár. K. 26 (1867). Nr. 1744 fils. 54–59. Pap János către primministrul Ungariei, Inău, 9 oct. 1867.

[62] M. Kogălniceanu, *Interpelaţiunea privitoare la expulzarea românilor de peste Carpaţi*, Bucureşti, 1886, p. 32.

[63] *Federaţiunea*, I, nr. 138, din 21 sept./3 oct. 1868, p. 544–545.

[64] Al. Marcu, *Op. cit.*, p. 138.

[65] I. Chiorean, *Academia Română şi Iosif Hodoş*, în *Marisia*, V, 1975, p. 167.

[66] *Observatoriul*, nr. 73 din 9/21 sept., p. 294.

Unul din cele mai valoroase aspecte ale activității sale la Academie este acela de traducător al operelor *Descriptio Moldaviae* și *Istoria Imperiului otoman*, bogat reprezentat în corespondența de față[67]. Realizarea acestor traduceri (cunoștea latina, germana, italiana, maghiara și franceza) cu competența și conștiinciozitatea ce-l caracterizau, face și acum vie opera lui D. Cantemir, în ciuda puternicei influențe etimologice în limba în care sînt traduse. În ședința Societății din 7 septembrie 1876, Al. Odobescu le prezintă lui G. Bariț și I. Hodoș mulțumiri în public pentru strădaniile lor[68], iar N. Iorga, mai tîrziu, îl distinge pe I. Hodoș „luptătorul de la 1848" cu aprecierea de răbdător „editor al operelor lui Dimitrie Cantemir"[69]. G. Bariț, cu care colaborase, aprecia astfel aceste preocupări ale lui Hodoș: „De la 1870 pînă la 1876 dînsul fu însărcinat cu traduceri din scrierile principelui Dimitrie Cantemir, la care s-a cerut multă paciență și încordare de spirit, precum va recunoaște oricine va fi avut a traduce în limba noastră din latinește și nemțește"[70].

O altă perioadă din viața lui Hodoș este aceea de la Sibiu (august 1876 – decembrie 1880), reflectată în această corespondență de scrisorile XIII–XX. Începînd cu toamna anului 1876, Iosif Hodoș fiind pus în disponibilitate după un serviciu neîntrerupt de 15 ani ca primvicecomite, acceptă, la insistențele prietenilor săi de concepții (I. Măcelariu, N. Popea, Visarion Roman și G. Bariț)[71], să se mute de la Baia de Criș la Sibiu unde își începe noua carieră ca asesor ordinar în „Senatul școlar al Consistoriului Arhidiecezan al Transilvaniei" și, mai tîrziu, ca secretar II al „Asociațiunii Transilvane" (Astra).

În ce privește legăturile sale cu ASTRA, ele sînt destul de vechi. În adunările generale ale acestei asociații culturale și politice, adevărată Academie a Transilvaniei, rostește strălucite cuvîntări și dizertații. Astfel la cea din Abrud, în 1865, vorbește despre *Istoria dreptului roman*, iar la adunarea din Alba-Iulia (1866) a prezentat comunicarea despre *Istoria literaturii italiene*, la care I. Breazu face mențiunea interesantă că a participat și genialul tînăr, poetul Mihai Eminescu[72]. După ocuparea funcției de secretar II al ASTREI, a prezentat comunicarea despre *Învățămîntul românesc*. În cadrul mai larg al activității sale culturale, este demnă de menționat rîvna lui Hodoș și în acest domeniu de activitate, pe care în fond îl considera tot ca o problemă politico-națională. Este semnificativă în acest sens scrisoarea sa din 16 octombrie 1870[73], în care-și descrie călătoria de la Brașov la Sibiu – Deva în care, deși bolnav, a participat ca președinte la ședința Societății pentru un fond de teatru român. A fost unul din inițiatorii acesteia și, ca deputat, a încercat (fără succes, desigur) să smulgă dietei de la Budapesta o alocație pentru acest nobil scop cultural.

Dintre scrisorile trimise lui G. Bariț în 1877, cea din 20 mai[74] aduce informații noi cu privire la activitatea sa din acest an și pune în lumină atitudinea sa față de războiul de independență al României. Reiese clar din această scrisoare faptul că G. Bariț a fost inițiatorul principal al acelor ajutoare masive pe care Transilvania le-a pus la dispoziția oastei române, precum și faptul că Iosif Hodoș este în fond adevăratul autor

---

[67] Vezi scris. VII–XVIII.

[68] *Analele Societății Academice*, t. IX, 1876, p. 32.

[69] Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, București, 1972, p. 245.

[70] *Observatoriul*, IV, nr. 73 din 9/21 septembrie 1881, p. 294.

[71] E. Hodoș, *O viață de luptă, suferință și nădejde*, Sibiu, p. 124.

[72] I. Breazu, *Op. cit.*, p. 573.

[73] Vezi scris. V.

[74] Scris. XIV.

al răsunătoarei *Chemări* în favoarea soldaților răniți, chemare lansată de Comitetul Societății de femei constituit la Sibiu[75]. Iosif Hodoș nu a redactat doar această chemare, el a făcut sacrificii materiale serioase și, în ciuda greutăților materiale (avea de crescut opt copii), a contribuit în favoarea românilor răniți în război pentru idealul independenței, suma de 100 fl., la fel ca Visarion Roman, director de bancă[76].

Scrisoarea din 14 septembrie 1879[77] ni-l prezintă pe Hodoș preocupat de problemele Asociațiunii, mai ales de tipărirea *Analelor*, a căror magistrală geneză o expune în fascicolul I din 1880[78]. În fine, în scrisoarea din 3 octombrie 1880, deși căzut la pat cu o neiertătoare boală de piept, mai țese planuri pentru dezvelirea statuii vărului său Al. Papiu Ilarian într-un cadru adecvat[79]. I. Hodoș muncea și în această perioadă, ne spune Bariț, pînă la oboseală, și îi cerea chiar să-i trimită spre rezolvare actele Asociațiunii, care considera că erau de competența sa, cu toate că amicii săi căutau să-l menajeze[80].

La 9 decembrie 1880, Iosif Hodoș încetează din viață și lasă în urma sa, în afară de o numeroasă familie îndoliată, și multe planuri și proiecte nerealizate[81].

Iosif Hodoș a aparținut generației Revoluției de la 1848 nu numai prin vîrstă ci și ca mod de a gîndi și a acționa. Revoluția l-a călit și a format din el un om întreg, care a știut în orice împrejurare în care l-a pus viața să lupte cu înflăcărare și îndîrjire, atît pe tărîm politic cît și cultural în favoarea poporului român, pentru drepturile sale naționale și sociale, pentru unitatea națională.

Recunoașterea faptelor sale nu ar fi deplină dacă nu am consemna și faptul că G. Bariț, patronul acestui corpus de documente, care l-a cunoscut atît de bine, a înscris numele lui Iosif Hodoș alături de al lui Avram Iancu, Ioan Buteanu, Petru Dobra, Al. Papiu Ilarian și a altor patrioți, care după cum afirmă autorul *Părților alese...*, au dreptul la „conservarea numelui lor pentru posteritate"[82].

---

[75] *Telegraful român*, XXV, nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 146. Și *Suplimentul*.

[76] *Ibidem*, XXV, nr. 40 din 22 mai/3 iun. 1877, p. 161.

[77] Scris. XIX.

[78] *Analele Asociațiunei Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, 1880, fasc. I, Sibiu, p. 3–6.

[79] Scris. XX.

[80] *Observatoriul*, III, nr. 97 din 3/15 dec. 1880, p. 390.

[81] Academia Română a hotărît a i se picta portretul pentru a fi depus în sala ei de ședințe (*Analele Academiei Române*, Ser. II, t. III, 1880–1881, secț. I, București, 1882, p. 48).

[82] G. Bariț, *Părți alese...*, vol. II, p. 78.

I

Cluș, 1847, octobr. 14/2

Mult onorate domnule redactor !

În anii trecuți trimițîndu-ne nouă, tinerilor studenți din Liceul
Clușului, *Gazetele Transilvaniei*[1] împreună cu *Foaia pentru minte, animă*
și literatură[2], gratis[3], una înaltă generozitate ai arătat, a cărei răsplă-
tire trece puțintelele noastre puteri. Căci a răsplăti unele binefaceri
atît de ponderoase și de folositoare, încît rezultatul lor să fie: deprin-
derea în limbă, procopsirea în literatură, polirea în științe, cunoașterea
stărilor a țerilor streine, și mai vîrtos a noastrei, cetirea — în timpurile
177 de acum — dezbate/rile lucrurilor dietale[4] în dulcea noastră limbă, ni
se pare, despre parte-ne, un ce străordinariu, de cumva răsplătirea
aceasta nu se concentrează uneori în una ferbinte, din adîncul animei
iscată mulțumire.

Și, de e așa, iacă-ți răsunăm aceia cuvenită mulțumire, ca la un binefăcătoriu, te onorăm ca pe un prè bun părinte și te reverim ca pe un mare patriot, luîndu-ne deodată audința de a ne ruga să faci speriita bunătate a ne împărtăși cu cetirea gazetelor domn[iei] tale și pe anul acesta școlastic[5], pentru că cu mulțumire totdeauna datori ne vom cunoaște.

Cari, comendîndu-ne cunoscutelor nobile afepturi, rămînem ai domn[iei] tale umiliți șerbi[6],

Iosif Hodoș m.p., *Zacheu Hodoș*, *Vasilie Axente* m.p., *Dimitrie*
Măcelariu,
Simeon Maroși m.p., *Pavel Dragoș*, *Ioan Șipotariu*,
177v *Theophil Hossu* m. p./, *Solomon Kaba*, *Ioan Darabant*, *Ioan Petrovici*,
Irimie Verza, *Alisandru Tordășan*, *Vasilie Ghețe*, *Vasilie Oltean*,
Francisc Molnar, *Ioan Pop*, *Petru Galgoți*, *Oprean Moroianu*,
Oprean Verza, *Pavel Moldvai*, *Ioan Roman*, *Ioan Raț*,
Nicolae Șuluțiu, *Grațian Muncaci*, *Francisc Janki*, *Ioan Mețian*,
Nicolae Pop, *Alisandru Boer*, *Ioan Alpini*,
Alisandru Șuluțiu, *Benedict Gruber*, *Ioan Katona*,
178 *tineri școlari în Reg[esc] lic[eul] Clușului*[7]./

---

[1] *Gazeta de Transilvania*, cunoscuta foaie brașoveană întemeiată de G. Bariț în 1838, adevărată școală politică a tineretului școlar, inclusiv a celui de la Cluj (Vezi, Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiile periodice românești*, București, 1913, p. 287—290).

[2] Apare ca supliment al *Gazetei de Transilvania* începînd tot cu 1838, pînă la 1865 (Vezi George Em. Marica, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, București, 1969).

[3] Obiceiul de a trimite gratuit unor organizații sau grupuri de studenți gazete politice și culturale de redactorii acestora a fost respectat și prețuit în Transilvania. G. Bariț va proceda la fel și în anii următori.

[4] Cunoscuta sesiune dietală 1846—1847 desfășurată la Cluj unde s-a discutat și problema urbarială în legătură cu care nobilimea maghiară și-a dovedit din plin rapacitatea, egoismul de clasă și reacționarismul ei.

[5] Scrisoarea din Cluj, 29/17 decembrie 1846, care solicita același lucru, avea ca prim semnatar pe Al. Papiu Ilarian, figurînd însă și Iosif și Zachei Hodoș. Cf. Iosif Pervain, Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, vol. I, Cluj, 1972, p. 25—26.

[6] Pe verso, nota lui Bariț: „Cluj, 14 oct. 1847. 33 studenți din liceul reg[esc] cer foile *Gazeta* etc."

[7] Scrisoarea a fost menționată de Cornelia Bodea în: *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, p. 300, la nota 1.

II

Cluș, 28/16 febr[ua]rie 1848

Domnule redactor !

A mea era dătorința mai curund a vă înștiința despre că „ce am
făcut și cum stăm cu cărțile?; scosu-le-am de la 30-tură[1] sau ba?".
Însă ocupările școlastice, care în luna lui februarie sunt totdeauna mai
critice, mă împedecă a face destul și a răspunde numai încîtva pe
epistolele mie trimise. Acum, scăpînd în parte de învățăturile școlare,
198 și prin urmare, avînd timp / mai mult, vreu ca acesta să-l consăcresc
spre facerea destul demandărei d-voastră și ce vă pot scrie acum întîi
e aceasta: cărțile de la vamă sunt scoase și depuse la d[omnul] transl[a-
tor] Ioan Babb[2]. Vama pentru *Magazin*[3], *Filosofia*[4], *Suv[enire] și*
impresii[5] (aceasta sosi la 30-tură mai tîrziu de cum primesc epistolele
d-voastră) este 10 (zece fiorini) în mon[etă] conv[ențională]. Boletele
sunt la sus-numitul d[omn] translator; pachetele pînă a le face, îm[i]
ieu voie a vă face în curund cunoscut că din *Magazin* avem nr-ii 1, 3, 4, 5,
6 cînd în lista trimisă mie despre nr-^{u} 1 nu e comemorare numai de
n[ume]rii 2, (care nu-l avem) 3, 4, 5, 6, așadar n[umă]ru 2 s-au în-
schimbat cu n[umă]ru 1. Din *Prietenul tinerimei*[6] nu ajung 12 exem-
plare. *Suv[enirele] și impresiile* le vom trimite cîte nu s-or putea vinde,
198v precum și celelalte / cum primim una înștiințare, cum și ce să facem.
Cu încîlciții numeri cum să suplinim cele 12 exemp[lare] din *Prieten?*
care nu se ajung. Și aceasta, mă rog cît mai curund.

Dealtmintrenea și pînă atunci, comendîndu-mă, sum cu cel mai adînc respect al d-voastre umilit șerb,

Iosiv Hodoș[7].

199 Jurist în a[nul] II./

[Adresa:] Spectabili Domino Georgio Baritz Redactori *Gazetae de*
199v *Tran[silva]nia.* Domino mihi singulariter Colendo *Coronae* [8] /

III

Roşia, 21/9, 1861

Stimatisime domnule,

Vărul meu Severu [1], ştiindu-mă la Viena, s-a adresat către socrul [2] meu ca să-ţi trămită în copie cele scrisori ale lui Kossuth [3] către Hatvani [4] şi Dragoş [5], ce mi se pare ţi le arătasem io cu ocaziunea adunărei noastre naţiunali din 1^a ianuariu a.c. [6]; socrul meu însă nu ştia că unde să afle acele scrisori între hărtiile mele; aşa nu ţi s-a putut trămite pînă în ziua de astăzi. Iartă că ţi le trămit aşa tărziu: vreo cinci săptămîni în Viena, vreo două pe cale, o alta în Zărand, m-a împedecat
200 de nu ţi le-am putut trămite mai / curund.

Scrisoaria către Dragoş poartă datul 26 aprile 1849, nr. 6219 [7], iară cea către Hatvani 11 mai 1849, nr. 6826 [8].

Pe lîngă aceste-ţi mai trămit un extrat dintr-o determinaţiune regească în cauza românilor din Sabiniu cu magistratul de acolo, de pe la a[nul] 1820. Acest extrat l-am căpătat în Viena; poate-l vei avea şi d-ta.

Primeşte complimentele mele cele mai intime, al d-tale umilit stimătoriu,

200v *Hodoş* [9]. /

---

[1] Oficiul tricesimal, „tricesimatură", avea atribuţii de vamă.

[2] *Ioan Bob*, translatorul oficial al Guberniului Transilvaniei, cu sediul la Cluj. Cărţile se aflau la el, fie pentru a raporta asupra conţinutului lor către Guberniu, fie că făcea el însuşi oficiul de cenzor. Din punct de vedere politic avea opinii moderate, favorabile uniunii. Semnătura sa se află pe numeroase traduceri ale unor acte şi scrisori confiscate de la români în 1848. Este şi traducătorul dispoziţiilor guberniale adresate românilor. Traducerile sale din limba maghiară în limba română şi invers, sînt apreciate de specialişti drept cele mai bune din vremea aceea. Şematismul gubernial din a. 1843 îl înscrie ca al nouălea „diurnist gubernial". Unicul român din cei 9, Ioan Bob (nepot al episcopului Ioan Bob) „aplicat la departamentul fundaţiunilor, dar numărat ca insultă între servitori (pag. 215) şi nu cu plata de la stat, ci cu stipendiu făcut lui de unchiu-său în sumă numai de 160 fl. m.c., cu care şi-a tigorît viaţa preste 20 de ani, pînă ce se făcu abia „Translator al limbei „valache" în locul lui Dimitrie Raţiu", care decedase" (Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 38 din 28/16 mai 1876, p.1. În articolul *Funcţionarii de naţionalitate românească)*.

[3] *Magazinul istoric pentru Dacia*, Bucureşti, 1845—1848. Schimbul de publicaţii între cele trei ţări româneşti devine acum, în deceniul cinci al secolului al XIX-lea, extrem de activ. Se poate vorbi despre un adevărat potop de publicaţii de la Bucureşti şi Iaşi, care se revarsă asupra Transilvaniei. Ele vor avea un rol deosebit de important în lupta de emancipare naţională a românilor (Vezi Pompiliu Teodor, *Din nou despre „Magazinul istoric pentru Dacia" în Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, 1966, 3, p. 511—519).

[4] Este vorba de *Manual de filosofie şi de literatură filosofică de W. Traug. Krug. Tradus după a treia ediţiune de A. Treb. Laurian, profesor de filosofie*, tom. I Bucureşti, 1847.

Carte trimisă în Transilvania tot împreună cu *Magazinul istoric* şi pe alte canale (Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. I, Bucureşti, 1973, scrisori primite de la A. Treboniu Laurian, XXI).

[5] Titlul complet: Grigore Alexandrescu, *Suvenire şi impresii, epistole şi fabule*, Bucureşti, 1847.

[6] *Prietenul tinerimei*, manual pentru clasele primare, tipărit în Bucureşti, la sfîrşitul anului 1846, din iniţiativa Asociaţiei literare. A avut un succes atît de mare, încît în anul 1847 s-a pus problema scoaterii unei noi ediţii (Vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. I, Bucureşti, 1973, p. 121). Succesul cărţii este confirmat şi în această scrisoare, datorită faptului că cele 12 exemplare primite de I. Hodoş nu erau suficiente.

[7] Scrisoarea a mai fost publicată de Cornelia Bodea în *Lupta românilor pentru unitatea naţională 1834—1849*, Bucureşti, 1967, p. 314—315.

[8] Adnotarea lui Bariţ: „1848, Ios. Hodoş, Cluj".

---

[1] *Axente Sever*, 1821—1912. Legătura de rudenie se pare că este destul de neclară, deoarece Axente i se adresează lui Enea Hodoş, băiatul lui Iosif Hodoş cu cuvintele „vere, nevere!..." (E. Hodoş, *Din corespondenţa lui Simeon Bărnuţiu şi a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 16). De fapt, una dintre mătuşile lui I. Hodoş a fost „moaşa" lui Axente Sver, şi de aici se ţineau „veri". (Pentru date biografice mai detaliate, vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. II, Bucureşti, 1975, p. 222).

[2] *Simion Balint*, cu a cărui unică fiică, Ana, se căsătorise la 3 noiembrie 1857, în timp ce-şi făcea practica de avocat la Abrud.

[3] Cele două scrisori la care se referă I. Hodoş, oglindesc poziţia lui Kossuth faţă de revoluţia românilor din Transilvania, pe care o considera ca pe o răzvrătire inspirată şi manevrată de camarila vieneză.

[4] *Hatvani Imre*, maior în armata insurgenţilor maghiari care luptau împotriva revoluţionarilor români din Munţii Apuseni. După revoluţie a trăit un timp prin America de Nord. Întors în Ungaria, a fost arestat de austrieci şi a murit mai tîrziu în temniţă (Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Bucureşti, 1965, p. 150—179).

Hatvani este astfel caracterizat de istoricul maghiar Ludovic Thallóczy în *Vasváry Pál és pesti egyetemi ifjuság 1848—49 ben* (Paul Vasváry şi tineretul universitar din Pesta în anii 1848—1849), Budapesta, 1882, p. 88: „Viteaz dar încrezut, temerar dar fără minte, politizînd cu o inconsecvenţă nedemnă de un ungur, năvăleşte asupra românilor, făcînd de minciună pe Dragoş" (Apud. S. Dragomir, *Op. cit.*, p. 171).

[5] *Ioan Dragoş*, (1810—1849). Deputat român în dieta maghiară la 1848—1849. S-a născut la Oradea unde studiază şi dreptul, fără să-l termine. Ocupă funcţia de jurat comitatens. Pînă la 1848 făcea parte din partidul conservator (tatăl său era nobil de Topliţa). Românii din cercul Beiuşului îl aleg în iunie 1848 deputat în dieta de la Pesta, devenind aderent înfocat al ideilor lui Kossuth şi intim al acestuia. Kossuth îi încredinţează misiunea de mediere a unei înţelegeri cu românii. Cade victimă duplicităţii politice a celui care i-a încredinţat această misiune.

[6] Conferinţa Naţională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861, unde G. Bariţ şi-a exprimat, probabil, dorinţa să-i fie cedate scrisorile ori cópiile lor pentru a le publica la momentul oportun, cum a şi făcut-o, în *Transilvania* din 1877. Le va folosi şi în volumele sale de *Părţi alese din istoria Transilvaniei*...

[7] Actul de la 26 aprilie, care este un răspuns la întrebările puse de fruntaşii români şi transmise prin Dragoş, ar fi trebuit să constituie o precizare de atitudine, apreciază S. Dragomir, dar în loc de a spulbera îndoielile justificate ale românilor oferindu-le un tratament generos, Kossuth L. se pierde într-o tiradă „patriotică" şi jignitoare pentru aceştia.

[8] În scrisoarea datată Debreţin 11 mai 1849, Kossuth L. spunea: „cu insurgenţii nu mă demit la nici un fel de negociaţiune, — cel ce vrea amnestia, recurgă, — guvernul va şti agraţia, unde aceasta va avea loc;". Subliniază că i-a dat instrucţiuni lui I. Dragoş, ca „sub pretestul armistiţiului, sau al pacificaţiunei, nicidecum să nu împedece operaţiunile milatari"... Cele de mai sus i le comunică şi lui Hatvani,

pentru ca în acest sens şi încă cu „toată energia", să continue operaţiunile militare „nereflectînd la interese secundare".

Aceste două scrisori le va publica G. Bariţ în *Transilvania*, X, nr. 2 din 15 ian. 1877, p. 13—17 în limba maghiară şi în traducere românească. În numerele următoare mai publică şi alte scrisori privind revoluţia din 1848—49, scrisori păstrate în colecţia Hodoş-Papiu, după cum spune el. Aminteşte că publicarea scrisorilor ce se aflau în colecţia Al. Roman a început-o în *Federaţiunea* din 1875, în suplimentul la nr-ii 3—4 din 12/24 ianuarie.

[9] De mîna lui Bariţ: „1861, Ios. Hodoş, Roşia 21 sept."

IV

Baia de Criş, 1869, 28/7

Iubite domnule Bariţ,

Aseară am primit de la socrul meu o scrisoarie în care mi-a aclus pe a d-tale din 22 curentei.

Io din parte-mi mă voi duce la Bucureşti să particip la şedinţele Societăţei Academice [1]. A. Roman [2] încă va merge. V. Babeş [3], dubiu ca totdeauna, nu mi s-a dechiarat lămurit. Atîta despre înţelesul nostru pînă ce mă aflam încă în Pesta. Dealtmintere invitaţiunile nu le-am primit în Pesta, ci io o am primit aici acasă de vreo trei-patru zile trecute.
203 Pe la Braşov / mi se pare că mă voi duce numa io. Ceilalţi probabilmente
vor merge pe Dunăre în jos. Cu Mocioni [4] nu ştiu cum stă toată treaba.

Să ne vedem sănătoşi. Vă salut din toată inima, al d-tale,

203ᵛ *Ios. Hodoş.* /

---

[1] Este vorba de sesiunea din august-septembrie 1869 la care au participat şi Iosif Hodoş şi Al. Roman şi Vincenţiu Babeş. Nu a venit însă Andrei Mocioni. Desigur, era prezent şi G. Bariţ.

În această sesiune îşi rosteşte Al. Papiu Ilarian discursul de recepţie despre Gheorghe Şincai. (Vezi *Federaţiunea*, II, nr. 109 din 6 oct./24 sept. 1869, p. 433: *Şedinţa publică a Societăţii Academice).* În numele Societăţii va răspunde G. Bariţ. *(Federaţiunea*, II, nr. 116 din 22/10 oct. 1869, p. 462. *Foişoara.)*

[2] *Alexandru Roman*, despre care vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, II, Bucureşti, 1975, p, 201 — 271. Este bun prieten cu Iosif Hodoş. Amîndoi făceau parte din aripa radicală a deputaţilor români din Dieta de la Pesta. I. Hodoş a fost un colaborator asiduu al ziarului *Federaţiunea* şi a fost şi redactor al acesteia, în timp ce Al. Roman era în închisoare. Conducerea sa ţine de la nr. 129 din 25/13 dec. 1870 pînă la nr. 6 din 27/15 ian. 1871. (Vezi Gelu Neamţu, *Înfiinţarea programul şi colaboratorii ziarului „Federaţiunea" (1868—1876)*, în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie*, XIV, 1971, p. 157—172).

[3] *Vincenţiu Babeş*, 1821—1907. Fruntaş politic, român din Banat. Era acuzat de tendinţe dictatoriale în mişcarea naţională românească ceea ce nu-i atrăgea simpatia colegilor şi colaboratorilor (Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, I, p. 196—199. Cf. şi vol. II, p. 212).

[4] *Andrei Mocioni*, (1812 — 1880), marcant om politic al românilor din Banat şi Ungaria, pe care îi reprezintă în Senatul imperial lărgit „Verstärkter Reichsrath", din mai 1860, unde susţine un nou sistem politic de reorganizare a Imperiului austriac, pe baze naţionale, ceea ce ar fi dus la unirea românilor de sub dominaţia austriacă, iar în perspectivă istorică ar fi înlesnit realizarea unităţii naţionale complete, mult mai devreme. El prezintă monarhului, după *Diploma din 20 octombrie 1860*, o petiţie cu 12.000 de semnături, prin care cerea realipirea Banatului la Transilvania.

Andrei Mocioni a fost numit membru fondator al Academiei Române. El însă nu s-a considerat om de ştiinţă ori de litere şi nu a participat la lucrările ei.

Absenţa sa de la Academie a fost determinată şi de pesimismul său politic. După victoriile României din 1877—78, şi după rechemarea sa în sînul Academiei, în 1879, A. Mocioni ar fi dorit să participe la lucrări, dar pe la 1878 se îmbolnăveşte grav şi în 1880 moare. Astfel că n-a luat parte la nici o şedinţă a Academiei. Mai pe larg, vezi Vincenţiu Babeş, *Notiţe biografice asupra vieţii şi activităţii decedatului Andrei Mocioni (Mocsonyi)*, Bucureşti, 1883.

[5] Adnotarea lui Bariţ: „1869, Baia de Criş, 28 iul. Dr. Ios. Hodoş".

V

Baia de Criş 16/10, 1870.

Scumpul meu domn!

Nu vă pot mulţămi destul pentru îngrigirea ce mi-aţi purtat pînă ce am fost în Braşov, morbos, precum ştiţi.

Mulţămesc şi d-lui Fabritius [1] pentru medicamentele ce mi-a prescris. Ele mi-au ajutat. Efectul lor însă a fost paralizat, cred, prin călătoria de la Braşov pînă la Săbii. Aici ajunsesem mai rău de cum plecasem.

Am stat în pat 24 ore. M-am încălzit, am asudat. Nime nu ştia
că mă aflu în Săbii. A urmat al treilea act de călătorie, noaptea, mai
fatal decît cele două precedente. Dimineaţa la 7 ore, cînd am ajuns în
205 Deva, eram mai mult mort decît viu. / Durerile teribili de stomac îmi
secaseră toate puterile fizice: eram umbra care se legăna la cea mai
nesimţită suflare de vînt. Sosisem în Deva cu o zi înainte de ţinerea
adunării. Ca omul cînd simte setea în căldură, aşa simţeam trebuinţa
de odihnă. De patru zile şi atîtea nopţi nu mîncasem nimic.

Ai crede că, pe lîngă osteneală, simţeam şi un spuriu de foame? Odihna de iarăşi 24 ore şi nişte ciorbă sau supă ce luasem de două ori mi-au dat atîta putere, de am condus şedinţele adunării din Deva [2], după ce nici unul din membrii Comitetului din Pesta [3], afară de Vulcan [4], nu venise la adunare.

Încă şese ore de călătorie, dar aceste nu noaptea ci ziua, şi am ajuns acasă la copii şi la toţi ai mei de la casa mea. Aici m-am pus sub cura mediculul meu de casă şi acum, acum sunt mai bine. Dar totuşi nu cutez să mă duc la congresul din Săbii [5], unde-s ales deputat din partea cercului Brad.

205ᵛ Regret / peste măsură mult că nu pot merge la Săbii. Cu începutul
lunei viitoare voi merge la Pesta.

Încă odată, d-le Bariţ, primiţi mulţămirile mele cele mai călduroase pentru îngrigirea ce mi-aţi făcut bolnavului în Braşov.

Acum să vă fac o întrebare: din cărţile ce anul trecut ni s-au dat de la tipografia statului român [6], ai trimes Gimnaziului din Blaj sau celui din Năsăud?

Vă fac această întrebare pentru aceea, căci dacă n-ai fi trimes, aş trimete io.

Primiţi salutările mele cele mai intime.

Al d-voastră stimătoriu,

206 *Dr. Hodoş* [7]. /

[1] Ar putea fi vorba despre *Iosif Fabricius*, doctor în medicină, născut în 24 mai 1830 la Brașov, fiu de preot protestant. Între 1859—1867 este medic primar la Craiova. Va fi chemat la spitalul Colțea, ca medic oculist și profesor la Școala națională de medicină din București. În 1869 este rechemat la Craiova. În timpul Războiului de independență din 1877—78, a fost chirurg de primă mînă. Prețuindu-i munca, guvernul i-a acordat 2 ordine naționale înalte. A murit la Craiova în 18 august 1888 (Vezi C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, Sibiu, 1900, vol. II, p. 371).

Prezența sa în Brașov la 1870 se datora, probabil, vreunei vizite întîmplătoare, el profesînd la Craiova.

[2] Adunarea pentru înființarea unui fond de teatru românesc a avut loc în Deva, la 4 octombrie 1870. Lucrările au fost deschise de Iosif Hodoș, care fu ales și președinte al Adunării. Se constituie „Societatea pentru crearea unui fond de teatru român“, al cărei președinte este ales tot I. Hodoș. Vicepreședinte: Al. Mocioni; secretari: Iosif Vulcan și Iosif Gal; casier: Vincențiu Babeș; membri: Alexandru Roman și Petru Mihali. Fondul teatrului avea la înființare 8000 florini v.a. *(Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 76 din 12 oct./30 sept. 1870, p. 3). La această adunare, Iosif Hodoș a fost aclamat pentru discursul său despre „înființarea teatrelor în România de dincoace de Carpați“, rostit cu farmecul său oratoric cunoscut și respirînd erudiție autentică, după cum ține să sublinieze *Familia*, VI, nr. 39 din 27 sept./ 9 oct. 1870, p. 457—463.

[3] Membrii Comitetului din Pesta care își luase sarcina de a face pregătirile necesare pentru întemeierea Societății pentru crearea unui fond de teatru român, erau: Vincențiu Babeș, Iosif Hodoș, Petru Mihali, Alexandru Mocioni și Iosif Vulcan *(Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 77 din 15/3 oct. 1870, p. 3).

[4] *Iosif Vulcan*, 1841—1907.

Cu ocazia lucrărilor adunării, I. Vulcan a ținut și el un discurs viu aplaudat, intitulat: *De ce voim să avem teatru național? (Familia*, VI, nr. 39 din 27 sept./ 9 oct. 1870, p. 457—463).

[5] *Congresul bisericesc greco-oriental*, început în 12 octombrie și la care au luat parte mitropolitul Andrei Șaguna, episcopul Popasu, Vincențiu Babeș, Bologa, Mețianu, N. Popea ș.m.a. Iosif Hodoș nu a fost ales în nici un organism al Congresului; se vede că nu participase pînă la sfîrșit.

Obiectivul major al Congresului a fost, de fapt, întreprinderea pașilor necesari pentru „împiedecarea primirei și punerei în lucrare a proiectului de lege privitor la instrucțiunea populară“ pus la ordinea zilei în dieta din Pesta. Cu alte cuvinte, măsuri pentru a împiedeca deznaționalizarea românilor prin școli. *(Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 78 din 19/7 oct. 1870, p. 3.)

[6] În septembrie 1869, Al. Roman obține de la M. Kogălniceanu cîte 30 de exemplare din toate cărțile școlare și din toate legile tipărite, pentru a le distribui în Transilvania și Ungaria; era o încercare de a răspîndi și unifica terminologia școlară, administrativă și judecătorească (Arhiva istorică a Bibl. Fil. Cluj-Napoca a Acad. R.S.R., *Fond I. Micu Moldovan*, Al. Roman către I. M. Moldovan, București, 29 sept. 1869). Aprobarea oficială, dată de ministrul de interne M. Kogălniceanu, pentru aceste cărți este anunțată în *Transilvania*, II, nr. 23 din 1 dec. 1869, p. 285, unde se publică și catalogul lor, care cuprinde 66 de titluri, în valoare de 3.247 franci. Cărțile urmau a fi împărțite bibliotecilor, școlilor și societăților literare din Transilvania, Banat și Ungaria.

Pentru românii din Ungaria, cărțile au fost primite de către Al. Roman, în iarna anului 1869, urmărind a le distribui împreună cu Vincențiu Babeș și Iosif Hodoș (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 222—224). Numai că Al. Roman fiind închis în cursul anului 1870, împărțirea cărților rămîne în sarcina lui Iosif Hodoș.

[7] Adnotarea lui Bariț: „1870. Iosif Hodoș, Baia de Criș, 16 oct. Răsp. 21“.

VI

Baia de Criș, 30/5, 1872

D-le Bariț,

Cumu-ți place, sau nu-ți place, și ce zici la „programul“ ce am publicat în *Federațiunea* din 12/24 mai a.c. nr. 51? [1]

În vara trecută, cînd ni-am întors din București [2], io începusem a-ți vorbi ceva în acest înțeles, preumblîndu-ne prin Brașov, dar a intervenit cineva și n-am putut termina.

De atunci noi n-am mai vorbit.

Io așa țin, și tare sunt convins, că noi — iartă-mă să mă număr și io între d-voastră — căror s-a dat epitetul de pasiviști [3], numai pe calea indicată în programul meu putem să intrăm în activitate [4].

Aceasta este singura cale atît naționale și patriotică, cît și raționale și constituționale, să-i zicem încă și legale.

Orice altă cale, după mine ar fi greșită.

Nu știu în cît am nimerit opiniunea publică a românilor din
207 Tran[silva]nia. Atîta știu, că decît să urmeze altă / cale, decît să aleagă românii deputați cari să intre în Dieta din Pesta, mai bine atunci — pe de o mie de ori mai bine! — să rămînă în pasivitatea de pînă acum, și să nu participe la nici-un act de alegere [5].

Pentru aceea ar fi bine ca românii ardeleni fără amînare, și cu o oră mai nainte, să se consulte despre aceea ce au sau ce n-au de a face.

Nu e bine ca românii să steie dubioși [6]. Dubietatea e aproape indiferentism. Ea moleșește voința, slăbește inima, debilitează mintea. E un feli de paroxism, care snervează toate puterile!

N-am putut participa la conferința din Săbii [7], nu m-am putut duce nici la alte conferințe în Tran[silva]nia.

Am publicat programul.

N-am auzit încă nici-un răsunet. Poate activiștii s-au spăimîntat, poate pasiviștii țin că autorele programului a fost prea indiscret.

Fie oricum.

Programul este publicat. Și io așa sunt convins, că românii ardeleni sau trebe să urmeze acel program, sau să rămînă în pasivitatea de
207^v pînă acum. / Io a treia cale nu o văd, nu o pot ghici.

Fericiți românii, dacă o vor putea afla! D[e]-ar afla așa, ca să nu prejudece autonomia și independența Tran[silva]niei, nici drepturile ei publico-politice, nici în special drepturile românilor.

Cu puțini cîți am vorbit io, mai ales ai noștri de aici, toți au consimțit la programul meu.

Dacă consimt și românii ardeleni și-l aprobă, apoi trebe realizat. Aici ei sunt chiemați în prima și în ultima linea. Ei trebe, dar, să-și caute elementele prin cari reușita să fie sigură. Apoi, să facă lista candidaților. Io, în cît cunosc inteligența din Tran[silva]nia, am compus o listă de candidați, care v-o aclud aci [8].

Nu pretind că aş fi nimerit tot de acei bărbaţi români, cari să nu voiască a fi aleşi sub altă deviză, decît numai şi singur sub deviza: „Conchiamarea Dietei Tran[silva]niei“ [9].

În multe cercuri electorale n-am pus pe nime, pentru că nu ştiam pe cine să pun.

208 Poate că pe unii i-am pus în / cercuri unde nu vor putea obţinea maioritate, şi aceşti unii poate sunt chiar de aceia pe cari am voi să fie aleşi cu maioritate.

D-voastră, însă, cari cunoaşteţi oamenii mai bine, o veţi putea îndrepta, modifica, corege şi suplini. Sau veţi compune cu totul alta.

Io v-o aclud numai ca să viu şi io într-adjutor la un act naţional şi patriotic pentru românii, fraţii mei din Transilvania.

Mă voi simţi foarte măgulit, prea stimate d-le, dacă mă vei onora cu preţiosul d-tale răspuns. [10]

Primiţi expresiunea simţămintelor mele de stimă şi respect, ce vă port.

Al d-voastră,

208v *dr. Ios. Hodoş* [11]. /

---

[1] Deoarece programul lui Iosif Hodoş este un document deosebit de important în epocă, definind obiectivele grupării *pasiviste-active*, apărut în *Federaţiunea*, V ,nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201—202, îl reproducem integral:

„*Program*!

Mişcările electorale s-au început de mult. Ele curg cu frică de o parte, cu incertitudine de alta; în unele părţi cu vehemenţă, cu bătăi chiar; în altele cu promisiuni, cari trec în corumpere; şi rar este locul unde aceste mişcări ar merge cursul natural, pacinic, cu calm şi fără iritaţiuni febrile.

Se ţin adunări, conferinţe, consultări, întruniri în toate părţile.

Se fac programe; unele mai clare, mai precise, mai pronunţate; altele mai ambigue, mai obscure mai puţin clare, mai puţin pronunţate.

În mijlocul acestor fermentaţiuni — fie-mi iertat această expresiune — în mijlocul acestor fermentaţiuni universale, toată lumea se întreabă: ce vor face, de unde vor începe transilvănenii, românii din Transilvania?

Io mă interesez de Transilvania. Sum fiul ei născut: ea e patria mea. M-am luptat, mă lupt, şi mă voi lupta pentru ea.

Ca totdeauna în alte cestiuni, aşa şi acum [î]mi voi spune franc părerea mea faţă cu alegerile viitoare.

Ce să facă dară transilvănenii, românii din Transilvania?

Voi spune numaidecît.

Cînd un guvern legal sau ilegal, vine din proprie iniţiativă, sau constrîns de împrejurări, externe ori interne, şi dă sau deschide poporului asuprit o cale oarecare, pre care acesta poate să-şi manifeste voluntatea sa, atunci poporul trebe să se folosească de mijloacele date de guvern, fără însă a prejudeca drepturile sale înăscute, drepturilor patriei, limbei şi naţionalităţii sale; el trebe, pe calea dată de guvern, să meargă pînă acolo, pînă unde nu periclitează autonomia şi independenţa patriei, drepturile politice de limbă şi naţionalitate şi legile care garantează toate acestea.

Io sum ferm convins că transilvănenii mai ţin încă la autonomie şi independenţa Transilvaniei; românii transilvăneni ţin la limba şi naţionalitatea lor, ţin tare la legile cari sancţionează şi una şi alta.

Ei bine! Dar autonomia Transilvaniei, limba oficilă, naţionalitatea politică a românilor în Transilvania sunt luate.

Sunt luate — dar nu pierdute. Ele se pot recîştiga, se pot revendica: ele trebe revendicate.

Care este calea?

O singură cale legală este: *Conchemarea Dietei Transilvaniei.*

Care cunoaște istoria Transilvaniei va ști bine că, de cîte ori națiunea maghiară și celelalte națiuni politice ale Transilvaniei, au fost scoase din constituțiune, ele totdeauna au stăruit, mai întîi și înainte de toate, pentru convocarea *Dietei Transilvaniei.* Și totdeauna au izbutit.

Românii, astăzi, cînd constituțiunea Transilvaniei e suspinsă, cînd legile, cari românilor în patria lor le dau drepturi, politice și naționale, egale cu celelalte națiuni, sunt șterse, românii, națiunea română, astăzi, încă nu trebe să facă alta, decît mai întîi și înainte de toate a stărui pentru ca *Dieta Transilvaniei să se convoace cît mai curînd.*

Cum să-și manifeste românii această voință în mod legal sau cvasilegal? Cum să-și arate stăruința într-un mod despre care să nu se poată zice, că este sau agitațiune sau demonstrațiune?

Iacă cum:

Guvernul, legal ori ilegal, puțin ne importă, guvernul ne cheamă la alegeri de deputați.

Mergem.

Dar mergem nu pentru a alege deputați în Dieta din Pesta, ci pentru a alege bărbați cari, ca reprezentanți ai noștri, să stăruiască, să mijlocească *conchiemarea Dietei Transilvaniei.*

Așadar, la viitoarele acte electorale, ardelenii să meargă cu deviza: *Conchemarea dietei Transilvaniei!*

Cu această deviză, sub acest stindard, să meargă a se înscrie în listele de conscriere toți aceia care au dreptul la alegere.

Și tot cu această deviză, să meargă și la actul de alegere. Și să aleagă candidați numai pe acei bărbați români, cari asemenea vor profesa și ei și vor ținea la această deviză. Nicidecum pre alții.

Alegătorii români să aleagă și în acele cercuri electorale, unde ei ar fi în minoritate; dar să aleagă tot sub deviza de mai sus și tot de acei bărbați, cari profesează și țin la această deviză. Aceștia încă vor fi reprezentanții românilor ardeleni.

Candidații români aleși sub această deviză se vor întruni ca reprezentanți ai românilor ardeleni, se vor consulta matur și vor delibera asupra modului și chipului cum să se realizeze conchemarea dietei Transilvaniei* [* = La timpul său îmi voi spune părerea și în privința asta]. În Dieta din Pesta, însă, nu vor intra.

Unii zic că românii ardeleni să aleagă opoziționali în Dieta din Pesta. Io zic: românii ardeleni n-au trebuință nici de opoziționali, nici de guvernamentali în Dieta din Pesta; unii ca și alții: opoziționalii, pentru români, nu sunt mai buni decît guvernamentalii. Nouă, românilor, ne trebuie *Dieta Transilvaniei* și nimic alta. Cine voiește aceasta este amicul nostru; oricare altul este inimic nouă. Asta este, asta trebuie să fie credința politică a românilor, astăzi și totdeauna!

Încă una. Românii, cît mai curînd și fără amînare, să se întrunească în conferință, adunare, congres sau orice nume voiți a-i da, și acolo înșiși să facă lista candidaților, care țin la programa expresă în acestea trei cuvinte: *conchiemarea Dietei Transilvaniei.*

Românii inteligenți: preoți, profesori, comercianți, agricultori, legiști, avocați, politici, jurnaliști și popor — uniți-vă sub această deviză și nelăsînd a vă amăgi străinii și, neamăgindu-vă între voi, realizați această programă și:

Patria, limba și onoarea națională este salvată!

Dr. Ios. Hodoș."

„Programul" lui I. Hodoș este identic în concluzii cu articolul lui Alexandru Roman: *Reflesiuni la articolul „Ce e de făcut?"* (*Federațiunea*, V, nr. 42 din 26/14 apr. 1872, p. 165), care susține *pasivitatea activă*, adică participarea la alegeri acolo unde românii erau în majoritate, alegerea unor bărbați de prestigiu care să refuze apoi, în mod public, intrarea în dieta de la Budapesta.

[2] Iosif Hodoș și G. Bariț participaseră în 1871 la sesiunea din august-septembrie a Societății Academice Române.

[3] O definiție clară a pasivismului, vezi la G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 483.

De fapt, activismul şi pasivismul nu erau decît două tactici folosite de români pentru recîştigarea autonomiei Transilvaniei (Vezi Şt. Pascu, *Cuvînt înainte* la *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei* de K. Hitchins, Cluj, 1970, p. 7–8).

[4] Nu este vorba de a intra în *activitate*, cum a intrat Partidul Naţional Român în 1905, ci, de a *activa* mai intens ca pasivişti. Pe această linie se cerea încă de mai de mult „Acţiune în pasivitate!" *(Federaţiunea*, IV, nr. 98 din 7 oct./25 sept. 1871, p. 389). Reclamaţiile şi protestele românilor – se spune aici – să nu constituie ceva ocazional, ci strigătul poporului să fie un torent neîntrerupt care să măture toate obstacolele din calea sa spre idealurile naţionale.

[5] Eventuala participare a transilvănenilor la dieta din Pesta era considerată de către pasivişti ca o trădare a intereselor Transilvaniei şi recunoaşterea uniunii silite a acesteia cu Ungaria.

[6] Nehotărîţi.

[7] Este vorba de Conferinţa din 5–6 mai de la Sibiu, convocată la iniţiativa clubului naţional din Făgăraş (I. Antonelli şi Aron Densuşianu). Activiştii fiind în majoritate, P. Nemeş propune ca: „Adunarea să se dechiare pentru activitate şi participarea la lucrările pregătitoare pentru alegerile dietale, iar cele ce au să urmeze să se decidă în o conferinţă la Alba-Iulia" *(Federaţiunea*, V, nr. 49 din 5/17 mai 1872, p. 194–195; T. V. Păcăţian, *Cartea de aur*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 13–19). Iosif Hodoş va participa însă la Conferinţa de la Alba Iulia din 27 iunie 1872.

[8] Lista cu numele candidaţilor propuşi de I. Hodoş se află la B.A.R., ms. rom., 976, f. 121.

[9] Convocarea Dietei Transilvaniei ar fi însemnat de fapt restituirea autonomiei Transilvaniei.

[10] *Programul* lui Iosif Hodoş se publică integral (după *Federaţiunea*, bineînţeles) şi în *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, nr. 41, din 5 iun./24 mai 1872, p.2 La care, în numărul următor al *Gazetei*, nr. 42 din 8 iunie/27 mai 1872, p. 1, George Bariţ va răspunde printr-o *Epistolă deschisă*.

Epistolei deschise a lui G. Bariţ, îi va răspunde Al. Roman (sub pseudonimul Catone Censorul) în articolul *Participarea românilor transilvani la alegerile de deputaţi* *(Federaţiunea*, V, nr. 61 din 7/19 iun. 1872, p. 241). Iosif Hodoş îi va fi dat şi el răspuns prin viu grai, după puţin timp, la Conferinţa de la Alba Iulia, unde au participat amîndoi.

[11] Adnotarea lui Bariţ: „Răsp. 6 iunie în *Gazeta* şi privat".

VII

Baia de Criş, 12/12, 1875

Domnule Bariţ,

Am cetit demult în jurnale despre soartea ce a ajuns manuscriptul meu *Istoria Imperiului Otoman* în sînul Societăţei [1].

Am aşteptat ca delegaţiunea, executorele de drept al concluziunilor Societăţei, să-mi înapoieze manuscriptul.

După multă, lungă aşteptare, am văzut că în van este aşteptarea mea.

M-am adresat în urmă d-lui Laurian [2], rugîndu-l să-mi trămită 209 m[anu]s[cri]ptul spre a mă putea apuca de lucru. /

D-l Laurianu [î]mi răspunde în 23 nov. (vechi) a.c., că încă în luna lui septembre ai luat m[anu]s[cri]ptul la d-ta, ca să mi-l trămiţi cu mai multă facilitate din Braşov.

Suntem în decembre şi io încă n-am primit m[anu]s[cri]ptul.

Din septembre pînă-n decembre, cît nu puteam lucra?

D-l Laurianu zice, în scrisoarea sa către mine, că ţi-a scris şi d-tale [3]. Io, dar, încă mă rog să ai bunătate a-mi trămite acel m[anu]s[cri]pt nefericit cît s-ar putea mai curînd, pe spezele mele şi sub adresa mea la Baia de Criş (Körösbánya) per Deva.

Primeşte, d-le Bariţ, expresiunea simţămintelor mele de respect ce vă port.

Al d-tale fidel,

209^{v} *Dr. Ios. Hodoş.* /

[1] În şedinţa din 23 august/4 septembrie 1874 Al. Odobescu declară că este încredinţat cu supravegherea tipăririi traducerilor operelor lui D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae* şi *Istoria otomană* cu traducerea căreia a fost împuternicit Iosif Hodoş. Traducerea celei dintîi a fost începută de Al. Papiu Ilarian şi, după îmbolnăvirea acestuia, a fost încredinţată tot lui Iosif Hodoş *(Federaţiunea*, VII, nr. 70 din 10 oct. 1874, p. 566; vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. I, Bucureşti, 1973, p. 201, n.5). Pentru ca, în şedinţa din 18 august 1875, printr-o adresă, Odobescu să informeze „Societatea" că diverse preocupări nu-i permit a-şi îndeplini sarcinile încredinţate de Societate în anul 1874. Aşa încît, înapoiază o parte din manuscrisul *Descrierea Moldovei* tradus de Iosif Hodoş şi o parte din *Istoria Imperiului Otoman*. Discutîndu-se asupra adresei, „Societatea" trece obligaţiile asupra lui G. Bariţ, în ce priveşte supravegherea tipăririi *Descrierii Moldovei*. Cea de-a doua operă rămîne suspendată. În şedinţa următoare, din 19 august 1874, G. Bariţ atrage atenţia „Societăţii" că tipograful care tipăreşte *Descrierea Moldovei* a început de mai mult timp tipărirea traducerii *Istoriei Imperiului otoman*, traducere făcută de I. Hodoş. După ce s-a trimis, însă, prima corectură lui Al. Odobescu, n-a mai primit-o, astfel că lucrul rămîne întrerupt. „Societatea" trebuia acum să propună din nou lucrarea secţiunii istorice, pentru a lua sau propune noi dispoziţii *(Federaţiunea*, VII, nr. 59 din 6/18 sept. 1875, p. 185). Dezamăgirea şi enervarea lui I. Hodoş sînt deci explicabile.

[2] Iosif Hodoş i se adresează lui A. Tr. Laurian să-i înapoieze manuscrisul, în calitatea acestuia de preşedinte al „Societăţii Academice".

[3] Într-adevăr, A. Tr. Laurian îi scrie lui G. Bariţ tot în 23 noiembrie 1875, rugîndu-l să-i trimită lui I. Hodoş manuscrisul traducerii *Istoriei Imperiului Otoman* (Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. I, Bucureşti, 1973, p. 200).

[4] Adnotarea lui Bariţ: „1875. Ios. Hodoş, Baia de Criş. 12 XII. R. 16 dec. a.c.".

VIII

Baia de Criş, 19 dec. 1875

D-le Bariţ,

În minutul acesta am primit scrisoarea d-tale din 16 decembre curent.

Permite-mi să-ţi răspund îndată. Să te escuz? Cum şi pentru ce? Adecă să te escuz, pentru că între calamităţile ce ai avut, te-ai ostenit şi pentru mine? Nu te escuz, d-le Bariţ, ci, mai vîrtos, io-ţi cer scuzăle mele, mulţămindu-ţi din inimă de celea ce văd că ai făcut pentru mine. Şi stînd aşa lucrul precum d-ta îmi scrii, apoi păcat că nu continui lucrarea mai departe.

Ştiam toate cîte-mi scrii despre soartea m[anu]scr[i]ptului meu în sînul Societăţei. Una nu ştiam: fatalitatea franţozească a d-lui Odo-

bescu [1]. Și nu știam încă că d-ta ești însărcinat ca să îngrigești de corecturele tipografice, de acolo, din Brașov [2]. Ba nu știam și nu știu
211 încă una: / *cîte coale* a decis Societatea a se tipări pîn-la sesiunea viitoarie? [3] Ori că a decis ca întreg opul să se tipărească în cursul anului 1876? În acest caz din urmă, bine era și bine ar fi ca să nu-mi mai transmiți nici-o coală din m[anu]s[cri]ptul ce este la d-ta, ci să urmezi cu tipărirea înainte, iar pe mine să mă avizezi a revedea și corecta m[anu]s[cri]ptul ce este la mine, transmițîndu-mi — cum zici și d-ta — numai vreo 2—3 coale tipărite, ca să văd cum ai urmat pîn-acum, și după acelea să-mi îndrept și io lucrarea.

Că în traducțiunea mea m-am ținut mai mult de trad[ucerea] franceză [4], cauza este că la început, cînd m-am apucat de lucru, n-aveam altă traducțiune, și trad[ucerea] germană și angleză numai mai tîrziu, cînd acum eram pe la finea lucrărei, mi le-am putut — nu fără puține speze — procura, de o parte; de alta, nici secțiunea istorică, nici Societatea *in pleno*, nu mi-a dat nici-o instrucțiune cînd m-a însărcinat cu
211^v această lucrare, ci mi-a dat — cum se zîce — *carta bianca* [5]. Ți le / spun aceste, nu atît pentru escuzarea, cît pentru justificarea mea. Apoi știu io bine și intențiunea celor *doi* [6], cari au cerut ca traducerea să se pună la concurs, și-i cunosc foarte bine. Dar io pentru aceea nu voi uita niciodată că sunt român născut în *Transilvania*. Voi ști corespunde așteptărei Societății, dacă unii membri ai săi se vor ști pune supra provincialismului, și vor ști aprețiua ostenelele ce face pentru literatura română, românul, ori din care provincie a Dacoromâniei ar fi.

La București în est an nu m-am dus [7]. Nu m-am putut duce, nu pentru că n-aș fi dorit, sau nu mi-aș fi ținut de datorință a merge, ci pentru că chiar pe acel timp a trebuit să-mi duc băieții (șase) [8] la școale și, trebuind a plăti costul și quartirul pe cîte 1—2 luni înainte, nu-mi rămăsese atîte parale ca să pot întreprinde călătoria pîn-la București.

Și încă tot mergeam, dacă mi se trămitea viaticul [9], după care
214 înainte scrisesem, dar viaticul nu mi-a venit, și *io* am rămas acasă. /

Sunt lucruri, d-le Bariț, despre cari zîci că „nu este bine a le scrie“ [10].

Ei bine, fie așa și cu cele ce am scris chiar acum în pasagiul de mai nainte, cu deosebire că, scrise fiind, fie scrise pentru d-ta.

Și scrise fiind, să-ți mai scriu una. D-ta îmi scrii și despre *Descripțiunea Moldaviei* [11].

Iaca ce am pățît. S-au tipărit și le-ai dat gata 6 coale. Remunerariul pentru una coală este de 140 franci (lei noi), care pentru 6 coale face 840 franci [12]. D-l Adamescu [13], casariul Societăței, cu scrisoarea sa din 7 octobre 1874, îmi trămite un grop de 740 franci, și zîce că din 840 franci ce mi se cuvin îmi scade 100 franci pentru d-l Iarcu [14], că acesta mi-a dat spre *vînzare* 10 exemplarie din *Antithese între equilibriul* de d. răpos[atul] Eliade [15]. Am reclamat la președintele [16]. Am zis: n-am
214^v *cumpărat*, am luat spre vînzare acele / nefericite *Antithese*. Sunt încă toate la mine. Sunt prea scumpe, nu le cumpără nime. Pot să le rădice

de la mine cînd vor voi. Dar de unde autorizațiunea casariului, ca să-mi scadă din ceea ce mi se cuvine?

Ai primit d-ta răspuns?

Așa am primit și io, adecă n-am primit.

D-ta la fața locului în București fiind, *poate* vei ști mai mult din aceste secrete.

Să ne întoarcem la m[anu]scr[i]ptul — traducțiune a *Ist*[*oriei*] *Imp*[*eriului*] *Ot*[*oman*]. Ai scurtat, întregit, cores mulțimea numelor, cari în franceză sunt date altminterea. Prea bine! Ați găsit terminațiuni și forme cari *colegii* nu le suferie. Fie! Apoi cum este mai corect românește: a scrie *Suleiman* ca germanul / sau *Soliman* ca francezul și anglezul etc.? Tac despre Constant*iniano*. Era de la mine un hiperromânism. Nu-l susțin.

Ași avea să-ți scriu altele și mai multe. Le las astă dată. Te-am ostenit și prea mult cu lunga mea această epistolă.

D-ta îmi vei răspunde la cele ce vei găsi consult a-mi răspunde.

Io termin cu cele mai intime [ale] mele salutări.

Al d-tale,

Dr. Hodoș [18].

P.S. Socrului meu am să-i scriu.

212^v *H.* /

---

[1] Al. Odobescu restituie parte din manuscrisul *Descrierii Moldovei* în traducerea lui Hodoș și a părții de început a *Istoriei Imperiului Otoman* în traducerea aceluiași (în ședința Societății din 15 aug. 1875). Se pare că Odobescu a fost nemulțumit de faptul că traducerea s-a făcut după ediția franceză a lui Joncquières, căruia, se spune în ședința din 27 aug. 1875 a Societății Academice, i s-au adus pe drept cuvînt numeroase critici. Din protocolul ședinței din 27 aug. 1875 reiese că restituirea manuscrisului s-a făcut „din cauza dificultăților ce au întîmpinat în corecțiune domnul Ales. Odobescu...“. La aceasta se va mai fi adăugat, desigur, și limbajul greoi, etimologizant. Manuscrisul traducerii i se înapoiază lui Hodoș cu recomandarea de a face corecturile necesare, pentru a nu repeta greșelile ediției franceze și cu recomandarea de a se apropia cît mai mult de traducerea engleză, apreciată ca cea mai fidelă și ca unica după originalul autorului.

Totuși, G. Bariț notează în concluziile ședinței că traducerea prezentată de Hodoș fiind obiectul unei examinări scrupuloase, s-a considerat meritorie (*Analele Societății Academice Române*, ses. 1875, t. VIII, București, 1875, p. 21).

[2] Tot în ședința din 27 august 1875 se recomandă ca lucrarea de supraveghere a tipăririi traducerii *Istoriei Imperiului Otoman* să se exercite de către secțiunea istorică prin unul sau mai mulți membri din secțiune, după cum se va crede de cuviință (*Idem*, p. 22). Pentru ca în ședința din 15 septebrie 1875 în chestiunea supravagherii tipăririi istoriei otomane să se hotărască ca G. Bariț să ia asupra sa această sarcină, completînd totodată lacunele și revizuind-o în sensul dispozițiilor anterioare (*Idem*, 1875, p. 46).

[3] Pentru anul următor s-a prevăzut tipărirea a cinsprezece coale din *Istoria Imperiului Otoman* (*Idem*, 1875, p. 49).

[4] Vezi și Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, Secția colecții speciale, ms. sertar 335/4.

[5] Nu a primit chiar o „carta bianca“; i s-a atras atenția de către A. Tr. Laurian că atît în *Descriptio Moldaviae* cît și în *Istoria Imperiului Otoman* se găsesc erori istorice, relevate atît de istorici străini (ca Hammer) cît și de istorici români. El cere ca la acele erori să se facă note și observații. Iar G. Bariț emite părerea ca despre erorile existente să se facă o mențiune generală în prefața cărții. Cu acest procedeu, I. Hodoș este de acord și îl aplică în *Prefața autorului*, îndreptînd și explicînd principalele erori (*Federațiunea*, VII, nr. 70 din 10 oct. 1874, p. 566).

[6] De fapt, numai George Sion a cerut ca asemenea lucrări să se facă prin concurs, iar Anastasiu Fătu a cerut doar exercitarea controlului asupra tipăririi de către secțiunea istorică *(Idem*, 1875, p. 21—22).

[7] Iosif Hodoș nu a luat parte la sesiunea Societății Academice din 16 august 15 septembrie 1875.

În 10 septrmbrie 1875 I. Hodoș, printr-o scrisoare, întreabă Societatea dacă mai este necesar a veni la sesiunea în curs. I se răspunde că Societatea își termină sesiunea în 15 septembrie, ceea ce însemna de fapt că prezența sa este de acum tardivă *(Analele Societății Academice Române*, ses. 1875, t. VIII, București, p. 40).

[8] Băieții lui Iosif Hodoș erau: Enea Silviu, Simeon Sabin, Iosif Alexandru, Iuniu Brut, Ulpiu Traian și Amos Nerva.

[9] Viaticum (lat.) = cheltuieli de drum.

[10] Nu era recomandabil a-ți afișa jena materială (dacă nu chiar sărăcia) între iluștrii membri ai Societății Academice.

[11] *Descrierea Moldovei* a fost tradusă de Iosif Hodoș și constituia tomul II din operele lui Dimitrie Cantemir. În limba latină fusese editată de Al. Papiu Ilarian și în urma îmbolnăvirii sale, continuată de G. Barit, fiind notată ca tomul I.

[12] Devizul *Descrierii Moldovei* era următorul:

1.	10 coale culesul literelor și tiparul în număr de 1500 de exemplare [a] cîte 75 l.n. coala	lei 750 —
	— plus 1/2 de coală, dimpreună cu coperta	lei 57,50
2.	Hîrtia, cîte 18 lei topul, un număr de 33 topuri	lei 594 —
3.	Legatul cărții	lei 150 —
4.	Remunerarea traductorului	lei 840 —
5.	Corectura	lei 262,50
6.	Retipărirea hartei Moldovei	lei 167,50
		2821,50

Banii au fost prevăzuți în bugetul pe 1874—1875 (Vezi *Analele Societății Academice Române*, ses. 1874, t. VII, București, 1874, p. 90).

Remunerația despre care este vorba în scrisoare e cea prevăzută la punctul 4 din deviz.

[13] *Alexandru Adamescu*, fost director al Tipografiei Statului, în 1875 casier al Societății Academice, în locul lui Dimitrie Iarcu.

[14] *Dimitrie Iarcu*, (1817—1879). Profesor la școala din Colțea, mai tîrziu inspector general al școlilor (Vezi *George Barit și contemporanii săi*, vol. I, București, 1973, p. 200 în nota 3).

[15] Titlul corect al lucrării lui I. Heliade Rădulescu este *Equilibru între antithesi sau spiritul și materia*, București, 1859—1869, VIII + 400 p. Iosif Hodoș face aici o inversiune voită.

[16] Președinte, în 1874 și 1875, a fost ales A. Treboniu Laurian.

[17] Soluția la care ajunge Hodoș este folosirea ambelor forme. Urmînd astfel recomandarea făcută de Wohlgemuth socrului său cu privire la aplicarea lui *der*, *die*, *das* (Vezi doc. IX).

[18] Adnotarea lui Barit: „1875. Ios. Hodoș. Baia de Criș. 19 dec. R. 24“.

IX

Baia de Criș, 26 dec. 1875

Iubite d-le Barit,

Am primit m[anu]s[cri]ptul 26 coale și 4 coale tipărite.

Se vede că, pînă în ziua cînd mi-ai trănsmis acestea, d-ta încă nu primiseși epistola mea din 19 decembre curent [1].

Eu-ți scrisesem ca să rețini și să dispuni cu tot m[anu]s[cri]ptul cît era la d-ta, cu atît mai vîrtos că în epistola d-tale din 16 ale curentei

zîci: „Am subministrat pînă acum la tipografi tot m[anu]s[cri]ptul,
pînă la *uciderea* lui Suleiman I [2], cu note cu tot“. Nu știam unde este
lapsul calamului, în cuvîntul *uciderea*, căci știm că Suleiman I n-a fost
215 ucis, ci a murit la Sighet / (Schegetwar), precum mai mor și alți muritori
frînți de osteneli. Sau în numele Suleiman schimbîndu-l cu Murad I[3]
care într-adevăr a fost ucis cumsecade? Dacă m[anu]s[cri]ptul era
subministrat pîn la Soliman I tipografilor?

Apoi d-ta nu mai puteai avea alt m[anu]s[cri]pt de al meu la d-ta, căci numai pîn-aci dedesem eu m[anu]s[cri]pt d-lui Odobescu [4], cărui — între noi sau mai bine între paranteze fie zis — i-am fost scris de vreo 2—3 ori, dar n-a găsit convenient cu demnitatea boierească de a onora cu răspuns pe un sărac coleg al său.

Acum, că mi-ai trămis m[anu]s[cri]ptul, văd că unde a fost lapsul. Întrepidul Soliman I era să fie ucis cu peana pentru justul și modestul Murad I.

Eu voi urma precumu-mi scrii. Te rog însă să-mi spui: domnii
tipografi primesc m[anu]s[cri]ptu corectat, ori că trebe să-l prescriu
215v de nou? /

Apoi cu notele: să le dau separat, ori că trebe să le scriu în calcea textului [5], precum văd că se tipăresc? Eu aș fi fost de părere — dar acum e prea tîrziu — ca notele să se fi tipărit la finea fiecărui cap, așa precum este în traducțiunea franceză. N-am ce vă face, dacă eu simpatizez mai mult cu francezul decît cu neamțul.

Apoi cu unii termeni, nume, cuvinte? Cum e mai bine — mi se pare am pus întrebarea și în ultima mea — cum e mai bine? Muhamed, sau Mohamed, sau Mahomed [6]? Sau, cum a zîs Wohlgemuth [7] către socru-meu cînd acesta s-a escuzat că nu știe la care cuvînt să pună pe *der*, la care pe *die* și la care pe *das*, iar Wohlgemuth i-a zîs: „*Setzen Sie auf einmal alle drei*“ [8].

D-ta zîci — ba nu zîci — scrii *obsidiune*, în loc de *assediu*, se-
216 nțelege. / Primesc, pentru că alta este *obsidere* și alta *adsedere*. Dar oare
n-ar fi bine să zîcem *obsediul*? [9]

Apoi — și aceasta este mai serios și mai grav — ce vor zîce boierii dacă vor auzi că eu trămit m[anu]s[cri]ptul de-a dreptul tipografilor, și nu-l trec mai întîi prin purgatoriul d-tale? Așa ne trebe nouă, dacă suntem și de aceia cari credem în purgatoriu!

Apoi ... dar destul acum cu apoi.

Voi, în urmă, numai a observa că în coalele 4 ce mi-ai transmis sunt unii erori de tipar.

Astăzi nu-ți mai scriu altele, cu toate că aș mai avea să te întreb încă una și alta. Dar aceste le voi face de altă dată. Nu e tîrziu.

Lasă-mă acum ca eu și toată familia mea să-ți dorim d-tale și la întreagă familia d-tale cele mai fericite sărbători, și anul nou să-l ajungeți în deplină sănătate și să trăiți la mulți ani,

216v Al d-tale iubitoriu,

Dr. Hodoș. /

[1] Vezi scrisoarea VIII.

[2] *Suleiman* (Kanuni — Legiuitorul sau Muhteșem = Magnificul; rom. Soliman), fiul lui Selim I, 1520—1566 (n. 1494).

Sub acest sultan, statul otoman a luat înfățișarea unui imperiu tricontinental (Asia, Europa și Africa). (Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 183—204).

Capitolul cu Soliman se încheie la p. 319 a vol. I din *Istoria Imperiului Otoman*.

[3] *Murad I* „Hudavendighiar“, fiul lui Orhan, 1360—1389 (n. 1326).

[4] Cu revizuirea și corectarea traducerii tipărite, inițial a fost împuternicit Al. Odobescu (vezi *Analele Societății Academice*, ses. 1874, t. VII, București, 1874, p. 64).

[5] Călcîiul textului, adıcă la „subsolul“ lucrării, cum va și proceda de altfel.

[6] Muhamed, Mohamed, Mahomed, nume de sultani turci. Mahomed Profetul.

[7] *Ludwig Wohlgemuth*, (1788—1851), feldmareșal, baron, guvernator civil și militar al Transilvaniei în 1849—1851, a manifestat uneori o atitudine de înțelegere și simpatie față de români. Vezi: Helmuth Klima, *Guvernatorii Transilvaniei 1774—1867*, Sibiu, 1943, p. 72—79.

[8] Puneți toate trei.

[9] Va folosi forma: *obsediu*. I. Hodoș ca și G. Bariț a fost aderent al formelor etimologice. Latinismul lor era însă mai temperat decît acela al lui T. Cipariu.

X

Baia de Criș, Epifania [6/18 ian.] 1876

Stimatisime d-le Bariț,

Am primit vreo două epistole ale d-tale la cari nu ți-am răspuns încă.

Eu, precum mi-ai scris, am trămis la jupanii tipografi manuscriptu 7—8 coale, adecă întreg capu I[1] din cartea III, cu note cu tot. În scurt, am să le trămit capu II[2] din cartea III, cu toate notele. Apoi voi urma mai departe. Dar pînă unde?

Academia a pus în buget tipărirea a 15 coale. D-ta zîci că se poate și mai mult tipări. Eu — dacă și d-ta te învoiești — aș voi să se tipărească în cursul acestui an (academic) întreaga partea primă despre *Creșterea Imperiului Otoman*, și să rămînă pe anul viitoriu partea secundă,
217 despre *Scăderea Imperiului Otoman*[3]. /

Poate, cu modul acesta, ar fi și una economie pentru legarea sau broșurarea opului, formînd tot opul două tomuri, adecă al treilea și al patrulea, în cursul tipăririi *Operelor Principelui Demetriu Cantemir*[4].

Regretabilul[5] nostru Papiu[6], însărcinat cu edițiunea acestor opere, a însemnat *Descriptio Moldaviae* cu tomu I. Traducțiunea cred că face tomu II, și prin urmare *Istoria Imperiului Otoman* trebe să facă tomu III, și, împărțit în două, tomu III și IV.

Nu știu dacă traducțiunea română a *Descriptio Moldaviae*-i o ați broșurat. Eu încă în 1874 lăsasem la Academie (d-lui Laurianu)[7] charta Moldaviei care vine în capătul, adecă la finea broșurei, în mai bine de 1500 exemplare. Ați lăsat să se adnecte această chartă la exemplariele tipărite din traducțiunea *Descriptio Moldaviae*?[8]

Nu vă supărați pe mine că vă pun atîtea întrebări. Vi le pun de
217v frică că boierii mă vor lua la întrebare și nu voi ști ce să le răspund. /

Acum alta.

Voiesc să am *Gazeta Transilvaniei*[9]. Nu știu unde să trămit bani de prenumerațiune. Iaca, vă trămit d-voastră 5 fr., prețul de abonament pe 1/2 anu 1876. Vă rog, mijlociți ca să-mi vină jurnalul sub adresa *per Deva* la *Kőrősbánya*[10].

Primiți salutările mele cele mai cordiali.

Al d-tale,

218 *Dr. Hodoș*[11]/.

---

[1] Paginile 131—161 ale *Istoriei Imperiului Otoman*, București, 1876.

[2] De la p. 163 la p. 251.

[3] *Partea* I a apărut în 1876 iar *Partea* a II-a în 1878.

[4] La 1878, cînd I. Hodoș scoate de sub tipar partea a II-a a *Istoriei Imperiului Otoman*, situația apariției operelor lui Dimitrie Cantemir, pe care Societatea Academică voia să le publice într-o colecție completă, era următoarea:

Tomul I, *Descriptio Moldaviae*, în latină, editată de Al. Papiu Ilarian.

Tomul II, *Descrierea Moldovei*, tradusă de Iosif Hodoș.

Tomul III, *Istoria Imperiului Otoman*, Partea I-a *Creșterea lui* tradusă de I. Hodoș.

Tomul IV, *Istoria Imperiului Otoman*, Partea II-a, *Scăderea lui*, tradusă de I. Hodoș.

Tomul V, Partea I. *Evenimentele Cantacuzinilor și Brîncovenilor*.
„ II. *Divanul lumei*. Amîndouă într-un volum publicat de G. Sion.

[5] Regretatul.

[6] În ședința din 21 august 1871 a Societății Academice se propune: 1. „Publicarea operelor cantemiriene va începe cu *Descriptio Moldaviae*, și se va continua din an în an cu alte opere ale autorului.

Descriptio Moldaviae se va publica numai în textul latin, punîndu-se la început portretul lui Dem. Cantemir, harta Moldaviei de Cantemir, după edițiunea Büschingiana, și una notiță asupra manuscriptului de la Moscova.

Cu editarea se va însărcina d. A. Papiu Ilarian.

D. Papiu Ilarian speră că, procurîndu-i-se cele necesare, pînă la sesiunea venitorie [î]și va termina și studiul cu care se ocupă, asupra vieței și operelor lui Demetriu Cantemir“.

[2] *Descriptio Moldaviae* se va scoate “în format 8°, hîrtia no. 8, litere garmont 500 exemplare.“ (Vezi: *An. Soc. Acad. Rom.*, ses. 1871, t. IV, București, 1872, p. 145).

[7] August Treboniu Laurian, președintele Societății Academice.

[8] *Descrierea Moldovei* apare cu harta Moldovei, după dorința lui Hodoș.

[9] În 1876, redactor era Iacob Mureșanu și G. Bariț era colaboratorul principal. Din cînd în cînd la *Gazeta*, colabora și Iosif Hodoș.

[10] Baia de Criș.

[11] Adnotarea lui Bariț: „1876. Baia de Criș, 6/15 ian. Venită în Zărnești 24 ian. R. : 26 ian.“

XI

Baia de Criș 4/16 martie 1876

Stimate d-le Bariț,

Aseară am primit scrisoarea d-tale din 13 ale curentei.

Eu în săptămînile trecute am fost foarte ocupat cu recrutarea ca să dăm cătane Împăratului[1]. Și așa, n-am putut să trămit manuscript tipografilor.

Dar ştiam că mai au încă, căci, precum văd, abia au ajuns la Baiazet[2], de o parte, dar de alta, chiar am aşteptat ca să mă solicitaţi, fiindcă voiam să ştiu dacă tipografii voiesc a urma mai departe de la a 15-a coală ori ba. Precum se vede, căci nu ştiu încă de sigur, ei vreu a continua. Prea bine. Eu încă am manuscript în abundanţă. Chiar astăzi le-am trămis pe Selim I[3] întreg (capu III din cartea III), şi în tot momentul le pot trămite şi pe Soliman I[4] (capu IV din cartea III), apoi urmează cei mai mărunţei pîn-la Mahomed IV[5], cu care
219 ajung la partea II, ce cred că va putea rămînea pe sesiunea viitoarie. / D-ta zici că ai ajuns cu reviziunea pîn-la coala 13. Oare după ce vei ajunge şi vei trece preste coala 15, nu ar fi bine ca să faci dispoziţiunile la Delegaţiune, să ne primim remunerariul votat de Academie? Io cred că nu numai că ar fi bine, dar şi necesariu pentru noi, şi în regulă pentru budgetul Academiei. D-ta, dar, vei şti ce să faci şi te şi rog să aibi bunătate a face.

Te mai rog apoi ca, pre lîngă cele patru prime coale ce mi-ai trămis, să-mi trămiţi şi celelalte cîte au mai ieşit de sub tipariu. Eu le-aşi ceti şi, dacă n-aşi face alta, cel puţin mi-aşi însemna *erata*.

La finea opului ar fi bine să se publice viaţa autorului, precum au făcut traductorii anglez, francez şi german. Io o şi am tradusă, cu unele adăogiri. Dar aceasta ştiu eu că nu o putem hotărî noi amîndoi. E bine însă ventilată. Apoi vom vedea ce va zice şi Academia în secţiunea noastră[6].

Primiţi, d-le Bariţ, distincta mea stimă ce vă port.

Al d-tale,

219v *Dr. Ios. Hodoş*[7]. /

---

[1] I. Hodoş participa la recrutări în calitatea sa de vicecomite al comitatului Zarand.

[2] *Baiazid II Veli*, 1481–1512 (n. 1447, 1452 sau 1453), fiul lui Mehmed II Fatih. Este vorba de traducerea lucrării lui Cantemir. Capitolul consacrat lui Baiazid II în *Istoria Imperiului Otoman* este de la p. 163 la 203 (cap. II din cartea III).

[3] *Selim I „Yavuz“* = Dur, 1512–1520 (n. 1470), fiul lui Baiazid II.

[4] Vezi scrisoarea IX, n. 2. În *Istoria Imperiului Otoman*, t. I, vezi paginile 253–319.

[5] *Mehmed IV (Mahomed IV)*, 1648–1687 (n. 1642), fiul lui Ibrahim.

[6] Viaţa lui Dimitrie Cantemir va şi apare în partea a II-a a *Istoriei Imperiului Otoman*, de la p. 795 la 807.

[7] Adnotarea lui Bariţ: „1876, Ios. Hodoş. Baia de Criş, 4/16 mart. R. 28 mart.“

XII

Baia de Criş, 21 marţiu/2 aprilie 1876

Prea iubite d-le Bariţ,

N-am putut să răspund îndată la epistola d-tale din 28 marţiu st.n. a.c. pentru că, avînd chiar mîne aici congregaţiune generale de comitat[2], am fost foarte ocupat cu prepararea lucrărilor ce au de a

se pertracta în acea adunare. Acum că astăzi sunt mai liber, mă grăbesc a-ţi scrie pe scurt următoarele.

Tipografilor am trămis manuscript pe Soliman I Zăvodul, 14 coale şi preste vreo cîteva zile am să le mai trămit un transport de vreo 10 coale, apoi va urma transportul din urmă, de iar vreo 10 coale, cu cari am ajuns apoi la partea II.

Urmez consiliul d-tale şi iacă-ţi trămit aci comptul sau mai bine adresa mea către preşedintele Societăţei[2], care este totodată şi preşedintele Delegaţiunei, pentru ca să facă a mi se libera remunerariul
221 votat de Societate. Nu ştiu / dacă nu cumva e prea lung ceea ce am scris preşedintelui, dar ai zis să scriu „negustoreşte“, şi eu te-am ascultat. Nu ştiu dacă am scris chiar „negustoreşte“ ori ba. Fie oricum, d-ta fă mai departe cele ce ştii ca să ne primim scarsa[3] plată a sudoarei frunţii noastre.

Eu însă voi avea de a face un compt şi cu d-ta. Cele 15 coale tipărite nu sunt toate ale mele. Extrasul din prefaţiunea traductorului german nu l-am făcut eu[4]. Pentru acesta ne vom împăca noi între noi amîndoi, şi pentru aceea nici nu am făcut vreo observare în comptul, respective adresa mea către preşedintele Societăţei, ca să nu-l aduc în încurcală şi să afle nod în papură de a face dificultăţi.

Cu această ocaziune, d-le Bariţ, permite-mi ca, apropiindu-se S[fîn]tul Georgiu, să vă doresc din toată inima, cu toată familia mea, să adjungeţi această zi onomastică la mulţi ani sănătos, dimpreună
221v cu toată familia d-tale, să ajungeţi aceea ce cu toţii a / ajunge dorim pentru familie, pentru naţiune, pentru beserică şi pentru scumpa noastră patrie.

Al d-tale pururea stimătoriu,

222 *Dr. Hodoş*[5]. /

---

[1] În preajma anexării sale, reprezentanţa Comitatului Zarand ţinu, la 3 aprilie, cea dintîi şedinţă ordinară pe 1876. Vicecomitele Iosif Hodoş citeşte aici un raport despre şcolile din Ungaria şi Transilvania. Arată că pentru şcolile comunale, adică „maghiarizatoare“, cum le caracterizează el, s-au afectat din partea guvernului 636.705 fl. v.a., pe cînd celor confesionale (printre care şi celor româneşti), numai o sumă derizorie: 19.796 fl. Şcolile confesionale româneşti din Comitatul Zarand (cu 54.000 de locuitori români) nu au primit nici un florin ajutor de la stat (Corespondenţa semnată *Titus*, pare a fi chiar a lui I. Hodoş; vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 29 din 27/15 aprilie 1876, p. 3: *Baia de Criş în săptămîna florilor 1876*).

Această scrisoare a lui I. Hodoş este ultima în calitatea sa de vicecomite. Se mută apoi la Sibiu ca referent şcolar al Consistoriului.

Chestiunea împărţirii administrative a Transilvaniei nu era de fapt o problemă de „mai lesnicioasă administrare“, ci, aşa cum se arăta şi în articolul *Disce ab hoste*, urmărea maghiarizarea, şi postul lui Hodoş a fost sacrificat tocmai acestui scop. Cercurile guvernante urmăreau să impună o astfel de arondare — iluzorie dealfel — încît în Transilvania „elementul românesc să rămînă dacă s-ar putea prin toate districtele în minoritate“. Presa maghiară (*Ellenör*) susţine deschis acest principiu (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 37 din 25/13 mai 1876, p.1). Dorinţe deşarte, deoarece majoritatea românilor era prea masivă pentru a o putea reduce la minoritate, orice măsuri s-ar fi întreprins.

[2] A. T. Laurian.

[3] puţina (it).

[4] În afară de supravegherea tipăririi traducerii și corecturile efectuate, contribuția lui G. Bariț cuprinde și traducerea *Extrasului din prefața traducătorului german*, din partea I-a a *Istoriei Imperiului Otoman*, de la pagina 35 la 39.

[5] Adnotarea lui Bariț: „1876. Ios. Hodoș, Baia de Criș, 2 apr. În 17/5 aprilie am transmis scrisoarea lui pe adresa A. T. Laurian, cu comitivă și cu chitanța aceea de 975 l.n."

XIII

Săbii, 31/1 1877

Prea iubite și mult stimate d-le Bariț,

Mai nainte de toate trebe să-mi cer escuzările mele că atît de tîrziu vin a răspunde la stimabila d-tale scrisoare din 20 ianuariu curent.

Manuscript, afară de cele XXXI coale *(Istoria domniei lui Mahomed IV)*[1], ce v-am dat în vara trecută la București fiind, mai am gata revăzut încă la vreo 22 de coale (adecă: *Istoria domniei lui Soliman II* [2] și *Istoria domniei lui Achmed II*) [3]. Aceste 22 de coale le pot expedi în tot momentul. Aștept avizul d-tale.

Mai este îndărăpt *Istoria domniei lui Mustafa II* [4] și *Istoria domniei* 223^r *lui Achmed III*[5], cu / care se termină lucrarea istorică. Acestea vor da manuscript de în circa 32–34 coale de ale mele. Eu cu lucrarea merg înainte. Și dacă tipografii s-ar purta bine și bărbătește, eu cred că, precum anunțaseși d-ta, pînă cu finitul lui aprile, sau și mai curînd, ar putea fi „trecut păharul acesta de la noi".

Dacă, dar, tipografii a terminat cu cele XXXI de coale, n-aveți decît să mă avizați ca să le trămit alte 22 coale ce le am gata. Celelalte apoi vor urma după cum ei se vor purta cu tipariul.

Te rog totodată ca, după ce vor ieși de sub presă 15 coale tipărite, să binevoiești a dispune cele necesarie, pentru ca să-mi capăt remunerariul, că — vai! — cu greu putem trăi cînd abia avem alt venit decît cel mizerabil din munca condeiului.

Poate că suntem mai scutiți aici decît oriunde pe airea în țară, 223^v dar pentru aceea ne pot duce și pe noi *aceștia* la o scuteală mai um/broasă ... *ceia* de la putere. *Potentes potenter agunt*[6]. Dar, cum bine zici, noi tot nu vom peri.

Colegul Vikentie? Se vede că d-ta ești mai bine informat decît noi aceești de aici. Noi de la d-ta mai întîi auzim că d-l Vikentie se mută la Săbii.[7] Se poate și această fatalitate. Dar una nu se poate: ca cu Vikentie împreună să fundăm un ziuariu nou[8]; ba nici vechi. Am cugetat, am vorbit, am ventilat ideea de a forma un ziuariu, dar nu în societate cu fratele Vikentie[9]. *Appage*[10]. Ceea ce mă îmbucură foarte mult este că d-ta nu ești în contra fundărei unui ziuariu aici[11], și aceasta mă face să sper că d-ta încă ne vei onora din cînd în cînd cu cîte un articlu din agerul d-tale condei. Dealtminterea încă nu suntem definitiv deciși cînd să începem și de cîte ori să apărem pe săptămînă. Să concurgă ungurenii cel puțin 1000 abonați siguri? *Troppo di Speranza*[12]. Care dintre diurnalele noastre, din cîte au fost și cîte mai sunt, au avut vreodată una mie de abonați [13] și aceștia numai din Ungaria? Ne vom îndestuli și cu mai puțini.

Și acum primiți complimentele și salutările mele,

224 *Dr. Hodoș*. [14]/

---

[1] Vezi scrisoarea XI, nota 5.

[2] *Suleiman II (Soliman II)*, fiul lui Ibrahim, 1687–1691 (n. 1642). Vezi cap. II din cartea IV-a a volumului II din *Istoria Imperiului Otoman*, p. 579–634.

[3] *Ahmed II*, fiul lui Ibrahim, 1691–1695 (n. 1643).

[4] *Mustafa II* fiul lui Mehmed IV, 1695–1703, (n. 1664).
La Cantemir cuprinde cap. IV din cartea IV, de la p. 673 la 762.

[5] *Ahmed III*, fiul lui Mehmed IV, 1703–1730 (n. 1673). În tomul II al *Istoriei* lui D. Cantemir, domnia lui Ahmed III este cuprinsă în cap. V din cartea IV, p. 763–793.

[6] Cei puternici lucrează cu puterea.

[7] *Vincențiu Babeș*, 1821–1907, cunoscut om politic al Banatului. Deputat în Parlamentul de la Budapesta timp de mai multe sesiuni. Membru fondator al Academiei Române. Un timp, președinte al Comitetului Central al Partidului Național Român. Informația lui Bariț nu s-a adeverit, Babeș nu s-a mutat niciodată la Sibiu.

[8] Iosif Hodoș nu avea nici o simpatie pentru Vincențiu Babeș, împotriva căruia a scris și cîteva articole în *Federațiunea*. V. Babeș era mult mai sensibil la realitățile politice din Austro-Ungaria, pe cînd Hodoș făcea parte din gruparea federalistă a lui Alexandru Roman, Sigismund Borlea și Medan, care pretindeau: „*autonomia politică națională* pentru românii de sub Coroana Sf. Ștefan, cu *reprezentațiunea lor proprie*, printr-un congres cu atribuțiuni de stat, a bunăoară ca dieta croată[66] (*Dreptatea*, Timișoara, nr. 170 din 5/17 aug. 1897, p. 1; cf. *Tribuna*, IV, nr. 130 din 11/23 iun. 1887, p. 517).

Ca adversari politici, era imposibil a fonda împreună cu Vincențiu Babeș un ziar politic. G. Bariț știa bine acest lucru, dar sonda terenul pentru ziarul său *Observatoriul*, care va apare la Sibiu în mai puțin de un an de la această scrisoare.

[9] Editarea unui ziar politic nou era o necesitate stringentă, deoarece peisajul presei periodice românești la 1877 era foarte sărac. Doar *Gazeta Transilvaniei* și *Telegraful român*. *Familia* avea mai mult un profil cultural. Trei importante ziare politice își încetaseră apariția: *Orientul latin* (30 sept/12 oct. 1875), *Federațiunea* (29/12 martie 1876) și *Albina* (12 ian. 1877).

I. Hodoș nutrea mai demult dorința de a edita și redacta un jurnal. El avusese chiar o înțelegere cu Visarion Roman în acest scop, încă la 1871, fapt ce reiese din scrisoarea lui V. Roman către Iosif Hodoș, din Sibiu, 26 mai 1871 (în Vasile Netea, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman*, Sibiu, 1942, p. 104–106).

[10] Apage (gr.) = departe de mine [gîndul].

[11] Ideea de a fonda un ziar politic circula intens în societatea românească a vremii. Pînă la sfîrșitul anului 1877, generalul T. Doda avea asigurați (din vînzarea unor acțiuni) 1000 de florini, cu scop de a finanța un ziar nou (Vezi *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, Cluj-Napoca, 1976, p. 100–101).

Și Al. Roman amintea că „Sibianii se frămîntă de mult a înființa un organ de publicitate".

Dorința lui Hodoș nu i s-a realizat. Al. Roman îl informa pe Bariț la începutul lui ianuarie 1878: „La Săbii se continuară încercările, mai nainte cu Lăpedatu, mai apoi cu Hodoș și Păcurar. Treaba nu merse" *(George Bariț și contemporanii săi* vol. II, București, 1975, p. 234–235). Bariț nu era împotriva apariției unui nou ziar politic, mai ales că după ce s-a asigurat că Babeș nu va veni la Sibiu, s-a mutat el însuși acolo și a început chiar el editarea *Observatoriului* la 1/13 ian. 1878. Despre colaborarea lui I. Hodoș la noul ziar al lui Bariț, vezi Enea Hodoș, *Din corespondența lui Simeon Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 113.

[12] Prea multă speranță (it).

[13] La 1877 *Gazeta Transilvaniei* avea 800 de abonaţi; la 1870 *Federaţiunea* avusese 885 de abonaţi. *Albina* singură totalizase 1000 de abonaţi la 1870, iar *Telegraful român* atinsese această cifră prin 1861, după care scăzu vertiginos la 300—400 de abonaţi (George Em. Marica, *Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, vol. I, 1977, Cluj-Napoca, în tabelul general al abonaţilor periodicelor menţionate în studiul *Contribuţii la problema abonaţilor periodicelor româneşti pînă la primul război mondial*, p. 11—111).

[14] Adnotarea lui Bariţ: „1877. Ios. Hodoş, Sibiu, 31 ian. R. 2 febr.“

XIV

Săbii, 20 mai 1877

Iubite d-le Bariţ,

Am primit epistola d-tale din 17 lunei curente chiar ieri cînd mă întorceam de la biserică, unde s-a celebrat parastas pentru regretabilul profesor de la seminariul de aici, Ioane Candrea[1], încetat din viaţă chiar în ziua datului epistolei d-tale, la Gerbersdorf în Silezia prusiană, unde mersese înainte cu vreo 18 zile, pentru căutarea sănătăţei. Durere: nu sănătate ci repaus etern şi-a găsit acolo.

Iubite d-le, încă din timpul fragedei mele tinereţe s-a întipărit în inima mea tipul luptelor d-tale pentru patria şi naţiunea română. Nu puteam — aşi fi lipsit dătorinţiei mele — de a nu veni să vă felicit acum, azi, mîne, pe unicul care a mai rămas în viaţă dintre vechii şi întrepizii luptători pentru limba şi esistinţa naţionale a anticului popor român în antica Dacia romană.

225 Crede-mă şi mă conservă totdeauna / de cel mai adict[2] discipul al d-tale. Aceasta este orgolioasa mea ambiţiune, ce vreu a o păstra pentru toate zilele vieţei mele.

Sunt şi eu acum înaintat în etate, sau, cum se zîce, am intrat în etatea unde omul se numeşte bătrîn. Dar nu sunt încă atît de bătrîn, încît să nu ştiu respecta pe cei mai bătrîni.

Rele şi nevoi aţi suferit mai multe decît noi (cum zice d-l Cipariu într-o eclogă a sa)[3] şi nu este cine să sufere mai mult decît tine. Şi eu adaug: cel ce va suferi pînă în finit, aceluia va fi învingerea. Şi d-ta trebuie să fii acela.

Atît la introducerea epistolei d-tale.

În cît pentru m[anu]s[cri]pt, eu încă în 25 marţiu a.c. am trămis
tipografilor vreo 22 coale (adecă capu II din cartea IV, despre *Istoria*
domniei lui Soliman II)[4]. Dacă, precum zici, cu tipărirea au ajuns
numai pînă la coala 37, Mahomed IV[5], § 147, atunci ei, tipografii,
trebe să aibă m[anu]s[cri]pt îndestul. Cu toate aceste, eu le voi tră-
225v mite zilele aceste capu III, despre *Istoria lui* Achmed II,[6] / fiiul lui
Ibrahim. Mai restă apoi Mustafa II[7] şi Achmed III[8], cu care se ter-
mină *Istoria* lui Cantemir.

În cît pentru scame etc. să ne ajutăm pe fraţii noştri de un sînge, îţi aclud aci *Suplementul* la *Telegraful român*, nr. 36, din care vei vedea ce au întreprins damele noastre române de aici[9]. Dintre bărbaţi am fost numai doi, Roman[10], directorele Inst[itutului] „Albina“ şi eu, care am făcut pe redactoarele procesului verbal şi apelului. Ideea a venit tot de la d-ta, prin o epistolă ce ai adresat încă în ianuariu trecut cătră d-l Stezaru[11] în privinţa unor blanquete de timbruri, cari tot d-l Roman le-a prefăcut în bani.

Dumnezeu să ne ajute, şi noi a ne ajuta să nu încetăm.

Complimentele mele la toată stimabila d-tale familie.

Iar d-ta primeşte salutările mele cele mai intime.

Al d-tale,

226 *Dr. Ios. Hodoş*[12] /

---

[1] *Ioan Candrea*, 1844—1877, profesor la Institutul teologic-pedagogic andreian din Sibiu. A activat pe teren şcolar, bisericesc, politic-naţional şi social. Născu la Neagra (Munţii Abrudului), din părinţi ţărani, după absolvirea gimnaziului a intrat în 1866/67 la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu. Termină studiile în 1869 şi este trimis la perfecţionare în Germania. În 1871/72 ocupă un post de profesor la preparandia pedagogică de stat din Deva. Se căsătoreşte cu Ana Slaba dn Sibiu la 1873. În 1874 se mută definitiv la Sibiu ca profesor la institutul arhidiecezan, unde îşi făcuse şi studiile.

Dînd dovadă de hărnicie şi zel, a fost ales membru în Consistoriul arhidiecezan, pentru secţiunea şcolilor şi în comitetul Asociaţiunii transilvane.

La începutul anului 1876, împreună cu Vasile Petri, I. Candrea editează *Şcoala română*. A încetat din viaţă la 33 de ani în urma unei tuberculoze pulmonare, la Gerbersdorf în Silezia prusiană, unde se afla pentru a doua oară la tratament (*Telegraful român*, XXV, nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 144—145).

[2] Supus, credincios.

[3] Este vorba de *Ecloga. Întru mărirea măriei sale prea-luminatului şi prea-sînţitului domn d. Joan Lemenyi. Prin M. Principat al Ardealului şi Părţilor împreunate episcopul Făgăraşului greco-catholic. La ziua instalaţiei sale în diecesă. 11 July MDCCCXXXIII. Supt numele clerului tîner din Blaj o închină umilitul fiu şi capelan Timotheu Cipariu. Al. s. theologice dogmatice profesor etc.*, Blaj, 1833, p. 3.

Sînt versurile lui Damon, un păstor bătrîn şi orb:

„Eu sunt bătrîn, şi rele şi nevoi
Am suferit mai mult decît voi;
Şi astăzi sufăr, şi nu este cine
Mai mult să simţă altul decît mine.
Cunosc io lumea de-acum cum se poartă,
Ştiu cum era şi care-acuma-i moartă“. (Vezi şi T. Cipariu, *Poezii*, ed. îngrijită de N. Albu, Cluj-Napoca, 1976, p. 47—66).

[4] Vezi scrisoarea XIV, n. 2.

[5] Vezi scrisoarea XII, n. 5. Reiese că tipografii au ajuns pînă la p. 540.

[6] Vezi scrisoarea XIV, n. 3.

[7] Vezi srisoarea XIV, n. 4.

[8] Vezi scrisoarea XIV, n. 5.

[9] „Societatea de doamne române s-a constituit în Sibiu pentru adunarea de oferte în favoarea românilor răniţi în rezbel.“ Vezi *Telegraful român*, XXV,nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 146. Procesul verbal al adunării de constituire şi apelul a se vedea în supliment. Cf. *Gazeta Transilvaniei*, XL, nr. 38 din 31/19 mai 1877, p. 2—3, unde este reprodus *Procesul-verbal* şi *Apelul*.

Înflăcăratul şi cunoscutul *Apel cătră române* semnat „Comitetul“, este aşadar creaţia lui Iosif Hodoş.

Notăm că alături de Iudita Măcelariu, preşedinta comitetului, se afla şi soţia sa, Ana Hodoş. Cea mai bună dovadă că familia Hodoş a fost foarte activă în acţiunile de sprijin moral şi material al războiului de independenţă al României este că, în ciuda greutăţilor materiale, a contribuit cu suma de 100 fl., la fel ca şi Visarion Roman, director de bancă (*Telegraful român*, XXV, nr. 40 din 22 mai/3 iun. 1877, p. 161). În acest număr din *Telegraf* este republicată şi cunoscuta scrisoare a lui G. Bariț, *Epistolă respectuoasă către femeile noastre*, în care sînt lăudate romăncele din Sibiu, cărora le revenea onoarea inițiativei ajutorării soldaților răniți.

[10] *Visarion Roman*, 1833—1885, învățător, profesor și publicist, redactor la *Telegraful român* (14 dec. 1857—12 iun. 1858), *Amicul școalei* (1860—1865) și *Albina Carpaților* (1878). Unul din întemeietorii Băncii „Albina". Vezi: M. Ș. Cernești, *Viața și opera lui Visarion Roman*, în *Societatea de mîine*, 1925, II, p. 377—378; *G. Bariț și contemporanii săi*, vol. II, București, 1975, p. 152. Vezi și B. Surdu, *Corespondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867—1879)*, în *An. Inst. de ist. Cluj*, IX, 1966, p. 311—350.

[11] *Constantin Stezaru*, căpitan pensionat, casierul Asociațiunei Transilvane.

[12] Nota lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș. Sibiu, 20 mai. R."

XV

Săbii, 18/6 1877

Iubite d-le Bariț,

Mai înainte de toate te rog să nu te superi pe mine că vin a răspunde atît de tîrziu la carta de poștă a d-tale, ce poartă datul Poștei 10/6 a.c. Am fost pe sate la examenile ce se țin acum la finitul anului școlastic, cu elevii din școalele populari[1].

Dacă corectura ce o ai deinaintea d-tale este din Soliman II[2],
numai la Egen Pașa[3] în Rumelia X, atunci te asigur de două lucruri: a) că
m[anu]s[cri]ptul meu nu s-a perdut; b) că tipograful trebe să mai aibă
227 încă m[anu]s[cri]pt. / Pentru că eu am trămis tipografului deodată cu
o singură expedițiune pe Soliman II întreg, care stă din LXII de
puncte și 29 de note[4].

După Soliman II urmează Achmed II[5], care încă nu l-am trămis, dar care îl pot trămite la tot momentul, că este gata.

Mi-ar plăcea dacă d. Göbl[6] ar spune că la care anume număr de coală din m[anu]s[cri]pt a adjuns cu tipariul, căci coalele de m[anu]s[cri]pt ce i-am trămis sunt numerotate, și pînă acum i-am trămis (din *Partea a doua*) XLIV de coale.

Eu încă doresc să facem măcar 15 coale, dacă nu se poate totul.
Dar îmi permit întrebarea: oare între împregiurările prezenți putem
227v fi siguri că m[anu]s[cri]ptul ce am să trămit / va adjunge intact la mînile
tipografului?[7]

Tot ce aș dori să știu mai înainte este: a) cîte coale de tipariu au ieșit pînă acuma; b) cîte coale m[anu]s[cri]pt are tipograful din Soliman II, pe care, cum am zis, i l-am trămis întreg?

Aștept răspunsul d-tale la aceste diferite întrebări, spre a mă putea orienta, și pînă atunci te rog a primi salutările și complimentele mele cele mai intime.

Al d-tale pururea stimător,

Dr. Ios. Hodoș.

P.S. Am primit știrea despre regretabila moarte a colegului nostru
Maxim[8]
228 *H.*[9] /

---

[1] După desființarea comitatului Zarand în 1876, Iosif Hodoș este chemat la Sibiu de către consistoriu pentru a ocupa funcția de asesor ordinar, referent în senatul școlar. Participarea sa la examenele școlilor poporale intra în obligațiile noii sale funcții.

[2] Vezi scrisoarea XIII, nota 2.

[3] Egen Osman Pașa. Pașă cu 2 tiuiuri. Acest subcapitol este la p. 587 — 588 a *Istoriei* lui D. Cantemir.

[4] Capitolul este de la p. 579 la p. 634.

[5] Vezi scrisoarea XIII, n. 3. Capitolul la p. 635—672.

[6] *F. Göbl.* Proprietarul Tipografiei Curții de la București, str. Pasajul Roman, nr. 12, unde se tipărea *Istoria Imperiului Otoman.*

[7] Aluzie la abuzurile oficialității austro-ungare, care în timpul războiului de independență al României au întărit paza la frontierele Transilvaniei, au înăsprit serviciul de vamă și au violat corespondența din și înspre România (vezi G. Neamțu, *Procesele politice din Transilvania în timpul războiului de independență (1877—1878)*, în *Anuarul Inst. de ist. și arh. Cluj-Napoca*, XX, 1977, p. 51—70).

[8] *Ioan C. Massim*, 1825—1877, Profesor, membru al Societății Academice Române de la înființarea ei (1867). Profesor la liceul „Matei Basarab", apoi la „Sf. Sava" și la Școala normală de învățători. Dintre operele sale menționăm: *Nou abecedar românesc* (1868), *Elemente de gramatică română* (1870). Lucrarea cea mai importantă a fost colaborarea sa la *Dicționarul* și *Glosarul limbii române*, alături de A. T. Laurian. Expresie a curentului latinist, *Dicționarul* încerca să creeze o nouă limbă, motiv pentru care nu a intrat în circuitul științific (C. Diaconovici *Enciclopedia română*, t. III, Sibiu, 1904, p. 220; *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, București, 1973, p. 201).

[9] Adnotarea lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș. Sib. 18 iun. R. prin grai la Sibii și prin scris în 27 et 28 iunie".

XVI

Săbii, 22/8 1877 n.

Iubite d-le Bariț,

Chiar în momentul acesta, azi la 4 ore post-meridiane, am primit epistola d-tale din 20/8 aug. curent.

Mă grăbesc a-ți răspunde, dar fiind timpul poștei înaintat, aceasta a mea scrisoare numai mîne va putea pleca spre Brașov și d-ta abia poimîne o vei putea avea la mînă.

Apoi nu ne-am păcălit nicidecum. Iacă cum *nu* ne-am păcălit.
229 Încă în sesiunea anului / 1847 s-a votat tipărirea a 15 coale din *Ist[oria]*
Imp[eriului] Otom[an] de Cantemir (vezi *Anal[ele]*, tom. VII, pag. 102)[1].
Acestea erau să se tipărească de la sesiunea anului 1874 pînă la cea
din a[nul] 1875. Dar nu s-au tipărit, pentru unele dificultăți rădicate
asupra traducțiunei.

În sesiunea anului 1875 s-a votat tipărirea tot a celor 15 coale, ce au rămas netipărite (vezi tomu VIII, p. 39)[2]. Tipărirea apoi s-a început în intervalul de la sesiunea din 1875 pînă la cea din 1876[3].

În acest interval însă și *durante sessione* 1876 s-au tipărit nu
numai cele 15 coale votate, ci un plus de 14 coale (vezi tomu IX, la /
229v pag. 25)[4] Aceste 14 coale nu erau preveziute în budgetul Societăței
de la 1ª aug. 1875 pînă la 1ª aug. 1876. Prin urmare, acum ca tipărite
degia, s-au trecut în budgetul anului 1877, mai votîndu-se tipărirea
a 15 coale, cari se înțălege că cu cele 14 tipărite fac coale 29. S-a zis
la votare că noi putem tipări și mai multe coale de 15, ba putem tipări

opul întreg, dar remuneraţiunea pentru coalele ce întrec preste 15, se va vota numai în budgetul anului 1877/8[5].

Aceasta este starea lucrului, şi prin urmare nu ne-am păcălit,
230 ci dacă am tipărit / în acest an 15 coale, noi ne-am împlinit însărcinarea,
şi Delegaţiunea nu poate face nici-o dificultate de a ne libera remuneraţiunea. A conto am tipărit aceea ce întrece preste 15 coale, şi remuneraţiunea pentru aceea ce întrece 15 coale are să se voteze în budgetul anului 1877/8, adecă acum în sesiunea în care ne vom întruni preste cîteva zile[6].

Chiar astăzi am trimes lui Göbl ultimul cap. din cartea IV, cu care se termină *Ist[oria] Imp[eriului] Otoman* de Cantemir.

În cît pentru litografarea palatului lui Cantemir, Societatea n-a dispus nimica pentru executarea ei, prin urmare noi nu putem purta aci nici o vină[7].

La revedere, mai multe.

Al d-tale stimătoriu,

230ᵛ *Dr. Hodoş* /

---

[1] Într-adevăr, în bugetul Societăţii Academice de la 1 aug. 1874 pînă la 31 iulie 1875, se prevedea la paragraful „C. *Spesele secţionei istorice*, 2. Începerea tipăririi traducţionei *Istoriei Imperiului ottoman* de Princip. Demetriu Cantemir.

a) Tipărirea a 15 coale în 1500 exemplare a 75 lei coala	1.125
b) Remunerariu pentru corectură a 25 l. coala	375–
c) Remunerariul traductorului pentru 15 coale a 140 coala	2.100–
	3.600“

(*Analele*... VII, ses. a. 1874, Bucureşti, 1874, p. 102).

[2] Şi în bugetul Societăţii Academice de la 1 aug. 1875 la 1 aug. 1876 este trecut la cap. II. *Speze*, aceeaşi prevedere de a se tipări *Istoria Imperiului Otoman*, cu exact aceleaşi calcule, ca la n. 1. (*Analele Soc. Acad. Române*, ses. 1875, t. VIII, Bucureşti, 1875, p. 39).

[3] În bilanţul Societăţii Academice de la 16 aug. 1876, este trecută: „Începerea tipăririi trad[ucerii] *Istoriei Imp[eriului] Otoman*“

Hîrtia 60 topuri şi 50 coale	0124
Remunerariu pentru reviziune şi corectură	370
Remunerariu traducţiunei pentru 15 coale	2105
	3517 lei“

(Vezi *Analele*..., IX, ses. a. 1876, Bucureşti, 1876, p. 15).

[4] În şedinţa secţiunii istorice a Societăţii Academice Române din Bucureşti din 28 aug. 1876, G. Bariţ raporta că din *Istoria Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, în traducerea lui I. Hodoş, nu numai că s-au tipărit deja cele 15 coale prevăzute în bugetul anului expirat, dar în cîteva zile se vor termina încă alte 14 coale, care vor completa partea întîi; tipograful, învoindu-se să tipărească acest rest, pe credit. „Secţiunea ia aceasta cu plăcere la cunoştinţă şi decide a propune adunării plenare votarea atît a sumei ce se cuvine pentru cele 14 coale cu care se completă tipăririle părţii prime, cît şi încă pentru 15 coale din partea a doua, şi recunoscînd necesitatea de a termina cît mai curînd edarea acestui op, a încuviinţat ca d. Bariţ în privinţa restului din partea a doua să proceadă întocmai precum a proces în privinţa restului din partea prima“.

(*Analele*..., IX, ses. a. 1876, Bucureşti, 1876, p. 25.)

[5] Într-adevăr, bugetul Societăţii Academice prevede la capitolul cheltuieli, pe anul 1877–78, la punctul C. *Spese din fondul Economiilor Societăţii şi Radian*. *Destinat lucrărilor istorice*: Tipărirea a. 30 coale din *Istoria Imperiului Otoman*, vol. II, remuneraţiunea, corectura, legatul şi hîrtia (1/2 din budg. trec.) 8290 lei.

(*Analele*..., X, ses. a 1877, secţ. I, Bucureşti, 1877, p. 151.)

[6] Sesiunea din 1877 a Societăţii Academice a început la 28/16 august.

[7] Pînă la urmă a apărut.

XVII

Săbii 3/15 octobre 1877

Iubite d-le Bariţ,

Să ştii că m-am păcălit şi am păţit-o io. Abia aşteptam să adjung acasă, ca să mă apuc de acel lucru uricios: a face indicele alfabetic[1]. Cînd, sosind acasă, ce era să-mi vadă, adecă să nu-mi vadă ochii?

Io, graţie lărgităţei Academiei noastre, aveam numai *un* singur
exemplariu din *Istoria Imperiului Otoman* (Partea I) traducţiunea română,
pe care fiiul meu (să-i zic blăstematul) plecînd, în lipsa mea de acasă,
231 la Viena la studiul de medicină[2], / l-a luat, nu ştiu din ce îndemn,
cu sine. Îţi poţi închipui năcăjiciunea mea. Tipograful Göbl ştiu că ne
pune pe foc, fiindcă i-am promis că îndată ce sosesc acasă am să-i trămit
indice-manuscript. Dar de unde să-l fac, dacă cartea nu este înaintea
mea?

Te rog, dar, ca pe spezele mele să-mi trămiţi sub bandă (*Kreuzband*) exemplariul d-tale (dacă-l ai) *Partea I* din *Ist[oria] Imp[eriului] Otom[an]* traducţiunea română, căci altminterea sunt în imposibilitate de a face indicele. După ce voi termina cu lucrarea indicelui, îţi voi retorna cu mulţămită exemplariul ce-mi vei trămite.

Primeşte salutările mele cele mai intime.

Al d-tale sempre stimătoriu,

231ᵛ *Dr. Ios. Hodoş* [4] /

---

[1] La şedinţa din 24 august 1877 a Societăţii Academice, G. Bariţ ridică problema dacă nu ar fi necesară adăugarea unui *indice* la *Istoria Imperiului Otoman* deoarece şi ediţiile engleză, germană şi franceză posedă cîte unul, şi încă foarte întins, variat şi amănunţit.

D. Sturdza este de acord cu un indice, dar nu cu unul care să dubleze textul cărţii. Al. Odobescu este şi el în favoarea indicelui, împuternicindu-l fără întîrziere pe I. Hodoş cu alcătuirea unuia substanţial şi complet, care, tipărit cu litere mai mici şi pe 2 coloane, n-ar ocupa mai mult de 2–3 coale de tipar.

N. Ionescu, de teamă că întocmirea indicelui să nu dureze mai multe luni şi astfel să întîrzie apariţia cărţii „aşteptată cu nerăbdare de publicul român“, propune însă ca indicele să se publice mai tîrziu, cu altă ocazie.

D. Sturdza insistă pentru un indice, deoarece fără acesta cartea ar pierde mult din valoare. El propune un indice dens de nume proprii, istorice şi geografice, a celor mai importante date şi fapte. Odobescu îl susţine pe Sturdza, iar Hodoş acceptă a executa această lucrare adiţională, urmînd a se servi de indicii străini, dar urmărind a nu neglija din textul şi notele lui Cantemir nimic din cele ce se referă la români.

(Vezi *Analele Societăţii Academice Române*, X, ses. a. 1877, secţ. I, Bucureşti, 1877, p. 37–38.)

[2] Enea Silviu Hodoş, pe atunci student medicinist în anul I la Universitatea din Viena.

[3] Pe poștă, închis și sigilat sub bandă. Ca o recomandată.

[4] Adnotarea lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș. Sib. 3/15 oct. R. 21, trămis 1 ex. *Ist*[*oria*] *Imp*[*eriului*] *Oto*[*man*], 5 ex. colecțiune de ilustrațiuni, 40 exempl. *Hymnuri* pt. Crucea roșie, pt. adrese Iul. Spreer".

XVIII

Săbii, 27 nov. 1877

Iubite d-le Bariț,

Te vei fi mirînd, ba poate chiar te-ai și supărat, dacă nu mîniat și necăjit pe mine, că de atîta timp nu ți-am răspuns la două scrisori ale d-tale. Nu mă mai escuz, pentru ca să nu mă incus. D-ta însă știu că mă vei ierta. Io mă dau vinovat, d-ta judecă-mă. Știu că judecata nu va fi aspră, fiindcă ți-aș putea aduce multe, multe jurstări *alleviante*[1].

Am primit toate lucrurile ce mi-ai trămis prin librăria lui Julius Spreer [2] și i-am plătit transport 45 cr. Din ilustrațiunile donate de colegul nostru Odobescu[3], am dat una colecțiune completă bibliotecei Asociațiunei tran[silva]ne, alta am să dau bibliotecei Seminariului andreian de aici. Cărticica *Hymnuri* [4] trece cam încet, mai ales că d-ta zici să se vîndă cu 25 cr., pre cînd cele de mai nainte 30 exempl[are] 233 se vînduseră cu 20 cr. / Părintele Boiu[5] m-a rugat să-i dau vreo cîteva exemplarie gratis, pentru ca să împarță la băieții din școala de aici, cari în timpul liber de prelegeri se ocupă cu facerea de *scame*[6]. I-am zis că te voi întreba, precum iacă te întreb că ce să fac?

Congresul nostru, precum vezi, nu s-a întrunit la termin, și nu știm cînd se va întruni.

În cît pentru secțiunile Asociațiunei, eu cred că ocaziunea și timpul cel mai oportun ar fi atunci cînd se va ținea aici consistoriul metropolitan, cu finitul lunei novembre, stilu vechi.

De la Comitetul Asoc[iațiunei] tran[silva]ne avem să-ți trămitem zilele aceste unele procese verbali. Aici lucrul merge cam încet și anevoios, fiindcă *unul singur* este și concipient și mundant, și protocolist, și expeditor, și ... nu mai știu încă ce.

Indicele alfabetic la *Istoria* lui Cantemir să știi că mi-a dat de lucru. Laboare mai dificile, mai urîcioasă și mai seacă și tîmpitoarie 233^v încă n-am lucrat în viața mea și, după cum / am calculat, abia am făcut pînă acuma 2/3 părți. Sper că peste puțin mă voi scăpa și de restul ce mai este[6].

Tipograful știu că va fi impacient, și va aștepta cu nerăbdare m[anu]script. Am să-i scriu chiar astăzi, să nu dispere. Dar d-l Odobescu a lăsat oare să se facă planul Constantinopolei cu palatul lui Dem. Cantemir? [7] Fără acesta nu se va putea broșura Partea II, sau că ea se va broșura și fără acel plan?

Io, din întîmplare, absentasem de acasă chiar în zilele cînd a murit și s-a înmormîntat regretatul nostru Papiu[8]. Înainte de aceea fusesem la București vreo cîteva săptămîni[9]. Și sub aceste absentări ale mele mi s-au înmulțit lucrurile, de nu văd unde-mi stă capul ca

să le fac pe toate. Pentru aceea mă întorc la începutul acestei scrisori, și zic: iartă-mă că-ți scriu atît de tîrziu, și te rog primește complimentele și salutările mele cele mai sincere și cordiali.

Al d-tale totdeauna iubitoriu și stimătoriu,

Dr. Ios. Hodoș.

P.S. De la Silași [10] și Alexi [11] avem să cerem disertațiunile.

234 *H.* /

---

[1] Împrejurări ușurătoare (circumstanțe atenuante).

[2] Una din cele mai mari librării din Sibiu (înainte fusese proprietatea lui S. Filtsch). Se lansează și în afaceri editoriale, tipărind planșe cu animale pentru uz școlar (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 80 din 26/14 oct. 1870, p. 2).

[3] Din 1870 și pînă la 1877 singurele ilustrații donate de Al. Odobescu au fost doar cele anunțate în ședința din 7 septembrie 1877, adică: 15 cromolitografii reprezentînd monumente și vederi muntoase și urbane din Bucovina; 32 fotografii reprezentînd monumente și obiecte ecleziastice vechi din bisericile Bucovinei și 4 acuarele (Vezi *Analele Societății Academice*, X, ses. a. 1877, secț. I, București, 1877, p. 75).

Avînd însă în vedere că în 1877 Odobescu a donat Societății Academice și un număr apreciabil de cărți, ar putea fi vorba despre albumul *Thesaurul de la Petroasa*, București, Tip. Socec, f.a. în 40 (14 pl.).

[4] Este vorba de *Imnuri și rogațiuni pentru poporul credincios*; broșată costa 20 de creițari (vezi *Catalogul alfabetic a lui W. Krafft în Sibiu*, în *Transilvania*, XI, nr. 22 din 15 nov. 1878, p. 264).

[5] *Zaharia Boiu*, 1834—1903, Profesor și preot apoi protopop în Sibiu. Membru corespondent al Academiei Române, între 1863—65 redactor al *Telegrafului român*. A fost un bun prieten cu I. Hodoș; el îi va rosti panegiricul la funeralii.

[6] Elevii Seminarului andreian din Sibiu făceau „scame" în cadrul unor acțiuni de ajutorare a soldaților români răniți în războiul de independență al României.

[7] „*Indicele alfabetic despre persoanele, localitățile și evenimentele cele mai însemnate în această istorie*" este intercalat la volumul II al *Istoriei Imperiului Otoman*, de la pagina XXI la CXXXIII. În ciuda silei cu care s-a apucat de această muncă „seacă", indicele său este temeinic lucrat și un model de migală.

[8] În ședința din 24 august 1877 se amintise clar și despre stampa reprezentînd palatul lui Cantemir din Constantinopol, care încă în sesiunea din 1876 s-a decis a se intercala în volumul al II-lea al *Istoriei Imperiului Otoman*. Și în această ședință Secțiunea recomandă a nu se uita punerea în aplicare a mai vechii decizii. Vezi *Analele...*, X, ses. a. 1877, secț. I, București 1877, p. 38. Această planșă zincografiată a și fost anexată la sfîrșitul volumului II.

[9] I. Hodoș a fost extrem de afectat că nu a putut lua parte la înmormîntarea vărului său, Al. Papiu Ilarian. Se pare că preotul Z. Boiu i-a telegrafiat în ultimul moment și astfel n-a mai putut sosi la timp de la Budapesta la Sibiu. Vezi scrisoarea sa din 27 nov. 1877 publicată de Enea Hodoș, în *Din corespondența lui Simeon Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 112.

Regretele și le exprimă public, în *Telegraful român* și în *Gazeta Transilvaniei*. Iată cele publicate în *Telegraful român*, XXV, nr. 83 din 20 octombrie/1 nov. 1877, p. 333:

„*Corespondinție*. Domnule redactor! Vă rog să-mi dați voie ca, prin stimabilul d-voastră organ de publicitate, să-mi exprim profunda mea condolenția pentru regretabila trecere din viață a vărului meu *Alessandru Papiu Ilarian*. Durerea mea ce simt este cu atît mai mare cu cît, din întîmplare, n-am fost aici acasă nici în ziua de 23 octobre cînd a murit, nici în 27 octobre cînd s-a înmormîntat, prin urmare în aceste momente supreme ale defunctului nu i-am putut da onorurile ce-i datoriam ca văr primar, ca amic nedespărțit din cele mai crude ale noastre tinereție și soț de școală.

Vin, dar, atît eu cît și soția mea și opt fii ai mei, dimpreună cu trei surori ale decedatului, anume Carolina, Anica și Cornelia, și consorții acestora a ne depune omagiul și a vărsa lacremile noastre ferbinți pe tristul mormînt al celui mai scump și mai iubit dintre consîngenii noștri.

Fie-i țărîna ușoară și memoria eternă!

Noi niciodată nu-l vom uita.

Primiți, d-le redactor, asecurarea prea distinsei mele stime și considerațiuni.

Sabiu, 31 octobre 1877

Dr. Iosif Hodoș“

Într-o formulare aproape identică vezi și în *Gazeta Transilvaniei*, XL, nr. 84 din 8 nov./27 oct. 1877, p. 3.

[10] La sesiunea din 16 august-20 septembrie 1877 a Societății Academice Române. Vezi *Analele*..., X, 1877, secț. II, București, 1878, p. XXIII.

[11] Disertația lui Gr. Silași, va fi citită în ședința din 4 august 1878, la Adunarea generală a Asociațiunii transilvane, ținută la Șimleu. Titlul acesteia era: „*Universitatea de la Cotnari și învățămîntul român în secolii XV, XVI și XVII*“. Vezi *Analele Asociațiunii Transilvane*, fasc. I, Sibiu, 1880, p. 20.

[12] Neobținînd disertația de la A. P. Alexi, Iosif Hodoș o citește pe a sa în Adunarea generală din 5 august 1878, intitulată *Începutul școalelor române*.

XIX

14 sept. 1879, Sibii

D-le Bariț,

În ședința Comitetului, ce s-a ținut în 11 a lunei curente septembre[1], s-a primit ofertul Tipografiei archidiecesane pentru tipărirea *Analilor Asociațiunei*[2] în condițiunile ce le știți.

Vă rog să faceți un proiect de contract, fiindcă d-ta, ca expert în asemenea treburi[3], cu bună seamă vei ști mai bine a o potrivi.

Și apoi acel proiect de contract să mi-l trămiteți mie p[en]tru a încheia contractul definitiv.

Material pentru a începe imediat tipărirea este, și poate este mai mult decît ne-ar trebui.

235 *Hodoș* /

---

[1] Comitetul Asociațiunii a ținut în septembrie două ședințe la Sibiu, în care s-a dispus executarea întocmai a hotărîrilor Adunării generale de la Sighișoara cu privire la publicarea *Analelor*, luîndu-se totodată măsuri definitive pentru apariția lor *(Observatoriul*, II, nr. 70 din 1/13 sept. 1879, p. 280).

Iosif Hodoș îi comunică toate acestea lui G. Bariț în calitate de secretar II al „Asociațunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român“.

[2] Geneza *Analelor* este expusă de I. Hodoș în *Analele Asociațiunei Transilvane*, 1880, fasc. I, p. 3–6.

Aceasta era foaia periodică a Asociațiunii, prevăzută de statute. *Analele* urmau să publice:

„a) Procesele verbale, actele și toate lucrările adunărilor generale, precum și cele ale comitetutului și ale secțiunilor Asociațiunei;

b) Discursurile sau disertațiunile istorice, științifice și literare ale membrilor, ce aceștia vor fi ținut în adunările generale sau în secțiuni, precum și lucrările altora, cari lucrări au obținut aprobarea Asociațiunei sau a secțiunilor;

c) *Alte scrieri, documente sau articli*, pe cari comitetul sau secțiunile în sfera lor de competență și de activitate, le vor afla bune și demne pentru tipărire (§ 32 din Statute);

d) Operatele premiate se vor publica în *Anale* numai după ce se va regula, prin un anume conclus (acord) dreptul de proprietate între asociațiune care premiază și între autorul premiat.

3. *Analele* vor apărea în fascicole nelimitate, în format octav, de atîtea ori de cîte ori va fi material de publicat.

4 Prețul lor se va statori și însemna pe fiecare fascicul după mărimea (volumul) lui. Dar acest preț va fi mai moderat pentru membrii, decît pentru nemembrii asociațiunei (§ 35 din Statute).

5 *Analele* publicate în cursul unui an vor forma un tom complet al publicațiunilor asociațiunei din acel an.

6. Pentru publicarea acestor *Anale*, va îngriji comitetul asociațiunei prin secretarul prim, ca redactorul acelor publicațiuni (§ 16 din Statute).

Secretarul prim va fi însă ajutorat în privința aceasta și de secretarii secțiunilor în ceea ce privește publicațiunile ce cad în activitatea și competența acestora.

7 În publicarea *Analelor*, se va observa modul de scriere etimologic, precum el a fost observat și pînă acum în publicațiunile Asociațiunei“. Vezi și *Observatoriul*, II, nr. 3 din 10/22 ian. 1879, p. 10–11. Biroul comitetului Asociațiunii a intrat în tratative cu toate tipografiile din Sibiu, dar Tipografia arhidiecezană a fost aceea care a oferit condițiile cele mai favorabile, astfel că a și fost încheiat contractul, iar *Analele* au și apărut în 1880.

[3] Aluzie la faptul că G. Bariț a fost directorul fabricii de hîrtie din Zărnești.

XX

Sibiu, 3 octobre 1880 st.n.

D-le Bariț,

În *Familia* de astăzi Nr. 72, pe pag. 457, la noutatea *Monumentul lui Papiu Ilarian*, cetesc următoarele: „Inaugurarea se va face pe timpul cînd și Societatea pentru fond de teatru va ținea la Sibiu adunarea sa generală desigur în prezența unui public numeros“[1].

M-a surprins această noutate și m-a indignat totodată apucătura
236 gheșeftară a redactorelui numitului jurnal de / a-și aduna public la societatea sa teatrală[2].

Îs convins că această știre este trasă din vînt numai cu scopul acesta. Cu toate aceste, cred necesar de a se dezminți în numărul cel mai de aproape al *Observatoriului*, pentru ca publicul să nu fie indus în eroare prin astfeli de știri de gheșeft[3].

În cît pentru inaugurarea monumentului lui Papiu[4], io am alt plan[5], și nicidecum nu m-aș învoi ca acea inaugurare să se celebreze cînd
236v Societatea de teatru își va ținea producțiunile sale / aici în Sibiu.

Dealtmintrea despre aceasta vom avea încă destul timp de a vorbi. Acum vă mai rog să primiți complimentele și salutările mele,

237 *Dr. Ios. Hodoș*[6] /

---

[1] Știrea sună astfel: „*Monumentul lui Papiu Ilarian*. Precum se știe, Academia Română a decis să ridice un monument repausatului ei membru Alesandru Papiu Ilarian. Acest monument, precum ni se scrie din Sibiu, la 26 septemvre a sosit acolo, din Kreuznach în Prusia renană. Cu așezarea lui sînt însărcinați d-nii Bariț și Hodoș, cari lucrează ca să fie gata cît mai curînd. Inaugurarea se va face pe timpul cînd și Societatea pentru fondu[l] de teatru va ținea la Sibiu adunarea sa generală, desigur în prezența unui public numeros“ *(Familia*, XVI, nr. 72 din 21 sept. st.v./3 oct. st.n., 1880, p. 457). Despre sosirea monumentului la Sibiu, vezi *Observatoriul*, III, nr. 75 din 17/29 sept. 1880, p. 299.

[2] Este nedrept cu Iosif Vulcan, cu atît mai mult cu cît el însuși a fost un animator de frunte al Societății pentru un fond de teatru român.

[3] G. Bariț nu va da o dezmințire explicită în *Observatoriul*, însă atunci cînd va scrie despre acest eveniment local (vezi numerele 78 din 27/9 oct. 1880, p. 311 și 79 din 1/13 oct. 1880, p. 315) nu va aminti nimic despre statuia lui A. Papiu Ilarian.

[4] *Raportul despre monumentul ridicat în memoria lui Alexandru Papiu Ilarian, în Sibiu*, a fost prezentat de G. Bariț în ședința din 26 febr. 1882 a Academiei Române.

El a arătat că deși Asociațiunea decisese prin vot unanim ca Adunarea ei generală să ia parte la acea solemnitate, în corpore, chiar în ziua dezvelirii monumentului, i se interzice lui G. Bariț de către autorități ca „Adunarea" să ia parte la solemnitate. Bariț va răspunde: „Dacă Adunarea nu poate, oamenilor le va fi permis a merge la biserică și a se ruga pentru sufletele repausaților frați și surori". După care Adunarea se împrăștie, ca să se regăsească, într-un număr important, la bisericuța în cimitirul căreia se afla mormîntul lui Papiu Ilarian. Au fost prezenți și George Sion, Vincențiu Babeș și Alexandru Roman (vezi *Analele Academiei Române*, Ser. II, t. IV, 1881–82, secț. I, București, 1882, p. 90–94).

Adunarea Asociațiunii tansilvane a fost prezidată de T. Cipariu, care, la această solemnitate, unde ar fi trebuit să ia parte și Hodoș, vorbește cu multă simțire despre dispariția lui Al. Papiu Ilarian care a fost „un talent rar și un tezaur de cunoștințe vaste" (*Gazeta Transilvaniei*, XLIV, nr. 95 din 22 aug./3 sept. 1881, p. 2). Vezi și *Familia*, XVII, nr. 59 din 9 aug. st. v./21 aug. st.n. 1881, p. 386,

[5] Planul său nu și-l va mai realiza, deoarece după o suferință îndelungată, firul vieții i se curmă la 9 decembrie 1880. De fapt, cînd scrisese această scrisoare, I. Hodoș era țintuit la pat. Căzuse bolnav de tuberculoză încă de pe la jumătatea lui septembrie. A zăcut deci mai bine de 2 luni și jumătate (*Observatoriul*, nr. 96 din 29/11 dec. 1880, p. 384).

[6] Familia îi trimite următoarele date lui G. Bariț pentru a-i scrie și publica necrologul, ceea ce va și face în *Observatoriul*, III, nr. 96 din 29/11 dec. 1880, p. 384. Datele, păstrate de Bariț alături de scrisorile lui Hodoș, fac parte din același manuscris 995, fila 238–239, purtînd următoarea adnotare: „Primisem de la familia rămasă orfană următoarele date: 1881. La necrologul lui Iosif Hodoș:

Date.

Dr. Iosif Hodoș,

membru al Academiei Române, membru ordinar și secretar II al Asociațiunei tran[silva]ne pentru literatura și cultura poporului român; asesor și referinte școlar al Consistoriului archidiecezan greco-orient[al] român al Transilvaniei.

Răposat la 12 ore a nopții 9 dec./27 nov. în al 52-lea an al vieții și 23-lea al fericitei căsătorii, provăzut cu sfintele taine, după un morb îndelungat ș-a dat blîndul suflet în mîinile creatorului (N. B. Născut în 28 octobre 1829; părintele Vasile H[odoș] fost preot în Bandul de Cîmpie).

Înmormîntarea duminecă în 12 dec./30 nov. la 3 oare după amiazi în cinterimul bisericei gr. or. române din suburbiul iosefin./

Soția: *Ana Hodoș*, născută Balint.
Fii și fiice: 1. *Enea Silviu*, medicinist la universitatea din Viena, an. IV.
  2. *Ana Letiția*, măritată Oncu.
  3. *Simeon Sabin*, Offiziersstellvertretter (Candidat de locoteninte) în reg. 50.
  4. *Iosif Alesandru*, stud. cl. 8 gimn.
  5. *Iuniu Brut*, stud. cl. 5 gimn.
  6. *Ulpiu Traian*, stud, la școalele comerciale din București.
  7. *Amos Nerva*, stud. cl. I gimn.
  8. *Roma Victoria*.
Soacra: *Carolina Balint*, văduvă protopopeasă.
Ginere: *Dr. Nic. Oncu*, advocat în Arad.
Frați: 1. *Zenoviu Hodoș*, paroch în Iclandul Mare.
  2. *Ioan Hodoș*, paroch în Bandul de Cîmpie.
Văr: *Scarlat Balint*, comerciant în București./
Nepoți: 1. *Vasiliu Hodoș*, capelan în Iclandul Mare.
  2. *Ilarie Hodoș*, profesor la Școala comercială din București.
Alți numeroși consîngeni și consîngene".

Dimitrie Moldovan

(1811—1889)

În mișcarea națională românească de emancipare, așa cum înalții prelați, în anumite împrejurări determinate de condiții istorice concrete, au jucat un rol de frunte, tot așa ambianța politică din fosta monarhie a anilor de început ai „perioadei liberale", aflată sub zodia altor imperative, aduce în primul plan elemente din ierarhia funcționărească a imperiului. Prin neastîmpărul politic al anilor de mari transformări, împrejurările amintite determină o deplasare de competență în mișcarea națională spre membrii înaltei funcționărimi, de la influența cărora se așteptau foloase sporite în condițiile schimbate din monarhia habsburgică.

Dimitrie Moldovan este unul dintre acești oameni politici români a căror ascensiune funcționărească, împletită cu strădaniile sale politice și răsfrîntă cu nuanță specifică în acestea, înscrie unul din cei dintîi pași în procesul de laicizare a conducerii mișcării naționale românești, proces împlinit abia mai tîrziu, sub dualism.

S-a născut la Deva, în 16 octombrie 1811 [1]. Tatăl său, negustor, trebuie să fi fost un om cu stare. Familia avea case în Deva [2] și stăpînea mine de aur în Munții Apuseni[3], moștenite în bună parte de Dimitrie Moldovan. Averea, moștenirea spirituală de familie, a cărei condiție socială o atașa strîns stabilității vieții administrative împreună cu un pronunțat sentiment al îndatoririlor publice, îl vor fi determinat, mai tîrziu, pe Dimitrie Moldovan să îmbrățișeze o carieră în consonanță cu preocupările familiei. Familia i-a asigurat studiile: școala normală la Zlatna, gimnaziul la Sibiu, 4 ani la politehnica din Viena și alții la montanistica din Schemnitz pe care a absolvit-o [4]; moștenirea psihologică și interese de familie, pregătirea profesională practică, altoite pe o fire dreaptă, rectilinie în manifestări, calculată și plină de onestitate, au creat omul și fondul pe care se vor desfășura acțiunile sale viitoare.

Pînă la Revoluția din 1848, Dimitrie Moldovan nu s-a apropiat totuși de viața publică; s-a menținut în cercul afacerilor private, ocupat cu administrarea minelor de aur. Răstimpul acesta din anii tinereții i-a lărgit și i-a adîncit în multe privințe orizontul politic și social, cunoștințele despre trecutul și prezentul constituțional — în sensul epocii — și economic al Transilvaniei, despre nevoile zilnice ale locuitorilor Munților Apuseni, ale românilor din valea inferioară a Mureșului transilvan. A putut constata în acești ani necesitatea presantă de reforme, de ameliorare modernă a îmbătrînitului organism politic, administrativ și social-economic care era Marele Principat al Transilvaniei. Legiuirile nedrepte, nemiloasele canoane de castă, *Approbatele*, *Compilatele* și altele, cu caracterul lor discriminator, sprijinit pe o justificare strîmbă, funest pentru românii din Imperiu, au făcut asupra lui și a altora aceeași impresie de frustare flagrantă, ce stă la originea înverșunării unei întregi generații la 1848 în scopul emancipării. Astfel, Dimitrie Moldovan îmbrățișează cu entuziasm crezul românesc al revoluției din 1848, cînd alături de viitorii tribuni și prefecți din munți se grăbește pe Cîmpul Libertății, jurînd credință națiunii, o credință respectată cu sfințenie toată viața. Se va vedea mai tîrziu, din paginile scrisorilor trimise de el lui George Barit, continuitatea de idei și imperative, prelungită de la revoluție pînă în „perioada liberală", vie într-o conștiință ce resimțea toată greutatea comandamentelor superioare politico-naționale.

---

[1] C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, tom. III, p. 314

[2] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 39–42.

[3] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, acte de proprietate asupra unor mine.

[4] C. Diaconovici, *loc. cit.*

Activitatea din timpul revoluției l-a recomandat pe Dimitrie Moldovan autorităților imperiale. În 1848 este numit jude suprem în comitatul Hunedoarei, după ce fusese desemnat de adunarea de la Blaj printre aceia ce urmau să ducă actele ei Împăratului. În 1849 s-a refugiat în România cu prefectul Solomon, pentru ca în 1850 să ajungă într-un post adjunct la comanda districtului Albei Iulii, iar în 1854 comisar clasa I la Orăștie [5]. Colaborarea lui cu autoritățile imperiale, în 1848—49, în vremurile tulburi ale războiului civil [6] și mai tîrziu, trebuie cîntărită cu prudență, judecînd-o, pentru a-i putea găsi aprecierea justă, în condițiile vremii de atunci; în nici un caz nu trebuie confundată cu o plasare a intereselor românești în trena politică a Curții, idee de care era cu totul străin, ci se cuvine a-i căuta explicația în nădejea nutrită și de Iancu și de alții că alianța cu cercurile imperiale poate folosi cauzei poporului român, în virtutea adversității dintre Curte și oamenii politici maghiari. Ne-o dovedește, între altele, și împrejurarea că în 1849, la 1 iunie, Dimitrie Moldovan nu se sfiește să ceară comandamentului militar austriac din Transilvania pedepsirea comandantului regimentului Bianchi, căpitanul Rafels, pentru insulte aduse lui ca jude și întregii națiuni române [7]. Atașat cu putere intereselor poporului român, Dimitrie Moldovan își continuă după revoluție cariera funcționărească, în spiritul aceluiași devotament față de cauza publică, străin de ranchiunele naționale, persistente în cazul altora. Este întru totul valabilă și pentru această epocă, deși formulată cu referire la vremuri ce aveau să vină, caracterizarea lui George Barit, care-l numise „... funcționar iubitor de adevăr"[8]. Preocupat și de administrarea averii familiei [9], el lucrează la Sibiu în comisiile pentru „desărcinarea pămîntului urbarial", iar în 22 mai 1855 este numit de împărat în proiectata „comisie de consultare", destinată „să stea alături de șeful țării pentru ca pe acesta prin cunoștințele sale speciale asupra țării și prin lămuririle sale să acorde aprobarea pe care în scopul întregirilor și modificărilor de tot felul asupra proiectului deja admis de maiestate în toate direcțiunile și precizat asupra viitoarei reprezentațiuni naționale" [10]. Împrejurarea este amintită de Dimitrie Moldovan în corespondența trimisă lui George Barit: „Aci îți mai trimet două

---

[5] *Ibidem.* Vezi și Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 262.

[6] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 26.

[7] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 27.

[8] George Barit, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*, vol. III, p. 436.

[9] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 259.

[10] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 36.

copie despre lucrările Guberniului de acum în anul 1855 cînd era vorba să se facă Landesstatute pă baza Patentului despre Grundzüge 31/12 1854—1855. Eu încă fui chemat cu Dorgo din partea românilor. Acia vezi opiniunea mea sub I despre dreptu historic, apoi sub II cum aș fi cugetat eu atuncea împăciuirea națiunilor acia. Aceste le spusei în față la unguri, grof Tholdalagi și Beldi, apoi consiliarul Szabo, et sași, Brukenthal, Herbert. Referentul pentru historie fu consiliarul Grün[n]"[11].

Împrejurarea marchează un moment important în cariera funcționărească a lui Dimitrie Moldovan, scoțînd în evidență prețuirea de care se bucura în ochii autorităților imperiale, dar și promptitudinea sa în folosirea oricărei ocazii favorabile pentru îmbunătățirea situației poporului român din Imperiu. Faptele sale desfășurate de-a lungul mai multor ani l-au recomandat — și aceasta este mai important — încrederii poporului român din monarhie, pentru a cărui soartă a arătat devotament stăruitor. Faptul este mai evident la începutul „perioadei liberale" cînd, conjugate, poziția socială și prestanța națională ale lui Dimitrie Moldovan înregistrează un progres considerabil. Pe de o parte, în 1861, i se atribuie un post de secretar la recent reînființata Cancelarie Aulică a Transilvaniei de la Viena, pe de alta, în planul mișcării naționale, Dimitrie Moldovan, aflat în raporturi strînse cu corifeii mișării românești — George Barit, Alexandru Sterca Șuluțiu, Andrei Șaguna, Ioan Rațiu, Axente Sever și alții — se numără printre personalitățile cele mai influente, este prezent la cele mai importante întruniri politice românești, sau la acelea în care românii au avut un cuvînt de spus: Conferința națională din 1/13—4/16 ianuarie 1861 ținută la Sibiu [12], Conferința regnicolară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia. În 1861 la Sibiu a fost ales membru în comisia permanentă înființată cu această ocazie în scopul de a conduce efortul de emancipare națională a poporului român. În 1862, făcea parte, ca ortodox, dintr-o mare delegație românească formată din Andrei Șaguna, Andrei Mocioni, Anton Mocioni, Emanuil Godju, Vincențiu Babeș, Nicolae Popea, Ioan Popasu, Eudoxiu Hurmuzaki, care a cerut Curții din Viena separarea ierarhiei religioase a românilor de patriarhia din Carlovitz, și a fost primită, în lipsa Împăratului, de arhiducele Rainer, apoi de ministrul Schmerling și de cancelarii aulici ai Transilvaniei și Ungariei, Nádasdy și Forgách [13].

La Cancelaria Aulică a Transilvaniei din Viena se punea problema, pe la sfîrșitul lui 1861, ca Dimitrie Moldovan să fie avansat la rangul de consilier aulic [14]. S-au ivit însă piedici, probabil în urma atitudinii sale în problemele cu care era confruntat poporul român, astfel că nici în ianuarie 1862 lucrurile nu se limpeziseră încă. Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, indignat de piedicile ce i se puneau în cale [15], îl informa pe Dimitrie Moldovan [16] că îi scrisese cancelarului Francisc Nádasdy, intervenind pentru numirea lui, lucru pentru a cărui înfăptuire același mitropolit îl felicita în 9 mai 1862 [17]. Este ultima treaptă pe care Dimitrie Moldovan o urca în ierarhia funcționărească din Imperiu. El va fi pensionat în acest post, odată cu desființarea Cancelariei Aulice în anul 1867. A fost o funcție în care, așa cum vom constata din analiza scrisorilor sale către George Bariț, a putut face și a făcut importante servicii poporului său, nu în dauna altora, ci pentru îndreptarea nedreptăților ce i se făcuseră și i se mai făceau.

---

[11] Scrisoarea VIII.

[12] G. Barit, *Op. cit.*, p. 73, 81.

[13] Idem, *Op. cit.*, p. 130.

[14] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 307.

[15] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.

[16] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 370; scrisoarea din 1 februarie 1862.

[17] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 315.

Activitatea politică propriu-zisă a lui Dimitrie Moldovan luă sfîrșit mai degrabă decît cariera sa funcționărească. Adăugînd la cele spuse demersurile sale din vremea Dietei de la Sibiu din 1863—1864 al cărei deputat a fost, și acelea din cadrul Senatului imperial, la care a fost trimis de aceeași dietă, ca membru în Camera deputaților [18], avem conturul complet al principalelor jaloane ce marchează această activitate. Politică efectivă Dimitrie Moldovan a făcut deci pînă prin 1864, căci la Dieta transilvăneană din 1865 nu s-a mai prezentat [19]. A continuat însă să facă servicii poporului român, apărînd cu înverșunare împotriva atacurilor furibunde la care a fost ea supusă, petiția românească protestatară ce, purtînd 1493 de semnături, fusese înaintată de Ioan Rațiu în 30 decembrie 1866 Cabinetului imperial, de unde a fost remisă Cancelariei Aulice, după bunul obicei al fariseismului habsburgic.

Deși ajuns în retragere după toate canoanele pretinse de același filistinism beamtăresc austriac, Dimitrie Moldovan nu-și găsește din punct de vedere istoric locul decît între funcționarii români înlăturați mai mult sau mai puțin brutal de dualism, ca Ilie Măcelariu, Vincențiu Babeș și alții. A resimțit-o și el, căci pe plan oficial nu mai dă curs nici măcar unor solicitări, măgulitoare după uzanțele vremii, cum este invitația comitelui Pogány György din 19 august 1876 [20] de a participa la adunarea comitatensă pe care o declină, ca și pe o alta, venind de la același comite în 11 iulie 1882, de a participa la festivitățile de primire a prințului moștenitor Rudolf, ce urma să facă cu soția sa o vizită în Transilvania [21]. Urmărește încă, dar de la distanță, mersul acțiunilor naționale, dar înaintarea în vîrstă îl mărginește tot mai mult la cercul familiei, în care îl surprinde moartea, la Sibiu, în 10 iunie 1889. În urma lui, împlinindu-i voia, fiica lui, Johanna, constitui un lăsămînt de 35.000 florini, pentru burse destinate studenților români universitari din Cluj [22].

Schimbul epistolar al acestei personalități de prim rang în mișcarea națională românească, întreținut cu George Bariț acoperă, dacă socotim corespondența păstrată, 30 de ani din viața amîndurora și îmbracă o particulară semnificație istorică. Am spus „cea păstrată" și nu fără justificare căci este greu de crezut, spre exemplu, că între data primei scrisori păstrate în colecția lui George Bariț — 21 august 1855 — și a celei de a doua — 10 ianuarie 1861 — cei doi oameni, aflați, așa cum o indică deja prima scrisoare citată, în relații strînse, să nu-și fi mai scris. Grupul compact de scrisori păstrate, și aceasta este semnificativ, se concentrează asupra anilor 1861—1863, ceea ce se explică fie prin faptul că Bariț le-ar fi păstrat cu mai multă grijă — avînd nevoie de ele pentru politica națională, pentru presă și pentru *Istoria* sa — fie prin împrejurarea că tocmai în acești ani, în virtutea poziției sale oficiale, Dimitrie Moldovan, avînd mai multe de împărtășit tovarășilor săi din mișcarea națională, a scris mai regulat și cu mai multă consistență. Trebuie de asemenea presupusă și posibilitatea efectului combinat al celor două situații asupra componenței și distribuirii în timp a lotului de scrisori trimise de Dimitrie Moldovan lui George Bariț, adunate de acesta în colecție și transmise posterității.

---

[18] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 7.
[19] G. Bariț, *Op. cit.*, p. 344.
[20] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 212.
[21] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan nr. 213.
[22] C. Diaconovici, *loc. cit.*

Semnificația istorică a corespondenței trimisă de Dimitrie Moldovan lui George Bariț constă în primul rînd în bogăția ei informativă, care îmbrățișează aspecte multiple ale efortului politic românesc din anii 1861—1864, și ne ajută în același timp să deslușim ideile emitentului lor în raport cu problematica mișcării naționale, poziția și rosturile lui Dimitrie Moldovan în cadrul acesteia, precum și natura și evoluția raporturilor sale cu George Bariț, importante pentru orientarea principială și tactică a acțiunilor liderilor naționali.

Substanța informativă comunicată de paginile acestor scrisori este preponderent politică. George Bariț va afirma cu ani mai tîrziu: „Un singur om era pe acel timp [1859—60, pînă la 20 octombrie: — n.n.] în Brașov și vreo doi în Sibiu cari se aflau în pozițiune de a primi de la Viena unele știri, care apoi se și adevereau"[23]. Îndreptățirea afirmației poate și trebuie să fie extinsă și asupra următorilor 2—3 ani, așa cum se cuvine să fie transmise posterității numele meritorii ale acelora care, aflîndu-se în interiorul instituțiilor centrale și în apropierea elementelor de decizie din imperiu, s-au folosit de toate posibilitățile pentru a furniza luptătorilor din mișcarea națională românească informații și opinii corecte și de mare utilitate pentru buna orientare a pașilor într-o atmosferă politică tulbure și nesigură. Iată ce spune Bariț în alt loc: „Reichenstein [vicecancelarul aulic — n.n.] era contimpuran cu consiliarii români Vas. L. Pop și Iacob Bologa, care se înțelegeau bine cu dînsul, ca și consiliarul Dimitrie Moldovan"[24]. Asociind la aceasta raporturile sale asemănătoare cu cancelarul însuși, Francisc Nádasdy, cu care se întreținea în legătură cu soluționarea unor probleme presante privitoare la soarta națiunii române [25], avem un exemplu grăitor despre măsura reală a competenței cu care au fost date aceste informații și despre utilitatea lor efectivă.

Informațiile și aprecierile politice cuprinse de scrisorile lui Dimitrie Moldovan către George Bariț se remarcă de asemenea prin oportunitatea lor. Ele veneau într-o vreme cînd erau așteptate cu nerăbdare, cînd au oferit conducătorilor naționali repere sigure de orientare. În plus, servindu-se de ele în scopuri publicistice, George Bariț a scris articole întemeiate și așezate pe un teren informațial sigur, adevărate călăuze politice, a căror nevoie publicul românesc o resimțea în anii de mari prefaceri 1861—1863, cînd se ducea lupta pentru o dietă a Transilvaniei care să repună în drepturi poporul român și confesiunile sale, ceea ce s-a realizat de prima dietă cu majoritatea românească din istoria principatului, aceea din 1863—1864 de la Sibiu. Scrisorile lui Dimitrie Moldovan abordează în general probleme importante la ordinea zilei. Rînd pe rînd sînt luate în dezbatere participarea la Conferința națională românească din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu [26], acceptarea de către români a funcțiilor publice în noua situație [27] socotită o vreme de Moldovan drept o restaurare a „constituționalismului" feudal prepașoptist, pregătirea de către români a Conferinței regnicolare din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia [28], poziția sa în decursul acesteia [29].

Seria scrisorilor cuprinzînd informații provenite din capitala Imperiului începe după data de 7 martie 1861, cînd Dimitrie Moldovan îi scria lui George Bariț: „Eu mîne plec la Viena [pentru a-și ocupa postul de secretar la Cancelaria Aulică — n.n.] și după puțină restaurațiune îți voi împărtăși ce sunt interesante și pă canal străin nu le puteți afla“[30], aceasta după ce în 28 ianuarie 1861 îi trimisese interlocutorului său epistolar un cifru, rugîndu-l să se servească de el[31]. Într-adevăr, urmează detalii despre discuțiile privitoare la soarta Transilvaniei, în Cancelaria Aulică și Guberniu[32], despre numiri importante în posturi de stat[33], despre viitoarea organizare și viitorul comite al sașilor, despre disputele în cercurile înalte de stat în jurul reglementărilor electorale în vederea alegerilor pentru Dieta Transilvaniei, despre rosturile funcționarilor de la Guberniu și Tabla regească în această dietă, despre aplicarea românilor în funcții la Tabla regească[34]. George Bariț este ținut la curent cu privire la atitudinea cercurilor politice maghiare și croate față de Senatul imperial (Reichsrath) și implicațiile bănuite ale acesteia asupra politicii românești[35] despre demersurile deputaților români la Viena și conlucrarea lor cu Dimitrie Moldovan[36], despre șansele cauzei românești în fața puternicilor zilei[37]. O mențiune aparte merită informațiile referitoare la evoluția atitudinii cercurilor de la Curte față de convocarea Dietei Transilvaniei și la conflictul cu Guberniul, condus de contele Mikò Imre, și cu cancelarul Kemény Ferenc (antecesorul lui Nádasdy), care se opinteau în colaborare, în 1861, spre reactualizarea legiuirilor din 1848, inclusiv a legii de uniune a Transilvaniei cu Ungaria și, implicit, spre infirmarea justificării unei noi diete transilvane[38]. Sînt de asemenea trecute în revistă acțiunile de contracarare a insistențelor gubernial Transilvaniei de a zădărnici convocarea unei noi diete a Transilvaniei, acțiuni la care a luat parte și Dimitrie Moldovan[39].

---

[23] G. Bariț, *Op. cit.*, p. 28.
[24] Idem, *Op. cit.*, p. 118.
[25] Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond Dimitrie Moldovan, nr. 265, 267.
[26] Scrisoarea II.
[27] Scrisoarea III.
[28] Scrisoarea III.
[29] Scrisorile VI, VII, X.

Repertoriul informațional al corespondenței în discuție cuprinde și alte amănunte prețioase, cum ar fi știrile despre consfătuirile ținute la Viena de reprezentanții tuturor românilor din imperiu (Andrei Mocioni, Anton Mocioni, Vincențiu Babeș, Iacob Bologa, Ioan Rațiu, Baziliu Ladislau Pop)[40] și acelea privind construirea de căi ferate în Transilvania, vitale pentru viața ei economică și grele de implicații politice[41]. Sub aspect informativ, scrisorile lui Dimitrie Moldovan către George Bariț se mai fac ecoul interesului manifestat de semnatarul lor față de noua societate culturală românească ASTRA și acțiunile inițiate de ea[42], față de efectul articolelor politice ale destinatarului lor în lumea oficială și publicistică din Viena[43], față de alte probleme ale vieții publice a Transilvaniei, ca justa compunere a comitetelor comitatense[44].

Cele 40 de scrisori cuprinse în acest volum constituie în același timp sursa cea mai proprie și autorizată pentru reconstituirea principiilor politice, a concepției cu care Dimitrie Moldovan a participat la conducerea mișcării naționale, oferind în același timp o bază pentru stabilirea poziției sale în raport cu alți reprezentanți ai națiunii române din

---

[30] Scrisoarea XI.
[31] Scrisoarea III.
[32] Scrisoarea XII.
[33] Scrisorile XIII, XVIII.
[34] Scrisoarea XIII.
[35] Scrisoarea XIV.
[36] Scrisoarea XIX.
[37] Scrisoarea XXIII.
[38] Scrisorile XX, XXI, XXII.
[39] Scrisoarea XXII.
[40] Scrisoarea XXI.
[41] Scrisorile XXV, XXVII.
[42] Scrisoarea XXVI.
[43] Scrisorile XXIX, XXXI.
[44] Scrisorile XXVIII, XXIX, XXX

imperiu, în special cu George Bariț. În această ordine de idei, din textul scrisorilor se desprinde constatarea că Dimitrie Moldovan, funcționar imperial și-a pus poate mai apăsat decît alții întrebarea dacă în noua situație românii mai puteau primi funcții publice. E drept că situația lui materială îi permitea o atitudine mai decisă pe acest teren, dar ar fi greșit să se creadă că îi era indiferentă evoluția carierei sale. Era însă ferm hotărît a nu aduce prejudicii cauzei naționale prin urmărirea intereselor sale particulare. Iată de ce a adus problema în discuția Conferinței naționale din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu asociind-o jurămîntului, textului acestuia, ce trebuia rostit de noii instalați în funcții[45]. Scrupulozitatea formală? Numai în aparență, căci formula jurămîntului avea o pronunțată implicație națională pentru românii care juraseră în 1848 credință națiunii lor — Moldovan se număra printre aceștia — iar restaurarea unor instituții prepașoptiste — autonomie provincială, dietele provinciale, comitate (ce înainte erau socotite „nobiliare“) — a stîrnit bănuiala, în lunile nesigure ale lui 1861, că odată cu ele va reînvia blestemul *Approbatelor* și *Compilatelor*, al altor legi feudale, care consfințiseră moartea politică a poporului român și pretindeau de la funcționari formule de jurămînt pe aceeași măsură. Pe linia unui asemenea raționament, el îi declara în 5 februarie 1861 lui George Bariț că nu va consimți să depună jurămînt pe nici o formulă care ar fi contrară jurămîntului de pe Cîmpia Libertății[46]. Numai în această lumină poate fi surprinsă semnificația reală a spuselor lui Dimitrie Moldovan din 23 martie 1861: „Ieri am depus jurămîntul. E loial, îl poate depune fiecare din ai noștri fără de nici una sfială. Seamănă tare cu cel absolutistic; e formula cea veche meternichiană“. Nu este vorba de o prosternare în fața mult hulitului absolutism centralizator — și rămîne de văzut dacă condamnarea a căzut întotdeauna asupra lui cu deplină justificare — , ci de refuzul unui funcționar format în decursul lui, cînd ostentația austro-centristă ocolise totuși sensibilitatea națională a românilor, de a accepta și mai vechi stări de lucruri discriminatoare. El îi scria lui Bariț, în 26 mai 1861, că îi spusese lui Alexandru Bohățel, cu ocazia numirii acestuia în funcția de căpitan suprem al Districtului Năsăud, ca „...o vorbă pe constituțiunea Ardealului pînă atunci să nu pună jurămînt pînă cînd blăstămatele și inhumanele legi nu să delăturesc, adecă legile deshonestatoare de națiunea română“[47]. De aceea Dimitrie Moldovan se simte îndreptățit să socotească absolutismul drept o punte intermediară între„... sistema nainte de 1849...“ și „...sistema acum *făcîndă* [s.n.] constituțională“, pe care nu o repudiază[48].

În strînsă legătură cu cele de mai sus și pe linia aceleași fidelități pașoptiste, desprindem din scrisori condamnarea vechilor „națiuni“ feudale, încercarea de prelungire a unor prerogative ale acestora în anii 1861—1862 și refuzul statornic al legiuirilor Dietei transilvane de la 1848[49], aleasă pe o bază ce contrasta flagrant cu scopurile moderne ce și le arogase în contextul revoluției.

Și pe plan organizatoric, concepția lui Dimitrie Moldovan se vădește, prin scrisorile sale trimise lui Bariț, temeinic așezată pe antecedentul pașoptist și trădează același efort de a impune în politica vremii caracterul oficial al unor organisme naționale românești. „[1]848 — declara el la 6 mai 1861 — fu, dară, adunare națională. Din sînul adunării acesteia ieși un extract (comitet) înzestrat cu toată puterea; acesta fu recunoscut de puterea executivă, adecă de armată. Armata lucra în coînțelegere cu Comitetul nostru. Comitet, Universitate, comitate, scaune etc. fură suspendate, nainte de toate reînvie Comitetul nostru, de facto adunîndu-se la Sibiu [50]. Comitetul aci fu transmutat în Comisiune. Comisiunea primi asupra sa sarcina lucrărei mai departe spre fericirea poporului și spre îndreptățirea lui. Comisiunea ce a făcut? Iată ce să facă: ducîndu-se protocolul sibian la Împăratul, în acesta este menționare că există una Comisiune. Împăratul la acestea nu reflectă nimica, nici Curtea, nici guberniul, *atque qui tacet consentit* și așteaptă acum fapte, mai cu seamă Împăratul"[51]. Acordînd multă importanță Comisiunii alese în ianuarie 1861 la Sibiu [52], Dimitrie Moldovan lasă în textul citat să se întrevadă credința sa, mult mai conturat rostită în alte scrisori, că cheia rezolvării intereselor românești stă în mîna împăratului căruia românii i-au fost și trebuie să-i fie credincioși[53]. „Lîngă Tron și cruțînd interesele lui vom fi și noi apărați. Acesta, în scurt, îi credeul meu politic de astăzi", îi scria el în 6 octombrie 1861 mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu [54], ceea ce se regăsește în scrisorile sale către Bariț. „Eu sum, cum văzuși — îi scria aceastuia — pentru cîștigarea meritului față cu Tronul, luînd noi inițiativa făr de condițiuni, apoi eu te făcui atent și la aceea că alt congres poate să căpătăm însă poate și să nu căpătăm; în cazu — cerînd congres acuma — am umbla ca cînile trecătoriu cu carnea în gură peste punte, care văzînd umbra a perdut și ce a strîns în dinți; adecă bene, male, avusărăm Congres, din congres reieși Comisiunea, Comisiunea există, despre care făcurăm arătare și la Tron; tăcînd, e recunoscută"[55]. În virtutea unor asemenea judecăți cere insistent și în repetate rînduri ca o delegație permanentă românească, în care-l voia și pe George Bariț, să se instaleze la Viena, pentru a putea stărui la fața locului în direcția realizării dezideratelor naționale [56]. Din aceleași considerente, ca o a doua idee tactică, asociată aceleia a unei delegații românești la Viena, el găsește oportună solicitarea unui cancelar român pentru Transilvania [57], pe care o și crede realizabilă, în ciuda scepticismului lui Andrei Șaguna și George Bariț[58].

---

[45] Scrisorile III, IV, XII.
[46] Scrisoarea IV.
[47] Scrisoarea XVIII.
[48] Scrisoarea V.
[49] Scrisorile VII, VIII, X.

Dealtfel, George Bariț nu împărtășea nici opinia despre renunțarea la un nou congres național. Neîncrederea lui Bariț în bunăcredința Curții și în statornicia bunăvoinței sale față de români răzbate și ea din corespondență [59], furnizînd prin elementul contrastant ce-l constituie, dar nu numai prin el, al doilea termen necesar dialogului politic ce trebuie să fi fost schimbul său epistolar cu Dimitrie Moldovan. Nici proiectului său în legătură cu congresul național nu a avut mai mulți sorți de înfăptuire, dar precauția sa, deloc exagerată în acei ani, l-a ferit de naufragiul dureros înregistrat de preceptele politice ale altora. S-ar face o nedreptate lui Dimitrie Moldovan dacă n-am menționa rezervele, prudența sa. „Te fac atent — îi scria el în 6 mai 1861 lui Bariț — că, păcum văd, az-mîne și ungurii și croații o să vină la Reichsrath, și de se va întîmpla aceasta, firește Împăratul se va învoi și la condițiuni cu ei, apoi noi om fi atunci a 5-a roată sau balast în nae..."[60]. A dat însă prea mult credit — ne-o spun scrisorile trimise lui George Bariț — efectului ce trebuiau să-l aibe eventualele strădanii ale conaționalilor săi de a cîștiga încrederea și bunăvoința „proprietarului" care a lăsat înainte „naia" pe seama unui „cîrmagiu" cu mîini nepricepute sau haine [61].

Este adevărat că și evenimentele păreau a confirma, pînă în 1863, justețea acestui fel de a vedea lucrurile. S-a văzut însă, în toamna lui 1864, prin suprimarea dietei de la Sibiu și a legiuirilor sale, unde putea duce încrederea pusă în bunăvoința Împăratului, mai schimbătoare decît o nestatornică carte de joc, și ar fi interesant, dar nu e și posibil deocamdată, de reconstituit gîndurile cu care Moldovan a întîmpinat în 1864 virajul brusc operat de „naia" aceluiași „proprietar", sub impulsul unui vînt schimbat și avîndu-și chiar stăpînul drept „cîrmagiu", spre o reglementare internă cu puternic iz dualist. Dimitrie Moldovan nu a recomandat însă servilismul dinastic — departe de el gîndul — și corespondența stă mărturie, ci instrumente politice și căi de urmat spre ajungerea scopului național. Sub raportul alianței politice scontate, demersul său este pe deplin îndreptățit, căci puterea de decizie se afla într-adevăr în mîinile împăratului. Faptul că din motive greu de bănuit în 1861—1862 planurile sale, întemeiate și realiste în multe puncte ale lor, au fost dejucate, ca și ale altora în fond, de mersul evenimentelor, nu înseamnă mai puțin că a crezut cu tărie și sinceritate în utilitatea lor pentru emanciparea poporului român, pe care dorea cu ardoare să-l vadă eliberat din apăsare.

Din corespondența Dimitrie Moldovan — George Bariț, cunoaștem un spirit politic și un om al vremii sale. Dimitrie Moldovan apare, prin poziția sa, prin legăturile personale, prin mentalitate și prin spirit conciliant în probleme confesionale [62], ca o personalitate de anvergură, la nivelul nevoilor presante și al aspirațiilor spre libertate ale întregului popor român din Imperiul habsburgic. Scrisorile sale dau măsura reală a raporturilor și prieteniei sale cu George Bariț și întregesc cu noi amănunte prețioase figura venerabilă a corifeului național de la Brașov, în special în deceniul al șaptelea al secolului trecut, între români și în Imperiu. În cea mai mare parte noi, informațiile din aceste scrisori aduc revelația unei personalități de un nedezmințit atașament față de poporul său în momente de cumpănă, și înlătură umbra de bănuială a conformismului funcționăresc, ce a planat fără nici o justificare și prea multă vreme asupra acestei remarcabile figuri din trecutul nostru național.

---

[50] Sub forma Conferinței naționale din 1/13—4/14 ianuarie 1861.
[51] Scrisoarea XIV.
[52] Vezi și scrisorile III, IV, XV.
[53] Scrisorile VIII, XV, XVI, XVII.
[54] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.
[55] Scrisoarea XV.
[56] Scrisorile XV, XVII, XX, XXI, XXII.
[57] Scrisoarea XXI.
[58] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.
[59] Scrisoarea XIV.
[60] Scrisoarea XIV.

[61] Scrisoarea XIV.
[62] Scrisoarea XXVIII.

I

Sibiu. 21/8 [1]855

Prea onorate amice!

În 14 iuniu trecu anul de cînd primii de la domnia-ta epistola mîngăitoare că tomul al doilea din *Dicționariul* [1] domnii-tale de curînd o să-l capăt. În urma acestii epistole scriai și domnului Rudolf Orghidan [2] — pă cum mi-aduc aminte în două rînduri —, firește că și bani trimisei pentru opul acesta, dar fără a căpăta cărțile sau numai barem un răspuns.

Prenumeranții-mi fac mie val[3], și au venit acum la presupuneri că poate bani[i] s-au stricat spre alte scopuri etc./ 1

Rogu-te, oamenilor — adecă domnilor Orghidan [4] — a le deschide firea și a-i învăța ca asemenelor întreprinderi să fie mai cu multă atenție, de voiesc a nu fi judecați de materialiști.

Eu de în parte-mi — după ce sum silit a-mi mîntui creditu față cu prenumeranți[i] — de nu voi căpăta cărțile, adecă 11 exemplare din tomul al II-[le]a pînă în ultima luni a ceștia, sau barem răspuns explicătoriu ce e pricina nidemăndării, o să pășesc ca pîrîtoriu în contra domnialor.

Rogu-te, mijlocește pace!

Al domnii-tale sincer amic,

1v *Dimitrie Moldovan.*
K.K. 1° Kreis Comissar/

Cărțile să pot trimete directe mie, supt adresa mea: H[errn] D[imitrie] M[oldovan] K.K. 1° Kreis Comissar, in Hamersdorf, Reispergasse, N. 385; sau supt adresa Herrn... Nedelkovits — Georgie Vla[d](?) sau Georgie Zaharia[6]./ 2

[Adresa:] S[ein]er des Herrn Georg Baritz Wohlgebohren [...] in *Zernești* per *Cornstadt*

---

[1] Este vorba de *Deutsch-romänisches Wörterbuch... Dicționariu germano-român*, alcătuit de George Bariț și Gavril Munteanu; volumul al doilea a apărut în 1854, la Brașov. După cum se vede, Dimitrie Moldovan a intermediat, în 1855, vinderea dicționarului la Sibiu.

[2] Negustor român bogat din Brașov, membru al unei familii care a sprijinit multe acțiuni cultural-naționale românești. A finanțat apariția *Foii pentru minte, inimă și literatură* și a *Gazetei de Transilvania*. În cazul de față se ocupă de plasarea exemplarelor din dicționarul lui George Bariț și Gavril Munteanu, întreprindere în care Dimitrie Moldovan socotește că nu a fost suficient de expeditiv.

[3] Bătaie de cap.

[4] Desfacerea dicționarelor se făcea de firma comună a fraților Orghidan.

[5] Comisar districtual cezaro-crăiesc.

[6] Cumpărători ai dicționarului lui George Bariț și Gavril Munteanu.

II

Orăștie, 10/1 [1]861

Domnule și frate Barițiu!

Am primit una epistolă de la f[ratele] Vasits[1], în care între altele-mi
scrie că d[omnia] ta, pentru unele gure rele, care nu știu cu ce te învinuiesc,
nu vei veni la conferenția în 1/1 în Sibiu [2] țiindă. Eu, și cu mine
sute de mii carii-ți prețuiesc ostenelele d[omniei] tale pentru năcăjită
9 națiunè noastră, ne-am supăra din inimă dacă pă un bărbat ca / domnia-ta
îi în stare una sau mii de guri necumpătate a-l reținea de la
un act pentru toată națiunea momentos[3].

Vino dară, domnule și frate, nu te îndoi nici un minut, și gurile rele amurțind, mulțimea să va îmbucura văzîndu-te, acum ca totdeauna, lucrînd și luptîndu-te pentru viitoriul nostru. / 9v

Frate, după cugetul meu, lucru mai frumos și mai ponderos—acum cînd vedem episcopii noștri la un cuget împreunați — nu am avut și nu vom avea, însă un bărbat ca d[omnia] ta trebuie să fie de față, nu poate lipsi. Rogu-te, dară, dacă ți-este fericirea națiunei noastre la inimă — ceea ce nu m-am îndoit niciodată — vino și iară zic vino!

Cu toată frăția poftindu-te a te vedea, rămîn al dumitale amic,

10 *Dim. Moldovan.* /

---

[1] Pavel Vasici, pe atunci consilier regal pentru instrucția publică în școlile ortodoxe românești din Transilvania.

[2] Este vorba de Conferința Națională Română ținută la Sibiu între 1/13 și 4/16 ianuarie 1861 sub conducerea mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu și a episcopului Andrei Șaguna. Este puțin probabil ca George Bariț să fi intenționat într-adevăr a nu lua parte la conferință. Trebuie mai degrabă presupuse mărunte neînțelegeri prealabile, surmontate cu ușurință, căci nici Bariț în relatările sale despre acele zile nu se oprește asupra incidentului.

[3] Conferința a avut, într-adevăr, o mare importanță pentru mișcarea românească de emancipare, căci în cadrul ei românii din Transilvania și-au putut analiza propria situație și preciza intențiile în contextul politic al vremii. Spre exemplu, protocolul ședinței din 1/13 ianuarie, publicat de George Bariț (în *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Sibiu, 1891, vol. III, p. 71—84) prevede la punctul 4 că românii„... se declară și cu această ocaziune de națiune politică și independentă față cu celelalte națiuni", precedînd astfel înarticularea legală, operată de dieta din 1863—1864, de la Sibiu.

III

[28 ianuarie 1861]

Frate Georgie!

În seara aceea, cînd ne despărțirăm cu neplăcere de la consfătuirea
Comisiunei [1], doream să te mai văd, ca să-mi spui convorbirea cu Horváth[2],
însă pre lîngă toată strădania mea, ducîndu-mă noaptea cu sania
înpreună cu Hodoș et Raț [3] să te caut, nu te mai putui vedea și așa
rămăsei făr'de a ști interesanta vorbire a d-tale cu acela bărbat maghiar.

13 De-mi poți face cunoscută aceea prin scrisoare, / tare m-aș înbucura.

Cetit-ai *Kolosvári Közlöny* din 24 ianuarie N° 14? [4]

Cauza mea, însă cauza noastră cea sîntă în privința purtărei de
oficiu, o făcură de rîs. Am cam știut-o io că asta va ieși. Smulgîndu-i
penele acele care singure aveau puterea de zbor, se răpi puterea lor
13^v^ și rămasă un trup, un trunchi făr'de viață acum / dat lumei de rîs[5].

Eu, frate, de la adunare [6] n-am cerut *svat — tanátsot nem kértem*
— ce să fac, ci am făcut declarațiune motivată, și am provocat adunarea
la deliberare, cum voiește a privi, a lua și a judeca starea oficialilor.
14 Da ce să-ți mai scriu despre aceasta! Noi vorbirăm / și ne convinsărăm
despre ponderositatea, totodată baza, care singură poate fi în purtarea
oficiului. Așa, privii cu direcțiune pentru toți. Hodoș, Pușcariu, Raț [7]
atîta cioplîră la ăst object, pînă cînd stăm compromiși cu toți[i].

Lucrul acesta almentrelea nu să poate vindeca decît cu publicarea
declarațiunei mele *per extensionem*, apoi cu vorbirea lui Șaguna și Șuluț,
apoi [în]cuvi[i]nțarea întregei adunări la ea și provocarea către mine
14^v^ să primesc în interesul public. /

[Î]mi zicèi că vei lua una copie despre declarația mea. Te vei fi
deuitat de ea, însă pă cum știu în momentele din urmă fu declarația
15 mea la Hodoș. Cere-o de la el și o publică în *Gazeta Transilvaniei* / cu
refutare la nerușinatele expresiuni a *Közlönyului.*

Ce să atinge de provocarea lui Șaguna, familiară, către mine
făcută, îi una minciună groasă, cum și alte multe minciuni sunt acolo.
15^v^ Șaguna o astfeli de provocare către mine nu a făcut și, / pe cum bine-mi
cunoaște firea, nici că ar fi îndrăznit a face.

Tare aș voi dacă m[i]-ai face înștiințare ce ai de cuget în cauza aceasta.

Însă publicare dacă voiești a face, poți și de loc mă învoiesc la ea.
Eu nu mă sfiesc față de ungurii et toată Europa.

16 Numai te rog ca / și fața din urmă, adecă a 4ta lature a coalei
din declarațiunea mea, s-o pui făr-de svială, apoi de loc și tot în foaia
aceea și expresiunile a episcopului Șuluț et Șaguna, apoi declarațiunea
mea finală, care *ex abrupto* o zisei.

Frate, de ai ceva mai secret a-mi scrie, întrebuințiază aclusa %
16^v^ cifrare, și te voi pricepe de loc, însă caută pecețile mele, că de curînd /
epistola aceasta mi s-a deschis prin un vînzători.

Axenti [8] astăzi trece pă acia la Viena cu petițiunile către Împăratul.
Mi-a telegrafat, apoi mi-a și scris, și îl aștept în tot minutul.

17 Bine ar fi dacă ai veni / la Belgerad pă 11 februarie, dar dacă
nu poți, să trimeți pă cineva om vrednic[9], eu cuget că de loc după
17^v^ conferință ar fi bine să ne svătuim noi, adecă cei 20 inși a Comi/siunei
de loc după conferință, fiind amîndoi episcopii [10] în Belgerad, că din
Belgerad, dacă nu ne-o place mișcările și hotărîrile Conferinței, să trimetem
18 în numele națiunei protest sau rugări la maiestate, cu / una
deputațiune.

La aceasta noi suntem prin adunarea de la Sibii [11] în totul îndreptățiți.
Scrie și celorlalți membri a Comisiunei să meargă la Belgerad
pe 11 februarie.

Te salut cu toată frăția, a domitale sincer,

18^v^ *Dimitrie Moldovan.* /

---

[1] În decursul Conferinței naționale române de la Sibiu, din 1/13—4/16 ianuarie 1861, respectiv în ultima zi a ei, s-a ales o Comisiune permanentă, cu scopul de a se îngriji de mersul treburilor naționale; din ea făceau parte: Alexandru Sterca Șuluțiu, Andrei Șaguna (președinți), Ioan Alduleanu, Iacob Bologa, Ilie Măcelariu, Pavel Vasici, Anton Veștemeanu, Ioan Pinciu, George Barit, Ioan Pușcariu, Axente Sever, Matei Nicola, Ioan Rațiu, Dimitrie Moldovan, George Domșa, Spiridon Fetti, Iosif Hodoș, Ioan Alexi, Alexandru Bohățel, Alexandru Lazăr (membri).

[2] Consilierul gubernial Horváth István, viitor participant la conferința regnicolară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia.

[3] Iosif Hodoș și Ioan Rațiu, membrii ai Comisiunii permanente.

[4] În numărul respectiv, *Kolozsvári Közlöny* publică procesul verbal al Conferinței naționale române din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu, informații și comentarii pe marginea ei. În general autorul articolului contestă temeiurile protestelor românilor rostite în decursul conferinței, împotriva situației nedrepte care le-a fost creată în Transilvania. El contestă mai ales respingerea întru totul justificată de către români a legalității Dietei Transilvaniei din 1848 și a legilor votate de aceasta.

[5] În versiunea publicată de George Bariț (*Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Sibiu, 1891, vol. III, p. 75) protocolul Conferinței naționale din 1/13—4/16 ianuarie 1861 înregistrează episodul după cum urmează: „D. Dimitrie Moldovan, supunîndu-se deliberării adunării ca să primească postul de oficiu la care e chemat în calitate de secretar la Curtea aulică transilvană sau ba, Adunarea a declarat că primirea posturilor depinde de la convicțiunea individuală a respectivului; ci dacă jurămîntul care e de a se pune de un român chemat la oficiu ar fi în contra intereselor națiunii române, atunci adunarea ar dori ca românii să nu primească posturi de dregătorie". În legătură cu deschiderea ședinței a treia, din 3/15 ianuarie 1861, Bariț spune (*op. cit.*, p. 76): „Episcopul br. de Șaguna deschide ședința cu o cuvîntare în care arată necesitatea de a primi posturi de oficiu public...". Despre același moment *Kolozsvári Közlöny* (nr. citat) relatează: „Cu această ocazie a luat cuvîntul Dimitrie Moldovan cerînd sfatul adunării: ce să facă cu numirea lui de secretar aulic, deoarece nu se poate hotărî să o accepte ori ba, nefiind sigur ce fel de jurămînt va fi obligat să depună, pentru că el nu depune jurămînt contra intereselor națiunii sale! La aceasta i-au propus ca deocamdată să primească numirea, dar dacă mergînd sus va vedea că în jurămîntul său sînt cuprinse numai interesele și unirea numai a celor trei națiuni [maghiari, sași și secui, — n.n.] și egalitatea de drepturi pentru religia sa nu este cuprinsă în el, să-și dea demisia [...] Însă marți [a doua zi — n.n.] Șaguna a revenit asupra lui spunînd că găsește foarte „patriotică" declarația lui Moldovan, dar în gneral îi sfătuiește pe toți ca să primească toate acele funcții în care au fost numiți; în ceea ce privește jurămîntul, el crede că în acesta va fi amintită doar *Diploma din 20 octombrie* și legile țării; în final, adresîndu-se lui Moldovan, cu voce familiară, i-a sugerat să se

sfătuiască și cu soția lui, și dacă și ea este de acord, să se ducă la Viena și să-și ocupe postul. La care cuvinte s-a produs mare ilaritate". Finalul l-a nemulțumit pe bună dreptate pe Dimitrie Moldovan, căci el pare menit să pună, printr-o glumă de prost gust, sub semnul ridicolului o problemă de o reală importanță pentru românii care aspirau la funcții în stat. Dacă lucrurile s-ar fi desfășurat așa cum relatează ziarul clujean, ar fi greu de explicat hotărîrea cu care Moldovan îi cerea lui George Barit publicarea in extenso a cuvîntării sale, a lui Șaguna și Șuluțiu; vezi textul complet al declarației lui Dimitrie Moldovan în T. V. Păcățian, *Cartea de aur*..., vol. II, ed. a doua, Sibiu, 1904, p. 202 – 204, în care el afirmă că în nici un caz nu va jura pe textul cuprins în constituțiile vechi ale Transilvaniei; vezi în această privință și textul scrisorii IV.

[6] Conferința națională din 1/13–4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu.

[7] Iosif Hodoș, Ioan Pușcariu, Ioan Rațiu.

[8] Axente Sever făcea parte din comisiunea însărcinată de Conferința națională din 1/13–4/16 ianuarie 1861 să înmîneze Împăratului două petiții, care cereau ca viitoarea dietă a Transilvaniei să reglementeze prin lege situația românilor (ca națiune) și a confesiunilor lor și ca românii să fie reprezentați în toate oficiile și organismele publice ale statului în proporția numărului lor. Axente Sever a mers și el cu ceilalți membrii ai comisiei la Viena, dar au ajuns acolo numai prin iunie și au fost primiți la 1 iulie 1861 de Împărat. Întîrzierea se datorează și faptului că textul celor două documente nu a putut fi definitivat în decursul conferinței și că această sarcină a revenit Comisiei permanente, așa cum reiese dintr-o scrisoare trimisă în 31 ianuarie 1861 de Dimitrie Moldovan lui Axente Sever (Bibl. Academiei R.S.R., fond George Bariț, filele 11–12). Reiese așadar că deși cele două acte sînt o emanație a Conferinței naționale din 1/13–4/16 ianuarie, redactarea lor este ulterioară și a fost realizată de Comisia permanentă.

[9] Este vorba de viitoarea Conferință regnicolară, convocată pentru 11 februarie 1861 la Alba Iulia.

[10] Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu și episcopul Andrei Șaguna.

[11] Ținută la 1/13–4/16 ianuarie 1861

IV

[5 februarie 1861]*

....

că dacă să va cere de la mine un jurămînt care nu va fi conform cu convicțiunea mea, adecă va fi în contra jurămîntului meu depus la Blaș, atunci io voi face călătoria aceasta în deșert, pă lîngă toate că eu nu mă învoiesc a merge și la întîmplarea aceea că (cerîndu-să de la mine un jurămînt poate după sau în conglăsuire cu sistema veche) acela să nu-l depun. Aci însă trebuie să-mi exprim neodihna și îngrigirea față cu alți ai mei frați naționaliști și patrioți, cari chemați fiind de la un corn de țară în altul, sau tocma și la Viena, apoi necunoscînd forma jurămîntului, vor veni în cel mai mare periclu, făcînd călătorii cu chel-
30 tuieli mari, apoi / cerîndu-să de la ei jurămînt nepotrivit, și rămînînd credincioși convicțiunei lor, vor trebui să resigneze și așa să să facă jertfa călătoriei întreprinsă, ceea ce pe cei mai mulți ai noștri i-ar aduce la datorii înfricoșate, în urmare la desperațiune. Aș dori dară ca spre întîmpinarea acestor fatalități, forma jurămîntului să ni să facă nainte de toate cunoscută.

Io din parte-mi mă voi duce la Viena, și de să va cere de la mine jurămînt potrivit, îl voi depune, iară de-mi va îngreuna cunoștința și nu să va acomoda convicțiunei mele, nu-l voi depune[1].

Adunarea fu mulțămită cu declarațiunea aceasta și b[aronul] Șaguna-mi admanuă decretul depus pă masa conferenției în *ante die*[2]. Unicul Ladai [3] să exprimă că poate că finitatea pasului meu acestuia
30v nu o pricepe, însă cugetă că tot objectul / acesta ar trebui privit ca un ce privat. Care expresiune însă adunarea nu o părtini.

Aceste sunt la care îmi aduc aminte. Poate că or fost și mai multe, însă săriră una peste alta, apoi să întinsă vorba la alte objecte.

Discursul cu H [4] mie comunicat m-a interesat. Îți mulțămesc că mi-l comunicași, așa am ocaziune cu el în Alba Iulia despre acela a vorbi.

Axenti[5] p-acia încă nu o trecut și poate nici că va merge. Cu plecarea lui Axenti în sus [6] nu știu ce pedeci sunt. De la Blaj îi trămiseră și bani de cheltuială, apoi totodată îl provocară să descopere baronului Șaguna ca să să trimeată și de la Sibiu cineva. El făcu aceasta, însă de acolo, pă cumu-mi scrie el cu indignațiune, îi veni categorica
31 provocare telegrafică: „*Ich bin mit dem Beschluss / von Blasendorf nichteinverstanden, und bitte Sie mir diese Schriften* (adică reprezentațiunile cătră Împăratul) *alsogleich herzuschiken, F. Șaguna, Bischof*"[7].

Acum, ce o fi făcut b[aronul] Șaguna cu acele știe D[umne]zeu. Eu trebuie să mărturisesc că Comisiunea [8] sminti cînd să despărți neisprăvind lucrul de adunare nouă [9] încredințat, adecă reprezentațiunea. Eu așteptai în Sibiu pînă vinerea de atunci sara, însă nu putui aduce la cale să capăt protocolul, ca să facem noi acia la Orăștie reprezentațiunea — cum o fi făcută — trimeas-or nu știu, însă în tot chipul ar fi bine să fie ace[e]a dusă naintea conferenții[10]. Eu scriai și la Sibiu lui Vasici[11] ca să să trimeată, de nu altmintrelea, și pă poștă.

Axenti încă nu mi-o comunicat scrisoarea d-tale, despre care faci mențiune, ca s-o cetesc și io și Domșa[12]. Domșa te salută cu toată cordialitatea și te poftește să vii la Belgrad, însă fă ce îi mai de lipsă.

Al domnitale sincer frate,

31v *D. Moldovan.* /

---

* Începutul scrisorii nu s-a păstrat.

[1] În legătură cu problema jurămîntului ce urmau să-l depună funcționarii denumiți în noua situație politică vezi scrisoarea III, nota 5.

[2] Cele relatate pînă aici se referă la începutul celei de a treia ședințe a Conferinței naționale române, desfășurată la Sibiu, între 1/13 și 4/16 ianuarie 1861. „Decretul" în discuție este hotărîrea adoptată de Conferință în ședința precedentă, a doua (2/14 ianuarie), care îndruma pe viitorii funcționari români a primi posturi și a depune jurămînt, dacă acesta nu contravenea, prin conținut, intereselor națiunii lor. Aceste amănunte nu figurează în textul publicat al protocoalelor.

[3] *Augustin Ladai*, funcționar imperial, din 25 aprilie 1861 pînă în 1867 a fost comite suprem în comitatul Alba Superioară.

[4] Consilierul gubernial Horváth István, viitor participant la Conferința regnicolară din 11 februarie 1861, de la Alba Iulia.

[5] Axente Sever.

[6] Plecarea lui Axente Sever la Viena era în legătură cu prezentarea celor două „reprezentațiuni" adresate împăratului de Conferința națională română din 1/13–4/16 ianuarie 1861; vezi în această privință și scrisoarea III, nota 8.

[7] „Eu nu sînt de acord cu hotărîrea de la Blaj și vă rog să-mi trimiteți acele înscrisuri deîndată aici. B[aron] Șaguna, episcop".

[8] Comisiunea permanentă, stabilită de Conferinţa naţională română din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[9] Aceea din 1/13—4/16 ianuarie 1861; avem aici dovada clară a afirmaţiei de mai sus (scrisoarea III, n. 8), conform căreia documentele adresate de Conferinţă Împăratului nu au fost definitivate în decursul acesteia, ci au rămas în seama Comisiei.

[10] Conferinţa regnicolară, programată pe data de 11 februarie 1861, la Alba Iulia.

[11] Pavel Vasici.

[12] George Domşa, consilier cezaro-crăiesc; textul scrisorii nu se cunoaşte.

V

Orăştie, 7/2 [1]861

Stimate domnule et frate!

După ce expediai epistola mea din 5 lunei c[urente], îmi adusăi
aminte de provocarea domnitale în a 3-a şedinţa către mine facută,
că adecă să-mi păstrez sîngele rece. Îmi trăsăi sama că aceasta fu cînd
adusăi aminte (atunci cînd isprăvii discursul despre jurămîntul ce poate
să va cere) [1] că nici cu modalitatea chemărei mele la postul de secretariu
nu poci fi mulţămit, ba mă aflu gravat, după ce baronul de Kemény [2]
decretul mi-l trimisă directe supt pecetă privată, ca cînd eu în aceşti
19 ani n-aş fi fost în oficiu [3]. Aşteptam ca asemenea decret să-mi fie /
trimis prin Locoţiinţă, adecă Gubernul care să află în funcţie, prin
care primind decretul să fiu totodată cu onoare et cuviinţă desărcinat
din oficiul purtat, mărturisind că, pre lîngă toate că şi io sum stimătoriu
sistemei constituţionale şi port bucurie mare cît de curînd a
intra în acea sistemă, însă nici sistema din anii trecuţi nu trebuie
dispreţuită, care trebuie privită ca una punte trecătoare de la sistema
19v nainte de (1)848 în / şi la sistema acum făcîndă constituţională. Şi
dacă privim la adunarea noastră de faţă, strînsă între murii
ceşti sînţi[4], putem zice că nainte de [1]848, de ne era iertată
una astfeli de adunare, prea greu puteam vedea o inteligenţă aşa măreaţă
ca acum. Şi aşa, cu tot dreptul şi toată cuviinţa putem mulţămi
sistemei aceşti mijlocitoare fericirea şi propăşirea noastră din anii cei
mai recenţi. Aşa fu, iubite frate et amice, cauza cînd d-ta ca mai tînăr,
20 văzîndu-mi focul, provocaşi / pă bătrînul Moldovan la sînge rece. Frate,
sîngele meu să va răci în mormînt.

Al domnitale sincer amic.

Moldovan

Domşa[5] e nemulţămit cu motivarea pusă în *Protocol* despre modul
alegerei bazat pe *Diplomă*[6]. El zice că, după ce cu toţi ne-am
mulţămit cu motivarea lui, de ce s-a delăturat motivarea aceea şi s-a
pus alta? Apoi vedeţi ca numele lui să rămînă aşa cum să scrie el
20v — Domzsa — aşa pofteşte el. Poate că-l voi duce la Belgerad. [7] /

---

[1] Eroare a lui Dimitrie Moldovan; el plasează la sfîrşitul şedinţei a treia a Conferinţei naţionale româneşti din 1/13—4/16 ianuarie 1861 intervenţia sa în problema jurămîntului viitorilor funcţionari de stat (vezi scrisoarea III, notele 4—7), cînd de fapt ea s-a produs la încheierea celei de a doua (din 2/14 ianuarie 1861), aşa cum relatează textele protocolului, publicate de George Bariţ şi T. V. Păcăţian. În 2/14 ianuarie George Bariţ l-a îndemnat la moderaţie pe Dimitrie Moldovan, căci declaraţia acestuia se termina cu o notă foarte decisă. „Eu — spunea Moldovan — răspund foarte uşor că atunci [în anii neoabsolutismului — n.n.] eram cu toţii priviţi ca naţiune austriacă, însă acum de maturi declaraţi şi îndreptăţiţi la lucrarea fericirei patriei noastre, a Transilvaniei. Atunci eram inşi austriaci, acum sîntem inşi români, buni fii ai patriei noastre. În anul 1848 am jurat naţiunii mele, patriei şi dinastiei, jurămînt fundat pe baza egalei îndreptăţiri. Domnilor, eu nici jurămîntul din 1848, nici cel după aceea pus nu l-am călcat, nu-l voi călca. Eu nu pot pune alt jurămînt, mie necunoscut. Cel care mi se va cere poate fi cel cuprins pînă acum în constituţiunea Ardealului, iar eu pe acela nu-l pot depune.

Şi aşa sper că marele principe al nostru [id est împăratul, n.n.] acest pas al meu nu-l va lua în nume de rău".

[2] Kemény Ferenc, preşedintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei.

[3] În calitate de comisar districtual.

[4] Aluzie la Conferinţa naţională română din 1/13—4/16 ianuarie 1861, ţinută la Sibiu în clădirea Teologiei ortodoxe.

[5] George Domşa (Domzsa), consilier cezaro-crăiesc.

[6] Diploma imperială din 20 octombrie 1860.

[7] Adnotarea lui Bariţ pe f. 19r: „7 febr. [1]861. Sînge rece. Sistemă."

VI

A[lba] Iulia, 14/2 [1]861

Mult stimate frate şi amice,

Soartea voi ca io a doua ziuă a Conferinţei [1], în care aceasta s-a şi încheiat, să nu pot [a] mă înfăţioşa, ca cu grai să le zic aceea ce-mi dorea inima. M-am răcit sau m-am ciomorluit [2] şi asta fu cauza fatală de-mi turbură stomahul, apoi cugetam că a doua zi nu să va încheia Conferinţa şi oi veni la rînd, că eu încă luni eram gata spre vorbire, dară nu puturăm reieşi, tocma nici episcopul Şaguna nu putu veni la cuvîntare, că ungurii unul după altul bombardau pentru opiniunea lor[3], apucîndu-se şi de români, da mai tare de saşi, pentru opiniunea lui Schmidt[4].

Însă, după cugetul meu, nu face nimica după ce în scris mai
23 adăugai cîte unele, anume atacarea / legei de alegere, care am fost
uitat-o, şi tare mult militează pentru opiniunea noastră, vei vedea
din aci alăturatul act, adecă declaraţiunea mea[5].

Aceasta o trimesei încă ieri de dimineaţa prin advocatul fratele Raţiu [6] la cancelariul Kemény[7], cărui dîndu-o şi zicîndu-i de ce nu putui merge marţi, îl rugă ca să o adauge la protocol.

Kemény îi zisă în auzu mai multor unguri prezenţi, că însuşi el cu mîna va o transpune la protocol.

Actul acesta de aceea ţi-l trimet domniii-tale că d[omnia] ta pă
23v mine mai bine mă vei pricepe ce voiesc eu cu el, / apoi îl vei întrebuinţa
după împregiurări, la *Gazeta* [8] sau oriunde; însă, după cum vei precepe
de loc, cugetul meu — vorbind ungureşte — a fost ca să mă priceapă
ungurii, să nu falsifice vorbirea cu traducerile lor cele blăstămate, apoi
dacă or ataca principiul nostru, să le răspundeţi cu vorbele mele.

Eu cuget că nu ar strica ca acum de loc să pui în *Foaia*[9] *Gazetei* și ungurește vorbirea aceasta, adecă după modul legilor imperiale, adecă în una coloană românește, în cea altă ungurește. Așa, vor căpăta, să zic în origine, actul nostru ungurii din Ardeal, apoi și românii din
24 toate unghiurile, pînă la Paris. /

. Aș cugeta să reflectați la objectul nobililor de *Gal*[10], nouă cestionați. Adecă Gal, membrul conferinței, zisă că din 16 mii insurgenți nobili, fusără 7 mii nobili români. Reflectați: așa este! Însă aceș[tia] fură români curați. Însă cît mai cedează din numărul ungurilor nobili insurgenți? Adecă din renegați români noi reclamăm *qui ad numerum* mai puțin, și din aceștia jumătate. Răspunde-mi, rogu-te, cît vei primi epistola aceasta, ca să mă odihnesc că ai primit-o la mînă.

Scrie-mi pînă cînd mai ești acasă.

Al dumitale sincer amic,

24v *Dimitrie*[11].

---

[1] Conferința regnicolară din 11 februarie 1861, de la la Alba Iulia.

[2] Intoxicat.

[3] Au vorbit: episcopul catolic Haynald, contele Teleki Domokos, Horváth István, Boér Farkas, contele Mikò Imre, Zeyk Károly și alții; au cerut reactualizarea legilor votate de dieta din 1848, inclusiv aceea care prevedea uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

[4] Conrad Schmidt, reprezentant al sașilor; a cerut, în esență o nouă dietă a Transilvaniei, căci „Legea de la 1848 dă numai libertate individuală, pe cînd românii și sașii pretind libertate politică-națională“ (T. V. Păcățian, *Cartea de aur*..., voi. II, Sibiu, 1904, p. 247); propunea însă o reprezentare pe clase, interese, orașe, nu în proporție numerică.

[5] Aceasta respinge valabilitatea legilor din 1848 și a celor precedente revoluției.

[6] Ioan Rațiu.

[7] Președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei de la Viena, Kemény Ferenc, a condus dezbaterile Conferinței regnicolare din 11 februarie 1861.

[8] *Gazeta Transilvaniei.*

[9] *Foaie pentru minte, inimă și literatură.*

[10] Gál I., unul din reprezentanții maghiari la Conferința regnicolară din 11 februarie 1861.

[11] Adnotarea lui Bariț la f. 24v: „Dimitrie Moldovan, mai tîrziu consiliariu la Viena“.

VII

Orăștie, 15/2 [1]861

Stimate frate și domnule amice!

Cu poșta de la Zibot[1] de ieri îți trimisăi declarațiunea mea[2] ce o eram să vorbesc la conferința[3], însă mă opăci foalele. Caută,
25 rogu-te, la poștă, trebuie să fi primit / pînă acuma.

Ți-o trimesăi recomandată. Număru recipisei de la poșta din Zibot e 18. Păstă puțin timp ți-oi trimete și opiniunile mele din [1]855[4], cînd era să facem *Landes Statute*[5]. Atunci și ungurilor și sașilor, apoi tocma
25v și / ocîrmuirei le dădui nedreptățile în nas. Acum nu putui, însă *quod difertur non aufertur*[6]. Mai venia ea vremea.

Te salut pîn-atunci. Scrie-mi, dacă te duci cui să adresez cărțile.

Al dumitale amic,

26 *Dimitrie.* /

---

[1] Zibot, azi Șibot, comună în județul Alba.

[2] Vezi scrisoarea VIII, text și nota 3.

[3] Conferința regnicolară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia.

[4] Vezi documentul la B.A.R.S.R. fond George Bariț, filele 2—7.

[5] Statutele țării.

[6] Ce se amînă nu se abandonează.

VIII

[Orăștie] 17/2 [1]861

Frate Georgie,

Stimate amice!

Cuget că pînă acum vei fi primit declarațiunea mea dată în scris și trimisă lui Kemény[1] prin Rațiu[2], care declarațiune Kemény încă în Belgerad — apoi în ființa de față a multor magnați — o primi și promisă lui Rațiu că el însuși o va petrece-o la protocol[3].

Cetind gazetele maghiare, aci provocau cu toții la *votorum pluralitate*. Aceasta însă e bine atacată în declarațiunea mea.

Apoi atacai și legile, însă din punct de vedere a țăranilor unguri, sași, secui et români.[4]

Unguri[i] în Conferință mai zisără că cu adevărat Blașiu, adecă adunarea noastră din Blaș, au protestat în contra uniunei, însă totuși
21 s-au dus români de-a noștri la Dieta / din Pesta și apoi nici nu o mai zis nimenea nimic în contra uniunei.

Eu ți-am fost dat la Sibiu una copia despre articulul mieu în *Wiener Zeitung* d[at]o 10 iuni [1]848, în care începui articulul cu: „*Die gewallthätig ausgesprochene Union Siebenbürgens mit Ungarn* ...“ apoi fu subscris de mine *Demeter Möldovan Siebenbürgische Romane*.

Tot acest articul au ieșit și în *Siebenbürger Bote* în [1]848 luna lui iunie și în *Budapesti Közlöny hivatalos lap* N° 7 d[a]to 15 iunie [1]848. Acest articul destul de lămurit arată protestul nostru[5].

Vezi în *Kolosvári Közlöny* N° 22[6], sau în *Korunk* unde zic ungurii că de ce au umblat Moldovan — adecă io — la Orăștie după post de
21v deputat pentru Dieta din Pesta în anul [1]848, / asta îi minciună, că eu după post de deputat nicicînd în vremea aceea nu am umblat, nici nu puteam umbla, că eram la Inspruch, mai tîrziu la Pesta, unde ne-o îndreptat Împăratul Ferdinand să dăm cerințele noastre palatinului. Acolo adevărat că am fost și io, îndreptați fiind de Împăratul, căruia totdeauna i-am fost noi românii ascultători, însă după ce văzurăm că palatinul cauza noastră nu o poate duce la cale și dieta ungurească în privința românilor nu făcu nimic, și pretensiunile noastre nu le iau la dezbatere, ne dusărăm la prezidentele Batthyány[7] și cerurăm post,
22 eu, Dunka, Ighian și, cuget, Bran și Cipariu[8], unde provocîndu-ne /

Batthyány în luna september [1]848 să așezăm poporul în Transilvania, care s-o răsculat, îi zisărăm că noi, ducîndu-ne în Ardeal, nici pro nici contra nu vom putè face ceva, după ce nici noi nu ducem nimic decis poporului în cauza lui.

Aci îți mai trimet două copie despre lucrările Guberniului de acum în anul 1855, cînd era vorba să să facă *Landesstatute* pă baza *Patentului* despre Grundzüge [9] 31/12 [1]854—[18]55. Io încă fui chemat cu Dorgo [10] din partea românilor. Acia vezi opiniunea mea sub I despre dreptu istoric, apoi sub II, cum aș fi cugetat io atuncea împăciuirea națiunelor [11] acia. Aceste le spusei în față la unguri grof Tholdalagi și Béldi, apoi consiliariului Szabó, la sași, Brukenthal—Herbert. Referentul pentru istorie fu consiliariul Grün[n]. De-ți mai trebuie deslușire, întreabă-mă și-ți voi da.

Al dumitale amic,

22v *Moldovan.* /

---

[1] Baronul Kemény Ferenc, președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei.

[2] Ioan Rațiu, avocat și militant național român.

[3] La Conferința regnicolară din 11 februarie 1861 convocată la Alba Iulia de autoritățile imperiale pentru ca cei 40 de reprezentanți ai românilor, maghiarilor și sașilor (8 români, 24 maghiari, 8 sași) să-și dea părerea, cu vot consultativ, asupra unui proiect care, devenind lege electorală, să servească la alegerea deputaților viitoarei diete transilvănene. Dimitrie Moldovan, unul dintre cei 8 români participanți, fiind bolnav, și-a înaintat opinia în scris, predată — așa cum se vede din textul scrisorii — de Ioan Rațiu, baronului Kemény Ferenc, pentru a fi trecută în protocol. În vederea alegerii deputaților noii diete, Dimitrie Moldovan respinge atît valabilitatea legilor dinainte de 1848 cît și a celor din 1848 și se alătură opiniilor formulate în 11 februarie de mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu; acesta cerea, în esență ca „Toate beneficiile patriei și dreptul reprezentațiunei și al alegerii la dietele țării să se împartă între națiunea română și celelalte conlocuitoare surori națiuni, cu acea dreaptă măsură și în aceeași proporțiune cu care măsură și în care proporțiune națiunea română pe lîngă celelalte conlocuitoare și surori națiuni poartă greutățile publice și la apărarea patriei comune contribuie cu bunurile, sîngele și cu viața ei [...]“; vezi T. V. Păcățian, *Cartea e aur*, vol. II, p. 245—246.

[4] În opinia scrisă a lui Dimitrie Moldovan, el spunea în această privință: „Dar aici în § 4, litera C. și acea greutate mai este pentru săteni că aceștia, afară de darea capului, au să arete un cens de opt florini și încă după tabela de dare din 1848, dacă voiesc să aibă drept de alegere. Sistema aceasta, după opiniunea mea, e nedreaptă nu numai pentru românii care posedă astăzi același drept propriu ci pentru foștii iobagi săcui și sași, și încă cu atît mai vîrtos, dacă privim litera *a*) din acest paragraf, după care pe aceia care în înțelesul articolului 12 de lege din 1791 au fost cu vot în adunări comunale, la alegerea deputaților pentru dietă îi vedem îndreptățiți chiar și atunci dacă ar fi fost mai nainte mărginiți în exercitarea acestui drept“ (T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. II, p. 259).

[5] Protestul românilor împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

[6] *Kolozsvári Közlöny*, nr. 22 din 7 februarie 1861, afirmă într-adevăr că Dimitrie Moldovan ar fi încercat să obțină un asemenea mandat de deputat. Lucrul nu poate corespunde realității din moment ce el nici nu se afla în Transilvania.

[7] Bathyány Lajos, prim ministru, o perioadă, în timpul revoluției din 1848.

[8] Paul Dunca, probabil Iosif Ighian, Ioan Bran și Timotei Cipariu.

[9] „Patenta despre principii“ din 31 decembrie 1854.

[10] Gabriel Dorgo, pe atunci director al școlilor românești din Transilvania.

[11] În prima din cele două anexe Dimitrie Moldovan arăta că adevărații privilegiați erau înainte vreme nobilii (secui și maghiari, printre care se găseau și puțini români) în comitate și printre secui, iar în Fundus regius nu se făcea deosebire de religie și apartenență etnică între cei ce aveau proprietate, în privința anumitor atribuții publice. Nu pot deci fi contestate pretențiile justificate ale românilor, în virtutea dreptului istoric, sub pretextul că ei ar fi fost în exclusivitate un popor de supuși, căci nobili erau și printre ei și mulți țărani maghiari au fost iobagi. Noțiunile feudale de „națiune maghiară“, „națiune săsească“, „națiune secuiască“ nu pot fi extinse asupra întregii populații maghiare și săsești în detrimentul românilor, a căror nobilime s-a pierdut de-a lungul secolelor în mare parte în rîndul nobilimii maghiare; a doua anexă a lui Dimitrie Moldovan, aceea în care vorbea de împăciuirea naționalităților, nu se cunoaște.

IX

Orăștie, 27/2[1]861

Iubite amice.

Tocma sum în plecare cătră Boița și așa cu iutele următoarele:

Axenti [1] cu Nicola [2] fusără acia la mine, apoi petrecurăm la Domșa [3] sara, ne așezarăm în opiniune că făcîndu-se uniunea [4] apoi nu va fi destulă rezistenția pasivă. Știe D[umne]zeu unde vom reuși,
27 însă ungurii / reușiră cu îndrăzneala lor oarbă, neloială, apoi noi cu loialitate, și mai cu samă dreptate, nu putem sminti[5].

Domșa nu-ți putu trimete deducția lui [6], că în pripă nu o știe face, apoi să și necăji că atîta atenție nu mai avu opiniunea lui, că s-a
27v delătura[t]. Adecă aceea ce o dădu la Rațiu [7] să o cetească / și o și ceti, s-a pierdut. Io zisăi lui Axentie să întrebe pă Rațiu după ea, și găsînd-o să ți-o trimeată.

Poate că oi găsi io însemnările mele cu cerusa despre ăst lucru și de le voi găsi între scrisorile mele ce le am la Boița de loc ți le voi trimete.

De voiești a-mi scria, trimete epistola la *Boitza*, *Solymoser Bezirk* [8]. Să ne vedem sănătoși.

Al dumitale amic,

28 *Dimitrie.*/

---

[1] Axente Sever.

[2] Matei Nicola, notar public în Alba Iulia.

[3] George Domșa.

[4] Cu Ungaria, impusă dê nobilimea maghiară.

[5] Speranță deșartă, dezmințită de evoluția ulterioară a lucrurilor.

[6] Opinia formulată de el în decursul Conferinței naționale române din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu.

[7] Ioan Rațiu.

[8] Boița, cercul Solymos, astăzi în județul Hunedoara.

X

Boița, 1/3 [1]861

Onorate amice!

Sosind acia la Boița de loc am cotat după declarațiunea, respective opiniunea lui Domșa [1], și găsind-o i-am și trimis-o, cu acea rugare ca el însu[și] să ți-o trimeată.

32 Cuget că nu va întîrzia, iară la cazul acela, / că pînă luni să nu
o capeți, apoi scrie-mi de loc cu poșta de luni una epistolă cu adresa
mea, la stațiunea Dobra [2], unde io în miercurea viitoare, adecă în 6
martie, oi dormi la Postmeisteru [3], vărul meu, și oi căpăta epistola
cu bună samă.

32v Opiniunea mea, respective declarațiunea mea la Belgrad [4], / dată
încă, nu o ieșit în gazete. Ar fi bine să nu să întîrzie. Îi de lipsă pentru
baterea pluralității, pentru baterea legei din [1]848, apoi pentru baterea
națiunei maghiară[5], findcă aceasta pînă în [1]848 încă nu a existat ci
numai nobilimea. Apoi dacă voiește să existe caută să facă pași cu noi
33 asemenea. / Bagă sama la pasagiu unde vorbesc io despre [i]obagi, zic
„*Ez a már meg történt váltás után ugy is érvénytelen*“ [6].

Voiesc a zice că iobagii român (sic!) nu s-a eliberat, fără este răscumpărat [7]. Nu are românu a mulțămi pentru libertate la ungur. De la Viena mai multe.

A dumitale sincer amic,

33v *Dimitrie.*/

---

[1] Vezi scrisoarea IX, nota 6.

[2] Comună în județul Hunedoara.

[3] Diriginte de poștă.

[4] Alba Iulia. Vezi scrisoarea VIII, nota 3.

[5] Cuvîntul națiune este folosit aici în înțelesul feudal, adică nobilimea.

[6] Acest lucru după răscumpărarea ce a avut loc dealtfel nu mai are valabilitate.

[7] În sensul de „nu a fost eliberat, ci s-a răscumpărat“.

XI

Dobra, 7/3 [1]861

Prea iubite amice!

Epistola-ți la Dobra adresată îmi veni, mă află încă acia. Rău
îmi pare dacă Domșa nu-ți va fi trimis declarațiunea lui la timp că
o trimeteam d-tale directe, dară întîmplîndu-să că el în una sau alta
34 ar avea a face schimbare, asemenea delicată / responsabilitate nu putui
lua pă mine, că multe făcui numai după aducere aminte

Io totodată îi scriu că rău mi-ar pare dacă s-ar fi opăcit lucru [1].
Io mîne plec la Viena și după puțină restaurațiune iți voi împărtăși
34v ce sunt interesante și pă canal străin / nu le puteți afla. Aș voi însă ca să-mi
scrii directe la Viena, post restant, pînă cînd te afli la Brașov, apoi
unde și pînă cînd vei fi afară de Brașov.

Activitatea de guvern luată ne lesni pusăciunea. Acum alegeri
bune la dietă și Reichsrath, și ne vom afla cu repezeală impozantă
35 în pusaciunea competentă. /

Io cu jurnalistica acum de vo 10 zile nu fui în regulată legătură, aflîndu-mă ocupat cu cauze private la Boița, nu știui întîmplările din

afara monarhiei. Una însă auzii și cu ochii cetii că Varșovia[2] încă s-a mișcat, ce Ursului nu-i place. Lucruri de cea mai mare ponderanță vom vedea.

Te salută cu toată frăția,

35v *Dimitrie.*/

---

[1] Se referă la acțiunea Comisiunii permanente de definitivare a celor două „reprezentațiuni“ care trebuiau trimise împăratului din însărcinarea Conferinței naționale române din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[2] Aluzie la răscoala poloneză antițaristă, din partea anexată Rusiei țariste.

XII

Viena, 23/3 [1]861.

Prea onorate amice!

Epistola la Dobra adresată m-o aflat încă la Dobra. M-o îmbucurat
tare. Călătoria mea pînă acia făcînd-o cu familia întreagă fusă cam grea,
însă mulțumită D[omnu]lui am reieșit. Pînă una-[a]lta sum în hotel
36 London; locuința însă mi-o fi / în *Prater Sterne — Franzens Alee N° 26,*
3 Stock, însă de voiești a-mi scrie ceva, adresează *Siebenbürgische Hofkanzlei* [1].

Ieri am depus jurămîntul. E loial, îl poate depune fiecare din ai noștri fără de nici una sfială. Samănă tare cu cel absolutistic, îi formula cea veche meternichiană [2].

De constituțiune ungurească nici miros nu este, sunt toate încunjiurate în care noi sau sașii ar avea a să îndoi.

36v În 21 fusă conferenția / ministerială. Fu și b[aronul] Kemény.
Pă cum să aude, objectul fu Transilvania, adecă organizarea ei pentru
Gubern și comitate etc.

Episcopul Haynald plecă astăzi de acia, nu știu ce să zic mulță-
mit sau nemulțămit. Acuși or vorbi sașii de el cum vorbiră în Presse.
Omul îi tare în opiniunea că cauza noastră constituțională ar fi mai
sigură în coînțeles cu ungurii din Ungaria. Avusei multe convorbiri
cu el, apoi și cu Véér Farkas [3], mai încolo și cu fostul Kreis Vorsteher [4]
în Cluj, Kriegsau carii-mi zisără că noi nu avem a ne îngrija dacă om
37 fi uniți / cu Ungaria, mai multe a cîștiga, că ungurii fiind compacți,
lor nu le vor fi frică de preponderanția noastră, în urmare pă noi ne
vor voi a ne cîștiga cu feliurite recunoașteri. Io zisei: „Bine, da ungurii
fiind cu trebile lor ocupați or zăuita treaba noastră, cum zăuitară în
[1]848—[1]849, cînd fuserăm noi la Pesta, și să va amîna din an în an“.
La aceasta tăcură, dar cîștigai pentru ideea aceasta pă consiliariul
Kabos[5], care-și aduse aminte pentru cauza protestanților, cari ar fi
periclitați în Ardeal — cum fură în Ungaria — și el vede acum că noi
în Ardeal trebuie să ne lămurim treaba, apoi vederemo.

Lui Pușcariu [6] scrie-i ca de loc să vină, că altmente perde la *Quartier Geld* [7], dacă nu vine pînă în 8 aprilie. În apropierea mea ar căpăta *Quartier*.

Te salut cu frăție,

37v *Dim. Moldovan.*[8]/

[1] Cancelaria Aulică transilvană.

[2] Pentru problema jurămîntului noilor funcționari vezi scrisoarea III, nota 5.

[3] Funcționar imperial de origine maghiară.

[4] Administrator cercual.

[5] Kabos Dániel, consilier la Cancelaria Aulică a Transilvaniei, fost consilier la Curtea de casație.

[6] Ioan Pușcariu, în 1861 concipist la Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

[7] Bani de cazare.

[8] Adnotarea lui Bariț, la f. 36: „Haynald, Kabos, Véér, Kriegsau“.

XIII

Viena, 25/3 [1]861

Preastimate amice!

În urma rezoluțiunei împărătești din 24 l.c. sunt denumiți de consiliari guberniali Alduleanu, Dunka și Lazar Alexandru [1], apoi de secretari Moga Dumitru și Grideanu [2].

De fișpan îi Ladai [3], denumit pentru Alba lacerata — sau superioară — și Bran de căpitan la Făgăraș [4]. Punctum!

38 Săsimea să va organiza — / prim comes Salmen[5] — după
puncta regulativă.

Poate că vom căpăta și pă terenul acesta un Königsrichteruț [6].
Așa ne măngăia canțlerul.

Legea electorală îi cea din [1]848, făr' de provocare la ea, adecă
legea din 1791, art. 11, rămîne intactă, apoi pentru cei noi îndreptabili
s-a dat censul de 8 f. m[onedă] a[ustriacă] afară de contribuțiunea
38v capului [7] și Zerschlagen. (?) [8] /

Gubernia, Tabla crăiască [9], fișpanii [10], regaliștii [11] vor fi chemați la dietă. Apoi, zice Împăratul că Tabla regească, organizîndu-să să fie la aceea și din clasa pînă acum neîndreptățită aplicați. Așa și cu r[ega]liștii. O să căpătăm dară și vo un asesor la Tabla regească și vo un sau cîțiva regaliști.

39 Despre dietă nu să știe cînd va fi / conchemată.

Organizarea politică trebuie să fie isprăvită pînă [în] 15 aprilie, *de csak ugy ha lehet* [12].

Finanția și judiciaria rămîn, pînă una-alta, intacte; frumos prospect.

Mîne, poimîne [s]ig[ur] [voi] scrie mai multe. Pînă atunci, salutare frățească,

39v *Dimitrie.* /[13]

---

[1] Ioan Aldulian, fost consilier de apel cezaro-crăiesc, Paul Dunca, fost consilier de apel cezaro-crăiesc, Alexandru Lazăr, consilier.

[2] Dumitru Moga și Matei Pop de Grid, ambii cu studii juridice, avuseseră posturi pe la tribunale.

[3] Augustin Láday, comite suprem în Alba Superioară.

[4] Ioan Bran de Lemeni.

[5] Franz Salmen, comitele sașilor.

[6] Magistratură crăiască.

[7] Capitația.

[8] Prăbușire nereușită; în context pare fără sens.

[9] Tribunalul regesc.

[10] Comiții.

[11] Deputați la dietă, numiți într-un anumit număr, direct de Împărat.

[12] „Dar numai așa dacă se poate.“

[13] Adnotarea lui Bariț, la fila 38; „Viena, 25 mart 1861, Denumiri importante“.

XIV

[Viena], 6/5 [1]861

Frate și amice!

În acel minut în care primii epistola d-tale din 1^a mai, neiertîndu-mă impresiunea cea dintîi a amîna cu răspunsul pînă la convorbire
cu c[onsilierul] P[opp] [1], mă grăbesc a-ți reflecta următoarele: ai tot
dreptul a zice că și unii și alții voiesc a ne întrebuința *ca corăbieriul
balastul*, însă haida să sărim pă neașteptate în corabie, să ne apropiem
de cîrmagiu dacă nu am putè lua tocma cîrma în mînă — cum poftirăm —
40 să arătăm proprietariului că voim a-i scăpa / naia-i de perire și apoi
tot va veni timpul cînd să va delătura cîrmagiul infidel și să va da cîrma
în mîna mîntuitoriului. Să ne aducem aminte la multele pericle a proprietariului ce le păți, apoi acesta după delăturarea periclelor mult, puțin,
mulțămi adjutătorii declarați. Noi ne declararăm în [1]848, însă neamțu
zice: *einmal ist Keinmal!!* [2] Să vedem! Acum ar fi vorba deocamdată
de declarațiune (și de voim așa a o numi) diplomatică, iată cum:

[1]848 adusă poporul la Blaș, fu dară adunare națională. Din
sînul adunărei acestia ieși un extract (Comitet) înzestrat cu toată
40v puterea. Aceasta fu recunoscut de puterea / executivă, adecă de armată.
Armata lucra în coînțelegere cu Comitetul nostru. Comitet, Universitate,
Comitate, Scaune [3] etc., fură suspendate. Nainte de toate reînvie Comitetul nostru, de facto adunîndu-se la Sibiu [4]. Comitetul aci fu transmutat
în Comisiune[5]. Comisiunea primi asupra sa sarcina lucrării mai departe,
spre fericirea poporului și spre îndreptățirea lui. Comisiunea ce a făcut?
Iacă ce să facă: dîndu-se protocolul sibian la împăratul, în acesta este
menționare că există una comisiune [6]. Împăratul la aceste nu reflectă
nimica, nici curtea, nici gubernul, *atque qui tacet consentit* [7] și așteaptă
acum fapte, mai cu samă Împăratul.

După ce, dară, comisiunea îi — ca extractul adunărei sibiene —
compusă, ar avea și are tot dreptul a face declarațiuni în numele po-
41 porului român și fiindcă comisiunea / întreagă nu poate veni în sus, ar
avea comisiunea a o face către Împăratul în scris. Subscrisă de toți
membrii, apoi trimeasă cu vreo 5 deputați aleși din sînul ei la Viena,
cari deputați apoi să *și rămînă* acia permanenți, pînă cînd s-or isprăvi
trebile noastre! Firește că la deputați trebuie speze. Aceste episcopii
și alți avuți să le deie împrumut națiunei, pînă cînd să vor face colecte
în țară.

De deputați aș cugeta să vină Popasul nostru [8], sau dacă el nu ar putea alt popă cu vază în frunte, apoi Axenti [9] și Fetti [10] și din Brașov

Ioan Coste [11] şi încă unul, poate Vasici [12] — Bologa [13] adecă care va voi.

Mîne sau poimîne-ţi voi scrie şi părerea lui c[onsilier] P[opp] vei alege apoi ce vei face şi la ce vei îndemna [pe] fraţii noştri, dar nu întîrziaţi că îi periculu *in more*, apoi o să fie îngropată comisiunea nainte de moarte!!

Salutare frăţească,

Dimitrie.

Lui Feti scriai ieri despre lucrul acesta, să să înţeleagă cu Axenti, 41^v apoi să meargă amîndoi la mitropolitul. /

Tocma am cetit în *Fremden Blat* ştire din Ardeal că comitetul din Făgăraş îi anihilat, şi hotărîrile districtului. A[l]dulean merge ca comisariu, Bran îi citat la Cluş. Apoi vezi, române, tu lucră aşa cum voieşte ungurul, nu cum sună cărţile! Oh, Bran, oh, Pipoş! [14] Om vede pe Ládai.

Te fac atent că, păcum văd porneala, azi mîne şi ungurii şi croaţii o să vină la Reich[srath], şi de se va întîmpla aceasta, fireşte Împăratul se va învoi şi la condiţiuni cu ei, apoi noi om fi atunci a 5-a roată sau 40 balast în nae. Io cuget că a face iniţiativă ar fi *ad tempus*. /

---

[1] Baziliu Ladislau Popp, înalt funcţionar român; din 1860 era consilier la Cancelaria Aulică transilvană.

[2] Pasajul este deosebit de preţios din punctul de vedere al reconstituirii fidele a puterii de pătrundere politică a conducătorilor naţionali români. El demonstrează o dată în plus că aceştia înţelegeau foarte bine intenţia Curţii vieneze de a se folosi de diferitele popoare negermane şi nemaghiare din imperiu ca de nişte instrumente de manevră politică; expresia e germană: „ceea ce s-a întîmplat numai o dată, este ca şi cum nu s-ar fi întîmplat" sau „ce se întîmplă numai o dată nu contează".

[3] Comitetul Naţional Român, Universitatea săsească, comitatele nobiliare şi Scaunele secuieşti.

[4] Conferinţa Naţională Română din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[5] Comisiunea permanentă aleasă la Sibiu în 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[6] Exprimare confuză; nu protocolul ci două petiţii, „reprezentaţiuni" fuseseră trimise Împăratului.

[7] „Şi cine tace consimte."

[8] Ioan Popasu, protopopul ortodox al Braşovului.

[9] Axente Sever.

[10] Spiridon Fetti, funcţionar la Pretură în Deva.

[11] Negustor bogat.

[12] Pavel Vasici.

[13] Iacob Bologa, consilier la Curtea de apel.

[14] Ioan Pipoş, fost revoluţionar la 1848, apoi funcţionar imperial; în 1861 a fost numit comite suprem în comitatul Zarand.

XV

Prea iubite frate et amice! [Viena], 13/5 [1]861

Tot în ziua aceea cîndu-ţi răspunsei la întrebările d-tale, sau mai bine la ponderoasele reflexiuni a d-tale, apoi de atunci încoace

în toate zilele m-am consultat şi cu C[onsilierul] P[opp] apoi cu Doct[or] Maior [1]. Cel dintîi îi de opiniunea aceea că noi la toate ocaziunile ne-am declarat pă lîngă *Diploma* din 20 octo[m]brie şi acolo ar fi vorba şi de parlamentul imp[erial] [2], apoi în urmare — sau subinteligenter — ne-am declarat şi pentru parlament, şi ar fi ca să aşteptăm acuma provocare de la Împ[ăratul], mediate sau imediate.

Maior îi pentru iniţiativa noastră, dară condiţionată, adecă să 42 zicem / ca să să nimicească toţi paşii pînă acum făcuţi la organizarea comitatelor, scaunelor, după ce pă noi nu ne băgară în samă, şi să să restaureze toate pă baza diplomei, şi aşa el încă îi pentru deputaţi, dar mai cu samă ar fi pentru ide[e]a Congresului Naţional.

Io sum, cum văzuşi, pentru cîştigarea meritului faţă cu *Tronul*, luînd noi iniţiativa făr' de condiţiuni, apoi eu te făcui atent şi la aceea că alt Congres poate să căpătăm însă poate şi să nu căpătăm. În cazu 42^v din urmă — cerînd Congres acuma — am umbla / ca cînile trecătoriu cu carnea în gură peste ponte, care văzînd umbra au perdut şi ce a strîns în dinţi, adecă noi *bene male* avusărăm Congres [3], din Congres reieşi Comisiunea [4], Comisiunea există, despre care făcurăm arătare şi la Tron. Tăcînd îi recunoscută. Aşadară Comisiunea (Comitetu) poate da fie ce declaraţiuni, aşa şi despre Par[lamentul] imp[erial] în 43 numele poporului, care acum Tronul ca valide le va privi. Şi aşa, / *per consequentiam*, declaraţiunile noastre din Sibiu încă capătă o faţă serioasă, mult-puţin de Tron recunoscută, că dacă primeşte ceva din ele — sieşi plăcute — va primi şi din cele ce nouă sunt plăcute. Grăbiţi că trece timpul iniţiativei din partea noastră, trimeteţi deputaţi, sau mai bine să vină unul din episcopi în frunte.

C[onsilierul] Po[pp] zisă că şi el va scria fratelui Mureşanu [5]. Maior încă au voit să-şi motiveze părerea, da pînă acuma nu avu vreme, şi aşa mă grăbesc — după ce şi ieri ne consultarăm — ca să-şi declarez că nu pot fi de altă părere, făr de aceea care ţi-o deschisei în epistola de mai nainte şi o motivai şi acia.

Amic,

43^v *Dimitrie.* /

---

[1] Ioan Maior, funcţionar român la Viena.

[2] În *Diploma* din 20 octombrie 1860 se specifică: „Dreptul de a da legi, de a le schimba şi şterge, se va exercita de către noi şi urmaşii noştri numai cu conlucrarea dietelor, adunate în mod legal, respective cu a *senatului imperial*, la care dietele vor trimite numărul membrilor stabilit de noi" (T. V. Păcăţian, *Cartea de aur*, vol. II, p. 111).

[3] Conferinţa Naţională română de la Sibiu, din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[4] Comisiunea permanentă, aleasă de Conferinţa Naţională din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[5] Vasile Ladislau Pop, consilier aulic; probabil Andrei Mureşanu; vezi scrisoarea XVI.

XVI

Preaiubite frate et amice! Viena, 20/5 [1]861

Cuget că vei fi primit și epistola mea, care ți-o scrisei la săptămînă după cea din 6 lu[na] cur[entă], la care astăzi îți primii răspunsul din 16 lu[na] cur[entă]. În aceea-ți desfășurai că ce opinie are C[onsiliarul] Popp și ce d[octor] Maior[1], apoi că eu rămîn la opiniunea mea, îți scrisăi că Pop provoca la multele afaceri a noastre în înțelesul *Diplomei*, apoi că nu trebuie mai multe declarațiuni, că acele sunt pusă în multele scrisori etc. a noastre. Apoi îmi zisă că va scria fratelui Mureșan[2] și el opiniunea sa. D[octor] Maior e pentru declarațiune despre parlament, însă condiționat, adecă să să șteargă toate lucrările de pînă acuma la organizarea atingătoare în comitate, districte și scaune, și să să lucre și în folosul românilor — *pia desideria* [3]. Io-ți scriai că nu mă abat de
44 la opiniunea mea, care îi pentru cîștigarea meritelor față cu Tronul. /

Articulu d-tale din 4 mai în privința parlamentului ieși [4] nainte de a primi epistolele mele din 6 et 13 mai. Acela încă îi pentru condițiune, ci să poate modifica — dacă vei afla cu cale — față cu împregiurările ce ți le voi scria mai la vale.

Ungurii și croații nu vor să trimeată la parlamentul imperial. Să fim și noi în starea lor, adecă să avem și noi drepturile lor (*ei și Tronul* ca *partes contrahentes* [5]), să avem diplome inaugurale, sau mai puțin, privilegii ca sîrbii [6] etc. apoi și io cu pumni cu picioare aș da în aceia cari m-ar persuada la întreprinderile propuse. Așa însă mai un *milenium* — 1000 ani — lucrarăm numai pentru îngîmfarea *nobililor*, tocma și români! Nouă ne trebuie merite față cu Tronul [7], apoi ce o da D[umne]zeu.

Sachsenland [8], organizarea comitatelor, sunt lucruri secundarie pe lîngă aceea ce trebuie să iasă la cale, adecă organizarea finanții și miliții și cum să fie aceasta? Să ne învoim și să ne dăm noi în grația ungurilor ca să facă ei repartiția cîți bani sau contribuție și cît *quantum*
44ᵛ de sînge pentru miliție să să împartă pre noi românii? Bine știi că / fiara sălbatică dacă are a împărți bucăți dulci, hirea [o împinge] cătră cele mai modeste [să le dea la alții]. Așa, și cînd s-a săturat, dacă o voiește cineva a o întrebuința la purtarea greutăților, o impinge iară la cele modeste [9]. Dacă s-o împărți greutățile supt un feli de controlă, adecă în auzu și altor națiuni, s-o cam sfii fiara sălbatică și va primi și ea jugul competent!

Comisia conferențială [10] îi cu bună samă laolaltă. Ei bine, asta [a]-m voit io. Objectul lucrărei sunt 14 puncte de Gozdu [11] proiectate. Nu le cunosc. Mai încolo, cererea Congresului Național din toată monarhia — *pium desiderium*.

Ce o fi dacă nu ni l-o da, păcum acuma nici nu ni l-o da, dar despre acesta mai la vale.

Repetez încă o dată că cerînd congres acuma, mult-puțin recunoaștem sau pronunțăm noi ilegalitatea lucrărilor noastre [de] pînă acuma. Și de nu ni-o da voia de congres, perdem legalitatea afacerilor
45 [de] pînă acum/ cari tăcînd, de Tron sunt primite, [cel] mai puțin nu s-or contradisa.

Mă întrebi că căpăta-vom voie de-a ține congres? Zisei că acuma nu, însă mai tîrziu cu bună samă, iote cum: dieta cu bună sama să va conchema. La aceea să vor numi regaliști [12]; tare mulți și români. Românii și sașii nu or reînpinge *litteras regales* [13]. Ungurii însă le *vor reinpinge*, zicînd că ei nu vin la dietă în Ardeal. Primul merit al românilor.

2° Să vor cerea după aceea pentru parlament alegerile directe din congregațiuni [14] comitatense. După starea de acuma o fi o contrazicere mare din partea ungurilor neavînd românii influență destulă, apoi sașii or sta a da cu capu de piatră sau cu piatra de cap.

Declarația românilor însă pentru parlament anticipativ va face a[l] doilea merit, și așa, stînd aceste două merite de o parte, de altă
45ᵛ parte noi cerînd un congres național, nu este / îndoială că va crește posibilitatea ca Împăratul, restrîns de o parte de *contraria* activitate a ungurilor, de altă parte sperînd la adjutoriul celorlalte națiuni apăsate de unguri, va exmite un manifest recunoscînd naționalitatea, totuodată popoarelor, *per consequentiam* și a noastre. Totodată, ca să reiasă, să va învoi la congrese naționale.

46 Ce zici despre voia sașilor și cererea românilor / ca să să împartă pămîntu regesc în săsăsc et românesc? Io la aceasta nu aș de votul meu, că am nădejde să cumpărăm cu mereul moșiile lor. Apoi io nu voi a recunoaște pămînt în posesiunea și proprietatea românului de pămînt săsesc.

Recursul brașovenilor a venit acia, însă s-a dus la Gubernie spre
46ᵛ cercetare [15]. /

Despre Deputațiunea permanentă încă o dată mă provoc la pînă acum scrisăle. Apoi ce atinge la speze, aș voi ca nici unul — să fie tocma și milionar — să nu vină pre spezele lui ci a națiunei, și bogații să anticipeze.

Mureșanu Andrea [16] că au resignat s-a grăbit, că este propoziția
47 ca să aibe plată de 800 f. Ce atîrnă însă la principii, apoi mai că / bine a făcut, că românul nu poate fi mulțămit ca în Guberniu să fie translatori, ci trebuie să pretindă ca toți consiliarii etc. să știe și românește vorbi și scrie.

Fratele Pușcariu [17] au sosit acia în pace. Vă salută pă toți.

Apoi io-ți rămîn ca totdeauna cu toată sinceritatea,

47ᵛ *Dimitrie.* /[18]

---

[1] Vezi scrisoarea precedentă, notele 1, 5.

[2] Se referă la Andrei Mureșanu,

[3] „Sfinte deziderate."

[4] Dimitrie Moldovan se referă probabil la articolul din *Gazeta Transilvaniei* (care nici nu are un număr din 4 mai), *Congres național*, din numărul 38 din 10 mai 1861. Bariț arată aici că în 1/13—4/16 ianuarie 1861 Conferința națională de la Sibiu nu a reprezentat decît jumătate din poporul român din imperiu, deci nici Comisiunea permanentă aleasă de ea nu poate aspira la mai mult. „Tocma dacă conferința din Sibiu ar fi reprezentat pe întreaga națiune, după toate formele — spunea

Bariț — totuși românii în criza de față ar striga tot *congres*. De la ianuariu încoace a ieșit patenta imperială din 26 faur, de atunci încoa s-au deschis dietele provinciale — s-a deschis și dieta Ungariei și parlamentul sau senatul imperial. Transilvania s-a organizat abia; a rămas însă fără dietă, pînă cînd nu se știe [...]. Așa, întru înțelesul patentei din 26 faur românii transilvani, ca majoritate a locuitorilor țării, se află în preziua de a fi chemați la senatul imperial din Viena. Din contra, Ungaria și ungurii preste tot seamănă că mai bine vor face va-banque în toate decît să sufere pe un singur deputat ardelean a lua parte la dezbaterile senatului austriac, ci din contră, cheamă pe români, între rugări și amenințări, la Pesta, sau, mai bine, ei la prima ocaziune vor proclama iarăși uniunea“. În contextul scrisorilor XIV, XV, XVI, reiese că opiniile lui Dimitrie Moldovan nu se potriveau, în această fază, cu cele ale lui George Bariț. Primul, cu intenția de a propune soluții cu mai multe șanse de realizare trece sub tăcere pe românii din Banat și Ungaria, cîtă vreme Bariț, cerînd congres general românesc și strîngerea legăturilor cu „ungurenii“, deși avansează o variantă mai greu de obținut din partea Curții din Viena, subliniază o idee extrem de importantă pentru mișcarea națională: armonizarea forțelor tuturor românilor din monarhia habsburgică.

[5] Părți contractante.

[6] Referire la actele imperiale în care erau cuprinse și recunoscute privilegiile, drepturile unei țări, cînd intra sub stăpînirea Habsburgilor, de care căutau să se folosească croații; privilegiile sîrbești au fost acordate în 1690 și 1691 (și adăugite în secolul XVIII) populației sîrbești stabilite pe teritoriul de atunci al Ungariei unde a fugit din cauza prigoanei otomane; ele constau în scutire de dare și unele libertăți, în special aceea de a-și alege mitropolit după legile sinodalității bisericii răsăritene.

[7] Ar fi greșit să se creadă că Dimitrie Moldovan se mulțumea aici să apere un principiu. În concepția lui, cu cît românii reușeau să obțină mai degrabă încrederea Casei imperiale cu atîta — constituind un element important în combinațiile politice urzite de Habsburgi — cu atît ei aveau mai multe șanse de a reuși în lupta lor.

[8] „Țară săsească.“

[9] Frază construită confuz, cu sensul general că acela care împarte bunătăți este împins de fire să dea mai puțin iar la împărțirea sarcinilor își fixează dintre cele mai ușoare, punînd ce este mai greu pe seama altora.

[10] Referire probabilă la întrunirile deputaților români la dieta din Pesta, ținute în casa lui Emanoil Gojdu, unde s-au desfășurat discuții vii în legătură cu programul și poziția parlamentarilor români.

[11] Emanoil Gojdu, om politic și viitor mare mecenat. Din banii fundației ce-i poartă numele au fost sprijiniți mulți tineri talentați.

[12] Vezi scrisoarea XIII, nota 11.

[13] Rescriptul imperial de convocare a dietei.

[14] Adunări.

[15] Este vorba de protestul românilor din Brașov și Țara Bîrsei, înaintat Cancelariei Aulice a Transilvaniei în urma reorganizării administrative din regiunea lor, făcută în 22 și 23 aprilie 1861 și care nu corespundea drepturilor românilor ce decurgea din majoritatea lor absolută în zona respectivă.

[16] Andrei Mureșanu a fost între 1850—1861 „concipist“ și translator pentru limba română la Guberniul Transilvaniei.

[17] Ioan Pușcariu.

[18] Adnotarea lui Bariț la f. 44: „Viena, 20 mai 1861. Coniecturi multe. A. Mureșanu, Pușcariu“.

XVII

W[ien], 23/5 [1]861

Prea onorate amice și frate!

Nu-ți văzui încă opiniunea pentru trimiterea deputaților la dieta mare Reichsrath [1]. Aceasta să face acum cauza cea mai ponderante,

cea mai *tiefeingreifendste* [2]. Acum o să vină treaba la *fractionem panis* [3].
Ieri să denumiră Erb și *lebenslänglich* [4] Reichsrathi [5] din monarhia
întreagă, afară din *partibus infidelium* [6] — Ungaria, Croația et Transil-
vania, însă Împăratul pomenește în scrisoarea către Reiner [7] că au de
a veni și din aceste părți. Ungurii, croații, serbii, nu vor! Ce ne pasă?
Ce voim noi? Aceasta îi *lebensfrage* [8]. Io cuget că dacă este ca să fim
48 objectul / de mîncare, de umplerea stomacului străin, apoi noi să umplem
[pe] cel al chitului, că acesta dacă și nu a tria zi, a tria an, a tria decen[i]u,
tot este speranția nevătămați să ne deșerte, pînă cînd șerpele și crocodilii,
rumpîndu-ne și spurcîndu-ne cu veninul lor, ne-ar aduce totală desolu-
țiune, desființare. Apoi cine stă bun că aceștia căpătînd încă vo cîteva
concesiuni nu vor trimite contigentul lor, încă cu aplaus, sau, arătîndu-se
voința tare din parte înaltă, se vor tîrîi spre sărutarea crucii — *zum*
48v *Kreuz Kriechen* [9] — cu cugetu că noi de loc *ab initio* să ne declarăm /
pentru trimitere la Reichsrath, apoi în comitate, districte, scaune,
unde îi majoritatea noastră, să să adune oamenii noștri cum să adună
ungurii prin Cluj, Vasarhely [10] și în Sibiu sașii și să să declare pentru
Reichsrath, apoi să și designeze pă aceia pă cari ar voi să îi reprezenteze,
că lucrul tot vine acolo că nu de la dieta, care cine știe cînd să concheamă,
fără, directe de la comitate etc să să trimeată deputații. Îi vorba ca să
49 fim și ca să conlucrăm cîndva și undeva ca români, și / conlucrînd
să ne recunoaște (sic!) alte popoară dacă compatrioții noștri nu vor a
ști de existenția noastră naționale. De facem noi aceasta, azi-mîne
reieșim și la congresul proiectat [11], și împăratul trebuie în fine să ne
respecteze între popoarele lui cele mai de căpetenie și responsabile.

Rogu-te, trimite vo 10 exemplare din protocolul conferinței [12], că acia
nu avem nici unul. Apoi vezi, nu sum prenumărat până în iulie [1]861,
că vo doi numeri nu căpătai din *Gazeta*, de nu sum prenumerat, să mi
să trimită neîntrerupt, apoi trimețînd bani pe broșura protocoalelor
oi trimete și pă gazete.

Cu toată stima te salut, a domnitale

Dimitrie.

Ar fi bine să fie acia o deputațiune permanentă, care să umble
pă la locurile înalte, că de alte neamuri sunt acia și umblă neîntrerupt.
49v Vezi, și vină și d-ta vo dată. [13]/

[1] Senatul imperial.

[2] Cu efectele cele mai adînci.

[3] Frîngerea pîinii.

[4] Ereditari și pe viață.

[5] Membrii Senatului imperial.

[6] Părțile necredincioșilor; aluzie la opoziția din unele țări și provincii.

[7] Arhiducele Reiner, președintele Senatului imperial.

[8] Chestiunea vitală.

[9] Spre umilire sub cruce.

[10] Tîrgu-Mureș.

[11] Un congres național spre care aspirau românii din imperiu; vezi și scrisoarea XV și notele.

[12] Protocoalele Conferinței naționale românești de la Sibiu, din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[13] Adnotarea lui Bariț, la f. 48: „23 mai 1861. Cere mereu declarațiune pe 26 febr. și deputațiune la Viena“.

XVIII

Viena, 26/5 [1]861

Prea onorate amice et frate !

Intrigele ce se țesură la cauza denumirei căpitanului în Năsăud prin Butianu [1], *Korunk* [2], etc. etc. nu reusară, ci reusarăm noi. Bohățiel [3] îi denumit de căpitan; veni știrea fiind încă în sesiune. Zisă Kiminea: *meg van Bohățiel* [4]. A lor se mirară, cotară la noi. Pe fața noastră văzură seriozitate. D-tale însă trebuie să-ți exprim bucuria nespusă că la postul acesta, ca la cel mai însemnat în Transilvania, însemnat pentru organizarea constituțională [a] unui teren pînă acum parte militărește, parte birocratice, în urmare de totul absolutistice domnit, fu denumit Alexandru, care de gubernie [5] nici că fu propus. Eu cu adevărat că altuia din frații noștri pentru denumirea aceasta nu-i gratulam, că-i îi (sic!) vedem periclul arderei, față cu intrigile și machinațiile ce are a învinge. Mă spăriam totodată cu cauza limbei — naționalităței. Nici pă terenul acesta curat român nu să va putea pune fundament destul de tare, pă care redicînd muri solizi înalți și înălțîndu-să limba noastră în culmea lor, să cunoască popoarele superbe că limba românului îi cu mult mai strălucită decît să fie desprețuită și nebăgată în samă, și pătrunzătoarele raze a ei să nu le impuie admirarea ei. Gratulai fratelui Alexandru, că el o să tae nodul gordian, nodul legilor intrigante, apăsătoare, neașteptînd grația legiu[i]torilor în dietă, o să taie nodul gordian și o să reiasă cum a reieșit macedoneanul [6], ca triumfătoriu. Îl făcui totodată atent la luptele ce are a lupta. Prima luptă îi că îi denumit de provizoriu, adecă organizarea districtului să va face definitivă numai prin dietă. Prima luptă dară îi a să învinge intențiunea ce să pregătește a bucătăți, apoi [a] anexa bucățile districtului în toate părțile. Îi zisei că argumentele lor trebuie să fie că districtul Năsăudului îi totodată districtul fostului regiment a II^a românesc. Acesta îi
111 de la militari și are un corp compact, un complex natural, stătătoriu / din comune curat românești, cu averile, fondurile et limba lor îi una individualitate istorică. Îi zisei că jurămîntul încă o fi un object de luptă și dacă ei îl va pune după arti[colii] din anul 1744 et 1791 nu e pricină; dacă însă să va cere jurămîntul de el et ceilalți oficiali după ar[ticolul] V ex [1]791 și Aprobate, part[ea] III, tit[lul] I art[icolul] I, acesta nici cum să îl pună, că o vorbă pă Constituțiunea Ardealului pînă atunci să nu pună jurămînt pînă cînd blăstămatele și inhumantele legi nu să delăturesc, adecă legile cele dehonestatoare de națiunea română [7].

A treia luptă ar fi suplenirea posturilor; îi zisei că nu mă îndoiesc ci că totdeauna am lăudat energia și zelul fraților noștri grănițiari, zelul cel exact național, acia însă îi vorba unde a cerca, a experimenta, ci îi de loc a exercita, a practiza dreptul constituțional, și că îi de lipsă

a cîștiga coadjutori practici, constituționali, luptători pînă una alta cu peana. Îl făcui atent la Georgie Bardoși, cunoscător de limba română, germană et maghiară, jurist absolut, apoi cunscutor și de legile austriece, după care este a purta judecata, mai încolo la Spiridon Feti luptătoriul constituțional în Deva, cunoscător de limba germană și română. Îl făcui atent că Bardoși, care rădică școli române în Zarand, apoi dădu copii lui născuți din contesă maghiară supt botez român, nu-i renegat cum voiesc unii a-l descrie ci îi român curat, și că el va purta greutățile
111^v judecătorești, apoi Feti corespondența germană și română / ca notariu mare.

Îi adusei aminte că lupta cea mai mare și de însămnătate va fi a limbei. Îi lucru firesc ca nici unul din districtul întreg nu va fi care deloc să nu pretindă limba română de limbă oficioasă. Dar limba corespondenței cu oficiolaturi[le] coordinate, cu gubernia, Canțelaria [8], Împăratul care să fie? Mai nainte de [1]847, în care an s-a introdus limba maghiară de limba oficioasă la comitate, Guberniu, exista limba latină de oficioasă. În urmare și pă la locurile acele a Năsăudului, pînă în timpul militarizărei, nainte cu una sută de ani. De la militarizare pînă în [1]847, apoi pînă în ieșirea diplomei [din] 20 octo[m]b[rie] [1]860 fu la grănițiari cea germană, și așa la ei dieta din [1]847 nu putu impune limba ungară; nu avu dară pentru ei nici o valoare, apoi nici grănițiarii nu avură a face ceva cu dieta. *Consequenter*, ei au tot dreptul a dispune, făr' de a putea fi reimpinși și îndreptați la legile dietale, cu limba oficioasă față cu dicasteriile pomenite. Ei au dară a purta corespondența în limba maternă, pentru ei există *ius naturae* [9], apoi cel pozitiv a țărei nu-i obligatoriu. Or corespunde după reciprocitate. Spre exemplu, scaunul Bistriței va scria germănește; îi va răspunde românește, așa cum ungurii et săcuii, și dacă limba nu să respectează, or interpela, procedînd activ, sau or rejecta actele, procedînd pasiv. Ce să atinge de corespondenția în sus, îi zisei că el poate că ar scria din curtoazie ungurește, dar n-are în tot districtul concepiști și decopi-
112 zanți / unguri. Așadară, nu să poate. Către Imperatorele ar face reprezentațiunea germănește, da el nu știe; apoi păcum Imperatorele primește reprezentațiuni maghiare, de ce să nu primească și de la [un] district curat român românește, adecă în limba aceea care mult seamănă cu cea diplomatică europeană — franceza. Îi zisăi că în tactica lui sper, și dacă el va reieși apoi la gubernie acuși nu va fi destul cu denumirea de translatori românești, ci va fi neapărat de lipsă ca tot consiliariul, gubernator și canțelar să știe și românește. Așijderea, scaunele, oficiolaturile comitatense, Tabla regească și Universitatea săsească. Îi adusei aminte și de uniformă și de aceea ca ei din adunarea cea dintîi să trimeată la Împăratul o deputațiune, care în numele districtului să mulțămească pentru ridicarea terenului lor la autonomie de sine stătătoare. Îl provocai și pă el ca finindu-să organizarea de loc să vină și el în sus, să mulțămească Împăratului, apoi să grijească și cugetele canțelariului.

Despre aceste toate scriai și vicariului Moisil [10]. D-tale însă ți le comunic ca și d-ta să te adresezi către fratele Alexandru, și să-l animezi la aceste și altele ce vei ține de lipsă. Scrie-mi, rogu-te, ce lucrați în comisiunea [11] din Sibiu? Vine cineva ca deputat între deputați? Aș voi ca să denumiți pă d. Maior [12]. El are legături aci în locuri înalte. Apoi aș voi să rămînă acia, că de nu viți denumi și pă el, el merge la Banat, că slujba lui de translator încetată. Firește că trebuie să asignați și lui diurnă, și cu adaugerea ca el să fie acia în cauză națională permanentă.

Salutare frățească,

112v Dimitrie./

---

[1] Aluzie probabilă la Vasile Buteanu, originar din Șomcuța Mare, în 1861 deputat în dieta din Pesta, care a putut viza la un moment dat postul de căpitan suprem al districtului Năsăud.

[2] Cercurile politice din jurul ziarului *Korunk* din Cluj, nu vedeau cu ochi buni denumirea în acest post a unui personaj atașat intereselor naționale românești.

[3] Alexandru Bohățel, între 1861—1876 căpitan suprem al districtului Năsăud; pentru detalii biografice vezi *George Bariț și contemporanii săi*, vol. III, p. 75.

[4] Este Bohățel.

[5] Guberniul Transilvaniei.

[6] Alexandru cel Mare.

[7] Multe din legiuirile menționate erau primejdioase și defăimătoare la adresa poporului român și contribuiseră la menținerea lui într-o stare de inferioritate politică, socială și spirituală. De aici provine indignarea foarte justificată a lui Dimitrie Moldovan împotriva lor; pentru chestiunea jurămîntului vezi scrisoarea III, nota 5.

[8] Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena.

[9] Dreptul natural.

[10] *Grigore Moisil*, 1814—1891, numit în 1859 vicar foraneu de Rodna Nouă (azi Șanț, județul Bistrița-Năsăud), cu reședința la Năsăud. A fost președinte al Fondurilor grănicerești pentru instrucțiune. A contribuit în 1863 la înființarea gimnaziului românesc greco-catolic din Năsăud, al cărui director a fost pînă în anul 1868.

[11] Comitetul permanent, ales de Conferința națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[12] Ioan Maior, doctor în drept, funcționar la Viena.

XIX

Viena, iunie 1861

Prea iubite amice și frate!

Epistola d-voastre, subscrisă totodată și de domnul I. Georgie Ioan [1], am primit-o, și de loc scoțînd pă aclusa poliță cei 400 f[lorini], încă în 24 iunie dădui aceia fraților Bologa [2] etc, și decopiind scrisoarea d-voastră, le făcui cunoscută aceea, cu rugare ca să-mi deie chitanței despre primiții bani. Aceasta însă pînă astăzi nu o căpătai, cuget însă că v-o asigurat pe d-voastră de-a dreptul despre primirea banilor.

Epistola domniii-tale dto. 29 iunie tocma în minutul acesta o primesc, și sunînd aceea ca răspuns la una epistolă [a] unuia dintre deputați, o să o trimet lor, cari nu în oraș, ci depărtat, și în apropierea

consiliariului domnului Popp [3] locuiesc, cu mine rar se întîlnesc, apoi
50 firește, / cînd vine ei la Cancelaria mea atunci despre toate ne înțelegem. Ieri mai cu samă fu tare de lipsă să mă caute și pre mine, și spuindu-mi că fură chemați la Schmerling [4], și ducîndu-se ca deputați la el, de loc să să ducă și la Vaj [5], canzelariu Ungariei, informîndu-l despre toate stările, și mai cu samă întîmplate în Ardeal, care ducere o cunoscui ca a toate mai de lipsă a fi, că de să va lăuda Schmerling prin gazete că o umblat deputația noastră la el, totodată să să poată și a noștri
50v declara că tot în ziua aceea cînd au fost la Schmerling au fost / și la cancelariul Vaj, cu intențiunea ca să-i informeze despre stările Ardealului și despre toate ce s-au băgat în petițiune către Împăratul, apoi și despre cugetele noastre despre uniune [6], despre cari noi nici cînd nu ne-am declarat că nu o vrem, ci nu o voim *de nobis sine nobis* [7].

Aceasta fu de lipsă; ci le dădui și acel sfat ca astăzi să meargă și la Secsen [8], ministru, și la ceilalți miniștri spre informațiune, că aceia toți or fi in *Stats Rath* [9] cînd se va hotărî despre petiția adusă. Cuget că Bologa-ți [10] va scrie toate, ce vorbiri o avut cu Vaj, apoi și cu ceilalți, dacă să va duce la ei.

În aceste două epistole despre urmă — indirecte — sunătoare și
51 către deputați, — nu mai / scriu, primit-ai epistola mea — ceea ce-ți scriai în cauza năsăudenilor — , adecă despre opiniunea mea, ce și cum ar avea a lucra Bohățel [11] în privința organizării, limbei, jurămîntului etc, după ce-mi face neodihnă; primit-ai acea epistolă sau ba? Rogu-te mă odihnește.

Tare aș voi a ști discursul domnitale cu I[mre] Miko [12] din 8 iunie sara, despre care-mi scrisăși în epistola din 8 iunie. Sum sigur, și-ți cunosc energia și spiritul, că te-ai ținut — *und ihm im Bauch geschaut*! [13] Însă de nu să poate în scris pă larg, o vorbă dă-mi, sunt destule. Nu știu cine v-o scris (pentru primirea lui Mikó) cu neplăcere [14], cunosc însă că să poate și dracul temui nu ca să-ți facă bine, ci ca să-i fie frică a-ți face rău!

Al dumitale stimătoriu frate,

51v Dimitrie./[1]

Tocma veniră deputații la mine și le dădui scrisoarea.

---

[1] Ioan George Ioan, negustor la Brașov.

[2] Iacob Bologa, cu un frate al cărui nume nu l-am putut stabili.

[3] Baziliu Ladislau Pop.

[4] Anton Schmerling, om politic austriac, în 1861 ministru. A mijlocit *Patenta* imperială din 21 februarie 1861, prin care erau chemați la Senatul imperial reprezentanții provinciilor de coroană de pe întreg teritoriul imperiului.

[5] Baronul Vay Miklós.

[6] Uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

[7] Despre noi, fără de noi; atitudinea lui Dimitrie Moldovan este dictată de motive de tactică și țintea a nu înăspri relațiile cu cancelarul aulic al Ungariei, dar el știa foarte bine că uniunea era împotriva intereselor poporului român și că acesta se pronunțase deja de mai multe ori împotriva ei.

[8] Contele Szécsen Antal, ministru.

[9] Consiliul de stat.

[10] Iacob Bologa, consilier la Curtea de apel a Transilvaniei (Landesgericht).

[11] Alexandru Bohățel, căpitan suprem al districtului Năsăud; scrisoarea în chestiune o publicăm aici sub nr. XVIII.

[12] Contele Mikó Imre, guvernatorul Transilvaniei.

[13] Și i-ai citit gîndurile intime; în relatările sale (*Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. III, p. 111—112) George Bariț spune că în decursul vizitei lui Mikó la Brașov din 8 iunie 1861, cînd el a avut o convorbire cu guvernatorul, acesta i-a lăsat impresia a fi încercat să afle gîndurile politice intime ale românilor. Pe Bariț l-a întrebat, spre exemplu, dacă românii aveau iarăși intenția de a se înarma ca în 1848.

[14] Bariț relatează că Mikó Imre a fost bine primit la Brașov în 8 iunie 1861.

[15] Adnotarea lui Bariț, la f. 50: „1861 iuniu, Viena, 400 f. pe 2 scaune. Miko“.

XX

Viena, 19/9 [1]861

Prea onorate frate et amice!

După ce să dusără deputații noștri [1] de acia, de la cari căpătași înștiințări, precum știu neîntrerupte, mă simț îndatorat a vă face cunoscute cele de atunci încoace întîmplate, și anume în cauza dietei noatre[2].

Ieri, pă la amiazi, fură chemați consiliarii, între cari și eu, la consiliariul cel mai bătrîn Kabos [3], care înființînd de loc sesiune, ne zisă că dîndu-și b[aronul] Kemény [4] dimisiunea, fu alaltăieri chemat de arhiducele Rainer [5] și provocat ca după ce da la Împăratul demisiunea lui Kemény, care însă să așteaptă, încă nu a sosit, cauza a dietei însă nu să poate mai prolongi, să pregătească el pînă la altă ordinațiune trebile (această manipulație să vorbea de vo 4 zile ca să ducă Cancelaria supt direcția consiliariului prim; aceasta voiește și Kemény ca să conducă el pe Kabos, care depinde de la el).

Ne ceti dară rezoluțiunea Împărătească, dată în 11 septembrie, adecă mai de 9 zile, către Kemény, ca *Handbilet* [6].

52 Înțelesul rezoluțiunei îi că de la datul / rezoluțiunei în 6 săptămîni să fie conchemată, respective adunată, dieta la Belgerad [7], apoi să să formuleze rescriptul convocatoriu, în care sunt propozițiunile Împărătești în numărul 4, în următoarea ordine:

1. Înarticularea națiunei române.
2. Alegerea posturilor cardinale.
3. Trimiterea la Reichsrath.
4. Regularea judecătoriilor civile et poenale.

Mai încolo, zice Împăratul în *Handbilet* că altmintrelea încuviințează propozițiunile Cancelariei, *cu acea modificație însă* ca în privința censului de 8 f. în acela să să știe toate feliurile de contribuțiune directă[8], apoi în comitate (despre districte, scaune, tace) care întrec numărul locuitorilor peste 60 mii, la toate altele 30 mii să să mai adaugă către cei doi deputați încă unul (adecă pentru 90 mii locuitori 3, 120 mii 4 etc. Comitatul Hinedorii va trimete pă cum știu numărul 6 deputați).

Acuma cu privire la celelalte propozițiuni a Cancelariei, care a pus și uniunea cu Ungaria între propozițiuni, apoi și împăciuirea națio-

52v nalităților și religiunilor, zic consiliarii / maghiari ca să să pună sau să să adauge între cele 4 împărătești propozițiuni, ca a 5-a, împăciu[i]rea naționalităților și religiunilor, apoi a 6-a uniunea cu Ungaria.

Noi ziserăm că pasagiul [din] acel Handbilet (încuviințarea propozițiunilor cu *modificația*) modificația să poate și trebuie să [se] reducă numai la treaba despre cens și înmulțirea deputaților; să zisă apoi că Împăratul dacă nu va voi să să pună uniunea în rescript întră propozițiuni, o va lăsa afară, și așa consiliarii se odihniră. Noi om *băga sama*, ca pînă acuma.

Acuma să compune rescriptul, apoi să subșterne Împăratului.

La Guberniu [9] să trimete rînduiala să facă propozițiunea pentru regaliști.

Noi am silit acia, ca în înțelesul petițiunei noastre să să denumească un cancelar român. Aceasta li și cauza acuma că să pusă Cancelaria supt direcția lui Kabos, că ungurii voiesc pă Apor, sașii pă Rosenfeld,
53 noi [pe] Pop [10], / apoi eu lucrai supt mînă, că românii numai așa vor fi mulțumiți și or sprigini ministeriul, dacă s-o da Cancelaria în mîna de român, avînd odată și noi o bază și un spriginitoriu drept naintea Împăratului, care să descoperă toate abuzele etc. Eu am scris și episcopului Șaguna și Șuluț. Vedeți ce faceți, acum sau niciodată spriginiți l[upt]a aceasta și de acolo. Deputații să dusără tocma în momentul cel mai ardent. Eu încă de la *Eisenbahn* [11] am voit și le-am zis să să întoarcă, da nu avusără bani. Bani, o D[oam]ne, bani, acest factor numa ne strică.

Dacă ar veni episcopii acuma însuși apoi cu ei și d-ta și încă vo 3, D[oam]ne ce am putea cîștiga. Viena îi plină de unguri și de sași. Noi ne răzimăm în dreptate, în creditul ce-l avem la Tron, în merite. Destule sunt aceste? *Aus den Augen aus den Sinn* [12], aceasta și cu noi să poate întîmpla. Veniți sau vino pentru D[umne]zeu, barem d-ta, să ne înțelegem acia, barem despre *exequarea pregătirilor* spre dietă, alegerea deputaților. Apoi nu vă zăuitați că Cancelaria în decursul dietei nu poate rămîne făr' de noi. Vino, vino, vino, și o mie de ori vino!

53v *Dimitrie.*[13]/

---

[1] Este vorba de delegația românească primită de Împărat la 1 iulie 1861; vezi scrisoarea III, nota 8.

[2] Dieta Transilvaniei, pentru care se străduiau reprezentanții politici ai românilor.

[3] Kabos Dániel.

[4] Kemény Ferenc, cancelarul aulic al Transilvaniei.

[5] Președintele Senatului imperial.

[6] Bilet de mînă.

[7] Dieta Transilvaniei, cunoscută sub numele de „dieta românească“ din 1863 și-a desfășurat lucrările la Sibiu, nu la Alba Iulia, nici la Cluj.

[8] Problema cuantumului censului avea o deosebită importanță căci în Transilvania excluderea din calcul a altor taxe în afara capitației, ridicînd mult exigențele legii electorale, excludea de la vot un mare număr de țărani români, furnizînd ipso facto un avantaj net claselor avute, în special aristocrației maghiare.

[9] Guberniul Transilvaniei.

[10] Apor Károly, baron, președinte al Tablei Regești din Tîrgu-Mureș; Rosenfeld, consilier intim imperial; Baziliu Ladislau Pop.

[11] Tren, drum de fier.

[12] Ochii care nu se văd se uită.

[13] Adnotarea lui Bariț, la f. 52: „Viena, 19 sept. 1861. Dimis/iunea/ lui Kemény".

XXI

Viena, 10/10 [1]861

Prea onorate domnule și frate !

Căpătînd eu și de la episcopii noștri, apoi și de la domnia-ta, pă epistola mea din 19 septembrie răspunsul într-acolo că nici unul nu veniți, sau că deputăția pentru scopul acela, adecă pentru denumirea canțelariului român, nu ar fi așa tare de lipsă, pă lîngă toate că eu motivai lipsa acestora, mă apucai a cugeta de nou la toate împrejurările și reieșii, după cum vezi din alăturata copie a epistolei [1] către excelența-sa mitropolitul, la conclusul acela că deputațiunea îi neîncungiurat de
64 lipsă. Apoi dacă nu a veni deputațiunea, să să adune Comisiunea / permanentă și cugetînd de-a măruntul la toate objectele acia deslușite, să trimeată postulatele prin un secretariu a Comisiunei la Împăratul.

Însă eu, după ce telegrafie Bologa [2] la Pop [3], că excelența-sa vine cu deputațiunea, așteptai venirea cu sete, și nu trimesei epistola, apoi nici copiile, excelenței-sale e[piscopul] Șaguna și domnietale.

A și sosit excelența-sa, în 7, cu pace. Apoi eu îi dădui epistola. Acum că un feliu de memorand avusărăm, în 9 sara, fiind de față Mocioni Anton și Andrei, Babeș [4] (bănățeni), apoi Bologa, Rațiu [5], Pop, Maior [6]
64v și eu, ne consultarăm și să rezultă: / ca să să deie Împăratului un memorand unde să aducă nainte toate cauzele necazurilor noastre. Apoi, fiind aceste totodată și un feliu de opăceală, tocma în contra convenirei dietei, să să delăture adecă organizarea, fiind rea, să să îndrepte, și acum de loc să să pună un cancelar român.

Firește că la aceste toți s-or învoit, însă la ideea mea — ce fusă în toate petițiunile pînă acuma ca un fundament postulatelor noastre — ca să pregătim pentru un fel de diplomă — *ex principio* fură cu toți în contra. Pe cum poți vedea din combinațiunile mele în epistolă (sau
65 memorandul) exprese eu mă uit acolo că, / tulburîndu-se horizontul politic, nu o să ajungem la dietă [7], și așa cîștigîndu-ne merite (cum zisei în mai multe epistole către domnia-ta și prin declarațiuni), o să apucăm una garanție de la monarhul. Față cu popoarele et națiunile nu ne trebuie.

Te fac atent că Gubernia [8] o remonstrat *ex principio* în contra dietei (uniune[a] ex [1]848 octroiată [9] cu deputăție et cens, apoi iritațiunile de față cu țara). Zice Guberniu că nu ar fi oportună dieta. Românii noștri consiliari guberniali au dat vot separat, dar mai infernal decît ai putea [pre]supune. Ei cunosc toate ce noi nici cînd n-am cunoscut, apoi zic la fine, după ce recunosc și adoptează toate expresiunile Guberniului în contra diati, că totuși ar fi de așa publică dieta, ca la fine să asculte porunca împărătească, apoi să aibe și țara, adecă municipiurile, ocasiune a să declara despre dieta aceasta numai octroiată și nel[e]giuită ; *quousque tandem Catilina ! !*[10].

Adunați-vă, țineți Comisiunea în permanență, poftiți de la deputăție relație, dați informațiuni, judecați toate, că *proximus ardet Ucalegon !*[11] Chiamă pe Axente [12], vă consultați despre toate. D[oam]ne nu ne lăsa!

Al domniei tale,

65v *Dimitrie.*/[13]

Copie am trimes și ex. sale b[aron] de Șaguna. Te du la Sibiu și
64 vă consultați. /

---

[1] Scrisoarea a fost începută la 6 octombrie 1861, dar din cauza extensiunii sale (are 19 pagini) Dimitrie Moldovan nu a putut-o încheia decît a doua zi, în 7 octombrie. Ea este o veritabilă pledoarie pentru ideea necesității imperioase a unei deputațiuni naționale, care să se străduiască la Viena pentru numirea unui cancelar român.

[2] Iacob Bologa.

[3] Baziliu Ladislau Popp.

[4] Vincențiu Babeș, om politic român, originar din Banat, unul dintre deputații care au apărat cu înverșunare în dieta din Pesta de la 1861 dreptul Transilvaniei la autonomie.

[5] Ioan Rațiu.

[6] Ioan Maior.

[7] În această privință bănuiala lui Dimitrie Moldovan nu s-a adeverit; dieta Transilvaniei a devenit o realitate în 1863, chiar dacă existența ei a fost efemeră.

[8] Guberniul Transilvaniei.

[9] Cuvînt derivat din „octroyer" — a acorda (prin grație sau bunăvoință). În viața politică a fost des folosit pentru a desemna prin el legi sau instituții apărute prin voința suveranului, nu ca rezultat al constituționalismului. Aplicat intenției dinastiei de a convoca o dietă a Transilvaniei la începutul perioadei „liberale", termenul îmbrăca semnificația de „nelegal" în virtutea uniunii Transilvaniei cu Ungaria din 1848 și a legilor votate tot atunci pe cale „constituțională", și a fost folosit de oamenii politici maghiari, adepți ai ideii dualiste, pentru a zădărnici convocarea unei diete separate în „Marele Principat".

[10] Consilierii guberniali români în discuție sînt Alexandru Lazar, Ioan Alduleanu și Paul Dunca; în *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. III, p. 118—119, George Bariț le descrie conduita în termeni analogi. În latină: „Pînă cînd, Catilina?"

[11] Cu sensul că pericolul este foarte aproape.

[12] Axente Sever.

[13] Adnotarea lui Bariț la f. 64: „Viena, 10 oct. 1861".

XXII

Viena, 2/11 [1]861

Prea onorate domnule și frate !

Știind că te vei afla la Sibiu, voiesc a-ți exprima mirarea-mi că trimițîndu-și încă în luna trecută, dato 10, una epistolă, și în ace[e]a memorialul dat episcopului Șuluț[1] despre multe objecte naționale, nu-ți căpătai răspunsul, părerea-ți.

Mirarea-mi trebuie să ți-o exprim pentru ace[e]a că, știindu-te acurat în răspunsuri naționale, mi frică că nu vei fi sau bolnav, sau că

66 doară epistola ace[e]a au perit, / pă lîngă toate că fu recomandată pusă
pă poştă.

În cazul despre urmă ar trebui să reclamez la direcţiunea poştală, că nu aş voi să fi apucat actul acela în mîni străine.

De nu-l vi fi căpăt[at] dară, rogu-te scrie-mi, apoi, fiind memorandul acela în copie şi la episcopul Şaguna, cereţi-l spre pertractare. În această cauză scriai şi lui Axenti [2], care-ţi va împărtăşi scrisoarea mea.

Veniţi în sus, că este de lipsă să ne înţelegem verbaliter. Ocaziune bună este, adecă să veniţi ca mulţumitori pentru Societatea [3] permisă de Împăratul.

66v La Societate făcui nescari observaţiuni către Axenti, îi / de lipsă
să rămînă prezident e[piscopii] Şuluţ şi Şaguna, că şi acesta din urmă
să vede că încă stă încrederea în el.

Noi acia băgarăm protestul în contra Guberniului [4], apoi şi în contra miniştrilor lui româneşti îmbrăcaţi ca Atila [5].

Acum calculăm cauza regaliştilor. D[oam]ne gre[a] îi. În anul 1848 or fost 215; din aceştia or murit 99. Mai sunt, *afară*, de membrii de acum a Guberniului şi Tablei Regeşti [6], apoi [afară] de fişpani [7], 116. Acum Guberniu cu Cancelaria [8] (încă nu-i hotărît apoi P[op] [9] o să deie în tot cazul v[ot] separat) voiesc a propune 34 români (uniţi 23, neuniţi 11), catolici 31, reformaţi 27, luterani 17, unitari 5, adecă să întregească numărul din sus — *215*. Fireşte că noi o să calculăm almentrelea, da cum *hic labor hoc opus* [10]. Pă d-ta încă te-or onorat de regalist Guberniu şi Cancelaria, adecă referenţii. Ia fă acuma calculu: adaugă către 99 regalişti vechi şi [pe] ceilalţi noi ungureşti, apoi gubernialişti toţi afară de Schmidt [11], apoi tabla regeştii (sic!), toţi făr' de Bologa [12], apoi fişpani, toţi făr de Bran şi Bohăţel [13], şi vei vedea *Unio vagy halal* [14]. Da o să calculăm şi noi. Veniţi de ne ajutaţi.

67 *Dimitrie.* /

[Adresa:] Preaonoratului dn. Georgie Bariţiu, cu frăţească iubire, *Sibiu*.

---

[1] Mitropolitul greco-catolic de la Blaj, Alexandru Sterca-Şuluţiu.

[2] Axente Sever.

[3] Referire la „Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român“ (ASTRA).

[4] Este vorba de un protest înaintat de delegaţii români, cu concursul funcţionarilor imperiali Baziliu Ladislau Pop şi Dimitrie Moldovan, cauzat de atitudinea negativă a Guberniului Transilvaniei în problema convocării unei diete a Transilvaniei; vezi şi scrisoarea XXI, nota 9.

[5] Vezi scrisoarea XXI, text şi nota 10.

[6] Tribunalului.

[7] Comiţi supremi.

[8] Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

[9] Consilierul Baziliu Ladislau Pop.

[10] Cu aşa muncă, aşa rezultat.

[11] Conrad Schmidt, în noiembrie 1861 comite al saşilor.

[12] Iacob Bologa.

[13] Ioan Bran de Lemeni şi Alexandru Bohăţel, primul căpitan al districtului Făgăraş, al doilea al districtului Năsăud.

[14] „Unirea (a Transilvaniei cu Ungaria) sau moartea“, lozincă a nobilimii maghiare în 1848, reactualizată cu ocazia pregătirii dualismului.

XXIII

Viena, 18/2 [1]862

Prea onorate domnule!
Frate et amice!

Trecură o mulţime de zile de cînd nu scriarăm unul la altul. De atunci umblă Deputăţia română cu martirul nostru bătrîn [1] în frunte, în sus şi jos, îmburdarăm sistema egoistică constituţională maghiară [2], cu cancelariu [3], gubernatoriul [4] şi consiliarii lor, căpătarăm un vicezident la Cluş [5], să organiză şi Cancelaria [6], adecă să supleni în modul următor:

un prezident ungur
68 2 consiliari ungureşti /
2 secretari ungureşti; adevărat că unul — Dobokai [7] — îi bolnav de cînd depusă jurămîntul.
2 concipişti ungureşti
1 consiliar sas
2 secretari saşi; adevărat unul honorariu
1 concipist sas
1 consiliar gubernial
1 secretar român; consiliar şi concipist nu este.

Fireşte că Consiliul hotărîtor stă numai din consiliarii. Secretarii
68v cînd refereză dau votul lor, / apoi consiliarii dau votul decisiv. Secretariul românesc încă are una referadă [8].

Românii noştri visau nainte de Conferinţa de la Sibiu [9] de vo
3 consiliari. Să mulţămiră la Conferinţă dacă să va denumi cancelariu
român, apoi şi un consiliar. Apoi acuma trece; să vede să mulţămeşte
69 cu 1 (scriu:) / un secretariu!!

Doamne nu ne lăsa! Dă-le reprezentanţilor a celor 3 naţiuni [10]
reprezentate prin consiliarii lor inimă bună, ca pregătirele pentru organizarea în ţară, pentru dietă etc., să le facă cu privire şi la naţiunea
noastră română, fă ca curetiul [11] nostru din grădină să fie bine păzită
69v (sic!) de caprele / păzitoare. Voiam să tac, nu cumva să fiu judecat de
lucru *pro domo sua*. Eu vă fac atent că nainte de toate principiul sau
objectul trebuie mîntuit, apoi pice soartea reprezentărei pă fie cine,
70 că subjectu vedea-va acela cum va fi judecat şi cum va / reieşi ca să
scoată caprele din ocolul sau grădina altuia.

S-a început acuma şi ideea aceea că de ce ar fi aceea să să umple posturile după naţionalitatăţi. Trebuie băgat sama la slujbe mai de mult, la merite cîştigate. Apoi acele le cam or avè numai saşii. De vei întrebuinţa datele aceste pentru *Gazeta* fii [pre]caut.

70v Ideea / domnitale pentru expoziţiunele la adunarea literaţilor în
Braşov [12] mi-o tare plăcut. Prin ace[e]a am nădăjde că să va înmulţi
capitalul.

Dar Comitetul nostru, adecă continuațiunea Conferenții de la
71 Sibiu, ce face? Nu ar fi bine să să ocupe și / ea cu organizarea, adecă cu compunerea lucrurilor în interesul nostru?

Bătrînul nostru mitropolitul[13] de loc va porni, dacă va vede[a] că și ceilalți ai noștri să interesează de Gubernie, comitate, scaune și Cancelarie.

Aceste toate cu cea mai mare grabă. De altă dată mai multe și mai sistematice, de la al dumitale amic,

71ᵛ *Dimitrie.*/[14]

---

[1] Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Șuluțiu a condus o delegație românească care, formată din Iacob Bologa și Ioan Rațiu, a plecat la Viena în octombrie 1861. Mitropolitul Șuluțiu și Ioan Rațiu s-au întors în Transilvania în primele zile ale lunii decembrie 1861.

[2] Constituție cu caracter feudal, susținută de nobilimea maghiară, deși aparținea unor vremuri de mult apuse.

[3] În 19 septembrie 1861 baronul Kemény Ferenc a fost înlocuit la conducerea Cancelariei Aulice a Transilvaniei cu contele Nádasdy Ferenc, din cauza încercărilor sale repetate de a zădărnici convocarea dietei Transilvaniei, cu care Nádasdy se declarase de acord.

[4] Mikó Imre, președintele Guberniului, sau guvernatorul Transilvaniei, a fost schimbat din post în 24 noiembrie 1861 cu generalul Ludovic Folliot de Crenneville.

[5] Este vorba de Baziliu Ladislau Pop, care l-a însoțit în Transilvania pe Ludovic Folliot de Crenneville, în calitate de vice-președinte al Guberniului; celălalt vicepreședinte era un maghiar, Kozma Dénes.

[6] Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena.

[7] Dobokai Antal, fost secretar la Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

[8] Competența de a refera.

[9] Din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[10] Referire la cele 3 națiuni recepte, maghiarii, sașii și secuii.

[11] Varză; aici cu înțelesul de interes.

[12] În vederea celei de a doua adunări generale a „Astrei", plănuită pentru vara lui 1862 la Brașov, George Bariț, purtătorul de cuvînt al brașovenilor, scria încă în 28 decembrie 1861 Comitetului Central al „Astrei" că concetățenii săi doreau să organizeze o expoziție de produse românești cu această ocazie. Declara că găsea foarte utilă o asemenea expoziție, cu al cărui prilej produsele mai de valoare puteau să fie vîndute în folosul „Astrei". „Scopul Asociațiunii noastre — spunea Bariț între altele — e cultura în înțelesul cel mai general dacă-mi este iertat a zice așa" (Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra", dosar 245 (nenumerotat), Corespondența semnată de Timotei Cipariu, George Bariț, Andrei Șaguna, Iacob Bologa).

[13] Alexandru Sterca Șuluțiu.

[14] Adnotarea lui Bariț, la f. 68: „După căderea lui Kemény, sub Nádasdy".

XXIV

Viena, 19/7 [1]862

Prea iubite frate et amice!

Soția mea Johanna[1], condusă de dorul [de] a vedea națiunea și poporul nostru în fericire, a cugetat același dor a ei prin un semn animator, designat profesorilor și studenților români din gimnaziul român[2] în Brașov a și-l exprima, oferindu-le una decorațiune pentru vexilul[3] gimnazial.

77 Spre afigerea decorațiunei acesteia pă vexilul gimnazial s-a / rugat soția mea de nepoata mea Anna Georg Leka, nată Iaturtzi, prin acia aclusă epistolă ca să o suple[e]ze.

Să roagă totodată și de domnia-ta, ca de un zelos iubitor a poporului român, ca de un conlucrătoriu și conducătoriu spre fericirea lui, ca la actul acesta să binevoiești pă numita nepoată a mea a o adjutora.

Cu soția mea împreună salutîndu-te, rămîn al domnietale stimătoriu frate et amic,

77ᵛ *Dimitrie Moldovan.* /

---

[1] Johanna, născută Farkas, fiica unui preot maghiar din Abrud, (vezi S. Dragomir, *Avram Iancu*, ed. II-a, București, 1965, p. 326), cea de a doua soție a lui Dimitrie Moldovan.

[2] Gimnaziul românesc ortodox din Brașov s-a deschis în toamna anului 1850. În 1866 cursul a fost ridicat la 8 clase; în același an s-a dat și primul examen de „maturitate".

[3] Emblemă, steag.

XXV

Viena, 19/7 [1]862[1]

Prea iubite domnule și amice!

Am primit epistola domnitale din 3 lu[na] c[urentă]. M-ai înbucurat tare prin cuprinsul ei. Nu m-am îndoit însă că frații brașoveni și cu ocaziunea denumirei mele[2]— și va arăta simpatia mie de multe ori arătată. Și așa domniii-tale și tuturora fraților mulțămită frățească; fiți convinși că ce să poate aștepta de la un bărbat în pozițiunea mea nu voi cruța nici timp, nici sănătate, cu o vorbă nimic, ca așteptărei et dorințelor poporului nostru să corespund. Și dacă doi în contra unuia,
79 și iară alți doi / în contra lui, apoi toți patru în contra tot aceluia va și reusa cîteodată, fiți convinși că lupta tot mai tare îl va face, fiind D[umne]zeu și dreptatea cu el.

Babeșiu va pleca mîne de acia.[3] Intențiunea lui îi ca să sosească sîmbătă în Brașov. El va duce o consignațiune despre avutele lupte în săptămînele aceste, adecă vă va enara toate ce îi comunicai în privința objectelor ce cauzară lupta. Trageți-vă sama despre toate, adecă 1
79ᵛ cauza limbelor, 2 reprezentațiunea sașilor, 3 representațiunile / noastre de la novemb[re] [1]860 încoace, 4 consiliari de școală, 5 metropolie[4], 6 judecătorie apelativă în *Sachsenland*[5], 7 tablă regească[6], 8 cauza grănițiarilor[7], 9 teritoriul Săliștei, 10 magistratul Sebeșului etc., fugarii militari din Bran et Făgăraș. Ar trebui să-ți scriu tomuri despre aceste dar nu e timp. Eu mă gat pentru lupte noi, multe și mai multe. Anul trecut fu anul Kemenian, a restaurărei anilor antimarțiali[8]. Anul acesta este anul organizărei *par force* cătră autonomie, cătră *octroi*.
80 Voința bună mestecată cu / răutăcioasă. Unde o să ieșim nu știu. Sașii voiesc *Saxenland par force*. Eu neg și ungurilor și sașilor toate ce sunt în contra egalității et dreptății, însă toate cu cea mai mare răceală. Apoi la lipsă moderez coarda, ca să nu să rupă. Simpatia personală

între mine și între ei nu a încetat. Cu toții cunoaștem axioma *amicus personae inimicus causae* [9].

Drumul de fer pă cum se vorbește s-a așternut la Împăratul. Pînă în timpii cei din urmă fusă speranță pentru Oradea-Brașov. Acum însă să vede că au influențat sașii spre dorul lor [10]. Sașii fac mari progrese. Era bine de aveam și noi pă cineva acia.

Sincer amic,

80v *Dimitrie.* /

---

[1] Coincidența de dată cu scrisoarea precedentă se datorează unei erori a lui Dimitrie Moldovan.

[2] Este vorba de numirea lui Dimitrie Moldovan în postul de consilier la Cancelaria Aulică a Transilvaniei, unde funcționase ca secretar din anul 1861.

[3] Călătoria lui Vincențiu Babeș în Transilvania a fost ocazionată de cea de a doua adunare generală a „Astrei", care a avut loc la Brașov, în 16/28 iulie 1862. La adunarea de la Brașov, Babeș a îndeplinit rolul de raportor al comisiei care cercetase socotelile „Asociațiunii" pe anul scurs de la înființare, și a făcut parte din comisia pentru revizuirea statutelor. În decursul dezbaterilor el a cerut ca ortografia etimologică propusă de „comisiunea filologică" să fie primită numai provizoriu; a mai propus ca adunarea să facă o plîngere la Împărat împotriva persecuției la care românii din unele părți ale Banatului erau supuși atunci cînd foloseau literele latine în locul slovelor cirilice. Deși întîmpinată cu aprobare de August Treboniu Laurian, propunerea nu a fost votată de adunare, pentru a se evita bănuiala unei activități politice din partea „Astrei".

[4] Referire la eforturile pentru restabilirea autocefaliei bisericii ortodoxe române din imperiu, prin separarea ierarhică de patriarhia din Carloviț și reînființarea mitropoliei ortodoxe române.

[5] „Țară săsească", teritoriu aflat înainte sub autoritatea Universității săsești, numit cu precădere de români după revoluție „Fundus regius" sau „Teritoriu regesc".

[6] Curte de apel în cauze civile și penale.

[7] Reglementarea situației locuitorilor din fostele zone grănicerești din jurul Năsăudului și Sibiului.

[8] Anii precedenți guvernării absolutiste instaurată după 1848–1849.

[9] „Prietenul persoanei este adversarul cauzei."

[10] Iată ce scrie George Bariț *(Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. III, p. 149) despre problema construcției de căi ferate în Transilvania acestor ani: „În Transilvania calea ferată care se ceruse mai de înainte se prefăcuse unealtă politică în mîna gubernului central [al imperiului – n.n.] și teren de luptă între naționalități. Aristocrația feudală alerga zi și noapte ca să înduplece pe gubern a da concesiune pentru continuarea calei ferate de la Oradea Mare către Clușiu, și de acolo, în direcțiunea precum o vedem în zilele nostre, pînă la Brașov. Din contra, săsimea din Sibiu și de primpregiur luptase foarte mult pentru linia de la Arad cu condițiune ca aceea să treacă de la Sibiu prin Turnu Roșu în România. Brașovenii se temeau ca nu cumva în cazul din urmă municipiul lor să rămîie cu totul lăsat la o parte din comerțul cu lumea mare, de aceea cetatea și comunele din district trimitea[u] dintr-un timp într-altul plenipotenți, pe Carol Maager la Viena, pe G. Barițiu la București spre a lucra pentru joncțiunea liniilor, sau pe la Buzău, precum se plănuise mai demult, adecă la 1856, sau pe la Predeal. Guvernul austriac răspundea la toți: voi da concesiune la aceia cari vor trimite deputați la senatul imperial."

XXVI

Viena, 20/7 [1]862

Prea onorate amice!

În scurt trebuie să-ți fac cunoscut, pă lîngă toate, că Babeșiu în vorbă-ți va enara starea și stadiul petițiunilor noastre, pînă acuma date de la novemb[re] [1]860 încoace [1]. Acele fură prin Kemény țipate [2], însă cu ocaziunea reprezentațiunei sașilor atrăsăi și cauza noastră la lumină. Este speranță mare pentru efect bun. Dacă voiți congres [3] 81 scrie-mi, / că ușor putem cîștiga; în principiu l-am și cîștigat la Cancelarie [4].

Rogu-te scrie-mi despre asociațiunea noastră literarie și despre expozițiune cum ați reieșit [5].

Ce bucuros m-aș fi dus și eu, da nu pot. Sum restrîns la locul acesta; lucruri peste lucruri.

Un tînăr pictor, anume N. Popescu [6], fu în zilele aceste la mine. Îmi arată nescari picture frumoase. Să pregătește pentru examen 81v academic. / Îl întrebai că trimes-a la expozițiune [7]? Răspunsă că a trimes:

1. un bărbat în șapcă roșie cu preț de	100 f[lorini]
2. un bătrîn cu barbă albă	65
3. Marcu Aurel numai desemnat	20
4. un cap tînăr	45
5. un portret desemnat; acesta nu să vinde.	

Aceste sunt trimise spre vînzare, afară de no. 5. Rogu-te, sprijiniți cauza copilului acestuia. Are mare talent și voiește să meargă la München și Roma. Bogații din Țara Românească ar putea cumpăra icoanele acele. Doară ar fi bine a se vinde prin licitație. Îmi zise că a dăruit la expozițiune 3 chipuri. Nu vi-l pot destul recomanda.

Cauza oierilor [8] stă bine; o să le cîștigăm ușurări.

Maior [9] are prospect a fi agent de curte.

Fratelui Popasu [10] spune-i salutare frățească.

Scrie-mi cine or fi pentru consiliar de școală pentru greco-catolici [11] dacă am putea reieși. Cu fratele Vasici, cuget că o să ieșim la cale.

Am scris la amîndoi episcopii [12]. Înțelegeți-vă despre toate.

Mă recomanda cu toată iubirea frățească,

Dimitrie.

P.S. Am primit broșurele. Am dat consiliarilor unguresti corespondența d-tale cu c[ontele] Vaj. Între altele ziseră: „*jol úr* Baritz" [13]. Te fac atent că din zi ce merge să așteaptă declarația românilor în cauza parlamentului [14]. Grimm [15] îmi zisă că a vorbit cu d-ta, apoi și cu e[piscopul] Șaguna. Cestui de spre urmă îi și scrie ca să vină în sus [16], și că noi trebuie să facem pași decisivi. Zise că / să ne ținem strict de *Diplomă*, să stăm pă lîngă declarațiunea noastră în punctul naționalității [17], să nu așteptăm recunoaștere de la unguri prin diete, ci să ne ținem de Tron. El are intrare la ministeru de stat, la cel de poliție. El scrie acum articuli nouă favoritori etc., și aceste *pro notitia* de la al 82 d-tale frate [18] /.

---

[1] În legătură cu călătoria lui Vincențiu Babeș în Transilvania, vezi scrisoarea XXV, nota 3.

[2] Aruncate, respinse.

[3] Congres național al tuturor românilor din Imperiul habsburgic; vezi și scrisoarea XVI, textul și nota 3.

[4] Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

[5] „Astra“ și expoziția organizată la Brașov, în iulie 1862, cu ocazia celei de a doua adunări generale; vezi și scrisoarea XXIII, nota 12.

[6] Nicolae Popescu, tînăr pictor român; talentul său l-a determinat pe Andrei Mocioni, mecenatul din Banat, să-i acorde în anii următori ajutor material pentru a studia la Roma.

[7] Vezi supra nota 5.

[8] Din Mărginime.

[9] Ioan Maior; funcționar român la Viena.

[10] Ioan Popasu, protopopul ortodox al Brașovului.

[11] Este vorba de cele două posturi de consilieri școlari pentru școlile românești (greco-catolice și ortodoxe), vacante la Guberniul Transilvaniei. Dintre ortodocși fusese propus Pavel Vasici care a acceptat. George Bariț, propus pentru școlile greco-catolice, deși solicitat de Dimitrie Moldovan și mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, a refuzat (vezi scrisoarea lui Al. Sterca Șuluțiu către George Bariț din 16/4 septembrie 1862 în *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. III, p. 523–524).

[12] Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu și episcopul Andrei Șaguna.

[13] „Bun domn Bariț.“

[14] Adică afirmarea publică a participării lor la senatul imperial.

[15] Joseph Andreas, Ritter von Grimm, doctor în drept, născut în Boemia. A fost multă vreme (pînă în 1861) profesor de drept comercial la Academia de drept din Sibiu și funcționar la Guberniul civil și militar. Ca publicist apreciat, a fost ales membru al mai multor societăți. Pentru activitatea sa de pînă în 1861, a fost distins de împărat cu titlul de cavaler al ordinului Coroanei de fier; vezi Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literärische Denk Blätter der Siebenbürger Deutschen*, II Band, Brașov, 1870, p. 34–38 și Schuller, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, IV Band, Sibiu, 1902, p. 150.

[16] La Viena.

[17] Românii pretindeau realizarea egalității de fapt a națiunii române ca atare cu celelalte națiuni din imperiu.

[18] Adnotarea lui Bariț, la f. 81: „Pictor“.

XXVII

Viena, 20/7 [1]862

Prea iubite frate!

Cu poșta de astăzi s-a expediat una lădiță cu una decorațiune
pentru steagul gimnazial din Brașov[1], dedicat de soția mea. De va
sosi din timpuriu, ar merita să meargă și la expozițiune[2]. De va întîrzia,
84 apoi în / una epistolă, tot în lădița ace[e]a, îi descrisă pofta cum să să
predeie gimnaziului.

Nepoata mea Anna Georgie Leca, în conlucrare cu d-ta, veți
84v face cum veți ști ca să să predeie cu un feliu de festivitate. /

Astăzi expediai și metropolitului[3] una epistolă, în care multe și mai multe îi scriai. Vedeți consultați-vă despre toate. Ia, acum e timpul lucrărilor.

Astăzi să răspîndi vorba că Împăratul a decis pentru drumurile
85 de fer, adecă Împăratul s-a declarat pentru linia / Arad—Turnu Roșu
și Oradia—Brașov—Buzău[4]. Ministru de comerț are a să pune în legătură
cu capitaliști, adecă cu întreprinzătoriu. Îi vorba că garanția de la
stat se mai dă.

Precum vei ști, eu sum referent. Eu sum în princip pentru linia Oradia—Buzău. Dacă va veni la noi tre[aba], în sensu acesta a mers și va merge opiniunea.

Acuma închei cu Ovid: „*Parve! nec invidio sine me liber, ibi in Urbem, heu mihi* [...][5]

Fiți sănătoși,

85v *Dimitrie.* /

Faceți, fiind românii laolaltă, Împărătesei — ca maica orfanelor române — una rugăciune festivă pentru sănătate; politica cere./

[1] Vezi scrisoarea XXIV, text și note.

[2] Expoziția de produse românești, proiectată pentru cea de a doua adunare generală a „Astrei“, din iulie 1862 la Brașov.

[3] Alexandru Sterca Șuluțiu.

[4] Vezi pentru aceasta scrisoarea XXV, nota 9.

[5] „Tu cărticică, vei merge dar fără de mine la Roma“ (Ovidiu, *Tristia*, I/1).

XXVIII

Viena, 12/9 [1]862

Prea stimate amice et frate!

La epistola domniii-tale din 18-lea august am, împreună cu soția mea, cu cea mai vie plăcere a-ți mulțămi pentru arătata-ți dragoste în cauza pantlicei oblatei[1] gimnaziului brașovean român, asistînd împreună cu nepoata mea în numele soție-mi la botezul primit de mînă sînțită înaintea altarului tatălui ceresc. Fie acest sînțit desemn flamora vie conducătoare a tinerilor români spre virtuți romane!!

M-am îmbucurat de măreața adunare literarie și rezultatele ei[2].
Cauza expozițiunei oamenii noștri se vede nu au preceput-o bine. Atîta
86 dobîndă însă / este că acum își va face ide[e]a mai clară, va vorbi despre
ea, și să va găti pă viitoriu![3]

Despre cauza gimnaziului-ți va zice fratele Popasu cum stă cu adjutoriul statului; o să reieșim.

Mitropolia noastră[4] adevărat că are multe pedeci. D[umne]zeu însă ne va adjuta. Bunul bătrîn al meu din Blaj[5] încă fu sedus la una subscripție din partea *sanctae unionis*[6]. Îi împărtășii sîngerarea inimii mele, fiind încă la Elöpatak[7], însă nu-mi răspunsă în aceasta cauză.

În actul acela zic și poftesc diocezele Blajului, Lugojului și
Oradiei ca să fim noi eliberați din jugul sîrbesc, dară nu cu stricarea
86v lor. Ce le putem? Cînd am voit noi a le strica? *Quadrata / mixta rotundis*[8].
Era bine să tacă filosofii noștri unioniști, și să vadă de cauza bisericei
proprie, nu cu flori încungiurată[9], să steie în adjutoriul bătrînului că
acu-i apunere. Mi groază că va apune de tot și autonomia bisericei,
încît mai există. Îmi spune unul și altul că bătrînul fu tare rău primit
de brașovenii ortodocși[10]. Să nu uite frații brașoveni că bătrînul fu
de trei ori de la [1]860 încoace cu o rară abnegație de sine pentru na-
țiunea noastră la Viena și să știe că perilor lui cei albi încă avem a
mulțămi dacă să va consolida națiunea noastră, pe cum sperez după
D[umne]zeu. Să știi frate că toate reprezentațiunile noastre de la
87 [1]860 încoace, cu protestul împreună ce-l dădură deputații noștri / în

contra Guberniului mikoian [11] sunt subşternute Tronului şi avem după propoziţiunea cancelariei tocma atîta a aştepta de la maiestate cît aşteaptă saşii. Aşadară *cuique summ ! Sic virtus romana praescribit !* [12] Cuget că excelenţa-sa episcopul Şaguna încă o fi fost necăgit că braşovenii noştri fură cu aşa puţină atenţiune pentru martirul nostru politic. Eu i-am fost împărtăşit şi excelenţei-sale *spiritul* scrisoarei ace[le]ia a unioniştilor, din convingere adăugînd că mitropolitul bătrîn din toată inima ne pofteşte succesul cel mai bun pentru consolidarea bisericei noastre.

Mîngîiaţi-l pă bunul bătrîn, ca nu cumva să meargă cu inima rănită din viaţă că românii nu l-au onorat.

87^v Cauza consiliarilor de şcoală [13] / s-a dus cu propoziţia la maiestate,
ca fratele Vasici de loc să fie reactivat, apoi şi pentru biserica greco-
catolică să să învoiască Împăratul a denumi un consiliar de şcoală.
Doamne, ce bucurie aş avea dacă ai primi d-ta postul acesta. Eu şi
scrisei bătrînului mitropolit [14], care pînă acum îi pentru un consiliar
88 şcolar din cler, să-şi mute părerea şi să te provoace pe d-ta ca să / [15].

....

La fine trebuie să-ţi scriu ceva şi în treaba comitetelor comitatense [16], care nu peste mult vor începe lucrările lor. Eu în cauza aceasta am scris şi episcopilor amîndurora, apoi lui Bologa şi Bohăţel [17]. Cu adevărat că rezultatul compunerei comitetelor îi pentru noi românii foarte fatal, dară cu atît mai multă energie şi cumpăt ne trebuie. Să vezi!

Prin instrucţiunea ştiută, din 27 9^{ber} şi 12 X^{b} [1]861 întărită de
maiestate, avem una singură bază noi românii de reprezentaţie la afa-
cerile publice. La aceasta sunt restrînşi şi foştii îndreptăţiţi, că legile
din [1]791, art[icolul] 12 pentru marcaluri [18] sunt prin instrucţiunea
aceea făr' de valoare declarate, apoi cele din [1]848 şi din instrucţiunea
89 comiţilor, şterse. Noi dară, zică ungurii etc., ce or vrea, / protesteze cum
vor vrea, noi să zicem şi protestăm în contra, că numai ace[e]a este acuma lege pentru adunări, şi cu cea mai mare căldură să mulţămim maiestăţei pentru că ne-a chemat şi pe noi la consultările acele. Să poftim ca declaraţiunea aceasta să să pună la protocolu adunării şi să să subştearnă maiestăţii, adăogînd totodată că dacă şi sunt românii puţini la număr în adunările acele, şi glasul lor pierde pondul cuviincios, tot ei recunosc bunătatea maiestăţii sale etc., sperează însă că maiestatea sa şi regimul azi-mîne va privi la mulţimea contribuţiunilor în bani şi sînge date de români spre apărarea Tronului şi a patriei şi se va aduce reprezentaţiunea în dreapta proporţiune a tuturor intereselor, şi vor fi şi ei mai bine reprezentaţi! Aceasta să [o] zică dacă va fi tocma numai un român singur.

89^v

Dimitrie. /

Frate, să şti[i] că la purtarea românilor noştri în adunările aceste va depinde toate consecvenţiile. La purtarea aceasta [a] noastră privesc amici şi neamici, mari şi mici. Vezi dară de informează pe toţi ai noştri,

dară nu cu zgomot prin gazete ci prin vorbă. Unul bun din un district,
bine informat, adjunge; apoi acela să vorbească pentru toţi şi toţi să
90 să declareze / pentru părerea lui. Trebuie un fel de surprindere. Să ştii
că toate adunările pă o dată vor fi, şi nu peste mult timp. Cheamă pe
Spiridon Feti [19] la d-ta şi informează-l. D[oam]ne, cum aş voi să vină
fratele acesta spre una convorbire în sus. Avem multe şi mai multe.
Rezoluţiunea împărătească la reprezentaţiunile noastre o aşteptăm în
toate zilele. Aceasta să va trimete la episcopi. E întrebare pentru modul
publicărei la popor, apoi legături de idei noi, reprezentaţiune nouă,
congres pentru publicare. D[oam]ne, că mă văd singur acia. Vină d-ta
quoque modo [20], sau trimeteţi pă Feti, Ilia [21], Bologa sau Popa[su] [22],
că episcopii nu mai pot veni. Eu la alţii nu mă încred şi în jos nu mă
pot duce. Trimeteţi pă Feti, o zi numai să fie acia. De ce nu aţi făcut
gratulaţiunea de la Comitetu Naţional către împărăteasa? [23] Vedeţi,
protestul în contra guberniului micoian fu în reprezentaţiunea men-
ţionată către Împăratul cu onoare pomenit. Acolo fu vorba de comitet.
Ştiţi că Împăratul nu ne întreabă cum ne cheamă, ci ce zicem. Apoi
90^v saşii atît vorbiră de *Sachsenland* [24], pînă cînd şi alţii vorbesc de el. / [25]

---

[1] Jertfă, dar; pentru detalii vezi şi scrisoarea XXIV.

[2] Cea de a doua adunare generală a „Astrei“ care a început în 16/28 iulie 1862 la Braşov; vezi desfăşurarea în G. Cipăianu, *Din activitatea „Astrei“ în 1861 şi 1862 (pînă la a doua adunare generală)*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, series Historia, fasciculus 2, 1971.

[3] Vezi scrisoarea XXIII, nota 12; amănunte despre expoziţie la V. Vesa, *Aspecte ale activităţii cultural politice a burgheziei române din Transilvania la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea,* în *Acta Musei Napocensis*, III,1966; S. Pop, *Primele expoziţii economice româneşti*, în *Probleme economice*, 1966, nr. 3.

[4] Aluzie la eforturile de separare ierarhică a românilor ortodocşi din Imperiu de Patriarhia de la Carloviţ şi de reînfiinţare a mitropoliei ortodoxe din Transilvania.

[5] Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Şuluţiu.

[6] „Sfintei uniri“; referire la colaborarea celor două ierarhii româneşti.

[7] Azi Vìlcele, judeţul Covasna.

[8] „Quadratura cercului“, lucru imposibil.

[9] Referire la situaţia precară a ierarhiei bisericii greco-catolice române, aflată — ca şi cea ortodoxă — în situaţia de a reprezenta o religie nereceptă.

[10] Referire la una din călătoriile (la cea mai recentă) mitropolitului Alexandru Sterca Şuluţiu la Vìlcele, localitate ale cărei ape curative le frecventa anual, şi unde se ajungea prin Braşov. Împrejurarea îşi găseşte explicaţia într-o pornire confesionalistă nejustificată, condamnată de Dimitrie Moldovan, care era ortodox.

[11] Guberniul Transilvaniei avîndu-l în frunte pe contele Mikò Imre; vezi scrisoarea XXI, nota 9 şi scrisoarea XXII, text şi nota 4.

[12] Fiecăruia ce i se cuvine; aşa prescrie virtutea romană.

[13] Vezi scrisoarea XXVI, nota 11.

[14] Este foarte posibil ca mitropolitul Alexandru Sterca Şuluţiu să-l fi solicitat pe George Bariţ pentru postul de consilier gubernial însărcinat cu conducerea şcolilor greco-catolice la insistenţa lui Dimitrie Moldovan, căci scrisoarea prin care i se adresează poartă o dată ulterioară (4/16 septembrie 1862) şi pare, fără să o spună totuşi, o consecinţă a intervenţiei de care este vorba aici.

[15] O parte a scrisorii s-a pierdut.

[16] Comitete sau comisii formate din reprezentanţii contribuabililor comitatului, însărcinate cu conducerea treburilor publice prin congregaţiile (adunările) comitatense, care se întruneau de cîteva ori pe an.

[17] Iacob Bologa și Alexandru Bohățel.

[18] Adunări și probleme comitatense.

[19] Funcționar („adjunct“) la pretura din Deva.

[20] În vreun fel.

[21] Ilie Măcelariu, în acest timp jude al scaunului Miercurea Sibiului.

[22] Ioan Popasu.

[23] Împărăteasa Elisabeta Amalia Eugenia avusese în vară aniversarea logodnei sale, contractată în 18 august 1853 cu împăratul Francisc Josif.

[24] Așa-zisa „Țara săsească“, sau „pămînt săsesc“.

[25] Adnotarea lui Bariț, la f. 86: „12 sept. 1862. Expozițiunea, ajutoriu la gimnaziu, mitropolia și Șuluțiu“.

XXIX

[Viena] 1/4 [1]863

Mult dorite amice!

Să apropie timpul întîlnirei. Maica noastră comună [1] ne cheamă ca să ne vadă îmbrățișîndu-ne întru iubirea ei!!

Eu plec de acia de mîne în una săptămînă, și odihnind în ziua
învierei lui H[ris]tos, în locul nașterei mele [2], a doua zi o să plec spre
Sibiu. Aceste le scriai și excelenței-sale b[aronul] de Șaguna. Cu ajutoriul
103 lui D[umn]zeu o să fiu dară în Sibiu de mîne în 2 săptămîni negreșit / în
locul lucrărei. Am rugat pe excelenția-sua ca pă ziua aceea să te cheme
și pe d-ta, ca să avem timp despre *foarte* multe a ne înțelege. Pînă
atunci, cugetă și d-ta despre toate, apoi o să conformăm ideile cari
sunt a se realiza.

Românii noștri se purtară tare bine la comitete [3], dovediră că nu le
trebuie legile [din] 1791 et 1848, și le trebuie o bază adevărat consti-
103v tuțională, care are a fi conducătoare spre afacerile de azi nainte. /

Articulu d-tale din *Gazeta Transilvaniei* despre congres [4] fusă baza pentru un articul despre congregațiuni comitatense et Congres Național românesc în Transilvania. Acesta îl caută în no de astăzi în n⁰ 147 a gazetei germane *Constitutionelle Österreichische Zeitung*. Te va mulțumi, și vezi și de acum nainte după articuli în gazeta aceasta, că mi-a succes a-l cîștiga pentru noi. Cum și de ce, o să-ți enarez.

Salutare frățească, al d-tale frate,

104

Dimitrie. [5] /

---

[1] Conferința națională românească, proiectată la Sibiu pe data de 7/19 aprilie 1863. În 17 februarie 1863 împăratul își dăduse consimțămîntul ca reprezentanții națiunii române din Transilvania în număr de 120—150, să se întrunească la Sibiu, locul unde se desfășurase prima conferință națională românească, în 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[2] Deva.

[3] Comitetele comitatense (sau comisiile comitatense); vezi scrisoarea XXVIII, nota 15.

[4] Vezi scrisoarea XVI, text și nota 4.

[5] Adnotarea lui Bariț, la f. 103: „Preparare la conferenție, 1 apr[ilie] 1863“.

XX

V[iena], 13/5 [1]863

Prea onorate domnule et amice!

Am primit epistola d-tale cu proiectul despre naționalitate etc. Fratele Popasu te va fi înștiințat despre aceea că mai poftesc adecă despre întrebuințarea limbei. Aclusul convocărei la dietă are mai multe propozițiuni [1]. Scrie-mi despre toate, dar despre limbe nu numai principialmente, dar și specialmente, adecă paragrafeaz-o.

Am poftit să-mi trimeți proteul (sic!) [2] fotografat. Trimete-l în două exemplare, apoi să trimeată și Popasu și Muntian [3].

Trimet acia regulamentul de dietă [4], apoi a trebilor în dietă [5], și
convocarea [6]. Acum te fac atent la regulamentul dietei; § 36 și 67 cu
105 lupta l-am cîștigat. Sunt de mare însemnătate / în expresiunile subtrase,
adecă § 36 cuprinde în sine că comitetul pentru conscrierea alegătorilor
nu are de-a consta numai din comunitatea legală, o drăcească sasă,
orășană, *centum viri* [7] sau bălauri și spaima comunei, ci sunt a să con-
chema și din alegători.

Spre exemplu Brașovul are a compune *Ausschus*-ul [8] de 12 membri — *vide* § 40 [9] — nu numai din *Comitet* [10], în care sunt 90 sași și 10 ori cîți români, ci va avea a pune din Comitet 4 sași, 1 român, 1 ungur și din alegători contribuenți de 8 și peste 8 f. M.A. [11] iară 3 români, 2 unguri și un sas. Iată controla dreaptă pentru conscrierea sinceră a alegătorilor.

§ 67 dă drept, față cu § 64, și celor ce ar întîrzia cînd să votizează
105v pentru deputați, adecă cetindu-se după consignație membrii îndreptățiți /
dacă vin și mai tîrziu pot da sau supleni tot în ziua aceea nainte[a]
conchiderei votul său.

Acum să vedem cum am putea noi reieși cu pluralitatea votelor.
Eu așa am calculat, și am scris și lui Axenti, episcopului Șuluț, Feti,
Pop în Sebeș [12], și o să scriu și episcopului Șaguna, am ordinat apoi
fratelui meu în Deva: 10 români bravi compun un comitet; aceștia
cîștigă catalogul întreg al contribuenților cu și peste 8 f[lorini], dacă
nu altmentrelea și cu bani. Acolo va vedea cine este alegător îndreptățit.
Tot insul din cei 10 cîștigă alți 10—20 cunoscuți români. Ceștii din
urmă cîștigă pe frate, văr, nepot, cuscru etc., etc. Primitivii [13], inteligenți,
înțelepți, poartă stricta consignațiune a celor imediate și mediate cîș-
tigaților și referează comitetului, care consamnă totalitatea voturilor.
106 Românii, firește, sunt toți pentru român, dar pășit-o ei / una diferență
mare pînă la pluralitate, nu face nimic. Sașii nu au solidaritate. Ei să
împart întră mai mulți candidați. Apoi dacă noi vom cîștiga în Brașov
și voturile ungurilor și secuilor, armenilor, germanilor, finanțiarilor
nostrum erit regnum coelorum [14]. Bologa [15] îi acolo; vorbește și cu el,
cu Muntian et Popasu!! [16]

Dă un articul fulminant în *Gazeta*. Una să zici: că cea mai de lipsă propoziție și făr' de care propoziția 5, 6, 7, 10, 11 [17] nu are posibilitatea efectuării, adecă organizarea comunelor. *Gemeinde Gesetz* [18]. Acesta

era să vină întră propozițiuni, însă rămasă afară. De ce? Findcă acesta ar răsturna Statutele sașilor. Rogu-te caută unul din punctele noastre de la Sibiu [19], și, *per fas et nefas* [20], acață trebuința și expresiunea poftei noastre și cerinței timpului. Hanea [21] a zis ca să vină împărăția *Constituțiunei* și *Diplomei* [22] și în Fundul regiu [23]. Aceasta poate fi numai
106v organizîndu-să și comunele mari și / mici, săsăști și românești, după sistema ce are a fi una și aceea[și] pentru toată Transilvania.

Fratele Feti e chemat în sus. De multe luni luptîndu-mă am reusat ca să vină. De la el o să primești multe înștiințări în sensul nostru și aceluia conglăsuitoare.

În *Gazeta* sloboade un articul și despre aceea că nu ne restrîngem noi numai la români în candidația noastră, ci voim ca oameni să să aleagă care precep cerințele timpului, sunt credincioși Împăratului, au merite pentru țara noastră, apoi numește *pro forma* pă / cîțiva dintre amploiați de finanță din străini și-ți concentrează articulu pă meritele lui Grim [24], care pentru meritele lui cele multe fu numit cive honorar al Clujului, Brașovului, fu ales de membru a Societății noastre literare, primi semne de merit de la maiestate și fu denumit de cavaler. Eu pă omul acesta voi să să aleagă în Sibiu. Planul meu îi sigur și bat una breșă în centrul Țărei Saxone.

Gazeta și *Telegraful*, după stenografii noștri nu luară bine reflexiunea mea către d-ta pentru punctul III din *Diplomă* [25]. Eu zisei: *Diploma* a dat în țările de Coroana Ungariei țiitoare sensul *Constituțiunei*, dar nu totodată ca la (deutschschlesischen Ländern und in Gemässheit der Landes Ordnung-uri [26]) Gemässheit [27]. Vorba aceasta am înțeles-o eu acolo, că aceea nu poate fi pentru Transilvania cea veche, ci aceea trebuie să să formuleze de nou *nach tiefeingreifenden Veränderungen* [28], care cu bună sama să va și face, precum e și în lucrare. Îndreaptă, fii bun, ideea că îi de tot întoarsă pusă în *Gazeta* și *Telegraf. Siebenbürger Bote*, deși nu întreg așa cum am zis eu, tot a pus-o mai bine.

Salutare frățească,

107

Dimitrie. /

---

[1] Rescriptul imperial de convocare a dietei ardelene din 1863 menționa printre principalele atribuțiuni ale acesteia 2 propuneri sau „propozițiuni“, foarte importante pentru români, care vizau întocmirea de proiecte de legi în vederea: 1 realizării egalității de drepturi a națiunii române și a confesiunilor sale; 2 folosirii limbii române ca limbă oficială în Transilvania. Dimitrie Moldovan îi cere lui George Bariț, condei politic de mare reputație concepte de proiect de lege bine gîndit. În legătură cu dezbaterea în dietă a proiectelor de lege, apărute în urma celor două „propozițiuni“, vezi S. Retegan, *Recunoașterea egalității națiunii. române și a celor două confesiuni în dieta de la Sibiu (1863 – 1864)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XIV, 1971; Idem, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu*, în *Anuarul Inst. de ist. și arh. Cluj*, XVI, 1973.

[2] Portretul, fotografia.

[3] Ioan Popasu protopop ortodox și Gavril Munteanu, din 1853 director al gimnaziului român ortodox din Brașov.

[4] Legea electorală provizorie (sau regulamentul electoral) pentru alegerile în vederea dietei din 1863, elaborată de împărat prevedea în esență: dieta va număra 125 deputați aleși și maximum 40 de regaliști numiți de împărat; președintele și vicepreședintele sînt numiți de împărat, din cîte șase persoane alese de dietă; cei 125 de deputați vor fi aleși de centrele urbane prevăzute cu dreptul de a avea deputat propriu și de către alegătorii din cercurile rurale, arondate în funcție de numărul locuitorilor unităților administrative; au drept de vot locuitorii majori care plăteau un cens de 8 florini (de care sînt scutiți preoții, doctorii, avocații, inginerii, artiștii, farmaciștii, notarii și învățătorii); conducerea alegerilor revine în comitate, districte și scaune unui comitet central, în localitățile privilegiate unei comisii. Prevederile acestei legi electorale provizorii urmau să fie înlocuite de o lege nouă, votată de dietă după constituirea ei; vezi S. Retegan, *Pregătirea dietei de la Sibiu din 1863–1864*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, XII, 1969, p. 61–62.

[5] Regulamentul de funcționare a dietei.

[6] Rescriptul imperial de convocare, datînd din 21 aprilie 1863, fixa termenul de adunare a dietei pe 1 iulie 1863. Din nevoia de pregătiri prealabile, resimțită ulterior, termenul a fost amînat pînă la 15 iulie.

[7] Consiliu format din 100 de bărbați, cu atribuții de conducere în comunele urbane.

[8] Comitetul.

[9] Vezi paragraful 40 din regulamentul electoral.

[10] Comitetul permanent însărcinat cu conducerea treburilor publice.

[11] Florini. Monedă Austriacă.

[12] Axente Sever, Alexandru Sterca Șuluțiu, Spiridon Fetti și, probabil, Grigore Pop (Papp), executor cezaro-crăiesc.

[13] Cei care au inițiat acțiunea.

[14] A noastră va fi împărăția cerurilor.

[15] Iacob Bologa.

[16] Gavril Munteanu și Ioan Popasu; vezi scrisoarea XXVIII, nota 22.

[17] Propunerile din actul de convocare a dietei (vezi *supra*, nota 4), referitoare la: reorganizarea subdiviziunilor administrative, a administrației publice, a justiției, la introducerea cărților funduare și la înființarea unei bănci ipotecare.

[18] „Lege comună“.

[19] Referire la cerințele formulate de români la cea de a doua conferință națională de la Sibiu din 7/19–11/23 aprilie 1863.

[20] „Într-un fel sau altul“; indiferent prin ce mijloace.

[21] Ioan Hannia (sau Hanea), protopop ortodox al Sibiului.

[22] *Diploma* imperială din 26 februarie 1861.

[23] Fundus Regius (Pămîntul Crăiesc), teritoriu asupra căruia s-a exercitat înainte, în virtutea privilegiilor regale, autoritatea Universității săsești.

[24] Vezi scrisoarea XXVI, nota 15.

[25] *Diploma* din 26 februarie 1861.

[26] „Țările (provinciile) germane sileziene și în conformitate cu statutele provinciei.“

[27] „Conformitate.“

[28] „Spre modificări cu implicații adînci.“

XXXI

[Viena], 4 mai [1864]

Prea stimate frate et amice!

Nu avui nici una greutate cu scoaterea dietelor [1] pro aprilie întreg, și așa-ți trimet aci aclusa pă 30 zile, cu scăderea de 2 f[lorini] ce dădui pă ștempel și la scriitori, 300 f. minus 2, adecă 280 f.

Eu cuget ca să te grăbești a veni în sus. E de lipsă ca să vezi însăși, (sic!) în persoană, și mișcările de aci nainte.

Articulii d-tale ad-hoc făcură impresiune diferită, la unii bine, la alții rău venite. Rezultatul însă este de aci nainte a să aștepta. Cesta
107 despre urmă, în treaba regaliștilor, încă nu / știu cum va fi judecat de

partidele ardelene. Apoi celelalte din sverile de acia o să să dezvolte
însă cît de curînd. Judecata mea o ştii încă din anul [1]861. Ar fi bine
să dai egoiştilor din Viena, şi din celelalte părţi industriale din Austria,
a şti că noi în privinţa luptei lor în contra Zoltarifului [2] şi contractului
făcut cu Prusia din partea guberniului [3], [pe] care ei acum voiesc să-l
reecteze, le cunoaştem tendinţa, dacă voiesc a monopoliza, a ne mulge
107^{v} încă după plac, a ne vinde manufacturele lor în preţ înmulţit, hotărînd /
intrarea manufacturelor prin *Einfuhr Zoll* [4] mare, şi că noi mai bine
decît să ne tiranizeze ei cu manufacture rele, om umbla în hainele
noastre ţărene dacă ne fac greutăţi faţă cu exterioritate[a], care şi produsele
noastre le-o şti a îngreuna punînd pă ele vamă după plac.

Mai ai încă şi în privinţa § 13 din *Patentă* să le zici că noi legea,
pentru ei octroiată, de *noi* însă înarticulată, vom ţine-o în valoare cu
§ 13 cu tot [5] pînă cînd or veni şi croaţii şi ungurii în Reichsrath, atunci
apoi om vedè ce să punem în locul § lui aceluia, pînă atunci nici expli-
108 căm că destul de clar este. Adecă regimul / îi poate ţine pă ei de frîu
să nu fugă la Frankfurt [6], apoi nici că o modifica numai un §, şi nici nu
ne lezăm în surparea legei ce pentru ei îi octroiată, pentru noi însă lege
articulată.

Aceste, fiind idei, dau obiect de cugetare. Vedea-vei ce vei face.

Noi suntem acum sănătoşi, pînă la reumatismul meu de mînă, ce mă necăjeşte rău. Doară timpul varei mă va scăpa de doreri.

Despre d-ta publică prezidentul [7] numai atîta: „că te-ai insinuat bolnav“. De vei veni curînd, cuget că doară vei avea a primi şi diatele nesmintit.

Soţia me mulţămeşte [pentru] salutările d[umnea]v[oa]stră. Salutează şi ea pe doamna. Salutîndu-te totodată şi pe d-ta, fiind al dumitale sincer frate et amic.

Dimitrie.

Popeştii [8] au sosit alaltăieri sara, adecă [în] 2 mai; sunt toţi
108^{v} sănătoşi. /[9]

---

[1] Diurna alocată pentru participarea la lucrările Senatului imperial, la dezbaterile căruia George Bariţ fusese delegat de dieta din Sibiu să ia parte. Deşi este vorba de o perioadă între două sesiuni, George Bariţ avea dreptul la diurnă ca membru în comisia financiară, ale cărei lucrări nu erau influenţate de vacanţa Senatului imperial.

[2] Tarifului vamal.

[3] În februarie 1853 Austria şi Prusia au încheiat un tratat comercial pe 12 ani, care a constituit elementul de legătură al imperiului cu Zollverein-ul (Uniunea vamală germană); T. M. Mayer, R. F. Kaindl, H. Pirchegger, *Geschichte und Kulturleben Österreichs von 1792 bis zum Staatsvertrag von 1955*, Viena, 1965, p. 168.

[4] Taxă de import.

[5] *Patenta* împărătească din 26 februarie 1861, înarticulată (ca şi *Diploma* din 20 octombrie 1860) de Dieta Transilvaniei în 1863, la 30 septembrie, dădea putere de „lege fundamentală a statului“ unei legi despre „reprezentaţiunea imperială“ (pentru formarea Senatului imperial), care prevedea la paragraful 13: „Cînd în timpul sub care senatul imperial nu e adunat trebuie să se iee măsuri urgente în vreun obiect de cercul activităţii lui, atunci ministerul e obligat a explica temeiurile şi urmările celor făcute în faţa senatului imperial celui mai deaproape“; T.V. Păcăţian, *Cartea de aur...*, vol. III, ed. II-a p. 270, 274.

[6] Aluzie la orientarea unor cercuri politice din Austria spre lumea germană.

[7] Probabil Eduard Herbst, raportorul comisiei financiare.

[8] Este greu de ştiut la care din numeroasele familii cu acest nume se referă Dimitrie Moldovan.

[9] Adnotarea lui Bariţ, la f. 107: „Viena 4 mai 1864. Răsp[uns] 14 mai“.

XXXII

Sibiu, 6/7 [1]864

Frate et amice Georgie!

De la 5 iunie sum acia în Sibiu. Din zi în zi aşteptăm să vini ca să te văd, şi să mai comunicăm unul cu altul ideile.

Fratele Coste [1] — mi zice că eşti tare cuprins cu cauzele proprie,
apoi cu fabrica [2]. Aceste le cred, însă începîndu-să consultările pentru
împărţirea ţării, adiminstraţiune şi judecătorie, la Comitet [3], în care
fiind aleşi şi d-ta, prezenţa-ţi este la acela tare de lipsă. Aş dori ca să
109 te împărtăşeşti / la acele din început.

Eu o să mă duc cu familia mè la băi şi dacă ai veni pînă în lunea viitoare încoace, ţi-aş împărtăşi unele ce poate ar fi de folos şi lămuritoare.

Cu soţia mè şi Johan[n]a[4] împreună salutîndu-te, sum al domnitale frate sincer,

109^{v} *Dimitrie.*/[5]

[Adresa:] Fratelui şi domnului Georgie Bariţiu, Braşov.

---

[1] Ioan Constantin, negustor din Braşov, cunoscut apropiat al lui George Bariţ.

[2] George Bariţ era, din 1852, director comercial al fabricii de hîrtie din Zărneşti, lîngă Braşov, înfiinţată de un consorţiu de comercianţi români.

[3] Comitetul permanent ales în 4/16 ianuarie 1861 la Sibiu, în decursul Conferinţei naţionale româneşti din 1/13—4/16 ianuarie, dezbătea şi el, înaintea discutării în dietă, chestiunile importante la ordinea zilei.

[4] Fiica lui Dimitrie Moldovan.

[5] Adnotarea lui Bariţ: „1864. Dim. Moldovan, 6 iul[ie]. Răsp[uns] 10 iul[ie].“

XXXIII

Viena, 11/11 [1]865

Frate Georgie!

Eu nu mă voi duce [1], oi învigila acia. Viu însă ca unui amic, cum [î]ţi lăsai vorba prin Coste [2], a-ţi împărtăşi următoarele păreri, *et quidem* nainte de toate *quoad formam procedura* [3].

După intrare în dietă [4], va fi negreşit acţiunea primă verificaţiunea membrilor, apoi de loc, o omen [5], în loc de promisiune *Angelobung*[6] —jurămîntul. Adu-ţi aminte nainte de toate de Congresul nostru ex [1]861 [7], apoi în specie de jurămînt[ul] [8] ce mă înfioară şi va înfiora pă toţi, şi în care întrebare singur d-ta mă precepuşi de tot. Vorbiţi

despre pașii trebuincioși ce aveți a face în momentul provocărei! În
115 care limbă / veți vorbi? Firește în una din limbile de maiestate sancțio-
nată[9]. Poate însă că nu va voi să vă asculte în limba română și germană,
va face zgomot, cu gura, cu picioare[le]. Atunci opuneți-vă și vă decla-
rați cu toții că legea din [1]836 et [1]847 [10] pentru limbă îi ștearsă prin
legea din [1]863 de maiestate sancționată, și cine să opune legei din urmă,
face *crimen leesa* (sic!) *maiestatis* [11].

Vine cauza meritală [12]. Să poate întîmpla — după cum văd semne
să va întîmpla — ca unioniștii ne luînd rescriptul maiestatic în consi-
derațiune nu va lua articulul I din [1]847 la reviziune, ci de loc or pro-
pune să să ieie la votizare *uniunea* cum fu precipitată ca în [1]848,
115v adecă prin majoritatea voturilor, or hotărî *in der Vorfrage* [13] ca să să /
votizeze însă uniune. Atunci ar trebui, cu manifestațiune sculîndu-vă
cu toții, să vă declarați că lăsîndu-să majortiatea de calea legală, adecă
a pertracta cauza în modul de maiestate prescris și așa precipitînd
uniunea, și călcînd încă o dată dreptul popoarelor conlocuitoare în
Ardeal, majoritatea maghiară să abate de la cuviincioasa pertractare a
objectului zilei, adecă a reviziunei articului I ex [1]848, nu voiți a votiza,
și părăsiți sala, insinuînd una reprezentațiune protestatorie către maie-
statea-sua. Dacă însă s-or abate și ei de la una precipitare și vor voi
a să slobozi în pertractarea reviziunei, atunci lucrați într-acolo ca dieta
116 de acum, fiind și ea în parte mare / octroiată, adecă nu de tot după
[articolul] XI [din] [1]791 [14], așadară clătinată în esenția ei constituțio-
nală antiquă de una parte, de alta detrăgîndu-să de la civii liberi dreptul
cîștigat (firește în amîndouă părți sunt a se număra defectele)
să facă către maiestate una reprezentațiune în care să cează ca și dieta
aceasta să să ocupe cu Landesordnungul [15] trimes în sus, și consultîn-
du-să despre factorii unei dietei (sic!) timpului, de acum acomodate,
și subșternînd-o maiestății, și d-acolo întărindu-să, să să concheme apoi
una dietă nouă, pă baza aceea, care dietă apoi să tracteze despre objectul
acesta și în interesul maiestății-sale și a popoarelor de mare însemnă-
tate. Am scris în toate aceste objecte și bătrînului nostru din Blaj [16].
Arată-i epistola aceasta și-ți va arăta și dînsul, apoi consultați-vă și
faceți ce mintea sănătoasă și iubirea patriei et națiunei vă va dicta.
116v |

Dimitrie./

---

[1] La Cluj, pentru a lua parte la lucrările noii diete, la care Dimitrie Moldovan fusese numit regalist: vezi și *infra*, nota 4.

[2] Vezi scrisoarea precedentă, nota 1.

[3] Și chiar înainte de toate în privința felului de a proceda.

[4] La 29 octombrie 1864 avu loc ultima dezbatere a dietei de la Sibiu cu majoritate românească, prorogată pe durata lucrărilor Senatului imperial, convocat pe 12 noiembrie 1864 la Viena. S-a făcut cunoscut însă cu această ocazie că dieta își va relua activitatea după terminarea dezbaterilor Senatului imperial, la care delegați ai dietei din Sibiu urmau să ia parte ca membri ai celor două camere ale parlamentului central. Între timp pe cercurile din jurul dinastiei se arată, tot mai înclinate spre o înțelegere cu burghezo-moșierimea maghiară în scopul consolidării statului. În acest scop s-a convocat dieta Ungariei, pe 10 decembrie 1865, și dieta Transilvaniei pe 19 noiembrie 1865, la Cluj. Nu era vorba de o reluare a lucrărilor dietei prorogate în 1864 ci de o nouă dietă, aleasă pe baza altei legi electorale și care avea ca scop unic revizuirea articolului I de lege din 1848 privitor la uniunea Transilvaniei cu Ungaria. Prin documentul de convocare, semnat de împărat la 1 septembrie 1865, se suprima concomitent dieta de la Sibiu, prorogată doar în 1864. Erau anulate astfel, legiuirile sancționate de Împărat, ale dietei din 1863—1864, care puseseră poporul român și limba sa pe picior de egalitate, în afacerile publice ale Transilvaniei cu maghiarii și sașii. Reprezentanții maghiari care boicotaseră lucrările dietei din 1863—1864 sub pretextul că nu se mai putea convoca o dietă a Transilvaniei după decretarea uniunii cu Ungaria în 1848, au socotit-o totuși legală pe cea din 1865 și au luat parte la dezbaterile ei, căci modificarea bazei electorale le oferea șansa de a fi majoritari; vezi T. V. Păcățian, *Cartea de aur*. . ., vol. III, p. 761—775; vezi și *infra*, nota 14.

[5] „Prevestire".

[6] „Promisiune solemnă"; spre deosebire de procedura din dietele transilvănene anterioare, deputații dietei din 1863—1864 nu au mai trebuit să depună jurămînt, ci numai să promită pe conștiința lor că vor lucra în interesul statului, în respectul legilor.

[7] Conferința națională română, de la Sibiu, din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[8] Vezi scrisoarea III, text și nota 5 și scrisoarea V, nota 1.

[9] Una din legile votate de dieta de la Sibiu din 1863—1864 punea limba română, alături de maghiară și germană, în uzanțele politice, parlamentare și administrative ale Transilvaniei; vezi S. Retegan, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie* Cluj, XVI, 1973.

[10] Aceste legi consfințeau supremația limbii maghiare în afecerile publice ale Transilvaniei.

[11] Crimă împotriva suveranului.

[12] De fond.

[13] Chestiune (problemă) prealabilă.

[14] Articolul XI de lege din 1791 îi dezavantaja la alegeri pe români prin censul mai mare pe care-l stabilea, și dădea în același timp împăratului posibilitatea de a numi regaliști în număr nelimitat din rîndul nobilimii, pentru a putea influența în sensul dorit hotărîrile dietei. Deși modificat în 1865, prin lărgirea relativă a corpului electoral, articolul de lege în cauză excludea din competiție multe persoane care votaseră în 1863.

[15] „Regulamentul (electoral) țării."

[16] Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu.

XXXIV

Viena, 25/2 [1]866

Frate Georgie!
Stimate amice!

M-am îmbucurat tare văzînd din *Gazetă* delăturată primejdia
ce încongiurasă familia d-tale, și mai cu samă puțin adevărat sprigi-
nită națiunea noastră, apucîndu-să boala cu tărie *de*, și la sfărmarea
117 puterilor d-tale fizice! Deie D[umne]zeu ca păcum a învins pînă acuma /
puterea voinții de a fi în viață, în contra slăbiciunii trupului, în contra
opunerei, așa voind a rămîne în viața cea mult folositoare și trupul să-și
cîștige restaurarea sa deplină, ca să-și poată împlini datoria sua față
cu zborul voinții dumnetale!

Vale ut valeam[1],

Dimitrie./[2]

117

[Adresa:] Seiner Wohlgeboren Herrn, *Georg Barițiu* in *Kronstadt*, Siebenbürgen[3].

[1] Să fii sănătos pentru ca să fiu și eu sănătos.

[2] Adnotarea lui Bariț: „1866. Dimitrie Moldovan, Viena, 25 faur. Răsp[uns] 6 mart[ie].“

[3] Domniei-sale domnului George Bariț, la Brașov, Transilvania.

XXXV

Prea stimate frate Georgie ! [Viena], 18/2 [1]867

Timpul îi tare serios. Dizolvarea dicasteriului de aci [1], și înrolarea
amploiaților aceluia în discateriul ministerial îi la ușă. Ce zici ? Ce cere
interesul public național, făcîndu-se evenimentul acesta trup? Fii
înștiințat că dorul d-tale în epistala-ți exprimat s-a împlinit. Soartea
petițiunei [2] îi în mînile cele mai înalte. De aci să dusă cu aceea că
regularea dreptului de stat a T[ransilva]niei fiind *rezervată deosăbitei*
tractări, deocamdată ar avea a rămîne nerezolvată. Cine știe ce pedeci
or fi încă la executarea ministerială, și fiind aceste va putea veni la
119 întrebarea zilei / *deosăbita tractare*, dacă nu atunci o să trecem prin
fazele constituționalismului modern, cum trecurăm prin sistemile
de la [1]848 pînă astăzi, fi-va timpul mișcărei fazelor așa de-a lung și
confuz cum fusă cel din sus nu cred, pentru că pot deveni alți motori
mai justi și poate mai exacți la conducerea trebilor. Doară pînă atunci
va intra și în trupul nostru național un spirit mai temporar, și apoi
și concordia fraților, vom avea rezultatele dorite cu mare sete.

Așteptîndu-ți părerea-ți, poftesc sănătate statornică.

119v *Dimitrie.*/

[1] Cancelaria Aulică a Transilvaniei, desființată în 11 martie 1867; vezi scrisoarea XXXVI.

[2] La adunarea generală a „Astrei“ din luna august 1866, intelectualitatea românească a încredințat lui George Bariț și Ioan Rațiu să adune plenipotențe pe un memoriu adresat Împăratului, în care să se ceară respectarea autonomiei Transilvaniei, respingerea articolului I de lege din 1848 referitor la uniunea cu Ungaria, sancționarea legii electorale înaintată în 1864 Tronului de dieta din Sibiu și redeschiderea acesteia. În 31 decembrie 1866, Bariț fiind bolnav, actul, purtînd 1493 de semnături, a fost înaintat Împăratului de Ioan Rațiu. Documentul a zăcut o lună la cabinetul imperial, apoi trecînd pe la Cancelaria Aulică, a ajuns la Guberniul Transilvaniei, care a început să-i urmărească pe semnatari; vezi T. V. Păcățian, *Cartea de aur*..., vol. IV, p. 128—135.

XXXVI

Frate Georgie ! Viena, 17/3 [1]867

În epistola din urmă ai voit a ști locuința mea, și așa vei ști că epistolele ce vei binevoi a-mi scria sunt a să adresa: *Burgring* — ulița *Babenberger*, nr. 5.

În 11 l[una] c[urentă] s-a dizolvat Cancelaria noastră [1]. Nu vă
pară însă rău, pentru că aceea în compozițiunea sua din urmă devenise
121 pernicioasă. Cum va fi administrațiunea transilvană în viitor îi un ce /
a clocirei, a unei experimentări noi, din care sistemă, durere, nu o să
mai ieșim. Una parte din amploiați ai cancelariilor s-a chemat și s-a
și dus în jos la Ministeriul de Justiție, unde să lucră proiecte de legi.

Acia mai toate gazetele politice sunt mulțămite cu sistema dualistică. Unica *Pre*[*s*]*se* [2] îi de contra opiniune, aducînd pă zi ce merge articuli însemnați.

121v După ce în momentele de față puțină ocupațiune am și / domnul
Mureșan Iacob să vede a zăuitat a-mi trimete *Gazeta*, te rog a-i aduce
aminte ca numaidecît să-mi trimeată numerii anului acestuia, începînd
de la 1 ianuarie, pă un semestru, apoi prețul o să-i dau fiului său Iancu,
care tocma astăzi fusă la noi în vizită cu soția sua.

Salutarea frățiască,

122 *Dimitrie.*/

[1] Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

[2] *Die Presse*, ziar care apărea la Viena.

XXXVII

Sibiu, 15/5 1872

Frate Georgie !

Una întrebare mare de viață și onoare a poporului nostru să ivește
în momentul acesta [1]. În asemenea cazuri, totdeauna ca și acum nu
ni să poate nouă veteranilor face imputare că nu am lucrat a depărta
viforii, dacă s-or arătat pe horizont, sau nu ne-am bucurat de senin
123 fructifor după / atîtea calamități.

Viforul cel mai grandios mi să pare avem acum a-l întîmpina. Unde e mîntuința ? Mi să pare avem ante acte în viața noastră.

Cum vei ști sau vei auzi, episcopii încă or început a cugeta despre
lucrul acesta. O să convină, păcum aud, sîmbătă aci. Va fi bine noi
123v veteranii să fim atunci acia, că fiindu-le lipsă de noi / să nu fim departe.
Vină, frate Georgie, încoace. Misiunea noastră [din] 1861 [2] ne dictează
a îngrigi de cauza națiunei noastre. Am provocat și pe Ioane [3] din
Turda et Cricău [4] ca pe atunci să vină.

Salutare frățească,

Dimitrie.

124 N.B. Am venit la Sinod[5] și așa sum aproape. /[6]

[1] Referire probabilă la disputele dintre activiștii și pasiviștii români din Transilvania, destul de înverșunate în mai 1872, care riscau să scindeze unitatea și forța rezistenței naționale românești.

[2] Atît Bariț cît și Moldovan erau membri ai Comitetului permanent, ales de Conferința națională din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[3] Ioan Rațiu.

[4] Ioan Axente Sever, care avea pămînt la Cricău.

[4] Sinodul arhidiecezan al românilor ortodocși.

[6] Adnotarea lui Bariț, la f. 124v: „1872. Dim. Moldovan, Sibiu, 15/3 mai. Venită 17, răsp[uns] 18. Motivat“.

XXXVIII

Boholt, 4/7 [1]877

Iubite frate George !

Eu mă aflu aci la Buholt[1] cu familia mea împreună ; întrebuințăm apă minerală.

Mi se pare că apa aceasta aduce celor ce pătimesc mai mult folos ca apa de la Elöpatak [2], dar chiar și ca cea de la Karlsbad, pentru că ea întărește stomacul, curățind și reînviind sîngele, depărtează paliditatea ceea ce observ la mai mulți bolnavi.

Apa aceasta e de la natură rece, cam la grad +9 R[éaumur]. Se întrebuințează mai cu samă bînd-o, apoi prin scaldă rece în bazin.
125 Noi bem mai toată ziua, dimineața pe nemîncate, apoi / și la prînz, simplu ori cu vin mestecată, pentru că conține și acid carbonic, pe lîngă foarte mult fier. Nici într-un chip însă nu e neplăcută la beutură. O să trimet o părticea la Viena, pentru analizare. Mulți se scaldă în apa rece, noi însă ne scăldăm în puțin încălzită în vas, apoi cu încetul o răcim.

Știindu-te, frate George, că în timpul mai recent ai fost bolnav, cam pe atunci cînd și eu pătimeam de tusă și friguri, am aflat atîta
125v în interesul tău și a fami/liei tale, cît și în interesul tuturor cari te stimă și te iubesc, a te face atent la apa aceasta, și a te provoca ca să o întrebuințezi și tu. Din această provocare vezi dară scopul scrisorei acestia, totodată intențiunea a resuscita conversațiunea noastră.

Noi om fi aci vo 4 săptămîni. Am dor a te vedea. Dacă te rezolvezi a veni, scrie-mi ca să-ți susțin un quartier lîngă noi în casa lui Ceaclani.

Salutare de la noi toți, al tău sincer frate,

Dim. Moldovan.

126 [Adresa:] La Boholt, ultima poștă Deva, comitatul Hunedoarei./[3]

---

[1] Azi Boholt, comuna suburbană Șoimuș, municipiul Deva.

[2] Azi Vîlcele, județul Covasna.

[3] Adnotarea lui Bariț, la f. 126v: „1877, Dim. Moldovan, Boholt, 4 iuliu, r[ăspuns] 3/15“.

XXXIX

Frate Georgie ! 23/2 [1]878

Mult mă-nbucur de activitatea tua neînterruptă.

Mult mă-nbucur de întreprinderea tua nouă cu *Observatoriul* [1]. Sper în iubirea lui D[umne]zeu către noi că-ți va susține puterile fizice, ca să poată acorda dorinților inimei și spiritului tău în lucrările tale pentru cultura poporului nostru!

Din cînd în cînd, alegîndu și timpul, îți voi trimite și eu materiale,
127 strînse după exemplul albinilor, cari după ce li vei întrebuința, le vei / depune în sanctuariul nostru, biblioteca pentru cultura poporului...[2]

Aș dori ca tu, pe lîngă multele ocupațiuni, să mijlocești și regularea și aranjarea bibliotecii noastre. Aceea, pe cum am văzut-o în anul 1861—63, era derangiată. Un catalog bun ar fi tare de dorit.

Ți-am trimes prin ginerile meu [3] una mapă de la Busching [4], văzîndu-te ocupat cu Basarabia.

Ți-am trimes 2 opuri pentru expozițiunea de la London și Agram[5].

[Î]ți voi trimete făr' de întîrziere și expedițiile *(Lieferungen* [6]*)* din expozițiunea anului 1865 de la Paris, pentru care am de a reflecta că

127v bine veți / face dacă li veți rîndui compactarea lor și anume a *foilor cu deliniațiunile* pentru tot objectul deosebit, pentru că așa să vor putea de cetitori mai bine folosi.

Bine ar fi să se pregătească vo 3—4 din tinerii noștri pentru expozițiunea pariziană din anul prezent, cari cu spezele adunate de la ai noștri să meargă la Paris. Cuget că s-ar putea aduna vo 2 mii fiorini prin colecte, și acești bani ar fi destul pe 2 luni la 4 inși, cu spezele călătorii cu tot. Așa făcură în anul 1865 mai toate popoarele culte, trimețînd tineri de ai lor.

Îi de lipsă un individ adăpat în științele naturale, un tehnic, un specialist pentru industrie, apoi un literat, cari să trimeată relațiuni de la Paris [7]. Propun pe d. Lepădatu [8], pe tînărul Bologa Valeriu [9], pe fiul tău [10] pe care-l vei informa în trebile agriculturei și industriei. Vorbește și cu fratele Ilie [11], angajați metropoliții [12], pe fratele Cipariu [13] etc., etc. apoi va merge. Nu trebuie să fie tinerii în Paris la deschidere, ci 2 luni mai tîrziu.

Salutare frățească,

128 *Dimitrie.*/[14]

---

[1] În anul 1878 George Bariț, stabilit la Sibiu, editează între 1878—1885, ziarul *Observatoriul*, prețios organ de presă al mișcării naționale românești, care a concentrat în acești ani atenția și colaborarea multora din cele mai de seamă personalități ale poporului român din imperiu.

[2] Biblioteca „Astrei“.

[3] Ioan Bădilă, jude subcercual.

[4] Librar la Viena.

[5] Zagreb.

[6] „Fascicole.“

[7] Acțiunea face parte din eforturile românilor de progres economic în care George Bariț a avut un mare rol prin popularizarea noilor procedee agronomice și industriale și prin interesul arătat organizării de expoziții economice românești, cu ocazia cărora se dădeau uneori și premii; vezi G. Cipăianu, *Din activitatea „Astrei“ în 1861 și 1862 (pînă la a doua adunare generală)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, series Historia, fasc. 2, 1971, p. 66—67.

[8] Ioan Alexandru Lăpedatu, om de cultură român, cu studii de litere și filozofie la Paris și Bruxelles, colaborator al publicațiilor *Albina Pindului*, *Familia*, *Traian*. A fost între 1871 și 1878 profesor de filologie clasică la gimnaziul românesc din Brașov.

[9] Fiul lui Iacob Bologa.

[10] Ieronim Bariț.

[11] Ilie Măcelariu.

[12] Miron Romanul și Ioan Vancea.

[13] Timotei Cipariu.

[14] Adnotarea lui Bariț „1878. Dim Moldovan, 23 febr[uarie]“.

XL

Nașt[erea] S[fîntu]lui Ioan, 1885

Frate Georgie !
Iubit soț în ani și cugete !

Că tu abdici acțiunei tale imediate a ține publicul nostru în cunoașterea adevărată a tuturor evenimentelor prezente ce taie în interesul și viața lui, a face atent totodată şi [pe] cel afară de noi, intern şi extern, simpatic ori antipatic — *sine ira et odio* — la trecut, la prezent, la viitor, ce o legat, leagă şi va lega popoarele statului,

că tu părăseşti această carieră spinoasă, nu mă mir [1]. Că tu de
129 altă parte intri în svera activităţii, / ocupîndu-te şi descriind trecutul
poporului nostru mă bucură, sum mîngîiat [2].

Atîtea, experienţa, modestia, moderaţiunea tua şi iubirea de dreptate şi adevăr, va arăta adevărul despre poporul nostru şi conducătorii lui.

Nu face nimic că unii ori alţii căutînd în oglinda faptelor se vor spăria, dar spaima acelora va fi indigitare şi îndreptare pentru cei cuprinşi de slăbiciuni.

Eu aş dori să te ocupi nainte de toate cu întîmplările timpului nostru, anume cu cele văzute, auzite, cercetate şi judecate de tine/.[3]

129v Dacă-ţi va da Dumnezeu / viaţă, vei descoperi vederile tale şi despre trecutul moşilor şi strămoşilor noştri. Te vei duce şi te vei reîntoarce pînă la Romul.

Cuget că vei cerceta familia tua din Hinedoara, înainte de a te depărta de la noi![4]

Ce dor mi a te vedea! Nu-ţi va fi cu putinţă a călători şi pînă la mine? Eu fiind bolnăvicios, nu mă pot depărta de la casă, apoi soţia mea[5] şi Johan[n]a[6] încă sunt duse de acasă. Sum singur, dacă poţi vină. Multe am pentru afacerile tale!

Hotărîndu-te a veni, scrie-mi cu vo 2—3 zile mai /nainte.

Fii îmbrăţoşat şi salutat de al tău frate,

130 *Dim*[*itrie*] *Moldovan.*/[7]

---

[1] Referire la intenţia lui George Bariţ de a se retrage din activitatea de editare a unui ziar, intenţie pusă de Dimitrie Moldovan, în urma relatărilor lui Bariţ însuşi, în relaţie cu apropiata încetare a apariţiei *Observatoriului*, survenită în 15/27 iunie 1885. Într-adevăr, după această dată George Bariţ nu mai conduce vreun organ de presă.

[2] În această epocă George Bariţ stăruie în primul rînd asupra operei sale de căpetenie *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*. Volumul I al lucrării, apărut în tipografia lui W. Krafft în 1889 la Sibiu, înfăţişează istoria Transilvaniei din 1863 pînă în 1848, volumul II, apărut tot la Krafft în Sibiu, un an mai tîrziu, relatează evenimentele dintre 1848 şi 1860, iar ultimul volum, al treilea, tipărit de acelaşi W. Krafft în 1891, prezintă faptele istorice pînă la 1883.

[3] Intenţia lui George Bariţ a coincis în această privinţă cu a lui Dimitrie Moldovan, ca rezultat al vederilor asemănătoare în aprecierea folosului pe care mişcarea naţională românească îl putea găsi într-o istorie a faptelor din vremurile mai recente, unele contemporane celor doi.

[4] Este vorba de comitatul Hunedorii în care locuia o fiică a lui George Bariţ (la Orăştie), Aurelia, căsătorită cu Al. C. Vlad.

[5] Johanna.

[6] Fiica lui Dimitrie Moldovan.

[7] Adnotarea lui Bariţ, la f. 130v: „Dim. Moldovan, trestia (?), 6 iul[ie] n[ou] venită în 10 iuliu. Mă cheamă la sine.“

ILIE MĂCELARIU

(1822—1891)

Ilie Măcelariu, prieten apropiat şi de nădejde al lui Avram Iancu, a ocupat un loc de frunte în lupta naţională, fiind mereu prezent şi activ în cele mai importante momente ale desfăşurării ei. „Primăvara popoarelor“ din 1848 îl află în cercul celor 38 de cancelişti români de la Tabla regească din Tîrgu-Mureş; aceştia vor constitui un mănunchi activ în evenimentele din 1848 şi de după aceea. Pătrunşi de „spiritul timpului“, adepţi ai nobilului principiu de emancipare şi egalitate a popoarelor, juriştii români se întruneau în jurul lui Avram Iancu şi Alexandru Papiu Ilarian, pentru a se consulta pînă în orele tîrzii ale nopţii asupra căilor de urmat şi acţiunilor ce trebuiau săvîrşite în vederea organizării luptei politice româneşti [1]. Într-o atmosferă de entuziasm, canceliştii români hotărăsc dezmorţirea satelor şi mobilizarea sătenilor pentru a participa la adunarea de la Blaj. Ei erau hărăziţi să alcătuiască echipa de avangardă şi de contact nemijlocit cu masele [2], în timp ce conducătorii mai bătrîni din Blaj şi Sibiu se întruneau pentru elaborarea programului mişcării. „Meritul tribunilor — spunea simplu Alexandru Papiu Ilarian — a fost numai că au ţinut cu poporul şi poporul convins fiind despre aceasta, asculta bucuros de dînşii, ca de unii ce apără cauza dreaptă împreună“[3].

Ilie Măcelariu, care făcea parte dintre tribuni, îşi va fi îndeplinit cu mare cinste îndatoririle şi angajamentele luate sub jurămînt împreună cu colegii şi prietenii săi din Tîrgu Mureş. Marea Adunare Naţională de la Blaj îl numeşte membru al delegaţiei naţionale trimisă la dieta din Cluj [4]; dar Comitetul naţional român îl foloseşte pe Ilie Măcelariu pe lîngă delegaţia trimisă la Viena pentru a obţine recunoaşterea justelor revendicări ale poporului din partea împăratului. Cînd Ioan Bran de Lemeny, membru al delegaţiei la împărat, ajunge la 25 mai 1848 la Viena, îl găseşte aici şi pe Ilie Măcelariu; acesta făcea parte din corpul secretarilor delegaţiei, alături de Secăreanu, Gheorghi Ioan şi Lacea [5]. Unii membrii ai delegaţiei împreună cu secretarii aşteptau acolo sosirea restului delegației în frunte cu episcopul Andrei Șaguna. Întrucît acesta a întîrziat, patru membri ai comisiei pleacă spre Innsbruck pentru a-și îndeplini misiunea încredințată de forul suprem al națiunii. Eforturile lor rămîn fără rezultat, fiind zădărnicite de pretențiile prim-ministrului maghiar Ludovic Batthyány și ale ministrului à la terre, contele Esterházy, sosiți și ei la Innsbruck, cu scopul de a smulge regelui Ferdinand sancționarea legii uniunii Transilvaniei cu Ungaria, promulgată de dieta de la Cluj, în absența reprezentanților români și în pofida protestelor anticipate și condiționate ale Marii Adunări Naționale de la Blaj. Într-adevăr, legea uniunii este sancționată de monarh la 10 iunie 1848. Delegația din 23 iunie 1848, condusă de data aceasta de Andrei Șaguna, obține un bilet imperial care recomanda guvernului și parlamentului maghiar să recunoască prin lege naționalitatea politică a românilor. Eforturile depuse în acest sens la Pesta de Șaguna și însoțitorii lui eșuează însă lamentabil.

---

[1] Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, t. II, *Evenimentele românilor de la a. 1848 pînă la Adunarea din 15/3 mai inclusive*, Viena, 1852, p. 107.

[2] Silviu Dragomir, *Studii şi documente privitoare la revoluţia românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, vol. V, Cluj, (1946), p. 44.

[3] Alexandru Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 263.

[4] Idem, *Op. cit.*, p. 298—299; cf. T. V. Păcăţian, *Cartea de aur sau luptele politice-naţionale ale românilor de sub Coroana ungară*, vol. I, Sibiu, 1904, p. 338.

[5] Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Schei (1846—1848)*, vol. IV, Braşov, 1903, p. 10—11.

Referindu-se la evenimentele din 1848—1849, Ilie Măcelariu afirma în mod just că nu intrigile așa-numitei camarile au declanșat un conflict atît de mare și sîngeros, ci adevărata cauză rezidă în spiritul legilor de uniune (art. VII Pojon și art. I Cluj), „legi fatale, sugrumătoare de provincie și națiuni de una parte și simțul de conservare propriu al națiunilor prin ele amenințate, de altă parte“ [6].

Ilie Măcelariu a contribuit la organizarea luptei militare a poporului său pentru apărarea ființei naționale și a autonomiei Transilvaniei. Din octombrie 1848 își reia calitatea de tribun, dar de data aceasta îmbină armonios atributele de tribun politic cu cele de tribun militar. Tribunii au constituit cea mai importantă verigă de legătură între conducerea politică națională superioară și masele largi ale țărănimii chemate să lupte cu armele în mîini pentru viața și libertatea națională. În calitatea lui de tribun militar, Ilie Măcelariu avea de îndeplinit instrucțiuni precise. Toți tribunii recrutau oamenii apți de a purta arme și participau personal la alegerea centurionului și vicecenturionului (căpitanul). De asemenea erau obligați să țină o evidență clară a armelor de foc și să se îngrijească ca cei ce nu aveau puști sau pistoale să-și facă lănci: dacă oamenii erau prea săraci trebuiau ajutați din fondul comunității. Acolo unde era posibil, era de preferat ca tribunii să formeze cel puțin o decurie de călăreți, aceștia fiind datori a avea 2 pistoale și o lance. Sătenii dintr-o localitate alcătuiau mai multe decurii în frunte cu decurionii. În fiecare săptămînă cîte o decurie trebuia să fie trimisă la sediul prefecturii pentru ca oamenii să se deprindă cu mînuirea armelor. Rapoartele despre necesitățile ivite urmau filiera: decurion, centurion, tribun și prefect. Tribunul avea drept la 10 oameni înarmați pentru paza sa personală. În calitatea lor de tribuni politici, ei trebuiau să ia jurămînt în fața bisericilor de la săteni, că vor ține cu națiunea și cu împăratul, care le promisese dreptate și egalitate națională; jurămîntul era depus conform formulei stabilite de Marea Adunare Națională de la Blaj. Tribunii urmau apoi „să-i învețe și să-i deslușească pe oameni în lucrurile politice“ și să-i convingă de foloasele înarmării „arătînd că numai așa se pot apăra și mîntui de aceia cari vreau să-i asuprească“ [7].

Ilie Măcelariu a fost tribun în prefectura a III-a ce-și avea sediul la Sebeș și era condusă de prefectul Dionisie Marțian Popovici. În scrisoarea lui A. T. Laurian, membru al comitetului de pacificațiune, expediată prefectului din Sebeș, se preciza, la 19/31 octombrie 1848, că sub comanda sa se aflau: Ioan Pop, viceprefect, care stătea tot la Sebeș, Vasile Tămași, însărcinat cu organizarea gărzii la Orăștie și Ilie Măcelariu tribun la Mercurea, unde era ajutat de fostul său coleg de școală și codelegat al românilor de pe Pămîntul crăiesc la Marea Adunare de la Blaj, Tănase Moise, care era vicetribun. Comitetul de pacificațiune ordona prefectului să-și îndrepte armata spre Alba-Iulia, de unde putea primi muniții și arme, și să se unească cu trupele imperiale și cu cele conduse de Avram Iancu pentru a lupta împreună la Aiud. În sarcina aceleiași prefecturi cădea și dezarmarea inamicului din Vințul de Jos[8]. Cetele legiunii a III-a urmau apoi să sprijine ofensiva ce se pregătea împotriva Clujului. Comitetul de pacificațiune cere printr-un act semnat de Simion Bărnuțiu la 16 decembrie 1848 ca prefectura de la Sebeș să formeze o gardă națională de călăreți. Cu acest prilej era delimitat precis și teritoriul supus jurisdicției prefecturii; aceasta era constituită din scaunele Sebeșului, Orăștiei, Miercurii, inclusiv satele învecinate de la nordul Mureșului care țineau de comitatele Alba Inferioară și Hunedoara [9].

După succesele de la sfîrșitul lui 1848 urmează victoriile armatelor guvernamentale maghiare conduse de generalul polonez Bem și recucerirea Transilvaniei (cu excepția Munților Apuseni, apărați de moții lui Iancu și a cetății de la Alba Iulia). În loc să-și dea seama de adevăratele cauze care au provocat războiul civil și să-și revizuiască atitudinea pentru remedierea situației, autoritățile maghiare instituie, prin „tribunalele de sînge“ și „echipele de vînătoare“, o crîncenă teroare căreia îi cad victime prefecți, tribuni, vicetribuni, preoți și mai ales o mare mulțime de țărani de prin satele Transilvaniei [10]. Înțeleptul democrat Bem, a cărui patrie era sfîșiată de trei mari puteri și care prețuia mai mult necesitatea unei alianțe democratice între națiuni, era îndurerat de această tristă și deprimantă situație și încerca să tempereze zelul răzbunător și oprimator al nobilimii maghiare. Ilie Măcelariu, tribun politic și militar, este prins și judecat pentru „vina de trădare“ față de guvernul maghiar și condamnat la moarte de un tribunal prezidat de colonelul nobil Bethlen Gergely. O întîmplare fericită îl scapă de la moarte pe Ilie Măcelariu. El luase prizonier pe medicul-șef al generalului Bem, care fusese rănit. Tribunul român a dispus ca prizonierul său să fie bine tratat și îngrijit, iar după vindecare îl eliberează. Bem, dornic să răsplătească generozitatea conducătorului român, îl grațiază și ordonă la rîndul lui eliberarea lui Ilie Măcelariu [11]. După aceasta, printr-un bilet modest, un fel de foaie de liberă trecere, emis la Sibiu în 15 martie 1849 din partea taberei superioare a armatei maghiare din Transilvania, menționa simplu că lui Măcelariu i se permite să circule liber și în orașul Mercurea, centrul fostului său tribunat.[12]

Despre sîrguința și devotamentul cu care Ilie Măcelariu și-a îndeplinit îndatoririle sale către națiune, stau mărturie declarațiile locuitorilor din satele tribunatului său. Sătenii din comunitatea Cărpeniș, în frunte cu judele Gligor, afirmau că în toamna lui 1848 Ilie Măcelariu susținuse în satul lor „o dulce vorbire către popor“, ce a înflăcărat „pe feciorii români“ care se înrolează voluntar sub arme, fără a mai fi nevoie să se tragă la sorți. De asemenea atunci cînd țăranii din Cărpeniș suferiseră în 1849 necazurile și jefuirile din cele cîteva luni de „silnică stăpînire", fostul lor tribun le-a fost „bun sfătuitor și apărător" și a încercat să-i pună la adăpost de „abuzuri și persecuții". Totodată Măcelariu îi încuraja spunîndu-le că „patimile nu vor ține mult" [13]. Țăranii din Apoldul Mare în frunte cu parohul Ioan Ivan mărturiseau și ei că discursurile patriotice rostite de Măcelariu „au inimat tinerimea", astfel încît cîțiva „din cei mai voinici feciori, de a lor bunăvoie s-au băgat la cătane" [14]. Preotul, judele și jurații din Rod precizau că avuseseră de mai multe ori „înțelegere" cu tribunul din Miercurea, care le vizita des satul [15]. Parohul din Mercurea, Nestor Fleșer, menționa că Ilie Măcelariu își rostea, de obicei, cuvîntările în biserici. Fleșer prețuia foarte mult activitatea depusă de Măcelariu în primăvara anului 1849, după ce reprezentanții patriciatului săsesc fugiseră în Țara Românească, însoțind trupele imperiale în retragere. Ilie Măcelariu a continuat să-și păstreze în mod neoficial un rol însemnat în administrația opidană a Miercurii; preotul român afirma că Ilie Măcelariu „rămînînd în mijlocul nostru, cu pericolul vieții sale nu numai orașul nostru l-a apărat de multe necazuri și primejdii, ci și tot cuprinsul" l-a ferit de multe „asupriri din partea maghiarilor" [16].

---

[6] Biblioteca Academiei R. S. România, Manuscrise române (B.A.R., mss. rom.) nr. 997, f. 34.

[7] *Transilvania*, IX, nr. 4 din 15 februarie 1876, p. 44.

[8] Ștefan Manciulea, *Scrisori și acte privitoare la mișcarea revoluționară a românilor din Ardeal și Ungaria în 1848—1849*, București, 1926, p. 284. Scrisoarea expediată din Sibiu la 19/31 octombrie 1848 de August Treboniu Laurian către Dionisie Popovici Marțian.

[9] Idem, *Op. cit.*, p. 268.

[10] *Bucovina*, nr. 1 din 6 ianuarie 1850.

[11] Aurel Decei, *Două personalități din trecutul istoric al Abrudului: Ilie Măcelariu și soția lui Iudita Tobias — Țara Moților*, Abrud, 1974, p. 144—151; Barit afirmă că tribunalul care l-a judecat pe Măcelariu a fost prezidat de colonelul Bánffy, vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, nr. 9 din 13/1 februarie 1867.

[12] Arhivele Statului Cluj, fond Ilie Măcelariu, f. 113.

În 1849 conducătorii români lărgesc revendicările și orizontul politic al programelor naționale nădăjduind recunoștința cercurilor imperiale, care promiseseră acordarea de drepturi naționale pe seama aliaților lor de moment, popoarele nemaghiare. În mod just și cu deplină îndreptățire delegația națională cerea Vienei, la 25 februarie 1849, ca toți românii din monarhia habsburgică (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina) să formeze un corp politic unitar înzestrat cu autonomie administrativă și legislativă. Programele care i-au urmat, atît cele din 1849 cît și cele din 1850, lărgeau argumentarea istorică, politică și etnico-demografică a cerințelor formulate la 25 februarie 1849, aducînd uneori importante precizări: teritoriile amintite să fie numite „Land der Romanen" (Țara românilor); această țară trebuia să fie condusă de un guvern național cu sediul la Blaj în frunte cu un prefect sau guvernator [17]. Activitatea prodigioasă a delegației naționale din Viena în anii 1849—1850, care era formată din conducătorii de frunte ai neamului (Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Axente Sever, Simion Balint, Andrei Șaguna, August Treboniu Laurian, Timotei Cipariu etc.) purta girul dorințelor și încrederii națiunii române. În toate orașele și satele Transilvaniei se inițiază spre sfîrșitul anului 1849 o vastă acțiune de adunare de împuterniciri populare, menite să legitimeze calitatea de reprezentanți ai națiunii pentru toți membrii delegației și să confere revendicărilor formulate caracterul de expresie plenară a voinței maselor românești.

Ilie Măcelariu și românii din scaunul Miercurea (satele Rod, Cărpeniș, Poiana, Apoldul Mare, Reci, Gîrbova, Ludoșul Mare, Topîrcea, orașul Miercurea) alcătuiesc și ei o asemenea împuternicire, întărită de 77 semnături. Românii de aici repetă în fața Tronului toate cererile din programele de la 25 februarie, 12 martie, 18 și 30 iulie 1849. Episcopul Șaguna și Aaron Florian erau însărcinați ca, alăturîndu-se celorlalți membri ai deputăției naționale, să mijlocească obținerea și aplicarea revendicărilor românești, mai ales că în starea de atunci a Transilvaniei, administrată de guvernămîntul militar austriac, Ilie Măcelariu și românii din scaunul Mercurii nu vedeau „nimic ce ar semăna cu realizarea principiului de egalitate a națiunilor". În acest act politic românesc se protesta împotriva formării unei țări săsești „pe un teritoriu în care cei mai vechi și mai numeroși erau locuitorii români și a supunerii către jurisdicțiunea patriciatului săsesc a unor comunități românești care n-au ținut niciodată de administrația săsească. Ei cer ca în administrarea teritoriilor locuite de români să se numească comisari și dregători din neamul lor. De asemenea la ministerele centrale să fie aplicați și funcționari români și să se alcătuiască un corp de trei reprezentanți naționali care „să stea în raport nemijlocit cu guvernatorul civil și militar (Ludovic Wohlgemut — n. ns.) și cu comisarul împărătesc [Eduard Bach — n. ns.], deoarece „neavînd aceștia cunoștința națiunii române și a necazurilor ei. . ., nu-i pot face dreptate, după cum ne învață experiența de acum". Totodată românii mercureni doreau ca delegația națională să le relateze și să-i informeze despre „toți pașii ce va face în cauza aceasta națională și despre rezultatul stăruințelor ei, ca să știm ce mîngîiere națională putem aștepta după atîtea jertfe ce am făcut pentru tronul Majestății Sale" [18].

Ilie Măcelariu, statornic în sentimentele sale față de Avram Iancu, colegul și prietenul său de la Cluj, Tîrgu Mureș și din timpul revoluției, îl îngrijește cu atenție și devotament, în casa lui din Sibiu, într-un moment greu, cînd acesta, maltratat de autorități și îndurerat de situația grea a națiunii sale, are primele semne de boală (1852). În cursul lungilor și repetatelor peregrinări ale lui Iancu prin orașele și satele Transilvaniei, casa lui Ilie Măcelariu se număra printre locurile cele mai des cercetate, în care „Craiul Munților" își putea afla, înconjurat de duioasă afecțiune și înțelegere, o clipă de răgaz și odihnă. Deși Avram Iancu, lovit de boală și cîteodată de ingratitudinea unor persoane apropiate, își pierde încrederea în cinstea și recunoștința oamenilor, totuși el continua să creadă în prietenul său Măcelariu, căruia îi destănuia în momentele sale de revenire, gîndurile și sentimentele ce-l frămîntau în legătură cu soarta sărmanei sale națiuni (1860) [19].

În condițiile grele ale epocii lui Bach (Széchenyi scria că mai tîrziu cînd se va exclama Bach, Bach, ecoul va răspunde Ach! Ach!), unii conducători maghiari, îndeosebi cei din exil, și-au dat seama că au greșit subestimînd dezvoltarea impetuoasă a conștiinței naționale a popoarelor nemaghiare din Ungaria istorică. După căderea lui Bach, conducători maghiari democrați, continuînd cu cinste ideile iacobinului Martinovici, plănuiesc, în timpul crizei din 1859—1861, făurirea unei alianțe dunărene antihabsburgice, prin care maghiarii, românii și slavii de sud să-și dobîndească libertatea [20]. Dar, în același timp, grupările politice nobiliare liberale maghiare (adresiști sau rezoluționiști) revin pe arena vieții politice cu aceleași revendicări și scopuri ca la 1848. Liberalii se opun convocării *unei diete separate pentru Transilvania istorică* și cer ca aceasta să-și trimită reprezentanții la dieta din Pesta, unde să fie reprezentată și Croația și Fiume. Atît liberalii cît și conservatorii rămaseră tributari teoriei existenței unicei națiuni politice maghiare. Marii magnați maghiari declară în Senatul imperial lărgit că toți locuitorii Ungariei istorice erau

---

[13] *Idem*, loc. cit., f. 141.

[14] *Idem*, loc. cit., f. 142.

[15] *Idem*, loc. cit., f. 145.

[16] *Idem*, loc. cit., f. 143.

[17] Dumitru Suciu, *Lupta naționalităților din imperiul habsburgic pentru înfăptuirea programelor lor politice la mijlocul secolului al XIX-lea*, în *Analele Institutului de istorie și arheologie Cluj*, 1972, t. IV, p. 191.

[18] B.A.R., mss. rom. nr. 1061, f. 250—256.

[19] Ștefan Pascu, *Avram Iancu*, Cluj, p. 235.

[20] V. A. Urechia, *L'Alliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre Autriche*, București, 1894; Ștefan Pascu, *Un plan de confédération danubienne roumaine — magyaro — serbe em 1859*, in *Revue de Transylvanie*, XV, 1939, nr. 4, p. 506—524; Szabad György, *Forradalom és kiegyezés válaszutján*, Budapest, 1967, p. 120.

cetățeni ai națiunii politice maghiare, indiferent că vorbeau maghiara, germana, slovaca, sîrba sau româna. Limba vorbită era irelevantă, ea nu genera nici un drept de stat sau politic. Coroana Sf. Ștefan trebuia refăcută ca stat maghiar unitar în care nobilimea urma să dețină frînele puterii guvernamentale și legislative.

De fapt, în 1860—1861 se promulgă din nou principiul legitimismului istoric — de stat (Staatrecht) ca normă fundamentală de organizare a imperiului, nesocotindu-se astfel cerința democratică a federalizării lui pe baza dreptului natural etnico-demografic. Curtea și conservatorii maghiari decid ca Banatul, Zarandul, Solnocul de Mijloc, Crasna, Chioarul să fie încorporate Ungariei, unde rămîneau în continuare și Crișana și Maramureșul. Singur Ardealul își menținea autonomia față de Ungaria, fapt ce a nemulțumit grav pe liberalii maghiari care doreau să-l alipească în virtutea legilor centralizatoare din 1848. Astfel în această problemă se ivește o breșă între liberali și regimul imperial, breșă care va fi folosită cu succes, atîta timp cît ea va exista și nu va fi înlăturată prin compromis, de lupta românească din Marele Principat al Transilvaniei. Liberalii negaseră în 1861 existența legală a Reichsrathului central și ceruseră reinstaurarea guvernului responsabil.

În condițiile politice de la începutul epocii semiliberale a lui Schmerling, în cercurile conducătoare românești apar două tendințe programatice. Cîțiva fruntași se gîndesc să reia și să continue programele naționale maximale formulate în 1849 (petiția din 25 februarie). Printre cei mai de seamă reprezentanți ai acestei orientări se numărau Iosif Hodoș și Andrei Mocioni. Ilie Măcelariu se atașează, la începutul lui 1861, acestei grupări a programului maximal. Măcelariu primește programul lui Iosif Hodoș și îl recomandă cu căldură redactorului *Gazetei Transilvaniei*, Iacob Mureșanu. Dealtfel, avusese intenția să publice programul lui Hodoș chiar și la Viena, prin intermediul lui Axente Sever. Programul cerea unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina într-un singur stat autonom, lege electorală democratică, dietă reprezentativă etc. Măcelariu ia măsuri ca originalul (trimis lui de către autor) să fie copiat de studenții români juriști din Sibiu în 52 de exemplare și „împărțit în toate 4 unghiurile“. Tot Măcelariu — după cum însuși mărturisește — îl prezintă și îl citește și „birocratico-aristocraților noștri“ (cercurilor politice din jurul episcopului Șaguna). Mulți dintre aceștia sînt de acord cu ideile și cu solida argumentație dezvoltată în programul lui Hodoș [21]. Șaguna și alți fruntași politici erau convinși, însă, că Hasburgii nu vor admite niciodată ca la marginea imperiului să se constituie un stat autonom românesc de 3.500.000 locuitori. Un asemenea eveniment ar fi fost un pas important înspre descentralizare și emanciparea deplină. De aceea Viena va refuza cererea lui Andrei Mocioni privind întrunirea unui congres general al tuturor românilor din monarhia habsburgică. Pentru moment, Șaguna și adepții lui își îndreaptă eforturile în primul rînd înspre asigurarea autonomiei Transilvaniei istorice și instituirea unei legislații pozitive pentru națiunea română de aici. În această direcție se sconta pe conflictele dintre Viena și cercurile politice maghiare unioniste și dualiste și pe o eventuală alianță cu monarhia și Schmerling. Episcopul ortodox, care eșuase alături de ceilalți membri ai delegației din 1849—1850 în obținerea satisfacerii revendicărilor naționale, se gîndea ca atunci să nu ceară prea mult și să nu obțină nimic, ci să formuleze un program politic moderat, care, în condițiile și împrejurările date, să aibă șanse reale de succes. De fapt, recunoașterea prin lege a națiunii române ca națiune politică egal îndreptățită și decretarea limbii române ca una din limbile oficiale ale Marelui Principat al Transilvaniei ar fi constituit evenimente fără precedent în istoria politică a națiunii și limbii române din monarhia habsburgică.

Ilie Măcelariu manifestă neîncredere și bănuială față de Șaguna, exprimîndu-și în scrisorile către George Bariț, preferința și încrederea în atitudinea mitropolitului unit Alexandru Sterca Șuluțiu, care adoptase un ton mai hotărît în problemele politice. El admiră discursul lui Șuluțiu rostit la Alba Iulia, în schimb este nemulțumit de cuvîntarea scurtă și laconică a lui Șaguna [22]. Uneori Măcelariu se dovedește pripit și inexact în afirmațiile și acuzațiile lui formulate la adresa lui Șaguna, ca de pildă în scrisoarea expediată lui Bariț la 7 martie 1861, cînd îl bănuiește pe Șaguna că ar fi dorit ca românii să nu-și trimită reprezentanți la Reichsrath, în caz că nici maghiarii nu și i-ar fi trimis pe ai lor [23]. În pofida deosebirilor de vederi din interiorul mișcării naționale românești se impunea ca în desfășurarea unor acțiuni importante, eforturile să fie omologase și unite în vederea obținerii unor progrese politice certe. George Bariț, Ilie Măcelariu și alți lideri politici vor acționa în comun la conferința de la Sibiu și sînt aleși în Comitetul permanent condus de Șaguna si Șuluțiu. Alegerea lui Măcelariu în acest for politic conducător era semnul încrederii cu care l-a investit conferința, socotindu-l printre fruntașii națiunii, alături de Bariț, Axente Sever, Hodoș, Rațiu, Pușcariu, Matei Nicola, Vasici, Pinciu etc. Pînă la urmă atît Bariț cît și Măcelariu, acesta în mod inconsecvent și după unele ezitări, vor accepta ideea lui Șaguna privind concentrarea eforturilor la lupta românilor din Transilvania istorică apreciind că varianta cealaltă, radicală, avea prea puține șanse sau mai precis nu avea deloc șanse de reușită. Totuși adepții continuării liniei programatice de la 1849 sînt nemulțumiți de faptul că Bariț, în 1861, se alătură lui Șaguna. La 14 august 1861, Ion Maniu îi scria lui Simion Bărnuțiu că el îl aprecia mult pe Bariț pentru activitatea lui publicistică și politică generală „însă aceea nu i-o voi putea ierta curînd că numai d[umnea]lui cu Șaguna e cauza de noi nu am avut congres național [al tuturor românilor din monarhie — n. ns.]. D-lui nu a mers mai departe, ci numai la episcopul Șaguna, care a zis: « Nu e cu politică să cerem congres și mai vîrtos general ». Și dl.Bariț «Așa e Excelența Ta, bine va fi»“[24]. În pofida instrucțiunilor primite de la Șaguna, la sfîrșitul lunii iunie și în iulie 1861, Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu și Iacob Bologa, membri ai delegației naționale trimisă la Viena pentru a trata cu Împăratul, Schmerling, arhiducele Rainer și alți miniștri, mențin legături strînse cu Andrei Mocioni și tatonează, totuși, posibilitatea unei acțiuni comune a tuturor românilor din monarhie. Un violent conflict izbucnește între Șaguna și cei trei lideri politici, episcopul ortodox acuzîndu-i că și-au depășit atribuțiile și au dat dovadă de necunoașterea realităților și a raporturilor politice din acel moment [25].

Ilie Măcelariu urmărește cu atenție manifestările dușmănoase ale presei nobiliare maghiare, care de pe poziții dominatoare de clasă atacă atît modalitatea întrunirii, cît și revendicările „nelegale“ ale conferinței românești de la Sibiu. Pe de altă parte Keményi a cerut Împăratului să dizolve Comitetul permanent românesc ales la Sibiu în ianuarie 1861. Referindu-se la articolul ostil din *Pester Llyod*, Măcelariu regretă faptul că deși conducătorii români au fost înclinați să-și ofere alianța fraților maghiari, pe baze democratice și egalitare, totuși, unii din politicienii acestora avînd „natura ariciului“, nu renunță

---

[21] Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond Varia nr. 147. Scrisoarea lui Ilie Măcelariu către Iosif Hodoș, expediată din Sibiu la 3 ianuarie 1861.

[22] B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 6.

[23] *Idem*, loc. cit., f. 9.

[24] Coriolan Suciu, *Corespondența Ioan Maniu — Simion Bărnuțiu 1851—1864*, Blaj, 1929, p. 376.

[25] *Concordia*, VII, 1867, nr. 2 (569) din 17/5 ianuarie.

la atitudinea ostilă față de mișcarea românească și la tendințele lor de supremație[26]. De asemenea, Ilie Măcelariu a militat pentru demascarea unor atitudini șovăielnice și conciliante din interiorul mișcării politice românești, atitudini manifestate mai ales de funcționarii români de la guberniul din Cluj, consilierii Alexandru Lazăr, Paul Dunca, Ioan Alduleanu. În această problemă el scrie lui Bariț o scrisoare în care ataca în termeni violenți poziția lui Alexandru Lazăr, întrucît acesta nega competența de for conducător a Comitetului permanent, ales și investit cu această misiune de Conferința națională de la Sibiu. Măcelariu îl roagă pe Bariț să predea corespondența acuzatoare la adresa consilierului român, lui Iacob Mureșanu, spre a fi publicată în *Gazeta Transilvaniei*, deoarece „nu merită ticălosul să avem cruțare cu el“ [27]. Totodată, în octombrie 1861, Ilie Măcelariu sprijinit de I. Hania, susține ferm necesitatea ca dezavuarea votului separat și ambiguu al celor trei consilieri guberniali amintiți să se facă nu numai prin simple corespondențe jurnalistice, ci și în mod nemijlocit din partea Comitetului permanent ca for conducător al întregii națiuni[28]. Comitetul va împuternici, la 17 octombrie 1861, delegația condusă de Șuluțiu să protesteze împotriva adresei guberniului din Cluj; membrii delegației includ în protestul lor din 31 octombrie 1861 și dezavuarea votului funcționarilor români[29]. Împuternicirea de a combate adresa gubernului era semnată în numele Comitetului permanent de Andrei Șaguna și Ilie Măcelariu.

Fostul tribun de la 1848—1849, învățînd din experiența amară de după revoluție și-a manifestat în scrisorile lui către Bariț scepticismul sau neîncrederea față de Împărat. Cînd agentul imperial român Ioan Dobran înmînează monarhului o petiție, acesta se rezumă să o semneze și să mîngîie pe înaltul funcționar român cu „vorbe dulci“. Ilie Măcelariu care știa că monarhul procedase la fel și în alte ocazii, remarca: „Atîta tot; no dară bolund ar fi fost acela, care ar fi așteptat mai mult, mai cu samă cunoscînd cu cine avem de afacere“[30]. Dar analizînd situația din 1861 Ilie Măcelariu a fost nevoit să constate în mod politic că românii trebuie să fie prudenți și să-și găsească un sprijin — fie și de sus, sau de moment — împotriva acelei partide politice maghiare care dorea să alipească forțat Transilvania la Ungaria. Românii trebuiau să folosească împotriva unor asemenea tendințe chiar și Reichsrathul (Staatsrath) condus de Schmerling. În consecință acesta nu trebuia ignorat — spunea Ilie Măcelariu — „înainte de ce am ști că ce vor face celelalte națiuni și că ai și de la cine aștepta ceva ajutor“ [31]. Măcelariu respingea ideea ca românii să boicoteze, alături de maghiari, Reichsrath-ul atît timp cît politicienii maghiari nu renunțau la planurile lor de supremație. Mișcarea politică românească trebuia — în concepția lui Măcelariu — să se folosească de orice contradicții și breșe ivite între cele două forțe dominatoare — cercurile ministeriale vieneze și nobilimea maghiară — pentru a conserva autonomia pămîntului strămoșesc. Ilie Măcelariu gîndea astfel nu fiindcă aștepta de la Staatsrath „fericirea românului“ sau că și-ar teme „pita neamțului“, ci fiindcă, totuși, în acel moment politic, prevederea respectării autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei în diplomele Vienei din octombrie 1860 și februarie 1861 constituia un punct de sprijin în lupta politică legală împotriva legilor de uniune maghiare din 1848.

---

[26] B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 5.
[27] *Idem*, loc. cit., f. 7.
[28] *Idem*, loc. cit., f. 23.
[29] T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, Sibiu, 1904, p. 668—671.
[30] B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 3.
[31] *Idem*, loc. cit., f. 9.

I. Măcelariu și-a adus o însemnată contribuție la lupta politică susținută de românii ce locuiau pe „pămîntul crăiesc“. Aici, secole de-a rîndul, patriciatul săsesc a interzis, accesul reprezentanților români în administrația scăunală și municipală sau în „universitatea“ cu sediul la Sibiu; era însă timpul ca asemenea practici să înceteze și românii să fie reprezentați în toate instituțiile administrației locale proporțional cu numărul lor. Dar în pofida instrucțiunilor centrale care recomandau o mai mare înțelegere față de națiunea română nedreptățită pînă atunci, patriciatul săsesc încurajat chiar de comitele Francisc Salmen, nu renunță la vechile practici, neacceptînd decît parțial și cu totul nesatisfăcător alegerea unor deputați și funcționari români în scaunele „Pămîntului crăiesc“. Ilie Măcelariu demască atitudinea comesului și a patriciatului săsesc în alegerile de la Mercurea, trimițînd o corespondență lui G. Bariț cu rugămintea ca acesta să o publice în ziarele naționale[32], pentru ca nedreptățile să ajungă la cunoștința întregului popor. Ilie Măcelariu refuză funcția de jude mic sau greav, nu fiindcă era nemulțumit că n-a fost ales jude regal (prefect) ci pentru că — afirma el — „alegerea o cunosc ca nelegală“[33]. Măcelariu a acționat pentru anularea alegerilor nedrepte de la Mercurea și efectuarea altora, mai drepte și mai echitabile față de interesele românilor din acel scaun, care erau de peste patru ori mai numeroși decît sașii. În 1862, judele regal Măcelariu ținea să reafirme în fața noului comite al sașilor, Conrad Schmidt, marele adevăr al timpurilor moderne potrivit căruia „cramponarea de drepturile și prerogativele istorice putrede ar dăuna deseori mai mult decît renunțarea la ele“ și, tot atunci susține necesitatea împrietenirii cu „spiritul timpului“[34], deci acomodarea și promovarea factorilor progresului și a egalității civile și politico-naționale.

Corespondența dintre I. Măcelariu și G. Bariț, care este prin excelență o corespondență politică, cuprinde date și informații importante asupra luptelor naționale susținute de românii transilvăneni în anii grei ai instaurării dualismului austro-ungar. Deputatul român al Mercurii a înțeles să-și fundamenteze lupta programatică pe apărarea autonomiei Transilvaniei istorice și a legislației sibiene din 1863—1864, așa cum procedau din afara dietei și liderii români pasiviști conduși de I. Rațiu și G. Bariț. De aceea Măcelariu apără cu îndîrjire și actele de rezistență națională pasivistă (memoriul din noiembrie-decembrie 1866 întocmit de Bariț și Rațiu, *Pronunciamentul* de la Blaj din 1868) tocmai în interiorul forului legislativ central al dominanților și în fața miniștrilor și parlamentarilor maghiari. Aceștia din urmă reacționează zgomotos și ostil împotriva încercării lui Măcelariu de a vorbi în limba română în dieta maghiară și de a apăra autonomia Transilvaniei și opera legislativă a dietei sibiene, acuzîndu-l de daco-românism și invitîndu-l să nu confunde Pesta cu Bucureștiul. Măcelariu, demn și netimorat de aceste vehemente atacuri ale puternicilor zilei, săvîrșite împotriva sa și a programului politic al națiunii sale, își apără vederile și principiile în mod deschis, pe calea presei, și odată reîntors în Transilvania, trimite președenției dietei pestane un protest răsunător împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Aceste acțiuni îndrăznețe au fortificat în sînul societății românești spiritul și hotărîrea de rezistență națională și lui Măcelariu îi sosesc adrese de adeziune și de recunoștință din mai multe orașe și sate ale Transilvaniei sau din București și Torino, de la Vegezzi Ruscalla și un grup de liberali italieni (1867—1868). După cum aflăm din corespondența sa Măcelariu trimite unele articole lui Bariț care se însărcina să le ducă redacției *Gazetei*

---

[32] *Idem*, loc. cit., f. 17; *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 29; *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 15.
[33] B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 17.
[34] *Idem*, loc. cit., f. 29.

Transilvaniei pentru a deveni publice (așa cum s-a întîmplat și cu importanta *Declarație de opinie* alcătuită de Măcelariu și care a văzut lumina tiparului tot în coloanele *Gazetei Transilvaniei).* Scrisorile lui Măcelariu către Bariț din martie-aprilie 1867, ca și cea din ianuarie 1869, conțin date prețioase privind deosebirile de vederi și ruptura survenită între I. Măcelariu și poziția moderată, înclinată spre compromis și tratative de „înaltă diplomație", adoptată și urmată de căpitanul suprem al Năsăudului, Alexandru Bohățel și înaltul funcționar din ministerul învățămîntului și cultelor, Ioan Pușcariu [35].

Două telegrame și mai multe scrisori expediate de Măcelariu lui Bariț ne furnizează date veridice și exacte despre întemeierea Partidului Național Român (pasivist) de la Miercurea ca și informații referitoare la suspendarea activității Comitetului Central și a viitoarelor comitete filiale ordonată în mod represiv și neconstituțional de ministerul de interne din Pesta. Măcelariu îl înștiințează pas cu pas pe Bariț despre încercările sale directe sau scrise de a obține sistarea măsurilor nedrepte adoptate de guvern împotriva tînărului partid politic românesc. Dacă încercările lui vor fi zadarnice, Măcelariu îl anunța pe Bariț că va alcătui un protest public pe care-l va aduce la cunoștința națiunii și a Europei. În corespondență se găsesc referiri importante în legătură cu întocmirea unui memorand național, general și atotcuprinzător (care să nu facă abstracție de abuzurile curente ale aparatului administrativ și legislativ maghiar), întrucît I. Măcelariu sau alți lideri importanți nu erau de acord cu prezentarea memoriului alcătuit în grabă de Bariț pentru Conferința de la Mercurea; acesta semăna mai mult cu o petiție decît cu un memorand și, de fapt, în sînul mișcării naționale românești, se ridicau unele glasuri potrivnice petiționarismului politic. I. Măcelariu considera și el că era necesar ca un memorand bine întocmit și la curent cu cele mai noi aspecte ale politicii de dominație națională să se adreseze în primul rînd opiniei publice democrate din Europa. I. Măcelariu, îi descrie lui Bariț eforturile pe care el, împreună cu I. Rațiu, N. Gaetan, G. Manu, dr. A. Tincu, I. M. Moldovan, A. Densușianu le-au depus la conferința din ianuarie 1870 de la Turda în vederea asigurării continuității și activizării rezistenței politice antidualiste a națiunii române. Românii trebuiau să-și fundamenteze neclintiți lupta lor politică pe bazele fixate de programul național din 1848 de la Blaj și cel recent, din 1869 de la Mercurea [36]. Din corespondența Măcelariu-Bariț nu lipsesc relatări importante despre disputele din interiorul mișcării naționale românești, dispute ivite între adepții pasivismului și cei ai activismului. Era vorba deci mai mult de alegerea tacticii de luptă decît de strategie și principiile generale ale procesului neîntrerupt de emancipare politică a națiunii române. Momentele disputelor dintre activiști și pasiviști la care se referă Măcelariu s-au desfășurat în 1872 și 1875. În cadrul lor Bariț și Măcelariu s-au situat pe o poziție identică mai ales în 1872. Ei au acceptat formula pasivității relative, adică alegătorii români să ia parte la alegeri, dar deputaţii români aleşi să nu participe la lucrările parlamentului maghiar. Această formulă nu a fost însă acceptată de Conferinţa de la Alba Iulia care adoptă pasivitatea absolută (inclusiv neparticiparea la alegeri) propusă de I. M. Moldovan. Unele din pasajele scrisorilor lui Măcelariu se referă la conferinţele restrînse de la Blaj din 1872 şi la actele şi protocoalele redactate cu acest prilej. Conferinţele, la care au participat I. Vancea, G. Bariţ, I. Măcelariu şi I. Raţiu au fost prilejuite de „încercarea de împăcare“ — o simplă manevră politică — întreprinsă de ministrul preşedinte maghiar Melchior Lonyay. Măcelariu dorea publicarea tuturor actelor legate de acest eveniment[37].

---

[35] *Idem*, loc. cit., f. 34—58; Despre activitatea parlamentară desfășurată de Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta și aprecierile sau criticile făcute de mișcarea națională românească asupra ei vezi Dumitru Suciu, *Activitatea lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (1865—1867)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XIV, 1971, p. 143—155; Idem, *Lupta parlamentară a lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (iunie 1867 — decembrie 1868)*, în *Acta Musei Napocensis*, IX, 1972, p. 215—228; *Idem*, Din lupta politică românească: *Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, series Historia, 1972, fasc. 2, p. 73—74.

[36] B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 59—83; vezi Dumitru Suciu, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Cluj, XVI, 1973, p. 215—230.

Ultimele scrisori trimise de I. Măcelariu lui G. Bariţ stau mărturie asupra legăturilor strînse existente între românii Transilvaniei şi fraţii lor din România în momentul măreţ şi eroic al războiului de independenţă din 1877—1878. La Sibiu se formează primul comitet al doamnelor romånce pentru ajutorarea soldaţilor români răniţi şi a familiilor soldaţilor căzuţi pe cîmpul de onoare al naţiunii; acesta era condus de Iudita Măcelariu. Exemplul este urmat de alte centre româneşti importante ale Transilvaniei. Primul ministru maghiar dizolvă toate comitetele româneşti. I. Măcelariu a văzut ordinul de dizolvare trimis comitelui suprem al Sibiului Friederich Wächter. Frumoasa şi umana acţiune continuă însă, întrucît Iudita Măcelariu o va conduce ca persoană particulară ajutată bineînţeles de doamnele din vechiul comitet. La inspiraţia lui Ilie Măcelariu, Iudita Măcelariu protestează demn dar energic împotriva măsurilor reacţionare adoptate de guvernul maghiar împotriva sentimentelor naţionale şi umane ale românilor din Austro-Ungaria. Suveranii români din Bucureşti au apreciat aceste eforturi şi după război au fost decorate 19 doamne române din Transilvania. Ilie Măcelariu era conştient de faptul că recunoaşterea şi consfinţirea prin luptă a independenţei României era cauza şi speranţa tuturor românilor, indiferent de faptul că soarta îi mai încătuşa pe unii în frontiere şi state străine. Fostul tribun de la 1848—1849 era solidar cu armata română, încheindu-şi unele scrisori către Bariţ cu urările: „Toate cele bune de la D-zeu, nouă şi celor de la Plevna“ sau „D-zeu cu noi şi cei de la Plevna“[38].

---

[37] B.A.R. mss. rom. nr. 997, f. 84—99.
[38] *Idem*, loc. cit., f. 101—119.

I

Săbii, 26/1 [1]861

Mult stimate domnule!

Că ai plecat, cumu-ț place a zice, ca un olandez de la Săbii, nice m-am mirat, nice m-a supărat, căci am cunoscut bine, fo[a]rte bine, în ce jurstări te-ai aflat sub întregul decurs al conferințelor[1]. Nu m-au supărat mai departe nice aceea căci nu ne-am zis unul altuia batăr un adieu, fiindcăci asemenea am văzut că stai ca pe spini, apoi în asemenea împrejurări, așa cred, a aștepta unele seci curtuazii ar fi numai o pedanterie, cari, pe lîngă alte rele, dacă ar mai închepe și aceasta între noi românii ar ieși și mai multe voturi separate, ca cîte se iviră la conferințele noastre din urmă. Au fost însă un altceva ce m-au supărat foarte, și încă nu numai pe mine, ci pe cei mai mulți ce au cunoscut acea împrejurare, că adecă, după atătea sacrificii, atăta neodihnă mai pe urmă din cauza propunerii ep[iscopului] Șag[una] în adunarea din urmă, ca să nu se publice protocolul, te-ai dus mîhnit din Săbii. Asta-ț mărturisesc, ne-au supărat pe toții. Bietu mitropolitu[2] încredințasă pe fratele Axente[3] să-ți telegrafeze sau să-ți scrie că s-a muiat granguru și că prin urmare protocolul se va publica după cum s-a fost și hotărît la conferință.[4] Voind poate a ști că cum s-au întîmplat de s-au abătut ep[iscopul] Șag[una] de la părerile sale, iată-ț scriu că în următoarea zi după atacu cu Axente acesta merse încă des-demineață la e[piscopul] Ș[aguna] și-l întrebă că învoiește-se ca să se publice protocolul. Și ce gîndești, domnul meu, că doară răspunsul ar fi fost „Ie!“
1 sau „Ba!”? Ba nu, nice unul, / ci după prelimitarea titulaturei obicinuite de Kerli pe rumânie: „*Drachul* meu, gîndeam că te-a mîniat,“ și îndată după aceasta: „Da Bariț dusu-s-au?“; și cum auzi răspunsul că da, zice fratele A[xente] că îngălbeni *Danila*[5] nostru și, ca cel ros de cunoștință, răspunsă: „Îmi pare tare rău, că am vrut să mă mai înțeleg cu dînsu de cîte ceva și să-i spui și ace[e]a că protocolul se va publica“. Ce se ține de catalogul membrilor conferinței îl vei primi cît mai curînd, am încă să-l mai completez încîtva, căci nu dădură toți

țădulele după carii s-a fost compus, știind însă că cei mai mulți au subscris protocolul îl voi completa atît după acestea, cît și după însemnațiunea mea, ce am dus despre cei ce au luat parte la faimosul banchet de la „Coroana ungurească“.

În cît pentru rafenciul d-tale de la togma pomenitul banchet, credeam să-mi concezi mie acea onoare, á avea și eu un debitor de omenie, că creditori — laudă Domnului — am destui, și de una și de ceași categorie. Te pusesem în catastif sub rubrica „Soll“, firește însemnînd totdeodată și provizionu, cam după numărul familiei mele 16 (zi șasesprezece), și am făcut aceasta cu calculațiune, că venind — încă poate la vară — la Zărnești, să quităm omenește. Dacă te învoiești la aceasta, bine, eu sunt bun bucuros, iară de unde nu, fă și trimite 3 f[lorini] zi: trei florini v[alută] a[ustriacă].

Reprezentațiunea ce se hotărî în conferințele noastre o făcu ep[isco]pu Șag[una], însă nefiind cu toții învoiți la aceea, precum s-a
1^v fost compus s-au însărcinat cu compunerea altei, d. Aldu[leanu][6], care precum aud o a și făcut și predat ep[isco]pului, iară acesta se zice că ar fi trimis mitropolitului la Blaș, ca să o trimită printr-un canonic la Majestate. Despre bravul mitropolit ne-a venit trista știre că e rău bolnav; ieri a trimis după dr. Szabo de aicea. Cauza boalei, precumu-mi spuse însuși espresu ce a venit după doctorul, nu ar fi alta decît că, cu sosirea la Blaș, unde fu întîmpinat de vro 400 călăreți, i s-ar fi reportat de către pretorele de acolo că acei călăreți carii i-au mers spre întîmpinare Excelenței sale ar fi strigat: „Să trăiască cîți și mai cîți români, să trăiască Cuza, să piară nemții și ungurii!“ Știrea aceasta atăta a supărat pe bietul bătrîn, de s-a pus la pat. Dealtmintrea, împărtășirea aceea nu e adevărată, după cum ne spusă expresul.

Cum și ce urmări va avea serenada ce ț-a făcut frații brașoveni, și că oare nu se vor și afla și altfeli de gratulanți, cari să-ți spargă fereștile, nu știu, sunt însă convins că, precum la noi săbienii, așa și și la toți românii a făcut cea mai plăcută impresiune[7]. Eu însuși să fiu fost așa de norocos a lua par[te] la acea sărbătoare, zic nu știu fi-m-aș fi mulțămit cu două făclii sau ba? Articulul concerninte s-a citit în juna noastră casină cu voce înaltă, și gîndeai că ridică casa în slavă; nu mai încetau chiuiturile: „Să trăiască O' Conell-ul românilor!”[8] Îți mărturisesc, fără nice o măgulire, că-mi lăcrămară ochii de bucurie. Da brava tinerime numai nu-și rupea perii din cap, că di ce nu te-au
2 onorat ei cu așa ceva. /

Să-mi iertați, Domnu meu, că-mi iau îndrăzneală a vă incomoda cu unele rugări. Mai cu finea anului trecut rugasem pe d. redactor M[ureșan][9] să aibă bunătate a primi articolul 48 din *Telegraf*, privitoriu la comitetu pentru ajutorarea juriștilor, precum și tot ce se va publica în privința aceasta prin numitul jurnal, ca să nu mai fiu silit a-i trimite și domniii sale articuli, deosebit, căci, zic, nu-mi iartă timpul atîtea corespondințe, și nice punga atîtea post-porto[10]. Ca să se facă aceasta, sunt și eu provocat de către mai mulți, cari-mi trimit colecta spre acel scop. Deci, întălnindu-te cu d. redactor M[ureșan], te rog ai bunătate a-i aduce aminte adusa mea dorirea, precum şi aceea ca putîndu-se, să-mi trimită nr. 1 şi 2 al *Gazetei*, cari nu mi-au venit defel la mînă, şi nici la poştă se află.

Cu aceasta recomăndîndu-mă bunelor simţiminte, am onoare a
2^v mă subscrie cu distinsă stimă al domniei-tale adit serv şi amic.

I. Măcelariu /

---

[1] Conferinţa naţională românească din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu. Protocolul Conferinţei, la Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, Colecţii Speciale, fond I. Hodoş, sertar 342/2; Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. II, Sibiu, 1902, p. 187—217. vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi*, II, Bucureşti, 1975, p. 52, nota II.

[2] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[3] Axente Sever.

[4] Protocolul s-a publicat în *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 2 sub titlul *Protocolul Adunării naţionale române din Transilvania care s-a ţinut în 1/13 ianuarie în Sibiu 1861*. De fapt, importantei conferinţe i s-a dat întreaga atenţie, hotărîrile ei devenind publice şi provocînd ataşamentul şi sprijinul presei militante româneşti pe de o parte, şi atacurile presei maghiare, pe de altă parte. *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 2, 3, 4 publică ştiri sau articole de fond despre desfăşurarea Conferinţei (ca de pildă *Caracterul Conferinţei naţionale din Sibiu* sau cele două proiecte destinate a fi supuse dezbaterilor conferinţei). În coloanele *Telegrafului român*, IX, 1861, nr. 1, 2, 4 se publică discursul mitropolitului Alexandru Sterca Şuluţiu şi o apărare a Conferinţei împotriva atacurilor presei maghiare *(Kolozsváry Közlöny, Korunk)* în cadrul unei corespondenţe speciale *De la Olt 31/19 ian. 1861. Conferinţele române şi critica lor*. În 1861, Bariţ a publicat într-o broşură separată *Protocolul conferinţei naţionale* (de data aceasta împreună cu toate intervenţiile).

[5] Episcopul Andrei Şaguna.

[6] Ioan Alduleanu, consilier gubernial. Poate fi vorba de una din cele două petiţii elaborate la începutul lui ianuarie la conferinţa de la Sibiu. Prima cerea recunoaşterea prin lege a naţiunii şi limbii române. A doua protesta împotriva numărului mic al delegaţilor români la conferinţa de la Alba-Iulia. Bănuim că în text e vorba de a doua.

[7] În seara zilei de 20/8 februarie 1861 peste 100 persoane care purtau torţe aprinse şi steaguri tricolore s-au îndreptat spre casa lui George Bariţ, cu scopul de a-l omagia şi a-i mulţumi pentru activitatea sa publicistică şi politică (în special în cadrul conferinţei recente de la Sibiu) pusă în slujba emancipării naţionale şi dezvoltării culturale a poporului român. Cu acest prilej s-au cîntat melodii naţionale, iar stegarii erau îmbrăcaţi în costume naţionale româneşti. În cuvîntarea ţinută s-au evocat împlinirea a 23 de ani de cînd Bariţ a întemeiat *Gezeta Transilvaniei* şi *Foaia pentru minte, inimă şi literatură*, şi greutăţile pe care a trebuit să le întîmpine publicistul român. Braşovenii au relevat meritele lui G. Bariţ în educarea politică a generaţiei române tinere şi au afirmat că „naţiunea română e mîndră cu un astfel de fiu". Această mică sărbătoare politică a avut un cald ecou printre românii Transilvaniei *(Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 3).

[8] Daniel O'Connel (1775—1847), cunoscut om politic irlandez, luptător neînfricat pentru autonomia Irlandei.

[9] Iacob Mureşan, redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

[10] La Sibiu în 25 noiembrie 1860 s-a întemeiat un comitet de ajutorare a celor 52 de studenţi români de la Academia de drepturi din Sibiu, care duceau o viaţă grea, plină de lipsuri materiale. Manifestînd o deosebită grijă faţă de creşterea tinerilor jurişti români, de care poporul avea nevoie în lupta sa socială şi naţională, comitetul din Sibiu a făcut apel la ajutorul material benevol al tuturor românilor din Transilvania şi Ungaria: „Nu vă retrageţi, fraţilor, dinarul — spunea apelul comitetului — căci mai bun sacrificiu ca acesta nu puteţi aduce pe altariul naţiunii... darurile voastre vor răsuna în posteritate". Banii urmau să fie trimişi lunar pe adresa lui Ilie Măcelariu, casierul comitetului *(Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 48). Opinia publică românească e receptivă faţă de apelul Sibiului. *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 3 publică răspunsul dat comitetului de către George Filip din Cluj, prin care clujenii oferă pentru anul 1860/61 3 ajutoare de cîte 60 florini. Alte ajutoare băneşti au sosit din partea Blajului şi Albei Iulii *(Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 48). Listele de contribuţii băneşti stau mărturie la răspunsul generos pe care preoţii, funcţionarii, juriştii, negustorii români l-au dat chemării din Sibiu *(Telegraful român*, IX, 1861, nr. 1, 4, 5, 6). Grigore Mezei din Cricău face emoţionanta mărturisire cum că ţăranii au răspuns prompt chemării apelului şi cînd dădeau banii ziceau: „Doamne ajută dreptăţii!". „Acela ce i-a văzut — afirmă Mezei — nu a putut a se îndoi despre iubirea poporului către naţiunea sa şi despre aceea că poporul nostru e bun, numai conducători să aibe buni" *(Telegraful român*, IX, 1861, nr. 5).

II

Săbii, 27/13 febr/uarie] [1]861

Stimate domnule şi amice!

Deunăzi îmi scriseseţi să vă trimit o copie a reprezentaţiunei sau protestaţiunei noastre cătră Majestate, pe care, precum am înţeles, o ai primit pe altă cale, şi încă togma de la izvor. De ştii ceva mai mult ce soartă a avut acea protestaţiune, ca toate ale noastre, nu ştiu; noi ştim singur atâta, că pe înmănuitorul, agentul Dobran, [1] l-a mîngăiat Majestatea cu vorbe dulci, şi s-a îndurat a signa hărtia. Atâta tot; no, dară, bolund ar fi fost acela care ar fi aşteptat mai mult, mai cu samă cunoscînd cu cine avem de a facere. Prin aceasta, însă, nicedecît nu vreau a fi zis că nu aş fi fost de părere ca să se trimită protestaţiunea, nu, ferească D-zeu, căci aceasta ne este nouă un document ilustru pentru istorie.

Despre Reuniunea [2] noastră, pe care o trîmbiţară gazetele deja de înfinţată-ţ scriu atâta, că, după mai multe îmbolditũri, a transpus ep[iscop]u [3] hărtiile d. Aldulean [4] ca să compună statutele *für die vor-[zu]bereitenden Massregeln* [6] şi, numai după ce se vor face acestea, se vor aşterne iarăşi hărtiile Majestăţii (nu ştiu cării?) pentru concesiune. Ştie D-zeu, trăi-vom să o vedem odată înfiinţată! Din ţinutul Zărandului, mi se scrie că românii noştri de acolo încă în 4/2 a.c. au expedat o protestaţiune grandioasă în contra încorporării Zărandului [6] ep[iscopului] Şag[una] ca preşedintelui al comisiei permanente, iară acesta neagă a fi primit. De e adevărat, nu ştiu, pînă nu voi primi răspuns de la corespondintele meu din Zărand.

Noi, românii de aicea, am dat capilor biserceşti, ba la toţi căpu-
taţii de român ce au apărat cauza naţională în conferinţa de la Bălgrad,
3 vot / de încredere. O adresă s-a dat ep[iscopului] Ş[aguna], alta s-a
expedat bravului mitropolit[7]. Îţi trimit o copie a acestii adrese, ca —
aflînd de bine — să o dai d. redactor Mureşan spre publicare[8]. Tot
acestuia te rog a-i da alăturatul testimoniu a juristului Dobo. Am onoare
a mă subscrie cu distinsă onoare al d-tale stimătoriu serv şi amic,

3^v *I. Măcelariu.* /

[1] Ioan Dobran, înalt funcționar imperial, originar din Banat. „Reprezentațiunea“ vezi scrisoarea I, nota 6. Deși funcția îi impunea tact și moderațiune, totuși, atunci cînd împrejurările i-au permis-o, I. Dobran a luat parte la unele acțiuni naționale importante. Este unul din semnatarii petiției din 25 februarie 1849 care cerea unirea românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina într-un corp politic înzestrat cu autonomie administrativă și legislativă. La 26 iunie 1849, alături de Petru Cermena și Petru Mocioni, I. Dobran protestează împotriva Constituției octroate din 4 martie care menținea divizarea românilor din monarhie și le nesocotea justele revendicări naționale. El a militat și pentru emanciparea religioasă a românilor ortodocși de sub jurisdicția patriarhiei sîrbești și pentru întemeierea unei mitropolii naționale libere și egale în drepturi cu celelalte biserici din monarhie.

[2] Astra.

[3] Andrei Șaguna.

[4] Ioan Alduleanu, v. scris, 1, n. 6.

[5] „Pentru măsurile care trebuiesc pregătite“.

[6] Cea mai documentată și „grandioasă protestațiune a românilor din Zarand împotriva anexării lor la Ungaria va fi trimisă monarhului (și nu lui Șaguna!) în 20 iulie 1861. Textul protestului la B.C.U. Cluj-Napoca, Colecții Speciale, fond Hodoș, sertar 341/3 și T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. II, p. 584–592.

[7] Alexandru Sterca Șuluțiu.

[8] *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 15 publică această *Mulțămită publică către Ex[celența] Sa d. Alexandru Sterca Șuluțiu mitropolitul de Alba Iulia*. Adresa este trimisă din Sibiu la 18 februarie 1861 sub semnătura „Mai mulți“. Sibienii îi mulțumeau fiindcă alături și în fruntea celorlalți membri români ai Conferinței regnicolare de la Alba Iulia a apărat „autonomia charei noastre patrii și egala îndreptățire a tuturor națiunilor transilvane, pe baze constituționale“. Evenimentul era măreț întrucît atenția românilor „privitori cu ochi deștepți la evenimentele timpului de față și îngrijitori de soarta viitoate a națiunii“ era îndreptată cu intensitate asupra conferinței. În adresă era ovaționat Șuluțiu, națiunea română și „buna înțelegere între popoarele acestei țări“. Într-adevăr, cuvîntarea rostită de Șuluțiu este pătrunsă de un spirit politic modern și democratic și se caracterizează printr-o altă ținută morală.

III

[Sibiu], 14/2 [1]861

Domnul meu!

Numai ce nu voiși să-mi rămîi dătoriu cu cei 5 f. pentru banchetu de la „Coro[a]na ungurească“, poate te-ai temut că-ți voi scrie prea multe procente la catastih, sau că mă voi lăuda, cum făcu odinioară un bolund cu taică-meu, care dîndu-i două duce împrumut, a doua zi și strigă în gura mare că Marcu (așa chiamă pe tata) își face casă de piatră și poartă fleșeritu cu banii lui. Cu toate că eu nu aș fi făcut, nice una, nice alta, sau cel puțin nu într-o măsură pre[a] mare, se întîmpla însă de bună samă un ce al treilea, și acesta era, că pînă cînd erau cei 5 f. la domnia-ta, eu eram gazdă. Cel puțin știam că nu sunt fără de nice un cr[eițar], ce dealtmintria, doamne, de multe ori se întîmplă, mai cu samă către finea lunii, cîteodată și pe la mijloc. Pînă acuma, cînd mi se plîngea nevasta că iarăși s-au gătat banii, cel puțin o puteam mîngăia, că-i zice[a]m: „Lasă, draga mea, că mai avem 5 f. la d. B[ariț] în camătă!“ De aicea încolo, însă, nu știu, în asemenea dese împrejurări, cu ce mă voi mai ști mîngăia, cu toate că de la renumitul banchet

aș mai avea să mi se întoarcă 47 f. Vezi, domnul meu, de ce bucurie m-ai lipsit? Și încă pe nevrute, sau togma cu cuget de a-mi face bine; dealtmintrea, așa am cam pățit-o și eu, de cîte și mai cîte ori. Așa e lumea, nu e vina noastră. Cam așa o pățirăm și cu conferințele noastre din urmă: noi ne arătarăm înclinați spre pace și înfrățire cu frații maghiari, cari de frica noastră-și părăsiră mai în toată țara locașele sale,
5 și aceștia cu ce / ne răsplătiră, că le-am întins mîna de înfrățire? Cu aceea ce am văzut și vedem în toate zilele prin jurnale (vezi fi văzut ce scrie *Pester Lloyd*[2], în Nr. 33). Frații magh[iari] o făcură ca țiganu cînd a scăpat de mînile cătanei, ce-l flocăise binișor; după ce-l perdusă pe acesta din ochi, îi amenința cu cîte și mai cîte, vezi doamne, ca să-și ascundă rușinea resp[ectiv] frica cea neîntemeiată. Așa cred, domnul meu, ca să fim decis noi în conferințele noastre de la Săbii aceea că, înplinindu-ni-se cererile noastre cele drepte pînă la 1*a* mai [1]861, în 15 ale acele[i]ași să ne aflăm cu mic, cu mare în Cîmpul Libertății, firește, ca să ne mai consultăm despre cele făcînde, era cu mult mai bine, ne înfrățeam cu mult mai ușor cu frații magh[iari], cari se văd a avea natura ariciului.

Acuma mă întorc iarăși la cauza noastră privată, adecă la aceea ce se ține de trimiterea celor 5 f. Așa cred, că pentru aceasta nu ne vom lua unul pe altul de cap, și în privința aceasta aș avea de a-ți mai pomeni numai atăta încă, ca nu cumva, din simpatie cătră mine, să-mi scrii că nu cu voia m-ai supărat, și că bucuros te învoiești la aceea, să-mi fi dătoriu, și așa să mă reccureți ca să-ți trimit cei 5 f. îndărăpt. Asta să nu o faci, că m-ai aduce în *Verlegenheitu* [2] și încă din acea simplă cauză, că banii i-am stricat la balul casinei noastre de deunăzi, ba tot [cu] acei bani mi-am cumpărat un *vaiet de mîțe* sau, mai pe rumânie, *Katzenjammer*[3].

Vedeți, la toate acestea sunteți numai d-voastră de vină. Dară nu face nimica, pentru aceea tot rămînem pretini buni. / Vei gîndi,
5v poate, că eu mă aflu după bal, sau după prînz, și cu *vaiet de mîță* în spinare, de-ți scriu atîtea nimicuri, pe cînd cine știe ce știri interesante vei aștepta de la mine, dară nu e, domnul meu, nice una, nice alta, fără a-ți scrie ceva ce te-ar înbucura n-am ce, apoi la cele ce știu că te vor năcăji pînă la rărunchi, și știu că acestea-s destule, pentru ce să-ți mai scriu? Și, dealtfel, apoi a plăti 10 cr[eițari] post-porto pentru 2–3 rînduri încă nu vreau, căci vreau să fiu mai econom bun, precum a fost tot neamul meu.

Rezultatul conferințelor bălgrădene, că cum de părintește și energic ne-a apărat bunul și preasfințitul nostru archipăstoriu Ș[aguna] (fie-i zilele numărate, precum însuși a poftit deunăzi bravului mitro[polit]), zic, toate acestea le vei ști din jurnale [4].

Catalogul despre [care]-mi scriseși deunăzi îl adaug, cu acea observațiune că în protocolul conferințelor [6] sunt numai 115 înși subscriși, iară catalogul e compus după listele ce ni le dăduse fieștecare membru încă în conferințe, dară știu bine că nice listele nu le-am căpătat de la mulți.

Nepotul meu[6], ce fusese la balul reuniunei, nu știu spune lămurit; se vede că și el a avut *vaiet de mîțe* ca și unchiul său, că ai vrea să-ți scriu despre înființarea Comitetului pentru ajutorarea juriștilor de aicea. Mă rog a-mi scrie și voi servi cu cea mai mare plăcere.

Din trei membri [ai] conferinței bălgrădene încă nu s-a întors
6 încă nice unul; așa / cred că vor sosi astăzi. Li se pregătește muzică de pisici împreunată, firește, cu spărtură de ferești: lui Conrad Schmidt [7], care a votat în contra uniunei din partea juriștilor maghiari, și lui Conradsheim [7], care a votat pentru [1]848, din partea sașilor. Iară Șagunei et cons[ortes] le vom face serenadă, căci s-au expus pentru națiune, vorbind atît de înflăcărat pentru interesele acesteia, de *obstupuerunt omnes*??

Fratele de Lemény [9] a provocat pe unchiu-său Șag[una] să-l recomande lui Kiminia [10] de consiliariu la cancelaria ung[ară], de vreme ce s-au încorporat atâția români cu Ungaria [11]. Din partea Șag[unei] însă i să promisă și mai mult, că-l va face cons[ilier] de ministeriu în Buda!![12] Așa stăm, domnul meu! Șaguna zice: „De ar crepa dracului Șul[uțiu]“, că-l înpedecă, de nu poate lucra așa cum ar vrea!!!?

Sunt silit a încheia, căci togma mă cheamă servitoriul la comedie, adecă la *Schlussverhandlung*[13].

Din partea familiei mele te rog a spune p[rea] o[noratei] doamne precum și familiii complimente, iară din parte-mi sărutare de mîni.

Rămîi cu toată stima și frățeasca charitate al d-tale serv și amic,

6v *I. Măcelariu.* /

---

[1] Ziarul amintit ataca cu vehemență și în mod cu totul neprincipial justele revendicări naționale formulate de români la conferința de la Sibiu, în vederea menținerii autonomiei Transilvaniei față de Ungaria și a recunoașterii prin lege a națiunii și limbii române. Ședința de la Sibiu era calificată ca „neconstituțională” și celor doi șefi bisericești ai românilor, Șuluțiu și Șaguna, li se contesta dreptul de a convoca o conferință politică. Repetă sloganul cunoscut anume că revendicările formulate la Sibiu ar constitui ambițiile unor intelectuali români și nu ar reprezenta voința întregului popor, care nu știa de ele. Unele pasaje atacă justa revendicare a proclamării limbii române, ca una din limbile oficiale ale Transilvaniei. Ideea egalității limbii române este declarată „nefericită“ și este calificată ca o manifestare de animozitate a românilor față de celelalte „națiuni“ politice din Transilvania. *Pester Lloyd* afirmă în mod tendențios și eronat că ar exista două limbi și anume valaha și româna, între care era o mare diferență. Limba română, spre deosebire de valahă, era vorbită doar de cîteva mii de oameni și nu era mai veche ca noțiunea de român adică de 12 ani, perioadă în care s-a încercat o „latinizare“ a limbii. Ziarul continua apoi să susțină că ar exista mari îndoieli în stabilirea familiei lingvistice căreia îi aparținea limba română. Ea nu avea literatură, ortografie stabilă. O asemenea limbă nu putea sta alături de celelalte limbi oficiale și acest lucru trebuia să-l fi recunoscut și conferința de la Sibiu. Iată că Măcelariu a fost pe deplin îndreptățit să fie nemulțumit și indignat de politica dusă de nobilimea maghiară și de propaganda ei publicistică față de națiunea română, în pofida faptului că aceasta și conducătorii ei au fost gata să întindă națiunii maghiare o mînă frățească, pe baza înțelegerii, a egalității și a respectului reciproc.

[2] Descumpănire.

[3] Orchestră de pisici.

[4] *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 9 publică o telegramă expediată din Alba Iulia, 11 februarie, ora 4 și 10 minute după amiază, în care se anunța începerea conferințelor și pozițiile luate de primii oratori maghiari, români și sași. Episcopul

Hajnald pledase pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria, conform legilor maghiare din 1848; i se opune Șuluțiu dintre români și Conrad Schmidt dintre sași. Alte referiri la conferință și dezbaterile ei apar în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 10, 11, 12, 14. Aceeași importanță i se acordă conferinței și în coloanele *Telegrafului român*. De pildă, nr. 7, 1861, publică declarația scrisă a lui Dimitrie Moldovan, iar nr. 8, 9, 10 publică în extenso cuvîntarea lui Alexandru Sterca Șuluțiu.

Măcelariu este, probabil, nemulțumit de faptul că Andrei Șaguna pronunțase un discurs foarte scurt la Conferința regnicolară de la Alba Iulia și nu a dezvoltat sau fundamentat pe larg poziția politică a națiunii române, așa cum a făcut-o mitropolitul Șuluțiu.

[5] E vorba de conferințele de la Sibiu din ianuarie 1861.

[6] Amos Frîncu, atunci student la Academia de drepturi din Sibiu.

[7] Conrad Schmidt, adept al regimului schmerlinghian și viitor comite al sașilor.

[8] Baronul Conradsheim.

[9] Ioan Bran de Lemeni, revoluționarul din 1848; va fi numit căpitan suprem al Făgărașului.

[10] Kemény Ferenc, cancelarul aulic provizor al Transilvaniei.

[11] În speranța că va domoli rezistența nobilimii maghiare față de *Diplomă* și *Patentă*, cercurile vieneze consimt să anexeze Banatul la Ungaria (unde se aflau și Crișana și Maramureșul). Zarandul a avut aceeași soartă, împreună cu Crasna, Chioar, Solnocul de Mijloc. Afirmația lui Măcelariu privind propunerea făcută de Șaguna pentru numirea lui I. Bran în funcția de consilier la Cancelaria aulică a Ungariei este hazardată. Dimpotrivă, Andrei Șaguna într-o scrisoare către Kemény, îl propune pe I. Bran de Lemeny pentru funcția de consilier la cancelaria aulică a a Transilvaniei, pentru ca să existe acolo și un consilier român de religie ortodoxă (consilierul aulic Ladislau Basiliu Pop era greco catolic). Vezi Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu, fond. Șaguna, doc. 1452/1860.

[12] Afirmație puțin probabilă.

[13] Dezbatere finală.

[14] Însemnarea lui G. Barit: „14 febr. 1861“.

IV

Săbii, 16/2 [1]861

Stimate domnule!

Îți trimit aicea căpeneagu (cuverta) epistolei d-tale din urmă, ca să-l tragi pe vinovatul la răspundere căci, în loc să-mi scrie adresa mea, pusă pe a fratelui Bologa[2]. Noroc că nu ai scris ceva ce poate nu ai fi vrut să știe și al 3^{lea}. Au grăiesc și pe la d-voastră vaiet de pisici?

Membrii noștri [2] s-au întors cu toții de la Bălgrad. După cele auzite pînă acuma, s-au purtat destul de bine, ne-au părut la toți bine că cel puțin nu s-au dezbinat în păreri. Bravul bătrîn Ș[uluțiu] șpun că s-a purtat minunat de curajos. [3] La masa lui Haynald [4] n-a mers defeli. Pe martiru libertății, prota Gusti [6], încă-l făcu vrînd nevrînd bolnav, ca să nu ia parte la conferință. Se spune că ep[isco]pu Ș[aguna] încă a secundat lui Ș[uluțiu], cam știm pentru ce, am vrea însă mai bucuros să știm că ce va fi vorbit în secret cu K[emény][6] et M]ikó][7]. Vei ști că nu a vrut să ducă pe nimeni cu sine. După cuvintele unui trast a lui Haynald, a asemănat această conferință cu nășia, și pe Șaguna cu nănașu botezătoriu și uniunea cu copilul născînd. Șaguna, însă, împinsă nănășitu pe publiciști, adecă redactorii.

Îţi mai adaug un răspuns la dechiaraţiunea d. cons[ilier] Lazăr; ceteşte-l şi-l rotunzeşte, şi de-l vei afla de bun dă-l d. Mureşan ca să-l pună în *Gazetă*, că nu merită ticălosul să avem cruţare cu el[8]. Raţiociniile Comitetului pentru ajutorarea juriştilor încă tot nu iasă în foc şi mă cîrîie din mai multe părţi. Fă bine mijloceşte ca să iasă odată.

Am onoarea a rămîne cu toată stima şi charitatea al d-tale serv şi amic

7 *I. Măcelariu.* /

---

[1] Iacob Bologa.

[2] Membrii români care au participat la Conferința regnicolară de la Alba Iulia au fost Alexandru Sterca Șuluțiu, Andrei Șaguna, Dimitrie Moldovan (bolnav, dar și-a exprimat atitudinea în scris), Ioan Alduleanu, Paul Dunca, Augustin Ladai, Ioan Bran de Lemeni. Toți au fost solidari și au combătut uniunea Transilvaniei cu Ungaria și legea electorală din 1848.

[3] Vezi scris. III, n. 5.

[4] Haynald Lajos, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, adept al uniunii.

[5] Augustin Pop, protopopul greco-catolic de Alba-Iulia, nu era agreat de partida națională românească, întrucît s-a pronunțat în favoarea legislației maghiare pașoptiste, contrară intereselor românești (*Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 8). Tocmai de aceea, cancelarul Kemény și guvernatorul Mikó l-au chemat la Conferința de la Alba Iulia. Dar mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, superior în ierarhia eclezіastică, îl împiedecă pe subalternul său Augustin Pop să ia parte la dezbaterile conferinței, silindu-l să se declare bolnav. Astfel, folosindu-se de autoritatea sa, Șuluțiu a reușit să zădărnicească încercarea lui Kemény și Mikó de a crea o breșă trădătoare în grupul participanților români la conferința bălgrădeană.

[6] Kemény Ferenc, cancelar aulic provizoriu al Transilvaniei.

[7] Emeric Mikó, guvernator provizoriu al Transilvaniei.

[8] Acest răspuns apare în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 13. Alexandru Lazăr s-a desolidarizat de mișcarea națională și a declarat, în nr. 5 al *Telegrafului român*, că nu se mai consideră membru al Comitetului permanent ales de conferința sibiană din ianuarie 1861; afirmă chiar că „lucrarea ei de aci înainte de voia și intențiunea națiunii române niciodată nu o voi recunoaște". Alexandru Lazăr era întrebat dacă nu cumva prin gestul său urmărea să vîneze aplauzele publicisticii maghiare și era acuzat că se tîrește după grațiile aristocrației maghiare. Alexandru Lazăr, ar fi procedat mai corect, dacă ar fi declarat în fața conferinței de la Sibiu sau într-o adresă către Comitetul permanent: „că locuiești între maghiari [adică în Cluj — n.ns.], depinzi de aceștia... și din toate motivele acestea nu poți și nu vrei să fii membru al acelei comisiuni, de a cărei afaceri dealtminterea poți fi sigur că nu se va rușina nici un adevărat român".

V

Săbii, 7/3 [1]861

Preastimate d-le şi amice,

În sîmbăta trecută am fost aşa de negalant a-ţi trimite hîrtia cerută (cred că va fi fost aceea) precum a-i zice desculţă, adică fără de nice o comitivă, însă te rog să nu gîndeşti că am făcut aceea din ceva dispreţuire, nu, ferit-au D-zeu, ci singur din acea simplă cauză căci togma în ziua aceea fusesem denumit de scara *(Leiter)* [1] la o comedie *Schlusswerhandlung*, [2] despre care fiind convins că va ţinea mai lunguşor, ca să nu mă întîrzîiesc am gîndit mai bine o mică greşeală în contra eticăţii, decît altă scădere, că vedeam că ţi-e degrabă. Şi aşa, iată, domnul meu, cauza din care-ţi veni acea hîrtie desculţă. Aşa cred, că nu te vei fi supărat pe mine!?

Ceva ştiri interesante nu sunt norocos a-ţi putea inpărtăşi decît următoarea: Togma aseară am înţeles de la un amic *(sichere Quelle)* [3] că Pres[identul] Guv[ernului] Lebz[eltner] [4] ar fi întrebat — se înţelege în urma demandării de mai sus — pe ep[iscop]ul Şag[una] că ce gîndeşte trimite-vor şi românii deputaţi la Staatsrath sau ba? Şi că Şag[una] i-ar fi răspuns că nicedecum, sau numai atunci dacă vor trimite şi ungurii, căci noi nu ne putem strica cu aceştia, adecă cu ung[urii]; apoi iarăşi ştiu sigur că Lebz[eltner] a luat decheriaţiunea pomenită în relaţiunea sa *über die Volksstimmung*[5].

Eu, domnul meu, îţi fac aceasta cunoscut, căci mă îndoiesc dacă toţi românii vor fi de aceeaşi părere cu Şag[una]; mă îndoiesc, zic, însă
9 nu pentru aceea că doară a-şi aştepta de la St[aatsra]th / [6] fericirea românului, nice că mi-aş teme pita neamţului, fără pentru că — cel puţin după mica mea precepere — o asemenea dechiaraţiune debuie să presupuie o deplină învoire între noi şi fraţii maghiari. Că între Ş[aguna] şi aceia, cu cari să află în Bălgrad sub un coperişu, se va fi făcut o asemenea învoire, nu închepe îndoială, ba ţi-o spun, d[omnul] meu, ca faptă[7]; mă îndoiesc însă că aceea ar fi voia întregii naţiuni [8].

A ignora Staatsrath-ul, cred că nu ar însemna alta, decît a se rumpe de tot de ocîrmuire. Un *ce* pentru români prea cutezătoriu, şi — şi mai neraţionabil — a da aceasta pe faţă mai nainte de ce am şti de sigur că ce vor face celelalte naţiuni şi că ai şi de la cine a aştepta ceva ajutoriu. Am înţeles şi aceea că ep[iscopul] Şaguna cît de curînd ne va provoca la o adunare la Săbii, pentru constituirea Reuniunei, [9] şi că va — cu ocaziunea aceea — să cerce a ne împăca cu maghiarismul, adecă să nu se trimită deputaţi la Staatsrath. *Vederemo.*

Cu aceasta, recomandîndu-mă amicabi[le]lor simţăminte am onoare a rămîne al d-tale stimătoriu serv et amic,

9v *I. Măcelariu.* /

---

[1] Conducător.

[2] Dezbatere finală.

[3] Izvor sigur.

[4] Baronul Lebzeltner, vicepreședintele guvernului Transilvaniei, vezi *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 146, n. 10, a scrisorii LXXVII (Vasici — Bariț).

[5] Peste voia poporului.

[6] Parlament.

[7] Ilie Măcelariu învinuiește pe Șaguna de a fi dus tratative discrete cu politicienii maghiari. Această învinuire nu se poate dovedi, însă, pentru acea dată.

[8] Măcelariu era de părere că stabilirea unei conduite politice comune a românilor și maghiarilor față de parlamentul central vienez era posibilă doar dacă, prin tratative comune, s-ar recunoaște și drepturile românilor. Or, întrucît era cunoscut faptul că șefii maghiari nu erau dispuși să renunțe la uniunea Transilvaniei cu Ungaria și nici să recunoască națiunea română ca națiune politică, o asemenea învoire comună maghiaro-română nu era în concordanță cu programul politic al națiunii române.

[9] ASTRA.

VI

Săbii, 5/4 [1]861

Prea stimate d-le și amice!

Îți sunt dătoriu cu răspuns la 2 epistole, dintră carii una, și anume cea din 28/3, îmi dădu foarte mult de gîndit, căci fu pentru mine în două privințe foarte importantă și-m[i] pare foarte rău că înbulzeala obiectelor oficioasă, ba însuși și cuprinsul ce făcu acea stimaveră epistolă în mine, nu-m[i] conced a-ți scrie un răspuns deslușitoriu, cari în privință la materie ar putea cuprinde mai atătea coale cît a cuprins protocolul conferințelor noastre din ianuarie a.c. No, dară, după cum zice franțozu: *Es wird der Tag der Abrechnung — um micht des Ausdruckes. Ruhe zu bedienen — schon kommen,* [1] iară și pînă atuncea fie-mi iertat a însemna pe scurt atăta.

Domnule și frate! Îți mulțumesc din adîncul inimii că sunt atăt de ferice a mă bucura de simpatia d-tale, căci fără a-ți face complement, la care nu mă pricep ca bîta, în cumpăna națională gravitează foarte mult simpatia barițiană, și așa ca român într-adevăr am destulă cauză de a mă bucura. Deci pentru expresiunea aceii pentru mine atăt de stimavere simpatii, primește, d-le Bariț, cea mai cordială mulțămită, totdeodată însă fie-mi iertat a întreba: că oare nu sunt eu numai rîma (р·↑ма) în unihiță, cu care vrei să prinzi peștele??? (Tronc fonice.)
11 Apoi ca să știi cum vin eu la întrebarea aceasta iată dezlegarea / : am văzut în tot cuprinsul memoratei epistole că nu atît eu, ci mai mult nevasta mea e acea ferice care se poate și într-adevăr se și bucură de simpatia d-tale, precum dealtumintrea însuți te-ai exprimat destul de chiar; de cînd nu aș fi înțeles că unde merge treaba, ar putea zice omul cu tot dreptul despre mine: „Sărmane bărbate, că ce știe satu nu știi tu“. Expresiunea aceea am adus[-o] în legătură cu o tot cam asemenea dechierațiune sinceră a nevestei mele din vara trecută, care suna cam așa: „Nu știu, Bariț ăsta are ceva în fizionomia sa, de trebuie să te amorizezi în el“. Apoi poftim, ce înseamnă asta? Spre a face gîlceavă la casă, oare nu e destul a stîrni simpatie împrumutată în două persoane de gen divers? Oare cînd le-ar ști toate acestea stimata doamnă, placeți-ar d-tale? Nu ar fi dracul la casa nănașului? No, dară, ai noroc, frate Bariț, că nu știu duela, că nu știu cum ți-ar umbla! Sau poate mi-ar umbla și mie, ca și fratelui... din Orăștie. Dară eu nu numai pentru că nu știu duela, ci fiind și om cu fire blîndă, iubitoriu de pace și amiciție, vreu să mă împac cu dumneata, sub aceea condițiune, ca să fii tot cu aceleași simțăminte atît către mine, cît și în privința
11^{v} nevestei mele. Dacă pof/tești mai mult, vreu a fi negustoriu și a mă slobozi și mai afund la întocmeli!

Poate mă vei socoti de un curiosum, căci mă lăsai în glumă togma atunci cînd aștepți a-ț[i] scrie lucruri de cele mai serioase. Togma acuma, cînd într-adevăr trăim în nește timpuri foarte critice. Știu însă că nu-m[i] vei lua în nume de rău, căci însuși ai zis într-o epistolă, că pe lîngă seriozitate poate încăpea și cîte o glumă. Vin la cele serioasă.

Cu lucrurile împărtășite suntem și noi împăcați, afară de punctul ca să-i facem lui Salmen [2] vizite. În privința aceasta am avut și noi, togma în ziua în care ț-am primit epistola din urmă, conferință la ep[iscopul]l [3] și ne-am înțeles cam așa: a) să protestăm în contra lui Salmen ca cap politic al nostru; b) dacă restaurarea oficiolatelor nu se va face legalmente pe baza *Diplomei,* [4] și însuși după egala îndreptățire ce a fost, sau ar fi trebui să fie în Fundu Regiu, și în contra acestora; c) românii să nu ia parte la festivitățile ce le vor face sașii; d) dacă restaurarea totuși se va face cu înnedreptățirea noastră, să ne declarăm că ne vom ținea în pasivitate, însă dacă totuși s-ar conturba trancvilitatea publică, răspunderea să nu cadă pe noi.

Despre punctele acestea s-a compus un protocol, pe care am vrut să ți-l trimit, dară e[pisco]pul a zis că-l va trimite însuși, și încă cu
12 poșta de astăzi[5]. Se vede că mie nu-mi crede. / Despre aceea că organizat-au comesu în Orăștie, Sebeș și Mercurea, și cum, nu am auzit încă nimica pînă acuma, dară pare-mi-se că n-a organizat, căci togma-mi spune un amic, ca lucru sigur, că Salmen sosește astăzi aicea și că la organizare nice va lua privire la români, căci așa îi sună instanția. *Vederemo.*

Cele 7 protocoale l[e]-am expedat la Blaș, dară întîmplîndu-se cu grabă, fără nice o comitivă, nu știu dacă a știut Ex[celența] Sa[6] că cui are să le împărtășească. Pachetu celălalt se află încă la mine. Îl voi expeda însă și pe aceasta cît mai curînd. Încă ceva: cam în 14 febr[uarie] ț-am trimis într-o epistolă (de-m[i] aduc bine aminte?) 10 f. ca prenumerație pe *Gazetă* pentru comunele Galeș și Poplaca, și pare-mi-se că nu ț-a venit banii la mînă, căci pomenitele comune încă n-au primit *Gazeta.* Ai bunătate, d-l meu, înștiințează-mă despre aceasta. Ba mai că nu ar strica, cînd ai întreba și pe d. Mureșanu, nu cumva i-am trimis d-sale paralele acelea, căci în portofeiul meu am însemnat numai atîta: „s-a trimes“. Recomandîndu-mă atît pe mine însuși cît și *nevasta-mi* amicabilelor simțăminte, iară stimaverei doamne sărutîndu-i mînile am onoarea a rămîne al d-tale stimătoriu amic,

I. Măcelariu.

P.S. Oare vărul meu Dimitrie[7] nu ar voi să se aplice la oficiolatul
12^{v} Mercurii? / [8]

---

[1] Va veni odată ziua socotelii pentru a nu folosi expresia liniște.

[2] Francisc Salmen, comite al sașilor.

[3] Andrei Șaguna.

[4] *Diploma* imperială din 20 octombrie 1860.

[5] Într-adevăr episcopul trimite un exemplar al protocolului și lui Bariț. Vezi George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă,* vol. III, 1891, p. 570. (În anexă scrisoarea lui Șaguna către Bariț expediată din Sibii la Buna Vestire 1861). Șaguna îl invită pe Bariț să-i trimită observațiile lui în privința protocolului conferinței românilor din Pămîntul crăiesc.

[5] Alexandru Sterca Șuluțiu. Probabil I. Măcelariu se referă la exemplarele protocolului conferinței reprezentanților românilor de pe Pămîntul crăiesc trimise de el la Blaj (aceleași cu cel primit de Bariț de la Șaguna).

[7] Dimitrie Măcelariu.

[8] Însemnarea lui G. Bariț: „5 apr. 1861“.

VII

Mercurea, în 12/4 [1]861

Stimate d-le și amice,

Aseară în 11/4 pe la 7 ore a sosit comitele Salmen [1] în Mercurea. În cît se ține de ceremoniile primirei, vei să știi atîta că după ce intrară în oraș îi ieșiră 3 sași călărați și-l petrecură pînă la cvartirul preînștințat, la parohul evangelic. Unii reprezentanți ai comunelor, între carii s-au aflat și din comunele române, precum și toți foștii oficiali sășești de mai nainte, cari sunt încă în viață, cu număr 8, îl bineventară îndată după a sa sosire. În cuvîntarea de bineventare ce i-o rosti d. Wilhelm Löw, [2] se adusă îndeosebi înainte înplinirea speranțelor ce le așteaptă națiunea săsească de la misiunea înalt d-sale, la care răspunse acesta, că ce se ține de misiunea d-sale debuie să mărturisească, că în urma espresei demîndări ce a primit de la Majestatea Sa, își va da deosebita silință de a mulțămi pe națiunea română, și și demandă ca de loc să se invite reprezentanții comunelor, și anume din comunele mestecate, cîte un sas și un român. Dispuzețiunea aceasta se împlini
13 prin un amploiat sas, și astăzi pe la 11 ore nainte / de amiazi și sosiră din toate comunele reprezentanți, afară de reprezentanții comunei curat române Cărpiniș. Comuna aceasta, după cum știu, nu a primit invitarea. Încă nainte de sosirea reprezentanților exteriori, s-a început, în ființa de față a d-lui comite, constituirea comitetului din Mercurea, și cu toate că de repețite ori se declarase că comitetul acesta se va întegra cu 6 români, s-au primit numai 3 români și 3 sași, și încă într-aceștia unul ce fu nu de mult absolvat de crimă de înșelăciune numai din lipsa dovezilor. După aceasta se luă la dezbatere, că în ce număr are comuna Mercurii, ca ședința oficiolatului, a concura la alegerea amploiaților? Frații sași se încercară ca să concurgă sîngur comuna Mercurea cu 18 inși la acea alegere, și numai după protestăciunile energioasă ale românilor, se decise ca, după uzul pînă în a[nul] [1]848, să concurgă numai 6 inși. Cu aceasta se mulțumiră românii și cerură ca în acest număr să se primească cel puțin 2 români, cu toate [că] numărul locuitorilor români în comuna aceasta preponderează pe cel al sașilor, deși nu cu
13v mult, sau dacă nu, să se aleagă aceia ce au de a / concura la alegerea amploiaților prin soarte, cu care propunere din urmă se învoiră membri sași. Însă îndată ce se adresă d. comite către dînșii în limba săsească: „*geht aecht wat ehr mocht*“ [3], o întoarseră frații sași, și declarară: nu vor nice una, nice alta, ci să se aleagă prin votizare. Cu o atare modalitate firește nu s-au putut învoi românii, căci se putea vedea rezultatul fiind 18 mai mult ca 6 și, cu toată protestațiunea din partea românilor, demandă d. comite votizarea, și așa se alese toți 6 reprezentanții pentru votizarea alegerilor de amploiați — sașii.

Deci văzînd românii că după rezultatul aceste[i] nedrepte alegeri vor avea sașii 16 iar românii numai 14 reprezentanți la alegerea amploiaților, protestară în scris în contra întregei restaurațiuni, declarîndu-se că dacă nu se vor chema din comunele mestecat și cîte un român, dacă nu se vor chema 2 reprezentanți și din comuna Cărpiniș, și dacă nu

se vor primi întră reprezentanții alegători din Mercurea și 2 doi români,
14 nu vor lua parte la alegere. Protestul acesta / togma se înmînează d. comite și, neavînd nice un rezultat se vor duce la casele lor. Mîine pe larg.

Vei să știi și aceea că fratele Sever [4] din deosebită stimă fu sîngurul acela care a petrecut pe d. comite pînă la Mercurea.

Rămîn cu frățească îmbrățoșare al d-tale stimătoriu amic,

I. Măcelariu.[5]/ 14v

---

[1] Francisc Salmen, comitele sașilor; a nesocotit cerințele îndreptățite ale românilor din Pămîntul crăiesc de a fi reprezentați în mod proporțional în administrația locală de stat. A intrat în conflict cu Andrei Șaguna. Va fi apoi înlocuit de autoritățile centrale din Viena.

[2] Vilhelm Löw, politician sas care va fi ales în mod ilegal jude regesc al scaunului Mercurea. După anularea alegerilor pentru restaurarea administrației scaunului Mercurea și efectuarea altor alegeri Wilhelm Löw va ajunge deputat în Universitatea săsească. Vezi scrisoarea VIII; *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 100.

[3] Fiți atenți la ceea ce faceți.

[4] Axente Sever.

[5] Însemnarea lui G. Bariț: „12 apr. 1861“.

VIII

[Mercurea], 14/4 [1]861

Mult stimate d-le și amice,

Mă grăbesc a-ț[i]împărtăși — deși cam tîrziu — rezultatul alegerilor din Mercurea. Lucrul rămîne după cum îț[i] scrisesem din Mercurea, adecă: comunitatea orașului să dea 6 alegători, numiți sau designați prin alegerea membrilor din comitet, care alegerea firește căzu numai pe sași, și așa românii și aicea ca și în S[as] Sebeș nu luară parte la alegere și protestară în scris în contra acestor nelegiuri. Protestul fu luat la protocol, și apoi ce s-au mai întîmplat întră cei 4 muri ai adunării, nu știm, destul că către 6 1/2 ore seara mă invită d. comite[1] la casa adunării și, după ce-mi exprimă adînca-și părere de rău că s-a întîmplat o neînțelegere întră români și sași, și așa nu a reușit lucru așa precum gîndea, adecă să fiu *eu* ales de județ mare *Königsrichter*[2], îmi spusă că de Königsrichter e ales Wilhelm Löw *(Ober Staats Anwaltschaftssubstitut)* [3] și că pe mine m-a ales reprezentanții sași unanimiter de *Stuhlsrichter*. [4] La împărtășirea aceasta a d. comite îi răspunsei că nu voi da dechierațiune de primire sau neprimire în scris și m-am depărtat. Mai pe larg mîne.

Al d-tale stimătoriu amic,

I. Măcelariu. [6] /

---

[1] Francisc Salmen.

[2] Jude regal.

[3] Substitut al procuraturii de stat.

[4] Jude scăunal

[5] Însemnarea lui G. Bariț: „14 apr. 1861. E. Măcelariu“.

IX

Săbii, 16/4 [1]861

Mult stimate d-le şi amice !

Dacă nu vei fi dată cuprinsul epistolilor mele celor două din urmă la *Gazetă*, îţi trimit aicea adecurgerea întregei alegeri sau restaurări din Mercurea [1], precum şi cuvîntarea părintelui protopop al Săbiului, Ioan Hania, ce i-au ţinut-o d[omnu]lui b[a]r[on] de Salmen ieri la 12 ore, bineventîndu-l pe acesta cu deputaţiune de 84 români din ţinutul Săbiului[2]. Vorbirea aceasta se află sub tipariu şi se va trimite cu poşta de mîne la toate comunile din Fundul Regiu. Mîne pleacă comesu la Nocrich; în Săbii va fi restaurarea mai pe urmă.

Vei să şti, stimate amice, şi aceea că b[a]r[onul] Salmen mai a picat în cur cînd i-a ţinut părintele Hania vorbirea. Mai nu ştia ce să răspundă. A vorbit sau răspuns şi dînsul româneşte, excuzîndu-se togma ca şi în Mercurea, şi a cerut să i se dea vorbirea în copie; a provocat pe p[ărintele] Hania şi la aceea, să-i deie o listă de inteliginţie, şi să formăm şi noi un comitet *(Wahlcomitetu)* [3]. Decretu noi nu l-am căpătat încă. Cumu-mi va veni, îl trimit îndărăpt, pe lîngă o comitivă bunicică, în care îi spui verde, că nu pentru aceea nu primesc pentru
17 că doară nu aş fi mulţămit / cu postul, ci pentru că alegerea o cunosc de nelegală.

Al d-tale stimătoriu,

17v

I. Măcelariu. /

---

[1] Într-adevăr *Gazeta Transilvaniei* (XXIV, 1861, nr. 29) publică un supliment în care intră şi *Decurgerea alegerii amploiaţilor superiori în scaunul Mercurei.* Aceleaşi ştiri le putem afla şi în *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 15.

[2] Protopopul Ioan Hania din Sibiu, luptător pentru drepturile legitime ale românilor, a rostit un discurs dîrz şi hotărît în care afirma răspicat că românii nu cereau decît dreptate şi nu mai erau dispuşi ca aceasta să le fie călcată în picioare. Naţiunea română pretindea şi aştepta convocarea unei diete democratice a Transilvaniei, care să legifereze drepturile ei politice. Pînă atunci însă lui Francisc Salmen i se cerea ca senatul Sibiului să fie format din 6 români şi 6 saşi, deci pe bază de paritate, deşi numărul românilor era mai mare ca acela al saşilor. Trebuia modificată modalitatea alegerii senatorilor şi funcţionarilor scăunali; în scaunele cu majoritate românească să fie numiţi inspectori români. Universitatea, dacă se va constitui să fie alcătuită de asemenea pe bază de paritate, iar limba română să devină limbă oficială în cercurile române. Ea trebuia să fie folosită şi în cercurile mixte româno-săseşti în afacerile ce-i priveau pe românii de acolo (vezi T. V. Păcăţian *Op. cit.*, vol. II, p. 612—613).

[3] Comitet de alegere.

[4] Însemnarea lui G. Bariţ: „16 apr. 1861. Elie Macelariu 16 apr.“

X

Săbii, 17/5 [1]861

Mult stimate d-le şi amice,

Abia m-am coborît din car şi, iată, mă şi grăbesc a-ţi împărtăşi unele ce ştiu că poate te vor interesa, însă te rog să nu aştepţi o descriere mai pe larg, şi nice să te uiţi la stil, că timpul mă imboldeşte, şi sunt foarte obosit.

Adunarea de la Blaş [1] a adus însuşi şi pe bietul mitropolit [2] în confuzie, neştiind nimic despre aceasta şi temîndu-se de unele demonstraţiuni, ce ne-ar fi putut strica. Mergerea mea îi fu foarte bine venită, mai cu samă după ce i-am spus opiniunea mea despre scopul adunării şi agendele acesteia. Tinerimea ajunsese încă de luni la Blaş şi, înfăţoşîndu-se bătrînului, i-a ţinut o oraţiune foarte înfocată despre însemnătatea lui 15/3 mai, şi asta l-au adus în perplexitate, mai cu samă pentru aceea că se temea că adunarea aceasta va împedeca dobîndirea unui congres naţional. Această confuziune i se mări şi mai tare după ce a sosit şi fratele Axente[3], care asemenea vru a-i da adunării o altă direcţiune, ba o privea togma ca pe cea din 48. No, dară, sosind eu deodată cu fratele Balint[4], Hodoş[6] şi prota Mihali, [6] ne-am înţeles ca să nu se facă nice o demonstraţiune, sau, cu alte cuvinte, să nu ne lăsăm în nice o altă dezbatere, decît să se roage mitropolitul pentru esoperarea unui congres naţional. Cele întîmplate în fiinţa de faţă a mitropolitului sunt următoarele:

În 15/3 mai (nainte de a sosi eu, Balint, Hodoş şi prota Mihali) s-au serbat în catedrală serviţiul dumnezeesc în fiinţa de faţă a mitropolitului fără a se fi ţînut vro vorbire, decît s-a făcut o feştanie. La 11 ore, asemenea, serviţiu dumnezeiesc în biserica aşa-numită a grecilor; la aceasta mitropolitul n-a fost de faţă, numai canonicii. După liturgie a vorbit prota Fülep [7] despre însemnătatea zilei, care e ziua
19 reînvierii naţiunei; multă/mi tinerimei pentru îndemnul de a serba ziua aceasta ca pe o festivitate naţională. Vorbirea fu scurtă, însă bună. După aceasta vorbi fratele Axintea, mulţămind clerului pentru susţinerea simţului naţional în timpul persecuţiunilor, provocă pe acesta a face tot aşa şi-l încredinţă că noi, cei mai tineri, îi vom sprijini. A anunţat apoi pe ziua următoare dezbaterea asupra mai multor obiecte de mare importanţă, precum plătirea sau neplătirea dărilor, primirea posturilor, cunoaşterea oficialilor aleşi sau octroiaţi fără de noi etc., etc... După aceasta s-a intonat de către fratele Begnescu [8] *Deşteaptă-te române*, de răsunau silvele Blaşului. Şi, după acest *szózat* [9] românesc, anunţă fratele Hodoş: „La Cîmpul Libertăţii “, unde merserăm cu toţii, afară de dd. canonici. Aicea se făcu o feştanie prin Balint, se ţinură două cuvîntări, una prin Axente şi alta prin Hodoş, după care apoi ne-am împrăştiat, mai mult din cauza unei ploi. Cuprinsul vorbirilor nu ţi-l pot înpărtăşi acuma, decît că s-a făcut pomenire despre jurămîntul din [18]48. Axente a vorbit tot cam ca şi în biserică. La prînz la Mitropolitul am fost chemaţi 36 inşi (adevărat că unii s-au sculat cam flămînzi). După prînz s-a ţînut vecerne în catedrală, asemenea cu *Deşteaptă-te române*, apoi am ţînut o conferenţie întră noi, în care, ajutorat prin cuprinsul epistolei d-tale din urmă, s-a primit propunerea mea de bună, să rămînem pe lîngă cele ce s-au întîmplat, să dăm o rugare către mitropolitul, ca să se puie în coînţelegere cu Şaguna pentru congres naţional. Alta nimica şi în ziua următoare să ne dizolvăm.

Uitasem a-ți scrie că eu, convins că voi reuși cu opiniunea mea, care e cam a d-tale, încă la 10 ore am înduplecat pe mitropolit de a 19^v tri/mis o stavetă Șagunii la Cluș, înștiințîndu-l despre cele întîmplate din Blaș, că vei să știi și aceea că Șaguna a plecat luni la Cluș, cu acel propus, ca să se întoarcă prin Blaș și așa, să se înțeleagă laolaltă despre esoperarea *congresului*; și așa, ne temeam că înțelegînd despre adunarea din Blaș, nu se va întoarce pe acolo; fi-va una sau alta, încă nu se știe. Eu din parte-[mi] mă tem că nu va veni prin Blaș. Numărul celor adunați la Blaș a fost cam peste 100, afară de cei din Blaș, dimpreună cu juriștii. Unguri nu am văzut decît pe fratele comitelui Ladai! Seara a fost un bal frumușel; la acesta însă nu am luat parte numai pînă la 10 ore. La 5 ore dimineața am pornit îndărăpt, prin Bălgrad. Tot aseară au sosit și juriștii.

Atîta despre adunarea din Blaș. Acuma mă întorc la jupînul comes. Hoțul acesta se vede a vrea să pună cununa mișeliilor sale în Săbii. Se aude că Scaunul Săbiului se va organiza fără intervenirea dominiilor Seliște și Tălmaci, și nice de foștii grăniceri nu vrea să știe nimic. Noi, în privința acelor ce țin de Săbii, am pregătit un protest[10] care ți-l trimit în copie, să vedeți și d-voastră, și ne-am înțeles laolaltă că cît mai curînd să se facă și un protest general, de cătră toți românii din Sachsenland, comesului, făcîndu-se o revistă despre toate restaurațiunile. Acest protest să-l ducă o deputațiune la Guvern, altul la Curte, și al 3^{lea} la Majestate, și sunt provocat a te ruga pe d-ta ca să compui acel protest cît se poate mai curînd. Nu știu dacă ești 20 înțeles cu ideea aceasta, însă dacă iè te rog mai adu și această / jertfă pe altariul națiunei și te înțelege cu frații brașoveni pentru alegerea deputaților, ca dacă ar veni cel puțin 4 inși de acolo.

Pentru alegerile din Mercurea a fost o deputăție la Cluș. Se spune că a fost bine primită. [11] Miko [12] le-a promis o altă alegere; asemenea și referentele.

În trecerea mea prin Bălgrad, am aflat la judele din Oarda o poruncă a nou-denumitului szólgabiro Kölentei, în limba magyară, prin care provoca juzii să se înfățoșeze naintea dînsului la Bărbanț. Începutul nu e rău! ? Judele din Oarda a scris pe hîrțoagă că nu înțelege ce cuprinde acea hîrțoagă. Aud însă că ceilalți ticăloși de juzi s-au înfățoșat. Toți românii din Alba de Jos, pe cari i-a denumit comitele Pogan [13] de oficiali, au resignat, afară de Boer Janos [14] (nepotul mitropolitului) de la Abrud, care e denumit de szolgabirău în ținutul Zlagnei. În acest comitat mă tem că vine treaba la vărsare de sînge din cauza amploiaților.

Cu aceasta, recomendîndu-mă bunelor simțăminte, rămîi al d-tale stimătoriu și sincer amic

20^v *I. Măcelariu.* [15]

P.S. Protestul nostru de aicea va urma /

---

[1] Importantă întrunire politică românească din 1861 care a provocat îngrijorare autorităților. Au fost trimise rapoarte alarmante guvernatorului Mikó la Cluj și cancelarului Kemény la Viena. În săptămînile următoare guberniul maghiar

din Cluj va cere autorităților centrale vieneze să aprobe scoaterea armatelor imperiale din cazărmi și folosirea lor pentru liniștirea românilor „recalcitranți“.

[2] Alexandru Sterca Șuluțiu.

[3] Axente Sever.

[4] Simion Balint.

[5] Iosif Hodoș.

[6] Grigore Mihali, atunci protopop al Bistrei iar din 1862 canonic în Blaj.

[7] George Filip, membru al Consistoriului din Blaj.

[8] Begnescu, apare deseori în documente ca un bun cîntăreț și muzician român, autor al marșului lui Iancu.

[9] Imn.

[10] La 21 mai 1861 reprezentanții românilor din scaunul Sibiului prezintă comitelui Francisc Salmen un protest energic pentru nerespectarea principiilor constituționale cuprinse în *Diploma* din 20 octombrie 1860, și neluarea în seamă a dorințelor legitime ale românilor din scaunul Sibiului care erau cu mult mai numeroși (51.734) decît sașii (36.704). La reconstituirea centumviratului cetății Sibiului din 120 de centumviri doar 4 erau români. Comitele era anunțat că românii vor continua să protesteze la instituțiile ierarhice superioare pînă la „înaltul tron al Majestății Sale“ (T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, p. 622—623). Într-adevăr, toate cerințele și nemulțumirile românilor de pe Pămîntul crăiesc vor fi prezentate mai tîrziu Împăratului și miniștrilor săi de către delegația națională formată din Iacob Bologa, Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu. La 1 iulie 1861 cei trei au fost primiți de monarh. Bologa îi face un scurt istoric al nedreptăților suferite de români, trecînd apoi la cele întîmplate în acel an în legătură cu reorganizarea administrației locale din comitatele administrate de nobilimea maghiară și din scaunele administrate de patriciatul săsesc. În aceeași zi Măcelariu și Bologa atacă patriciatul săsesc și pe Salmen în fața cancelarului aulic Kemény. Cînd Schmerling acceptă unele revendicări românești și cere conducătorilor români să-i prezinte o listă de regaliști și modalitatea prin care intenționau să convoace un congres național, aceștia, consultîndu-se cu conducătorii de acasă și obținînd de aici date (în special de la Bariț), alcătuiesc un nou memorand pe care-l înaintează ministrului austriac în 15 iulie 1861. Printre punctele acestui memorand figura și situația grea a românilor de pe Pămîntul crăiesc, censul electoral, problema folosirii limbii naționale în administrație și justiție etc. Iată deci că situația românilor de pe Pămîntul crăiesc a fost prezentată în mod just în cadrul mai larg al unui memorand general privind întreaga națiune română din Transilvania (Keith Hitchins, Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Bariț 1861—1892*, Cluj, 1970, pp. 50—53; 62—64). Hotărîrile adoptate la Sibiu, de care vorbește I. Măcelariu în scrisoarea de față, vor fi îndeplinite în lunile următoare.

[11] Românii din scaunul Mercurii au obținut din partea Guberniului Transilvaniei anularea alegerilor nedrepte care defavorizau pe români și avantajau pe sași. În scaunul Mercurii, de care țineau 11 comune, 6 curat românești și 5 amestecate, locuiau atunci 14.000 români și doar 3.000 sași. Alegerile nedrepte din 11 aprilie 1861 se încheiaseră cu numirea lui Wilhelm Löw ca jude regal, Ilie Măcelariu, jude mic sau greav și Gustav Wendell, asesor (vezi *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 15 și *Gazeta Transilvaniei*, XXV, 1862, nr. 1). Vreme de 9 luni nu s-au efectuat noi alegeri din cauza rezistenței unor patricieni sași, deși în acest răstimp se făcuseră două încercări în acest sens.

[12] Emeric Mikó, guvernatorul provizoriu al Transilvaniei.

[13] Pogány György, comitele suprem al comitatului Alba de Jos, care în rapoartele sale atacă mișcările politice românești și este de părere că împotriva românilor ar trebui folosită forța militară. Denunță pe Axente Sever ca agitator periculos și este profund nemulțumit de adunarea de la Blaj din mai 1861. Vezi rapoartele la Arhivele Statului din Budapesta, F-263 *Elnöki iratok*, 1861, nr. 219, 438, 468 apud S. Retegan, *Lupta națională a românilor în jurisdicțiile Transilvaniei în anul 1861*, în *Anuarul Institutului de istorie Cluj*, XIII, 1970, p. 175.

[14] Ioan Boeriu, fost participant la revoluția din 1848—1849 în casa căruia s-au purtat tratativele de împăcare româno-maghiare din 1849.

[15] Date şi informaţii din această scrisoare au fost folosite în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 39 la rubrica *3/15 1848 în 1861*. Deci după ce a primit datele de la Măcelariu, Bariţ s-a îngrijit de inserarea lor în *Gazetă* (aşa cum a mai procedat dealtfel şi cu alte ocazii).

[16] Însemnarea lui G. Bariţ: „11 mai 1861“

XI

Săbii, 21/5 [1]861

Mult stimate d-le şi amice,

În urma restaurării magistratului de aicea, s-au adunat românii noştri ieri şi au hotărît a se trimite protestul prin o deputaţiune, atît la Guvern cît şi la Curte şi Majestate. [1] La adunare, adevărat, atît eu cît şi fratele Bologa [2] ne dechierarăm că nu putem primi acea sarcină asupră-ne, şi aşa să alesese 2 preoţi şi 2 mireni săteni, însă ep[isco]pu Şag[una] nu s-a învoit nicedecît cu aleşii deputaţi, ci şi-a dat părere ca, sau să mergem noi amîndoi, adică eu şi Bologa, sau nice o deputăţie, şi aşa ne-am rezolvat a merge. Totdeodată ne spusă ep[iscop]u că a înţeles că de la Braşov s-ar fi ales 2 deputaţi, şi că ar fi tare bine şi de dorit dacă ai veni şi d-ta [3], şi aşa să lucrăm în înţelegere. Deci îţi fac aceasta cunoscut, şi încă cu acea amicabilă rugare, că dacă numai îţi va sta în putinţă, să mai aduci şi acest sacrificiu, sau, dacă nu se va putea nicedecum, să faci deputaţilor braşoveni[4] cunoscută mergerea noastră şi viceversa, şi totdeodată a trimite episcopului Şag[una] (dacă-l vei fi făcut) protestul general despre care ţ-am fost scris în epistola din urmă.[5]

Noi, aşa cred, vom pleca sîmbătă ce vine în 25/5 dimineaţa, şi vom zăbovi în Cluş 2 zile; asemenia şi în Pesta[6].

Din scaunul Sibiului avem plenipotenţie şi *ad album* alte subscripţiuni *in triplo*, cu toate că, avînd plenipotinţie, acestea sunt de
21 prisos; din celelalte ţinuturi ni se vor trimite / plenipotinţiele mai
tîrziu.

Episcopul Şaguna — precum poate vei şti — a fost la Blaş şi s-a întors încîntat de mitropolitul [7], nu însă şi de canonici.

Au avut înţelegere laolaltă şi despre unele lucruri bisericeşti, precum şi în privinţa trecerii de la o religie la alta, a cununiilor mestecate şi slujbe bisericeşti, şi-l laudă pe mitropolit ca niceodată mai nainte.

Ca să nu rămîi de poşta de astăzi, sunt silit a încheia şi, salutîndu-te din adîncul inimii, rămîi al d-tale stimătoriu amic,

I. Măcelariu.

P.S. În privinţa speselor ar fi tare bine dacă ai putea face şi de acolo ceva, că doamne subţirei mai suntem; mai cu samă eu sunt
21v ca iborşinii.

Idem [7] /

[1] Vezi scris X, n. 10

[2] Iacob Bologa.

[3] G. Bariţ nu pleacă la Viena.

[4] Nici alţi deputaţi braşoveni nu-i însoţesc pe Măcelariu, Bologa şi Raţiu la Viena.

[5] Vezi scris. X, n. 10

[6] I. Măcelariu, I. Bologa şi I. Raţiu s-au oprit la Pesta pentru a se consulta în probleme legate de strategia şi tactica mişcării naţionale cu deputaţii români din dieta maghiară, care îi reprezentau pe românii din Banat, Crişana, Maramureş şi Partium.

[7] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[8] Însemnarea lui G. Bariţ: „21 mai 1861“

XII

Săbii, 29/10 [1]861

Mult stimate d-le şi amice!

Din o scrisoare a Excelenţei-Sale bunului Mitropolit[1] *d*^{to} 24/10, îndreptată către comitetul permanent, provocîndu-l pe acesta a dezavua infernalul vot separat al consiliarilor din Cluş [2], am văzut că tot [î]nalt acelaşi a îndreptat şi către p[rea] o[norata] d[omnia] ta o asemenea provocare, ca adecă o asemenea dezavurare să se facă şi în *Gazetă*[3]. Deci, îmi iau voie a te înştiinţa că ce a făcut comitetul permanent[4] în privinţa aceasta

Aseară am avut adunare la episcopul[5], vro 10 inşi ce ne aflăm cu locuinţa aicea, în Săbii. După cetirea memoratei scrisori a Ex[elenţei] Sale, ne ceti Ş[aguna] un răspuns către mitropolitul, în care întră altele îi mulţămeşte pentru ostenelele sale pentru apărarea dreptei noastre cauze şi apoi îi promite că *jurnalele noastre* patriotice nu vor întîrzia cu dezavuaerea. După aceasta apoi se pusă întrebarea că cum: adecă că prin o corespondinţă jurnalistică, sau în numele comitetului? Şi s-a decis (vezi bine cam prin terorismul lui Abdul [6]) că numai în chipul întîi, adecă ca prin o simplă corespondinţă, şi încă nesubscrisă. Eu şi încă unul din cei de faţă (Hania [7]) am apărat modalitatea a 2^{a}, însă în zădar, căci concluzul se enunţă, şi aşa, mi-am dat eu singur un vot *sepàrat.*

23 Insinuarea votului meu separat aprin/să urît pe Ş[aguna], ba nice nu vru întîi să mi-l primească, da nu avu încătrău, eu am rămas pe lîngă opiniunea mea. Iară mai tîrziu ce să vezi? Face iarăşi Ş[aguna] — şi încă togma cînd eram să ne împrăştiem — o altă propunere, adecă: că cu privire la momentozitatea întrebării de mai nainte, totuşi ar fi bine să se amîne conclusul pînă ce ne vom aduna mai mulţi, şi anume pînă ce vei veni d-ta la Săbii. Ei bine, cu aceasta ne învoim cu toţii; şi atîta ne-a fost toată isprava.

Nu mă îndoiesc, vei şti poate mai bine ca mine că pentru ce nu vrea Ş[aguna] să se facă dezavuarea în numele comitetului, care nu poate să fie altceva decît că ar vrea să servească la doi domni, bunăoară togma ca şi fraţii cluşeni, dară, cel puţin după slaba-mi părere, o simplă dezavuare jurnalistică nu ar face acea impresiune ce ar face cînd s-a întîmpla în numele comitetului, fie aceea togma și subscrisă de orice autoritate. Apoi ași mai fi și de acea opiniune, ca și în *Gazeta* de Brașov să nu se dezavueze memoratul vot pînă ce nu te va aduce D-zeu în 23v mijlo/cul nostru, căci sunt convins că vei îndupleca foarte lesne pe episcop, ca dezavuarea aceea să se facă de episcopul însuși.

Învoindu-te cu opiniunea aceasta a mea, vei avea bunătate a te înțelege și [cu] stimatul d. redactor Mureșanu [8].

Eu sunt gata de pornire cătră Mercurea, unde după promisiunea comisului [9] se va face a 2ª alegere a oficiolatului poimîne. [10]

Închinăciuni, salutări și sărutări de mîni la onorata familie de la mine și ai mei. Cu osebită venerațiune, al p[rea] o[noratei] d[omniei] tale stimătoriu amic,

24 *I. Măcelariu.* /

---

[1] Alexandru Sterca Șuluțiu.

[2] Votul separat al consilierilor guberniali români din Cluj, Ioan Alduleanu, Paul Dunca și Alexandru Lazăr, era contradictoriu și se situa pe o poziție de mijloc între intențiile politice de moment ale Vienei (în parte favorabile și românilor transilvăneni) și poziția și interesele nobilimii maghiare. Consilierii români nu se împotriveau publicării rescriptului imperial și convocării dietei de la Alba Iulia care urma să-și poată „expune dorințele către preaînaltul său domnitor“. Cei trei români și-au unit vocile cu nobilii maghiari din guberniu, protestînd și înfierînd și ei „anticonstituționalismul“ monarhului, ale cărui măsuri cuprinse în rescriptul din 19 septembrie 1861 nu erau „legale“ întrucît nu respectau „terenul legal“ maghiar din 1848. Dar nu trebuie uitat nici un moment că respectarea așa-zisului teren „legal“ maghiar de la 1848, articolul de lege I (uniunea Transilvaniei cu Ungaria) și articolul II (legea electorală) erau în profundă contradicție cu spiritul democratic și cu interesele națiunii române. Conducătorii radicali români erau nemulțumiți mai ales de apărarea teoretică a „legalității maghiare“ pașoptiste de către consilierii români. Practic, convocarea dietei de la Alba Iulia, la care cei trei funcționari români nu s-au opus ci au criticat modalitatea folosită, ar fi fost în concordanță cu interesele naționale. Pentru a caracteriza votul separat al celor trei români, *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 82, îi aplică zicala „nici prea prea, nici foarte, foarte“ observînd că acesta era contradictoriu, din el rezultînd că „dieta e nelegală, dar dietă tot să fie“. De aceea afirmă Ilie Măcelariu că cei trei consilieri români doreau să slujească la doi stăpîni, adică atît la împărat, cît și la nobilii maghiari.

[3] *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 82 recunoaște că a fost provocată să publice „o formală dezaprobare“ a votului separat în discuție; ziarul afirmă că autorii votului nu erau și nu au acționat ca reprezentanți ai națiunii și nici numirea lor în guberniul de la Cluj nu s-a făcut la cererea acesteia.

[4] Comitetul permanent ales în ianuarie 1861 la Conferința din Sibiu; era compus din A. Sterca Șuluțiu, A. Șaguna, I. Alduleanu, I. Bologa, I. Măcelariu P. Vasici, A. Veștemeanu, I. Pinciu, G. Bariț, I. Pușcariu, A. Sever, M. Nicola, I. Rațiu, D. Moldovan, G. Domșa, S. Fetti, I. Hodoș, I. Alexi, A. Bohățel, A. Lazăr

[5] Andrei Șaguna.

[6] Andrei Șaguna.

[7] Ioan Hania, fruntaș român la 1848 și după aceea.

[8] Iacob Mureșan, redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

[8] Conrad Schmidt, comitele sașilor

[10] Măcelariu va constata că „promisiunea“ de care vorbește a fost respectată cu o întîrziere de două luni. Reînnoita restaurare a scaunului Mercurii s-a făcut la 28 decembrie 1861 prin alegerea lui Ilie Măcelariu ca jude regal, Grigore Pop ca jude mic sau greav și Gustav Wendell, asesor. Deputați pentru Universitate au fost aleși Ilie Măcelariu și Wilhelm Löw (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 100 și *Idem*, XXV, 1862, nr. 1 la capitolul *Restaurarea în Mercurea. Două acte de alegere adevărat constituționale însoțite de o rară solemnitate poporală s-au săvîrșit astăzi la noi.*

XIII

Mercurea, 30/11 [1]862

Mult stimate d-le și amice !

Dacă nu mi-ar fi cunoscut că nimeni nu poate să știe mai bine ca d-ta însuți ce înseamnă a scrie întețit și îmbulzit, ar trebui să mă escuz, fiind silit a-ți scrie — așa zicînd — mai după nemică. Voi, și sunt silit, a-ți scrie foarte scurt despre un object despre care dealtmintrea ar trebui să scriu coale întregi. Objectul e următoriul: încă în decursul verii trecute am avut ocaziune de vro cîteva ori a vorbi cu Exc[elența] [sa] comandantele g[e]n[e]ral Muntele Nou [1], și mai cu samă despre recrutațiune. Alaltăieri, aflîndu-mă în Sibii și făcînd cortenire pomenitului domn, adusă acesta iarăși acel object înainte, și întră altele-mi spusă că nu demult ar fi fost la dînsu o deputațiune din Săcele, și l-au rugat să li se ierte taxele restante pentru mai mulți ficiori cu cari au 26 rămas în restanță încă din anii trecuți, și numi acea ru/gare de „*unbescheiden*“[2] și că vreau românii noștri „*eine extra Wurst*“[3]. Pe imputarea aceasta nemeritată i-am răspuns categorice că regimu, dacă vrea să fie drept, trebuie să facă excepțiune pentru oieri[i] noștri în privința recrutațiunii [4] și dacă nu *pentru* folosul oierilor înșiși, din cauze *politice* și pentru interesele regimului însuși. Mă provocă să-i demonstrez, și după ce îi vorbii mai bine de 1/2 oră, bolbăi ochii și-mi răspunsă „*Ihre Gründe scheinen von ziemlicher Tragweite zu sein, mir waren sie bis jetz nicht bekannt*“ [6] etc., etc. și mă provocă să-i dau motivele desfășurate în scris, ce i-am și promis.

Știind, deci, că d-ta te-ai ocupat foarte mult cu objectul cvestionat, și te ocupi în ziua de azi, te rog — încît îți va ierta timpul — împărtășește-mi cît mai curînd opiniunea d-tale în privința aceasta, înțelegîndu-se de sine, dimpreună cu motivele. Cînd ți-ar fi la mînă datele statistice despre darea pămîntului și a oilor sau vitelor peste tot ce 26v plătesc oieri[i] noștri / din părțile Brașovului, și cantitatea productelor, ar fi foarte bine cînd mi le-ai împărtăși. Eu am făcut în privința aceasta încă în luna lui mai Î[naltului] Guvern, pentru oierii din scaunul acesta, un proiect respectiv o rugare: a) ca să li dea un contingent separat de recrute și nu după cheia generală (după 500 suflete un ficior) ci după 1000 sulete; b) taxa răscumpărării să se urce de la 1200 f. la 600 f. și c) recrutațiunea să se defigă pe 11 iuliu.

Am arătat, prin date statistice, că oieri[i] noștri nu au mai nice un beneficiu de la regim, nice în patrie, nice în proviciile turcești, căci în patrie nu posed sîngur sîngurel colibuțele, iară în patriè de dincolo, adecă prin Turcia nu-i apără nice agenții, ba nice starostiile c[ezaro] r[egești] și nice vreun tractat, ci se apără ei cu măciuca în mînă în contra tartarilor păgîni și creștini, cînd statul și țara însuși trage atîtea și atîtea foloase după ei. Am arătat că economul de pămînt și toate 27 celelalte clase ale societății omenești se pot suplini prin alții / din patrie sau și din întreaga monarhie, ba din toată lumea largă, iară economu de vite, dacă îi ia ciobanu de la oi, el e restrîns, dacă și nu numai la comuna lui, desigur numai la acelia comune cari trăiesc după același ram de cîștig, căci cioban numai acela poate fi care s-au dedat din copilărie a trăi numai și numai cu mălai și brînză, și iarăși tot numai în sigurătate. Apoi am demonstrat prin exemple că cei mai mulți ce s-au luat la miliție dintră oieri, nefiind dedați la ciorba neamțului și cu zgomotul cel mare al cetăților și cazarmelor, sau au perit fără de a fi loviți de glonț, sau dacă și-au servit capitulațiunea, mai mult cioban nu s-au putut face: *mithin ist das Militairinstitut für diese Classe ein Institut der Demoralisation u/nd/ der Zugrunderichtung* [6]. În fine am adus și aceea înainte că dacă se va trata tot așa cu oieri[i] noștri, nu numai 27v că nu va trage regimul simpatiile conaționa/lilor de dincolo — la ce nu poate să fie regimul indiferinte — ci din contră, nu vor trece zeci de ani și toți oierii noștri își vor lua adio, și noi vom plăti lîna în loc de 16 f. cu 32 f. și brînza, peile și carnea iarăși nu îndoit ci întreit și pătrat. Asemenea va veni contribuțiunea cu un milion și mai bine mai puțin, căci și ăști ani, aceia ce și-au vîndut productele în țară și le-au vîndut cu mult mai bine pe bani sunători.

Așa, cred că tot cam asemenea sunt și imprejurările oierilor noștri de acolo; deci te rog încă o dată ai bunătate și-mi trimite și opiniunea d-tale.

Da în privința trebei despre care vorbiserăm deunăzi în Sibii, scris-ai Excelenții-Sale d. Mitropolit [7]? Adecă despre careta pe seama d. V[asile] P[opp] [8] și ce ispravă ați mai făcut cu d. prota Popazu [9]? Ai fost promis că mă vei înștiința, dară nu am primit încă nimica. Scrie-mi și despre treaba aceasta ceva sigur, ca să mă știu întogmi. Eu am fost 28 zis adevărul, că mă voi / duce la Blaș, dară numai după ce mă vei înștiința că i-ai scris bătrînului.

Despre isprava d. comes locțiitor [10], îți scriu cu grabă numai atâta, că l-am primit și noi aicea cu pompă cît se poate și încă cu atîta mai vîrtos, căci cînd cu primirea d. vice-președinte [11] ne-au însoțit sașii din toate comunele, fără să fie fost siliți sau provocați. Acuma le-au dat românii înprumutu îndărăpt. A cercetat și biserica și casa de școală a românilor, a căror ticăloșie nu poate avea păreche în toată Transilvania. Se spărie însuși *Meister Conrad* în ce ticăloșie se aflǎ, și-mi zise: Hier haben *Sie Herr Königsrichter Vieles, sehr Vieles zu thun* [12] la care i-am răspuns: *Allerdings u[nd] ins besondere die Schande meiner Vorgänger zu waschen*[13].

Că se poartă protocolul judecătoriei (la poliție nu s-a putut din lipsa individului) și românește nu i-a plăcut, și zisă că nu poate pǎrtini 28v niceodată / *den Weg der Eroberung* [14] și să mă țin de lege la care iarăși i-am răspuns: *Es sind zwei Wege der Eroberung, jener der blatigen und ein zweiter der friedlichen Eroberung, auf diesen glaube ich muss man, u[nd] wird auch Ero. immer finden, u[nd] den ersten verdamme ich selbst* [16], și așa ne-am împăcat. Tot cam asemenea mi-a fost convorbirea și în privința depunerii jurămîntului, cînd i-am mai adaus și aceea că: *dass Festhalten an den vermoderten historichem Rechte und Praerogativem, dürfte oft mehr schaden, als das Abgehen davon, u[nd] wenn man sich auf den Stundpunkt der friedlichen Eroberung stellt, u[nd] sich mit dem Zeitgeiste verfreundet*[16], și așa ne-a jurat și pe români și pe sași în amîndouă limbile.

Dacă nu are încătrău și-l iai cu binele, mai poți face cîte ceva, cu toate că e sas încarnat. L-am rugat să ia însuși aicea în Mercurea porțiunea canonică înainte, dară nu a vrut, cu toate că i-am spus că toți vreau 29 să ne scoată / ochii cu cîte 2, 3 pămînțele. A făcut totuși atîta, că în adunarea scăunală, după ce s-au cetit rezoluțiunile împărătești (a sașilor și a noastră), a zis că cît mai curînd să se facă porțiunile canonice cît se pot mai potrivite.

Recomandîndu-mă frățeștilor simțăminte, rămîi al d-tale stimător amic,

29v *E. Măcelariu.*/

---

[1] Contele Montenuovo, comandantul general al trupelor imperiale din Transilvania.

[2] „Nemodest“.

[3] „Un cîrnat special“.

[4] Date generale privind cererile comunelor de păstori români sibieni în privința recrutării, vezi în *Telegraful român*, X, 1862, nr. 40 la rubrica *Protocolul ședinței antistiei comunei Opidului Rășinari ținută în 15/3 mai 1862 în cancelaria oficiului comunal sub președenția judelui Alaman Mitrea.*

[5] „Motivele lor îmi par a fi destul de mare însemnătate; mie nu-mi erau cunoscute pînă acuma.“

[6] „Deci institutul militar este pentru această clasă un institut al demoralizării și al distrugerii.“

[7] Alexandru Sterca Șuluțiu.

[8] Vasile Ladislau Popp, în acest timp vicepreședinte al guberniului Transilvaniei.

[6] Ioan Popazu, protopop ortodox în Brașov, viitor episcop al Caransebeșului

[10] Conrad Schmidt, comite săsesc.

[11] Vasile Ladislau Pop.

[12] „Aici, mult stimate d-le jude regesc, aveți mult, foarte mult de făcut.“

[13] „Desigur, mai ales să șterg rușinea predecesorilor mei.“

[14] „Drumul cuceririi.“

[15] „Sînt două drumuri ale cuceririi, unul sîngeros și al doilea al cuceririi pașnice, și eu cred că pe această a doua cale trebuie să se meargă care se va găsi oricum iar prima am condamnat-o eu însumi întotdeauna.“

[16] „Cramponarea de drepturile și prerogativelor istorice putrede ar dăuna deseori mai mult decît renunțarea la ele; și dacă ne situăm pe poziția unei cuceriri pașnice, și dacă ne împrietenim cu spiritul vremii...“

XIV

Cluș, 27/3 [1]867

Ilustrisime!?

În scrisoarea de mulțumită pe care ți-am expedat-o cu poșta de ieri, însemnasem că ca azi voi să-ți scriu mai pe larg despre tristele experiențe (sau dacă vrei bogatele) ce am făcut în P[esta]. Așa e, aveam de cuget să-și scriu cel puțin 10 coale, însă văd că ședința de azi, care a ținut mai pînă la 3 ore, și care nu a decurs fără luptă — venind și ceva pită la întrebare! — îmi făcu fie zis *tisztás* [1] românește *über die Rechnung* [2], și așa voi să fiu mai scurt ca precumu-mi luasem înainte.

Cu privire la a 2ª constrducțiune din — de mine nemeritata — adresă [3], ce mi-ați trimis, mă văd silit a-ți observa, d-le și frate, că nice

d-tale şi nice celorlalţi confraţi de acolo nu vă este cunoscut (cel puţin aşa s-ar vedea din adresă) cum şi ca ce am intrat eu în Dieta din P[esta]. Eu togma aşa, ca şi d-voastră de pe acolo, şi ca toţi românii cei adevăraţi,
40 încă nu am sperat niceodată că naţiunea română ar / avea de a aştepta vrun feli de libertate de la P[esta]. Nu, ferit-au D-zeu! Despre aceasta te vei convinge din alăturata dechierare [4] / .Dealtmintrea nu vreau să zic nice acuma că prin aceea că intrînd în orişice calitate în Dieta din P[esta] aş fi lovit *der Nagel auf der Kopfen* [5] sau că nu aş fi făcut crampiţă [6], după zisa fratelui Iacob [7]. Destul atîta că m-am văzut — mai cu seamă de la 17 ianuariu a.c. încoace — şi mai mult angagiat a intra, şi că am şi intrat, recunosc însă însuşi că cu mult mai uşoară mi-a fost *intrarea* decît *ieşirea* !!! Şi aşa o primesc. Mulţi îmi vor zice poate: Aşa ţi-a trebuit !!! Şi asta o primesc.

Acuma voi să trec la cele ce am văzut, auzit şi esperiat în P[esta]. Poate-ţi va fi cunoscut că încă pe la finea lui ianuariu ne-am înţeles vro cîţiva inşi, cari ne aflam în Cl[uj] dimpreună cu fratele R[aţiu] [8], ca cel puţin aceia cari ne dădusăm credenţionalele, să plecăm cît mai
40v curînd, şi să ne dăm o dechierare asemenea petiţiunei din 31/12 [1]866 [9] / şi cu aceea să fie finită toată acţiunea noastră pînă la încoronare. În asta s-a învoit ambii căpitani supr[emi], B[ohăţel] [10] et P[uşcariu] [11], şi era să pornim în 7/2. Înainte de a porni cu 1 oră-mi telegrafiază P[uşcariu]: „Porneşte; eu urmez în 2—3 zile“.

Sosind în P[esta], aflu de loc că pe năsăudenii nu-i va verifica dieta, căci Districtul N[ăsăudului] nu a existat în [18]48 [12] şi aşa ar fi în contra *jogfolytonosságului* [13], şi aşa de loc am înştiinţat despre aceasta, întîi prin telegraf şi apoi în scris, pe căp[itanul] B[ohăţel], provocîndu-l totdeodată, sau să vină şi să ia parte la acţiune, sau să-şi revoce credenţionalele, căci altmintrea se va primi că *nu* e înţeles cu acţiunea noastră. Răspuns nu am primit încă nice în ziua de azi, ce nu poate însemna alta, decît *sinceritate boh[ăţeliană]*.

Celălalt, cav[alerul] de P[uşcariu], încă se excuză cînd cu una, cînd cu alta, batăr de s-ar mai fi excuzat încă numai 3 zile, căci noi cei 4 inşi [14] cari ne aflam atuncea în P[esta] eram cu toţii înţeleşi şi
41 era să păşim încă cu ocaziunea dezbaterilor asupra proporţiunii 1 / în 2 martie [15]. Însă, poate spre nenorocirea mea, abia se începusă dezbaterea, îmi telegrafează P[uşcariu] că va sosi în 3/3, şi tot atuncea primesc şi una scrisoare de la soţia mea, în care-mi scrie că dd. Ald[uleanu] [16] şi Laz[ăr] [17] ar fi chemaţi în sus. În urma acestor ştiri, apoi, ne-am înţeles iarăşi ca să nu luăm parte, ci să mai aşteptăm pînă la a 2 propunere [18], şi aşa, cînd a venit vorba la votizare, am ieşit cu toţii afară, deşi mi se părea că pică păreţii de ruşine pe mine. În 3/3 seara pe la 10 ore soseşte P[uşcariu] şi aşa, numai în dimineaţa următoare ne-am putut întâlni. După informaţiunile ce i-am dat despre starea lucrului, care dealtminterea era tare simplă, se dechiară că el nicedecum nu poate fi înţeles ca să păşim în acea zi, ci să lăsăm pînă se va informa mai bine. Despre ce, nu ne-a spus, ci a propus ca să ieşim la votizare afară. Cu care propunere nevoind nice unu a fi înţeleşi, am otărît ca să rămînem în

dietă, însă să ne dechiară *că nu putem votiza*. Aşa s-a şi întîmplat;
41v excepto Tulbaşiu. /

Tot în 4/3 după amiazi am ţinut o conferinţă, adecă eu, P[uşcariu], Bal[omiri], Mold[ovan] şi Tulb[aşiu] în care s-au adus, în urma propunerilor din una şi alta parte, următoarele concluze:

1) Constituirea conferinţei (eu preş[edinte], Bal[omiri] actuar);
2) Să fim solidari;
3) Să luăm parte activă, însă numai la cauzele comune (după părerea lui B[alomiri], M[oldovan] şi T[ulbaşiu]; P[uşcariu] a fost de părere că la toate; eu la nice una, ci să rămînem pe lîngă convingerile cu cari am pornit de acasă, şi cuprinsul petiţiunii din 31/10).

Din motivele cu care mă combătu P[uşcariu] amintesc numai 2: schimbarea împrejurărilor şi diplomaţia mai înaltă. Stînd fieştecare pe lîngă părerea sa, face P[uşcariu] următoarea propunere: *să nu facem nice un pas, pînă nu vom merge cu toţii in corpore pe la miniştrii şi înţelepţii ţării*. Propunerea mea în contra unui atari ruşinătoriu concluzu pică. În ce stare mă adusă concluzu din urmă, a descrie mi-e cu neputinţă. Îţi mărturisesc însă că nu am durmit un minut.

42 În ziua următoare, luînd pe B[alomiri] între 4 ochi/înainte, îmi suc[c]ese a-l abate, şi prin el şi pe ceilalţi, şi aşa s-a dus P[uşcariu] singur. Ce a isprăvit, nu ne-a spus, decît că contele Miko [19] i-ar fi dat randevu pe 1/2 / 4 ore, cînd togma era să avem iarăşi conferinţă. Acestea le ţinem în odaia lui P[uşcariu].

Cam un pătrariu după 4 ore, cînd merg la conferinţă, aflu uşa încuiată, şi cînd vrea kelerneu, la provocarea mea, să deschidă uşa, mă conving că uşa e încuiată din lăuntru, şi aşa fratele P[uşcariu] trebui să deschidă şi se dădu în ceva jenat aflînd pe Hoszu [20] cu dînsul în casă. No, dară, fu sincer cătră mine şi-mi spusă că a aflat de lipsă a invita şi pe H[ossu] la conferinţele noastre, şi aşa îndată am şi început a ne consulta.

Concluzele din 4/3 s-au luat la nouă dezbatere, primindu-se din nou cu acea singură adăugare, că H[ossu] se alătură lîngă P[uşcariu].

Aice vreau a însemna despre H[ossu] că, avînd mai de multe
42v ori întâlnire laolaltă, m-am convins că orişi/cum, afară de rătăcirea principiilor sale, e om cu caracter. El însuşi a recunoscut că noi, fără a ne păta onoarea, atît a noastră cît şi a naţiunei, nu am putea face altcum decît ce am zis eu, însă dacă vrem să ne folosim şi nouă şi naţiunei, nu e altă cale decît să dăm mîna cu ungurii.

În 7/3 a venit P[uşcariu] tîrziu în dietă, însă totuşi înainte de ce cerusem cuvîntul, şi aşa-l mai provoc încă odată, să nu ne facem ruşine, şi să se alăture lîngă părerea mea, la care-mi răspunde: „Mai lasă, că ne vom mai înţelege“, şi cu asta-mi întoarce spatele zîmbind ca un cîne. Ce mi s-a întîmplat la vro cîteva minute după aceasta, le ştii din jurnale, însă nu toate, căci nice redactorul *Concordiei* [21], care şedea lîngă mine (numai unul ne despărţea) nu face pomenire despre aceea că mi-a strigat: „*E Dacoromania, azt hiszi hogy Bukarestben van! Szemtelenség! Le velle !*[22], ba cînd mă fă/ceam că nu pricep cauza zgomo-
43

tului celui înfiorătoriu, și-l întreb pe Dobransky [23] care ședea lîngă mine: „*Was sole das bedeuten?*“[24] îmi strigă unu: „*Es meg tesszi magát a tolvaj!*“[25] și vătămarea asta, *tolvaj*, m-a adus în mînie, în care numai din *lapsus linguae* a ieșit din gură: „*Tisztelt ház!*“[26], căci aveam de cuget să nu vorbesc nice o vorbă ungurește. Cele pățite cu P[ușcariu] și *tolvaju* m-a scos din concept, ce-mi pare foarte rău. Dealtmintrea Deák [27] nu în contra mea a fost înfuriat, ci în contra alor săi însuși, și pare-mi-se că togma pentru cuvîntul *tolvaj*, pe care a trebuit să-l audă și dînsul. Dechierarea în scris aveam de gînd să o dau și în traducere maghiară ca, la cererea deputaților români din Ungaria, să se cetească, însă negătîndu-se (pare-mi-se că cu volia n-a isprăvit traducerea dep[utatul]
43^v Roman [28]), pînă în 11/3, am cercat a înmănua președintelui [29] înainte de deschiderea / dezbaterilor, dară acesta văzînd că e în limba rom[ână] că ce cuprinde? Îi spusei. Îmi zisă apoi: „*Tehát nem petitio?*“[30] La care iarăși i-am răspuns: „*De hogy petitio, hiszem en nem jöttem petitionalni*“ [31], și cu asta mi-o dădu îndărăpt, iară eu mi-am făcut complimentu [32]. Scurt după aceea, togma cînd vorbeam cu expeditoru ca să-mi trimită epistolia la Cluș, îmi zice la ureche un deputat rom[ân] din Ungaria: „Vezi de mergi de aicea, că nu e bine“. Că nu am lăsat să-mi zică de multe ori, se poate înțelege de la sine. Cînd am trecut prin ambit, care era înghesuit de deputați, aud pe unul zicînd: „*Oláh nyelvben akarta beadni, es még azt felelte az Elnöknek hogy ő nem jött petitionálni!*“[33]. Dară nice cu acesta nu-mi veni să stau de vorbă, ci-mi păru bine că mă văd la larg, și acum mulțămesc lui D-zeu că mă aflu dincoace de *Kira-*
44 *lyhágó* [34]./

Despre cav[alerul] de P[ușcariu] vei să mai știi și aceea, că a 3^a zi după sosire s-a înscris în clubul lui Deák, și că lui i-au dat diurnele de la 1/1 iară mie din 1/2. Iară la întrebarea ungurenilor [35] că pentru ce nu m-a părtinit, a zis că eu nu i-aș fi zis nimica că ce am de gînd. Ungurenii-l numesc pe P[ușcariu] Zsiga transilvăneanu. P[ușcariu] a scris Pres[identului] Gr[ois] [36] să aibă de grige, că am ascuns actele brașovenilor pentru tîrg.

Primește frățeasca salutare, cu care am rămas al d-tale stimătoriu amic,

Ilie Ochilariu [37].

P.S. Togma-mi scrie un amic din părțile Năsăudului, că o epistolă a mea ce i-am trimis deunăzi i-ar fi venit cu sigilu rupt și sigilat cu sigilu poștal.

44^v *Idem.*/

---

[1] „Curat“. De la *tiszta*, din maghiară.

[2] Pentru socoteală.

[3] 88 de brașoveni, în frunte cu pasivistul Bariț, îl felicitau pe activistul I. Măcelariu pentru curajul dovedit la 7 martie în dieta maghiară. Atacurile cu care l-au întîmpinat deputații maghiari centraliști — afirmau brașovenii — au întărit pretutindenea convingerea că națiunea română „n-are să aștepte nici un fel de libertate națională de la Pesta“. Propoziția este cuprinsă în al 2-lea aliniat al adresei brașovene de care vorbește Măcelariu în această scrisoare. Deputatul român își

exprimă acordul deplin cu această formulare și precizează că el a intrat în dietă doar cu scopul de a combate uniunea și a apăra legislația din 1863/4. Acest lucru fusese făcut cu curaj și demnitate chiar în mijlocul parlamentarilor maghiari. În adresă brașovenii referindu-se la deosebirea de tactică dintre activiști și pasiviști, subliniau că mijloacele de luptă puteau diferi, dar scopul comun era „libertatea legală a patriei, a națiunii și cea individuală“. Textul adresei în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 21

[4] Protestul scris împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria, însoțit de o *Declarație de opinie* a fost publicat în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 23, 24. Vezi și B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 34—38.

[5] „Cuiul în cap“.

[6] Dureri de stomac, convulsiuni fizice.

[7] Iacob Bologa, judecător la Tribunalul Suprem al Transilvaniei ce rezida încă în Cluj. Bologa va fi pensionat și Tribunalul mutat la Pesta.

[8] Ioan Rațiu, avocat în Turda.

[9] Petiția lui Bariț și Rațiu.

[10] Alexandru Bohățel, căpitan suprem al Năsăudului.

[11] Ioan Pușcariu, căpitan suprem al Făgărașului.

[12] Districtul Năsăudului a fost înființat în 1861 pe vremea regimului Schmerling; a avut o administrație locală de stat românească. Liberalii maghiari calificau cele întreprinse atunci ca „tabula rasa“ și „fixio juris“.

[13] „Continuitate de drept“.

[14] Ilie Măcelariu, Ioan Moldovan, Ioan Balomiri, Ioan Tulbașiu. Datele privind conflictele din sînul clubului deputaților români ardeleni din dieta pestană și chemarea lui Alduleanu și Lazăr la Pesta, trimise prin această scrisoare a lui Măcelariu către Bariț, apar în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 23.

[15] Proiectul de lege privind impozitele în Transilvania. Vezi *Albina*, II, 1867, nr. 23—130. Redacția ziarului român pestan combate participarea deputaților români ardeleni la votarea legii cu privire la impozitul Transilvaniei și aprobă neparticiparea lor la votarea legii pentru recrutare. I. Moldovanu (în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 24) și I. Balomiri (în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 30) afirmă că, din motive bine stabilite, deputații români ardeleni nu au participat deloc, nici la votarea legii pentru strîngerea contribuției în Marele Principat al Transilvaniei, deoarece ei nu se considerau ca făcînd parte constitutivă din dieta Ungariei (veniseră doar pentru pregătirea actului încoronării regelui Ungariei, care era și mare principe al Transilvaniei) și nici nu recunoșteau acesteia dreptul de a lua decizii privind Transilvania. Neparticipînd la vot, deputații ardeleni înțelegeau să-și manifeste protestul pasiv față de măsurile nelegale și abuzive ale dietei Ungariei. Ei au pregătit chiar și un protest contra legilor ce priveau Marele Principat, discutate în dieta Ungariei și doreau de fapt convocarea unei diete separate pentru Transilvania, care să discute și să voteze legile ce o priveau și se refereau la teritoriul ei. *Albina* îi acuză că nu au pregătit și prezentat protestele din timp, deci în zilele cînd proiectele de lege au ajuns la ordinea zilei în dietă. Dar așa cum am afirmat anterior, deputații români ardeleni au protestat pasiv, neparticipînd la votarea lor. Interesant că redacția *Gazetei* (pasivistă prin excelență) nu era mulțumită de data aceasta de protestul pasiv, ci ar fi preferat ca românii ardeleni să voteze contra și să protesteze activ și zgomotos împotriva competenței dietei și ministerului Ungariei în problemele Transilvaniei, fiindcă „*qui tacet consentire videtur*“. Dar întrucît deputații români ardeleni nu considerau că fac parte constitutivă din dieta Ungariei, nu puteau deloc vota în cadrul ei (nici măcar contra).

[16] Ioan Alduleanu, acum vicepreședinte al Tablei Regești din Tîrgu Mureș.

[17] Alexandru Lazăr, consilier la guberniul Transilvaniei.

[18] Al doilea proiect de lege se referea la recrutare și întregirea armatei. Vezi *Albina*, II, 1867, nr. 22—129. Deputații români din Transilvania au procedat corect declarînd în dieta maghiară că ei nu pot vota; fiindcă nu recunoșteau dreptul guvernului și parlamentului maghiar de a aduna recruți din Transilvania și nici nu considerau parlamentul ca for îndreptățit să discute sau să pună în dezbatere asemenea proiect de lege cu referire și la Transilvania; aceasta trebuia — în concepția deputaților români — să-și reglementeze recrutările și impozitele printr-o dietă și gu-

berniu propriu. I. Tulbaşiu a strigat „nem“ (nu) cînd dieta Ungariei vota legea privind recrutările în Transilvania. Acuzaţia că deputaţii români transilvăneni au participat la votările din dieta pestană privind contribuţia financiară a fost combătută şi de Ilie Măcelariu în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 20. Presimţind parcă viitoarea lui pensionare forţată, deputatul Mercurii semnează corespondenţa lui din Cluj, 17/5 martie 1867: Ilie Măcelariu „pînă acum încă consilier regal gubernial“. El declară că „eu nici la un concluz al dietei pestane nu am votizat, nici prin şezute, nici prin sculate, iar la propoziţiunea 1-a despre contribuţiune nici nu am fost de faţă“. Măcelariu se simte obligat să facă această precizare pentru a combate „infamiile şi scorniturile“ răutăcioase şi spre „salvarea onoarei mele şi odihna alegătorilor mei“. Deci la votarea proiectului de lege privind contribuţia în Transilvania, discutat la 2 martie, deputaţii români ardeleni au părăsit dieta iar la discutarea legii privind recrutările au declarat că nu pot vota (în 4 martie, cu excepţia lui Tulbaşiu care a votat contra).

[19] Emerik Mikó, ministru în guvernul Andrássy, fostul guvernator al Transilvaniei în 1861.

[20] Iosif Hossu, deputat român unionist.

[21] Sigismund Pop (!?).

[22] „Acest daco-român crede că se află la Bucureşti. Obrăznicie, Jos cu el!“

[23] Adolf Dobrjanski, lider politic rutean care a militat neabătut şi cu hotărîre pentru acordarea drepturilor naţionale pentru toate popoarele din monarhie. A colaborat şi a fost prieten cu I. Măcelariu semnînd proiectul de lege românesc care nega competenţa dietei Ungariei de a „reglementa“ uniunea şi cerea convocarea unei diete democratice (deci cu majoritate românească) în Transilvania; s-a împotrivit în parlament legii naţionalităţilor a lui Deák. Pentru activitatea sa politică a fost pensionat forţat, întocmai ca şi colegul său român I. Măcelariu sau sîrbul Svetozar Miletici.

[24] Ce poate să însemne aceasta.

[25] Şi încă se preface, hoţul.

[26] Onorată cameră.

[27] Francisc Deák, unul din principalii autori ai dualismului austro-ungar.

[28] Alexandru Roman; nu era de acord cu participarea deputaţilor români transilvăneni la lucrările parlamentului din Pesta, fiind de părere că pentru românii din Transilvania istorică cea mai bună tactică de luptă era pasivismul. În acest context, probabil, Ilie Măcelariu are dreptate şi într-adevăr Alexandru Roman, în mod intenţionat, nu a tradus protestul său antiunionist şi autonomist.

[29] Preşedintele dietei, probabil în acele zile Carol Zeyk.

[30] „Deci nu e petiţie?“

[31] „Da de unde petiţie. Eu aşa cred că nu am venit aici să petiţionez.“

[32] I. Măcelariu va retrimite însă preşedenţiei dietei pestane actul său de protest împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria (imediat după întoarcerea sa la Cluj).

[33] „A vrut s-o dea în limba română şi încă îi răspunde preşedintelui că el n-a venit să petiţioneze“.

[34] „Piatra Craiului.“

[35] Deputaţii români din Banat, Crişana, Maramureş prezenţi în parlamentul maghiar formau un grup de 24 de lideri politici români. Dintre aceştia amintim: Alexandru Mocioni, Vincenţiu Babeş, Alexandru Roman, Aloisie Vlad, Ioan Popovici Desseanu, Iosif Hodoş, Emanuil Gojdu.

[36] Gustav Grois, vicepreşedintele al Guberniului Transilvaniei.

[37] Porecla lui Ilie Măcelariu dată de redacţia revistei satirice româneşti din Pesta, *Gura satului*. Aceştia nu erau de acord cu adoptarea tacticii activiste de către românii din Marele Principat al Transilvaniei şi au atacat destul de vehement — dar cîteodată neprincipial — poziţia şi activitatea deputaţilor români ardeleni din dietă; cei de la *Gura satului* au fost profund dezamăgiţi şi nemulţumiţi de intrarea lui Măcelariu în dieta maghiară. Această nemulţumire a fost atenuată după atitudinea curajoasă a lui Măcelariu, în legătură cu combaterea uniunii, apărarea pronunciamentiştilor, împotrivirea faţă de legea naţionalităţilor propusă de Deák etc. În 1869

Gura satului îşi manifestă deplinul acord cu poziţia politică a lui Ilie „Ochilariu“, întrucît acesta nu numai că părăseşte tactica activistă dar devine preşedintele Partidului Naţional Român (pasivist) de la Mercurea.

[38] Însemnarea lui G. Bariţ: „1867. 11. Macelariu. Cluş, 27 mart. Răsp. 5 apr.“

XV

Cluş, 10/4 [1]867

Ilustrisime!

Sunt patru zile de cînd ţi-am primit stimata epistolă d^{to} 5/4,
şi că nu ţi-am răspuns încă pînă acuma, parte a fost cauza căci cele ce aş
fi avut a-ţi scrie sunt plus-minus cuprinsă în epistola din 6/4, parte
pentru că nu mi-a conces timpu, pe care a trebuit să-l consînţesc altei
cauze mai momentoase, şi anume cauzei năsăudenilor [1], despre care
ţi-am amintit ceva şi deunăzi, şi care cauză după o dezbatere de 2 zile
s-a decis în şedinţa de ieri. Ştiu că te vei interesa să ştii ceva şi despre
soarta acestei cauze, care e următoarea: cele 44 comune s-au adresat
către gub[erniu] ca să-i apere în contra nedreptăţilor ce li s-au făcut,
şi anume să subştearnă la Maj[estate] un recurs a lor, ce-l dădusă arch[iducelui]
Ludwig în toamna trecută, pe care, pe lîngă toată signatura
imp[erială] li l-au respins cancelaria [2]. Gub[erniul], în şedinţa de ieri,
în care s-au aflat 2 cons[ilieri] rom[âni], 2 cons[ilieri] magy[ari] şi vice
46 p[reşedintele] G[rois] [3], a decis — să te miri! — unanim: că comisiu/nea
regulătoare a fost incompetintă, că jalbele sunt în multe privinţe
motivate, aşa, merită deosebita atenţiune a ministerului [4], care din
urmă se roagă a exopera ca să devină gub[erniul] în acea puseţiune a-şi
putea da părerea sa în merit, ce acum pentru aceea nu poate face, căci
nu are toate actele. Aşa, cred că de la gub[erniu] a fost de astă dată
destul, iară a-ţi descrie pe larg că cum s-a îndurat Excelsul [5] la concluzu
de mai sus, las pînă la altă dată.

În cît pentru corespondinţa din nr. 23 [6], vei fi văzut şi din scrisoarea
mea din 6/4 că eu numai aceea aş dori ca să nu trec eu de corespondintele
Gazetei, ce dealtminterea nice că sunt. Şi aceasta mai mult
pentru aceea căci aşa ceva am întărit către mai mulţi cu gura, şi nu
aş voi să devin mincinos. Iară adevărul corespondinţei, togma cînd
nu aş putea produce atătea mărturii cîţi ar paşi din partea contrarie,
46^{v} ba / şi cînd aş rămînea singur, îl caci pe mine. Fie ce va vrea D-zeu!
Spune-i deci şi fratelui Iacob [7] ca să nu fie supărat, căci — orişicum —
vom împărţi plăcinta laolaltă; eu voi şedea la dubeală, dînsu va plăti
vro 4000 f. Şi iată, nu-i va veni aşa greu ca cînd i-ar rămînea singur!???
Ce zici??? Că fratele Servian Popovici [8] s-a denumit de întîiul secretar
la Curtea casativă [9], vei şti; nu însă şi aceea că fraţii magh[iari] şi din
asta a făcut întrebare de stat, şi ca să compromită pe şeful tribunalului [10]
au făcut arătare la Ministeriu, care apoi prin telegraf a sistat
denumirea şi a cerut actele, cu toate că la aşa ceva numai Majestatea
e îndreptăţită, precum i s-a şi răspuns. Cu toate acestea, denumitul
a depus ieri jurămîntul.

Adresa aicea alăturată, care mi-au trimis-o alegătorii mei [11], te rog a o da d-lui redactor M[ureșan]. Cu frățească salutare al d-tale stimătoriu,

47 *E. Măcelariu.*/

---

[1] Între foștii grăniceri din 44 de comune ale districtului Năsăudului și autorități a izbucnit un lung conflict juridic în problema proprietății asupra unor munți și păduri, care înaintea desființării regimentelor grănicerești aparținuseră acestor comune. Înainte de 1851 proprietatea comunelor asupra munților și pădurilor a fost recunoscută din punct de vedere juridic și trecută în actele publice de stat, fără a exista nici o mențiune că asupra acestor păduri ar avea drept de proprietate și statul. În 1851 fiscul folosindu-se de decretarea stării de asediu și-a arogat dreptul de proprietate asupra unei mari părți a munților și pădurilor care ținuseră de comune. Apoi asupra acestor bunuri au început să ridice pretenții (cu cîștig de cauză) și unele familii nobiliare (Kemény). Împotriva acestor nedreptăți încă în 1861 delegații năsăudenilor se adresează în mai multe rînduri monarhului. Prima delegație din 1861 a fost alcătuită din George Lica, Ioan Purceilă, Ioachim Mureșan, Vasiliu Marcu. În pofida acestor eforturi, o bună parte din proprietățile amintite rămîn în proprietatea fiscului și a unor persoane private de origine nobilă (așa cum a hotărît o comisie de trei „experți“, prezidată de un general pensionat). Protestele năsăudenilor n-au încetat, însă, ei continuînd să se adreseze guvernului local din Transilvania, Împăratului și guvernului responsabil maghiar. Interesele lor materiale au fost apărate și în dieta de încoronare de la Pesta de către căpitanul suprem al Năsăudului, Alexandru Bohățel (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. IV, p. 206—211; *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 91).

[2] Cancelaria aulică a Transilvaniei condusă în 1866 de cancelarul aulic contele Haller Ferenc; după căderea lui Schmerling, aceasta era subordonată intereselor economice și politice ale nobilimii maghiare și era condusă de fapt, încă din 1865, de cancelarul aulic al Ungariei, contele Majláth. La data cînd Ilie Măcelariu scria această scrisoare, cancelaria nu mai exista, atribuțiile ei fiind preluate de guvernul maghiar condus de Iuliu Andrássy.

[4] Cabinetul ministerial din Pesta, condus de Andrásy.

[5] Guberniul Transilvaniei.

[6] Corespondența privind protestul lui Ilie Măcelariu împotriva uniunii Transilvanei cu Ungaria; în nr. 23 al *Gazetei* apare prima parte și anume *Declarația de opinie* cu continuare în nr. 24.

[7] Iacob Mureșan, redactorul *Gazetei*.

[8] Servian Popovici, jurist român, participant de frunte în revoluția românească din Transilvania, în anii 1848—1849.

[9] Tribunalul suprem al Transilvaniei.

[10] Vasile Ladislau Pop.

[11] Pentru curajul dovedit în 7 martie 1867 în Parlamentul maghiar, I. Măcelariu a primit la 27 martie 1867 o adresă din partea alegătorilor săi din circumscripția electorală Poiana, scaunul Mercurii. Adresa era semnată de 152 de persoane, și purta sigiliile mai multor sate din împrejurimi; a fost publicată prin mijlocirea lui G. Bariț, în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 27. Alegătorii îi mulțumeau pentru faptul că a apărat independența legislativă și administrativă a Transilvaniei față de Ungaria și a pledat în favoarea menținerii legislației democrate sibiene din 1863—1864. Românii, înțelegînd că vocea și ideile lui Măcelariu nu au fost ascultate și au fost respinse de majoritatea dietei, își asigurau deputatul că acestea au pătruns cu atît mai mult în inimile și în conștiința lor. Exprimîndu-și încrederea nemărginită în Ilie Măcelariu, alegătorii îl asigurau că erau gata pentru orice sacrificiu în vederea apărării patriei strămoșești și a drepturilor naționale. Deci iată că era posibil ca o adresă publică înaintată unui activist radical să fie tipărită prin intermediul unui pasivist, în coloanele unui for de presă de tendință pasivistă; și aceasta pentru că în fond era vorba de apărarea aceluiași program național.

XVI

[Cluj], 15/4 [1]867

Ilustrisime!

Aseară am primit de la frații făgărășeni aicea alăturata adresă [1]% pe care, încît nu se va fi trimis din altă parte redacțiunei *Gaz*[*etei*], te rog a o da fratelui Iacob [2]...

Aicea se vorbește tare că Hoszu Jozsi ar fi denumit de căpitan *mare* la Făgăraș [3], în locul cav[alerului] de P[ușcariu], iar acesta, P[ușcariu], ar fi aplicat la Ministeriu [4].

Primiți frățeasca salutare de la al d-tale stimătoriu,

48 *E. Măcelariu.*/

---

[1] Pentru curajul de a fi uzat în parlamentul maghiar de dreptul folosirii limbii naționale, întrucît limba română era limbă oficială și politică egal îndreptățită cu cea maghiară (conform legislației sibiene din 1863/4), I. Măcelariu primește o adresă de mulțumire și din partea intelectualilor și funcționarilor români din Făgăraș. Acesta era un centru activ și important al vieții naționale românești din Transilvania. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr 28.

[2] Iacob Mureșan.

[3] Știrea nu s-a adeverit deoarece nu I. Hossu a devenit căpitan suprem al Făgărașului, ci Vasile Tămaș.

[4] I. Pușcariu a fost promovat la un post important din Ministerul Cultelor și Învățămîntului.

XVII

[Cluj], 27/4 [1]867

Ilustrisime!

Nu știu de și ce-ți va fi răspuns unul sau altul din acești ce ne aflăm în capitală, la scrisoarea d-tale din urmă adresată nașului d-tale [1], care scrisoare o am cetit și eu togma ieri. Nu știu, zic, nice una, nice alta, ba încă nice aceea, că care e părerea majorității în aceea ce privește cuprinsul acelei epistole. Eu însă trebuie să mărturisesc că nu sunt înțeles nicedecum cu părerea d-tale în privința purtării noastre, a românilor, ce am avea de a observa față cu com[isarul] reg[al] [2]. Și fiindcă te cunosc de acel bărbat, care e dedat a prețului și părerile altuia, deși mai puțin versat în politică, sau a lui P[ușcariu] în diplomația mai înaltă [3], voi să-ți spun că pentru ce nu sunt înțeles. Iată pentru ce: în cît am înțeles eu cuprinsul scrisorii de care e vorba, mi
49 s-ar părea că d-ta ai profesa principiul / acela că „pentru aceea nu ne-am putea împăca cu magy[arii], pentru că nu ne înțelegem unii pe alții“, apoi că „pe unu ca P[éch]y l-am putea cîști[ga] cu informațiuni“. Ce *venigstens nach meiner bescheiden Ansicht* [4], nu stă nice una, nice alta. Nu pentru aceea nu ne putem apropia unii de alții, căci nu ne înțelegem, ci din contră, pentru că ne *înțelegem* prea bine. Și iarăși, altele trebuie să fie și mijloacele prin carii am putea să-l abatem pe P[éch]y la breazda cea dreaptă și legală. Carii ar fi acelia, nu le pomenesc, căci și fără aceea știu că le știi destul de bine.

Şi eu sunt de părere ca să nu ne retragem, ce dealtmintrea mai cu seamă cei ce ne aflăm în oficiu nice că o putem face. Dară să mă obtrudu *(aufdringen)* [5] şi mai cu seamă pînă încă nice nu ştiu ce voieşte, 49ᵛ şi pentru ce, a se infor/ma de una şi de alta, asta *niceodată!* Sau să-i facem ovaţiuni, unde şi în cît nu suntem restrînşi prin împrejurări, în fine, încă şi cu petiţiuni generale, asta odată cu capul *nu!* Aşa ceva ar însemna a dărîma tot ce s-a făcut pînă acuma, ar însemna *Kriherei* [6], ar fi un ce nedemn pentru noi toţi. Aşa ceva ar putea face flanderii sau un Abdul [7], însă niceodată un B[ariţ]. Pardon, că sunt poate prea sincer.

Alta e dacă ne va provoca *mittel—oder unmittel bare* [8], şi iarăşi, dacă vom vedea că ce direcţiune va lua. În cazul acesta şi eu zic să nu ţinem pisica ascunsă ... Dealtminterea, însuşi în nişte cazuri ca cele togma pretrimise, ne-am putea întreba că oare ce informaţiuni i-am putea da, cînd noi cu toţii, de ani, am strigat şi strigăm în toate 50 zilele: „Asta şi asta ne apasă“!/

Poftească Ex[celenţa] sa et cons[ortes] a scoate petiţiunea din 30/10[9] din pulberea arhivului şi din aceea-şi poate procura cea mai bună informaţiune. *Diese bescheidene Ausschanung empfehle ich Ihser Aufmarksunkeit* [10].

Precum ţi-am scris şi deunăzi, în 4/5 va ţinea com[isarul] şedinţă gub[ernială] şi cred că de loc atuncea-l voi provoca, sau se va vedea provocat, a se dechiera în privinţa uzuării limbei. Voi vedea cumu-mi va corege conceptele româneşti [11].

Sărbători fericite poftindu-ţi, am rămas al d-tale stimătoriu amic,
50ᵛ *Ochilariu.*/ [11]

---

[1] Pavel Vasici.

[2] Emanuel Péchy, comisar al guvernului maghiar pentru a înfăptui uniunea Transilvaniei cu Ungaria şi a veghea la păstrarea liniştii şi „ordinii publice“ instituită de regimul dualist.

[3] Ioan Puşcariu. Ilie Măcelariu reproduce cuvintele lui Puşcariu rostite în faţa lui la Pesta. Puşcariu încerca să obţină unele concesii autonomist-teritoriale locale sau să menţină unele din vechile drepturi politice pe calea tratativelor „diplomatice“ (diplomaţie mai înaltă) cu miniştrii şi politicienii maghiari. De aceea Puşcariu a încercat să-l tempereze uneori pe I. Măcelariu pentru ca acesta să nu provoace şi să nu-i întărîte prea tare pe oamenii de stat maghiari, care astfel n-ar mai fi fost înclinaţi spre discuţii sau compromisuri. Realitatea şi mersul evenimentelor l-au putut convinge însă şi pe Puşcariu că aceştia oricum nu aveau intenţia să fie concesivi, nici măcar faţă de programele şi cererile politice moderate ale popoarelor nemaghiare (Deák a respins proiectul lui I. Puşcariu privind realizarea unui compromis româno-maghiar în problema uniunii prin păstrarea unei diete şi aparat administrativ local în Transilvania). De aceea I. Măcelariu nu găseşte practică calea diplomatică ci precnizează respingerea clară şi rezolută, protestul activ faţă de pretenţiile şi legile reacţionare ale claselor dominante.

[4] „Cel puţin după modesta mea opiniune.“

[5] „A mă adresa.“

[6] „Tîrîială.“

[7] Andrei Şaguna.

[8] „Direct sau indirect“.

[9] Petiţia lui G. Bariţ şi I. Raţiu din 1866 ce purta 1492 de semnături. La 30 octombrie 1866 acest act important al rezistenţei pasiviste antiunioniste şi antidualiste era deja redactat şi definitivat, dar Raţiu a plecat şi a fost primit de Împărat la Viena doar în 31 decembrie 1866. De aceea în documentele din 1867 petiţia apare cînd sub denumirea de petiţia din 30 octombrie, cînd purtînd data de 31 decembrie (aşa cum procedează şi Măcelariu). El aminteşte de „pulberea arhivului“, de unde Péchy ar fi trebuit să scoată petiţia, fiindcă ştia că autorităţile centrale vieneze au trimis memoriul românesc guberniului Transilvaniei din Cluj care l-a pus în arhivă, unde zăcea în momentul sosirii lui Péchy, de aproape 4 luni, fără a fi luat în considerare.

[10] „Această modestă părere o recomand atenţiei d-voastră.“

[11] Însemnarea lui G. Bariţ: „27/4 mai. Răspuns pe larg în 2 mai. Il. Măcelariu“.

XVIII

Mercurea 8/1 [1]869

Stimate domnule şi frate!

Sunt acuşia 2 ani de zile de cînd ţi-am scris mai pe urmă [1] şi mai tot atîta — de nu şi mai mult — de cînd ţi-am primit ultima epistolă. Ei, şi cîte nu s-au întîmplat de atuncea!? De cîte ori nu o aş fi dat — zisa românului — pe un corn de ţară, să te pot agrăi, să-ţi pot auzi un unic cuvînt? Durere, nu am putut, nu s-a putut, şi şi mai mare durere, că nu poate nice acuma. Ei, dară, inima-mi apăsată are lipsă să-şi răsufle, ea mă sileşte să intărump tăcerea lungă şi neplăcută, ea mă sileşte, zic, ca să-ţi scriu togma şi pe acel rizico că te vei mira cum mai viu eu la aceea, să scriu, cînd acuşia mai de 2 ani de zile a încetat toată corespondenţa întră noi. No, dară, miră-te de mine cît îţi place, nu-mi pasă, numai de una te rog şi asta e: să nu mi-o iai în nume de rău.

Vei gîndi, poate, că cine ştie ce lucruri mari voi să-ţi înpărtăşesc, începîndu-mi epistola cu atîta prosopopie; vei supune, zic, că doară voi să-ţi descriu (ne)activitatea noastră a dep[utaţilor] trans[ilvăneni] de la dieta în domnul răposată [2], sau cel puţin meteahna de rebeliune [3] ce era să se întîmple mai deunăzi aicea în M[ercurea] şi de care, mulţămită părinteştilor îngrigiri a domnilor de la putere, cel puţin de *astă dată* am scăpat cu pielea curata. Spunînd aşa ceva trebuie să-ţi spun apriori că te înşeli amar, pentru că nu voi să fac de astă dată nice una, 55 nice alta. Cea dintîi nu, / pentru că o expunere mai detailată a aceleia, sunt necesitat a o amîna pe de altă dată, iară despre înfricoşata catastrofă din 24/12 am scris mai pe larg fratelui Iacob [4] mai deunăzi, şi sper a mai reveni la ea cît mai curînd.

Întregul şi unicul object despre care vreau a-ţi scrie de astă dată se reduce la împărtăşirea *unor* — intonez: numai *unor*! — experienţe amare, făcute în zilele din urmă a petrecerii mele în capitala regească, de nu cumva-mi va mai veni ceva aminte pînă la finitul scrisoarei. În privinţa experienţelor pe care vreau să ţi le împărtăşesc, însemn apriori că acelia poate nu vor fi nice o noutate pentru d-ta. Ei, dară sunt, sau cel puţin au fost, pentru mine. Ba se poate că-mi vei zice aceea: „Ei, amice, puţine ai experiat în lume, dacă nu ai ştiut aşa ceva de cînd ai învăţat pe Azi-Buche (Б Д)

Se pot — zic — toate acestea, dară eu sunt om curagios (?) şi nu las să mă sparie orişicine! Numai în dietă!!!

Iată care sunt expunîndele mele experiențe: lăsînd la o parte aceea că *greșită* a fost sau ba intrarea noastră a cîtorva deputați români [5] în Dieta P[estei], zic: lăsînd întrebarea aceasta la o parte, și anume pînă atuncea pînă cîndu-mi voi da raportul, despre care face aluziune
55^{v} și nr. 98 al *Gaz*[*etei*] [6], vreau să vorbesc / singur despre objectul principal și *unic* pentru care s-a întîmplat intrarea, adecă despre întrebarea *uniunei*, și să-ți comunic ce faze a luat întrebarea aceasta fatală la unii și alții, cînd a venit lucru *ad fractionem panis*.

Cu provocare la epistola mea d^{to} 28/3 [1]867 din Cluș, în care am expus mai pe larg scîrnava purtare a marelui cavaler P[ușcariu], am să adaug că în tot decursul dietei, în cît atinge ținuta noastră a dep[utaților] rom[âni] observîndă la întrebarea uniunei, deși cu unele șovăituri s-au recunoscut fără deosebire încă și de către Hoszu [7], că ea nu poate să fie alta, decît care a fost în dieta sibiană [8] și cea din Cluș [9], și numai în privința aceea *quid faciendum* după rezolvarea uniunei erau păreri deosebite, fiind unii pentru ieșire din dietă, alții iarăși — aceștia erau cei mai mulți — pentru rămînere. Destul, zic, că combaterea legalităţii a legii de uniune sau a legilor [10] era primită de toți, afară de Hoszu, cum am și zis-o apriat în vorbirea mea din 17/7 [1]868, cînd am interpelat pentru pronunciamentiști, și ce se vede și de acolo că nu a vorbit nime în contră.

După ce s-a subșternut proiectul regimului [11] dietei, s-a statorit — precum știi — cunoscutul proiect de rezoluțiune [12] în comuna coînțelegere cu deputații rom[âni] din Ungaria, cu sîrbii și croații. Unul din compunătorii proiectului a fost și marele căpitan al Năsăudului,
56 B[ohățel]. / În a 2^{a} conferință mixtă se primește și stătorește din nou; proiectul de rezoluțiune îl subscriem cu toții cei ce eram de față, și anume nouă transilvani toți, afară de nemeșu de Gridu, de Grideanu, care nice că voia să ia parte la conferințele noastre, ba și de acasă fugea, numai ca să nu dea față cu noi, zicînd că el nu poate subscrie așa ceva, togma acuma cînd se măresc lefile asesorilor de la Tablă, apoi nice la dietă nu a putut veni, fiindcă a căpătat gîlci *de uniune*. El batăr a fost mai sincer decît cei doi colegi ai lui, B[ohățel] și P[ușcariu].

Acuma să vedem cum s-au purtat cei doi din urmă. Că a subscris proeictul și unul și altul se înțelege din cele premisă, și voi să adaug așa ce a urmat după aceea. Cavalierul P[ușcariu] își șterge numele din proiect de loc a 2^{a} zi și mijlocește adunarea unei conferințe numai a noastră a transilvanilor, în care s-a străduit din toata puterile a ne abate de la proiectul de rezoluțiune primit și subscris, și încă hotărît nu în conferință de 7—8 inși, ci de 28 inși. Argumentele marelui cav[aler] sau, după cumu-l numesc alții, al copilului lui Reichenstein [13], erau *non plus ultra*. Aci voia a ne face să credem că ne-am face de toată rușinea înaintea Europei cu un atare proiect anticonstituțional și că
56^{v} am periclita / atît interesele naționale cît și pe ale noastre proprii (asta era cam de crezut, însă numai dezbinîndu-se în pășire), zicînd că el ar fi vorbit cu celebrități juridice, carii i-a zis că proiectul conține: *das aufgelegte verbreschen des Hochwerrates* [14]. Aceastea sunt, *ipsissima verba* (că cine sunt acelia celebrități, nu ne-a spus, se poate că Andrassy [15], Wenkheim [16] etc., etc., cu Popp [17] știu că n-a vorbit).

Aci iarăși vrea să ne facă să credem că un proiect al lui [18], pe care-l adusese gata și care în esență era cel al lui Rannicher [19], ar fi de tot asemenea cu proiectul de rezoluțiune de mai nainte, numai că e stilizat mai diplomatice. Punîndu-se la votizare proiectul lui P[ușcariu], nu-l părtinește nimeni, numai nemeșu din Gridu. Cei[a]lalți: dr. Tincu [20], Bolomiri I[on] [21] și S[imion] [22], Tulbașiu [23], dr. Petco [24] și eu am rămas pe lîngă concluzul de mai nainte. Iară cînd vine rîndul la președintele, marele căpitan B[ohățel], ne-am mirat cu toții auzindu-l zicînd, și încă după ce s-a gîndit vro cîteva minute, *că el nu se poate dechiera nice pro, nice contra*. Cu care răspuns nefiind mulțămiți nice unul, după unele expectorațiuni ale mele, în fine propune ca să se mai aducă încă odată proiectul de rezoluțiune la conferința mixtă. Se face și aceasta, în care singur cavalierul P[ușcariu], nefăcînd nice cea mai mică amintire despre projectul său din conferința particulară, a cerut esmiterea alinei despre legea uniunei. Nepărtinindu-l însă nime, subscrie din nou proiectul, iară marele căpitan asemenea mulțămește din nou con-
57 ferinței, căci i-a concrezut subșternerea / proiectului de rezoluțiune, promițînd sărbătorește că-l va apăra din toate puterile. Asta a zis-o B[ohățel] de 2 ori în fața a 24 de deputați. A 2^{a} zi cine își șterge iarăși numele? Cavalierul! No, dară, pe acesta am avut ocaziune a-l cunoaște în iarna trecută, și spun drept că toată purtarea lui, deși destul de ticăloasă, nu m-a mîhnit într-atîta, cît cea a marelui căpitan. El e objectul experințelor mele, pe carii am zis mai sus că vreau să ți le împărtășesc. El e care mi-a adus acea tristă convingere că amploiații români sunt într-adevăr numai sateliții și sclavii superiorilor lor. Dealtminterea, las să urmeze și să vorbească faptele. În urma înțelegerei din conferință, proiectul era să se subștearnă în ziua următoare, însă cine nu vine la dietă? B[ohățel]! A 2^{a} zi vine, însă amînă subșternerea, din motiv că s-ar fi dechierat mai mulți că voiesc să se subscrie și ei. Mai trec 2 sau 3 zile, în carii B[ohățel] asemenea nu vine la dietă, numai după începerea dezbaterilor, escuzîndu-se cînd cu una, cînd cu alta. Înboldit, însă, din toate părțile, dechieră totuși că ca mîne negreșitu-l va subșterne. Vine și ziua aceasta, se începe cetirea protocolului, însă B[ohățel] nicăierea. În fine-l află Hodoș [26] pe la 10 1/2 ore în ambit, sîngur, și-l provocă ca, pentru D-zeu, să intre în dietă și să subștearnă projectul, căci e ultima și și cea mai potrivită zi, intrînd togma croații mai întîiu în dietă [26]. B[ohățel] îi promite lui Hodoș că de bună seamă vine și-l va subșterne. Și așa, H[odoș] petrecîndu-l pe B[ohățel] pînă
57^{v} la ușa dietei, vine pe alt ambit, și-mi spune că B[ohățel] / va subșterne deloc proiectul. Ne uităm încoace și încolo în dietă. B[ohățel] nicăierea. Se duce H[odoș] din nouă și-l află tot în ambit, însă de astă dată cu cavalerul P[ușcariu]. La repețita întrebare că pentru ce nu vine în dietă etc., etc., îi răspunde B[ohățel] că nu poate subșterne proiectul, pentru că i-ar fi zis Wenkheim că dacă se va subșterne acel proiect cu subscripțiunea lui, adecă a marelui căpitan, în 24 ore nu va fi căpitan suprem.

H[odoș] îi cere hîrtia și mi-o aduce mie, pe care desfăcîndu-o vedem cu toții că B[ohățel] și-a șters numele, și așa am fost silit să subștern eu, ca al 2^{lea} subscrietoriu, proiectul. Ce s-a întîmplat după aceea vei fi văzut din jurnale [27]. În cît pentru vorbirea mea, adaug că jurnalele au adus-o cît de schimonosită. Mi-a rămas atît cea rostită în cauza naținalităților [28] (pentru care era să-mi dea Bonis Samuel [29] o palmă), cît și pe cea de la uniune la baroul dietei [30], le voi publica însă, îndată ce vor veni actele dietale.

Nu știu de, și din care parte, ai avut ocaziune să cunoști pe marele căpitan B[ohățel]. Eu însă-ți mărturisesc că nu aș fi crezut niceodată așa ceva despre dînsul. Nu, niceodată! Să-mi fie pus W[enkheim] 100 de furci nainte, să nu fi avut nice ce să mînc, afară de orișice leafă, și nu aș fi putut să nu răspund: „Togma pentru aceea pentru că-mi ameninți cu așa ceva, voi să subștern proiectul, și-mi pare foarte rău că nu am
58 pomenit aceasta *apriat* în vorbirea mea“ / . Din excuzarea lui B[ohățel] pentru ce nu a vrut să subștearnă proiectul, în combinare cu alte știri ce mi-au venit, m-am convins că cavalierul de P[ușcariu] a reportat nu numai cele ce s-au vorbit în conferințele noastre, ci și altele ce nu s-au vorbit, sau, cu alte cuvinte, ce precum a fost copilu lui R[eichenstein], așa e acuma a lui Andr[ássy].

Acuma, după ce ți-am împărtășit marile mele experiențe, după ce te-am făcut gazdă (?), vreau să te incomodez cu o foarte mare rugare. Eu aș avea o foarte mare plăcere să cetesc *Românul* [31], ci dară parale nu sunt, și așa dînd deunăzi în vorbă despre aceasta cu un cunoscut, primii sfatul să mă adresez către d-ta, de unde-mi iau voie ca, dacă ai cunoștință cu concernintele redactor [32], să ai bunătate a-mi mijloci venirea unui exemplariu pe un *bogdea prostea*, fiindcă și fără de aceea vrea să știe toată lumea — ungurească — că se împart mii de exemplare în țară. Mi-ai face într-adevăr o foarte mare bucurie dacă mi-ai putea împlini această rugare, înțelegîndu-se de sine că numai dacă relațiunile-ți iartă așa ceva.

Da de amnestia pronunciamentiștilor [33] ce zici? Eu, spun drept, mai tare m-am supărat cînd am auzit-o, ca cînd m-a înțepat Andrașu! Și togma așa m-am și dechierat deunăzi cătră Raining, cînd am vorbit despre catastrofa de la crăciunul sașilor.

Despre o altă convorbire ce am avut în sept[embrie] cu Barbă-Mare [34] din Sibii, care-mi spusă că uneații toți sunt cumpărați de iezuiți, de altă dată, sperînd că voi să te cercetez în 2—3 săptamîni, de nu cumva te vei teme că prin aceasta vei veni în discredit (?) la regim! Pensionarea lui Popp nu se adeverește, însă tare posibil că va urma.

Anul nou la mulți ani îți poftește al d-tale amic,

58a *E. Măcelariu.*[35]/

---

[1] În urma adîncirii disputelor dintre activiști și pasiviști relațiile dintre I. Măcelariu și G. Bariț se înrăutățesc și corespondența lor se întrerupe aproape 2 ani. Inițial, în ianuarie 1867, I. Măcelariu intră în dietă în urma unei conferințe clujene la care ia parte și șeful pasivist I. Rațiu. Acesta, pentru a lărgi sfera rezistenței naționale este de acord cu plecarea lui I. Măcelariu și a celorlalți deputați români în dieta maghiară, pentru a apăra și promova acolo punctele memoriului alcătuit de el și de Bariț în anul precedent. I. Măcelariu l-a apărat și în ședințele guberniului din Cluj și el îi spune lui Pavel Vasici că intenționează să vorbească în limba română și să combată hotărît uniunea și politica de dominație națională a guvernului maghiar. Pavel Vasici îi scrie imediat lui Bariț despre intențiile și motivele pentru care I. Măcelariu pleacă la Pesta, cerîndu-i acestuia ca presa pasivistă să nu-l judece prea aspru pe Măcelariu, tocmai fiindcă linia lui politică programatică era identică cu a pasiviștilor. La început Bariț acceptă acest sfat și după cum am văzut semnează el însuși adresa de mulțumire către I. Măcelariu trimisă de 88 de români din Brașov. Dar încoronarea din 8 iunie, desființarea legislației sibiene prin rescriptul din 20 iunie amărăsc pe românii Transilvaniei încît rezerva și ostilitatea lor față de dieta maghiară crește și mai mult. I. Măcelariu însuși își depune mandatul și bineînțeles că pasiviștii au fost de acord și le-ar fi convenit ieșirea lui Măcelariu din dietă. Dar I. Măcelariu a fost din nou reales deputat în scaunul Mercurii, tocmai fiindcă alegătorii lui îi apreciau curajul cu care apăra programul național. Fiind reales, I. Măcelariu își prezintă din nou mandatul și reintră în dieta maghiară. Acest gest l-a îndepărtat de Bariț și i-au adus critici vehemente din partea presei pasiviste (mai ales *Federațiunea*, *Gura satului*). Totuși activistul I. Măcelariu își fundamentează neclintit lupta politică pe principiile autonomiste antiunioniste și pe egalitatea politică națională apărînd cu curaj la 17 iulie 1868 pe pronunciamentiști și programul lor (pasivist) și declarînd legea uniunii ca nevalidă și nevalabilă, fapt ce-i aduse pensionarea forțată efectuată într-o ședință specială a Consiliului de Miniștri. Unii pasiviști continuă să-l aprecieze pe Măcelariu chiar dacă Bariț este supărat pe el.

[2] Dieta de încoronare de la Pesta 1865—1868.

[3] În luna decembrie 1868 între trei țărani români și cîrciumarul sas Felmer a izbucnit un conflict, în timpul căruia unul din țărani îi zise cîrciumarului: „așteaptă sasule, că-ți vine acuși crăciunul tău.“ Autoritățile maghiare — cărora Felmer le povestise întreaga întîmplare — raportează și arată în mod tendențios că românii vor să se răscoale în noaptea de crăciun și să ucidă pe toți sașii și ungurii din scaunul Mercurii. De asemenea cazul este raportat de comesul rațiunii săsești contelui Emanuel Péchy, comisarul guverniului cu sublinierea că era posibil ca asemenea revolte sîngeroase să izbucnească și în alte părți ale Transilvaniei. În mod voit autoritățile maghiare exagerează incidentul privat și local din Mercurea pentru a scoate trupele din cazărmi și a-i intimida pe români; aceștia erau într-adevăr nemulțumiți de legislația dietală recentă și atmosfera politică din țară era grea și încărcată, dar în nici un caz ei nu s-au gîndit să-i măcelărească pe țăranii și tîrgoveții sași sau maghiari cu care au conviețuit și au muncit alături vreme îndelungată. Manevrele politicienilor maghiari erau însă mai adînci; ei urmăreau să lovească în alianța româno-săsească care s-a manifestat destul de pregnant în lupta comună dusă pentru apărarea autonomiei Transilvaniei față de Ungaria (mai ales în scaunul Mercurii unde românii și sașii au sprijinit cu entuziasm activitatea desfășurată în acest sens de I. Măcelariu). Autoritățile maghiare urmăreau deci să-l discrediteze pe Ilie Măcelariu în fața sașilor. (*Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1869, nr. 95).

[4] Iacob Mureșeanu.

[5] În Dieta de încoronare de la Pesta au intrat următorii deputați români din Transilvania: I. Măcelariu, I. Pușcariu, I. Balomiri, I. Moldovan, L. Petcu, A. Tincu, I. Tulbașiu, A. Bohățel, Matei P. Grideanu, S. Balomiri, I. Hossu. Au mai fost aleși din Năsăud, Grigore Moisil (mandatul său a fost însă invalidat pe motiv că nu cunoaște limba maghiară) și I. Rațiu, dar el nu intră în dietă.

[6] În *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 98 la capitolul *Ungaria* se trec în revistă acțiunile întreprinse de diferite partide în vederea adoptării programelor politice pentru alegerile din 1869 și în același timp se preciza poziția lor față de rezultatele ciclului parlamentar al dietei de încoronare de la Pesta (1865—1868). Partida deakistă manifestîndu-și satisfacția față de legislația adoptată în dieta precedentă, își propunea să acționeze în continuare în sensul respectării și întăririi ei, pe baza învoielii din 1867 (Anton Szapáry, Francisc Pulski și redactorii de la *Pesti Napló* (Király) și *Századunk* (Urházy). Partida extremei maghiare, arătînd că dieta de încoronare de la Pesta n-a corespuns așteptărilor și intereselor poporului,

își propunea în rapoartele ei să militeze pentru ca Ungaria să devină un regat cu adevărat liber și ministerele comune austro-ungare să fie desființate, armata maghiară să nu depindă de Viena etc. Corespondentul *Gazetei*, observînd că comitatul Heveș și stînga maghiară au întocmit rapoarte în care își manifestă insatisfacția față de dieta trecută, scria cu vădit reproș că „asemenea rapoarte române încă nu citirăm" (ceea ce era o invitație adresată foștilor deputați români ardeleni să alcătuiască asemenea rapoarte). *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1869, nr. 99 publică o „rugare constituțională" prin care foștii deputați români sînt invitați să-și convoace alegători în fața cărora să prezinte rapoarte pentru ca aceștia să-și dea seama „încît dînșii au corespuns misiunii luate și cu ce rezultat". I. Măcelariu scrie această scrisoare și alta lui Alexandru Roman în care explică atitudinea lui și a celorlalți deputați din dietă față de problema uniunii (vezi *Federațiunea*, III, 1869, nr. 13–198).

[7] Iosif Hossu, acum consilier în Ministerul de Interne din Budapesta.

[8] Dieta din 1863–1864.

[9] Dieta din Cluj din 1865, cînd 29 de deputați români, printre care și I. Măcelariu, protestează împotriva uniunii.

[10] Art. VII de la Pojon și art. I de la Cluj din 1848.

[11] Textul proiectului de lege oficial al „reglementării" uniunii în *Pesti Napló*, XIX, 1868, nr. 270–5402 și T. V. Păcățian, *Op. cit.*, IV, p. 839–842.

[12] Contraproiectul clubului deputaților naționali care încerca să salveze autonomia Transilvaniei și să obțină convocarea unei diete democratice, aleasă de către alegătorii ce plăteau un cens de 5 florini (ca în Ungaria), în T. V. Păcățian *Op. cit.*, IV, p. 463–464.

[13] Baronul Reichenstein, vicecancelar aulic al Transilvaniei sub regimul lui Schmerling.

[14] „O crimă de înaltă trădare de care a fost acuzat".

[15] Iuliu Andrássy, primul ministru al Ungariei.

[16] Wenkheim Béla, ministru de interne.

[17] Vasile Ladislau Popp.

[18] Proiectul lui Pușcariu, asemănător compromisului croato-maghiar din 1868 (Nagodba), în privința reglementării uniunii Transilvaniei cu Ungaria. El încerca să salveze o dietă și o administrație separată pentru Transilvania istorică în schimbul recunoașterii unor afaceri comune între aceasta și dieta Ungariei. *(Observatoriul*, VII, 1884, nr. 10).

[19] Iacob Rannicher, adept al unei uniuni condiționale de supraviețuirea unor elemente autonomiste locale (dietă și aparat administrativ propriu, dar cu recunoașterea afacerilor comune transilvano-maghiare reglementate de organele locale împreună cu cele centrale din Pesta).

[20] Avram Tincu, deputat; lider curajos, el susține pe I. Măcelariu în lupta contra uniunii, dar deputații maghiari nu-l lasă să vorbească pe motiv că neștiind perfect maghiara își citește discursul, fapt nepermis de regulament. În 1871 militează pentru adunarea românilor pe Cîmpia Libertății de la Blaj ca soluție de luptă împotriva dualismului.

[21] Ioan Balomiri, deputat.

[22] Simion Balómiri, deputat.

[23] Ioan Tulbașiu, deputat.

[24] Lazăr Petcu, deputat; a declarat că proiectul maghiar al uniunii Transilvaniei cu Ungaria este ca o plantă exotică care nu va prinde rădăcini întrucît românii majoritari din Transilvania nu erau de acord cu el.

[25] Iosif Hodoș.

[26] 24 noiembrie 1868.

[27] *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1868, nr. 89; 90; 93. *Federațiunea*, I, 1868, nr. 166; *Albina*, III, 1868, nr. 118.

[28] Cuvîntare rostită la 28 noiembrie 1868. Vezi în Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 744–750.

[29] Bonis Sámuel, deputat maghiar al stîngii centrale, cel care la 1849 fusese însărcinat cu paza coroanei regale maghiare.

[30] Cuvîntare rostită la 1 decembrie 1868. Vezi în T. V Păcățian, *Op. cit.*, vol. IV, p. 799–804.

[31] *Românul*, ziar politic, comercial, literar liberal, întemeiat de C.A. Rosetti. Între 21 iulie 1866 și 1 aprilie 1871 redactor era Eugeniu Carada (Nerva Hodoș-Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, I, București, 1913, p. 624–625.)

[32] Eugeniu Carada.

[33] La 16 decembrie 1868, pentru a liniști spiritele, înfierbîntate și revoltate ale românilor transilvăneni, Împăratul Francisc Josif I și ministrul de justiție Horváth Boldizsár suspendă urmărirea juridică a autorilor *Pronunciamentului din Blaj* (mai 1868). Cei urmăriți și puși sub acuzare pentru „conturbarea păcii publice" erau Iacob Mureșeanu, redactorul *Gazetei Transilvaniei*, Basiliu Rațiu, canonic și prepozit la Blaj, Elie Vlassa și Grigore Mihaly, canonici în Blaj, Ioan M. Moldovan, Gavril Pop, Alexandru Micu, profesori în Blaj și Dumitru Farago (care fuge în România). Date mai ample despre această problemă S. Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 127–142.

[34] Andrei Șaguna.

[35] Date și fragmente din scrisoarea aceasta apar și în *Federațiunea*, III, 1869, nr. 13–198.

[36] Însemnarea lui G. Bariț „8 ian. 1869. Răsp: 16/4 ian. 1869".

XIX [1]

Barbă Mare[2] înclinat a ține conferință. Pentru întîlnire sunt gata a veni la Făgăraș. Ce zici?[3]

59 *Elia.*/

[1] Telegramă trimisă de Măcelariu lui Bariț din Sibiu la 10 ianuarie 1869.

[2] Andrei Șaguna.

[3] Încercarea de a ține conferință la Făgăraș nu a dus la nici un rezultat.

XX[1]

Ești de acord să convoc eu o conferință a inteligenței noastre transilvane la Mercurea[2]. Răspunde!

Ilie./

[1] Telegramă trimisă de Măcelariu lui Bariț din Sibiu la 20 februarie 1869.

[2] Una din cele trei telegrame formulate la Sibiu în urma consfătuirii politice din 20 februarie 1869, la care au participat I. Măcelariu, V. Roman, I. Bologa. Scopul acestor telegrame era obținerea consimțămîntului și a sprijinului lui G. Bariț, G. Manu, I. Rațiu, în marea acțiune de convocare a unei conferințe naționale în vederea întemeierii Partidului Național Român. Bariț răspunde afirmativ tot printr-o telegramă în care își anunță colegii de luptă și idei că le va trimite cît se poate de urgent și o scrisoare în legătură cu importanta acțiune ce urma să aibă loc (Vezi B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 158–159).

XXI

Sibiu, 23/2 [1]869

Mult stimate d-le și frate!

Stimata-ți epistolă din urmă o am primit ieri aicea în Sibiu [1], și-ți mărturisesc că nu numai eu, ci și alții cărora le-am cetit-o, sau o

au cetit-o, ne-am dechierat deplin înțeleși cu întreg cuprinsul aceleia. Și noi am zis și zicem că am întîrziat, însă am crezut că mai bine și mai tîrziu decît niceodată. Și noi tot numai cam acelea rezultate am sperat și sperăm de la conferință indigitată [2], pe cari l[e]-am văzut desfășurîndu-se de dv., dară pe lîngă toate acestea, nu e cu neputință a ajunge la un feli de solidaritate [3] de care nu am avut poate niceodată mai mare necesitate ca togma acuma. Te vei mira, poate , că cum mai pot eu vorbi de solidaritate, după atîta destrămare, atîta confuziune în care ne aflăm. Și totuși mai cutez a repeți încă o dată că concluzul conferinței noastre se va îmbrățișa mai de întreaga inteligență română. Dară voi să însemn și aceea, că sub ce condițiuni îmi fac eu asemenea iluziune. Și din acestea vreau să înșir numai una, care e principală, și aceasta e: dacă *d-ta* nu vei lipsi de la conferința cvestionată, de unde și viu a te ruga din toată inima ca să ai bunătate să vii în toată privința [4] și să conlucri pe toate căile, ca să vină și alții cît de mulți. De altmintrinea-ți mărturisesc că m-a jenat foarte să iau eu inițiativa ce numai eu și bunul
61 D-zeu / știe cu cîtă sfială o am făcut, la care însă mai adaug și aceea, că dacă nu aș fi contat cu toată siguritatea la participarea d-tale și a fratelui Rațiu [5], nu o făceam niceodată.

Vei să știi că cînd ți-am telegrafiat dumitale, am telegrafiat și lui dr. Rațiu și G. Manu [6] din Deș; și unul și altul s-a dechierat pentru conchemarea conferinței; cel din urmă e însă pentru Turda, și nu Mercurea.

Convocarea [7] o am trimis-o cu poșta de azi la toate jurnalele române. Te rog a recomănda cercetarea conferinței în *Gazetă* sub propria subscriere [8].

Uitasem în apel să amintesc și aceea, că de cvartir și cele trebuincioase voi îngriji eu; adausul acesta ar fi bine să-l facă redacțiunea [9].

Cît mai curînd voi face un al 2-lea apel către colegii mei [10], ca să ne înfățoșăm la conferință cu toții, ca la unicul for competinte a decide asupra purtării noastre din dietă.

Abdul [11] încă nu știe nimica de conferință, însă am de gînd a-l invita și pe dînsul, precum și pe celălalt mitropolit [12], în scris. Voi să scriu și lui Vodă [13], dară numai după publicarea apelului.

La revedere în Mercurea al d-tale stimătoriu amic,
61^v
E. Măcelariu.[14]

---

[1] Scrisoarea promisă de Bariț în telegrama de răspuns către I. Măcelariu, care a fost discutată și dezbătută în 22 februarie 1869 într-o consfătuire politică la care au participat: I. Măcelariu, I. Bologa, V. Roman și I. Hania, singurii lideri din Sibiu, care știau în acel moment că s-a declanșat acțiunea de convocare a ședinței naționale pentru întemeierea partidului (B.A.R., mss. nr. 1001 rom. f. 158—159). Detalii la Bujor Surdu, *Conferința națională de la Miercurea (1869)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 173—211 și Dumitru Suciu, *Din lupta politică românească: Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, Series Historia, 1972, fasc. 2, p. 77—88.

[2] Conferința de la Mercurea.

[3] Previziune justă a lui I. Măcelariu; aproape în unanimitate participanții votează pentru pasivitate (formula pasivității absolute).

[4] G. Bariț nu participă la conferința de la Mercurea; el afirma că dacă s-ar fi dus și el la conferință ar fi existat pericolul suspendării ei de către autorități.

[5] Deși gîndea ca și Bariț, I. Rațiu vine totuși la conferință; este rugat și presat de reprezentanții românilor din Cluj, Gherla, Dej și Năsăud, care trec pe la el prin Turda și-l cheamă la Miercurea, pentru că se temeau — fără temei — de răspîndirea unor zvonuri că acolo „vor a ne bate activiștii". (Keith Hitchins, L. Maior, *Corespondența lui I. Rațiu cu G. Barițiu, 1861—1892*, Cluj, 1970 p. 201.)

[6] Gabriel Man, militant național pasivist, care s-a declarat pentru această tactică încă în februarie 1869 în cadrul unei conferințe a românilor din Dej. La 27 februarie 1869 G. Man, într-o ședință a adunării comitatului ce a avut loc la Dej, prezintă propunerea românilor de a nu se organiza alegeri pentru ciclul parlamentar 1869—1872 și de a nu se trimite reprezentanți ai Transilvaniei în dieta Ungariei.

[7] Vezi *Apelul* de convocare semnat de I. Măcelariu la Miercurea în 10/22 februarie 1869 în T. V. Păcățian, *Op. cit.*, V, p. 61—62.

[8] G. Bariț nu semnează însă nici un articol în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, prin care să recomande participarea la Conferința de la Miercurea. *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, 1869, nr. 12 publică *Convocarea* fără nici un fel de comentariu. Visarion Roman este puțin supărat și îi scrie lui Bariț: „D. Mureșanu a publicat apelul într-un mod mai ca și *Telegraful*, fără ca să îndemne cu un cuvînt măcar, ca să vină oamenii" (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 163).

[9] Redacția *Gazetei* nu inserează această precizare.

[10] Adică deputații români din Transilvania istorică, foști participanți la dietă (1865—1868). Al doilea apel nu s-a mai trimis.

[11] Andrei Șaguna.

[12] Ioan Vancea, mitropolitul greco-catolic. Nici unul dintre mitropoliți nu va participa la Conferința de la Miercurea. De fapt, acest lucru nici nu era posibil și nici nu era de dorit întrucît dacă mitropoliții — ca persoane oficiale — luau parte activă la această consfătuire politică, guvernul avea motive să lovească și în terenul cîștigat de națiune pe tărîm bisericesc sau confesional școlar.

[13] Emanuel Péchy, comisarul regal pentru Transilvania. Este vorba de scrisoarea bine ticluită pe care a scris-o I. Măcelariu comisarului regal cu scopul obținerii aprobării ținerii Conferinței de la Miercurea; ea a fost expediată abia la 25 februarie 1869 (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, p. 74—75).

[14] Însemnarea lui G. Bariț: „1869. Ilie Măcelariu. Sibii. 23 febr. Răsp. prin Vis. Roman."

XXII

[Sibiu], 23/2 [1]869

St[imate] d-le și frate!

Qui perdidit numerum, incipiat iterum. În epistola nr. 1 am zis că voi să fac un apel către colegii ca să vină la conferință, însă gîndind mai mult asupra acestei întrebări, am venit la acea convingere, că, orișicum, nu s-ar cuveni ca eu, care încă am fost deputat, să fac un atare apel, și așa-mi iau voie a te ruga să ai bunătate a face d-ta o asemenea provocare în *Gazetă*, sau să mijlocești să se facă din partea redacțiunei și încă tot în acel număr în care se va publica convocarea conferinței [1]. Sper că voi avea onoarea a te primi în cvartir în propriul meu palat (?) din piața opidului Mercurea.

Al d-tale sincer amic,
63
E. Măcelariu.[2]/

[1] Ideea de a convoca la Mercurea, printr-un apel special pe toți foștii deputați români, care au participat la lucrările și dezbaterile Dietei de încoronare de la Pesta (1865–1868) a rămas nerealizată (B. A. R., mss. rom., nr. 1001, fl 162–163). Unii vor fi prezenți la Conferința de la Miercurea și vor trece de partea pasiviștilor, așa cum a făcut și I. Măcelariu, el devenind chiar șeful partidei pasiviste, sau dr. Avram Tincu care va fi ales și în Comitetul Central al Partidului Național Român. Alții, ca I. Pușcariu, I. Hossu vor veni la Mercurea, însă se vor pronunța pentru tactica activistă. În *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, 1869, nr. 12 care publică *Convocarea* lui I. Măcelariu, nu mai apare nici un alt fel de apel semnat de Bariț.

[2] Însemnarea lui G. Bariț: „1869. Ilie Măcelariu. Sibii. 28 martiu. Resp. . .„

XXIII

Sibii în 28/3 [1]869

Mult stimate d-le și frate!

Nu ți-am scris de mult, nu pentru că doară nu aș fi avut materie despre care ți-aș fi putut scrie, ci din contră, pentru că am avut prea multă, și zic și acuma: a-ți împărtăși toate cîte aș dori, mi cu neputință. Sperînd însă că ne vom întălni cît mai curînd, voi să mă restrîng numai la unele mai urginte și mai interesante. Vei fi rîs — știu bine — la primirea decretului, pe care ți l-am expediat mai alaltăieri, bunăoară togma cum am rîs și eu cînd l-am subscris și l-am expedat [1]. Am rîs — zic — pentru că atuncea căpătasem deja plăcinta de la Vodă [2] d^{to} 22/3 N. 595 care cîntă așa:

„*Belügyminister ur ő nagyméltosága e ho* $18^{kán}$ *986. eln. sz. a kelt intézvényevel a Szerdahelyi román értekezlet által N. Szebenbe föjállittani határozott állando bizottmány s az ebböl kisolyó fiókbizotmányok müködését vetltandónak találta, miután ama magán természetü értekezlet, oly határozat hozatalára, mely egy szentesitett törvény foganatha vétele kijátszására volt iranyozva, jogositva nem volt; Midőn erröl Méltóságodat e ho* $17^{keröli}$ *jelentésére vonatkozva értesitenem, köteleségéve leszen miszerint a kérdéses fő ée fiók bizotmányok müködésének azonnali*
65 *beszüntetése végett a szükséges lépéseket megtenni sziveskedjék*“[3]./

Acum s-ar naște poate întrebarea: că oare mai există comitetul ales de Conferința din Miercurea sau ba? Și eu zic că *da*, pentru că ucazu sună sau oprește numai activitatea și nu și existența lui, apoi mai e și aceea ce iarăși nu pot trece cu vederea și adecă: că comitetul nostru e *permanent (állando)*. No, dară, voi vedea ce vor hotărî membrii comitetului din loc [4], pe cari i-am chemat pe azi, ca să ne consultăm. Dealtmintrinea, decidă-se orișice, atîta-ți pot spune apriori, că una două nu voi să mă las de domnie [5], și asta îi voi spune și lui Vodă, avînd de cuget a călători marțea viitoare către Cluj, Gherla, Deș, Năsăud, de unde apoi întorcîndu-mă, voi să viu la Brașov, dacă și nu ca președinte, cel puțin ca general inspector [6]. Nu știu, auzit-ai ce primire grațioasă am avut la Abdul [7] după conferință? Mai am picat în c ... cîndu-mi zisă că eu am fost totdeauna adevăratul clavir al națiunii, și că și cu Conferința din M[iercurea] am gîcit calea cea adevărată. *Sunt ipssisima verba*, dară așa cred că numai *verba* [8].

Togma azi [î]mi zisă prioru [9] de aicea că și lui i-a venit oprirea comitetului, resp[ectiv] a activității lui, și ca să fie cu atențiune asupra persoanei mele, ca să nu mi se întîmple vro pacoste (?). Dragii mei de
65^v patroni!!!/

Am auzit și aceea că Vodă, care scrisese în 3/3 lui Moritz [10]: „*Mac[eláriut] minden áron meg kell nyerni*“[11] s-ar fi dechierat înainte de Conferința din M[iercurea] că i-aș fi scris: că sunt pentru activitate și numai nu știu că lîngă care partidă să ne alăturăm.

Cam gîndesc eu de unde a dedus Vodă așa ceva. Adecă, în scrisoarea mea [12], prin care i-am făcut cunoscută conchemarea conferinței e un pasagiu unde se zice: „Din lipsa unei conferințe mai numeroasă, a urmat că românii din Scaunul Miercurii s-au dechierat altmintriea și nu ca cei din Scaunul Sibiului etc., etc.; fericiți sunt cei săraci cu duhul etc., etc.! După conferință, recte consultarea avută cu membrii de aicea, voi amîna ședința conchemată pe 8/4, iară pentru susținerea în valoare a comitetului, voi mai îndrepta o hîrtie [13] către Vodă și voi vorbi și cu gura [14], și numai după ce nu va folosi nice asta nimica, voi păși pe cale publicității [15].

Cu frățească salutare al d-tale stimătoriu amic,

66 *E. Măcelariu* [16]./

---

[1] Pobabil invitația prin care I. Măcelariu ca președinte al Partidului Național Român îl convoca pe G. Bariț, care era membru al Comitetutului Central al Partidului, la ședința Comitetului Central ce urma să se țină la Sibiu în 8 aprilie 1869.

[2] Emanuel Péchy, comisarul guvernului din Pesta.

[3] „Prin ordonanță, Înălțimea-sa d. ministru de interne în ziua de 18 l.c. sub nr. prezidial 986 a găsit de cuviință să interzică activitatea comitetutului permanent și a comitetelor filiale [purcese din acesta], a cărui înființare la Sibiu a fost hotărîtă de către Consfătuirea română din Mercurea. După ce acea consfătuire cu caracter particular nu a fost îndreptățită la adoptarea unei hotărîri care să dejoace aplicarea unei legi sancționate, și atunci cînd aduc la cunoștința Înălțimii-Voastre acest lucru referindu-mă la raportul d-voastră din 17 l.c., rămîne o obligativitate a d-voastră să binevoiți a întreprinde pașii necesari pentru interzicerea imediată a activității comitetutului în cauză“.

[4] Membrii Comitetutului Central al Partidului Național Român care locuiau în Sibiu; aceștia erau Ilie Măcelariu, Iacob Bologa, I. Hania, N. Popea..

[5] Adică de funcția de președinte al Comitetului Central al Partidului Național Român.

[6] În acea perioadă Ilie Măcelariu era inspector general la Banca româno-săsească de asigurări „Transilvania“ din Sibiu.

[7] Andrei Șaguna.

[8] Șaguna nu a fost cu totul potrivnic pasivismului și a dat consemnul acceptării și instituirii boicotului față de Dieta din Pesta, întrucît în acel moment Șaguna avea conflicte cu guvernul maghiar, care refuza să-i îndeplinească unele cerințe ale sale pe tărîm bisericesc (Vezi Bujor Surdu, *Conferința Națională de la Miercurea (1869)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 198). Astfel a fost posibil ca la Conferința de la Mercurea pasiviștii să realizeze o majoritate zdrobitoare: doar 5 participanți s-au pronunțat pentru activism (de fapt, 4, fiindcă I. Pușcariu, bănuind rezultatul, părăsește sala înainte de votare). La aceasta se adaugă un lucru și mai important și anume nemulțumirea tuturor românilor, indiferent că erau activiști sau pasiviști, față de legislația maghiară reacționară a Dietei de încoronare (proclamarea existenței unicei națiuni politice maghiare, realizarea contopirii și uniunii administrative directe a Transilvaniei cu Ungaria etc.) Față de asemenea măsuri,

prima reacţie — pe care o impunea onoarea naţională era adoptarea unei atitudini de boicot deschis şi total faţă de parlamentul maghiar, aşa cum şi acesta a desconsiderat complet interesele naţiunii române.

[9] Judele regal al Miercurii, Wendell era bun amic al lui I. Măcelariu (cel puţin aşa afirmă V. Roman într-o scrisoare către G. Bariţ; vezi B.A.R., mss. rom. nr. 1001, f. 169). Reprezentanţii autorităţilor locale săseşti îi relatau lui I. Măcelariu despre ordinele venite de la autorităţile superioare de stat maghiare, prin care acestea pretindeau luarea unor măsuri de persecutare şi urmărire a liderilor români. Probabil că nu toţi reprezentanţii saşi din administraţia locală de stat erau de acord cu măsurile centrale, în orice caz ei ca funcţionari inferiori trebuiau să li se supună (nu totdeauna din convingere). Wendell nu este primul caz de acest fel; vom vedea în continuare că alţi funcţionari saşi, mai importanţi decît judele Mercurii din 1869, îi vor arăta alte ordine de persecuţie scrise şi semnate chiar de prim-ministrul Ungariei Koloman Tisza (deşi procedura nu era permisă, fiindcă guvernanţii maghiari ar fi preferat să se ştie că ordinele nu veneau chiar de la ei, ci din partea organelor locale de stat).

[10] Comisarul guvernului, Emanuel Péchy.

[11] Moritz Conrad, comitele saşilor.

[12] „Pe Măcelariu trebuie să-l cîştigăm cu orice preţ“.

[13] Scrisoarea din 25 februarie 1869 adresată de I. Măcelariu contelui Péchy cu scopul de a obţine aprobarea ţinerii Conferinţei de la Mercurea. Referindu-se la această scrisoare, V. Roman (căruia Măcelariu i-a dat-o spre lectură înainte de expediere) afirmă că: „de convoca oricine altul conferinţa, ea era oprită, însă M[ăcelariu] a scris lui Péchy o epistolă atît de blestemat compusă încît putea omul să creadă că el e pentru activitate“ (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 169). I. Măcelariu s-a referit doar la anumite luări de poziţie româneşti faţă de alegeri şi parlament, exprimate în adunările administrative locale. Or, aici, întrucît majoritatea o deţineau saşii şi maghiarii, românii din aceste organe nu-şi puteau exprima deschis rezerva totală faţă de alegeri şi lucrările parlamentului. În pofida nemulţumirilor existente, unii funcţionari români au acceptat să participe la lucrările pregătitoare pentru alegeri, în virtutea instrucţiunilor venite de la centru. De pildă, în adunarea scăunală a Districtului Făgăraş sau în cea scăunală de la Mercurea reprezentanţii români atacă legile maghiare dar acceptă totuşi să participe la alcătuirea comitetului electoral care pregătea alegerile pentru Dieta din Pesta (deşi ei precizau că făceau aceasta ca organe executive, numai din silă, iar nu din convingere, cum se exprimă de pildă vicecăpitanul I. Codru Drăguşanu). Deci, românii din Mercurea au consimţit să ia parte la alegeri, nu ca cei din scaunul Sibiului, care s-au declarat făţiş în contra participării la alageri şi la lucrările dietei maghiare. O conferinţă generală — lasă să se creadă I. Măcelariu — odată convocată, ar fi putut să uniformizeze sau să adopte poziţiile din Mercurea sau Făgăraş. La toate acestea se mai adaugă faptul că Emanuel Péchy îl ştiuse pe I. Măcelariu adept al activismului între 1866—1868. Încrezător, contele Péchy aprobă ţinerea Conferinţei de la Mercurea şi îi cere comitelui Conrad Moritz să ia legătura cu I. Măcelariu, pentru a-l influenţa spre moderaţiune şi respectarea „legalităţii“ în viitoarea conferinţă. Ceea ce nu ştia atunci Péchy, era faptul că deja din 20 februarie 1869 Ilie Măcelariu, în strînsă colaborare cu liderii pasivişti Visarion Roman şi Iacob Bologa, a acceptat în principiu pasivitatea ca tactică de luptă. I. Măcelariu se putea felicita că a reuşit să-l înşele pe Péchy şi pe bună dreptate ironiza capacitatea şi fineţea de înţelegere a contelui maghiar cînd îi scrie lui Bariţ: „Fericiţi cei săraci cu duhul...“. După 7—8 martie 1869, Péchy era foarte înfuriat de conferinţa de la Miercurea şi afirma că Comitetul Central ales acolo nu însemna altceva decît reînfiinţarea Comitetului permanent din 1848 de la Sibiu (la Mercurea s-a decis ca sediul C.C. al Partidului Naţional Român să fie tot Sibiul). Guvernanţii maghiari s-au grăbit să găsească motive aşa-zis „legale“ sau „constituţionale“ pentru a lovi în organizarea modernă, pe bază de partid, a mişcării naţionale româneşti.

[14] Adresă expediată de I. Măcelariu la 28 martie 1869 prin care se cerea suspendarea interzicerii activităţii Comitetutului Central ordonată de ministrul de interne maghiar la 18 martie (T. V. Păcăţian, *Op. cit.*, V, p. 125—128).

[15] Într-adevăr I. Măcelariu a fost în aprilie 1869 la Cluj şi a dus tratative şi discuţii în acest sens cu Emanuel Péchy, timp de o oră şi jumătate (B.A.R. mss. rom., nr. 1003, f. 235).

[16] Întrucît încercările anterioare au rămas fără rezultat, I. Măcelariu va protesta public împotriva măsurilor restrictive luate de guvern în comunicatul *Spre ştiinţa naţiunii*. La sfîrşitul acestui protest, adresîndu-se „domnilor de la putere“, I. Măcelariu le face cunoscut următorul citat dintr-un „publicist englez“: „Într-un stat nimic nu e mai periculos, chiar nici răscularea cu arma în mînă, ca nemulţumirea oprimată şi tăcută. Ea se întinde pe sub fundamentul statului, pregăteşte exploziuni cutreierătoare şi subminări totale“.

[17] Însemnarea lui G. Bariţ: „28 marti 1869“.

XXIV

Sibii, în 28 marţiu [1]869

Preastimate d-le şi amate frate!

Satisfăcund oficioasei provocări a Excelenţei-Sale d-lui comisar reg[al] conte de Péchy d^{to} 22/3 a.c. Nr. 595 [1], prin care mi s-a făcut cunoscut că Î[naltul] Ministeriu de Interne prin emisul d^{to} 18/3 a.c. N. 986/praes. s-a aflat îndemnat a opri activitatea Comitetului Cen[tral] Naţional [2], precum şi a comitetelor filiale [3], am onoare a-ţi face cunoscut că şedinţa comitetului conchemată pe 8 aprilie *nu* se va ţinea, însemnînd mai departe şi aceea că-mi ţin de cea mai sacră dătorinţă a face paşii cuviincioşi pentru susţinerea în valoare a comitetului,

64 *Elia Măcelariu*

Preş[edinte]

[1] Vezi scris. XXIII, n. 3.

[2] Comitetul Central ales la Miercurea ce urma să rezideze la Sibiu. El era format din I. Măcelariu, G. Bariţ, I. Hania, I. Bologa, N. Popea, I. Antonelli, I. Vlassa, I. Raţiu, I. Bran de Lemeni, V. Roman, N. Stoica, I. Nemeş, I. M. Moldovan, I. G. Ioan, I. Rusu, A. Munteanu, G. Man, S. Balint, A. Sever, I. Pamfiliu, A. Tincu, A. Densuşianu, N. Gaetan, I. Mureşanu, D. Iuga.

[3] Acestea nici nu apucaseră să se constituie.

XXV

Sibii, 24/4 [1]869

Stimate d-le şi frate!

Mă tot gat să vin la Braşov şi totuşi nu mai sosesc, sau, după zisa românului, tot frămînt, numai nu coc. Era să viu pe Dumineca Floriilor, însă aducîndu-mi aminte că d-voastră braşovenii sunteţi mai creştini, m-am temut că vă voi conturba pietatea creştinească, prin care mi-aş lua o mare răspundere asupră-mi, şi aşa mi-am amînat iarăşi pornirea; sper însă că cam pe miercuri sau joi după Paşti voi fi în Braşov. Te rog, deci, dacă numai se poate, să nu te depărtezi pe atuncea de acasă, avînd cîte şi mai cîte a conferi cu d-ta.

Despre primirea ce-am avut la Vodă [1] şi discursul cel interesant ce am avut laolaltă ţi-a scris — aşa ştiu — fratele Roman [2], iară amănuntele ți le voi împărtăși cu gura, însă și pînă atuncea vreau a mai însemna numai atîta, că alții pun de mii de ori mai mare pond pe concluzul din Mercurea, ca cît punem sau pun aceia cari l-a[u] adus. Pentru ce, nu știu. Judecînd, însă, din unele împrejurări accentuate de Vodă, precum: întrebarea orientală [3], o propunere a Rusiei pentru introducerea absolutismului, diplomația mai naltă etc., etc. mi s-ar părea că orișicum nu stau trebile așa briliant, precum vor să creadă alții. Dar să-i lăsăm pe alții la o parte și să ne îngrijim de aceea ce am avea noi de făcut. În direcțiunea aceasta, așa cred — și de părerea aceasta sunt toți inteligînții noștri cu carii am avut întîlnire în călătoria mea de dăunăzi [4] 67 — că folosirea memorandului știut [5] e neamînaveră. Toți sunt / de acord / ca atît memorandul cît și toate actele Conferinței din M[iercurea] să se dea publicității; numai în privința modalității observînde am aflat o mică disparitate de opiniuni. Așa, de exemplu, fratele Onu [6] din T[urda] nu se învoiește sub nice o împrejurare ca memorandu să se subștearnă Majestății ca *petițiune*, pe cînd ceilalți mai toți sunt pentru cea din urmă, și ca să publice apoi în toate foile interne și externe [7]. Iară în privința actelor zic unii să se publice în broșuri [8], iară alții numai în jurnalele române [9]. No, dară, despre toate acestea ne vom înțelege la prima întîlnire [10], precum și despre aceea, că cine să execute și una și alta, și asta e — cel puțin după părerea mea — cea mai mare greutate, deși nu nedelăturaveră. *Vederemo.*

La remonstrarea mea în contra sistării activității comitetului [11], am primit alaltăieri o scrisoare de la Vodă [12], că cinstitul W[enkheim] [13] rămîne pe lîngă dispozițiunea făcută. Să le fie de bine! Și ei și noi avem cu una mai mult.

Cu aceasta poftindu-ți sărbători fericite și dorind să te aflu sănătos, al d-tale stimătoriu amic,

67^{v} *E. Măcelariu.*/

---

[1] Emanuel Péchy.

[2] Visarion Roman; acesta nu i-a scris lui Bariț decît că I. Măcelariu era hotărît să se întîlnească la Cluj cu Péchy și să aibă o „audiență memorabilă... dacă va fi primit și nu va fi dat afară" (V. Netea, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui V. Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, 1942, p. 26).

[3] Problema orientală, adică intențiile Rusiei de a-și reîntări influența politică și militară în Marea Neagră și la Gurile Dunării.

[4] Călătorie întreprinsă în orașele Transilvaniei împreună cu Visarion Roman, sub pretextul rezolvării unor afaceri în legătură cu Banca româno-săsească „Transilvania" din Sibiu, unde dețineau amîndoi funcții în conducere. De fapt, era vorba de o călătorie cu caracter politic, în interesul organizării rezistenței și luptei naționale antidualiste românești.

[5] Memorand pregătit în grabă de G. Bariț pentru Conferința de la Mercurea. Textul memorandului va fi dat publicității mai tîrziu în *Transilvania*, XI, 1878, nr. 22—23.

[6] Ioan Rațiu.

[7] Memorandul lui Bariț nu va vedea însă lumina tiparului decît 9 ani mai tîrziu.

[8] Într-adevăr, actele Conferinței de la Mercurea au apărut mai tîrziu într-o broșură specială, scoasă pe cheltuiala liderului român din Bucovina, Alexandru Hurmuzaki: *Acte și date despre Conferința română națiunală din Transilvania ținută în 7 și 8 martie în Opidul Mercurea (Retipăririle din Albina, spesele edițiunei solvind d-sa Alessandru Hurmuzaki, în favoarea societăților și institutelor publice ale națiunei române)*, Pesta, 1870, 162 pagini (În tipografia lui Em. Bartalits).

[9] I. Măcelariu se referă aici nu la publicarea unor date și știri sporadice despre Conferința de la Mercurea, care au apărut în toate ziarele naționale, ci despre publicarea actelor în plenul lor (acte, apeluri, discuții și cuvîntări, protocoale, hotărîri) așa cum a făcut *Albina* (vezi nota precedentă a scrisorii de față). Date numeroase despre hotărîrile și protocoalele conferinței publică, de pildă, și *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, 1869, nr. 16—18; *Telegraful român*, XVII, 1869, nr. 17; *Federațiunea*, II, 1869, nr. 25—210; nr. 26—211; nr. 27—212; nr. 28—213; nr. 30—215; nr. 36—221.

[10] Întîlnirea de la Brașov, cînd G. Bariț îl convinge să ducă memorandul său la Viena pentru a-l prezenta monarhului; aici I. Măcelariu intră în contact cu George Silași care trebuia să se îngrijească de traducerea și tipărirea memoriului în limbi străine, de circulație europeană (germană, italiană, franceză). I. Măcelariu negăsindu-l suficient de documentat și la zi cu abuzurile din administrație și justiție îndreptate împotriva românilor (prin care se putea obține mai ușor solidaritatea și indignarea Europei), nu prezintă memoriul în forma lui primară, și propune îmbunătățirea lui substanțială chiar de către Bariț, oferindu-se el însuși să-i furnizeze material. La acest memorand au lucrat apoi la sfîrșitul lui 1869 și în 1870/1871 și alți lideri politici români, dar acțiunea rămîne fără rezultat, datorită consolidării reacțiunii în Europa, în urma înfrîngerii Franței de către Germania în războiul din 1870/1871.

[11] Adică adresa lui din 28 martie 1869.

[19] Emanuel Péchy, care îl anunță prin scrisoarea sa din 22 aprilie 1869 că măsurile restrictive anterioare rămîneau în vigoare (Vezi T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. V, p. 128).

[13] Bela Wenkheim, ministrul de interne al Ungariei.

XXVI

Viena, 15/8 [1]869

Ilustrisime!

A trecut o vară întreagă, ba, dacă m-aș lua după clima de pe aicea, aș putea zice că a trecut o vară și o toamnă de cînd nu ne-am văzut și nu ne-am scris. E un timp, într-adevăr, destul de lung, de a putea aștepta și unul și altul să ne facem vro împărtășire, batăr încîtva îmbucurătoare. Nu știu de ești d-ta într-o asemenea plăcută pusețiune, dară din parte-mi nu cu puțină părere de rău trebuie să-ți mărturisesc că nu sînt. Pentru mine se vede că încă nu s-au copt nice pepenii și nice lubenițele, necum să se fie îndulcit strugurii. Sunt silit a mă mulțămi cu bostani, sau, cu alte cuvinte, nu am de a-ți împărtăși nimica îmbucurătoriu, deși am umblat — după zisa hopsitariului — lume și țară. Se pare că e bătaia lui D-zeu asupră-ne. De cînd ne-am despărțit sunt tot în drum (recte am fost pînă alaltăieri), m-am întîlnit mai cu întreaga inteligînță română din Banat și Ungaria, și ce am aflat? Nu am aflat soluțiu, necum să fiu aflat vrun loc mai central, în care aș fi aflat inteligința noastră așa precum ar trebui să fie, cel puțin după multele și tristele experiențe de pînă acuma. Orișiunde m-am întors, tot dezbinări, tot partide. Nu stăm prea briliant nice noi ardelenii [1], însă fața cu fîrtații din Banat și Ungaria, totuși mi se pare că suntem îngeri, dacă nu de tot albi, cel 72 puțin nice negri de tot; așa ceva cam surii.../ Credeam că în Viena voi afla o mai mare armonie întră mica și neînsemnata inteligînță română, dară aflai pe dr[acu]! Cel dintîi cu care m-am întîlnit, întrebîndu-l despre starea Societății „Ro[mâ]nia“[2], îmi răspunsă: „Ce societate? Aceea nu e nice o societate, ci un club al bucovinenilor și al bariţiștilor“. Eu uitasem de tot întîmplarea cu adresa de mai anțărț [3], din care cauză la început m-a surprins cuvintele amicului vienez. Veninul cel spurcat al discordiilor nu a cruțat nice însuși pe tinerime [4]. No, dară, atîta mîngăiere totuși am — din care-ți împărtășesc și d-tale o bucățică — și aceea e: că orișicum, partida contrarie e mică la număr și slabă de înger. Vei zice, poate: destul de mare, dacă nu ca să poată strica, să-ți poată cauza mîihire. Așa e.

În Timișoara am petrecut vro cîteva zile. Am avut — firește —
mai de multe ori întâlnire cu fratele Vasici [5], dară-ți mărturisesc cu
cea mai adîncă durere de suflet că omul a decăzut tare, foarte tare.
Nu e nice dînsul mulțămit; dară familiei mai cu samă-i pare tare rău
că s-a așezat în T[imișoara], și cu tot dreptul. Un cvartir mizerabil,
apoi și suburbul (Fabrik) unde locuiește: înconjurul de pelării și măcelării,
72v aerul cel mai spurcat; un *ce* omorîtoriu. Am avut, pre/cum pare-mi-se
ți-am și spus, am avut — zic — de cuget să-l propun la Direcțiunea
noastră [6] de director ținutal, însă după ce l-am văzut încît a scăzut din
puteri, mi-am schimbat planul, și aceasta nu atîta în favoarea institutului,
decît în interesu lui V[asici] însuși. Am de gînd să-i exoperez,
după ce mă voi întoarce, un post cît de mic la Direcțiune în Sibiu, ca
să-l scoatem din putorile timișorene, ca cel puțin să moară intră amici.
Dealtmintrinea nu e morbos, decîtu-l seacă un feli de nemulțămire, ce
nice că se poate altmintrinea, căci nu are absolut pe nime. Baik [7]
— odinioară ca și acuma — mîna cea dreaptă a lui Abdul [8] din Sibiu,
e unicul cu care conversează. Dacă cumva îi vei scrie, te rog amintește
și d-ta că ar fi de dorit să se mute la Sibiu sau Brașov, unde-l doresc toți
amicii, și unde nice nu e așa scumpete ca în T[imișoara]. Dealtmintrinea
cam toată greutatea e aceea, că bietul om nu prea are parale. A avut
cu mutatul de la Cluș foarte mari spese, și acuma iarăși va să aibe cu
fata Iza, care va să se mărite în octombrie după un ungur din Ardeal,
cu numele Kis Balinth; îl cunosc, e un tînăr bun cu avere frumușică,
pagubă numai că e ungur.

Am umplut acușa 3 fețe, fără a fi atins aceea ce știu că te interesează
mai mult, și adecă: că ce s-o ales din înțelegerea ce am avut în
Brașov [9]? Voi să spun și aceasta. Nu s-o ales încă *nimica*, din cauze cît
73 se poate de *binecuvîntate*, cari sunt cam următoarele: /Eu numai în
12/8, adecă alaltăieri, am sosit în Viena, prin urmare nice că am putut
face ceva pînă acuma. Aicea nu am avut întâlnire încă cu nime altul,
decît cu d. Silași [10]. Acesta-mi spusă că i-ai scris și că voi să dau un
memorand. Nu l-am cunoscut pînă acuma pe d. Sil[ași], dară prima
impresiune ce a făcut asupră-mi a fost bună, mai că e unicul în Viena
cui m-aș putea încrede. Cam așa voi și face. Am lăsat să se decopieze
memorandul, pentru că erau prea multe corecturi, și scrisoarea încă
puțin legibilă. Dealtmintrinea, în ce atinge memorandu mi se pare că
am pățit-o ca cătana care a ieșit la bătălie fără pușcă și mai fără munițiune.
Eu-l cunosc în întregul înțeles numai de aseară, și-ți mărturisesc
că ca petițiune da, ar trece, dară precum prea bine știi, de petițiune
nu mai vrea să știe nime, și cu tot dreptul. Însă de aceea ce
vrem și dorim să fie, adecă de o *promemoria* sau *memorand*, nu-l putem
nice pe departe privi. Cuprinde, adevărat, un feli de material pentru
compunerea unui m[emorand], însă, cel puțin după modesta mea părere,
nicedecum atîta cît s-ar cere pentru un *ce* atare, ce vrem să facem și ce
voim să ajungem. În privința scopului de sub întrebare, așa știu, merge
părerea tuturora cam într-acolo: că nu dorim altă, decît *să ne dăm
expresiune nemulțumirei românilor din Ardeal*, înșirînd firește cauzele
din carii ne vine și trebuie să ne vină nemulțămirea. Acum te întreb,
73v stimate amice, sunt cauzele/dreptelor noastre nemulțămiri numai acelea
carii se află în memorandu de la Miercurea, și cari se reduc unic și
singur la relațiunile de stat ale patriei noastre? Eu cred că *nu*. Noi
avem încă și alte cauze, cît de multe, de a fi nemulțămiți, și încă de
acelea pe carii, arătîndu-le Europii, așa cred că am face cu mult mai
mult eclat sau sfoară. Avem un milion de asupriri, ce ni se fac în toate
zilele prin domnii de la putere, în administrațiune și la judecătorii,
și spun drept că eu pun pe cele din urmă cu mult mai mare preț decît
pe cele dintîi, cari, plus-minus, sunt cunoscute în public. Deci aș
fi de părere că memorandul ar avea să conțină cam următoarele:

1) Un feli de introducere; o descriere pe scurt a stărei celei apăsate a românilor; cum și pentru ce ne arătăm pe drumul publicității; că cauzele nemulțumirilor noastre nu sunt acelea cu cari ne acuză contrarii, că noi am gravita în afară;

2) După introducere ar fi să urmeze descrierea relațiunilor de stat către Coroana S[fîntului] Ștefan și casa domnitoare, adică cele cuprinse în conceptul memorandului de la Miercurea;

3) Nelegiuirile ce se comit din partea deregătorilor politice și judecătorești, ilustrate cu fapte;

4) În încheiere cred că mai nu ar fi a se zice alta, decît a repeți
încă o dată pe scurt cauzele nemulțămirilor noastre, prin cari am voit
a muia (nu în lene) sau a îmblînzi inima Monarhului, care și-a întors
74 față de către supușii săi cei / mai loiali, precum și de a afla un cît
de mic răsunet în inimele popoarelor libere.

Acuma vine întrebarea că cine să compună m[emorandul]? Vei zice, desigur, că cine altul decît *eu*, dacă mi-a plăcut a fi ales de nu știu ce? Așa e. Îl voi și face, pe lîngă toată debilitatea puterilor, sau cel puțin mă voi strădui a arăta că, de mi-a lipsit ceva, aceasta nu a fost voia.

Însă iarăși vine și întrebarea aceea: că oare prin bunăvoință vom ajunge aceea ce dorim? *Niceodată!* Deci, pe lîngă toate că știu bine cîte-ți stau după cap, totuși te rog, dacă numai ți-e cu putință, să ai bunătate a primi asupră-ți compunerea părții 1 și a 4^{lea} (introducerea și încheierea) și a mi le trimite în 8—10 zile aicea la hotel „Schipler“. În cazul acela cînd nu ai putea [nici]decum, te rog a mă înștiința prin telegraf.

Material pentru partea a 3 aș cam avea, pentru că de mai mulți ani mi-am cam însemnat sentințe și deciziuni *draconice*. Pe lîngă toate acestea, aș fi dorit să mai capăt unele de la fratele Onu[11], și secr[etarul] Nemeș P[etru] [12], le-am și scris la amîndoi încă în luna lui mai,
74ᵛ însă — durere! — nice că mi-a răspuns nice unul, nice altul./

În cît pentru traducerea în limba italiană și franceză, mi-a promis părintele S[ilași] că de acestea va îngrigi dînsul. Cu trimiterea pe la București s-ar prea întîrzia lucru, însă în cazul acela neprevăzut, să nu se poată face aicea, voi urma precum ne-a fost înțelegerea. Te rog numai să-mi faci cunoscut, cătră cine să mă adresez la București. [13] Acuma vin la o întrebare și mai delicată: ce să facem în privința speselor??? Din banii adunați la Miercurea am adus cu mine 36 f. Atîta și mai mult nu, apoi încă și din aceștia am lăsat în Pesta 15 fl. pentru tipărirea actelor, și așa, ar mai [fi] 21 f., cu care sumă, zău, nu voi merge departe. Ar fi, așa știu, la Comitetul Asociațiunei, [14] cam 2—300 f. transpuși de la comitetul permanent. [15] Ei, dară nu e consult a face vorbă! Mai tîrziu da, acuma însă sub nice o împrejurare nu ar fi arătat a face pomenire despre așa ceva.

Am, adevărat, bani de ai mei, *numero rotundissimo* 425 f.v.a. Sunt gata a jertfi pînă la 1 cr., dară din ce să trăiesc încă vro 4—5 săptămîni la Viena? Apoi, pentru acoperirea spezelor pînă la Miercurea, care încă nu e palmă de loc, încă-mi trebuiesc 100 f. fiindcă nu sunt singur, ci cu soția-mi, care se teme tare de principiul acela — cu care dealtmintrea sunt și eu învoit — că nice bărbatu și nice femeia singură,
75 nu plătesc o ceapă degerată./

Că ce ar fi de făcut, sub atari înprejurări, las bunei chipzuințe a d-tale, sperînd însă totodată că consiliu ce-mi vei da [16] va fi mîngăietoriu.

Cred că de astă dată ți-am scris destule, și așa voi să închei, rugîndu-te să primești și să împărtășești la toți cunoscuții, deosebit la stimata-ți familie, frățeasca salutare, resp[ectiv] sărutarea mînilor de la al d-voastră stimătoriu amic,

75ᵛ *Ochilariu.* [17] /

---

[1] Aluzie la disensiunile dintre pasiviști și activiști.

[2] După ce certurile dintre activiștii și pasiviștii din Transilvania istorică au pătruns și în rîndurile studenților români din Viena, are loc o sciziune a „Societății literar științifice" de acolo, fondată încă în 1864. Părăsind această societate, pasiviștii întemeiază „Societatea literal-socială România". Primul președinte al noii societăți a fost studentul medicinist Constantin Aronovici, urmat apoi de Aurel I. Mureșanu. La 25 aprilie 1868, Locotenența Austriei Inferioare a aprobat statutele Societății „România" care-și ține prima ședință la 8 mai 1868 și este sprijinită materialicește de Eugen Carada și negustorul Basil G. Popovici, agent comercial al României la Viena. Între cele două societăți continuă disputele referitoare la alegerea tacticii de luptă ,(Gheorghe Moisescu, *Centenarul Societății Academice Literare România Jună din Viena (1871—1971)*, Viena, 1971, p. 22—31).

[3] Adresa de încredere din 31 martie 1867 iscălită de 48 de studenți români din Viena, Graz, Zürich, Praga și trimisă lui G. Bariț a declanșat o violentă polemică între studenții pasiviști și activiști; aceștia din urmă s-au opus trimiterii adresei, pentru ca gestul să nu fie interpretat ca o dezavuare a activiștilor din Transilvania istorică. Textul adresei în *Albina*, II, 1867, nr. 34—141.

[4] Pentru aplanarea conflictelor și realizarea unității între studenții din
76 Viena, unii fruntași români lucizi (printre care Alexandru Hurmuzachi) trimit călduroase apeluri și sfaturi. Chiar și colegul lor I. C. Drăgescu le trimite un asenea apel din Torino, la 16 aprilie 1869: „În numele națiunii și a viitorului vă rog să vă înfrățiți... Nu inamicii, ci dezbinarea a învins și subjugat pe străbunii noștri. Încă și azi sîngeră rănile ce dezbinarea le înfipse în trupul națiunii române. Aceste răni sunt destul de elocvente pentru a ne convinge că discordia e identică cu robia și cu moartea... voi ați rupt legăturile sacre ce vă uneau. Cînd inimile tinerimii nu sunt de acord, viitorul e pierdut.. Aruncați un văl peste urile trecute, vă emancipați de sub jugul discordiei și inaugurați epoca înfrățirii. Noi toți suntem frați ca fii ai uneia și aceleiași națiuni. E lucru nedemn de noi a ne certa și dezbina. Tineri români din Viena! Dați-vă mîna de frăție, îmbrățișați-vă ca frații". La numai un an după călătoria lui Măcelariu la Viena, situația s-a îmbunătățit radical, conducerile celor două societăți împăcîndu-se, hotărăsc de comun acord să organizeze sărbătoarea de la Putna, la mormîntul lui Ștefan cel Mare. Cele două societăți vor fuziona într-una singură, „România Jună", la această acțiune contribuind foarte mult Aurel Mureșanu și Mihai Eminescu (Gheorghe Moisescu, *Op. cit.*).

[5] Pavel Vasici.

[6] Direcțiunea Băncii „Transilvania" din Sibiu, cu capital mixt româno-săsesc.

[7] Probabil un membru al bogatei familii Baich, care avea moșii însemnate în Banat și în România. Unul dintre membrii acestei familii, Miloș Baich, a devenit baron și membru în Casa Magnaților din Budapesta, ca și nepoții săi Milan din Coroș și Ivan din Torontal.

[8] Andrei Șaguna; cu porecla aceasta îl „gratulau" pasiviștii și adversarii lui dinainte de 1865.

[9] Înțelegerea privind înaintarea memorandului trimis de G. Bariț și adoptat de Conferința de la Mercurea, care a instituit o comisie pentru a-l studia și a decide modalitatea întrebuințării lui (Vezi *Dumitru* Suciu, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XVI, 1973, p. 225—228).

[10] *Grigore Silași*, 1836—1897. Despre activitatea lui vezi Gh. Platon, V. Russu, *Grigore Silași luptător pentru cauza națională a românilor*, în *Analele Științifice ale Universității „A. I. Cuza"*, Istorie, 1973, 19, fasc. 1, p. 35—54.

[11] Ioan Rațiu.

[12] Petru Nemeș, unul din fruntașii români activiști.

[13] I. Măcelariu și G. Bariț vor pleca la București în 1870. Cei doi fruntași români au vrut să discute și cu guvernanții din București probleme cu privire la mișcarea națională românească din Transilvania; din păcate, însă, oficialitățile din România erau preocupate de mișcarea republicană și de tulburările provocate de Al. Candiano-Popescu. George Bariț îl caracterizează pe Candiano-Popescu cu epitete puțin măgulitoare. Vezi Bujor Surdu, *Corespondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867—1879)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 331.

[14] ASTRA.

[15] Comitetul permanent din 1861, pe care activiștii îl considerau ca singurul for politic competent și împuternicit să conducă mișcarea politică românească și în condițiile primilor ani ai regimului dualist.

[16] G. Bariț îi răspunde lui I. Măcelariu la 27/15 august (după cum notează chiar el pe scrisoarea lui I. Măcelariu). Bariț a fost de acord cu I. Măcelariu în privința îmbogățirii și actualizării memorandului prin inserarea abuzurilor comise de regimul dualist împotriva românilor din Transilvania. El acceptă să redacteze din nou memorandul (nu era timp suficient ca datele să fie trimise lui Măcelariu) dar cere din mai multe părți „fapte, fapte, date autentice, multe și bune"; de fapt în aceeași muncă erau antrenați și alți fruntași români (Hodoș, Gaetanu). I. Măcelariu i-a furnizat lui G. Bariț în 1869 și 1870 date concrete din abuzurile aparatului de stat administrativ și legislativ. G. Bariț recunoaște acest lucru într-o scrisoare către V. Roman

subliniind că îi datorează recunoștință lui I. Măcelariu (Bujor Surdu, *Corespondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867–1879)*, în *Anuarul Institutului de istorie Cluj*, IX, 1966, p. 329). G. Bariț îi era dator cu recunoștință lui I. Măcelariu pentru că acesta l-a convins că frazele abstracte nu puteau înlocui faptele reale. Convins de acest adevăr, Bariț spunea: „Oamenii noștri visează că drepturile și libertatea se pot cîștiga cu fraze, cu vorbe de clacă, cu indolență! Dară cu ce să meargă cineva la Tron? Cu văierături în vînt!“ (B. Surdu, *Op. cit.*, ibidem).

[17] Însemnarea lui G. Bariț: „Viena 15 aug. 1869. Răsp. 27/15 aug.“

XXVII

[Viena], 16/8 [1]869

Stimate d-le și frate!

În completarea epistolei mele de ieri, deși poate e de prisos, îmi iau voie a te face atent că m[emorandul] va să fie așa ținut, ca și cînd l-ar fi primit și statorit Conferința din M[ercurea], fără nici o subscriere. Aceasta — se înțelege de sine — aduce demnitatea cauzei cu sine.

Eri după amiază am avut norocire de fiul d-tale [1]. E voinic. De altă dată mai pe larg.

Al d-tale stimătoriu,

E. Macelariu. /

---

[1] Ieronim Bariț, student la Viena și membru al societății „România“.

XVXIII

Sib[iu], 15/11 [1]869

Întîia edițiune a datelor știute, [1] cea mai mare parte e lucrată cu o mică motivare. Mi s-a repus cu mutatul în Sibiu. M-am apucat de a 2^a însă nu o am putut-o isprăvi dară-ți trimit și așa. Voi continua din Arad, unde togma sunt gata a porni.

Te rog vorbește cu Pădure, [2] cărui i-am scris mai pe larg despre hoțul de Worell. [3] Doară îl putem atinge în *Kronst[ädter] Zeitung* [4], fiindcă am vrut să-l dăm dr[acului].

78 Primește frățească salutare de la al d-tale amic sincer stimătoriu,

E. Măcelariu. /[5]

---

[1] Date pentru memorand. La sfîrșitul lui 1869 ideea redactării unui memorand atotcuprinzător — pe care I. Măcelariu îl dorise împlinit încă din vara anului respectiv — este susținută și de redacția ziarului românesc *Federațiunea* din Pesta (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 195).

[2] Ioan Pădure, negustor român din Brașov care a sprijinit mișcarea națională.

[3] Worell, conducător sas din conducerea Băncii „Transilvania“.

[4] Ziar german din Brașov.

[5] Însemnarea lui G. Bariț: „1869. Măcelariu v. 16 aug. Răsp. 27 aug.“

XXIX

Arad, 18/11 [1]869

Preaonorate domnule!

Aicea-ți mai trimit o mică continuare, dacă le vei afla apte a face ceva întrebuințare din ele. Cred că din alte părți, precum Cluș, Turda, Abrud etc., etc. încă-ți vor fi venit. Dacă vei mai avea lipsă de unele, te rog a-mi scrie post-rest[ant] Lugoș unde sper a petrece de la 24—30 nov., de unde apoi voi merge la preasfințitul de la Caransebeș. [1]

În hîrtia, ca să nu zic hîrțoaga mea din urmă, amintisem pe scurt despre hoțul de Worell [2]. Te rog și cu ocaziunea [aceasta], de poți, fă ca să i se atingă încîtva mișeliile ce a comis pe cînd petrecea în Brașov. Fratele Pădure [3] [î]mi spusă mai astă-vară cîte și mai cîte despre el,
79 și așa i-am scris să vină la / d-ta, ca să îi spui ce ar avea de făcut. Dealtmintrea vei să știi că însuși unii dintră sașii carii sunt în consiliu sunt înțeleși cu aceea ca — dacă nu mai curînd — la cea dintîie adunare generală să-l înburdăm dr[acului], pentru că s-a convins că cu el nu va progresa societatea [4] niceodată.

Primește cea mai cordială salutare de la al d-tale sincer stimătoriu,

79^v *E. Măcelariu.* /

---

[1] Ioan Popazu.

[2] Vezi scris. XXVIII, nr. 3

[3] Vezi scris. XXVIII, nr. 2.

[4] Societatea sau Banca de asigurări „Transilvania“ din Sibiu.

XXX

Sibii, 27/12 [1]869

Preastimate d-le!

Precum știu încă pe la începutul lunei curente, ți-a împărtășit fratele Visarion [1] că în călătoria noastră prin Ungaria și Banat ni s-a împărtășit din mai multe părți că ar fi de dorit ca să fim ceva mai morlaci decît valahii. Să mai dăm vrun semn de viață, și că spre scopul acesta ar fi bine să convenim mai mulți. Tot în interesul acesta mi-a scris — și mi se pare și d-tale — fratele Onu [2] de la Turda.

Te rog, deci, de ce părere ești în privința aceasta, și anume: cine și pe cine să concheme, și care să fie locul convenirei? În cît pentru loc, eu cred că Sebeșu ar fi mai potrivit. Iară în privința persoanelor aș fi de părere ca să se concheme 10 inși din Ungaria și Banat, și de ai noștri asemenea. [3]

Te rog a primi expresiunea deosebitei stime de la al d-tale sincer stimătoriu,

81 *Ochilărescu.* /

[1] Visarion Roman.

[2] Ioan Raţiu.

[3] Din păcate nu s-a realizat întîlnirea comună a liderilor din Ardeal cu cei din Banat, Crişana, Maramureş. I. Măcelariu ar fi dorit să vadă realizată această acţiune, la care el personal ar fi luat parte cu plăcere, şi de unde n-ar fi trebuit să lipsească G. Bariţ, I. Raţiu, A. Sever, S. Balint, I. M. Moldovan din Ardeal şi I. Hòdoş, A. Roman, Al. Mocioni şi V. Babeş din părţile vestice şi din Banat (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 198).

XXXI

Sibii, 5/2 [1]870

Nu ştiu dacă ţi-a scris cineva despre serbarea zilei onomastice a fratelui Onu[1], care s-a ţinut în 13/1 a.c. Voi să încerc însă a face eu aceasta, cu atît mai vîrtos, cu cît cam mie mi s-a şi concrezut a face aceasta, şi dacă nu mi-am împlinit dătorinţa pînă acuma, cauza a fost aceea că am tot aşteptat să-mi vină operatele pe cari le luase un oaspe cu sine ca să le tipărească[2]. Dară ce să vezi? În loc să-mi sosească operatele ce aşteptam şi din cari voiam a-ţi împărtăşi şi d-tale vro cîteva exemplare, primii mai alaltăieri un *ce* de tot contrar. Primii, zic, suprinzătoarea ştire de la amicul T[incu] din Orăştie, care luase asupra sa tipărirea, că acele operate s-au confiscat de către poliţia din Orăştie şi s-au subşternut lui Vodă. [3] *Sic stantibus rebus*[4], am scris Onului la care a rămas conceptul original ca să publice cît mai curînd acele acte (un feli de program), ca cel puţin pe calea aceasta să vină lucru în publicitate. Voind însă a te face cunoscut cu cele întîmplate
82 şi pînă ce s-ar publica în jurnale, mă grăbesc a-ţi împărtăşi următoarele: /

De faţă au fost, afară de mine şi Onu, următorii: Man G.[5], Gaitanu [6], dr Tincu, Densuşianu [7], Molnar cel bogat [8], Mureşanu din Gherla, profesorul Moldovan din Blaş [9], prota Logoşianu d[in] Turda, preotul Boeriu d[in] Ludoşul Cîmpiei, canonicul Panfilie [10] şi încă vro 8 inşi *minorem gentium* din apropiere. Au mai fost chemaţi B[ologa] şi H[ania] din Sibiu, Balint, Nicola şi Andreica [11] din munţi, fratele Sintea, Mureşanu din Năsăud, Obonaşiu din Sz[ász] Régen, Bran [12] şi Antonelli [13]. Din aceştia cei mai mulţi s-au dechiarat în scris.

Rezultatul convenirei a fost cam următorul:

1. Susţinerea programului naţ[ional] din [18]48 şi de la Conferinţa din Miercurea, cu următoarele adause:

a) Constituirea partidei naţ[ionale] în una aşa numită deputaţiune centrală stă[tă]toare din mine, Onu, Man şi Hodoş [14] (ca supleanţi Hania, Gaitanu, Tincu) şi subdeputaţiuni în toate municipiile; agendele dep[utaţiunii] cen[trale].

b) Petiţiune la Majestate pentru amnestiarea lui Roman [15] şi delăturarea lui Apor[16].

c) Subşternerea tuturor gravamenilor la Monarhul şi aducerea lor la publicitate (Memorandul, care după concluzul conferinţei ar cădea asupra d-tale).

d) Efectuarea telegramului din *Albina* [17].

e) Crearea unui fond naţional, prin contribuiri de bună voie; de casariu s-a ales fratele Iacob B[ologa] de aicea.

Agendele subdeputaţiunilor.

f) Apărarea tuturor intereselor naţ[ionale] şi combaterea abuzurilor comise de organele regimului, în adunările comitatelor sau reprezentanţielor municipali, propunînd reprezentaţiuni la Majestate şi înştiinţînd despre toate deputaţiunea centr[ală]; adunarea de colecte pentru fondul naţ[ional] etc., etc.

Cam aşa sună concluzul din Turda, despre care, cred, vei fi văzut ce zice *Telegraful r[omân]* în N 7[18], pe care însă mi-ar plăcea să-l întreb: că oare a se pune în coînţelegere cu alţii de asemenea principii şi suferinţe e cerşetorie? Şi oare prin *flere possum* [19] se apără mai bine demnitatea naţională. Tot ca *T[elegrafului] r[omân]* scrie lui Vaterland un corespondent din Sibiu şi acesta e dr. Sentz, profesorul de limba franţieză şi intimul secr[etar] al lui Abdul sau Barbă Mare [20] de aicea.

Premiţînd acestea, viu a te ruga să ai bunătate a-mi împărtăşi şi părerea d-tale asupra celor comunicate, precum şi aceea că la cine
83 aş avea a mă adresa la Braşov pentru constituirea unei subdeputaţiu/ni pentru Braşov şi ţinut.

Aflîndu-mă deunăzi în Cluş, am convenit şi cu fostul meu colega cons[ilier] L[azăr] [21] care, după cele ce mi-a împărtăşit, posedă un tezaur nespus de preţios pentru noi românii, şi aceasta în o mulţime de abuzuri în afacerile de dezdăunare, comise atît de particularii cît şi de regimul de mai nainte, cît şi de cel de acuma. Îmi zise că poate arăta matematice că saşii au înşelat ţara cu 7 1/2 milion, iară ungurii cu de 2 ori pe atîta. Numai că nu m-am pus în genunghi ca să mi le dea batăr unele din acelea date, ce mi-a şi promis. Îndată ce le voi primi ţi le voi trimite, dacă nu va fi prea tîrziu.

Da la Bucureşti cînd ai de gînd să mai mergi, pentru că mi-ar plăcea să te pot însoţi eu, fireşte dacă nu-mi vor pune ceva pedecă.

Primeşte expresiunea deosebitei mele stime şi amoare frăţească. Sunt al d-tale sincer stimătoriu,

X [21]

83v (după neghiobia sau maliţia *Albinei*)/[22]

[1] Ioan Raţiu, în casa căruia s-a ţinut importanta conferinţă politică de la Turda din ianuarie 1870.

[2] Dr. Avram Tincu.

[3] Emanuel Péchy, comisar al guvernului.

[4] „Aşa stînd lucrurile“.

[5] Gabriel Man, fruntaş politic din Dej.

[6] Nicolae Gaetanu, fruntaş politic.

[7] Aron Densuşianu, fruntaş politic şi mare filolog.

[8] Proprietar din părţile Clujului.

[9] Ion Micu Moldovan, profesor şi canonic la Blaj, fruntaş politic.

[10] Ioan Pamfilie, canonic la Blaj.

[11] Mihai Andreica, fost tribun în revoluţia din 1848/1849, fruntaş politic.

[12] Ioan Bran de Lemeni, fruntaş politic român din Braşov.

[13] Ioan Antonelli, revoluţionar la 1848/1849, acum vicar la Făgăraş.

[14] Iosif Hodoș, fruntaș politic, membru al Academiei Române.

[15] Alexandru Roman, profesor, academician, redactor al ziarului *Federațiunea*, condamnat la 1 an închisoare pe care o petrecea la Vaț.

[16] Apor Károly, baron, președinte al Tablei Regești din Tîrgu-Mureș. A avut o atitudine dușmănoasă față de țăranii români din Tofăleni, deposedîndu-i pe cale juridică de casele și pămînturile în care au locuit și au muncit.

[17] Telegrama are următorul cuprins: „Turda, în 24 ianuariu. Inteligența română din toate părțile Transilvaniei a decis a se pune în coînțelegere cu toate națiunile din Austria și a proceda uniform cu acestea în combaterea sistemei de astăzi. X. Măcelariu". *(Albina*, V, 1870, nr. 6).

[18] În *Telegraful român*, XVIII, 1870, nr. 7 la capitolul *O părere individuală*, este atacată atît telegrama din *Albina*, V, 1870, nr. 6 cît și politica urmată de pasiviști în ultimii cinci ani. Activiștii puneau întîi accent pe „constituirea, disciplinarea noastră înlăuntru, prin care să manifestăm puterea vitalității noastre și atunci nu va fi de lipsă să lovim la ușa nimănui să ne deschidă"; ei apreciau mai mult acest factor intern decît alianța cu națiunile slave din imperiul austro-ungar. Aceștia preferau să se sprijine pe faptul că românii din imperiu erau „o parte din milioanele românilor din orientul Europei; suntem o parte din rasa cea mare latină". Tonul acestui capitol pare să fie pătruns de o teamă față de Rusia și panslavism. Activiștii cereau că cine „vrea să facă ceva pentru națiunea noastră, lucre în sînul ei" și, în pofida constituției vitrege pentru români, reprezentanții națiunii ar fi făcut mai bine dacă ar fi luptat din interiorul forurilor politico-legislative pentru ușurarea statutului politic al națiunii române.

[19] Este celebrul răspuns dat de Șaguna lui Șuluțiu în 1865. Mitropolitul unit îi cere colegului său de la Sibiu să-și unească forțele cu el pentru a smulge autorităților aprobarea unui congres politic general al națiunii române, îngrijorată de progresele rapide ale tratativelor austro-maghiare pentru instaurarea dualismului. Șaguna, care fusese în audiență la Viena, și-a dat seama însă că în noile condiții politice ținerea unui asemenea congres național n-ar fi fost posibilă, întrucît oricum inițiativa trecuse de partea politicienilor maghiari, fără de care Împăratul nu mai putea întreprinde nimic în teritoriile de dincoace de Leitha. De aceea Șaguna îi scrie lui Șuluțiu: *flere possum, sed juvare non* (pot să plîng, dar nu pot să ajut); prin acest răspuns mitropolitul ortodox lasă să se înțeleagă că și el era mîhnit de noua și brusca schimbare a situației națiunii sale, dar, în aceste condiții, nici măcar ambii mitropoliți împreună nu mai puteau obține congres național, ca în 1861 sau 1863. Șaguna era pentru susținerea mișcării naționale în interiorul noilor foruri legislative (Dieta din Cluj, Dieta de încoronare de la Pesta). Scrisoarea aceasta a adîncit conflictele dintre activiști și pasiviști.

[20] Andrei Șaguna.

[21] Alexandru Lazăr, fost consilier la guberniul Transilvaniei.

[22] Însemnarea lui Barit: „Venită 7 febr. Răsp. 8v et 9 febr. Multe".

[23] Adică *Albina* publică telegrama cu semnătura X. Măcelariu, nu I. Măcelariu.

XXXII

Sibii, 17/6 [1]872

Dacă-ți mai place așa, fie, *nem bánom*. [1]

Ilustritate!

Reîntorcîndu-mă aseară de la Iulia cea Albă ți-am aflat prețuitele șire din 14/6 pe masă, la cari cu grabă am onoarea a-ți răspunde următoarele:

La conferința din 15/6 au fost de față: Onu [2], Dem. Moldovan [3], Severu [4], Nicola [5], Veștemeanu [6] și ilustritatea mea. După părerea majorității și în contra părerii lui Mold[ovan] și Veștemeanu, am otărît

să conchemăm noi 3 inși: Onu, eu și Nicola, conferință gen[erală] pe 27 iuniu la Alba [7]. Acest conclus s-a și telegrăfat de loc la jurnalele române — afară de *Tel[egraful] r[omân]* [8] iară apelul [9] s-a expedat tot în aceeași prin poștă. Cu înștiințarea Vodăi Péchy [10] despre conferința ținîndă, *rectius* conchemată, căci de ținut nu cred că se va putea ținea, [11] s-a încredințat fratele Onu. În conferință s-a dezbătut și acea alternativă: *quid faciendum* [12], dacă se va opri conferința gen[erală]. Și s-a
69 decis / că pentru cazul acesta *să se observe programa lui Hodoș* [13] *sau pasivitate absolută* [14], cea dintîi mai cu samă, unde sunt alegători rom[âni] în majoritate. Am statorit și modalitatea după care ar fi a se da directivă inteligenței noastre, împărțindu-se pentru fiecare dintre noi un anumit cerc. Atîta tot, în cît pentru meritele convenirei noastre din 15; iară cele ce au premers sunt mai de mai mare interes.

Vei să știi ilustritate (?) că eu am călătorit încă în 12/2 la Blaj, ca să aud acolo ceva pozitiv despre aceea dacă au sau nu intențiunea ss. părinți a conchema conferința gen[erală]. [15] Ce dealtmintrea eu nu am crezut de la început din 1999 motive. Pot zice că scopul mi l-am ajuns în mod mai eclatant ca precum speram. Cu părintele V[ancea] [16] am avut un discurs foarte interesant. Să fie nu toate, nici 1/2, ci și
69v numai 10% adevărate din cele ce mi-a înpărtășit sau, cu alte / cuvinte dacă ar simți cît de puțin așa precum vorbește, aș fi înclinat a-l ținea de înger pe lîngă celălalt [17]. Nu știu cumu-l cunosc alții pe V[ancea], eu însă, după vro 3—4 convorbiri ce am avut laolaltă de cînd se află în Trans[ilvania], sunt de părere că cu dînsul am mai putea face brînză; se înțelege de sine: brînză bună și nu împuțită.

Îmi spusă cu un feli de naivitate că regimul pretinde de la ei (archireii) să îi fie verbumcarii. Ca excuzare că nu ar fi tărăgănat cu intențiune conchemarea conferinței gen[erale] — ce io i-am spus-o cu toată franchețea că asta e părerea celor mulți — mi-a răspuns că el la toate hîrtiile primite de la Sibii a răspuns în 24 mult 48 ore, anume că apelul pentru conchemare l-a expedat la Sibii în 11 iuniu, după care apel conferința ar fi fost să se adune în 18 iuniu, observînd însă că a lăsat la înțelepciunea lui Ș[aguna] a pune alt termen, dacă va afla de
70 lipsă. / Spre a mă convinge despre inima de român, a chemat — știi cum fac ss. părinți pe atotpotintele — de mărturie că nu se va despărți niceodată de corpul națiunei sale și că numai într-aceasta va căuta forțele, prin și cu cari va lucra în orice direcțiune. Făcînd aluziune la cele petrecute în a. 1865 [18] a adaus că nu va pretinde niceodată ca românii să se afle acolo unde se va afla dînsul, ci viceversa...

Reîntorcîndu-mă de la Blaș, am exoperat de s-a făcut întrebare la Abdul Ș[aguna] și dr. Borcia [19] că ține-se-va conferința în 18? Cel dintîi a răspuns: „Nu știu nimic despre aceasta" (deși primise cu 2 zile mai nainte răspunsul de la Blaș), iară celălalt zice: „Stăruind V[ancea] pentru concesiune, se va da aceasta numai după alegeri"; nou motiv pentru a alege. Ambe aceste telegrame sunt în posesiunea mea. Ne vor face odată serviciu. Asemenea întrebare s-a făcut sîmbătă și la Blaș, de unde însă nu a urmat pînă acuma nice un răspuns. Sunt curios,

70v ce va con/ținea acesta. Mai adauge la răspunsurile acestea contrazicătoare că părintele canonic Negru [20] îmi spusă în confidență că înainte de aceasta cu 14 zile îi spusă un aristocrat mare, care îi făcu propunerea în numele clubului deachian din Aiud ca să primească candidatura, că *conferință gen[erală] nu se va ținea niceodată, căci așa a fost înțelegerea* (sic!). Zău, combinează toate acestea și vei cunoaște, precum cred va trebui să cunoască tot românul — fie togma și orb — că suntem *trădați*. Ca să nu apar a fi în contrazicere cu cele ce am spus mai sus despre V[ancea], însemn că am motive a crede că V[ancea] nu ar avea deplină cunoștință despre intrigile țesute de demnul său colega [21], căruia din urmă — după cum se aude — i s-ar fi promis de sus înființarea a două episcopii în Ungaria și Banat (Oradea și Timișoara) [22]. Frumos preț pentru cele 40.000 de martiri din [18]48 și suferințele românilor de
71 ani 1000!/

Spre orientare mai însemn că noi cei 3 inși nu am conchemat conferința ca membri ai comitetului din [18]61, ci ca particulari, singuri ca români, din care cauză s-a și retras de la acțiune Mold[ovan] și Veste[mean], zicînd că ei ca indivizi nu vreau să intre în acțiune. Sintea [23] a fost de părerea noastră, dară din unele considerente ne-am învoit să nu subscrie. Pușcariu [24] și-a dat părerea în scris, în care zice că conferința se va ținea numai după alegeri, că mintea sănătoasă trebuie să ne spună că politica ideală trebuie înlocuită cu cea reală [26] și în fine că numai cu archireii în frunte ajungem la paradis...

Te rog a împărtăși toate acestea d-lui Mureșanu [26], căci nu am timp a-i scrie și d-sale.

Togma aud că activiștii de aici sunt foarte amărîți (cel puțin așa se arată) și că cît mai curînd vor publica un memorand în 17 coale[27].

Să auzim de bine! D-zeu cu noi și cauza noastră cea părăsită și trădată.

Al d-tale frate devotat,

71v

E. Măcelariu [28] /.

---

[1] Nu-mi pare rău.

[2] Ioan Rațiu.

[3] Dimitrie Moldovan

[4] Axente Sever.

[5] Matei Nicola.

[6] Anton Veștemeanu.

[7] Conferință cu majoritate pasivistă, care decide boicotarea alegerilor parlamentare pentru ciclul 1872—1875. Date despre desfășurarea ei în T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 57—74.

[8] Hotărîrea nu s-a trimis redacției *Telegrafului român*, întrucît acesta era forul de presă al activiștilor și al comitetului național (activist) din Sibiu.

[9] Apelul semnat de I. Rațiu, I. Măcelariu, M. Nicola la 15/3 iunie 1872 prin care conducătorii pasiviști erau chemați la conferința din 27 iunie, la Alba Iulia. Apelul a fost lansat tot din Alba Iulia.

[10] Emanuel Péchy, comisar al guvernului maghiar.

[11] I. Măcelariu s-a înșelat; conferința parțială a fost aprobată și s-a ținut întrucît tocmai atunci ministrul-președinte maghiar Melchior Lonyay își pregătea manevra sa de tratative și... „împăcare“ cu liderii români, manevră care era mai mult o sondare a atitudinii politice a acestora și o încercare de a le modera revendicările și cerințele politice îndreptățite.

[12] „Ce e de făcut?“

[13] Pasivitate relativă, adică alegătorii români să participe la alegeri dar cei aleși să nu participe la lucrările parlamentului pestan.

[14] Formula votată la Mercurea (1869) și după vii și furtunoase dezbateri revotată și la Conferința din 1872 de la Alba Iulia.

[15] O conferință generală națională nu a avut loc în 1872. Au avut loc doar două conferințe parțiale: una în 5—6 mai la Sibiu cu majoritate și decizii activiste, contestate de pasiviști, care s-au întrunit din nou la Alba Iulia în 27 iunie 1872 pentru a decide pasivitatea. De fapt în 17 iunie 1872 căpitanul suprem din Făgăraș, Vasile Tămaș, îl caută pe Măcelariu și îi spune că „conchemarea conferinței [generale] s-a tărăgănat și amînat studio și în înțelegere, ca nu cumva să se decidă pasivitate și activiștii să fie siliți după principiul solidarității — a se supune“. (Informație din blocul de însemnări personale ale lui I. Măcelariu intitulat *Notiția*, care mi-a fost pus la dispoziție spre cercetare, cu multă bunăvoință, de regretatul nostru istoric Aurel Decei). Activiștii au hotărît la Sibiu să participe la alegeri și să susțină lupta în mod activ în interiorul forurilor legislative ale dominanților, și tocmai de aceea puțini activiști vor participa la Conferința de la Alba Iulia și vor fi desigur învinși, după cum însuși Ilie Măcelariu, I. Hania, V. Roman, A. Sever au fost învinși în 5—6 mai la Sibiu de majoritatea activistă și au părăsit sala de dezbateri în mod ostentativ. Deși influența pasiviștilor asupra maselor era mai puternică încă, totuși, întrucît Conferința de la Alba Iulia s-a întrunit doar cu cîteva zile înaintea alegerilor, nu s-a putut realiza peste tot și în timp util orientarea în acest sens a alegătorilor români; cei mai mulți alegători români se abțin de la vot, dar în anumite locuri, neinformați și dezorientați, unii participă la alegeri. Activiștii de pe altă parte nu reușesc să-l aleagă decît pe Petru Nemeș în cercul Mociu din Comitatul Cojocna; este ales și I Măcelariu — fără voia lui — în Hațeg, dar acesta nu participă la lucrările dietei. Și între pasiviști erau păreri diferite în legătură cu modalitatea aplicării pasivității. G. Bariț, I. Măcelariu, A. Tincu erau pentru pasivitate relativă (participare la alegeri și neparticipare la lucrările parlamentului), iar I. M. Moldovan pleda pentru pasivitate absolută, ca la Mercurea. Conferința de la Alba Iulia dă cîștig de cauză lui I. M. Moldovan.

[16] Ioan Vancea, mitropolit greco-catolic.

[17] Andrei Șaguna.

[18] Aluzie la dezbinările dintre activiștii conduși de Șaguna și pasiviști.

[19] Dr. Ioan Borcia, fruntaș activist sibian.

[20] Ioan Fekete Negruțiu, canonic la Blaj.

[21] Andrei Șaguna.

[22] Aceste episcopii n-au existat niciodată în vremea Austro-Ungariei și este puțin probabil ca guvernanții maghiari să-i fi promis așa ceva lui Șaguna. De fapt, unii dintre ei erau îngrijorați și de reînvierea mitropoliei ortodoxe românești autonome care-i unea împreună într-o instituție religioasă unică pe românii de același rit din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș și vedeau în ea o manevră „daco-românească“. Este puțin probabil ca politicienii maghiari să fi consimțit la întărirea ei cu încă două episcopii.

[23] Axente Sever.

[24] Ioan Pușcariu, devenit consilier la Ministerul de Culte și apoi jude la Curia Regală de la Budapesta.

[25] Adică activitate parlamentară, legătură neîntreruptă între fruntași și mase în vremea alegerilor, într-un cuvînt adaptarea procedeelor și mijloacelor de luptă la noile împrejurări; aceeași era și tactica fruntașilor români din Banat, Crișana, Maramureș. Scopul rezistenței activiste (ca și a celei pasiviste) era schimbarea și abrogarea legislației guvernamentale ostile națiunii române.

[26] Iacob Mureșan. Într-adevăr, prin mijlocirea lui G. Bariț în *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, 1872, nr. 46 se publică informații din această scrisoare a lui Ilie Măcelariu. Se comentează și cauzele pentru care nu s-a convocat o conferință generală, ceea ce a determinat pe fruntașii pasiviști I. Rațiu, M. Nicola și I. Măcelariu să convoace la 15/3 iunie Conferința de la Alba Iulia pe 27 iunie. La sfîrșitul acestui comentariu se scrie: „la toate acestea să mai adăugăm încă numai epilogul unei epistole

din 17 iuni, venită de la una mînă prea onorabilă din săsime [de la I.M. — n.ns.] — zic combinați toate acestea și veți cunoaște precum cred că trebuie să cunoască tot românul — fie tocma și orb — că suntem trădați“.

[27] Memorandul *Cauza română la 1872* care constituie dealtfel un important document al rezistenței naționale și realizează o sinteză a situației politice grele a națiunii române, începînd cu evul mediu și terminînd cu instaurarea și stabilirea bazelor dualismului austro-ungar. Autorul lui a fost Ioan Pușcariu. (Vezi T. V. Păcățian, *Op. cit*, VI, p. 25—56; *Telegraful român*, XX, 1872, nr. 47—48). Deci activiștii erau într-adevăr „foarte amărîți“ de situația grea în care se afla națiunea română și Ilie Măcelariu era malițios cînd scria că „cel puțin așa se arată“ sau lasă să se înțeleagă că numai așa se arată. Nemulțumiți și mîhniți erau și pasiviștii, numai că ei combăteau dualismul prin boicot ostentativ față de instituțiile politice care desființaseră în mod abuziv legislația și libertățile din 1863—1864, pe cînd activiștii îl combătuseră — uneori nu mai puțin ostentativ și curajos, cum făcuse chiar I. Măcelariu în faza lui activistă — chiar din interiorul institutiilor lui. De fapt, și activiștii și pasiviștii au fost înfrînți împreună de coaliția guvernamentală austro-maghiară; de aceea socotim regretabile ironiile, acuzațiile, certurile și învinuirile reciproce survenite, în focul pasional al disputelor privind alegerea tacticii de luptă, între liderii români din ambele tabere.

[28] Însemnarea lui G. Bariț: „primită în 19, răsp. în 19 iun. 1872“.

XXXIII[1]

84 Ar fi bine, înainte de 27 să mergem noi 3 inși [2] la Blaș. [3] ce zici?

Ilie. /

---

[1] Telegramă expediată de I. Măcelariu din Sibiu la 23 iunie 1872 lui G. Bariț.

[2] Ioan Rațiu, George Bariț, I. Măcelariu.

[3] La mitropolitul Ioan Vancea pentru a se consulta în prealabil în legătură cu „tratativele de împăcare“ propuse de prim-ministrul maghiar Melchior Lonyay.

XXXIV

Sib[iu], 21/1 [18]73

Ilustritatea ta, mult onorate d-le referinte al Conferinței din 29/6 1872! [1]

Ca răspuns la amicabila din 12/1 a.c. primită însă numai aseară, am onoare a-ți împărtăși următoarele:

Ad 1: Sunt în toată privința de părere ca actele conventiculului [2] (?) să se publice. Ba aș fi dorit ca ele să se publice îndată după căderea lui tata L[ónyay] [3]. Eu am și cercetat pe s. părinte din Blaș [4] încă la începutul lui dec. a.t. togma și singur pentru aceea, ca să-l induplec să publice actele din cvestiune. Sînția-sa însă-mi zise să mai așteptăm 8—10 zile, deoarece așteaptă nu știu ce răspuns de la Pesta. De atuncea au trecut de 5 ori cîte 10 zile, fără a-mi fi făcut de știre că învoiește-se cu publicarea, sau ba. Ar fi deci indigitat ca să faci și d-ta, recte ilustritatea-ta, o asemenea întrebare către s. părinte, dechiarînd apriat că orișicum nu ne vom putea justifica înaintea lumei și a gurilor rele, 88 amînînd mai departe publicarea scofalei noastre din Blaș. /

Ad. 2. Sunt de părere să se publice tot ce s-a întîmplat, adecă: nu numai protocolul, ci și toate corespondențele și telegramele [5] etc., etc.

Ad 3. În cît pentru modalitate, las la înalta înțelepciune și probata experință a ilustrității tale.

Ad. 4. Sunt asemenea de părere ca la călcîi, fie ori și la cel drept sau la cel stîng, tot atîta, numai să se dea explicățiuni cît de detaiate, în care direcțiune am onoare a-ți trage atențiunea asupra acelei impre-jurări că în 25 iuniu [6], cînd togma te aflai și i[lustritatea] ta în Sibii, am fost eu în persoană la prea sînția-sa de aicea, [7] și nu numai că nu a amintit nimica despre aceea că și-a designat un substitut ci, la întrebarea mea că dacă ne-ar succede a îndupleca pe V[ancea] ca să ținem conferință în Sib[iu], mi-a răspuns categorice că nice așa nu poate participa.

Despre aceea că din Blaș să i se fie comunicat mitrop[olitului] de aicea concluzele noastre din Blaș, nu știu nimica, ba cred că nu. Însă, pe lîngă toate acestea, dl. cavaler de P[ușcariu] [8] a putut zice aceea 88v / că e mulțămit cu isprava noastră din Blaș, adecă părintele A[ndrei] [9], deoarece pe scurt i-am enarat eu că ce am făcut, și și față cu mine tot asemenea s-a exprimat [10]. Dealtmintrinea, la vro cîteva săptămîni după Conferința din Blaș, am avut și eu onoare a fi invitat la o ședință a Comitetului Național de aicea [11], și anume pentru aceea ca să dau deslușire că concluzul din Blaș *stă* sau *nu* în contra conchemării unui congres. Se înțelege de sine că am răspuns că *nu*, din contră, că însuși am cerut congres. Tot cu acea ocaziune a zis Archimandrescu [12] că mitro[politul] A[ndrei] nu știa nimica despre cele ce am hotărît la Blaș, iară după ce i-am reflectat că aceea nu e adevărat, deoarece eu însumi i-am împărtășit... a adaus că *oficios* nu știa nimica, adecă că V[ancea] nu i-a împărtășit. I-am răspuns și la asta, că pentru ce? Cu fratele Iacob [13], cred, te vei fi întîlnit. A plecat alaltăieri iarăși la București; vrea cu toate puterile să aducă drumul de fier la Turnu Roșu, deși în contra acestei idei suntem noi românii de pe aicea de *tot în contra*; ne 89 mîngîie numai aceea că ideea va rămîne idee. /

În fine, să-mi fie permis a te face atent ca de altă dată să te porți cu mai mult respect față de ordinațiunile mai proaspete ale înaltului regim, și să însemni pe copertă ubicațiunea adresatului, ca oficialii poștali să nu fie siliți a pune ei *ubi*?

Toate cele bune! D-zeu să-ți ajute și ne ajute. Să ne vedem sănătoși.

Al d-tale, pardon, ilustrității-tale, sincer stimătoriu,

89v *E. Măcelariu.* [14] /

---

[1] Conferința din 29 iunie 1872 de la Blaj la care au participat G. Bariț, I. Vancea, I. Rațiu, I. Măcelariu; este urmată de o a doua întrunire tot la Blaj în 3 iulie (a acelorași lideri).

[2] Conferințele restrînse (conventiculele) au fost prilejuite de manevra primului ministru Melchior Lònyay, care în data de 13/1 iunie 1872 s-a întîlnit la Cluj cu mitropolitul Vancea și i-a spus că dorește să ducă „tratative de împăcare“ cu conducătorii națiunii române din Transilvania, desemnîndu-i nominal pe cei doi mitropoliți, pe Bariț, Rațiu, Măcelariu. Conducătorii citați urmau să se întîlnească într-o

conferință prealabilă la Blaj pentru a formula și fixa dezideratele și revendicările
care trebuiau să stea la baza împăcării. Cu două zile înainte de începerea conferinței
Lónyay îi trimite o telegramă lui Vancea, cu scopul clar de a obține atenuarea și
moderarea justelor revendicări politice românești: „Rogu-te, Excelență, să con-
duci împreună cu Popea lucrul așa, ca conferința să se țină cu liniștea și modera-
țiunea necesară. Să nu puneți prea multe și să puneți de acelea, care să poată fi
acceptate, pentru ca cu atît mai ușor să putem ajunge la scop“. Șaguna nu participă
la consfătuirea blăjeană și nici nu-l trimite pe Popea ca înlocuitor. Conducătorii
români își vor fixa atitudinea în *Memoriul elaborat la Blaj în 3 iulie 1872*, menținînd
cu hotărîre și sfințenie programul național, care revendica în continuare respectarea
autonomiei Transilvaniei, recunoașterea națiunii române ca națiune politică egal
îndreptățită în stat, proclamarea limbii române ca limbă oficială, alături de cea ma-
ghiară, respectarea deplină a autonomiei confesional-școlare românești, lege electo-
rală democratică, universitate paritetică la Cluj etc. Constatînd că memorandul con-
ține postulate politice contrare sistemului statal existent, I. Vancea citește tele-
grama lui Lónyay. G. Bariț, I. Măcelariu, I. Rațiu nu renunță însă la nici una
din revendicările formulate în program. Vancea semnează alături de ei memorandul
din 3 iulie 1872. Din cauza refuzului guvernului maghiar de a recunoaște legitimele
revendicări formulate de conducătorii naționali, tratativele din 1872 s-au soldat cu
un eșec total. Față de această situație ziarul *Albina* (VII, 1872, nr. 61) se întreba:
„Unde, cînd, și prin ce ne-au dovedit domnii de la putere că au inimă pentru noi,
adecă pentru poporul nostru, pentru națiunea română, că vreau împăcăciune, înfră-
țire și amiciție reciprocă cu noi și prin aceasta înflorirea patriei și fericirea comună?“
Date despre întîlnirile din Blaj la Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond. Șaguna,
nr. 2479; Keith Hitchins – Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu
cu George Bariț, 1861–1892*, Cluj, 1970, p. 216; *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 4–5;
Hon din 18 august 1874.

[3] Melchior Lónyay, primul ministru al Ungariei.

[4] Ioan Vancea.

[5] Acestea nu se vor publica decît mai tîrziu. Ilie Măcelariu dorea să se pu-
blice imediat, pentru a dovedi și întări opinia publică în credința că nici un moment
conducătorii naționali nu au renunțat la programul politic al poporului lor; în 1872
unii lideri români au criticat tratativele și discuțiile din Blaj.

[6] 25 iunie 1872, cînd se apropia data plecării la Blaj.

[7] Andrei Șaguna.

[8] Ioan Pușcariu.

[9] Andrei Șaguna,

[10] Dovadă importantă a acordului pe care Andrei Șaguna și l-a exprimat față
de punctele programatice formulate de cei trei lideri la Blaj (în pofida faptului minor
că ei nu erau întotdeauna de acord în privința căilor sau modalităților de luptă)

[11] Comitetul activist din Sibiu.

[12] N. Popea.

[13] Iacob Bologa.

[14] Însemnarea lui Bariț: „Răsp. 24 ianuariu n.“

XXXV

Sib[iu], 19/2 [18]73

Stimate domnule și amice!

Vei fi cetit că dd. din Pesta vreau să mă fericească din toate puterile; vrînd, nevrînd, mă cheamă la Dietă sau, cu alte cuvinte, mi s-a împuțit brînza, sau și mai pe românește mi s-a înfundat .... Președintele Dietei m-a provocat ca în 14 zile sau să mă înfățoșez la Dietă [1], sau să arăt din ce cauze sunt împedecat. Nu sunt în chiar să răspund simplamente că am depus mandatul în mînile alegătorilor [2], sau să

spun și motivele, *din* și *pentru* cari nu-mi permit convingerile mele politice a intra în Dietă? Deci te rog ca să binevoiești a-mi face cunoscut că de ce părere ești, iară în cazul cînd ai preferi modalitatea din urmă, adecă ca în răspunsul meu să expun *și* motivele, mi-ar părea foarte bine cînd ai fi așa de bun ca să-mi însemnezi cam ce motive să aduc înainte? Știu bine că ești destul de ocupat, însă gravitatea objectului de una parte, iară de alta parte bunăvoința cu care am fost onorat totdeauna, mă îndreptățesc a spera că nu-mi vei lua în nume de rău această molestare.

Spre orientare-mi permit a observa că alegerea s-a făcut fără știrea și invoirea mea și că eu, de loc, cum am înțeles despre aceasta am scris la Hațeg că numai așa pot primi mandatul, dacă alegătorii nu vor aștepta de la mine ca să intru în Dietă, *înainte de ce s-ar ține congres național.*

Al d-tale sincer stimătoriu,

90 *E. Măcelariu.* / [3]

---

[1] În 1872 Ilie Măcelariu a fost ales deputat în cercul Hațegului de către alegătorii români, în pofida deciziei Conferinței de la Alba Iulia. Asemenea cazuri s-au mai întîmplat și în 1869, cînd sînt aleși I. Măcelariu și I. Antonelli în pofida consemnului de la Mercurea; aceste alegeri denotă că activismul sau cel puțin pasivitatea relativă își păstra mici insule de influență în Transilvania istorică (Hațeg, Făgăraș, Bran). La 16 februarie 1873 președinția Dietei maghiare îi cere lui I. Măcelariu explicații în legătură cu neprezentarea sa la dietă.

[2] La 2 martie 1873, I. Măcelariu va trimite președintelui dietei pestane un răspuns scurt în care arată că a fost ales fără voia lui și că participarea sa la dietă depindea de anumite condiții; întrucît ele nu au fost îndeplinite pînă la acea dată, nu avea ce căuta în parlament. I. Măcelariu preciza că stima pe care o datorează alegătorilor săi, ca și iubirea față de patria și națiunea sa nu-i permiteau să primească mandatul de deputat (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, Sibiu, 1910, p. 189–190).

[3] Însemnarea lui Bariț: „1873, Elie Măcelariu, 19 febr. venită 21. Răsp. 21“

XXXVI

Sib[iu], 4/4 [18]74

Domnule și stimate frate!

Nu ți-am răspuns încă la prețuita-ți epistolă din 10/3 a.c., și și acuma, avînd 100 și 1000 necazuri cu cîte și mai cîte oficii de onoare, cari nu aduc nimica la gură, îți scriu numai atîta *că-ți voi scrie.* După sinodul eparhial proxim mă voi ocupa de culegerea datelor ce mi-ai cerut. Dacă-mi va succede, voi lua și o copie din diploma răposatului mitr[opolit] [1], în care știu *pozitiv* că se amintește arestarea lui Cath[arina] V[arga] [2] ca un merit eminent. Însuși cu răposatul Ș[aguna] vorbisem odată că [ar] fi bine să-și publice diploma, la care însă mi s-a reflectat: „Ei, dacă nu s-ar aminti spurcăciunea de V[arga] Cath[arina]“.

Despre *Orientul Latin,* [3] nu pot zice alta decît că e o întreprindere — cel puțin după modesta mea părere — foarte cutezată, dară așa cred

că asta vor fi ştiind şi întreprinzătorii, şi se vor fi mîngăind cu zisa bătrînului Thiers: [4] „Nimic mare nu se face în lume fără pasiune şi
92 cutezare!“/

Nu ştiu dacă cetești *T[elegraful] r[omân]*. Te fac atent la nr. 23 din 21/3 (2/4) a.c.,[5] în care neghioaba redacţiune înşiră meritele locot[enentului] marşal R. *Raichetzer*, şi adecă că a fost amic intim al răposatului Ş[aguna] şi că în timpul cel scurt a ştiut să cîştige şi pe Precup.[6] *O tempora, o mores!!* Da, R., acel Raichetzer care din fondul de provent al foştilor grăniţeri a tras în decurs mai bine de 6 ani 10 f. diurne la zi acel R. care a spoliat pe foştii grăniţeri de proprietatea cea mai legale în extensiune de 86.000 jugăre în preţ de peste 9 milioane f., pe acel R., zic — durere, de trei ori durere — îl arată fo[a]ia archidiecezei de cel mai intim amic a 2 arch[ierei] et mitr[opoliţi] gr[eco]or[ientali] ortodocşi români. Oare laudă, sau mai curînd ruşine poate fi aceasta pentru ss. părinţi? Răspundă acei grăniţeri, cari în decurs de 100 ani şi-au vărsat sîngele lor întru apărarea Tronului, şi cari acuma din intimitatea şi afabilitatea d-lui de R. au perdut o avere atît de colosală şi au devenit aproape proletari. Răspundă, în fine, ambii căpitani St[ezariu][6] şi N[aşcu][7]. / Ruşine îi fie *T[elegrafului] r[omân]*!

Fii bun, dacă te iartă timpul, scarmănă pe neghiobul de Cristea [8] în *Gazetă*.

Pe bătrînul taica Marcu l-am petrecut în 13/25 martie a.c. la vecinicul mormînt, în etate de 92 ani minus 1 lună; născut la 25/4 [1]782, a bolit numai 3 zile. D-zeu să-l ierte. Să trăim şi noi batăr numai atîta.

Apropo, *quo ad* hoţul de R., nu ar strica să se facă o notă. Se aude că păr[intele] a[r]ch[ie]p[isco]p şi m[itropolit] Pr[ocopie][9] a dat un prînz dipl[omatic] în onoarea lui R.[10] în duminica din 14/29 mart[ie] şi că la masă nu s-au adus alte bucate, decît de post (?) Oare dd. generali cu[m] li va [fi] plăcut păsula călugărească?

Te salut din inimă şi am rămas al d-tale sincer amic,

E. Măcelariu.

N.B. Amicul nostru dr. Vasici [11] era pe aci să-şi piardă toată averea, prin ticăloşia ginere-său Fri[c]ke [12]. Norocul lui că cu vro cîteva zile s-a întabulat soţia sa atît pe casă cît şi pe pensiune. Acuma e periculu delăturat.

93

Idem. [13] /

---

[1] Andrei Şaguna.

[2] Ecaterina Varga, conducătoare a luptei moţilor pentru păduri.

[3] *Orientul latin*, ziar politic, literar, social şi economic, care apare la Braşov între 23 februarie 1874 şi 30 septembrie 1875, avînd pe Aron Densuşianu proprietar şi editor, Teofil Frîncu, redactor responsabil, I. A. Lapedatu colaborator primar (în Nerva Hodoş, Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiile periodice româneşti*, I, Bucureşti, 1913, p. 475).

[4] Louis Adolphe Thiers, om politic şi istoric francez.

[5] În *Telegraful român*, XXII, 1874, nr. 23 se află inserată la rubrica *Varietăţi* ştirea despre plecarea din Sibiu şi din Transilvania a vicemareşalului pensionar Rudolf Reichetzer, care, cu scurte pauze, a staţionat în Ardeal din 1845. În acest anunţ se specifica faptul că Reichetzer a fost „unul din amicii intimi ai întru fericire repausatului arhiepiscop şi mitropolit baron de Şaguna şi în scurtul timp de la reîntregirea vacantului scaun mitropolitan încoace a arătat aceeaşi afabilitate şi arhiepiscopului şi mitropolitului de acum, Ex. Sale Procopiu Ivacicovici“.

[6] Precup Stezariu, ofiţer de graniţă, luptător pentru drepturile foştilor grăniceri.

[7] Vasile Naşcu, alt ofiţer român din regimentul II năsăudean, al drepturilor foştilor grăniceri (alături de George Lica, Ioan Purceilă, Ioachim Mureşan).

[8] Nicolae Cristea, fruntaş activist, redactor al *Telegrafului român*. În procesul *Memorandului* a fost condamnat la 8 luni închisoare pe care le va executa la Vaţ. Date despre viaţa şi activitatea lui în Keith Hitchins, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei. Nicolae Cristea şi mişcarea naţională românească din Transilvania*, p. 117—166.

[9] Procopie Ivacicovici.

[10] Rudolf Reichetzer.

[11] Pavel Vasici.

[12] H. Fricke, ginerele lui Pavel Vasici, soţul Aureliei Vasici. Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, II, p. 173, nota 11.

[13] Însemnarea lui Bariţ: „1874. Elias Măcelariu. Sibii. 4. april. V. 7. R. 11.“

XXXVIII

Sib[iu], 15/1 [18]75

Preastimate domnule şi frate!

Că evenimentele ce ne aşteaptă reclamă în mod imperativ conchemarea unei conferinţe naţionale, cred, e afară de toată dubietatea. Probele cele mai elocvinte despre aceasta ne-au dat fraţii cluşeni, mai întîi prin apelul lor[1], care, după mai multe manifestaţiuni de pînă acuma, sunt convins că consună cu dorinţa tuturor românilor bine simţitori, pentru cari, în împrejurările cele grave ale prezentului, nu există o necesitate mai imperioasă decît o conferinţă naţională, spre a-şi statori o ţinută solidară, corectă şi corespunzătoare nu numai intereselor sale legale, ci şi ale patriei peste tot.

94 Tot ce s-ar mai putea discuta în / direcţiunea aceasta se poate reduce, după modesta mea părere, numai şi singur la dezlegarea următoarelor cvestiuni:

1. Cine?;

2. Unde şi pe ce zi? şi

3. După ce modalitate să se concheme o atare conferinţă, despre care să se poată afirma cu toată îndreptăţirea că *ea* şi *prin ea* se manifestă dorinţa cea mai generală a românilor? Deci, spre a ne înţelege despre o mai bună şi mai corespunzătoare rezolvire a cvestiunilor de mai sus, îndemnat şi provocat de amicii de principiu de aicea, m-am decis a convoca o conferinţă prealabilă pe ziua de 6/18 februariu a. c. la Alba Iulia[2], constătoare din următorii bărbaţi meritaţi pentru patrie şi naţiune: 1. G. Bariţ; 2. dr. Raţiu; 3. Axente Sever; 4. G. Man;
94v 5. dr. Tincu; / 6. M. Nicola; 7. Aron Densuşianu; 8. I[oan] M[icu] Moldovan; 9. Găitan şi în fine din cîte 2 reprezentanţi ai cluburilor din Cluş şi Braşov.

În caz de apreciere a acestei idei, provenită din cea mai curată intențiune, vă rog cu toată amiciția să binevoiți a participa la prementionata conferință, precum și a-mi face cunoscut dacă, și prin ce, credeți că ar fi consult a se mai completa lista celor conchemați? În fine vă rog a păstra despre tot lucrul cea mai strictă discrețiune.

Recomandat nobililor simțăminte, am onoare a mă subsemna al d-voastră sincer stimătoriu,

95 *E. Măcelariu.* /

---

[1] La 21 decembrie 1874 clubul mebrilor români ai congregației comitatului Cojocna, format din Alexandru Lazăr, președinte, Gregoriu Silași, vicepreședinte, Gregoriu Chiffa, casier, Victor Rusu, notar, Ladislau Pop, Gabriel Pop, Vasiliu Roșescu, Lazăr Baldi, Ioan Petran, membri, a lansat un *Apel către cluburile membrilor români ai comitetelor municipale și către întreaga inteligență română din Transilvania.* Pentru a evita orice confuzie în fixarea atitudinii și conduitei politice a românilor față de alegerile dietale care se apropiau (ciclul parlamentar 1875—1878), conducătorii clujeni propun ca în 15 februarie 1875 să se țină la Alba Iulia conferință națională. Din fiecare comitat, scaun, district, urma să fie trimis cîte un reprezentant la 30.000 locuitori români, iar deputații trebuiau aleși din toate „părțile patriei" prin cluburile române din congregațiile comitatelor, respectiv prin membrii români ai comitetelor municipale. Erau liberi să-și trimită reprezentanți și românii din părțile „ungurene" care-și puteau prezenta votul lor consultativ asupra problemelor și hotărîrilor discutate și adoptate în proiectata conferință. Conducătorii politici recunoscuți ai românilor erau rugați și îndemnați să lanseze ei înșiși convocarea conferinței proiectate, pînă la 20 ianuarie 1875. Comitetul clujan cerea tuturor intelectualilor români din comitatul Cojocnei (preoți, notari cercuali etc.) să vegheze pentru ca toți românii care aveau drept de vot să fie înscriși ca alegători conform paragrafelor legii XXXIII din 1874. Acest lucru se anunța cu atît mai imperios cu cît alegătorii dietali erau singurii îndreptățiți să aleagă sau să fie aleși deputați în comitetele municipale sau în congregațiile comitatense, scăunale și districtuale, în care se discutau probleme ce stăteau în strînsă legătură cu interesele cotidiene ale românilor. Activitatea românilor în adunările administrative locale, utilitatea ei era foarte importantă așa cum s-a recunoscut și în conferințele politice anterioare. Problema cea mai „delicată" rămînea aceea a atitudinii românilor din Transilvania istorică față de alegerile parlamentare, problemă care trebuia tranșată în mod hotărîtor pentru a evita confuziile din 1872 întrucît „în politică devine fatal a comite a doua oară aceeași greșeală". Unul din meritele deosebite ale apelului clujean l-a constituit grija manifestată pentru asigurarea legăturii dintre conducători și mase: „Să ne punem de cu bun timp — scria *Apelul* — în fruntea bunului nostru popor și să nu-l lăsăm rătăcind ca oile fără păstor. Soarta și interesele lui sunt și ale noastre." (*Federațiunea*, VII, 1874, nr. 89—892).

[2] O asemenea conferință prealabilă la care să ia parte liderii designați de I. Măcelariu în această scrisoare nu s-a întrunit în februarie 1875. La Alba Iulia s-au întrunit doar două consultări politice restrînse (confindențiale) în ianuarie și aprilie 1875 care au recunoscut și ele necesitatea convocării unei conferințe na ionale mai largi și mai reprezentative; la prima din ele procesul verbal este semnat de Axente Sever, Rubin Patiția, Alexandru Tordășianu, Gregoriu Elecheșiu, Mihail Cîrlea (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, Sibiu, p. 507—508). De asemenea s-a mai întrunit la Alba Iulia și a doua conferință în 11 aprilie 1875; ea trimite o adresă clubului din Cluj, pentru ca acesta să convoace o conferință mare la Sibiu.

XXXVIII

Sib[iu], 8/2 [18]75

Prea stimate domnule și amice!

Foarte mult mă căiesc că mi-am făcut de lucru cu conferința din 6/18. Eram pe aci să revoc tot ce am făcut și să las pe toate în mîna

Domnului. Cîte răspunsuri mi-au venit pînă acuma, mai tot atîtea păreri. Unii se miră că cum de în listă nu am indus și pe ungurenii. [1] Alții că am lăsat afară pe pițigoii de la *Tel[egraful] r[omân]*. [2] Apoi iarăși, că pentru ce am invitat numai cluburile din Cluș și Brașov ca pe atarii și nu și alte cluburi? Unii (sau *unul*, Onu [3] din Turda) că, numai așa e învoit, dacă voi publica pe la toate jurnalele. Sintea [4] și Gaitanu, [5] cari ambii au primit invitarea cînd se aflau la conferința din Bălgrad [6] sunt de opinii contrarie, unul e învoit, celălalt nu; și ce e mai de însemnat, că și unul și altul zice că s-a înțeles cu inteligența 96 locală. / Unii, iarăși mai întreabă că de ce nu în Sibiu și în Bălgrad etc., etc.

Despre toate am conferit cu amicii de principiu de aicea, și cu fratele Densușianu [7], care a fost în săptămîna trecută aicea, și așa am mai invitat pe Balint [8], Rațiu de la Hațeg [9], dr. Petcu [10], dr. Silași [11], Moisil de la Năsăud [12], Munteanu de la Gherla, Mureșan Iacob redactor și 3 inși din Ungaria: dr. Mocioni Ales[andru] [13], Babeș [14] și Desanu [15]. Știu că ai fost de la început în contra ungurenilor, asemenea și Densușianu, eu însă mărturisesc că de la început am fost de părere ca să participe și ei la conferința *prealabilă*, însă primind togma atuncea N. 3 din *Albina* [16] și după aceea răspunsul d-tale și al lui Densușianu, m-am abătut de la părerea mea, și eram otărît a mă restrînge pe lîngă 96v ai noștri. Însă nu mult după aceea mi-au sosit răspunsu/ri din mai multe părți, prin cari — și mai cu samă clușenii — pretind categorice să invit și din Ungaria. Și după ce și Densușianu încă s-a dechiarat că în contra aceea ca la conferința din 6/18 [17] să participe și ungurenii nu are nimica în contră, am invitat pe cei 3 inși de mai sus, și-ți fac aceasta cunoscut și te rog să nu mi-o iei în nume de rău. Cum va fi cu conferința națională, e altă vorbă; despre aceasta ne vom înțelege în Bălgrad.

De la Babeș am primit togma acum răspuns; va veni. Ei, dară, și cu el am dat de altă belea. El, adecă, zice ca să mai invit *in omise* pe gen[eralul] Doda [18] și br. Ursu [19]. Togma vreau să expedez invitările. Dacă vor veni toți cei invitați pînă acum, am fi 25 inși.

97 Joi sau vineri ce vine voi călători la Arad, ca să fiu acolo la aleg/ere de episcop [20].

Încă ceva. Eu mă tem că vom avea neplăceri cu chinezii din Bălgrad, [21] și așa, învoindu-se ungurenii, am de gînd să schimb locul convenirei, să fie în Sibii. Te rog să-mi scrii că ești și d-ta învoit?

Recomandat amicabilelor simțăminte am onoare a mă subșterne al d-tale sincer amic,

97v *E. Măcelariu.* [22]/

---

[1] Deputații români din vestul Transilvaniei (Banat, Crișana, Maramureș, părți care și înainte de dualism au fost încorporate administrativ în provincia Ungaria). Românii de aici n-au fost niciodată înzestrați în mod legal cu autonomie sau drepturi politice, așa cum au fost pentru scurt timp, în vremea lui Schmerling, frații lor

din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) deşi, au susţinut o luptă meritucasă în
acest sens în dietele Ungariei. Atît în 1848, cît şi în 1861, 1865—1868 sau în ciclu-
rile parlamentare următoare (1869—1872; 1872—1875), românii din Transilvania
de vest au adoptat tactica activistă. Cei mai mulţi dintre şefii activişti din Ungaria
au susţinut, însă, tactica pasivistă a conducătorilor români ardeleni ca mijloc de
luptă pentru menţinerea autonomiei Transilvaniei şi a legislaţiei sibiene în primii ani
ai regimului dualist. Dar începînd cu 1872 unii conducători activişti din parlamentul
maghiar nu mai sînt de acord cu pasivismul transilvănean şi formulează critici destul
de severe împotriva lui (Vincenţiu Babeş). Întrucît situaţia specială a românilor
ardeleni dispăruse odată cu definitivarea legislaţiei dualiste şi întreaga naţiune
română din statul ungar se afla apăsată de aceleaşi condiţii şi legi vitrege, eforturile
tuturor liderilor şi conducătorilor români trebuiau să se unească în fluxul solidarităţii
naţionale depline. Printre deputaţii „ungureni“, cum îi numeşte I. Măcelariu în
limbajul epocii, se aflau: Alexandru Mocioni, George Pop de Băseşti, Alexandru
Roman, I. Popovici-Deseanu, Vincenţiu Babeş etc.

[2] Reprezentanţii activismului din Ardeal.

[3] Ioan Raţiu.

[4] Axente Sever.

[5] Nicolae Gaetan.

[6] Adică la conferinţa confidenţială din Alba Iulia, ţinută la 24 ianuarie 1875.

[7] Aron Densuşianu.

[6] Simion Balint.

[9] Raţiu, protopop de Haţeg.

[10] Lazăr Petcu.

[11] Grigore Silaşi.

[12] Grigore Moisil, vicar în Rodna.

[13] Alexandru Mocioni, om politic de mare prestigiu, conducătorul bănăţenilor.

[14] Vincenţiu Babeş, om politic de mare prestigiu.

[15] Ioan Popovici Deseanu.

[16] În acest număr *Albina* (X, 1875, nr. 3) publică o severă critică la adresa
pasiviştilor ardeleni. În articol se afirmă că după datele din ziare chestiunea electo-
rală din Transilvania (istorică) are să se încurce din nou „ca vai de ea“ şi că „iar
încep a-şi ridica capul imbecilităţile de la 1869 şi de la 1872“, deci părerile care sus-
ţineau boicotul parlamentar total. Activiştii atacă prin urmare hotărîrile de la
Mercurea (1869) şi Alba Iulia (1872). Activiştii se apără împotriva acuzaţiilor pasi-
viste care pretindeau că toţi aceia care solicitau noi consfătuiri şi conferinţe naţio-
nale ar urmări să tragă la îndoială şi să facă „obiect de discuţiune şi decidere“ hotă-
rîrile şi deciziile Marii Adunări Naţionale din mai 1848 de la Blaj. Dimpotrivă,
activiştii afirmau că prin asemenea consfătuiri şi conferinţe se urmărea stabilirea
modului „cum să ne punem toţi cu toţii în poziţiunea cea mai bună pentru a apăra
şi afirma programul din Cîmpul Libertăţii“ în noile condiţii şi realităţi politice;
în continuare se afirmă că nu cei ce pretindeau „consultaţiuni publice“ puneau
la îndoială programul naţional, ci cei ce făceau şi alcătuiau „în mod clandestin“
(deci nu într-o conferinţă naţională) memorande către „domnii de la putere“ (referire
la acţiunile întreprinse de Bariţ, Măcelariu şi Raţiu în 1872 şi a memoriului alcă-
tuit de aceştia la Blaj). *Albina* îi acuza pe conducătorii pasivişti că, prin memoriul
din 1872, s-ar fi angajat „a primi pasul dualistic din 1867“. „Noi — spuneau acti-
viştii de la *Albina* — nu considerăm diferenţa de provincie, decît numai precît una
sau alta contribuie mai mult la eluptarea libertăţii naţionale. Nimica, în fine, mai
prost decît susţinerea morţiş că cauza română din Ardeal numai ardeleanu o pricepe“
(aluzie directă la Bariţ). Criticînd şi atacînd provincialismul liderilor pasivişti arde-
leni, *Albina* insinua că românii bănăţeni, crişeni, maramureşeni şi ardeleni trebuie să
lupte împreună pentru autonomie şi drepturi politice.

Întrucît constituirea unui partid naţional unic şi consfătuirile comune între
liderii ardeleni şi ungureni erau cerute în mod imperios de însăşi dezvoltarea şi
amplificarea mişcării naţionale generale a românilor din statul ungar, considerăm
că atît Bariţ, cît şi alţi lideri ardeleni, care s-au împotrivit consultărilor liderilor
activişti din Ungaria în cadrul unei conferinţe prealabile, au adoptat o atitudine
greşită, de întîrziere a scopului politic cerut de situaţie (atins însă la 1881 la Sibiu).

Totodată ţinem să subliniem că V. Babeş şi cei de la *Albina* îşi aveau şi ei partea lor de vină. Într-un moment istoric care cerea unirea forţelor şi a eforturilor, aceştia trebuiau să se abţină de la asemenea atacuri dure împotriva pasiviştilor, deoarece ele creau un climat nefavorabil scopului major impus de necesităţi.

[17] Conferinţă nerealizată din cauza reizbucnirii polemicii dintre activişti şi pasivişti.

[18] *Traian Doda*. Despre personalitatea lui vezi C. Corneanu, *Generalul Traian Doda*, în *Revista Banatul*, 10—12, 1943; Al. Magda, *Traian Doda*, în *Orizont*, nr. 33/251 din 14 decembrie 1972; Mihail Dan — Ilie Uzun, *Din corespondenţa generalului Traian Doda cu Vincenţiu Babeş*, în *Banatica*, II, 1973, p. 219—233.

[19] *David Ursu de Margina*, baron şi colonel imperial pensionar, fruntaş politic român. Date despre viaţa şi activitatea lui: Fr. Rieger, *Obers David Baron v. de Margina bei Solferino und Lissa*, Hermannstadt, 1898; Augustin Bunea, *Discursuri*, Blaj, 1903; *Transilvania*, XXVIII, 1897, p. 148—150.

[20] Ca episcop va fi ales I. Meţianu.

[21] Autorităţile maghiare de stat.

[22] Însemnarea lui Bariţ: „V. 11 febr. Răsp. 11 febr. şi decopiat în copieriul red. T[ransilva]niei“.

XXXIX

În urma epistolei din 11 am amînat conferinţa.[2] Altcum sunt de aceleaşi păreri, diferim numai în executare. Ne vom înţelege oralmente. Alegerea lui M[eţianu][3] sigură.

98 *Elia.* /

---

[1] Telegramă trimisă de I. Măcelariu lui G. Bariţ, din Arad la 14 februarie 1975.

[2] Încă o dovadă că G. Bariţ s-a opus şi a tărăgănat intenţionat invitarea liderilor români activişti din Ungaria la preconizata conferinţă prealabilă de la Alba Iulia.

[3] Despre alegerea lui I. Meţianu ca „episcop al Aradului, Hălmagiului, Ienopolei, Oradiei Mari şi al părţilor banatice anexate“ vezi *Albina*, X, 1875, nr. 8.

XL

Sib[iu], 16/3 [18]75

Stimate domnule şi amice!

Faţă de acelea obstaculi nedelăturaveri, ce mi s-au ivit în privinţa conchemărei unei conferinţe prealabile, m-am otărît a mă abate nestrămutaver de la o atare idea. Am crezut a face aceasta togma în interesul bunei cauze şi în deplină convicţiune că Clubul naţ[ional] rom[ân] din Cluş, precum sunt pozitivminte informat, va relua iniţiativa şi va conchema însuşi cît mai curînd o atare conferinţă.[1]

Aducîndu-vă aceasta la cunoştinţă am onoare a mă subşterne,
al d-voastră sincer stimătoriu,

91 *E. Măcelariu.* /

---

[1] Observînd că fruntaşii politici mai importanţi nu au răspuns primului lor apel de a convoca conferinţa, clujenii întreprind ei înşişi această acţiune în cel de al

doilea apel al lor din 27 aprilie 1875. Ei au fost invitați și încurajați printr-o adresă trimisă din Alba Iulia la 11 aprilie 1875. Apelul clujenilor era semnat de Alexandru Lazăr, Grigore Silași, Grigore Chiffa, Victor Rusu, Gavril Pop, Vasile Roșescu, Lazăr Baldi, Ioan Petran. Semnatarii formau comitetul membrilor români din congregația comitatensă a Clujului. Apelul convoca conferința națională la Sibiu pe data de 23 mai 1875 cu scopul de a se pronunța asupra conduitei politice a românilor față de alegerile parlamentare din 1—15 iulie (*Albina*, X, 1875, nr. 26). În acest apel, adresat membrilor „partidelor române din Transilvania“ se recomandă cu căldură unitatea în mișcarea politică, armonie și înțelegere în cauza națională, factori necesari ce ar fi adus un „remediu“ și un „balsam“ în relațiile dintre pasiviști și activiști.

XLI

Sib[iu], 31/5 [18] 77

Mult stimate domnule și frate !

Deși-mi vine a crede că aceea ce vreau să-ți comunic nu va mai fi nice o noutate înaintea d-tale, totuși îmi iau voie a-ți face cunoscut că dl. Tisza [1] s-a aflat grațios (?) îndemnat a dizolva Comitetul femeilor române de aicea, comunicîndu-ți totodată și o copie a respectivului ucaz. [2] Cred că tot așa o va fi pățit și comitetul bărbaților de la d-voastră[3]; cel puțin ordinul d-lui Tisza, pe care eu însumi l-am cetit (din bunăvoința d-lui prefect Wächter [4]) sună despre orice comitet pentru ajutorarea celor răniți, țină-se de una sau cealaltă parte beligerantă.

Una nu mi-o pot explica în ce privește provocarea d-lui Wächter
și adecă: că cum de nu face dînsul nice o provocare la ord[inul] ministrului,
de nu cumva a vrut să-l crute pe acesta, și ia tot odiu asupra sa,
101 precum fac slugile / credincioase? Aceea că Wächter nu [a] lucrat de
capul lui, știu, precum am zis și mai sus. Pozitiv el însuși îmi arătă 2
hîrtii ale lui Tisza, una carea sună generalmente despre astfeli de comitete,
și alta prin carea i se demîndă să dizolve comitetul de aicea. Una
poartă datul din 24, și cealaltă din 26/5.

Dealtmintrea, togma împrejurarea că W[ächter] nu se provoacă
la nice o ordo[nanță] ministerială, le-a venit damelor noastre foarte
bine, căci au luat din acest motiv a recurge în contra ordinului l[ui]
W[ächter] [5] la dl. ministru Tisza și desigur vom lovi fără cruțare în
W[ächter] și prin acesta în însuși dl. Tisza, și dacă și nu va avea recursul
alt rezultat, cel puțin i se va da lucrului un eclat și mai mare,
spre rușinea turcilor noștri. Pentru cazul prim, cînd adecă recursul nu
va avea nice un rezultat, ce e de prevăzut, vor proceda damele noastre
101v așa, că vor designa pe una, carea / va continua opera începută, apoi ca
de ajutoriu i se vor da tot damele din comitet, și așa comitetul tot va
exista, deși în altă formă, cu singura deosebire că publicările nu se vor
face în numele comitetului. Și așa, scopul nu numai se va ajunge totuși,
ci va fi și cu o blamare mai mult pentru regim. Cu un cuvînt, dizolvarea
comitetului nu numai că nu a descuragiat pe femeile noastre, ci
le-a aprins și mai mult, producînd întră ele o emulațiune și entuziasm
nespus.

Revenind acuma iarăși la comitetul de bărbați din Brașov, să-mi
fie permis în confidență a-ți spune cu toată sinceritatea, că, pe lîngă

toate aplauzele cu cari văd și aud că s-a primit în public înființarea și
rezultatul colectei lui, eu din parte-mi nu l-am privit și nu-l privesc
de altceva, decît de o demonstrațiune în contra d-tale și, indirect, și
în contra Comitetului de dame de aicea, dacă nu cumva în contra ambilor.
102 Nu-mi pot expli/ca că ce a îndemnat pe fratele M[anole] [6] et cons[ortes]
ca să formeze un comitet separat pentru o operă de umanitate,
carea după natura ei aparține mai mult de sexul femeiesc decît la al
mustăților, și încă după ce d-ta ai provocat pe damele române [7], după
ce comitetul de dame de aicea s-a instituit și provocat deja pe toate
damele române din întreaga Trans[ilvanie] și Ungarie a lua lucrul în
mînă? Da, repet încă o dată, că nu mi-am putut și nu-mi pot explica
tot lucru. După mica mea pricepere, cînd e vorba de orice pas umanitariu
dau totdeauna preferință femeii, iară cînd se cere forța bărbaților,
voi da-o totdeauna bărbaților. Au, doară, cred frații din Brașov că
cu 7 sau fie și 7 sute de mii de franci, noi ca bărbați am fi satisfăcut
datorințele noastre față de frații noștri din R[omânia]? Niceodată!!!
Da pentru ideea ca și noi bărbații să conferim după putință pentru ajutorarea
102v fraților noștri / sau, așa zicînd, ca și noi bărbații să facem oarecare
demonstrațiune (eu numai de aceasta privesc tot lucrul), pentru
ideea aceasta am fost totdeauna, nu însă și pentru înființarea de comitete
separate de bărbați. S-au aflat și aicea — durere! — mai mulți
inși cari au vrut să imiteze pe brașoveni, și era pe aci să și reușeze
cu planul dacă nu avea femeile noastre curagiul a li dechiara franc
că vor privi faptul de demonstrațiune în contra lor, și pentru cazul
acesta, ele se vor retrage și ne vor lăsa pe noi bărbații să facem scame,
chemeși și izmene. Ansa pentru înființarea de comitet bărbătesc s-a
dat luni 28/5 la masa mitropolitului[8], cu care ocaziune togma prea
sînția sa a propus ca să nu lăsăm toată greutatea pe umerii femeilor
ci să facem și noi, bărbații. Propunerea fu primită cu aplaus și în cîteva
minute s-au subscris 2568 franci. Între subscribenți figurează mitr[opolitul],
103 cu 18 lire turcești. / După ce s-a finit subscrierea, s-a sulevat
cvestiunea că cum să se trimită banii la locul destinațiunii? Să se facă
un comitet separat de bărbați, sau să se transpună comitetului de femei?
Decisul a fost (după o dispută de preste trei ore) ca să se amîne lucrul
pînă la altă convenire, la care să se invite întreaga inteligință din Sibiu.
Această conferință s-a ținut ieri la grădina mitropolitului, și mulțămită
cerului că s-a respins ideea de înființare a unui comitet separat.
Banii colectați se vor transpune comitetului de femei, resp[ectiv] soției
mele.

Despre cele ce vor mai urma te voi înștiința la timpul său, însă și pînă atuncea te rog să primești frățeasca salutare de la al d-tale sincer amic și frate,

104 *E. Măcelariu.* /

---

[1] Tisza Koloman, om politic maghiar, prim-ministru.

[2] Dizolvarea Comitetului „damelor române“ din Sibiu a fost adusă la cunoștința Iuditei Măcelariu, președinta comitetului, prin actul oficial cu nr. 396 din 30 mai 1877, semnat de comitele suprem al Sibiului, Friederich Wächter.

În ordinul de dizolvare se afirma că „din punct de vedere al statului“ ajutorarea răniților români care luptau împotriva armatei otomane, nu putea fi făcută de comitete publice, ci doar de către persoane particulare, întrucît modalitatea ajutorării prin comitete instituite special pentru acest scop ar leza „principiul de neutralitate“ adoptat de Imperiul austro-ungar în conflictul ruso-româno-turc; persoanele particulare ce ar fi adunat asemenea ajutoare erau obligate să prezinte autorităților listele cu ajutoarele adunate și abia după aceea aceste ajutoare puteau fi expediate destinatarilor (Vezi *Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 40).

[3] La Brașov se formase în 10/22 mai 1877, un alt comitet pentru ajutorarea soldaților răniți din România care lansase la 14/26 mai un *Apel filantropic*, prin care românii Transilvaniei erau invitați să aducă „ajotor și alinare“ fraților lor răniți pe cîmpul de onoare al întregii națiuni. Comitetul era format din: Manole Diamandi președinte, N. T. Ciurcu casier, dr. Ioan Lapedatu secretar, D. Fociovici, A. Densușianu, I. Petric, C. Sterie, I. Stinghe, I. Lengher, G. Perșienariu, I. Man, B. Baiulescu și alții — membri. Comitetul era însărcinat să primească ofrandele, să le trimită la Societatea română de Cruce Roșie din București, și să le popularizeze pentru a fi cunoscute de întreaga opinie publică românească *(Telegraful român*, XXV, 1877, p. 39). Dar la 29 mai 1877 I. Gött, primarul Brașovului, I. Litsken căpitanul orașului și notarul A. Szabò îi citează la sediul primăriei pe Manole Diamandi și N. T. Ciurcu pentru a-i ancheta asupra acțiunilor întreprinse pînă atunci și a le aduce la cunoștință că din „însărcinare mai înaltă comitetul este dizolvat și acțiunea acestuia ca atare, în această cauză oprită“. În protocolul încheiat la primărie se înregistrează faptul că în data de 25 mai, din sumele adunate, fuseseră deja trimiși 3700 florini v.a. pe adresa prințului Dimitrie Grigore Ghica, președintele Crucii Roșii din București. Comitetul fiind dizolvat, Manole Diamandi se angajează ca persoană particulară să respecte „sfînta datorie și românească și creștinească de a primi și de aici înainte ofrande mărinimoase pentru scopul numit“ (vezi *Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 39, nr. 41).

[4] Friederich Wachter, comitele suprem al Sibiului.

[6] Manole Diamandi.

[7] G. Bariț lansase o *Epistolă respectuoasă către femeile noastre*. Subliniind faptul că femeile maghiare ajutau cu mult zel pe soldații turci răniți în bătălii, Bariț îndemna femeile române. din Ungaria, Transilvania și Bucovina să ajute ostașii români. Bariț menționa activitatea prodigioasă începută de Crucea Roșie din București și de Societatea doamnelor din Iași; de asemenea accentua că onoarea inițiativei ajutorării răniților români de către frații și surorile lor din Transilvania revenea comitelui de doamne din Sibiu. El nu se îndoia însă că asemenea comitete vor apărea în toate orașele și chiar în unele comune mai importante *(Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 40). Asemenea comitete și acțiuni de ajutor s-au inițiat într-adevăr la Cluj (Maria Ilieșu), Alba Iulia (Eufrosina Cîrlea, Eufemia Pipoș), Făgăraș (Zinca Roman), Abrud (Ana Filip și Ana Gal), Orăștie (Ana Tincu), Arad (Ida Mladin), Năsăud (Elisabeta Pop Păcurariu), Oravița (Eugenia Munteanu Alduleanu), Hațeg (Suzana B. Popovici), Comloș (Elena Popovici), Lugoj (Constantin Rădulescu), Budapesta (tinerimea studioasă în frunte cu I. Dragoș), Viena (studenții în frunte cu Octaviu Blasianu).

[8] Miron Romanul, mitropolitul ortodox al Sibiului.

XLII

Sibii, 9/11 [18]77

Mult stimate d-le și amice!

Am o rugare mare, carea e următoarea: precum știi, nevastă-mea, după dizolvarea Comitetului al femeilor române de aicea, instituit pentru adunarea de ofrande pe seama ostașilor români răniți, a luat asupră-și această sarcină, și fiindcă îi venea orișicum cam greu a trimite la toate redacțiunile jurnalelor române listele de contribuiri spre publicare, a crezut că va fi suficient dacă acestea se vor transpune

redacțiunii *T*[*elegrafului*] *r*[*omân*][1] de aicea, iară celelalte redacțiuni se vor recerea prin o notă ca și ele să publice cvestionatele liste.

La început, atît *Familia*[2] cît [și] *Gaz*[*eta*] *Tr*[*ansilvaniei*][3] au publicat pare-mi-se pînă la lista a 5^a. De atuncea însă a curmat publicarea și una și alta, desigur din lipsa spațiului și nu din alt motiv. Ei, dară ce să vezi? O parte mare a contribuitorilor din afară, și mai cu samă cei din Ungaria, sau cum s-ar zice de preste *Király hágó*[4], văzînd că în *Gazetă* nu mai apar publicări de liste, a început a reclama cu dicima, și după ce li s-a răspuns că publicările s-au făcut în cutare și cutare nr. al *T*[*elegrafului*] *r*[*omân*] (la mulți li s-au trimis însuși respectivii numeri) a rescris și provocat pe cocoana fosta președintă că, deoarece în părțile acelea nu cunoaște lumea nice după nume *T*[*elegraful*] *r*[*omân*], 105 să mijlocească publicarea listelor, dacă nu / în ambele jurnalele de mai sus *(Familia* și *Gazeta)*, cel puțin în cea din urmă. Acuma a pretinde ca *Gazeta* sau orice jurnal să aducă deodată toate listele nepublicate, fie și numai celea ce sună despre contribuirile în bani, ar fi o pretențiune cam nemodestă, iară a face aceasta prin un supliment la foaie, a îngreuna cu spese, cari iarăși nu știu de unde s-ar putea acoperi, deși mărturisesc că dacă spesele unui supliment nu s-ar urca peste suma de 10—20 f., le-aș lua eu asupră-mi, numai să scape nevasta mea din calabalîcul în care se află. Pentru cazul acesta, apoi aș fi de părere ca tipărirea suplimentului și toate publicările urmînde să se facă așa, ca la încheierea rezbelului, să se poată face vro 100—200 broșuri?[5] Vă rog frumos vorbiți despre aceasta cu fratele Mureșanu[6], și dacă se poate, puneți una sau alta modalitate în lucrare, cît mai curînd, iară și pînă atuncea-l rog pe fratele Iacob să publice în cel mai deaproape nr. lista aicea alăturată %

Dacă respectivii nr. din *T*[*elegraful*] *r*[*omân*] nu se vor fi aflînd la îndemînă, sunt gata a-i trimite eu. Vă rog numai a-mi face cunoscut.

Toate cele bune de la D-zeu, nouă și celor de la Plevna. Vă salut și sunt al d-voastră sincer stimătoriu,

105^v *E. Măcelariu.* /

---

[1] Listele ofrandelor adunate de Iudita Măcelariu au fost publicate în *Telegraful român*, XXV, 1877.

[2] Listele de ajutorare adunate de d-na Iudita Măcelariu din Sibiu sînt publicate în ***Familia***, XIII, 1877, nr. 27—28.

[3] *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 50 publicase ***Recapitularea sumelor de bani, colectate pentru ajutorarea soldaților români din România***, după listele publicate în *Telegraful român* (cei de la redacția *Gazetei* promit republicarea lor integrală îndată ce vor avea spațiu) și anume:

I Lista din nr. 40	1342 lei 50 bani	287 fl 50 cr.
II Lista din nr. 41	623 „ —	110 fl. —
III Lista din nr. 42	73 „ —	96 fl. —
IV Lista din nr. 43	— —	22 fl. —
V Lista din nr. 47	70 „ —	178 fl. —
Cele publicate în nr. 50	940 „ —	332 fl. —
Suma totală	3048 lei 50 bani	998 f. 50 cr.

Sibiu, 25 iuniu/7 iuliu 1877
Iudita Măcelariu,
colectantă.“

Gazeta Transilvaniei publică în nr. 54/1877 într-adevăr, integral (deci cu nume) listele 2, 3, 4 care conţin *Ofrandele în bani pentru ajutorarea soldaţilor români adunate prin doamna Iudita Măcelariu din Sibiu* (Lista nr. 1 fusese cuprinsă în nr. 42 al *Gazetei*). În *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 63 apar listele 5 şi 6 ale *Ofrandelor în bani pentru ajutorarea soldaţilor români răniţi, adunate de doamna Iudita Măcelariu.* Apoi *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 65 publică lista a 7-a a acestor ofrande care poartă data de iulie 1877 şi este semnată de Iudita Măcelariu, colectantă.

[4] Piatra Craiului.

[5] Proiectul lui Ilie Măcelariu a reuşit în sensul că în 1878 la Sibiu s-a publicat în mai multe exemplare broşura de 74 pagini, cu o introducere de Iudita Măcelariu, intitulată *Ratiociniu public despre colectele întreprinse pe seama ostaşilor români răniţi în rezbelul din anul 1877/8 de colectanta Iudita E. Măcelariu.* În broşură s-au publicat 28 de liste. Suma de bani expediată Societăţii Crucea Roşie Bucureşti a fost de 10.003,31 lei noi. Publicarea broşurii Iuditei Măcelariu a fost menţionată şi de revista *Familia*, XV, 1879, nr. 7.

[6] Iacob Mureşanu.

XLIII

Sibii, 21/11 [18]77

Mult stimate amice !

Mai întîi de toate-ţi mulţămesc, în numele-mi propriu şi al cocoanei colectante [1], pentru că ai fost aşa de bun şi ai exoperat publicarea listelor de contribuire în *G[azeta] Tr[ansilvaniei]*. [2] Dacă o[norata] direcţiune ar continua cu publicarea tuturor listelor publicate pînă acum în *Tel[egraful] r[omân]*, m-ar deobliga foarte mult, sau neputînd face aceasta, m-aş mulţămi şi cu atîta, ca să publice cele [ce] vor mai intra de aicea încolo, fără ca să aştepte ca acelea să i se trimită separat, ci să le ia simpleminte din *T[elegraful] r[omân]*. Altcum, nevasta mea s-a decis să publice la timpul său toate operatele în bani, pe lîngă un istoric scurt al fazelor prin care a trecut cvestiunea colectelor, în broşură separată [3], carea se va împărţi la toţi aceia cari au intervenit ca subcolectanţi sau subcolectante. Un aşa-numit raţiociniu public. Acest raţio-
107 ciniu / se va face — pentru cruţare de speze — numai despre ofertele
în bani, deşi preţul ofrandelor în diverse obiecte întrece cu mult suma banilor. Tipărirea se va face la Tipografia arc[idiecezană] de aicea. Aş vrea să ştiu dacă ideea aceasta a nevestei mele întîmpină consimţul d-tale sau nu, pe ce dînsa pune mare preţ. În cazul afirmativ, poate că nu ar strica a atinge ceva şi în *G[azeta] T[ransilvaniei]*, ca să se mai îndemne cei de afară, deşi, precum vei fi văzut din *T[elegraful] r[omân]* de vro 2—3 săptămâni încoace, iarăşi au început a incurge, şi încă sume frumoase. Act, se află adunaţi şi depuşi la „Albina“[4] aproape 500 f. în hîrtie şi aproape 500 franci în aur, apoi 2 lăzi mari cu diverse obiecte, cari toate se vor expeda la locul destinaţiunei dacă nu mîne, poimîne.

Trecînd acuma la cuprinsul preţuitei d-tale epistole din 12/11 a.c. viu a-ţi comunica următoarele: în cît pentru înfiinţarea sau fundarea
107v unui ziariu politic[5] de doamne ajută, stă aşa: / fratele Babeş [6], petre-
cînd mai dăunăzi mai multe zile aicea, ni-am înţeles ca să reînceapă el firul de unde l-a lăsat. Se fundează un jurnal nou politic pe acţii,

nr. de 100 a 100 fl., cu care sumă să se procure şi o tipografie. În 3 ani de zile acţionarii să nu pretindă nice un venit. Foaia să se dea în Pesta. Despre aceea că acţiile — după cum zice neamţul — *wer den an den Mann gebracht*[7] — mai că nu închepe nice o îndoială, deoarece generalul D[oda] [8] s-ar fi dechiarat — după cum zice B[abeş] — că ce nu se vor putea vinde din acţii, le va ţine dînsul. Acest înţeles l-am avut cu Babeş numai oralminte, şi a rămas ca el să-mi trimită cît mai curînd un plan mai detaiat, ce încă nu a făcut. Pentru orientarea d-tale mai observ că înţelegerea de mai sus a avut loc numai între mine şi B[abeş], şi a rămas ca pe ceilalţi amici de aicea să-i informez despre lucru numai după ce voi primi de la el programul şi proiectul detaiat, din care cauză te rog a nu
108 face uz din cauză. / Sper că ne vom vedea cît mai curînd — la întrunirea
secţiunilor [9] — şi atuncea vom vorbi mai pe larg despre această cvestiune destul de importantă. Secţiunile aşa cred că se vor conchema cît mai curînd şi tot pe atuncea sper că se va întruni şi consistoriul nostru mitropolitan.

La întrebarea dacă conferinţele literare publice sunt permise la noi, îţi răspund *da*, şi aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît — pînă mai deunăzi — am fost frate de cruce cu jupîn Wächter [10]. Togma deseară vom avea conferinţă naţională, pentru ţinerea de prelegeri pentru răniţii din România şi înfiinţarea unei casine române. Aseară încă am ţinut conferinţă, în carea am avut atacuri urîte cu spurcăciunea de *T[elegraful] r[omân]*, pentru insinuările ce ni s-au făcut în nr. din urmă [11].

Cu frăţească salutare al d-tale sincer amic.

E. Măcelariu.

P.S. Aşteptîndu-se aicea cît mai curînd ştirea despre căderea Plevnei, sunt mulţi de părere că să facem unele manifestaţiuni. Să felicităm pe Carol... Ce zici? Eu nu aflu de consult!![12]

108v *Idem.*[13]

---

[1] Iudita Măcelariu.

[2] Într-adevăr, la rugămintea lui I. Măcelariu şi prin intervenţia lui G. Bariţ, *Gazeta Transilvaniei* (XL, 1877, nr. 86, 88, 89, 91, 97, 102) a republicat listele ofrandelor adunate de Iudita Măcelariu.

[3] Vezi nota 5 a scrisorii XXXVII.

[4] Banca „Albina“ din Sibiu, fondată la 1871, servea în 1877 ca loc de depozitare a ofrandelor băneşti şi materiale româneşti din Austria-Ungaria pentru armata română; cum se aduna o sumă sau o cantitate de obiecte apreciabilă, aceasta era trimisă imediat destinatarilor.

[5] Vincenţiu Babeş, împreună cu alţi conducători politici români (George Pop de Băseşti, Anania Trombiţaş, Traian Doda), s-au gîndit să reediteze un nou ziar naţional militant care să înlocuiască golul rămas prin sistarea *Albinei* în 1876. Dar în anii 1877—78 planul eşuează întrucît, cu toate eforturile, nu s-au putut aduna destule acţiuni pentru editarea ziarului. Abia în 1880 iniţiativa din 1877—1878 se materializează în ziarul *Luminătorul* din Timişoara, a cărui apariţie nu s-a bazat pe adunarea de acţiuni, ci pe sprijinul financiar al protopopului Meletie Drăghici. Date complementare despre eforturile din 1877—1878 pentru întemeierea unui ziar prin intermediul unei societăţi pe acţiuni, în Arhiva Vincenţiu Babeş: scrisoarea lui George Pop de Băseşti către Babeş, din 19 decembrie 1877; scrisoarea lui Anania Trombiţaş către Babeş din 4 ianuarie 1878; scrisoarea aceluiaşi către Babeş din

9 ianuarie 1878, publicate în Mihail Dan şi George Cipăianu, *Corespondenţa lui*
Vincenţiu Babeş, Cluj-Napoca, 1976, pp. 184; 237–238.

[6] Vincenţiu Babeş.

[7] Vor fi adresate cui se cuvine.

[8] Vezi scris. XXXVIII, n. 28.

[9] Întrunirea secţiunilor ASTREI. Bariţ urma să ţină la Sibiu, în sala mare de
la „Împăratul romanilor", în zilele de 9/21 şi 11/23 decembrie, la orele 7 seara, mai
multe conferinţe, ale căror venituri (se fixa o taxă de intrare) erau destinate fondului
Asociaţiunii. Conferinţele erau *Prezentarea şi recenzarea Dicţionarului şi glosarului*
român academic şi *Despre colecţiunea de documente istorice rămase de la răposatul*
Eudoxiu Hurmuzache; *fragmente din Monografia familiei Hurmuzache (Telegraful*
român, XXV, 1877, nr. 97). Ilie Măcelariu s-a gîndit la această ocazie pentru a se
consfătui la Sibiu cu G. Bariţ despre apariţia unui ziar militant românesc. Iată
atestat documentar faptul că întrunirile ASTREI erau şi întruniri politice nu numai
literare sau artistice, în cadrul lor discutîndu-se problemele importante legate de
procesul emancipării naţionale a poporului român.

[10] Friederich Wächter, comitele suprem al Sibiului.

[11] Redacţia *Telegrafului român* a fost nemulţumită de tactica adoptată de
fruntaşii pasivişti în alegerile pentru desemnarea deputaţilor din adunarea comita-
tensă a Sibiului. Erau atacaţi îndeosebi Iacob Bologa şi Ilie Măcelariu. Pasiviştii
erau acuzaţi că nu ar fi pregătit în mod serios şi din timp pe românii din cercurile
electorale în vederea alegerii candidaţilor proprii sau că în unele cercuri electorale
au propus românilor să aleagă deputaţi saşi. Într-adevăr în cercul Sebeşului, ca re-
prezentanţi ai românilor în adunarea comitatensă, figurau pe lîngă 13 ro-
mâni şi doi intelectuali saşi: dr. Linder şi Schreiber. Acest fapt din urmă a pro-
vocat atacuri vehemente împotriva lui Măcelariu, Bologa, Păcurariu, acuzaţi de
a promova o politică particulară care degenerează în politică de „precupeţi" şi „şarla-
tanism". Activiştii de la redacţie se felicitau că în adunarea românilor din Sibiu
au fost aleşi de către români exclusiv deputaţi de naţionalitate română: Zaharia
Boiu, Iacob Bologa, Aurel Brote, Petru Brote, Nicolae Cristea, Ioan Hania, Alex.
Leb, Ilie Măcelariu, Ioan Nemeş, Basiliu Petri, Ioan Popa, Visarion Roman.
În Sebeş însă, românii, datorită influenţei lui Păcurariu (redacţia scria ironic că
sebeşenii au fost transformaţi de Păcurariu în „capre"), acceptă să aleagă şi doi
deputaţi saşi (*Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 88 şi 90). I. Măcelariu se referă
în scrisoare la nr. 88 din 6/81 noiembrie 1877, dar atacurile sînt continuate şi în
nr. 90. Se pare însă că activiştii n-au înţeles tactica pasiviştilor sibieni. Aceştia
urmăreau să folosească şi să adîncească conflictele dintre patriciatul săsesc şi guvernul
maghiar, la un an după ce acesta desfiinţase autonomia „Pămîntului crăiesc" şi
privilegiile săseşti. I. Măcelariu sprijină minoritatea săsească guvernamentală ce
ţinea cu comitele suprem pentru anihilarea rezistenţei majorităţii săseşti din adu-
nare faţă de desfiinţarea vechilor privilegii ostile românilor; de aceea el, Bologa şi
Păcurariu preconizează alegerea de către români a unor saşi guvernamentali în adunarea
comitatensă a Sibiului. De fapt, privind lucrurile în perspectiva desfăşurării lor, odată
adîncit conflictul între saşi şi guvernul maghiar prin accelerarea procesului de ani-
hilare a autonomiei săseşti, existau mai multe şanse pentru înfăptuirea unei alianţe
româno-săseşti împotriva guvernului maghiar şi a dualismului.

[12] Probabil pentru a preveni măsurile de represiune împotriva românilor.
Asemenea manifestaţii au avut loc în diferite oraşe din Transilvania şi au fost dedi-
cate sărbătorii căderirii Plevnei, deşi poliţia pîndea „pe la colţuri". De pildă, în Prascy
întreaga suburbie Schei a fost în picioare; seara s-au iluminat dealurile din jur,
s-au lansat rachete de pe Tîmpa şi s-au tras focuri de armă. Seara către era 10 in-
telectualii români s-au adunat într-un restaurant românesc supranumit „Cvartiul
general de la Griviţa" şi au rostit toasturi în cinstea armatei române. Poliţaii îi
pîndeau şi îi urmăreau deaproape. Saşii, adunaţi într-un restaurant hotărăsc să
trimită o delegaţie, în frunte cu doi avocaţi, la restaurantul românesc cu scopul
de a-i felicita pe intelectualii români pentru victoria repurtată de fraţii lor pe cîmpul
de luptă. Acest lucru s-a şi înfăptuit, intelectualii români şi saşi schimbînd „prea
frumoase şi frăţeşti cuvinte de felicitare şi urare de bine pentru viitor" (*Telegraful*
român, XXV, 1877, nr. 88).

[13] Însemnarea lui Bariţ: „Răsp. 12/14 nov."

XLIV

[Sibiu, 22/10 nov. 1877][1]

Prea stimate amice!

În nes cu epistola mea de ieri şi în acea presupunere că vei fi de acord cu ideea cocoanei colectante, ca să deie o broşură [2] despre banii contribuiţi de românii de dincoace pe sama fraţilor de dincolo, viu a te ruga, deşi ştiu că eşti destul de ocupat, ca să fii aşa de bun şi să concipiezi d-ta o scurtă prefaţă la broşura din cvestiune [3].

109 Al d-tale amic,

E. Măcelariu./

---

[1] Datarea scrisorii s-a făcut după însemnauea lui G. Bariţ: „1877.II.Mac. Sib. 22/10 nov. R.„

[2] Vezi scris. XXXVII, n.5.

[3] Prefaţa o va face Iudila Măcelariu.

XLV

Sibii, 28/11 [18]77

Mult preţuite amice!

Cu fratele Giusep[p]e Hodoş [1] am vorbit şi mi-a spus că cu o zi mai nainte de a-ţi primi epistola din urmă, ce mi-ai adresat, ţi-ar fi răspuns la epistolile d-tale. Dînsu, dealtmintrinea se află aicea de la finea lunei trecute şi deplin sănătos, şi ce ne îmbucură pe toţi amicii lui e că de cînd s-a reîntors de la Pesta s-ar părea că s-a lăsat de patima pe care o cunoşti destul de bine; cel puţin de atuncea încoace nu a excedat niceodată.

Amăsurat indigitărilor din epistola d-tale din urmă, am scris fratelui Diamandi [2] şi l-am rugat să se pună în coînţelegere cu cocoana Hareta. Ce vor decide, nu ştiu; sper însă că nu vor avea nimica în contra. Pentru cazul ultim, cînd braşovenii dv. nu ar fi înţeleşi cu edarea bro-
110 şurei, soţia mea a decis a o eda şi numai singură [3], deşi prefe/ra mult executarea ideei d-tale, ca broşura să conţină toate contribuirile din Transilvania, Ungaria şi Banat, ba[i]ţi datoreşte şi-ţi aduce mare mulţămită pentru că ai fost atît de bun şi o ai făcut atentă la împrejurarea aceea, ca să se pună în coînţelegere cu cei din Braşov.

Trecînd acuma şi eu la conferinţă, trebuie să-ţi mărturisesc, stimate amice, că nu pot ţinea nicedecum de consult ca d-ta, în împrejurările de faţă, să treci preste graniţele Transilvaniei, ba nice preste ale comitatului nostru de aicea [4]. Altcum, ne vom mai comunica părerile în privinţa aceasta la proxima întîlnire. Pînă atuncea D-zeu cu noi şi cei de la Plevna...

Al d-tale sincer amic,

110v *E. Măcelariu*/[5]

---

[1] Iosif Hodoş, care şi-a luat doctoratul în drept la Padova; de unde şi Giuseppe în loc de Iosif.

[2] Diamandi Manole, negustor român din Braşov.

[3] Vezi scris. XXXVII, n.5.
[4] Comitatul Sibiului.
[5] Însemnarea lui Bariț: „1877. E. Măcelariu. Sib. 28 nov. R".

XLVI

Stimate frate! Sibii, 12/6 1879

Oprit de medic a scrie și ceti, să fiu escuzat că-ți scriu dictando. Brevetele a făcut mare bucurie pe aici[1]. Era într-adevăr și timpul suprem, pentru că — să mă ierte domnii cei mai de acolo! — dar nu ar fi fost manipulațiune corectă ca, după știri din jurnale, să se facă oarecari pași din partea femeilor noastre. No, dară despre asta cu alta ocaziune.

Brevetele le-am împărțit după cum ai zis. Pentru femeile din Sibii, după cum ți-am telegrafiat; banii sunt depuși la Kraft a 7 fl.; ce va lipsi, se va da supletoriu. Fii bun fă ca cruciulițele[2] să vină cît mai curînd, și ar fi bine ca pentru fiecare să se adauge și un exemplariu din respectivele statute.

Măria-sa (?) Vodă nostru de aici[3] crede că va fi de lipsă a se cere permisiunea pentru purtarea crucilor; avînd însă unele afaceri la Pesta va călători mîne și la reîntoarcere-mi va spune pozitiv.

Îți poftesc tot binele și de multe ori mămăligă de la cucoana Olga.
116 Spune-i [...][4]/

---

[1] Brevetele prin care se conferă Crucea Elisabeta. *Monitorul Oficial* al României, nr. 266 din 30 noiembrie/12 decembrie 1878, p. 7441—7442, publicase la *Partea Oficială* o *Înștiințare a Ministerului Afacerilor Străine* în care se anunță că „M.S.R. Domnul, în urma aprobațiunii M.S.R. Doamnei, a binevoit prin Înaltele decrete nr. 2574, 2575, 2576, 2577 și 2625, din 16 și 22 noiembrie a conferi Crucea Elisabeta, doamnelor aci mai jos notate, cari, prin căutarea răniților sau bolnavilor ostași români, sau prin instalarea de spitale și ambulanțe, precum și prin ofrande, au contribuit la alinarea suferințelor acelor ostași". Lista celor decorate prin aceste decrete cuprinde cca 174 nume, incluzînd pe lîngă doamnele din România și pe cîteva din Transilvania: Iudita Măcelariu, Eugenia Munteanu Aldulian, Emilia Rațiu, Zinca Roman, Elena Popovici, Cîrlea Eufrosina, Iulia Rotariu, Aritti T. Stănescu, Cecilia Stătescu. Lista este publicată și de *Familia* (XIV, 1878, nr. 94). Oficialitățile austro-ungare sînt nemulțumite de această acțiune a suveranilor României. Bariț a avut un rol însemnat în distribuirea brevetelor și a „Crucilor", fiind ajutat, în această acțiune, de Ilie Măcelariu și Alexandru Roman. În 1879 Bariț știindu-se supravegheat se temea să mai expedieze el personal prin poștă decorațiile, pentru ca acestea să nu fie reținute de către autorități. La un moment dat el expediază prin poștă doar cîteva brevete, iar „Crucile Elisabeta" rămase neexpediate le depune la C. Resch din Brașov de unde urma apoi să ajungă la destinatare *(Ioan Georgescu, Dr. Ioan Rațiu. 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1928, p. 1952). În noiembrie-decembrie 1878 unele doamne din România, omise de pe listele publicate, cer ministrului de externe al României, Mihail Kogălniceanu, să li se recunoască și lor meritele din 1877. Într-adevăr, acesta le promite apariția unor noi liste *(Familia*, XIV, 1878, nr. 95 Astfel au mai fost decorate și alte doamne din Transilvania: Ana Moga din Sibiu, Aurelia B. Ciurea din Sărăsău, Ioana Bădilă din Sibiu, Carolina Balint din Roșia, Maria Cosma din Sibiu, Elena Țăranu din Lipova, Victoria C. I. Iuga, Maria Hania din Sibiu, Sevastia Mureșan din Brașov, și d-șoara Elena Pop din Băsești *(Familia*, XV, 1879, nr. 3). G. Bariț, I. Măcelariu, Al. Roman

trebuiau să mijlocească trimiterea brevetelor și decorațiilor pentru 19 doamne romînce. Pînă la 12 iunie I. Măcelariu a înmînat brevetele doamnelor din Sibiu și din alte localități transilvănene.
[2] Decorațiile „Crucea Elisabeta".
[3] Comitele suprem al Sibiului.
[4] Sfîrșitul scrisorii lipsește și ea nu a fost scrisă ci dictată de Ilie Măcelariu. Scrisul este al lui I. Hodoș.

XLVII

Sibiu, 12/6 [18]79

Amice și frate!

Pe lîngă toată oprirea medicului, adaug și cu mînă proprie, deși tot în stil rapsodic, următoarele, însă numai în cea mai strictă confidență.

Oarecare adresă din partea Crucei roșii[1] adevărat că ar fi măgulitoare pentru nevasta mea, însă acea împrejurare, că din broșura știută s-au trimis, precum bine știi, și la alte locuri[2] unele exemplare, oare nu ar aduce bună cuviința cu sine ca cel puțin să se zică și din acele părți ori cît de puțin? Nu pentru persoana ce a compus rațiociniu, ci din alte vederi mai înalte zic acestea, și iarăși numai în acel caz, dacă dl. ministru[3] — la care după cum știu s-au trimis broșurile[4] — s-a aflat faptice îndemnat a le promova pe acelea la locurile destinate. În cazul
118 contrar, se înțelege de la sine că încetă toate./

În cazul prim, zic, că nu ar fi nice o dejosire, nice însuși pentru Alteța Sa Regală Doamna[5], cînd și-ar manifesta complacerea sa, fie prin o zdranță de hîrtie sau prin alt suvenir ce ar fi poate și mai potrivit, fără nice o privire la preț. În caz cînd, poate, broșurile s-ar fi repus, sau aflînd a se mai da cuiva, fii bun scrie-mi, căci mai sunt încă 5 exemplare legate în catifea.

Repet încă o dată că toate acestea ți le comunic în cea mai strînsă confidență. Ori ce întrebuințare să o faci numai ca de la tine...

Te salut și sunt al tău sincer amic,

118v *E. Măcelariu.*/

---

[1] Crucea Roșie din București.
[2] Se referă chiar la suveranii României, după cum reiese în continuarea scrisorii.
[3] Mihail Kogălniceanu.
[4] Exemplare ale broșurii tipărită de Iudita Măcelariu în 1878.
[5] Principesa Elisabeta.

XLVIII

Vîlcele, 15/7 [18]79

Stimate amice și frate!

Din 3/7 mă aflu aicea la cură, fără a mă putea lăuda că aș fi făcut oarecare progres în recîștigarea sănătății, din care cauză, după ordinul medicului, iarăși îți scriu numai pe scurt.

Între damele din Banat, cărora li s-a acordat dreptul de a purta, Elisabeta e și Elena Țăranu[2], soția protopopului Ioan Țăranu din Lipova[1] care încă pînă azi, pare-mi-se, nu a primit brevetu. Fii bun cercetează cum stă treaba.

Eu tot cu poșta de azi am asemnat la adresa lui Resch[3] 7 fl. sau fiindcă mi-[am] uitat adresa lui îți trimit ție 7 și te rog a-i exopera expedarea crucei și a brevetului de-a dreptul la Lipova.

119 Aicea sunt foarte mulți oaspeți / și în toată ziua sosesc 6—10 trăsuri. Peste 10 zile voi merge pe 2—3 săptămîni — dacă voi fi pe pace — la Tușnad. Timpul e foarte bun; am avut adevărat, vro 3 zile ploaie cu răceală foarte mare, de credeam că ne luăm catrafusele către casă, deoarece blană nu adusesem nice eu nice nevasta mea. De ieri s-a îndreptat timpul foarte spre bine.

Mi-ar părea bine a mai auzi cîte ceva și de pe acolo. D-zeu să te țină și reîntoarcă în pace.

119v Te salut din inimă și sunt al tău frate și amic.

E. Măcelariu./[4]

[1] Crucea.

[2] Elena Țăranu se află pe lista din *Familia*, XV, 1879, nr. 3.

[3] C. Resch din Brașov, unde erau depuse decorațiile „Crucea Elisabeta". Deținătoarele le puteau cere de la Resch, căruia îi plăteau o taxă de 7 fl. pentru depozitare.

[4] Însemnarea lui Barit: „1879. Ilie Măcelariu, 15 iuliu. Vîlcele. Fără bani"

IOAN MICU MOLDOVAN

(1833 — 1915)

Blajul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea a fost onorat de numeroase figuri de mari învățați și patrioți, dintre care unii au fost cinstiți cu nimbul vredniciei încă din timpul vieții. Între aceștia se numără, la loc de cinste, și Ioan Micu Moldovan, zis Moldovănuț din cauza înfățișării sale fizice, mai scunde. Foarte mare a fost, în schimb, figura sa morală și intelectuală, care l-a situat între cei mai de seamă slujitori ai școlii, cărturari și luptători pentru drepturile poporului român.

Născut la 13 iunie 1833 în comuna Moldovenești din apropierea Turzii, fiul de iobag a reușit, datorită inteligenței, dîrzeniei și stăruinței ce-i caracterizează întreaga-i viață, să termine școala elementară în satul natal și apoi cea secundară la Blaj. Privațiunile și greutățile inerente unui fiu de iobag în condițiile societății vremii. nu l-au abătut pe copilul temerar din drumul său, nu l-au descurajat în dorința sa. Inteligența vie și dîrzenia pe aceeași măsură îi deschid alte posibilități, îi asigură alte urcușuri spre învățătură. Student la universitatea din Pesta în anul 1853/1854, în cel următor trece la cea din Viena. Munca neobosită, însoțită de lipsuri materiale și apăsări morale îi amenință serios sănătatea. Revine, de aceea, la Blaj, unde în anii 1855—1857 își încheie în mod strălucit studiile teologice.

Cunoștințele vaste și solide însușite în anii de studiu i-au asigurat tînărului Ioan Moldovan încă de atunci un binemeritat prestigiu de om instruit și învățat. Urmarea a fost numirea sa ca profesor la liceul teoretic și la Institutul teologic chiar în anul 1857, lucru foarte rar întîlnit în analele acelor școli și în ale altora [1]. Pregătirea sa temeinică și multilaterală, dar și lipsa de profesori, explică predarea mai multor discipline: istoria, geografia, filosofia, limba și literatura română, limba latină. Rîvna, talentul pedagogic și sîrguința remarcabile l-au ajutat să facă cinste acestor obligații[2]. Timp de aproape 30 de ani (25 ca profesor și 5 ca director), a slujit cu credință școala, s-a dăruit acesteia, a ridicat-o pe trepte superioare.

---

[1] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond Blaj, Colecția I. M. Moldovan, doc. 8180.

[2] Necesitatea îmbrățișării mai multor discipline de același profesor era subliniată de însuși Micu Moldovan, care afirmă că profesorii cu „sudori crunte" suplinesc prin studiu privat ceea ce alții învață la universitate, iar după ce se pregătesc dintr-un studiu adeseori, din cauza nevoilor, se „mută la altul" și încep din nou. [Ioan Rațiu, *Ioan Micu Moldovan (1833—1915). Notițe biografice*, în *Unirea*, XXV, 1915, nr. 93—117.]

Un alt vrednic profesor blăjan, care l-a cunoscut şi l-a preţuit, cel dintîi şi unicul său biograf, Ioan Raţiu spune că „toate mărturiile conglăsuiesc că în decursul celor douăzeci şi cinci de ani cît a stat la catedră, nici un profesor nu inspiră elevilor săi mai mult respect şi teamă ca acest om mărunţel, serios şi precis în toate orele sale de lecţii, cumpănit la vorbă şi vestit prin înalta sa judecată“[3]. Trăind singur o viaţă de ascet, profesorul şi directorul Ioan Micu Moldovan, vrednicul urmaş al lui Timotei Cipariu şi Ioan Antonelli, îşi revărsa întreaga dragoste părintească asupra elevilor, interesîndu-se de condiţiile vieţii lor materiale, ajutîndu-i din propriile-i venituri pe cei săraci şi sîrguincioşi.

Profesorul Ioan Micu Moldovan nu se va mărgini doar la activitatea didactică propriu-zisă. Dragostea pentru şcoală, puterea sa de muncă, grija permanentă de celelalte nevoi ale şcolii îl vor îndemna şi determina să se străduiască şi să reuşească în elaborarea unor manuale şcolare, de care învăţămîntul elementar şi gimnazial românesc din Transilvania avea mare nevoie. Rezultatul acestei activităţi este acel *Lecţiunariu latin pentru a doua clasă gimnazială* după M. Schinnagl, publicat la Blaj în 1864 şi un *Dicţionariu român-latin*, care din cauza lipsei mijloacelor materiale a rămas în manuscris[4]. Acestora se adaugă, doi ani mai tîrziu, *Istoria Ardealului* şi *Geografia Ardealului*, ambele bucurîndu-se de cîte o nouă ediţie.

Nevoile fiind multe şi mari, Ioan Micu Moldovan nu s-a mulţumit doar cu manualele proprii. Încă din primii ani de profesorat el va deveni sufletul editării şi procurării de manuale realizate de alţii, necesare diferitelor discipline ce se predau în şcolile confesionale greco-catolice, elementare şi medii, nu doar de la Blaj, ci din toată Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş. Pentru a i se uşura misiunea, în 1869 a fost numit directorul tipografiei[5] (ca succesor al lui Timotei Cipariu, care a condus tipografia diecezană timp de peste 30 de ani)[6].

Posibilităţile tipografice din Blaj fiind limitate, Ioan Micu Moldovan se va îngriji să procure cărţi şcolare tipărite mai ales la Sibiu[7]. În acest scop întreţine o vastă corespondenţă cu editorii Wilhelm Krafft[8] şi S. Filtsch[9]. În arhiva personală Ioan Micu Moldovan, studiată cu sîrguinţă şi pricepere în ultima vreme[10], se păstrează numai pentru anul 1865 circa 164 scrisori primite de la W. Krafft. Din acestea rezultă că tipograful sibian se străduia să satisfacă toate comenzile pe care i le făcea Micu Moldovan, tipărind intens manuale, diferite cărţi, planuri de învăţămînt, cataloage şcolare, hărţi etc. Din cele 126 scrisori primite de la S. Filtsch între anii 1867—1873 reiese că şi acesta a colaborat cu I. Micu Moldovan la tipărirea şi procurarea celor mai felurite manuale şi cărţi, inclusiv ale unora care au apărut la Bucureşti.

---

[3] Ioan Raţiu, *op. cit.*, apud Nicolae Comşa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 10.

[4] Pe coperta *Lecţiunariului* Ioan Micu Moldovan îşi anunţă *Dicţionarul*, care urma să iasă „în scurt“ în 5 „coli petit“.

[5] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, dosar cu acte tipografice, doc. nr. 1—666.

[6] Arhiva personală T. Cipariu, Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, dosar neinventariat cu acte tipografice.

[7] *Idem*.

[8] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3272—3906 (Corespondenţa cu W. Krafft).

[9] *Idem*, doc. nr. 2911—3037 (Corespondenţa cu S. Filtsch).

[10] Ioana Botezan, *Fondul de documente Ioan Micu Moldovan*, în *Revista Arhivelor*, an. XLVII, vol. XXXII, 1970, nr. 2, p. 505—516; Idem, *Ioan Micu Moldovan şi Academia Română* (lucrări manuscrise).

Rolul jucat de Ioan Micu Moldovan în difuzarea manualelor şi materialelor didactice în vederea înzestrării şcolilor româneşti se poate deduce din scrisorile primite din partea învăţătorilor din diferite localităţi din Transilvania. Astfel, de pildă, în 1866, vicarul Năsăudului, Grigore Moisil, îi cere să i se trimită, de probă, cîte un exemplar din toate manualele şcolare tipărite la Blaj. După consultarea lor, în anii următori solicită între 100—200 exemplare, manuale de fizică, *Istoria Ardealului* şi *Geografia Ardealului*[11]. În septembrie 1867, învăţătorul Simion Mureşan din Iclodul Mare îi adresează rugămintea de a i se trimite 11 exemplare din *Geografia Ardealului*[12]. La rîndul lui, învăţătorul Bazil Moldovan din Tîrnăveni insistă, în decembrie 1868, să i se expedieze urgent manualele şcolare solicitate pentru a le putea da copiilor ca dar de Crăciun[13]. Între anii 1871—1881 i-au mai cerut manuale şcolare şi hărţi învăţătorii din Gherla, Letea Mare, Aiud, Miercurea Ciuc, Teiuş, Mihalţ, Săcal, Bicaz, Zalău, Hălmagiu, Deva, Cugir şi din multe alte localităţi răspîndite în toate judeţele Transilvane.

Ioan Micu Moldovan s-a străduit să răspundă prin toate mijloacele marilor cerinţe ale învăţămîntului elementar şi mediu românesc. Ceea ce nu puteau împlini tipografiile ardelene (Blaj şi Sibiu) a fost completat cu ceea ce puteau oferi tipografiile şi librăriile din România: Bucureşti, Iaşi, Ploieşti, Craiova şi Botoşani. Devenit membru corespondent al Societăţii Academice Române, I. Micu Moldovan a avut posibilitatea să intensifice legăturile cu centrele culturale din România şi să le solicite ajutorul. Legături foarte strînse a avut mai ales după războiul de independenţă cu Librăria Socec din Bucureşti[14]. Înainte de 1877 librăria bucureşteană cerea anual *Arhivul* şi operele lui Cipariu şi îndeosebi manualele de istorie ale lui Ioan V. Rusu, I. Micu Moldovan şi M. Drăghici *(Istoria Ungariei)*. În schimb, după 1877, librăria Socec trimite lui I. Micu Moldovan, an de an, *Scrisorile* lui I. Ghica, *Istoria limbii şi literaturii române* a lui Ioan Nădejde, atlase de istorie naturală, calendare etc.

Intensificarea legăturilor cu România pentru procurarea de manuale şi diferite materiale didactice era de absolută trebuinţă, deoarece odată cu numirea în fruntea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii din Ungaria a lui Trefort, măsurile restrictive împotriva manualelor şi şcolilor româneşti s-au intensificat. Dintr-o însemnare făcută de Ioan Micu Moldovan în evidenţa pe care o ţinea la zi în problema manualelor, rezultă că numai în 1875 A. Trefort a interzis folosirea în şcolile româneşti transilvănene a următoarelor cărţi: *Elemente de istoria Transilvaniei* de Ioan V. Rusu; *Elemente de istorie şi geografie* de Zaharia Boiu; *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre* de A. T. Laurian; *Geografia Daciei* de I. S. Sălăgian; *Abecedarul* lui Vasile Petri; *Lepturariu rumânesc* al lui Aron Pumnul; *Istoria cea mică* (Compendiu) a lui Ioan V. Rusu, precum şi *Istoria patriei* a lui Ioan Micu Moldovan[15].

Micu Moldovan a căutat să vină în sprijinul învăţămîntului şi prin editarea unei reviste pedagogice, care a apărut la Blaj între 1876—1881 cu titlu *Foaia şcolastică*. Ea era destinată mai ales învăţătorilor, în scopul ajutorării lor în activitatea didactică şi culturală[16].

---

[11] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 4324—4332 (Corespondenţa cu Grigore Moisil).

[12] *Idem*, doc. nr. 4624.

[13] *Idem*, doc. nr. 4333—4343.

[14] *Idem*, doc. nr. 6770—6772, 6775, 6784, 6790, 6793, 6796, 7698, 7699.

[15] *Idem*, doc, nr. 650 (dosar cu acte tipografice).

[16] *Foaia şcolastică* a apărut la început ca supliment la revista *Economicul* (1873—1875). De la 1876 pînă la 1881 este publicată de Ioan Micu Moldovan bilunar. Cf. şi Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3742—3900.

Preocupările cultural-științifice ale lui Ioan Micu Moldovan și legăturile sale cu lumea dascălilor, personal și prin *Foaia școlastică*, explică scrisorile numeroșilor învățători din diferite localități transilvănene, informîndu-l despre descoperirea unor cărți rare.

Simultan cu activitatea didactică și de autor de manuale, Ioan Micu Moldovan a fost preocupat deopotrivă și de cercetarea științifică. Dacă *Lecțiunariul latin* a fost o prelucrare, mai originale sînt *Istoria Ardealului*, 1866 (care după realizarea compromisului dualist a trebuit să-și schimbe titlul, în edițiile următoare, în *Istoria patriei)* și *Geografia Ardealului*. Periodizarea istoriei Ardealului se întemeiază pe momentele semnificative din istoria acestei țări: „periodul“ I pînă la 105 (cucerirea Daciei de romani), „periodul“ al 2-lea de la 105 pînă la 274 (părăsirea Daciei de Aurelian), „periodul“ al 3-lea de la 274 la 797 (...cînd Ardealul... începea a avea domnitorii săi), „periodul“ al 4-lea de la 797 pînă la 1002 (luptele regelui Ștefan I cu „ducii“ Transilvaniei), „periodul al 5-lea de la 1002 pînă la 1541 (organizarea principatului ardelean), „periodul“ al 6-lea de la 1541 pînă la 1699 (înstăpînirea Habsburgilor asupra Transilvaniei), „periodul“ al 7-lea de la 1699 pînă la 1848, „periodul“ al 8-lea de la 1848 înainte. Originale sînt și unele caracterizări de evenimente și personaje, citarea izvoarelor istorice într-un manual destinat școlilor poporale, interpretarea evenimentelor în sens românesc într-o vreme cînd efectele nefaste ale dualismului se vădeau tot mai păgubitor [17].

Original pentru vremea aceea era și manualul de *Geografia Ardealului*, care se deschidea cu un capitol de *Cosmografie*, urmat de altul de *Geografie matematică*, apoi de cel de *Geografie fizică* și *politică* sau *administrativă*. Ca și cel de *Istoria Ardealului*, tot asemenea și cel de *Geografie* „păcătuia“, potrivit vederilor oficialității vremii, de aceleași interpretări „dăunătoare“. De aceea și unul și celălalt au fost interzise [18].

Activitatea științifică a lui Micu Moldovanu a fost cuprinsă și în paginile revistei lui Timotei Cipariu *Arhivu pentru filologie și istorie* din anii 1867—1872. Articole cu privire la libertatea conștiinței în Transilvania [19], în care dovedește, pe baza unui număr însemnat de documente și hotărîri dietale din vremea principatului ardelean autonom sub suzeranitatea turcească (1541—1699), organizarea bisericii ortodoxe a românilor din Transilvania, raporturile acesteia cu biserica protestantă (calvină) și autonomia bisericii românești față de cea calvină [20]. Numeroase documente de epocă cu comentariile de rigoare, publică Ioan Micu Moldovan cu privire la viața și activitatea lui Samuil Micu Klein [21]. Ochiul său critic și dorința de a apăra cultura originală românească, cultă și populară, îl îndeamnă pe Micu Moldovan să supună unei critici ascuțite tezele lui Titu Maiorescu cu privire la inexistența unei literaturi și culturi românești originale[22], ale lui Wattenbach cu privire la caracterul poporului român [23].

---

[17] Ion Lupaș, *Nicolae Popea și Ioan M. Moldovan*, București, 1920, p. 32—39.

[18] *Ibidem*, p. 39—40.

[19] Ioan Micu Moldovan, *Libertatea conștiinței în Transilvania*, în *Archivu pentru filologie și istorie*, nr. XI, XIV—XVI, XVIII, XX—XXII, XXVII și XXIX din 1868—1869.

[20] Ioan Micu Moldovan, *Nesul bisericii române cu cea calvină*, în *Archivu..*, nr. XL din 25 noiembrie 1871—1872, p. 792—796.

[21] Ioan Micu Moldovan, *Documente pentru tipografia lui S. Klain*, în *Archivu...*, nr. XXXIV—XXXVII din 1870.

[22] Ioan Micu Moldovan, *Critica D. Maiorescu*, în *Archivu...*, nr. XXIII, XXV, XXXI din 1869—1870.

[23] Ioan Micu Moldovan, *Disertațiuni poporale și D. Wattenbach*, în *Archivu..* nr. XXXI din 1 ian. 1870, p. 621—624.

Se cuvine menționată și colecția de folclor realizată, împreună cu 166 elevi blăjeni, între anii 1863—1878, care a fost editată de Andrei Bîrseanu și Jan Urban Jarnik sub titlul *Doine și strigături din Ardeal* (București, Edițiunea Academiei Române, 1885).

Convingerea sa științifică, împreună cu dorința de a se conferi bisericii române greco-catolice mai multă autonomie față de oficialitatea politică și față de biserica romano-catolică, îl îndeamnă pe Micu Moldovan să adune în două volumașe actele sinodale ale bisericii greco-catolice din Transilvania [24].

O asemenea personalitate marcantă, încununată de un prestigiu deosebit pentru activitatea sa educativă și științifică nu putea privi pasiv evenimentele vieții publice care interesau într-un grad superior viitorul poporului român. Și n-a rămas, deoarece nu se cuvenea să rămînă cel ce și-a închinat viața propășirii națiunii sale.

A fost unul dintre inițiatorii și întemeietorii Asociațiunei pentru cultura poporului român din Transilvania (ASTRA), fiind ales, de aceea, în comitetul de conducere al acesteia. A participat la Dieta din Sibiu din anii 1863/1864, a debutat activ prin participarea la dezbaterile care s-au încheiat cu hotărîrile privind egala îndreptățire a românilor, a limbii și confesiunilor lor, cu maghiarii, sașii și secuii [25].

Anularea hotărîrilor Dietei din Sibiu din 1863—1864, pregătirea și realizarea compromisului dualist n-au descurajat pe cei încrezători în puterea de rezistență și în forțele luptătoare ale poporului român. Nu l-au descurajat nici pe Ioan Micu Moldovan. Dimpotrivă, i-au îndîrjit și l-au îndîrjit și mai mult, încrezători și încrezător în dreptatea cauzei pentru care luptă și în viitorul națiunii lor. Evenimentele condamnabile și condamnate de istorie — compromisul dualist din 1867 dintre burghezia austriacă și burghezo-moșierimea maghiară, ștergerea autonomiei Transilvaniei, legile votate de parlamentul maghiar împotriva naționalităților nemaghiare etc. — au întîmpinat rezistența demnă și hotărîtă a tuturor celor neîndreptățiți.

Protestul și împotrivirea poporului român din monarhia austro-ungară îmbracă felurite forme. De mare însemnătate și de mare răsunet a fost *Pronunciamentul* din 3/15 mai 1868 (aniversarea celor două decenii de la Marea Adunare de pe Cîmpia Libertății de la Blaj). Între autorii importantului act și acțiuni a fost și Ioan Micu Moldovan. Aceasta i-a atras trimiterea în fața tribunalului de la Tîrgu Mureș și condamnarea la temniță, împreună cu alți fruntași români, pentru „crima“ de conturbare a păcii publice. Și mai importantă a fost participarea lui Ioan Micu Moldovan la conferința națională a românilor din Transilvania, întrunită la Miercurea Sibiului, din februarie 1869. Obiectul principal al conferinței: atitudinea politică a românilor din monarhia austro-ungară față de compromisul dualist. Trei curente își disputau pozițiile: participarea la activitatea parlamentului de la Pesta (activiștii: Ioan Pușcariu, Iosif Hossu și Ioan Poruțiu); participarea la activitatea parlamentară a românilor din Banat și neparticiparea celor din Ardeal (Ioan Axente Sever); pasivitate deplină față de parlamentul de la Budapesta (pasiviștii: Ioan Rațiu, Iacob Mureșanu, Visarion Roman, Aron Densușianu, Ioan Micu Moldovan și alții). Au cîștigat pasiviștii, care înțelegeau pasivismul, după explicațiile lui Micu Moldovan, numai față de parlamentul din Budapesta, „încolo activitate cît se poate de mare.“ Sfîrșitul cuvîntării sale a fost emoționant și convingător. „Poporul român, dacă voiește a se ridica la culmea aceea, care i se cuvine după drept, facă-și însuși viitorul său, ceară-și drepturile sale. Cel ce se razimă în străini, acela să piară“[26]. Conferința de la Miercurea își sporește însemnătatea și prin faptul că a înființat Partidul Național Român din Transilvania, iar Ioan Micu Moldovan a fost ales membru al Consiliului legislativ (Comitetul Central) al Partidului[27]. În această calitate, în anii următori 1870—1871 va fi prezent în viața politică cu rol de frunte, participînd la organizarea unor acțiuni, potrivit cu hotărîrile de la Miercurea, la redactarea unor declarații politice în același sens, cum a fost aceea din mai 1871, în urma tratativelor eșuate cu guvernul Lònyai[28].

---

[24] Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodale ale bisericii române de Alba Iulia și Făgăraș*, t. I—II, Blaj, 1869—1872.

[25] Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, III, p. 4—258.

[26] *Ibidem*, V, 101—103.

Ioan Micu Moldovan își cîștigase îndeajuns de numeroase și de importante merite pe tărîm școlar, cultural și politic pentru a fi vrednic de un fotoliu la Societatea Academică Română, și l-a obținut în 1871, pe temeiul propunerii lui Alexandru Roman, pe acela de membru corespondent, pentru „distinsele merite literare și științifice“[29]. Va deveni membru titular în 1894.

Aceste merite le socotea Moldovan suficiente a-l îndreptăți să ocupe catedra de limba și literatura română la nou înființata universitate din Cluj[30]. Dar oficialitatea vremii îi respinge candidatura, firește din motive politice.

În această situație, va continua să se dedice școlilor blăjene, spre înălțarea acestora, activității culturale în cadrul ASTREI, activității academice și vieții politice naționale. Preocupările cultural-științifice rezultă din bogata corespondență întreținută cu personalități marcante din viața culturală a Transilvaniei: George Barit, Grigore Silași, Ioan Antonelli, At. M. Marienescu, Ioan Pop Reteganul, Ioan Pușcariu, Ioan Agîrbiceanu, Horia Petra-Petrescu. Asemenea probleme sînt prezente și în raporturile lui I. Micu Moldovan cu oamenii de cultură din România, cu Academia Română, cu Ioan Bianu, mai ales, dar și cu Iacob Negruzzi, A. D. Xenopol, D. A. Sturza, Simion Mihali din Craiova. Se inițiază un intens schimb de publicații între Academia Română și bibliotecile din Blaj, se trimit cărți și reviste, se inițiază valorificarea vechilor tipărituri românești din Transilvania (*Pravila mică de la Orășie*, *Palia de la Orăștie*, *Catehismul calvinesc*, *Liturghierul slavon* de la Brașov etc.)[31].

Școala cu nevoile ei multiple și variate, slujitorii școlii, de asemenea cu numeroasele lor probleme au continuat să constituie viața însăși a lui Ioan Micu Moldovan. Pentru ajutorarea școlilor și a școlarilor merituoși, vrednicul dascăl adună cu hărnicie de albină bunuri materiale și întreprinde acțiuni cu caracter financiar. Face parte dintre fondatorii Băncii „Albina“ din Sibiu, cu participare însemnată în acțiuni bancare. Figurează de asemenea între fondatorii băncii blăjene „Patria“. Cumpără pămînt pe care-l administrează cu pricepere, asigurîndu-i alte venituri[32].

Zeci de tineri au beneficiat de ajutoarele materiale, sub diferite forme, ale lui Ioan Micu Moldovan: împrumuturi pe termen lung, fără dobîndă, rambursabile după terminarea studiilor, cînd debitorii le puteau restitui, de multe ori în rate și atunci. Datele cunoscute cuprind numele a 45 de tineri studenți ajutați de modestul dar inimosul mecenat, pentru a-și termina studiile universitare în țară (București și Cluj) și în străinătate, în primul rînd la Viena, dar și la Budapesta și München[33]. Alte zeci de elevi și studenți au obținut ajutoare materiale prin Ioan Micu Moldovan, din fondurile și fundațiile mitropoliei din Blaj[34]. Pe cît de preocupat a fost de creșterea și educarea tineretului, pe atît a fost de dîrz apărător al profesorilor. Pentru apărarea acestora era gata să-l înfrunte chiar și pe mitropolit. O întîmplare în acest sens este semnificativă. Mitropolitul Ioan Vancea, aplecîndu-și urechea la pîrile unor intriganți, a chemat pe toți profesorii la o înfruntare. În numele profesorimii, Ioan Micu Moldovan a cerut mitropolitului să-și întoarcă „cîrja arhierească împotriva denunciantilor“ care vreau să-l „înstrăineze de profesorime, care cu munca sa dezinteresată a susținut și susține renumele institutelor noastre culturale“[35].

Un asemenea om integru, de vastă cultură și neobosită activitate nu putea lipsi din fruntea acțiunilor culturale de mare însemnătate. Și n-a lipsit. A urcat treptele cele mai înalte ale ierarhiei bisericești: canonic metropolitan la 1879, ales „unanimi voto“, la propunerea lui Constantin Papfalvi, care spunea cu acel prilej că Micu Moldovan „vede prin părete“, referindu-se la spiritul său de pătrundere a lucrurilor[36]; vicar capitular între 1892—1895, vicar general arhidiecezan la 1895, prelat papal la 1901.

Aceleași merite, unanim recunoscute, explică alegerea lui Ioan Micu Moldovan în anul 1894 într-o demnitate culturală și politică mai însemnată chiar pentru acele vremuri și pentru acele împrejurări: președinte al ASTREI. În timpul președinției sale care a durat pînă în 1901, ASTRA și-a extins activitatea și în Banat. Adunarea generală de la Lugoj, din 1896, prezidată de Micu Moldovan, a constituit începutul. Semnificația momentului a fost subliniată de președintele ASTREI în cuvinte pe cît de potrivite pe atît de deslușite. „Acesta e primul pas — spunea Micu Moldovan — ce-l face Asociațiunea, scoborînd coasta munților și înaintînd spre marginile extreme ale tărîmului ocupat de neamul nostru. Legătura sîngelui și a limbii, care încheagă și țin laolaltă deosebitele națiuni și produc diversitatea lor, legătura sîngelui și a limbii, care la români totdeauna s-a manifestat cu tărie neînvinsă, încît zisa lui Bonfiniu, că românul a luptat mai mult pentru limbă decît pentru viața sa, este adevăr istoric în deplina putere a cuvîntului — aceste legături puternice făcură ca adunarea ținută anul trecut la Blaj să se supună învitării frățești și să prefigă locul adunării prezente între frații ce locuiesc această regiune încîntătoare. Fie de bun augur pasul acesta și să contribuiască el cu îmbelșugare la producerea acelor fructe pe care toți le dorim și așteptăm de la însoțirea ce ne-a întrunit aci“.[37]. Pasul a fost de bun augur și a contribuit într-adevăr cu îmbelșugare la producerea fructelor pe care toți le doreau. Alte despărțăminte au fost înființate, alte adunări generale organizate în toate părțile locuite de români, contribuind într-un grad superior la menținerea mereu trează a conștiinței naționale, temeinicind, pas cu pas, unitatea politică și de stat a tuturor teritoriilor locuite de poporul român.

Operă istorică de maximă însemnătate, la înfăptuirea căreia a contribuit în măsură tot atît de însemnată și Academia Română prin membrii săi ardeleni, dintre care un rol

---

[27] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 4039—4054 (Corespondența cu Ilie Măcelariu).

[28] Idem, doc. nr. 8725.

[29] *Analele Societății Academice Române*, tom. IV, 1871, p. 110 și Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 8179.

[30] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 8180—8181.

[31] Idem, doc. nr. 1963—2064, 2700—2704, 4189—4230.

[32] Idem, doc. nr. 61—1595 (Corespondența cu Banca „Albina“); dosare neinventariate cu acte de referință biografică.

[33] Idem, doc. nr. 1696, 2115—2125, 2165—2225, 2433, 2477, 4315—4317, 4613, 4699—4711, 4755—4758, 4760, 4771, 5040—5044, 5305—5319, 6532—6541, 6593—6608, 6718—6720, 6899—6906, 6983, 7401—7402, 7614—7647, 7660—7664, 7797—7798, 7831—7835.

[34] Idem, doc. nr. 2081—2082, 2139, 2115—2125, 2148, 2165—2225, 2574—2576, 2580, 4189, 4358—4361, 6330, 6452—6459, 6532—6541, 6730—6731, 7258—7259, 7410—7428, 7462. Între numeroșii studenți ajutați de Ioan Micu Moldovan au fost și Gavril Tripon, Horia Petra-Petrescu, George Moroianu etc.

[35] Ioan Rațiu, *Op. cit.*, l. c.; Ioan Lupaș, *Op. cit.*, p. 25.

[36] Nicolae Comșa, *Op. cit.*, p. 91.

[37] Ioan Lupaș, *Op. cit.*, p. 29—30.

important continua să-l păstreze Ioan Micu Moldovan. Lui îi trimitea anual Academia Română 2000 lei din Fundația „Ioan Fătu" pentru procurarea de manuale școlare care să fie dăruite gratuit elevilor săraci și merituoși din Transilvania, iar neobositul profesor și cărturar își îndeplinea cu cea mai mare conștiinciozitate îndatorirea [38]. Și tot Micu Moldovan este un harnic colecționar de manuscrise și cărți vechi, pe care le-a trimis Bibliotecii Academiei [39].

Testamentul său este pe cît de impresionant pe atît de semnificativ. Înmormîntare simplă, fără anunțuri, școlarii să nu fie distrași de la învățătură pentru a-i face pompă, „că de pompă m-am ferit în toată viața", fără predici și cuvîntări funebre, fără monument la mormînt [40]. Testamentul i s-a împlinit întru totul. Corpul neînsuflețit al lui Ioan Micu Moldovan a fost purtat pe mîini la groapa simplă din cimitirul Blajului, lîngă aceea a lui Timotei Cipariu și a mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu. Așa cum și-a dorit acela care „din fecior de sătean sărac, din biet școlar, care în clasa din urmă a Liceului purta seche de pănură sură, cîrpită pe umeri, s-a făcut profesor, director de liceu, canonic președinte al Asociațiunii, membru al Academiei! Din simplu soldat, general"[41].

---

[38] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3, 5–6, 9, 12, 15, 16, 19, 21, 25, 33, 36, 38.

[39] Idem, doc. nr. 1963–2061.

[40] *Analele Academiei Române*, seria II, t. XXXVII, 1915–1916, p. 21–22; Ioan Lupaș, *Op. cit.*, p. 30.

[41] *Unirea*, XXV, 1915, nr. 16, p. 31.

I

Blaș, 14 aprilie 1869

Onorab[*ile*] *domnule !*

Noul nostru metropolit [1] a sosit aici sîmbătă, în 3. Primire solenă nu i s-a făcut, tipul pentru că n-au știut oamenii cînd sosește. Dumineca în 11 și-a ținut „întoarcerea", după programul ce-ți alătur [2]. Ceremonie lungi și cuvîntări iar așa, de la 8 pînă la două ore. La urmă, indulgenție pentru întîia oră, în mănăstirea noastră, pre cît știu eu.

Cuvîntarea principale a dînsului ți-o alătur aci [3]. Întru aceasta,
sau întru alta ce a ținut de pre scrisoarie, apasă mult pe autonomia aces-
tei beserecei metropolitane, dependente de-a dreptul de S[fîntul] Scaun
al Romei. Vom vedea în faptă cum va năzui a susținea autonomia aceasta.
131^v Ocaziu/nea e aci! Catolicii au făcut în Ungaria un statut pentru organi-
zarea „universității" beserecei romano-cat[olice]. Între chiemații la
această universitate romano-cat[olică] figurează și toate diecesele
beserecei române unite.

Face-va metropolitul nostru protest, sau va participa (deși în
statut e vorba numai de episcopi, nu și de metropoliți)? Eu mă tem mult
că va participa. Preteste are destule și temeiuri plauzibile știe dînsul
aduce, provocîndu-se la omogenitatea intereselor, la participarea oare-
căror membri ai beserecei noastre din fundul religiunariu al ungurenilor
ș.a. Dar toate aceste vor ameți numai pre găine, că beserecа noastră
autonomă poate apăra interesele sale și făcînd pași identici cu ai be-
131 serecei catolice...[4]/

Deunacamdată-ți pot scrie numai atîta, că doară poimîne are să plece spre a fi de față la deschiderea Dietei pestane. Lucru, oricumu-i, vine inconveniente și lui însu[și], de aceea zîse cătră unii: „Nu se scandalizeze nime. Nu am încătrău".

Altele încă mă întăresc tot mai mult în opiniunea de a vedea expusă cauza noastră atît în beserecă, cît și în stat.

Împărtășindu-ți aceste lucruri cum cugetam eu de interes pentru d-ta, îți trămet 16 fl. prenumerare la *Dicționarul magiaro-român*[5], 1 ex[emplar] pentru Papfalvi [6], altul pentru prof. László[7] iară trei

pentru mine; suma 5 ex[emplare], cari te rog să faci a se trămete toate
132 sub adresa mea./

Chiar intreprind tipărirea protocolului de la 11 aug. 1868 şi a actelor de la depunerea lui Maior şi alegerea lui Bob [8]. Te rog, de ai ceva acte sinodali de alegere dintru alte timpuri, binevoieşte a mi le împărtăşi spre întrebuinţare în opul sau, mai drept, colecţiunea aceea [9].

Dacă d-ta întrebai în Pesta după Cserei, aflǎ cum că în biblioteca rămasă de Şuluţiu se află un m[anu]s[cris] frumos [10]. Eu-ţi pot extrage cu fidelitate locurile de cari ai lipsă, că biblioteca aceea se află sub grigia mea, ca depozit judecătoresc.

Primeşte asecurarea distinsei preţuiri şi urările de fericire,

132^v *I. M. Moldovanu,*
prof.[11]/

---

[1] Noul mitropolit greco-catolic de Alba Iulia şi Făgăraş era Ioan Vancea de Buteasa (1820–1892), ales de către Sinodul electoral din 10–11 august 1868 (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, Bucureşti, 1976, scrisori primite de la Ioan Fekete-Negruţiu, nr. XIX, n. 2). Vezi biografia acestuia în broşura lui Augustin Bunea, *Metropolitul dr. Ioan Vancea de Buteasa (Schiţă biografică)*, Blaj, 1890; *Şematismul veneratului cler al Archidiecesei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia şi Făgăraş pre anul Domnului 1900...*, Blaj, 1900, p. 45–49; Victor Bojor, *Episcopul mitropolit dr. Ioan Vancea*, în *Episcopii Diecesei gr. cat. de Gherla, acum Cluj – Gherla (1856–1939)*, Tîrgu-Mureş, 1939, p. 171–267; Ioan Georgescu, *Mitropolitul Ioan Vancea. La 50 de ani de la moartea* lui, Oradea, 1942.

[2] „Programul“ e o foaie volantă redactată de prepozitul Ştefan Manfi: *Programul întronărei metropolitului la 11 april 1869*. Exemplarul trimis de Micu Moldovan se află la B.A.R., ms. rom. 981, f. 49.

[3] Cuvîntarea lui Vancea la instalarea din 11 aprilie 1869 se intitulează *Allocutio quam Ioannes Vancsa de Buteasa miseratione divina et apostolicae sedis gratia archiepiscopus et metropolita Alba-Juliensis seu Fogarasiensis romanorum gr. rit. catholicorum per Transylvaniam et Hungariam. Praelatus domesticus Suae Sanctitatis. Solio pontificio assistens ss. theologiae doctor etc., etc. Occasione canonicae suae in sedem metropolitanam introductionis die 11 mensis aprilis anno reparatae salutis 1869 ad clerum populumque archidiocesanum habuit* şi s-a tipărit la Gherla în 1869. Exemplarul trimis de profesorul blăjean lui Bariţ se află de asemenea în fondul său de la B.A.R., ms. rom. 981, f. 50r–61v.

[4] Micu Moldovan, asemeni tuturor patrioţilor şi cărturarilor luminaţi ai Blajului din secolul trecut, e preocupat de păstrarea organizării – „constituţiei“ – de tip oriental a confesiunii greco-catolice din Transilvania.

[5] Lucrarea lui Bariţ, *Dicţionariu unguresc-românesc. Magyár-román szótár*, apăruse în acelaşi an la Braşov.

[6] Constantin Papfalvi. Vezi în acest volum corespondenţa lui cu Bariţ.

[7] *Ioan Laslo*, 1841–1901, profesor blăjean. S-a născut la Peţelca, a urmat studiile liceale la Blaj şi teologice la Blaj şi Viena. Între 1865–1869 a funcţionat ca profesor la Liceul greco-catolic din Blaj. Din 1869 pînă în 1880 a fost administrator protopopesc al Roşiei, după care, pînă la sfîrşitul vieţii, paroh şi protopop al Clujului.

[8] Aceste şi alte documente istorice vor fi publicate de Micu Moldovan în culegerea sa *Acte sinodali ale băserecei române de Alba-Iulia şi Făgăraş*, I, Blaj, 1869; II, Blaj, 1872.

[9] Nu ne putem da seama în ce măsură i-a fost Bariţ de folos în acest sens. Profesorul blăjean publică, „din alte tempure“, actele următoarelor sinoade: din 1742, 1751, 1764, 1782 (alegerea lui Ioan Bob) şi 1850 (alegerea lui Alexandru Sterca Şuluţiu).

[10] Este vorba de o celebră lucrare a istoricului maghiar Cserei Mihály, *Miklósvárszéki Nagyajtai Cserei Mihály Históriája 1661–1711*, publicată postum de către Kazinczy Gábor, după manuscrisul dăruit în 1850 Academiei Maghiare de către profesorul Szász Károly din Aiud. Apărută în colecţia *Ujabb Nemzeti Könyvtár*, Pesta, 1852–1855, ediţia e deosebit de îngrijită, textul fiind aşezat pe două coloane în pagină, în manieră de incunabul.

[11] Cu adnotarea lui Bariţ: „Venită 18 apr. Răsp. 19 apr.“

II

Blaş, 25 iuniu 1869

Prea stimate domnule!

Am primit epistola d-tale de la 19 apr. şi o am cetit cu multă plăcere. Vin să te mai încunoştinţez de unele de pre aici.

Alesul [1], cumu-i place a se numi, pînă acum se leagănă în dreapta şi în stînga, neavînd încă destul curagiu spre a îndrepta căruţa după cugetul animei sale. Însă despre aceea nu mă îndoiesc mai mult, că omul poate fi tare periculos că, precum zice bătrînul Jornande, *insidiis agit apetitum* [2]. Spre caracteristică, ceteşte un fapt. În 9 ale curentei se depune esame din dogmatecă. Un prozelit ce voieşte a face carieră prin protecţiunea ultramontanilor trage ca de păr sinodul de la 11 aug[3].
133 şi-l mestecă în vorbă întrebînd pre Brătianu [4] (carele/în toamnă s-a
umbrit în Oşorhei), avut-a sinodul acela drept de a face cele ce a făcut? Şi „alesul“, pre lîngă toată prudenţia sa, surprins, scapă din gură vorbele: „Acela a fost un conventicul“. Aşa, plesni în faţă pre tatăl-su. Ce despre acesta, poate, vor ieşi mai multe în *Actele sinodali* [5].

Să trecem la alta. Cunoşti cerculariul prin care îndeamnă ca ai noştri să trămetă la congresul pestan [6]. Ştii că este făcut cam în doi peri. Eu însă te asecur că el este cu totul pentru participare, nesocotind că prin aceea s-ar nimici unicul refugiu ce satrapii ne-au mai lăsat. Călcîndu-şi chiar ambiţiunea, ce nu crez să nu-l facă a dori ca mai bine să fie cap al unei beserici autonome, decît instrument vil în mîna străinu-
133^v lui ce a-i vărsa sîngele mămesc./

Ei, dar pre lîngă cîte toate, protopopiatele se dechiarară mai toate în contră, şi încă unele în termeni foarte oarzăni, provocîndu-se la otărîrile Sinodului de la 11 aug. Aug[ustin] Pop [7] deşi s-a încordat pre cît a putut, nu o a putut scoate ca eparchianii lui să se dechiare pentru participare. S-au dat însă vreo 3 rămaşi de lume cari *taliter qualiter* [8] au trămes neşte protocoale sau raporturi pentru participare şi au făcut şi forma de alegere. Pre baza acestor, *alesul* îndată a expedat respectivilor (mi se pare, între laici Georgiu Bariţ e în frunte, apoi Pop Vasiliu [9], dr. Raţiu, Hossu [10] şi doară Vaida Lad[islau] [11]), credenţiunale. Ce vor fi făcut cu ele laicii, nu ştiu. Dară T[imotei] C[ipariu], carele a căpătat
134 3/4 din toate voturile preuţilor din acele 3 protopopiate, i-a / spus în
consistoriul din sîmbăta Rusaliilor că „ar fi obrăznicie“ a se gira omul ca ales al diecesei, cînd majoritatea aşa mult precumpănitoarie este în contra participării. Şi n-a primit a emula cu Sigismund Pop [12].

Ar aștepta omul ca, după ce animele credincioșilor s-au manifestat în contra acelui congres, „alesul“ credincioșilor incai măcar din prudenție pastorală să nu meargă nice el la locul ce se consideră de mormîntul beserecei sale. Și, cu toate acestea, el e rezolut a merge. În adevăr, bine mulțămește la ai săi!

Alătur 16 fl. pentru alte 5 ex. din dicționariu [13], cari toate să mi se trămetă, împreună cu cele plătite la 14/4.

Te salut cu reverență distinsă,

134v *I. M. Moldovanu*,
prof.[14]/

---

[1] Noul mitropolit Ioan Vancea, care nu se bucură de simpatia lui Micu Moldovan.

[2] „Viclenia ațîță poftele“.

[3] Din 11 august 1868, adică sinodul în care a fost el însuși ales mitropolit.

[4] Personaj neidentificat.

[5] Sinodul din 10–11 august 1868 e cuprins de Micu Moldovan în primul volum al *Actelor sinodali*..., p. 1–60 (vezi scris. anterioară, n. 8).

[6] Prin circularea sa nr. 705 698/1869 (vezi *Federațiunea*, II, 1865, nr. 61–246,
p. 245), mitropolitul Ioan Vancea provoacă pe toți protopopii greco-catolici să-și de-
semneze candidații — clerici sau laici — care să fie aleși ca delegați ai confesiunii
la un congres al statusului catolic maghiar, congres fixat pentru data de 20 iunie
1869. Hotărîrea mitropolitului, emanată „din ședința consistoriale ținută la 17 mai
1869“ încălca principiul autonomiei bisericii greco-catolice românești, recunoscînd-o
drept anexă, filială a bisericii catolice maghiare. La fel de grav, se încălcau bazele
unirii cu Roma, *prin care noua confesiune rămîne una de rit oriental*, catolicizarea
reducîndu-se doar la cele 4 puncte îndeobște cunoscute.

[7] Protopopul greco-catolic de Alba-Iulia.

[8] „Cum, cum nu“.

[9] Vasile Ladislau Pop.

[10] Iosif Hossu, funcționar clujean.

[11] Ladislau Vaida de Glod. Despre toți trei vezi date biografice în volumele anterioare ale colecției.

[12] Date despre acest veșnic colaboraționist cu politicienii reacționari ma-
ghiari vezi în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan
Antonelli, nr. XLV, n. 2.

[13] Vezi scris. anterioară, n. 5.

[14] Adnotată: „Răsp. 30 iuniu“. Bariț îi trimite această scrisoare lui
Alexandru Roman la Pesta, care o folosește ca sursă de bază pentru o „împărtășire“
de la Blaj, sub titlul *Transilvania* (în *Federațiunea*, II, 1869, nr. 72–257, p. 287).
Scrisoarea lui Micu Moldovan e tipărită aproape în întregime (cu atenuările de ri-
goare): „În 9[iuniu] se depuse examenul din dogmatică. Un prozelit, care voiește
a face carieră prin protecțiunea ultramontanilor, trage ca de păr sinodul de la 11 aug.
1868 și-l mestecă în vorbă, întrebînd [pre un cleric că] avut-au acel sinod dreptul de
a face celea ce a făcut? [Mitropolitul], surprins, [nu se putu răbda să nu zică]: «Acela
a fost un conventicul» Așa plesni [preasfinția sa] în față pre tată-său.

[Află că mai toate] protopopiatele [din archidieceză] s-au dechiarat în contra
[cercularului archiepiscopesc], și unele încă în termini foarte oarzăni, provocîndu-se
și la sinodul din 11 august 1868. Augustin Pop, [protopopul de la Alba-Iulia], deși
s-a încordat pre cît [numai a știut], nu a putut scoate [la cale, căci eparchianii lui nu
s-au dechiarat participărei]. [Numai cinci protopopi, cei mai servili din toți, au
mîngit niște alegeri *taliter qualiter*, punînd între cei aleși și pre cinci mireni, carii nu
voiesc să știe nimic de acea alegere]. D-n Tim. Cipariu, carele avu 3/4 al voturilor
preoțești din 3 protopopiate, [a dechiarat] în consistoriul din sîmbăta Rosalielor că
ar fi o obrăznicie a se gera omul ca ales al archidiecezei, cînd majoritatea așea pre-
cumpănitoarie este în contra participărei, și n-a primit a emula cu Sigismund Pop.

Archidieceza intreagă, afară numai de 3–4 ultramontani incuibați intr-insa consideră participarea ca mormîntul besericei românești greco-catolice“. Redactorul recunoaște că a primit scrisorile (de fapt doar aceasta singură) „din a treia mînă“ și că a mixat datele. Pentru a evidenția geneza acestui articol, de care va mai fi vorba în scrisorile următoare, am pus între paranteze drepte — [ ] — ceea ce aparține lui Micu Moldovan dar a fost „stilizat“ de Alexandru Roman și am cules cu litere cursive ceea ce este din altă sursă. Reiese că scrisoarea profesorului blăjean constituie partea esențială a articolului, intervenit în problema gravă a participării românilor la congresul catolicilor unguri (vezi nota 6).

III

Blaș, 8 iuliu [1]869

Prea stimate domnule !

Am primit epistola d-tale din 30 ale trecutei și o am cetit cu multă plăcere și mîngăiare sufletească. Adecă: „inteligenția a rădicat mănușa!“[1] Foarte bine, că a lăsa besereca numai în grigea archiereilor este a te supune celui mai încarnat despotism, iar a încredința apărarea libertăților beserecești numai clericilor, înseamnă a-ți încredința vestiariele sau la nește interesați pentru prădarea lor, sau la nește necapaci de a le griji.

Clericii, dacă voiesc a face carieră, caută să joace după cum suflă prea sînțiele ce conferesc oficia și beneficia. Iară de sunt /
135 rezoluți a face opusețiune pre față, ușor li se frînge grumazul.

Inteligenția este mai independentă și, în unire cu cei buni din cler, o poate duce acolo unde se cuvine și dorim.

Iaca pentru ce m-am bucurat văzînd din epistola domniei-tale că inteligenția noastră este rezolută a primi lupta și a ne apăra și revindica libertatea beserecească.

Canonist, de aceea, anevoie se va afla aici, însă vom vedea.

Metropolitul e acasă.

Salute și succes ferice întru toate intreprinderile.

135v *I. M. Moldovan*./

Cînd expedezi la Filtsch (librariu ori tipografia, tot una), te rog trămete și pentru adresa mea 2–3 ex[emplare] din misiunea occid[entală], și voi răspunde ce se va cădea [2]./
136

---

[1] Vezi scrisoarea anterioară, n.6.

[2] Adnotată de Bariț: „1869. I. M. Moldovan, Blaș, 8 iul. Răsp. 21 n. cu 12 ex. *Dicționariu*“.

IV

Blaș, 4 august 1869

Prea stimate domnule !

Împărtășirea *Federațiunei* despre conventicul cășună amarăciune și intristare nespusă în archiereul nostru, care eu, împreună cu negarea și demințirea duplă, o aș lua de semn bun, dacă nu s-ar fi auzit chiar de una dată și plîngeri în contra laicilor, că dînșii îmblă să despoaie pre sînțiele sale de potestate. Ce se ține de demințire, nu zic nice una vorbă. D-ta știi prețui valoarea demințirilor oficioase cum și fidelitatea sau, mai bine, fidei-demnitatea celor ce-ți scriu, de nu cumva au fost surzi cei ce au fost prezenți [1] ori întru adevăr plini de răutate, toți, pînă și însuși urzitoriul incidentului.

Alte urmări ale acelei împărtășiri le voi comunica altă dată
137 /Acumu-ți fac cunoscut: a) cum că d. Cipariu ăst an nu va vedea Bucureștii [2]. Cel puțin pînă acum nu este rezolut. Într-adevăr, de vom prețui conștiincios împregiurările de aici, caută să-i dăm dreptate: că anevoie mai poate absenta pre timp îndelungat și anevoie poate lipsi la începutul anului școl[ar], care la noi e tot 1 sept. nou. De nu va merge — și nu crez să meargă — va scrie pre larg despre toate, și despre dicțiunariu [3]. *Gramatica* [4] înaintează. Au ieșit 7 coale octav mare. b) Dicțiunariul[5] a sosit. Mulțămită de la d. Cipariu pentru exemplariul trămes. De la mine, asemene. Permite-mi să fac una observare asupra broșurei [6]. Sum de opiniune că rătezarea e dăunoasă, lăsîndu-se prea puțină margine
137ᵛ pentru legat, care tot caută să ur/meze. Mult mai bine este să dați în comerciu exemplaria legate tare. Eu aș fi adus pentru publicul de aici mai multe, dar Filtsch zice că nu are nice unul. c) Am terminat tipărirea *Actelor sinodali* [7]. Sper că poliția încă nu va face dificultăți, că nu are pentru ce, de nu cumva din predilecțiune cătră persoana mea. Am despus la Filtsch să trămeță pentru d-ta un exemplariu, prin D. Mureșanu [8]. Să învățăm din smîntele trecutului, chiar și din ale celui mai de aproape!

Mîne plecăm la Șomcuța Mare, d. Mihali [9], eu și un coleg mai tînăr. După reîntoarcere,-ți voi scrie la București.

Primește manifestarea distinsei mele reverințe.

138 *I. M. Moldovan*[10]./

---

[1] „Împărtășirea“ care l-a iritat pe mitropolitul Vancea n-a fost altceva decît propria scrisoare a lui Micu Moldovan către Bariț din 25 iunie 1869 (supra, nr. II), tipărită de *Federațiunea* (scris. II, n. 14). După cîte înțelegem din acest pasaj, Micu Moldovan, intimidat, cere „dezmințirea“ propriilor sale cuvinte. *Federațiunea* nu va publica o asemenea dezmințire.

[2] Adică nu va participa la cea de a treia sesiune a Societății Academice Române, Cipariu fiind între membrii fondatori ai acesteia. Sesiunea s-a ținut între 1 august — 15 septembrie. Filologul blăjean nu va lua într-adevăr parte la lucrările forului științific din București. Bariț însuși va sosi cu întîrziere în capitala românească, prima ședință la care va lua parte fiind aceea din 25 august (vezi *Analele Societății Academice Române*, tom. I, ses. an. 1867—1869, București, 1869, p. 201—293).

[3] Tot în legătură cu activitatea Societății Academice: în sesiunea din 1867 — deci prima sesiune — într-o ședință din 12/24 septembrie, luîndu-se de pe acum în discuție problema redactării dicționarului limbii române, membrii sînt însărcinați cu diferite contribuții la adunarea materialului. Lui Cipariu îi revine, în mod expres, îndatorirea de a scoate cuvintele românești din cărțile vechi, pentru care lucru i se vor pune la dispoziție cărțile necesare. E o recunoaștere la scară națională a meritelor filologice ale blăjeanului, care va fi unul dintre cei mai apreciați și mai activi membri ai forului științific de la București. Despre îndeletnicirea la acest

dicţionar urma să-i scrie Cipariu lui Bariţ sau, şi mai probabil, întregii adunări întrunite la Bucureşti, în cazul cînd nu va lua parte.

[4] În aceeaşi sesiune, la 11/23 septembrie adunarea generală a Societăţii Academice deschide concurs şi votează un premiu de 300 galbeni pentru partea întîia a gramaticii limbii româneşti: „analitica“ sau morfologia. Termenul concursului e fixat la 15 iulie 1868. Din trei manuscrise secrete primite de delegaţia Societăţii, I. C. Massim, însărcinat să raporteze despre valoarea lor în sesiunea 1868, se opreşte asupra celui care purta drept moto dictonul: „Si consuetudo vicerit vetus lex sermonis abolebitur“, pe care îl prezintă elogios în şedinţa din 10 septembrie 1869. Autorul ei era Timotei Cipariu, care, în aceeaşi sesiune e însărcinat şi cu tipărirea lucrării, cu spesele Societăţii, întreprindere încheiată în anul 1869: *Gramatica limbei române. Partea I. Analitica*, Bucureşti, MDCCCLXIX [1869], (vezi Dimitrie Macrea, *Timotei Cipariu*, în *Lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, 1959, p. 67—78).

[5] De data aceasta este vorba de *Dicţionarul unguresc-românesc* al lui Bariţ (scris. I, n.5).

[6] Adică asupra lucrării de broşare a *Dicţionariului*.

[7] A tomului I. Următorul va fi tipărit în 1872.

[8] Iacob Mureşanu.

[9] *Victor Mihali de Apşa*, 1841—1917, mitropolit al Arhidiecezei metropolitane greco-catolice de Alba Iulia şi Făgăraş, fruntaş al românilor din Transilvania şi mecenat de renume. Originar din Ieud, în Maramureş, descendent al unei familii nobile româneşti, Victor Mihali a făcut studii teologice strălucite la Roma, la Propaganda Fide. A fost profesor la Gherla, din 1863, iar la 6 aprilie 1869 mitropolitul Vancea îl transferă la Blaj, ca secretar metropolitan. În 1874 e numit episcop al Lugojului, în care calitate şi-a dovedit talentele de bun organizator şi sprijinitor al culturii. Devine mitropolit în 1893, după moartea lui Ioan Vancea. Despre Victor Mihali vezi *Date statistice* [în legătură cu activitatea mitropolitului dr. Victor Mihali], în *Unirea*, IV, 1894, nr. 51: *Din viaţa noului mitropolit*, în *Unirea*, IV, 1894, nr. 51; *Dr. Victor Mihalyi de Apşa*, în *Familia*, XXX, 1894, p. 529; *Dr. Victor Mihalyi de Apşa, mitropolitul românilor uniţi din Ardeal*, în *Vatra*, 1894—1896, II, vol. II, p. 9; *Dr. Victor Mihalyi de Apşa, metropolitul de Alba-Iulia şi Făgăraş*, în *Calendarul Aurorei*, Gherla, 1896, p. 22—23; Nicolae Iorga, *Mitropolitul Victor*, în *Oameni cari au fost*, II, Bucureşti, 1935, p. 352—354; Vasile Suciu, *40 ani de arhierie a mitropolitului dr. Victor Mihály, 1875—1915*, în *Românul*, V, 1915, nr. 26, p. 2—3; *Victor Mihályi de Apşa (1875—1915). Omagiu la jubileul arhieriei de 40 ani. Date biografice*, în *Unirea*, XXV, 1915, nr. 14.

[10] Adnotată: „1869. I. M. Moldovan. Blaş, 4 aug. Răsp. *(Dicţionaria)*“.

V

Blaş, 12 oct. [1]869

Prea stimate domnule!

Vei fi auzit că în săptămîna venitoarie avem sinod, însă compus numai din clerici [1]. Puţin sper de la un aşa sinod, că interesăle se crucesc în mii de moduri şi domnesc înfricoşat. Cu toate acestea, nu lapăd sperarea şi cu atît mai puţin m-aş putea determina vreuna dată la pasivitate pre terenul acesta.

După cîte se arată dincoace, dincolo, seamănă cum că ultramontanismul va să facă oarecari încercări. Aşa, fiii credincioşi beserecei şi naţiunei noastre au lipsă de toată precauţiunea şi de un *modus procendi*
139 ca să nu rămînă cu bucele îmflate./

Ca pre unul *qui rerum usii polles*[2] şi te-ai interesat de beserecă în toate necazurile ei, te rog să nu pregeţi a scrie (de nu vei fi scris) şi a ne comunica ce cugeţi a fi de făcut.

După ce valoarea celor 10 p[uncte] de la 1868[3] s-a desputat, cuget că sinodul se cuvine să le recunoască de ale sale și numai după aceea să treacă la punctul 2 al agendelor: executarea p[unctului] 8 dintru aceleași puncte sinodali. Cu atîta s-ar putea, doară, termina.

Întru aceea de vor ajunge cele 3 zile (20—22) destinate pentru sinod, se vor putea lua înainte și proiectele pregătite aici (întru unele
139v cam *secundum cor sancti Ignatii*[4], Gregorii 7 etc.)./

Primește descoperirea sincerei mele reverințe.

I. M. Moldovanu.

Eötvös[5], cînd a fost aici, a zis că de ar ști că congresul va decide intrare în Adunarea de la Pesta, el s-ar învoi să ținem congres.

Călătoria d-lui R.[6] pre aici crez că va avea rezultate bune. Daună că unii oameni sunt domniți de prejudeciul că numai așa poate
140 fi bine, cum au învățat ei[7].

---

[1] Sinodul arhidiecezan a avut loc în zilele de 20—22 octombrie 1869, la Blaj. Tot în acest sinod s-a prelucrat și o lege electorală provizorie pentru congresul Provinciei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș.

[2] „Care distinge conexiunea lucrurilor".

[3] Cele 10 puncte de la 1868: „un proiect relativ la restaurarea autonomiei și constituțiunei sinodali a bășerecei gr. — catolice", redactat în ședința preliminară din 10 august, la inițiativa vicarului foraneu al Făgărașului, Ioan Antonelli și impus sinodului electoral sub formă de „condițiuni de alegere". Cele 10 puncte, care se resimt de influența radicalilor progresiști din clerul superior al Blajului, sintetizează năzuința perenă de a păstra caracterul oriental al confesiunii, unic mijloc pentru salvarea independenței acesteia.

[4] „A doua minte a Sfîntului Ignațiu."

[5] Ministrul ungar al culturii.

[6] Probabil Ioan Rațiu.

[7] Cu însemnarea lui Bariț: „Răsp. 16/4 oct. pe larg."

VI

Blaș, 24 oct. [1]869

Prea stimate domnule!

În fine, iacă-ne ținurăm și sinod, pot zice cu rezultat bun. Metropolitul, și în cuvîntul de deschidere și alteori, a intonat și apăsat autonomia beserecei și independența ei de la oricine altul, afară de papa, necesitatea ținerei congresului provinciale și necesitatea sinoadelor.

În dezbateri, nicăiri nu a dovedit decît tendințe de cele liberali și a lăsat ca oricine să-și desfășure ideele după plac. Aceea însă n-a suferit, ca propunerea lui Balint, pentru ca sinodul să cunoască de ale
141 sale cele 10 puncte de la 1868[1] și de baze pentru / reconstituirea bășerecei, să se facă și dezbată. Ce, îndată ce Balint[2] se apucă de lucrul acela, zise: „Datina este ca orice propunere întîi să se arate la prezidiu". În urma cărei Balint i-o a dat, iară el a pusu-o bine și nu i-a dat ordine.

Cînd, apoi, 4—5 inși am mers la dînsul în obiectul acesta, ne-a dat cele mai mulțămitoarie asecurări și s-a învoit cu una propunere mijlocitoare, carea mai tot acolo ieșea.

I-am dechiarat că nu voim a forța, nice a-i tăia putința de a lucra...

Preste tot a mers bine. Și din cele din evul mediu s-a mai scuturat cîte ceva.

Iartă că am scris în fugă și primește salutări sincere,

141v *I. M. Moldovan.*[3]/

---

[1] Vezi scris. anterioară, n.3.

[2] Simion Balint, care era protopop de Roșia Montană.

[3] Adnotată: „1869. I. M. Moldovan, Blaș, 24 oct. Primită prin d-n. I. Mureșan în 31 oct. Răsp."

VII

Blaș, 15 martiu 1870

Prea stimate domnule!

Din comisiunea Societății Academice Române, am onoare a-ți trămete 2 ex[emplare], partea din urmă, a *Gram*[*aticii*] premiate[1]. Cu aceasta ți se completează exemplariele, ale căror începuturi le-ai fost căpătat în București.

Expedarea opului la București întîmpină greutăți mari, din cauza drumurilor[2]. Au trecut două luni de zile de cînd nice un car de aici nu se încumetă a pleca la Sabiniu. La Alba Iulia încă rar îmblă oamenii și cu greutate. Cu toate acestea, ca exemplariele pentru România să nu
143 mai zacă aici, cu cea întîi ocaziune se vor tră/mete, pre încungiurul acesta, numai să meargă una dată.

Din *Fed*[*erațiunea*] vei fi văzut că regimul are cuget serios de a ne băga în Congresul pestan[3]. Consistoriul de aici nu a remustrat nimic, ce a trămes hîrtia la Roma, ca metropolitul să o vază[4]. Sum curios să văz pre ce coardă o va prinde, că va fi venit timpul să se dechiare, ori cu noi ori în contra noastră.

Pînă acum a căşunat una mare daună materiale și opidului și la satele din giur. Arenzile băuturelor, a podurelor și a moarei le-a dat unui evreu carele, fiind conproprietariu, nu numai îngustează drepturile Curței, ce încă tinde a le surupa iară, de altă parte, despoaie poporul,
143v știi, după datina / jidanilor. Aceasta căşună multă pornire, mai ales pentru că cu prețul acela și alții le-ar fi luat și pentru că cu ocaziunea venirei sale în scaun a fost zis deputațiunei opidanilor că dînsul nu va apropia jidani. Abia trecură trei, și a apropiat (pe 6 ani) pe cel mai periculos. În deșert, pentru conciliu trebuiau bani și regimul nu a voit să-l împrumute decît sub condițiuni foarte oneroase.

Primește, domnul mieu, încredințarea prea distinsei mele consideratiuni.

Stimătoriu sincer,

144 *I. M. Moldovan*[5]/

[1] Partea I, *Analitica*, din *Gramatica limbei române* a lui Cipariu (vezi scris.IV, n. 5).

[2] Pasajul se lămurește printr-o notă pe verso la foaia de gardă a *Analiticii*: „Cu tiparul Seminariului a[rhi]diecezan din Blaș“. Ceea ce înseamnă că, în pofida foii de titlu care specifică: București MDCCCLXIX“, această comandă a Societății Academice Române s-a executat la Blaj, sub directa supraveghere a autorului.

[3] Sub titlul *Autonomia biserecei române*, *Federațiunea* (III, 1870, nr. 21—353, p. 79) publică un articol de fond despre aceeași problemă a congresului catolic (vezi scris. II, n. 6; III, n. 1), care zbuciumase opinia românească și în 1869. Se comentează refuzul autorităților dualiste unguresti de a recunoaște confesiunii greco-catolice statutul de autonomie, de independență ca provincie bisericească de sine stătătoare. Se propun și cîteva metode concrete de acțiune în vederea obținerii unui congres propriu. Dar obținerea congresului dorit va rămîne un deziderat al viitorului, către care românii greco-catolici, împiedecați de stăpînire, vor face pași anevoioși și neînsemnați. În 1872, între 5 și 17 mai se va desfășura primul sinod sau conciliu sub egida provinciei metropolitane blăjene (vezi *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice Alba-Iulia și Făgăraș ținut în anul 1872*, ed. II, Blaj, 1886), o întrunire nu numai exclusiv clericală, dar și stăpînită strict de ultramontani. Aici nu se vor discuta decît probleme dogmatice. În anul următor, Vancea va convoca un „congres“ mixt, din clerici și mireni — un simulacru de status propriu! — care să se ocupe de situația școlilor naționale. Vezi despre acest congres, *George Barit și contemporanii săi*, III, scrisorile primite de la Ioan Fekete Negruțiu, nr. XX, n. 1.

[4] Vancea se afla la Roma, ca participant la Conciliul Vatican, unde a plecat în 9 noiembrie 1869 și s-a întors în 12 iulie 1870 (cf. Victor Bojor, *Episcopii Diecesei gr. -cat. de Gherla*, p. 212—219).

[5] Adnotată: „1870. I. M. Moldovan, Blaș, 16 mart. s.; venită 23 mart. n. Răsp.“

VIII

Blaș, 3 dec. 1870

Prea onorate domnule !

În fine, se pare cum că va să ajungem la conchiemarea congresului nostru [1]. Metropolitul a mers joi, în săptămîna trecută, la Pesta, ca în persoană să întețească lucru. Consistoriul plenariu, ținut mai de aproape la Gherla [2], încă a decis a se trămete una deputațiune (Bilțiu [3], Coroianu [4] și protopopul din Borșa, Al. Barbulovici [5]), și pentru alegere și pentru cauza congresului.

Ma, ce este mai singulariu, auz că și episcopul cu care Andrassy [6] vrea să fericească pre lugoșani [7] încă lucră bărbătește pentru concederea 145 congresului nostru. Firește ca,/venind, să aibă miez prin care sperează a mai domeri ura oamenilor, pornită cu atîta asprime asupra sa.

Apoi S[zabó] [8] doară acuma nu va fi mai făcînd pedice, că cele întîmplate-l vor fi învățat puțină minte. Încolo, eu crez că, afară de unele cauze interne cari nu le mai scriu aici, ep[isco]pul S[zabó] a fost pedeca principale pentru care metropolitul nu a convocat congresul [din] proprie auctoritate și fără concesiune. S-a temut că orăzanii nu vor veni [9], mai ales ep[isco]pul.

Dar eu voiam a-ți trage atențiunea la una cestiune prea delicată carea, mă tem, va încurca congresul și de aceea înante ar trebui rume- 145v gată bine. Înțeleg: capitulele și pu/sețiunea lor în organismul beserecei noastre. În sinodul nostru mai de aproape, cînd s-a făcut regulamentul provizoriu pentru congres, ca să delăturăm prepusurile, s-au susceput cîte doi indivizi din fiecare capitul sau, mai derept, sinodul a aflat cu cale ca fiecare cap[itul] să fie reprezentat cu acest număr în congresul constitutiv al nostru.

Ma, sinoadele noastre de mai înante au dat Capitulului din Blaș deplină recunoaștere. Acum, dară, avem să rămînem aci și numai de aceea mai poate fi vorba, cum să fie împărțiți în consistoriele și senatele ce se vor forma, că a-i lăsa pur și simplu consiliari și spiritualibus ai 147 ep[isco]pului, nu va merge, cel puțin așa cuget eu. / Deși-s convins că d-ta și pînă aci vei fi cugetat asupra acestui lucru, totuși te mai rog să cugeți și iară să cugeți, ca să nu provină de aci nice daune pentru beserecă, nice opintiri în contra autonomiei noastre.

De la d. Papiu [10] mi-ai fost trămes 25 es. *Vieața lui Șincai* [11], din cari 8 gratis, în 8 laturi, iar 17 pre bani. Cele gratuite s-au împărțit precum e scris pre hîrtia alăturată [12], cele 17 s-au vîndut. Prețul lor se aclude, sustrăgînd 1 f.50 cari, la mandatul d-tale din aprile, i-am dat pre una gramatică trămesă d-lui Maniu în Deș.

Primește, domnul mieu, spresiunea celei mai sincere reverenție, cu carea sum,

I. M. Moldovanu,
147v prof.[14]/

---

[1] Vezi scris. II, n. 6; III, n. 1; VII, n.3. Congresul greco-catolic va mai întîrzia, totuși, încă doi ani.

[2] Episcopia Gherlei era vacantă, în urma promovării lui Ioan Vancea ca mitropolit. O conducea vicarul general episcopal Ioan Anderco Homorodanul, în locul prepozitului Macedon Pop, bătrîn și bolnăvicios (vezi Victor Bojor, *Canonicii Diecezei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla 1857—1937. Biografii, cu un scurt istoric al înființării episcopiei și capitulului catedral din Gherla și 25 reproduceri fotografice*, Cluj, 1937).

[3] *Ștefan Bilțiu de Iood*, 1814—1896, personaj aparte al greco-catolicismului maramureșean, a fost viceprotopop al Băii Mari și canonic în primul capitul episcopal al Gherlei (1557) și arhidiacon al Dobîcii. Mai tîrziu, în 1876, la intervenția episcopului Mihail Pavel, e numit prepozit de Csudány, în Arhidieceza romano-catolică de Agria. Spre sfîrșitul vieții (1890) este promovat prepozit capitular al Gherlei. Vezi despre viața și activitatea lui la Victor Bojor, *Canonicii Diecezei gr.-cat. de Gherla*..., p. 80—91.

[4] *Demetriu Coroianu de Coruieni și Vima Mică*, 1814—1891, personalitate de frunte a vieții politice și culturale românești din nord-vestul Transilvaniei în secolul al XIX-lea. Format în atmosfera blăjeană plină de avînt național și cultural dintre 1830—1842, Coroianu va rămîne pentru toată viața mai degrabă luptător politic decît conducător bisericesc. A fost protopop de Craidorolț, lîngă Satu-Mare apoi vicar foraneu al Silvaniei (1855), unde a sprijinit activitatea culturală națională în calitate de director al Despărțămîntului „Astrei“ Sălaj. În 1873 e chemat canonic la Gherla iar în anul următor i se încredințează conducerea Seminarului teologic greco-catolic de aici. A fost tatăl avocatului Iuliu Coroianu, unul dintre fruntașii memorandiști și unchiul politicianului român Iuliu Maniu (Victor Bojor, *Op. cit.*, p. 115—136).

[5] *Alimpiu Barbolovici*, 1834—1905, vicar foraneu al Silvaniei, a fost un harnic corespondent al gazetelor *Sionul românesc*, *Amvonul* și altele, în care s-a manifestat ca un înfocat sprijinitor al vieții culturale sălăjene. A luat parte la Conferința națională de la Sibiu din ianuarie 1861.

[6] Andrássy Gyula, primul ministru al Ungariei dualiste.

[7] Omul „cu care Andrássy vrea să fericească pre lugoșeni“ era *Ioan Olteanu*, 1839—1877, teolog erudit, de mare faimă între catolici, dar rău văzut de către partida națională transilvăneană, din cauza dezinteresului pentru problemele ce îi frămîntau pe fruntașii naționali. Olteanu fusese numit episcop de Lugoj la 25 iulie 1870, preconizat în 15 octombrie și sfințit în 18 decembrie 1870 — după data acestei scrisori! — de către Iosif Popp Szilágyi, episcopul de Oradea. Moare de tînăr, la 38 de ani, ca episcop al Orăzii.

[8] *Ioan Szabó*, 1836—1911, episcop de tristă faimă al Gherlei, despre care Nicolae Iorga spune că era „o personalitate nesimțitoare pentru neam și guvernamentală pînă la dezgust“ (vezi Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, II, București, 1932, p. 279). Un biograf al său Victor Bojor *(Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla* — ..., p. 343—442) se străduiește să-i găsească merite în lunga sa păstorire (1879—1911), dar acestea se referă doar la mărunte treburi administrativ-ecleziastice.

[9] Vezi nota 8. În 1870, Szabó era canonic capitular la Oradea și individ recunoscut ca servil autorităților ungurești.

[10] Alexandru Papiu Ilarian, la data aceea avocat în București, ex-procuror general al Curții de Casație, președinte al Societății „Transilvania“ și unul dintre membrii activi ai Societății Academice Române.

[11] Lucrarea lui Papiu Ilarian, *Vieața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca*, se tipărise la București în 1869, ca primul discurs de recepție din istoria Academiei Române.

[12] ”Hîrtia alăturată,,: o chitanță de mînă primită de Micu Moldovan de la 5 elevi blăjeni, (Juliu Montani, Teodor Pop, Ștefan Groze, Fabius Reze și Ioane German), cărora le-a înmînat pe gratis, din partea lui Papiu Ilarian, monografia despre Șincai.

Papiu Ilarian urmase el însuși o corespondență cu Micu Moldovan, în legătură cu lucrarea sa despre Șincai. În decembrie 1869 îi trimite un exemplar.

IX

Blaș, 3 aprilie 1871

Prea on. domnule,

Din propus am stat de joi pînă azi și nu am răspuns la epistola ce în ziua aceea-mi veni de la d-voastră. Am dorit, adecă, să văz întîi cuprinsul apelului [1], impresiunea ce el va produce și măsurile ce oamenii se vor sînți îndemnați acum îndată, la început.

Apelul a sosit ieri dimineață și a făcut cea mai bună impresiune
asupra tuturor celor buni, deși cu durere caută să mărturisesc cum că
întru un anumit loc atinse neplăcut. În locul acela se cam dorește parti-
148 ciparea la „autonomia“ pestană [2] / și periclele fuziunei nu se judecă nice
pre departe așa mari precum le văd românii.

Apoi, mai este aici — și ca să nu zic mai mult — una dispusețiune spre autocratism tare pronunciat. Aceasta e străină și contrarie la tot ce nu se face sub auspiciile ei.

Dară la ce vă înșir eu aceste, cari le știți mai bine decît mine?

Capitulul azi decise a se reprezenta în conferenție prin d. Papfalvi [3] și Mihali [4], firește cam sub pretest de a da, în timp de lipsă, desluciri despre pașii făcuți în cauza congresului, și pînă aci au rămas fără frupt.

148v Din profesori vor parti/cipa tare mulți [5], mai ales de va fi timpul favoritoriu.

Terminez cu atît, știind și dorind ca să vă văz sănătos la conferenția indicată.

Sărbători ferici!

Al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan,
149 prof.[6]/

---

[1] Apelul e o fericită inițiativă a omului politic român din Transilvania, patriot și luptător pentru drepturile națiunii, Vasile Ladislau Popp. În 10/22 martie 1871 el lansează din Pesta, unde era funcționar superior în aparatul juridic, un apel către intelectualitatea greco-catolică din întreaga arhiedieceză a Blajului. Romano-catolicii unguri — spune autorul — nu renunță la ideea de a-i aservi pe greco-catolicii români, incluzînd în provincia lor bisericească și episcopatele unite din Transilvania. Dar, nici un antecedent istoric, cu atît mai puțin actul Unirii cu Roma, nu-i îndreptățesc pe romano-catolicii unguri să se amestece în treburile românilor, așa cum o fac cu tenacitate și încăpățînare. Protestul deputaților români, al opiniei publice, al mitropolitului greco-catolic, intervențiile la nivel înalt ale acestuia, n-au dat rezultate dorite. Iată de ce, el găsește necesară întrunirea unei conferințe a intelectualității greco-catolice, unde să se stabilească modalitățile de a-i sili pe romano-catolici să renunțe la uneltirile lor și de a obține cît mai repede convocarea unui congres al bisericii române unite. Data și locul fixat pentru conferință: 13 aprilie 1871, la Alba-Iulia, la biserica greco-catolică (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, V. Sibiu, 1909, p. 579—582). Vezi și scris. următoare, n. 1.

[2] Aluzie la cercul intim al mitropolitului Ioan Vancea, care era aplecat să participe la congresul catolic de la Pesta, întrunit sub același motiv al organizării ca provincie autonomă a bisericii catolice ungurești. Dealtfel, Vancea și colaboratorul său cel mai apropiat, Victor Mihali, nu vor lua parte la conferința convocată de Vasile Ladislau Pop (despre care vezi scris. următoare, n. 1).

[3] Constantin Papfalvi. A luat parte la lucrările conferinței, fiind al cincilea din lunga listă a participanților (vezi *Actele conferinței ținute de românii gr.-catolici din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia în 13—14 aprilie 1871*, Blaj, 1871, p. 5).

[4] Grigore Mihali, capitular și el, va lua de asemenea parte *(Ibid.*, pag. cit.).

[5] Componența acestei conferințe greco-catolice a fost masiv laică. Față de doi clerici superiori, de la Blaj iau parte, alături de cîțiva funcționari români, aproape toți profesorii: Ioan Micu Moldovan, Paul Marian, Georgiu Munteanu, Ștefan Pop, Georgiu Bucșa, Alimpiu Blășanu, Alexandru Micu, Nicolae Solomon și Ioan Gherman.

[6] Adnotată de Bariț: „1871. I. M. Moldovan, Blaș, 3 aprile. Venită 8. Răsp.“

X

Blaș, 11 mai 1871

Prea stimate domnule!

Am întîrziat foarte cu răspunsul ce-ți eram dătoriu la epistola ultimă, mai ales din cauză că doream a-ți putea scrie și despre tipărirea actelor conferinției de la Alba Iulia[1]. Însă — durere! — m-am convins că timpul unui răspuns suficiente vine cam anevoie. Deci, scriu ce pot.

Din publicarea prin zuarie s-a făcut apă, 1⁰ pentru că adresa [2]
numai în 6/5 s-a predat metropolitului, 2⁰ pentru că d. președinte [3],
în loc de a-mi retrămete protocolul îndată după suscriere (carea s-a făcut
150 pre la 22 aprilie, de nu mai / înainte) l-a ținut la sine, spre a mi-l tră-

mete prin d. Papfalvi. Și așa, protocolul numai în 7 ale curentei l-am primit.

Acum, poftim! Să mai aștepte omul să se prindă acele acte întru-un șir de numeri ai unui zuariu, și apoi să iasă în broșură! [4]

Ca să apară mai curînd, în care zi am primit epistola d-tale am trămes la tipografia lui Filtsch, să înceapă a culege cu cea mai mare iuțeală, iar apoi suscrierile și corecțiunile, de vor fi, le voi induce cu
150v ocaziunea cînd voi face corectura. Sum încredințat cum / că d-l Krafft, carele zbiară după lucru, nu mă va întîrzia și așa în săptămîna venitoarie va ieși broșura întreagă [5].

Relate la materialul suscepînd, am cugetat ca să las netipărite aclusăle ce se răportă la delegarea multor membri sau cuprind dechiarări de aderență, că volumea ar crește prea tare și s-ar întîrzia cel puțin 7—10 zile. Dacă d-ta ești de altă opiniune, scrie-mi îndată după primirea acestei epistole, în dosul unei corespundențe: „Să intre tot!“[6] și fii încredențat că așa voi face.

151 Una dată mă apucasem a împreuna cu aceste acte și alte / acte relative la restaurarea metropoliei noastre, din protocoalele conferențielor orădane și vieneze, bula și un feli de dizertațiune, însă ponderînd lucrul mai bine, am cugetat că adresa singură cuprinde în sine una prea copioasă materie de meditat, și e bine să rămînă lectoriul sub impresiunea produsă de ea.

Iartă, p[rea] st[imate] d-le, pentru această întîrziare și primește asecurarea prea distinsei mele reverințe,

I. M. Moldovanu.

Cele din *Albina* 29 și 34 asupra *Pronunciamentului*[7] și cele Brașov în cauza înfrățirei [8] sunt în report cu lucrările d-tale de la Alba și,
151v preste tot, cu ale conferenției.[9]/

---

[1] Conferința convocată de Vasile Ladislau Pop (vezi și scris. anterioară, n.1; *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXVIII). Vezi pentru aceeași problemă și *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 27 și 28; Cato Censorul [Alexandru Roman], *Conferința de la Alba-Iulia*, în *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 38—506, p. 145; nr. 39—507, p. 153; nr. 40—508, p. 157; *Actele conferinței ținute de românii gr.-catolici din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia în 13—14 aprilie 1871*, Blaj, 1871; *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXVIII, n. 1.

[2] Adresa conferinței către mitropolitul Vancea (vezi n. 1).

[3] Președintele conferinței, Vasile Ladislau Pop.

[4] S-au tipărit în luna mai, în broșură: *Actele conferinței ținute*...etc.

[5] Pe dosul foii de titlu a broșurii se specifică: „Tipografia lui S. Filtsch (W. Krafft) în Sabiniu“. Din această scrisoare înțelegem pentru prima dată că actele conferinței din 13—14 aprilie 1871 s-au tipărit sub îngrijirea lui Micu Moldovan.

[6] Se pare că o astfel de scrisoare cu „Să intre tot!“ s-a primit din partea lui Bariț — care a participat la conferință în calitate de „cetățian de la Brașov, membru al reprezentațiunii comunali“ — căci tipăritura cuprinde atît lista completă a participanților, cît și plenipotențele din partea diferitelor comunități.

[7] *Albina*, VI, 1871, nr. 29; ultima parte a articolului de fond, *Pesta în 30 aprilie 1871* laudă caracterul conferinței de la Alba-Iulia din 13—14 aprilie 1871 (vezi nota 1), comparînd-o cu *Pronunciamentul de la Blaj* din 1868, care — după părerea

autorului — „se face ca pe furiș, cu ocaziunea unei petreceri private, la un maial între pocale“. Judecata *Albinei*, care merge pînă la a considera Pronunciamentul o conspirație, este nedreaptă. Rolul acestui act politic național a fost reliefat convingător de Teodor V. Păcățian, *Pronunciamentul din Blaj*, în *Transilvania*, LIX, 1928, nr. 1, p. 26—37 și Simion Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj (1868)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 127—142.

[8] „Înfrățirea“ de la Brașov: episod aparte petrecut la 22 aprilie 1871, cînd un grup de orășeni, mînați de interese momentane, au sărbătorit un banchet de „fraternizare“ cu maghiarii, la Hotelul „La Soare“ din Brașov, în cele mai nepotrivite momente: cînd partidul românilor transilvăneni ducea o luptă aprigă cu autoritățile dualiste maghiare, pentru apărarea cauzei naționale. Or, la Brașov, atmosfera și declarațiile oratorilor trebuiau să dea iluzia împăcării românilor cu regimul dualist. Interesată, desfășurată de pe poziții inegale și nesinceră ca intenție, sărbătoarea de fraternizare de la Brașov a fost, din punct de vedere politic, un adevărat bluff regretat de toți patrioții sinceri (Cato Censorul [Alexandru Roman], *Ospățul de la Brașeu*, în *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 46—514, p. 181; nr. 47—515, p. 185—186; nr. 48—516, p. 189; *Contradechiarațiune a festinul din Brașov*, semnată „Mai mulți români din Sibii și ținut“ în *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 38; *Brașov. (La festivitățile demonstrative din 22/10 aprile*, articol al lui Bariț, nesemnat, în *Ibid*, nr. 29 — vezi și scris. XII, n. 10 — ; *Dechiarațiune*, în care se exprimă poziția Blajului față de „înfrățirea“ de la Brașov — vezi și scris. XI, n. 2 — în *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 54—522, p. 213—214 și în *Gezata Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 39). Problema este dezvoltată pe larg în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXIX, n.2.

[9] Respectiv, în acord cu concluziile conferinței recente de la Alba-Iulia. Vezi scris. XI, n. 2. Scrisoarea e adnotată de Bariț: „Răsp. 15 mai.“

XI

Blaș, 16 mai 1871

Prea stimate domnule!

Chiar întru acest moment m-am reîntors de la una conferenție ce s-a ținut aici, pentru a da spresiune resînțului produs de „înfrățirea“ înscenată la Brașov[1]. Minunat lucru și nemaiauzit de cînd ține Dumnezeu pămîntul și oamenii pre el: una turmă de șerbi își permit cutezarea de a se pupa în public cu stăpînii săi; una mînă de stăpîni se arată ca și încîntați de această îmbălare a nobilei lor fețe! Minunați șerbi, ce voiesc
152 a rămînea în veci precum sunt, / adecă sclavi, însă și mai minunați stăpîni, cari cu abnegațiune rară se oferesc a purta și pre venitoriu sarcina domnirei!

Păcat numai că nu toți sclavii de român sunt apinși pînă la înalta cultură a celor 147 brașoveni, și de aceea nice pot cuprinde frumusețele încîntătoarie ale șerbituței! Cei de aici sunt tebani cu capete groase, precum arată, mai presus de orice îndoială și singură acea faptă a lor, despre care am făcut amintire la începutul acestei epistole. Ei, adecă, s-au învoit a da una dechiarațiune, prin carea să dezavueză orice vorbe
152v late scoase pre la banchete, și baza înfrățirei se zice a fi împlinirea / pretensiunilor de atîtea ori manifestate de români, a pretensiunilor cari cu cîtu-s mai drepte, cu atît mai tare se contemnează de cătră stăpîni.

Dechiarațiunea se va formula, suscrie și publica întru aceste zile [2]. Primește, d-l meu, spresiunea distinsei mele considerațiuni,

I. M. Moldovan,
prof.

P.S. Și în fuga mare pusei numai lucru, lăsînd ceremoniele la una
153 parte. Dr Rațiu [3] e aici etc.[4]/.

---

[1] Vezi scris. precedentă, n. 8.

[2] La conferința din 16 mai, blăjenii au redactat cea mai serioasă obiecție împotriva incidentului cu „înfrățirea“ de la Brașov. Declarația e importantă pentru că pune, în mod manifest, întreaga discuție pe temeiurile programului revoluționar de la 3/15 mai 1848 și alte celorlalte acțiuni românești menite să perpetueze acest program, care stătea la baza politicii pasiviste, noncolaboraționiste, a Partidului Național Român. Din acest punct de vedere, simulacrul nefondat al „înfrățirii“ de la Brașov e privit ca un pas rupt de mersul organic al politicii românilor transilvăneni. Vezi și scris. XII, n.6.

[3] Ioan Rațiu.

[4] Adnotată: „1871. I. M. Moldovan. Blaș, 16 mai; ven[ită] 20“.

XII

Blaș, 28 mai 1871

Prea stimate domnule!

În săptămînile aceste așa multe s-au îmbulzit, de nice n-am putut răspunde, precum aș fi dorit. Voi cerca a suplini incai unele.

Pînă acum vei fi primit 5 ex. ord[inare] și cîteva pe hîrtie de scris,
din *Actele conferenței* [1]. Cel puțin eu am scris d-lui Krafft să-ți trămeată,
îndată după aparițiune. Mie mi-au venit vineri seară cele de întîi exem-
plarie, din cari, iacă-ți trămet 2 pentru cazul cînd Krafft nu ar fi plinit
comisiunea, ca să nu fie scădere. Ieri și azi am mai trămes din ele încoace
154 încolo, ca oamenii / să le aibă în mînă și să fie pregătiți pentru a lucra
conform provocărei, ce d-ta ești mai chiemat a face și de la care se și
așteaptă *mot de ordre* [2], cum am zice.

La zuarie am scris de aparițiunea broșurei și am năzuit a îndemna pre oameni să o lățească. Voi vedea cum se va prinde și, prinzîndu-se, nu voi fi nederept către acela a cui e meritul.

Ieri, ordinind actele spre a le preda metropolitului ca să le așeze
în archiv, mi-am adus aminte cum că d-ta, la Alba Iulia, doreai a primi
înapoi conceptele [3]. Iartă că numai acum ți le trămet! Din conferire vei
vedea cum că nu mi-am permis schimbări. Doară în două locuri am su-
154v plinit un / cuvînt, două ce rămăsese în penă. Aceasta, sum convins, nu
te va supăra.

La predarea dechiarațiunei [4], can[onicul] Gr. Mihali [5] a ținut una cuvîntare și metrop[olitul] a dat un răspuns, ce meritau a se publica. D[omnul] Axentie luase asupra sa a răporta despre acel lucru, ca unul ce a fost de față. Nu știu cum întîrzie așa mult [6].

În cauza banchetului de la Brașov, cei de aici am năzuit a ne plini
dătorința. Dechiararea noastră — carea o vei fi văzut pînă acum [7]
— merge pînă unde și *Pronunciamentul* [8], de mai încolo. Eram de opi-
niune să se facă scurtuță, numai de 3—4 sentenție, însă adunarea noas-
155 tră de la 16 mai a fost de opiniune să fie mo/tivată. De aceea e precum o
ai văzut. Unii erau de opiniune ca într-însa să rătundem, sau cel puțin
dezavuăm invectivele asupra d-tale din *Gazeta* nr. 31 [9], însă alții au zis,
cu drept cuvînt: „Barit stă mai sus în opiniunea publică a românilor,
decît să-l ajungă cîrtelele unor vînturari“, și cum că s-ar detrage lucru-
lui cînd am amesteca și de persoane.

Dechiararea se suscrie acum pre la Turda și pre aici. Numele se vor publica preste puțin [10].

Cum văz, aici se pregătește ținerea unui sinod provinciale [11]
(Vancea — Szilágyi — Olteanu și gherlanul [12] din grația lui Andrássy).
155v Are pentru ce, înainte de congres? Fi-va fiind acest sinod de 3—4 mai
tot ultramontani pronunciați, un ajutoriu pentru congresul dorit sau,
din contră, una pedecă? Mai ușor aș crede alternativa din urmă...
Timpul va dezveli tot. Pînă ca una—alta, aflä că infalibilitatea și
aici are cel puțin un apărătoriu mare.

Iartă, prea stimate domnule, întîrzierea, ce nu e voluntarie, și primește asecurarea distinsei reverințe cu care sum,

156 *I. M. Moldovan.*[13]/

---

[1] Titlul exact la scris. X, n. 1.

[2] „Cuvînt de ordine“.

[3] Conceptele celor două documente ale Conferinței greco-catolice de la Alba-Iulia din 13—14 aprilie 1871: memoriul către Împărat și adresa către mitropolitul Vancea, redactate ambele de Bariț. Conceptele remise de Micu Moldovan se găsesc și astăzi în fondul Bariț de la Biblioteca Academiei din București, ms. rom. 981, f. 64r 70v; 134r—137v.

[4] Declarația adoptată la 16 mai de către blăjeni, în legătură cu „înfrățirea“ din 22 aprilie de la Brașov. Vezi scris. precedentă, n. 2.

[5] Grigore Mihali, a cărui biografie și corespondență vezi-o în *George Bariț și contemporanii săi*, III.

[6] O zi mai tîrziu, în 29 mai, *Dechiarațiunea* blăjenilor va apărea în *Federațiunea* (IV, 1871, nr. 54—522, p. 313—314), apoi în *Gazeta Transilvaniei* (XXXIV, 1871, nr. 39 din 31/19 mai). Vezi și scris. XIII, n. 4.

[7] În sensul că pînă la acea dată trebuie să fi ajuns la Brașov, în redacția *Gazetei*...

[8] S-a reeditat, adică, tonul *Pronunciamentului de la Blaj*, temerar act politic din 1868, care a adus după sine prigoana autorităților împotriva cîtorva fruntași români transilvăneni (vezi Teodor V. Păcățian, *Pronunciamentul din Blaj*, în *Transilvania*, LIX, 1928, nr. 1, p. 26—37; Simion Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj (1868)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 127 și urm. ; Iosif Pervain și Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 222).

[9] „Invectivele“ sînt adunate într-un articol-protest în numele și cu semnătura a 147 de brașoveni, lezați de adevărurile spuse de Bariț despre „înfrățirea” de la Brașov (vezi *Gezeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 31: *Brașov. Răspuns, resp*[*ectiv*] *dechiarațiune la articulul din Gazeta Transilvaniei nr. 29/1871, intitulat Festivitățile demonstrative din 22/10 aprile a.c.*). Cei 147, de fapt unul singur, adevăratul autor, Ioan Bran de Lemeni, îl atacă pe Bariț în mod jignitor, ceea ce sugerează blăjenilor ideea de a-i veni în ajutor. Dar vechiul gazetar nu avea nevoie de ajuto-

rul cuiva, apărîndu-se strălucit printr-o ripostă. Acest conflict al lui Bariţ cu politicienii din Braşov l-am dezvoltat pe larg în *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXIX, n.2 şi 4; nr. XLII, n.1.

[10] Nu se mai publică.

[11] Va avea loc în anul viitor. Vezi scris. VII, n.3.

[12] Episcopia Gherlei era vacantă, după promovarea lui Ioan Vancea ca mitropolit. Următorul episcop avea să fie Mihail Pavel, dar care va fi numit doar în septembrie 1872 (vezi Ioan Georgescu, *Episcopul Mihail Pavel. Viaţa şi faptele lui (1872–1902). La o sută de ani de la naşterea şi la douăzeci şi cinci de la moartea lui*, Oradea, 1927; Victor Bojor, *Episcopul Mihail Pavel*, în *Episcopii Diecesei gr. — cat. de Gherla*..., p. 268–341). Se pare însă că blăjenii cunoşteau de pe acum intenţiile autorităţilor în legătură cu Mihail Pavel, care era deputat al Maramureşului în Dieta de la Pesta.

[13] Cu adnotarea lui Bariţ: „1871. I. M. Moldovanu. Blaş, 28 m mai; răsp.“

XIII

Blaş, 3 iuniu [1]871

Prea stimate domnule!

Cele 50 ex. *Actele conferenţiei* [1]... sunt în liberă dispunerea domnieitale, să le imparţi cui vei afla cuvenincios. Şi de nu voi fi amintit de aceasta în epistola ultimă, ce s-a crucit cu a d-tale, a fost pentru că am supus de naturale. Şi de aici am împărţit şi voi împărţi gratis. Am tipărit 1000, cari mă custă, cu stăport, expediţiune etc. 80 f. Aceştia se vor coperi prin concursul cîtorva protopopi zeloşi. De aci încolo, fie cum va vrea Domnul!

Amintii de zel, deşi pînă acum nu s-a prea arătat, că numai
167 1 ex. mi s-a cerut de afară. Însă / ce să zic, am trămes eu fără provocare la 400, de nu mai bine. Voi vedea cîte se vor petrece.

În ţeară [2] eu nu am trămes la nimene, decît d-lui Papiu [3] îi merge mîne un ex.; la Craiova altul şi unul la un profesoriu din Huşi.

Dechiaraţiunea iese cam tîrziu, luînd afară *Albina*, carea dede pentru ea număr *extra* [4]. Nu ştiu, dr. Raţiu [5] ce face cu originalul ce i s-a trămes ca să mai cîştige suscrieri şi apoi, copiate, să le trămeţă la toate 3 zuariale [6]. Mîne-s două săptămîne de cînd i s-a trămes textul şi apoi, cu poşta următoarie şi suscrierile şi dînsul tot nu se mai arată cu nimic.

157^{v} Noi, de aici, nu am voit a îndemna pre/nimene, ca să nu se zică: „Iacă, iară blăşanii“. Să nu înţelegi aşa, d-le prea stimate, cum că noi am voi a ne trage după perdea, Doamne apără!

Cînd s-a ţinut adunarea pentru facerea acestei dechiaraţiuni, fiind ales între cei ce aveau a stători textul, am deprecat, pre motivul că întru acelaşi loc, fiind una dată ales cu misiune analogă, nu am fost norocos şi au urmat preîmblări anevoioase etc. Atunci adunaţii au aplaudat vorba d-lui Papfalvi, care zîse: „Nu face nimica. De va fi de lipsă, vom şi suferi!“

De aceasta ne ţinem, dară aceea nu voim ca unii de ai noştri să
158 lucre cvasi-provo/caţi de noi. Văd ei ce am făcut şi aprobă de secur. Urmează numai ca să dea spresiune aprobărei. Vor face-o şi aceasta, şi făcînd-o din îndemnul propriu, va fi şi mai cu merit.

Almintre văz că lucrurile se îngroaşă. *Telegraful* începe a fi grob şi faţă cu mine [7]. El va fi ştiind pentru ce. Nu cu aceeaşi măsură voi întoarce.

Primeşte, domnul mieu, asecurarea prea distinsei mele reverenţie.

158^{v} *I. M. Moldovan.*[8]/

---

[1] Ale conferinţei greco-catolice din 13–14 aprilie. Vezi scris. X, n.1.

[2] În România.

[3] Alexandru Papiu Ilarian. Vezi scris. VIII, n. 10.

[4] Vezi *Albina*, VI, 1871, nr. 41, p.1.

[5] Ioan Raţiu, unul dintre factorii de răspundere ai conferinţei.

[6] Adică: *Albina*, *Federaţiunea* şi *Gazeta Transilvaniei*. În ultimele două, declaraţia blăjenilor a apărut în aceleaşi zle (vezi scris. precedentă, n.6).

[7] Lucrurile se îngroşau în sensul că *Telegraful român*, în pofida numeroaselor luări de atitudine ale fruntaşilor naţiunii române (vezi scris. X, n.8), continua să apere cauza pierdută din capul locului a „înfrăţirii de la Braşov“ din 22 aprilie 1871. În numărul din 13/25 mai al *Telegrafului*... (XIX, 1871, nr. 38, p. 149) apare un articol cu titlul ilustrativ: *Nu lua numele naţiunei în deşert*!, în care este zeflemist „sapientul din Blaş“, adică Ioan Micu Moldovan, pentru iniţierea şi redactarea *Dechiaraţiunei*. Vezi scris. XI, n. 2; XII, n.6.

[8] Adnotată de Bariţ: „Venită în 7 iuniu“.

XIV

Blaş, 30 dec. 1873

Prea stimate domnule!

Trecură două luni de cînd mi-ai trămes 3 ex. Fătu, *Medicina practică* [1] donate de auctoriul pentru trei bibliotece de aici. Cărţile acele au intrat de mult în mînile acelora pentru cari erau destinate, precum vei fi aflat din 2 epistole trămese de-a dreptul şi din cea alăturată la şirele prezenţi.

Răspunsul mieu a întîrziat, poate, mai mult decît ierta cuvenienţa, pentru că doream a scrie, cu o cale, şi despre alte lucruri de interes, şi
159 dezvoltarea acestora purcese — în contra aşteptărilor mele — încet./

Sînţeşti şi domnia ta cu amar batjocura la care ajunse besereca noastră. Cunoşti arbitrărietăţile regimului faţă de ea, ştii prè bine şi pre ale episcopilor săi proprii. Unica sperare ne era în metropolitul, că doară el nu va părăsi cauza cea sîntă a eclesiei noastre.

Vin cu durere să-ţi comunic unele fapte cari se par a demustra cum că ne-am înşelat amar. Metropolitul nostru fu la Pesta [2], de unde se reîntoarse în jumătatea întîia a lui decembre. Cît de mult s-a degrădat acolo, şi pre sine şi besereca sa vei fi aflat nesmintit îndată după plinirea faptei aceleia triste.

159^{v} Cătră aceasta se adauge că, de cînd se reîntoarse / nu mai grăieşte nice un cuvînt de congres [3] şi organizarea beserecei sale; din contră, îmblă să îmbete lumea cu promisiunile bune ce i s-au făcut, că se vor dota parochiele, D-zeu ştie din veniturile căror abaţie, din lună sau de unde!? Ma, se apucă omul mieu şi *ad fucum faciendum* [4] puse o comisiune carea să reducă parochiele şi consistoriul său se ocupă acum bărbăteşte

cu lucrul acesta. Se pare că unii oameni şi-au pierdut toată preceperea
şi judecata, şi nu cunosc pentru sine altă dătorinţă decît a face din cap
şi a juca după cum li se fluieră, a juca nu numai cîndu-s sătui bine, ce şi
160 cîndu-s numai pre jumătate. / Canonicii din Blaş nu au venit mai mare
decît canceliştii de pre la tribunale şi subjuzii, prepozitul numai cît un
jude sau asesor de la tribunalul de primă instanţie. Soluţiunea canonicilor
nu se îmbunătăţeşte, şi tot sperează că se vor dota vreo 400 parochie,
numai din archidiecesă! Lucră la reducerea parochielor şi metropolitul
sînţeşte mai de multe ori pre an popanzi. Şi oamenii tot cred...
Aceste şi de aceste mă fac să pierz credinţele ce aveam... Cugetă,
rogu-te, asupra modalităţii prin care am putea să ne salvăm besereca, că
episcopii noştri se par a nu cunoaşte altă misiune, decît a lucra spre
160^v dărăpănarea ei./

În Diecesa Orăzii Mari abia să fie fiind 10 parochi definitivi. Ălalţi, toţi, aşezaţi numai în mod provizoriu; deşi unii şerbesc altariul de 10 ani şi mai bine, tot sunt numai cu casa şi bulendrele în spate sau, ca să mă exprim în limbagiul oficios al orăzanilor, *ad nutum ordinariatus amovibiles.*[5] La Lugoş încă încep a-i scoate din parochie, dacă pretinde aşa d-l pretoriu, cum s-a tîmplat cu Nicodim P. din Zsebely [6]. La Gherla începuse încă predecesoriul d-lui Pavel [7] şi d-sa, ca patriot „bun“, desecur va continua.

Unde vom ajunge cu de aceste? Cum se va putea susţinea un corp
161 morale, lipsindu-i organizaţiunea internă? / Idolul dezolaţiunei e pus
în mijlocul beserecei noastre. Dacă nu-l delăturăm, dezolaţiunea va
urma, fără îndoială.

D[omnul] Iarcu[8] de la Bucureşti mi-a scris în vara trecută cum că avea să se înţeleagă cu d-ta despre unele broşure de glosariul şi dicţionariul academic [9], ce aici nu veniră. Nu ştiu, înţelesu-s-a ori ba, dar văz, broşurele nu sosesc.

Primeşte, prea stimate domnule, asecurarea distinsei veneraţiuni, cu care sum al d-tale,

I. M. Moldovan.

Judecata părtinitoarie ce ai dat asupra *Spicuirei* [10] îmi este cea
mai dulce şi unică răsplată. Ea-mi va şerbi de îndemn nobile spre a cultiva
161^v cîmpul părăsit al istoriei noastre beserecești [11]./

---

[1] Vezi Anastasiu Fătu, *Manual de medicină practică popularie*, Iaşi, 1871.

[2] Într-una din obişnuitele călătorii oficiale, la convocarea guvernului.

[3] Vezi scris. VII, n.3.

[4] „Spre înşelăciune făcut“.

[5] „Îndepărtabili la un semn al Ordinariatului.“

[6] Jebel, în Banat.

[7] Predecesorul episcopului de Gherla, *Mihail Pavel* (1827—1902; originar din Recea, lîngă Baia-Mare, a învăţat la Baia-Mare, Satu-Mare şi Caşovia; e numit preot în Apşa Maramureşului la 1854, notar consistorial la Gherla în 1856, vicar foraneu al Maramureşului în 1861; instalat episcop al Gherlei în 11 septembrie 1872, funcţionează aici pînă în 1879, cînd trece la Oradea, într-o dieceză mai mare şi mai bogată; mort în calitatea de episcop de Oradea, ca unul dintre cei mai

merituoşi arhierei ai acestei dieceze; vezi Victor Bojor, *Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla...*, p. 268—341) fusese însuşi mitropolitul Vancea, de care este vorba în această scrisoare.

[8] Dimitrie Iarcu era casierul Societăţii Academice Române din Bucureşti.

[9] La Bucureşti se tipărise, încă în 1871, primul volum din celebrul dicţionar zis al lui Laurian şi Massim (*Dicţionarul limbei române*, I, Bucureşti, 1871) şi glosarul aceluiaşi dicţionar (*Glosariu care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum şi cele de origină îndouioasă*, Bucureşti, 1871). O relatare amănunţită a elaborării dicţionarului, la Ioan Chindriş, *Alexandru Papiu Ilarian şi Academia Română*, [Zalău], 1973.

[10] O lucrare polemică a lui Micu Moldovan, celebră în epocă: *Spicuire în istoria bisericească a românilor. Răspuns la contracritica domnului N. Popea*, Blaj, 1873. În *Transilvania* (VI, 1873, nr. 22, p. 271), la rubrica ***Bibliografie***, Bariţ prezintă cartea lui Micu Moldovan printr-o notă scurtă, dar elogioasă, din care aflăm că *Spicuirea* în cauză este „una critică scrisă cu multă cunoştinţă de lucru“. Totodată, în notiţa sa, Bariţ îi dă dreptate lui Micu Moldovan faţă cu adversarul său, Nicolae Popea, cu care intrase în dispută critică.

[11] Adnotată: „1873. I. M. Moldovan, Blaş, 30 dec.; v[enită] 31; r[ăspuns] 5 ian. n. (18)74“.

XV

Blaş, 11 ian. [1]874

Prea stimate domnule!

Cuprinsul de tot interesante al epistolei cu care m-aţi onorat în 5 ale curentei dă materie de tot amplă de cugetat.

Aveţi tot cuvîntul cînd zîceţi că fără un zuariu independente nu
ne putem apăra cauza, nice cu demnitate, nice cu efect. Planul de-a
întemeia pre acţiuni un atare zuariu [1] este prea corespunzătoriu
in thesi. Noi însă, cari avem a face mai tot numai cu români în stare
materială restrînsă, ne temem să nu fie greu a aduna la un loc cel puţin
163 20.000 fl. spre scopul acesta, şi acele / a întregi apoi *toties quoties* [2], că
turcii nu ar fi lipsă a forfeca din ele.

D-voastră petreceţi între alte împregiurări şi, fără îndoială, cunoaşteţi mai exact starea materială şi ficaţii românului, prin urmare puteţi calcula mai fără pericul: oare, în cazul acesta, afla-s-ar între români 200 de inşi cari să pună pe altariul naţiunei cîte 100 fl., sau 400 cari să pună cîte 50 fl.?

În mijlocul seclului trecut, pre timpul marilor lupte naţiunali
din zilele lui Clain [3] — al căror valoare şi merit se pare încă şi azi prea
puţin cunoscut românilor — starea materială era cu mult mai pedestră
decît cea de acum, şi inteligenţia, luînd afară una mînă de preuţi, ne
163^v lipsea de tot. / Şi totuşi, întru aceste timpuri vedem preuţimea noastră
de repetite ori contribuind galbeni şi taleri (aruncaţi după capete)
pentru cauzele de cultură şi rădicarea gintei române, nu numai întru cele
confesiunali - unite, ci şi întru cele naţiunali şi politice. În scurt, după
răsturnarea acestui mare luptătoriu pentru binele naţiunei, zelul de-a
sacrifica avere pentru cauze publice e stins mai un seclu întreg.

După redeşteptarea urmată în zilele noastre, la care — zică cine ce va vrea — d-voastră aţi contribuit foarte mult, se înfiinţară cîteva monumente neperitoarie, dar cu atâta se pare săturată ambiţiunea spiritului

164 român, şi acum s-a pus să doarmă pre laurii cîşti/gaţi, sau jace frîntă
de vitregia timpului.

Oare mai este ea capace de a se impulpa, cel puţin ca pre la a. 1740? Aceasta e întrebarea întrebărilor.

Am vorbit şi cu d. C[ipariu] despre cestiunea zuariului. Combinînd
toate, judecă mai sălutariu, voiam să zîc mai cu scop, a lua la cură
bătrîna *Gazetă* [4], a-i pune un redactoriu cu numele, cum e Steihassen [5],
carele să răspunză şi, în caz de lipsă, uşor să poată fi înlocuit cu altul.
Iară directoriul, faţă cu legile şi justiţia turcească, să rămînă afară din
164v joc. Afară de aceea, să aibă cîţiva colaboratori *buni*, / cari să fie oameni
cu precepere şi rutină, în stare de-a vorbi la lucru, în sensul deplin al
cuvîntului şi să aibă instrucţiune strînsă de-a nu da cu barda în lună.
Colaboratorii aceştia să fie remuneraţi în mod cuvenit.

Publicul nostru e mic, şi de ar fi un zuariu cît de bine redactat, în
ceşti mai de aproape 5—10 ani nu crez să poată ajunge la 3000 de
abonaţi. Apoi, cu 1000—1500 anevoie merge, afară decît restrîngînd
spesele de intreţinere cît se poate mai tare. Ei, să nu ne uităm nice aceea
că numai fiind preţul moderat se pot spera 1000 şi mai binişor prenu-
165 meranţi, la un zuariu românesc cît de buon. / *Gazeta* are un mic fund al
său, *Gazeta* are un număr de abonaţi, din cari unii o ţin din dedare.
Toţi aceştia ar rămîne şi pre venitoriu, şi încrederea în direcţiunea nouă
mulţi ar mai cîştiga pre lîngă cei de acum.

Cugetaţi asupra acestui espediente şi vedeţi ce se poate.

Primiţi, prea stimate domnule, asecurarea reverinţei cu carea sum al d-voastre,

I. M. Moldovan.

Am comunicat d-lui C[ipariu] tristele elucubraţiuni filologice ale
d-lui d-r în filosofii [6]. Vă mulţumeşte, însă de admirat nu le poate admira,
pentru că cunoaşte şi genul şi valoarea sau, vorbind mai drept, nevaloa-
165v rea lor, din cele publicate / în *Archiv* [7].

Din *Dicţiunariu* [8] au venit aici:

intercalate	*neintercalate*
broş. 1 , 6	broş 1 , 6
„ 2 , 6	„ 2 , 6
„ 3 , 5	„ 3 , 8
„ 4 , 5	„ 4 , 6
„ 5 , 6	„ 5 , 6
„ 6 , 5	„ 6 , 6
„ 7 , 7	„ 7 , 6
„ 8 , nemic	„ 8 , 1
„ 9 , nemic	„ 9 , 1
„ 10 , 1	„ 10 , 2 (+ Antonelli, cari nu intră în comput, că d. Antonelli mai tîrziu a venit aici.)
„ 11 , 1	„ 11 , 2 „
„ 12 , 1	„ 12 , 2 „
„ 13 , 1	„ 13 , 2 „
„ 14 , 1	„ 14 , 2 „
„ 15 , 1	„ 15 , 2 „

Din Glosariu [9]:

intercal.	*neinterc.*
broş. 1 , 6	broş. 1 , 6
„ 2 nemic	„ 2 , 1
„ 3 , 5	„ 3 , 4

Aici sunt cuprinse toate exemplariele, şi cîte unul interc[alat] şi
altul neint[ercalat] d-lui Cipariu, şi cîte unul de ambe genurile mie şi
166 exempl[arul] trămes prenumerantului Mihályi [10]./
Bine ar fi cînd le-aţi putea întregi toate la un număr de 5 ori 6,
166v iară ce întrece să vă trămet înapoi [11]./

---

[1] Românii din monarhia austro-ungară aveau la acea dată patru ziare: *Gazeta Transilvaniei* care dădea vădite semne de bătrîneţe şi oboseală, *Telegraful român* de la Sibiu, întru totul aservit politicii scizioniste, prozelitiste, a arhiereului ortodox, *Federaţiunea* lui Alexandru Roman şi *Albina* lui Vincenţiu Babeş la Pesta, amîndouă trăindu-şi agonia sub loviturile autorităţilor ungureşti. Ideea lui Bariţ de a înfiinţa un ziar cu caracter într-adevăr independent se va înfăptui la 1878, cînd va scoate *Observatoriul* (1878—1885).

[2] „De multe ori", „de fiecare dată".

[3] E vorba de Inochentie Micu Clain.

[4] *Gazeta de Transilvania* era înfiinţată din 1838.

[5] Personaj necunoscut. Scrisoarea lui Micu Moldovan trebuie reţinută pentru acest plan interesant, din care lipseşte, însă, elementul sentimental: redactorul *Gazetei* era bătrînul şi merituosul publicist Iacob Mureşanu care, deşi oarecum timid faţă de orientarea nouă, tranşantă, a politicienilor români pasivişti, se bucura încă de un respect deosebit în rîndul românilor.

[6] „Doctorul în filosofii" e Titu Maiorescu. În 1873, acesta tipărise ediţia a doua a studiului său *Despre scrierea limbei române* — prima ediţie: 1866 — unde criticul ieşean rezervă un întreg capitol combaterii sistemului etimologic al lui Timotei Cipariu. Tot în 1873, în *Convorbiri literare* (1873, nr. 7, p. 277—280) se publicase, fără semnătură, articolul-critică *D[omnul] Timotei Cipariu şi Dicţionarul cu sintaxa Societăţii Academice.* Să fie vorba de o scriere a lui Titu Maiorescu? Articolul se păstrează în tonul vechi şi cunoscut al junimiştilor, de dispreţ superior faţă de transilvăneni. Încă în 1867 (nr. 11, p. 137—142; nr. 12, p. 158—163), *Convorbirile*, prin articolul lui Maiorescu, *Critica ortografiei d-lui Cipariu*, deschiseseră animozităţile. Cipariu ripostează în *Romånul*, ripostă pe care *Convorbirile* o reproduc în numărul 14 din 15 septembrie 1867, sub titlul: *Citim în Romånul din 8 august*... În 1871, lucrurile se înrăutăţesc, din cauza unui lung articol al lui V. Burlă, *Observări critice asupra Gramaticii limbii române. Partea I, analitica de Tim. Cipariu canonic metropolitan etc. Bucureşti MDCCCLXX*, din *Convorbiri literare*, V, 1871, nr. 1, p. 12—15; nr. 2, p. 29—32; nr. 3, p. 34—41; nr. 4, p. 55—60; nr. 6, p. 92—96; nr. 7, p. 109—113; nr. 8, p. 128—130; nr. 9, p. 145—150; nr. 10, p. 159—163; nr. 11, p. 173—177; nr. 15, p. 243—247.

[7] Blăjenii ripostaseră, la rîndul lor, împotriva atacurilor repetate şi insistente ale lui Maiorescu. „Cele publicate în *Archiv*" sînt trei articole polemice, unul al lui Cipariu: *La una imputaţiune (Archivu pentru filologie şi istorie*, 1869, nr. XXII) şi două ale lui Micu Moldovan: *Critica d-lui Maiorescu (Ibid.*, 1869, nr. XXIII, p. 456—461; nr. XXV, p. 495—502) şi *La critica d-lui Maiorescu* (Ibid., 1869, nr. XXX, p. 602; XXXI, p. 620—621).

[8] Dicţionarul Academiei (vezi scris. anterioară, n. 9).
[9] Ibid.
[10] Victor Mihali de Apşa (vezi scris. IV, n.9).
[11] Adnotată: „Răsp. 30 mart."

XVI

Blaş, 30/11 1874

Prea stimate domnule !

Nu v-am scris de multişor, pentru că am tot aşteptat să-mi vină răspuns în cauza *Dicţionariului academic* [1], pentru care am scris d-lui Iarcu de două ori. Acum auz că numitul nu mai este comptabil la Societatea Academică, deci mi se pare că nu prin d-sa se va putea regula încurcătura aceea mică.

Vă rog să binevoiţi a-mi scrie: cine are acum la Bucureşti sarcina expedării *Dicţionariului*, ca să-mi ştiu omul, că s[pre] e[xemplu] din
167 broş. 8—9 pînă acum numai cîte un ex. au venit./

Am scos *Istoria Ard[ealului]*[2] sub titlu nou ‚*Istoria patriei*[3], ca să fie — cumu-mi zîseră — în consunanţă cu legile, cari prescriu pentru şcoalele poporali istoria patriei. Trămet dintr-însa un ex. cu rugare ca să binevoieşti a o anuncia în *Tran[silva]nia* [4], împreună cu alte cărţi ce se află aici.

Vă rog a-mi trămete prin poştă un ex. *Magazinul istoric*[5], t. IV şi V şi 10 es. de *Istoria regimentului năsăudean*[6], luînd de la poştă preţul *Magazinului*, iară pre al *Istoriei* îl voi trămete în scurt, împreună cu banii pentru Pederzani [7], pre carele din urmă încă nu l-am împărţit,
167ᵛ dară cu istorioara aceea-,l voi petrece./

Cu *Istoria regimentului* este, după opiniunea mea, o mică scăpătare. Persoana de care se vorbeşte în *Tran[silva]nia*, n. ultim [8], nu s-a chiemat Mihail Gábor, ce Mihályi Gábor, adecă Gavrilă Mihalyi[9], feciorul protopopului din Maramurăş, tatăl deputatului Petru Mihályi [10], al secretariului — acum episcopind — Victor [11], al ofiţirului de la d-voastră Iuliu [12], al advocatului Ioan [13]. Iacă una genealogie întreagă. Apoi să nu-mi zîcă cineva polilog!

Despre altele nu adaug nimic, pentru că aş rămînea de poştă. Dară de nu voi putea merge la Braşov pre o zi, două, cum doresc, voi scrie detaliat preste cîteva zile.

Primiţi, prea stimate d-le, manifestare veneraţiunei cu care sum al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan.

168 Metr[opolitul] pleacă, poate mîne, la Pesta[14]./

---

[1] Vezi scris. XIV, n.9.

[2] Lucrarea lui Micu Moldovan, *Istoria patriei pentru şcoalele poporali române din Ardeal*, „aprobată de Comisiunea şcolastecă archidiecesană", apărută în ediţia a II-a, Blaj, 1875.

[3] Vezi nota anterioară. Prima ediţie a manualului lui Micu Moldovan se intitula *Istoria Ardealului*...etc., Blaj, 1866, titlu care nu mai putea fi păstrat după pierderea independenţei Transilvaniei.

[4] Bariţ va publica anunţul despre cartea lui Micu Moldovan abia în 15 ianuarie 1875 (*Transilvania*, VIII, 1875, nr. 2, p. 22): „A ieşit de sub tipar *Istoria patriei pentru şcoalele poporali române din Ardeal*, ed. II, Blaş, 1875, de I. M. Moldovanu, 95 pagine 8o, tipariu, curat, hîrtie bună, cuprinsul cunoscut. Legată în table tari, se vinde numai cu 32 cr. la autoriul. La 10 ex. se dau 2 ex. gratis". Se anunţă, de asemenea, alte publicaţii recente existente la Blaj: tom. I şi II din *Actele sinodali* ale lui Micu Moldovan; *Actele conferinţei ţinute la Alba-Iulia în 13—14 aprilie 1871*; *Fundaţiunea fericitului Alexandru St. Şuluţiu*, Blaj, 1870; lucrarea polemică a lui Micu Moldovan, *Spicuire în istoria băserecească* a românilor..., Blaj, 1873; tomurile I—IV din *Archivu* lui Cipariu şi *Gramatica limbei române. Partea I. Analitica*, de acelaşi".

[5] Este o revelaţie uimitoare informaţia aceasta că, în Transilvania, după 30 de ani, se mai vindeau exemplare din *Magazinul istoric pentru Dacia*. Pentru soarta publicaţiei lui Laurian şi Bălcescu, vezi Nicolae Iorga, *Despre Magazinul istoric*, în *Prinos lui D. A. Sturza*, Bucureşti, 1903; G. Baiculescu, *Magazinul istoric pentru Dacia în Ardeal*, în *Arhiva românească*, Bucureşti, 1941, p. 381; Pompiliu Teodor, *Din nou despre Magazinul istoric pentru Dacia*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 511—519; Augustin Z. N. Pop, *Abonaţii la Magazinul istoric pentru Dacia*, în *Luceafărul*, 1967, nr. 10; Horia Nestorescu, *Ştiri inedite privind tipărirea şi răspândirea Magazinului istoric pentru Dacia*, în *Studii şi articole de istorie*, XI, 1968, p. 49—50; Ilie Popescu-Teiuşan şi Vasile Netea, *August Treboniu Laurian*, Bucureşti, 1970, p. 52—80.

[6] În acelaşi an, George Bariţ tipărise două ediţii ale studiului său despre regimentul românesc de graniţă de la Năsăud: *Fragmente din istoria Regimentului al II-lea românesc grăniţariu din Transilvania*, în *Analele Societăţii Academice Române*, tom. VII, ses. an. 1874, p. 157—236 şi *Istoria Regimentului al II-lea românesc grănicer transilvan*, Braşov, 1874.

[7] Cartea scriitorului şi sociologului Julius Pederzani, *Die Frauen. Eine Studie*, apărută la Pesta în 1872.

[8] Acest „Mihail Gabor", pe care Micu Moldovan îl identifică în persoana maramureşeanului Gavril Mihali, e pomenit într-un episod (*Transilvania*, VII, 1874, nr. 22, p. 272—275) din seria ce cuprinde studiul istoric al lui George Bariţ, *Fragmente din istoria Regimentului al II-lea românesc grăniţariu transilvan* (*Ibid*, nr. 20, p. 235—243; nr. 21, p. 254—258; nr. 22, p. 272—275; nr. 23, p. 284—288; nr. 24, p. 298—302).

[9] *Gavril Mihali de Apşa*, tatăl celebrilor Petru, Iuliu, Victor şi Ioan, a fost, la 1848, adept al poziţiei lui Eftimie Murgu: de colaborare totală şi necondiţionată cu revoluţia maghiară. A participat, ca şi Murgu, la lucrările Dietei de la Bratislava şi Debreţin şi, la fel ca şi confratele său bănăţean, a avut prilejul să se convingă de făţărnicia politicii lui Kossuth. Ulterior, a fost deputat în Dieta ungară de la Pesta, septemvir şi comisar regesc al Maramureşului.

[10] *Petru Mihali*, fiul lui Gavril Mihali, a fost deputat dietal la Pesta, fruntaş al românilor din Maramureş, preşedinte al despărţămîntului de aici al Astrei.

[11] Victor Mihali de Apşa, mitropolit al românilor, despre care vezi scris. IV, n. 9.

[12] *Iuliu Mihali*, 1837—1898, ofiţer superior român în armata austro-ungară (vezi *Iuliu Mihali de Apşa*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXI, 1898, nr. 14; *Vice-colonelul Iuliu Mihályi de Apşa*, în *Tribuna*, 1898 p. 50).

[13] *Ioan Mihali de Apşa*, 1844—1914, avocat şi scriitor, autor al mai multor contribuţii la istoria Maramureşului, printre care cea mai valoroasă e, fără îndoială, *Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Sighet, 1900, tipărită în acelaşi an şi în limba maghiară. Vezi Vasile Filipciuc, *Ioan Mihali, 1844—1914*, în *Arhiva Someşană*, [II], 1925, nr. 3, p. 66—72.

[14] Adnotată: „1874. Ioan M. Moldovan, Blaş, 3 nov.; v[enită] 2 dec.; r[ăspuns]4".

XVII

Blaş, 21/6 [1]875

Prea stimate domnule !

D[omnul] Balint[1] zîce că a vorbit cu d-voastră ca să-i mijlociţi acolo vînzarea cucuruzului ce are aici [2].

În urma acestei, vă trămet un săculeţ de mustră, care-l veţi primi tot cu poşta aceasta. Bucatele sunt curate, însă aici nu se prea caută. Deci, ne-aţi face un bine dacă ne-aţi putea mijloci. Măsura: ferdela ardeleană de Sabiniu. Cumpărătoriul să ne dea saci.

Închieiarea o puteţi face precum va fi descoperit d. Balint. De nu v-a zis nimic cu respect la aceastea, se va face prin corespundenţă.

Primiţi încredinţarea stimei ce vă păstrez, al d-voastre,

169 *I. M. Moldovan.*[3]

---

[1] Simion Balint.

[2] Despre depozitul de porumb pe care-l avea Simion Balint la Blaj, la Micu Moldovan, vezi corespondenţa dintre cei doi la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecţia Ioan Micu Moldovan, nr. 1782—1820. Scrisoarea la care se referă Micu Moldovan, i-o adresează Balint în 15/27 iunie 1875:

Roşia, 27 iunie 1875

Prea stimate amice !

Tomna în oara aceasta am primit epistola domniii tale, în care mă şi grăbesc a-ţi răspunde. Eu încă am primit de la văru Bariţ înştiinţare, ieri, unde îmi arată, cu jurnalul *Kronstäter*, cum că porumbu să vinde act, în Braşov, meţu cu 2 f. 95 cri. Acest meţ, precum ştiu eu, conţine două ferdele şi o merţă de a Blaşului. Văru zice că să-i scriem cum am putea da găleata care, precum ştiu eu, conţine 4 ferdele mici a 16 cupe.

Aşa vezi, dacă ar putea da peste 90 cri. de ferdeală, batăr 5 cri pe găleată spesele dusului pînă la gară, apoi eu aşa socot cum că ar fi bine ca să trimiţi sau spedezi odată un vagon întreg. Eu nu aş fi în contră dacă s-ar da şi pe aşteptare, pe 1—2 sau 3 luni, însă aceasta numai aşa o putem face dacă văru Bariţ, care cred că îi cunoaşte pe toţi carii cum stau, ni-ar asecura cum că la cutare sau cutare se poate credita, că îi cauţionat şi om de parolă. Însă fiindcă nici eu, nici domnia-ta nu-i cunoaştem, noi cum vom putea garanta ? Mai vine a se lua şi aceia în consideraţiune, că dacă dăm pe aşteptare, atunci trebe să dea mai bine cu 4—5 cri la găleată. Cu un cuvînt, dacă văru va zice: „La acesta sau acela să poate da cu toată siguritatea“, atunci dă să meargă, iară dacă nu, atunci mai bine cu 2—3 cri mai lesne pe: „Adă!“ şi „Na!“ Ba s-ar putea, după părerea mea, a face şi aşa: îi trimiţi un vagon şi îţi dă o poliţă ; l-au vîndut sau ba, s-au împlinit terminul, atunci să dea banii, după tenorul poliţii, şi aşa mai departe. Pentru că a da un cuantum de 3000 ferdele deodată, îi prea mult, că nici el nu-l poate vinde deodată.

Vezi, doară poţi vinde şi la naţie, batăr cu 1 f. 20 cri, pînă la toamnă, sau şi pînă în finea lui december.

Aceste, dară, sunt părerile mele. Aşadară, domnia-ta te pune în corespondinţă cu văru, căci el mi-au apromis, fiind în Blaş, cum că ne va da tot sucursul său. *Mite sapientem et nihil dixeris ei.*

După care, sum cu toată stima al domniii-tale stimătoriu,

Balint.“

[3] Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaş, 21 iuniu; v[enită] 22; r[ăspuns] 23“.

XVIII

[Blaj, 25 iunie 1875][1]

Prea stimate domnule !

Deşi azi avem exame public, prin urmare-s ocupat cu de ale şcoalei, tot mă grăbesc a răspunde la epistola domniei-voastre, ce-mi veni astădimineaţă.

Am scris şi eu d-lui Balint, mai ales întru ceea ce priveşte creditarea. Ce se ţine de alalte, mulţumesc foarte, şi iar mulţumesc, că prin ele m-ai iniţiat în lucruri pentru mine de tot necunoscute. Stînd preţurile aşa, putem vinde şi vă rog sau să aşteptaţi răspunsul d-lui Balint 171 sau, dacă aflaţi om secur, să încheiaţi numai/decît cu el, cu 3,90 găleata, vecturat la gara din Blaş. De nu s-ar putea cu 3,90 *fie şi cu 3,80*. Cumpărătoriul să trămetă saci, dacă voieşte a-l primi în saci, iar dacă se poate expeda vagonu, şi-i mai cuvine aşa, eu voi procura saci pînă la gara de aici.

Încheiarea aceasta (înainte de răspunsul d-lui B[alint]) să fie pre 100—200 gălete şi cumpărătoriul să plătească la primire. Cucuruzul este tot asemene celui trămes de mustră. Cînd am trămes mustra am ţinut strîns în vedere uzanţa oamenilor de omenie. Însă nu tot este cernut, dar la dorirea cumpărătoriului, tot se va cerne. Unii nu poftesc aceasta[2].

171^v În fuga mare am scris / aceste, ca să nu rămîn de poştă şi le trămet cu rugare ca să binevoieşti a ne ajuta, pînă ce nu scade preţul şi mai tare.

Ce se ţine de creditare, eu crez că d. S[imion] B[alint] se va învoi la firma pre carea o ştiţi secură deplin.

Primiţi, prea stimate d-le, manifestarea celei mai profunde veneraţiuni şi iertaţi că vă încarc şi cu de aceste.

Al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan.

Marţi avem împărţirea premielor, după care pot răsufla şi eu mai
172 liber./

---

[1] Scrisoare nedatată. Datarea s-a făcut pe baza următoarei însemnări a lui Bariţ: „25 iuniu 1875, Blaş“.

[2] Vezi şi scris. anterioară, n. 2.

XIX

Blaş, 12/8 [1]875

Prea stimate domnule !

Cu începutul lunei trecute mi-am luat libertatea a vă incomoda iarăşi în treaba cucuruzului. Primisem răspunsul d-lui Balint, carele-mi zîcea să mă pun în conţelegere cu d-voastră. Deci am scris toate pre lung şi pre larg.

Pînă azi n-am primit doritul răspuns. Această împregiurare mă face să crez că nu merge. Daraverile ce se încheie pre aici confirmă opiniunea mea întru toate. Deci, mă văz constrîns a vă ruga de nou ca, de cumva puteţi încheia cu cineva, fie şi cu 3,60 găleata ardeleană (cîntariul de vamă 2,60), vecturată la gara din Blaş, faceţi bine şi încheiaţi.
173 Ce se ţine de plată, d. Balint / este învoit a da şi pre aşteptare, pre 2—3 luni, la persoane despre cari d-voastră-l veţi asecura că sunt secure şi banii afară de pericul. Numai cît, în cazul acesta, găleata să se dea cu 4—5 mai scumpă.

Fiindcă neşte judani de pre aici mă îmbulzesc cu oferte, cari le scad pre zi ce merge, vă rog să-mi trămeteţi un răspuns, de s-ar putea sîmbătă, ca duminecă să-mi vină la mînă, că nu aş vrea să rămîn şi de una parte şi de alta. Cuantul, trei pînă în cinci sute gălete ardelene, ca, de cumva întru aceea mi s-ar întîmpla cumpărătoriu mai bun, să pot
173ᵛ rămînea la *trei*, de unde nu se pot / da pînă la cinci.

În tot cazul, pînă duminecă nu voi vinde tot, ce vor rămînea, de nu toate, cel puţin 300 gălete. Aşa cît d-voastră, încheind acolo tîrg, nu veţi rămînea pre jos.

Îmi cer iertare pentru învăluiala ce vă fac.

Primiţi încredinţarea distinsei mele veneraţiuni,

174 *I. M. Moldovan* [1].

---

[1] Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaş, 12 iuliu, r[ăspuns] 14“.

XX

Blaş, 8/11 [1]875

Prea stimate domnule,

Am primit de la domnia-voastră:

10 es. *Istoria regim. II* [1]........................a 60 = 6
10 *Femeile* de Pederzani [2]........................ a 35 = 3,50
9,50

trecute acum toate. Deci, vă trămet preţul.

Ştiu că doreşti mult să afli cum mai curg lucrurile pre aici. Asupra temei acesteia ar fi tare multe de zis, însă — durere! — nu de cele îmbucurătoarie. Frica domneşte animele ce ar trebui să fie rezolute şi răutatea face pe unii, ce ar trebui să îndemne la bine, a se înfunda înainte cu svaturi rele. Ai văzut cu ochii d-tale şi ai auzit cu urechile proprie cinismul cu care unii-şi băteau joc de deciziunile congresului [3], chiar
175 în mijlocul lui. Influinţa acestor fece ca să nu mai vedem nimic / — da chiar nimic! — inducîndu-se în viaţă, din cîte decise acel congres. Dacă totuşi nu se rădică nice una voce, cauza este, cred eu, că cei buni se apără a comite ceva prin care disensiunea ar creşte şi mai mult şi s-ar da ocaziune ca cei răi să poată strica după cugetul animei lor. Cei buni sperează de la timp, că el va creşte şi coace seminţele aruncate, şi urmările salutarie nu vor lipsi.

Primiţi, domnule Bariţ, încredinţarea celei mai distinse veneraţiuni şi iertaţi că în vară v-am molestat de repetite ori cu rugările mele.

Al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan.

175ᵛ Banii merg prin asemnaţiune poştale, azi, [4]/

---

[1] Vezi scris. XVI, n. 6.

[2] Ibid,. n. 7.

[3] E vorba de Conferinţa naţională din Sibiu, ţinută în ziua de 23 mai 1875, despre care vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Fekete Negruţiu, nr. XXIII, n. 5. A fost convocată din iniţiativa intelectualilor români din Comitatul Cojocna, şi a avut ca scop stabilirea atitudinii pe care trebuie să o aibă românii în campania electorală pentru viitorul ciclu parlamentar. Dominată de pasivişti, care considerau conlucrarea politică cu autorităţile ungureşti drept crimă împotriva naţiunii, conferinţa „proclamă absoluta *pasivitate* faţă de alegerile ce au să urmeze în curînd pentru dieta maghiară din Budapesta“. Vezi actele şi protocolul conferinţei la Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur...*, VI, p. 510—516. În continuarea organică a tuturor acţiunilor naţionale majore din ultimele decenii, conferinţa se situează „pe lîngă susţinerea programului naţional român de la 1848“, înfrîngîndu-se cu mare uşurinţă propunerile contrarii, de participare activă la viaţa politică a Ungariei, propuneri prezentate de Ioan Borcia, Ioan A. Preda sau Alexandru Lazăr, la care se referă Micu Moldovan.

[4] Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaş, 8 nov.; r[ăspuns] 20 nov.“

XXI

Blaş, 18/6 [1]876

Prea stimate domnule !

Mă restrîng astă dată la una singură rugare: binevoiţi a-mi trămete, cît s-ar putea mai cuind:

5 es. *Dicţion. unguresc — rom* [1].;
10 *Femeile* de Pederzani [2]

Cărţile cele de întîi îmi sunt de lipsă pentru premie. M-aş bucura dacă ar veni legate solid, cu pele de călcîi, precum se vindea unadată. Dacă nu mai aveţi aşa, atunci să vină *in crudo* sau broşurate, că le vor lega aici.

Preţul va urma în iuliu.

Primiţi salutare şi urări de fericire de la al d-voastre stimătoriu
177 sincer,

I. M. Moldovan. [3]/

[1] *Dicționariu unguresc — românesc*... de George Bariț (vezi scris. I, n. 5).
[2] Vezi scris. XVI, n.7.
[3] Adnotată: 1876. I. M. Moldovan, Blaș, 18/VI. R[ăspuns] de la Zernești, 23 iun. că i se trămit 5 ex. *Dicț[ionar]*, 10 *Femeile*. Scris în 24 să-mi trămită banii“.

XXII

Blaș, 24/11 [1]876

Prea stimate domnule !

Recunosc că am comis necuveninţă mare lăsînd epistolele domniei-tale din 24/10 şi 10/11 atîta timp fără nice un răspuns. Nu am avut încătrău. Întru aceste zîle am fost preste măsură ocupat, încît nicedecum nu am putut împlini dorul mieu ferbinte de a răspunde la toate punctele epistolelor. Apoi, epistola a doua pretindea scormonirea computurilor mele (primitive) cu *Gazeta* pre mai mulţi ani, şi eu doream tare să nu vă las întru incertitudine asupra punctului acestuia.

În fine, veni ziua în care să pot zîce *Pater pe[c]avi* [1] şi să-mi cer 197 iertare./

Jocul onorabilei Societăţi Acad[emice] cu sintacteca, înscenat în anul trecut şi în est an repeţit de două ori, întru adevăr este calificat spre a produce resîmţ şi în cei mai sinceri veneratori ai acestei ilustre corporaţiuni. A comite erori ca cea din anul trecut, cînd s-a publicat concurs în contradicţiune cu altul precedente şi, preste aceasta, s-a început şi critizarea opului concursuale şi ca cea din anul curente, cînd cu votarea, este lucru ce s-ar cuveni să nu se mai întîmple nice la un caz. Apoi, a vota remuneraţiune pentru un op despre care, printre şire, se zice destul de lămurit că, după opiniunea mai multor membri, nu răspunde condiţiunilor concursuali...[2]

Iertaţi, d-le, că din veneraţiune cătră cea mai destinsă corpora-179^v ţiu/ne literarie a noastră, să nu închei propuseţiunea începută. Sum de convingere cum că d. C[ipariu], după cele premerse, de secur ar fi respins remuneraţiunea — la care, după starea şi caracterul său, fără îndoială nu lăcomeşte — dacă nu s-ar fi temut a înmulţi prin aceea disonanţele custătoarie de la începutul Societăţii.

Destul că eu am plinit comisiunea ce mi s-a dat prin d. Sion [3] şi trebuie să însemn că nu am negles nice măcar una zi, ce m-am nevoit a trămete răspuns cît mai curînd. Şi dacă nu am răspuns aşa curînd precum se aştepta, cauza este natura cea delicată a lucrului şi greutatea ce sîmţă autoriul faţă cu împregiurările date.

180 În urmă, s-a decis a primi / remuneraţiunea şi, la provocare nouă, cu destulă greutate s-a învoit a concede şi desfacerea plicului, carea în epistola primă [a] d-lui Sion nu i se cerea.

Despre aceste am scris la Bucureşti şi, cu toate că răspunsul nu a sosit, tipărirea opului s-a început.

Încă una: ca să nu amărăsc pre d. C[ipariu], eu nu i-am comunicat nice pînă azi „alegutoriul liber“ [4], însă nu voi lipsi a i-l comunica la timp potrivit. Atunci voi vorbi şi de comisiunea domniei-voastre, îi voi ceti epistola întreagă şi vă voi răspunde numaidecît. Părerea mea

este că dicţiunariul acela nu este gata şi că autoriul are plăcere şi în-170^v demn de a-l scrie, cînd se începe tipărirea, coală de coală. /

Aceste le-am adaus în confidenţă. Ce este pozitiv, voi vedea şi voi scrie.

Cu ale Comitetului Asociaţiunei va merge anevoie, întîi pentru că avem prea puţini bărbaţi cari să dispună de timpul necesariu spre a se putea ocupa cu studie serioase, a doua din cauză că nu avem public carele să voiască a ceti şi a-şi da banii pentru lucrări ştienţifice în sensul strîns al cuvîntului. Această confesiune, pre domnia-ta unul de secur nu te va nice întrista, nice descuragia. De una parte, ştii starea poporului nostru, aservit de seculi, de altă parte cunoşti din istorie cum străbunii noştri în zilele lui August — *ergo* pre cînd statul roman era 181 în floare — nu voia să asculte dramele serioase, ce striga să le aducă ursul. /

Între cercustările de azi, domnia-ta faci foarte bine că vezi *Gazeta*. Azi de aceasta avem trebuinţă. Sub mînă îndemănatecă, prin laboarea indefesă a domniei-tale, *G[azeta]* iară s-a făcut lectură,[5] ce cu neastîmpăr aşteaptă publicul, spre a se informa şi orienta după dînsa. Almintre eu sum prea convins că orice român ar ajuta şi *Tran[silva]nia*,[6] dacă nu am fi aşa asorbiţi de necazurile vieţii şi nu ne-ar căuta la toţi cari ne mai, biată, ocupăm cu literele, a vedea totunadată şi de multe alte lucruri ce nu au de a face cu cartea.

Conchiamarea cîtorva indivizi, după cum stau acţiunile politice, ar deştepta presupus şi, în fine, poate că ne-ar aduce în periclu şi Asocia-181^v ţiunea că la lucrul acela, din nefericire, nu se-ar putea chiema / doară nice un *becsületes román*. [7] Deci oare nu ar fi mai bine ca lucrul acela să se amîne puţinel, pînă se mai luminează întru una parte sau intralta ?

Din toate cele comunicate, mă întristează mult starea d-lui Maxim. [8] Ar fi una daună nespusă cînd bărbatul acesta, pre cît de ager pre atît de laborios, s-ar smulge din şirul scriitorilor români, lăsînd gol un loc ce împlea cu atîta onoare!

Fiindcă în scurt am să continuu răspunsul mieu, cu carele poate şi aşa v-am răpit prea mult timp preţios, închei, atingînd numai cele 182 2 computuri amintite în epistolele de la 24/10 şi 10/11. /

Cu finea lui iuniu, în loc de 5 *Dicţ. magh.* [9] mi-au venit numai 4, iar a 5-a fu *Transilvania*, anul I şi 10 *Femeile*. [10] Cele 4 *Dicţ.* s-au împărţit ca premie, iară *Tran[silva]nia* o retrămiţ. *Femeile* erau pentru mai mulţi dd. teologi, însă aceştia se împrăştiaseră pre cînd au venit cărţile, pînă în octobre. Acum le-am dat, însă fără a lua banii, pentru că nu ştiam anume preţul.

Deci trămet pentru:

4 *Dicţ. magh.* a 3,20	12,80
10 *Femeile* (pre nimerite)	4
	16,80
10% rabat =	1,68
	15,12

şi restituiesc *Tran[silva]nia*.

Cu aceasta sper că am fi în ordine. Dacă nu am computat bine mă rog să binevoiești a mă reflecta cu toată libertatea, și voi suplini numaidecît.

182v Aș mai avea lipsă de 2 ex. / *Dicțiunariu magh.*, din cari unul legat tare și 10 es. *Femeile*. Mă rog să binevoiești a dispune să mi se trămeță.

Cu *Gazeta*, mă mir de nenea Iacob [11] cum o poate schinti așa înfricoșat. Toată dătoria ce are *Gazeta* de vreo 10—12 ani de cînd trămet eu prenumerațiunile este aceasta:

Georgiu Munteanu [12]	1873	10
Ales. Grama [13]	1874, I	5
Ștefan Chirilă [14]	1874	10
Georgiu Fülep [15]	1874	2,50
și din anul curent doară		10

Pot afirma cu securitate că nu are mai mult de 40 fl.

N.B. Pentru unii din cei scriși mai sus am fost pus eu de la mine.

183 Mi-ar plăcea foarte dacă d. Mureșanu mi-ar trămete / un comput, ca să-i văz și îndrept rătăcirea. Faceți bine și-i ziceți să-mi trămeață computul, că numaidecîtu-i voi răspunde *tot* ce i se cade, iară cu restanțiarii mă voi înțelege cum voi putea.

Primiți, p[rea] stimate domnule, asecurarea destinsei venerațiuni, cu carea mă suscriu al d-voastre stimătoriu sincer,

183v *I. M. Moldovan.* [16]/

---

[1] „Părinte, am păcătuit!"

[2] „Jocul onorabilei Societăți Academice" cu *Sintactica* lui Cipariu a fost destul de încîlcit, și resorturile lui exacte nu pot fi pe deplin lămurite nici astăzi. În sesiunea anului 1874, Societatea publică un concurs pentru cea mai bună lucrare asupra sintaxei limbii române. Textul publicației e clar: „1. Mărimea opului are să fie cel puțin de 20 coale tipărite cu litere garmont. 2. Terminul pus, cînd manuscriptele concurenților au să fie trămise societăței, este 15 august 1875. Manuscriptele venite în urma acestui termin nu se vor lua în considerațiune...5. Premiul destinat pentru cea mai bună lucrare va fi de lei 10.000" *(Analele Societăței Academice Române*, tom. VII, ses. an. 1874, București, 1874, p. 263—264). În sesiunea următoare, 1875, în raportul prezentat de A. Treboniu Laurian și I. C. Massim la ședința de deschidere din 16/28 august *(Ibid.*, tom. VIII, ses. an. 1875, București, 1875, p. 3—5), se spune că a sosit un manuscris „asupra părței sintetice a gramaticii, purtînd deviza « Littera sermonis fida ministra mei »". În 19 august (*Ibid.*, p. 14), „se procede la lectura manuscriptului despre sintactica română". Ciudat: nici un manuscris sosit vreodată la concurs nu fusese citit în plenul academic. În 22 august *(Ibid.*, p. 15), Ioan Caragiani ia cuvîntul și arată că termenul concursului nu e 15 august 1875, ci, după decizia din 1873, — 30 iulie 1876. Conferința, „recunoscînd că în adevăr s-a făcut eroare", prelungește concursul pînă la 30 iulie 1876. Pînă atunci, manuscrisul pomenit se va „conserva" la delegațiunea societății. Firește, secretul concursului era doar o formalitate, întreaga societate știind că manuscrisul sosit la concurs aparține lui Cipariu, așa cum fusese înainte cu cîțiva ani *Analitica*. Dar, se pare că de data aceasta nu erau dispuși să repete premiul din 1871. Criticile vehemente din partea junimiștilor, duse pînă la batjocură, trebuie să-și fi avut consecințele lor. Mai puțin probabil este ca unul sau mai mulți membri să fi dorit ei înșiși să prezinte, în anii următori, o sintaxă la concurs. Cert este că, în ședința din 12 septembrie a sesiunii 1876 (*Ibid.*, tom. IX, ses. an. 1876, București, 1876, p. 40), Gheorghe Sion, secretarul Secțiunii filologice a Societății Academice, totodată secretar ad-hoc

al sesiunii, raportează că secțiunea s-a pronunțat asupra manuscrisului, și iată cum: majoritatea membrilor sînt de părere să i se acorde autorului un premiu egal cu cel acordat pentru partea I-a a gramaticii *Analitica* din 1871. Cît despre concurs, acesta să nu fie considerat consumat, ci să se publice din nou, cu termenul pentru 1880. S-a ajuns la această propunere ca urmare a referatului pe care l-a făcut Alexandru Roman asupra lucrării, și în care îi găsește mari abateri de la „starea modernă a limbei literarie". Reține atenția și un alt reproș al lui Roman: „Autorul aducea mare serviciu literaturei noastre sintactice, dacă aprofunda acele neprețuite secrete ale minții universali a poporului român, cari-și au espresiunea lor cea mai viuă în narațiunile sale atît de ingenioase și în poeziile sale atît de încîntătoare prin farmecul ideilor originali, îmbrăcate în fraze proprii numai oamenilor din popor" *(Ibid.*, p. 47—50). O minoritate din comisia filologică, pe care nu o putem identifica în această fază, e însă de părere ca concursul să fie respectat după cum a fost anunțat, iar acestei lucrări să i se acorde premiul de 10.000 de lei, „promis pentru cea mai bună operă ieșită la concurs". Discuția reizbucnește în ședința din 14 septembrie 1876 (Ibid., p. 43—46) cînd Alexandru Odobescu învinuiește secția filologică de neconcordanță de păreri. Bariț, la aceeași ședință, e de părere că propunerea majorității din comisia filologică, de a i se da o parte din premiu, ar însemna „să intrăm în tocmeală negutătorească cu concurentele". Vincențiu Babeș e de aceeași părere: să se hotărască odată clar. V.A. Urechia vede mai cinstită o respingere a operei, decît această tîrguială. Ia apoi cuvîntul A. T. Laurian, care dă în vileag, prin propriile-i vorbe, izvorul acestei jenante situații: chiar el, cu felul tiranic și acaparator de a conduce Societatea și secția filologică.

Pînă la urmă, necazurile s-au aplanat iar lucrarea lui Cipariu s-a tipărit în Transilvania, sub îngrijirea autorului, cu bani trimiși de Societatea Academică: *Gramateca limbei române. Partea II. Sintetica*, București, 1877 (de fapt tipărită la S. Filtsch (W. Krafft) în Sibiu).

[3] Gheorghe Sion, membru și secretar al Secțiunii filologice a Societății Academice.

[4] Vezi nota 2. „Alegutoriul liber" e acel procedeu de votare cu bile albe și negre, la care s-a recurs în 14 septembrie 1876, la sesiunea Societății Academice, în legătură cu premiul lui Cipariu pentru *Sintactică*.

[5] În 1876, Bariț își reia colaborarea la *Gazeta Transilvaniei*, între altele cu excelentele articole *Iobăgia veche și iobăgia nouă* (XXXIX, 1876, nr. 1, p. 1—2; nr. 2, p. 1—2; nr. 3, p. 1—2; nr. 4, p. 1—2; nr. 5, p. 1—2), și *Urbariile în Transilvania* (nr. 6, p. 1—2; nr. 7, p. 1—2; nr. 8, p. 1—2; nr. 9, p. 1—2).

[6] Foaia Asociațiunii transilvane..., pe care o edita Bariț din 1866.

[7] „Român cinstit".

[8] *Ioan C. Massim*, 1825—1877, profesor, membru al Societății Academice Române, colaboratorul principal al lui A. T. Laurian la elaborarea *Dicționarului limbei române*. Autor a numeroase scrieri didactice: *Elemente de gramatică elenică*, București, 1850; *Nou abecedar românesc sau elemente de lectură și scriere*, București, 1868; *Elemente de gramatică română*, București, 1870; *Una mostră de istorie critică*, București, 1874 și altele.

[9] Vezi scris. XVI, n.6.

[10] Ibid., n.7.

[11] Iacob Mureșanu, redactorul și proprietarul *Gazetei Transilvaniei*.

[12] *George Muntean*, 1840—1915, profesor de religie, pedagogie și metodică, istorie, geografie și științe naturale la Blaj. Ca specialist competent în pedagogie, cu studii la Praga, i se încredințează conducerea Preparandiei din Blaj, între 1887—1909. Din 1906 pînă la moarte a fost canonic metropolitan.

[13] *Alexandru Grama*, 1850—1896, profesor și scriitor blăjean, devenit celebru datorită unui regretabil studiu împotriva lui Eminescu: *Eminescu. Studiu critic*, Blaj, 1897. A mai scris: *Principiile morale și etice ale religiunii creștine*, Blaj, 1879; *Introducere în cărțile Sfintei Scripturi*, Blaj, 1878; *Elemente de istorie universală și particulară a bisericii*, Blaj, 1879; *Istoria universală a bisericii*, Blaj, 1879; *Explicarea mecanică modernă a naturii și credința în Dumnezeu*, Blaj, 1879—1881. Lurările de rezistență ale lui Grama sînt: *Istoria bisericii române unite cu Roma*, Blaj, 1884 și mai ales *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal*,

fazele lor în trecut și valoarea în prezente. Studiu istorico-canonic, Blaj, 1895. Vezi despre el Augustin Bunea, *Cuvînt funebru rostit la înmormîntarea canonicului mitropolitan Alexandru Grama, în 14 iuniu 1896*, în *Unirea*, VI, 1896, nr. 25; *Dr. Alexandru Grama*, în *Tribuna*, 1896, p. 483; 487; *Dr. Alexandru Grama (1850—1896)*, în *Calendarul Unirii*, III, 1899, p. 76—79; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 103—104.

[14] De fapt, *Ilie Stefan Chirilă*, 1845—1883, profesor la Preparandia din Blaj între 1874—1883, autor al unui apreciat manual de *Fizică*, Blaj, 1883 (ed. II).

[15] Blăjean neidentificat.

[16] Cu adnotarea lui Bariț: „1876; I. M. Moldovan, Blaș, 24 nov; venită 25 dec; r[ăspuns] 26“.

XXIII

Blaș, 16/12 1876

Prea stimate domnule!

Am vorbit cu d. Cipariu și despre glosariu, [1] și încă de repetite ori. Afară de cele împărtășite în epistola mea precedente, pot adăuge numai atîta că d. Cipariu mi-a dechiarat cum că domnia sa va răspunde cu toată plăcerea la epistola ce i-ați adresa în obiectul acesta.

Domnia-voastră ați observat, ca și mine, că nu-i place a-și vedea scrierile metamorfozate prin mîni străine. Vocabulariul sau glosariul încă desecur nu s-ar învoi la nice un caz să apuce pre măna oarecăror
185 pregătitori pentru tipariu, cari să-l foarfece, încît să nu / se mai cunoască ce e de autoriul și ce adaus. Ce scrie dînsul, voiește să apară întru toate, nestrămutat, chiar precum a curs din peana dînsului. Afară de aceea, întîmplările *Sintactecei* produseră neplăceri... [2]

Bine că-mi veni înainte *Sintacteca:* am scris d-lui Sion [3] și i-am împărtășit și autorizarea spre a desface plicul. Speram răspuns, dară nu mai scriseră nimic. Într-aceea, d. C[ipariu] începu tipărirea și se afla la a 8 coală. Vine timpul să plătească la tipograf... Încai de nu ar fi de rîs...

Primiți, d-le Bariț, încredințarea preadistinsei venerațiuni cu carea
185v sum / al d-voastre,

I.M. Moldovan.

În *Foaia* nr. 23 este vorba de fundațiunea metr[opolitului] nostru. [4]
186 Ar fi bine să primească notița și Gazeta. [5] /

---

[1] „Glosariu“ = cel de al doilea volum al *Dicționariului limbei române*, literele L — Z, București, 1876. Deducem că, la data acestei scrisori, dicționarul continua să se tipărească, eșalonat pe fascicule. Încă în sesiunea 1870, Cipariu se angajase să colaboreze la dicționar, lucrînd cuvintele cu litera T (vezi Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, p. 46). Contribuția lui Cipariu s-a tipărit în dicționar la pag. 1427—1518, nu ne putem da seama cît de „nestrămutat“.

[2] Vezi scris. anterioară, n. 2.

[3] Gheorghe Sion.

[4] Trebuie să fie vorba de o eroare: în *Transilvania* („foaia Asociațiunii transilvane... etc.“) nr. 23 (IX, 1876, din 1 decembrie) nu se pomenește de vreo fundație a mitropolitului din Blaj.

[5] Adnotată: „1876. I. M. Moldovan, Blaș, 16 dec.; r[ăspuns] 21, pe larg“.

XXI

Blaș, 23/12 1876

Prea stimate domnule!

Epistola d-voastră de alăltăieri m-a suprins foarte. Fără a descinde la meritul altor lucruri importante ce se cuprind într-însa, mă mărginesc azi la una singură cestiune. La alte, voi răspunde preste puțin.

În 24 novembre [1] am luat *Tran*[*silva*]*nia*, anul I[2], ce-mi venise în loc de un *Dicț. magiariu* și 15 fl. 12 cr. în prețul altor alte 4 *Dicț. magh.* și 10 es. *Femeile* și le-am pachetat bine împreună cu una epistolă *lungă*, în care răspundeam la cele 2 epistole a d-voastre. Încă în ziua aceea am dat pacul în mîna poștei de aici, scriind deasupra: „Carte de
187 20 fl.“ / Epistola și banii i-am învelit întru una cuvertă și băgat în carte, iară cartea, precum am zis, am pachetatu-o bine.

Despre aceste vă încunoștințez ca să știți cum stă lucrul: că eu încă azi voi reclama la poștă și voi cere ca reclamațiunea să fie suscrisă de d-voastră. Deci, să vă fie aminte ce suscrieți!

La toate altele voi răspunde preste cîteva zîle. Acum, adaug numai aceea că, împreună cu epistola d-voastre, mi-a venit și de la d. Sion.

Banii, după 1 ian.

Cu reverațiune destinsă,

187v *I.M. Moldovan.* /

---

[1] Vezi scris. XII.

[2] Anul I de apariție a *Transilvaniei* e 1868.

XXV

Blaș, 3/4 [1]877

Prea stimate domnule!

Amicii și veneratorii domniei-tale de aici am primit cu cea mai viuă bucurie știrea cum că morbul greu de care ai pătimit s-a întors, și de cîteva zile de afli pre calea reconvalescenței. Fie ca să scapi deplin cît mai curînd, și să te întărești, încît să poți lua iarăși sarcina afacerilor ce porți, pentru înaintarea binelui public.

Sănătatea d-tale este prețioasă în ochii tuturor românilor cari au apucat a te cunoaște. Și, după activitatea d-tale încordată și salutarie întru acești 40 și mai bine de ani, unde mai sunt cari să nu te
189 cunoască? /

De aceea, ziua ce aduse faima reînsănătoșirii a fost zi de bucurie prin toate unghiurile locuite de români, zi de voturi ca reînsănătoșirea să progreseze repede și restaurarea să fie deplină.

Sunt dătoriu cu un răspuns relativ la venitele episcopielor noastre. Nu mi-a succes a căpăta date secure și de aceea caută să rămân și acum în restanție.

Chiar pre cînd erai d-ta morbos, am primit de la Societatea Academică una epistolă, cu d[ata] 13/3, despre *Sintactica română*. [1] Sum secur că vei fi primit și domnia-ta, de aceea-ți împărtășesc cele împlinite
189ᵛ în obiectul acesta, așteptînd ordinile ulterioare de la domnia-ta. / Conform dispozițiunei, în săptămîna trecută am expedat la adresa Onor. Societăți 100 ex. pre hîrtie velină și 200 pre ordinarie. 50 remân autoriului iară 650, după cumu-mi scriseră, „să se depună în Transilvania acolo unde d. Bariț va indica, după invitarea ce i s-a făcut“. [2]

În privința acestor, mă rog să binevoiești a dispune. Dacă vei afla cu cale ca depozitul să fie în Brașov, le voi trămete acolo, iară de vei dispune să stea aici, și de aici să se trămeță pre unde le vor cere, eu voi grigi de dînsele și voi răspunde acurat prețul celor desfăcute. În tot cazul, aici trebue să fie un număr bunicel de exemplarie.

190 Totunadată, să binevoiești a mă încunoștința și despre pro/centul ce se acordă că, precum se știe, almintre librarii nu-s plecați a mijloci. Din București au fipsat prețul 2 fl. pentru Austria și 5 lei noi pentru România.

Partea *Analitică* [3] aici s-a trecut bine. Din 500 ex. rămase la mine, numai chiar două se mai află. Nu știu, dincolo mai este ceva sau ba.

Primește, d-le Bariț, cele mai sincere urări de bine de la al d-tale veneratoriu sincer,

190ᵛ *I.M. Moldovan.* /

---

[1] Despre *Sintactica* lui Cipariu.

[2] *Sintactica* s-a tipărit „la S. Filtsch (W. Krafft) în Sibiu“, cu bani trimiși de Societatea Academică. Prima parte, *Analitica*, se tipărise chiar în Blaj, în Tipografia Seminarului diecezan. Deducem că Micu Moldovan, discipol și prieten al lui Cipariu, s-a ocupat de tipărirea lucrării și administrarea tirajului.

[3] Cealaltă lucrare a lui Cipariu premiată de Societatea Academică: *Gramateca limbei române. Partea I. Analitica*, București, 1869 (despre care vezi scris. IV, n.4).

XXVI

Blaș, 25 apr. 1877

Prea stimate domnule!

Numai acum pot răspunde la epistola cu care m-ai onorat în 19 ale c[urentei]. Am dorit să răspunz la toate, pentru aceea am întîrziat. Dară nu mi-a succes. Deci, lăsînd cestiunea venitelor pre timpuri mai bune, plinesc numai cele ce atîrnă de la mine.

Trămet 1 ex. *Sint[actica]* din ed[iția] completă, care făcu autoriul pentru sine [1] numai în 50 es., cîte i-a dat Societatea la dispunere și un ex. edițiunea ieșită pentru Soc[ietatea] Acad[emică] (fără *Articlul despre limbă*) [2] și *Art. despre limbă* în edițiune separată, [3] ieșită pe spe-
191 sele autoriului, de mustră pentru librariu. / Ed[iția] completă nu are preț fipsat; poate că se va dona încoace, încolo. Ed[iția] Societății face 2 fl. iar articlul despre limbă 40 cr.

Ce privește rabatul, ar fi bine să acorde 25%, ca să pot da librarilor oriunde 15% și suporta eu micele spese de împachetare și timbru. Din 20% s-ar putea acorda librarilor numai 10–12%.

Librăriele la cari am de cuget a depune dintr-însa sunt însemnate pre foița alăturată, cătră cari mă rog să adaugi din Brașov pre care vei cugeta d-ta, căreia voi trămete numaidecît ex. ce va cere.

În butul a toate uneltirile unor domni, *Sintactica* tot va trece, cum a trecut și partea I, din care aici nu mai este decît un *singur ex.*,
191ᵛ și acela defect. Ce s-a / petrecut din cele 500 trămese la București, nu știu.

Ei bine! Societatea purcese curios în toată afacerea cenzurării. Ea nu purcede corect nice întru a numărării premiului și speselor. În buget s-au alocat 200 pentru corectură. Aceste nu mi le-au trămes, deși le cerusem apriat. Apoi, de premiu scriseră: întîi cartea ieșită, apoi numărăm banii. Cartea ieși. Li s-a trămes un ex. pre poștă, care l-au și primit. Li s-au trămes 100 + 200 ex. încă în Vinerea Mare a latinilor, despre cari d. Sion îmi scrie (18/4) că nu le-a primit încă. Și ce e cu premiul? „Nu putem, decît cînd vom primi anuitatea de la epitropia lui Zappa. Dacă ar voi să primească efecte domeniale, am putea“.
192 Adecă / în loc de 8.000, vreo 5.600! Știrea aceasta din urmă m-am genat a o comunica d-lui C[ipariu] carele vrea face mai bine dacă ar fi refuzat tot premiul.

Azi, de-mi va rămîne timp, de nu mîne, voi scrie d-lui Sion, și doară vom ieși la una înțelegere. Ce bine era și din partea Societății, dacă respingea opul! Dar aceste au trecut.

Din Paști voi face studiu, cercetînd lucrul pre cît se va putea mai acurat.

D[omnul] Cipariu-ți gratulează la reînsănătoșire și dorește ca să fie deplină.

Trămet foaia de probă din *Apostol*, [4] ca să vezi formatul, în care se vor schimba numai inițialele. Mulțimea greșelelor să nu te sparie. Este un lucru de clacă.

Cu venerațiune,

192ᵛ *I.M. Moldovan.* [5] /

---

[1] *Sintaxa* lui Cipariu (vezi scris. XII, n.2) s-a tras în două variante: o variantă netă, pe seama Societății Academice, și o variantă aparte, de fapt o nouă ediție, într-un format mai mare, cu litere mai elegante. Această „ediție separată“ înțelegem din scrisoare că a făcut-o Cipariu pentru sine, pe semne cu cheltuială proprie, în 500 de exemplare. E însoțită de o altă scriere cipariană: *Despre limba română. Suplement la Sintactică*, tipărită în afara operei principale, după cuprins, cu numerotare nouă.

[2] Vezi nota 1.

[3] „Art[icolul] despre limbă“ = *Despre limba română*..., tipărit și separat, la Blaj, în 1877.

[4] Probabil un probar de litere sau de format grafic.

[5] Adnotată: „Răsp. 1 mai n[ou]“.

XXVII

Blaş, 27/8 1877

Prea stimate domnule!

Ca răspuns la partea primă a epistolei cu care m-ai onorat în 19 ale curentei, alătur înapoi epistola d-lui Sion şi adaug un răspuns al mieu către on[orata] Societate Academică, carele mă rog să binevoieşti a-l înainta la adresă. Crez că în modul acesta suntem clarificaţi.

On[orata] Societate mi-a lăsat în comision 650 ex. *Gram. rom.* [1] partea a II. Mi-a dat, afară de aceea, şi alte cărţi. Despre toate mi-a
193 trămes factură de-a dreptul, iară eu, la 6 iuliu i-am descoperit / modalitatea încheierii computului. Domnia-ta, dară, aci nu poţi avea nice una răspundere faţă cu on. Societate, afară decît vi s-ar cere garanţie morală pentru mine, carea mă rog să nu mi-o denegi.

Ce se ţine de partea a II**a**, aceasta m-a întristat foarte, cu atît mai vîrtos că, după cele întîmplate la adunarea noastră ultimă, cu destingere la alegerile comitetului, mă tem ca nu cumva d. Bologa [2] — pe carele aşa multu-l preţuiesc — să fie supărat şi pre mine. Domnia-ta
193v ştii că eu mi-am luat anima în dinţi şi am ru/gat pre d. Bologa să ne facă sacrificiul de-a primi postul de vicepreşedinte. Cu ocaziunea aceea, d-sa ceru ca Comitetul să se compună aşa, cît ducerea afacerilor să nu i se îngreuneze. În cuget că nime nu poate fi contra la un lucru aşa folositoriu, i-am promis. Compuserăm împreună una listă, carea desecur ar fi reieşit dacă nu se punea d. Rusu [3] şi celebrul nostru căpitan [4] ca să-i rumpă capul.

Am descoperit d-lui Rusu situaţiunea şi l-am rugat să se învoiască cu lista aceea. Şi ce-a făcut d-sa? M-a respins, împroşcîndu-mă cu vorbe
194 cari nu le voi uita în viaţa mea şi, precum nu am / mai auzit, nice doresc să auz cîndva...

Şi tot nu am încetat numaidecît cu rugările mele. Am cerut ca cel puţin pre B. să-l şteargă. N-a voit. Din toată purtarea acestui domn m-am convins că omul a venit cu planuri de a nu rămînea afară din prezidiul Asociaţiunei[5]. Destul că pre mine m-a adus în situaţiune foarte neplăcută faţă cu oameni pre cari foarte multu-i stimez şi căror caută să mă explic în zîlele prosime.

În fine, crez că geniul cel bun al românilor nu va suferi ca să se învolbureze certele acele de cari aminteşti, şi doresc ca să nu
194v supere. /

Noutăţi nu avem chiar nimic. Ochii noştri sunt îndreptaţi către Plevna,[6] iar animele noastre se leagănă între temere ca nu cumva să ajungă vreo nefericire pre fraţii noştri şi sperări dulci ca vîrtutea romană, întru reînviarea sa, va străluci şi ruşina toate calumniele răutăcioase.

Închiei rugîndu-te să primeşti cele mai sincere urări de fericire de la al d-tale stimătoriu sincer,

195 *I.M. Moldovan.* /

---

[1] În legătură cu tipărirea *Sintacticii* lui Cipariu (vezi scris. XII, n.2).

[2] *Iacob Bologa*, 1817—1888, fruntaş român din Transilvania, a fost notar al Adunării din 3/15 mai 1848 de pe Cîmpia Libertăţii din Blaj, mai apoi consilier şi funcţionar juridic la diferite instanţe. Vezi Constantin Pop, *Valeriu P. Bologa (1853—1899). Cu prilejul aniversării a 40 de ani de la moartea sa. Ca introducere: Cons. aulic Iacob Bologa (1817—1888). Note biografice*, Sibiu, 1939.

[3] Ioan V. Rusu — despre care vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, II, Bucureşti, 1975, p. 73 — era secretar al doilea al Astrei.

[4] „Celebrul nostru căpitan = Constantin Stezariu, care a fost ani îndelungaţi casier al Astrei.

[5] Conţinutul scrisorii se referă la cea de a XVI-a adunare generală a Astrei, care a avut loc la Blaj în zilele de 5, 6 şi 7 august 1877, sub preşedinţia lui Iacob Bologa (vezi *Transilvania*, X, 1877, nr. 18, p. 205—210; nr. 19, p. 211—222). Adunarea a avut un aspect oarecum aparte prin faptul că s-a ales un nou vicepreşedinte al Astrei, în persoana consilierului aulic pensionar Iacob Bologa. Preşedinte al Astrei a rămas în continuare Timotei Cipariu. Ceilalţi membri ai prezidiului aleşi la Blaj: George Bariţ, secretar I; Iosif Hodoş, secretar II; Constantin Stezariu, casier; Eugen Brote, controlor şi Petru Petrescu, bibliotecar. În comitet au fost aleşi: Paul Dunca, David Urs de Marginea, Ioan V. Rusu, Iosif Sterca Şuluţiu, Ioan Harşianu, Ioan Popescu, Ilie Măcelariu, Ilarion Puşcariu, Alexandru Lazăr, Ioan Meşotă, doctorul Borcea, Ioan Preda, Moise Boeriu, Dimitrie Comşa, Dionisie Pop Barcianu, Gheorghe Brăteanu, Ioan Droc şi Vasile Petri. Personajul B. din acest alineat este Eugen Brote, pe care, din anumite motive, Micu Moldovan nu-l voia membru în prezidiul Asociaţiunii. În încheierea lucrărilor, Micu Moldovan, în numele adunării, a ţinut o cuvîntare de mulţumire către Iacob Bologa „pentru sacrificiele aduse în favoarea asociaţiunei, în care a urmat exemplele de devotament ale bărbaţilor mari din vechime“ (*Ibid.*, nr. 19, p. 218—219).

[6] Ioan Micu Moldovan a fost, după cum se ştie, unul dintre cei mai entuziaşti sprijinitori, morali şi materiali, ai fraţilor din România angajaţi în marele efort pentru dobîndirea neatîrnării.

XXVIII

Blaş, 26/2 [1]878

Prea stimate domnule!

Sunt două săptămîni de cînd ai binevoit a mă onora cu una epistolă. Îmbulzeala întru care mă aflai întru aceste zîle nu mi-au permis a răspunde curînd, precum doream. Sper şi astă dată iertare, deşi, aducîndu-mi aminte de proverbiul latinesc: *Non bis peccabis in idem*, [1] recunosc că nu prea mi se cuvine, după ce mă aflu faţă cu d-ta, poate mai mult şi ca a treia oară, întinat cu acelaşi păcat. Dar ce să fac?

196 Încep de acolo, unde vă interesează, desecur, mai mult. / Din cele împărtăşite cu ocaziunea convenirei ultime ştiu că fiia aceea a fost de repeţite ori nemulţumitoarie şi, precum aflu din epistola ultimă, întru cele din urmă ea se făcu şi nedreaptă, ca să nu zîc mai mult. Pentru aceea, nu mi-a îmblat prin minte să deplîng abandonarea ei.

De feciorașul nou născut mă bucur, şi se bucură toţi amicii domniei [tale] *, pentru că-l văd întreg şi bine făcut, deci speream că el va creşte repede, mai ales dacă interesul cel viu de ziaristică [va] **
196v mai dura un timp oarecare. [2] /

D-lui Sion ar fi bine să-i spuni una dată pentru totdeauna că nu prin mine se va păgubi On[orata] Societate Academică, a cărei prosperare o doresc mai mult decît pre a mea. D-sa să se adreseze cătră mine, iar pre domnia-ta să te lase în pace. Altmintre eu luasem angagiamentul de a-i da socoteală la începutul anului curente. Desecur nu aș fi întîrziat pînă acuma, dacă nu m-ar fi opăcit depozitarii, cari nu-mi arătară la timp cîte exemplarie se află la dînșii.

Acum le-am trămes computul și banii. Din partea antîia s-au
197 vîndut 12 es., dintr-a II 75 [3]. Afară de aceea / am mai vîndut și unele alte cărți de ale Societății. Puțin, cu adevărat, însă ce să facem în lipsa aceasta înfricoșată? Ca să meargă mai bine, m-am înțeles cu dr. Krafft [4] ca să anuncie în catalogul său toate cărțile Soc[ietății] Acad[emice], și am cerut de la București ca să-mi trămeată exemplarie din toate. Bine ar fi ca să anunciați și în *Observatoriul*, [5] atît *Gram[atica]* [6] cît și alalte, iară cu destingere pre Bălcescu, [7] arătînd că se află în depozit la prof. Moldovan din Blaș și se poate procura și prin librăria din Blaș, ca oamenii să se îndemne.

Închiei computul, precum ați zis, și ce va rezulta vă asemnez
197ᵛ mîne, că azi este / tîrziu.

Din partea Fundațiunei șuluțiane [8] s-au făcut pași pentru cumpărarea Drașovului[9], de care lucru veți fi auzit. Poate că în săptămîna aceasta se va încheia un contract.

Primiți salutare sinceră de la al d-voastre reveritoriu,

198 *I.M. Moldovan.* /

Computul *Observatoriului*, I sem. 1878:

	Ex[celența]sa,	*156****
	Tim. Cipariu,	*157*
	Const. Papfalvi,	*158*
	I.F. Negruțiu,	*159*
5	Ant. Vestemian,	*160*
	Elia Vlassa,	*161*
	Io[an] Chirilă,	*162*
	Șt[efan] Manfi,	*153*
	Io[an] Antonelli,	*164*
10	Leon Leonteanu,	*165*
	G. Blășanu,	*166*
	S.P. Matei,	*167*
	Bas[iliu] Rațiu,	*168*
	Sim[ion] Micu,	*169*
15	Nic. Popescu,	*170*
	G. Vlassa,	*171*
	G. Munteanu,	*172*
	Io[an] Mărculeț,	*175*
	dr. N. Stoia,	*176*
20	Geor[ge] Popa,	*177*
	Nic. Rusanu,	*178*
	Nic. Solomon,	*181*
	Zah[aria] Branu,	*182*
	Io[an] Oargă,	*179*
25	Lud[ovic] Csato,	*180*
	Ben[iamin] Pop, Uioara,	*183*
	Greg[oriu] Ordace,	*278*
	Geor[ge] Sîmărtineanu,	*562*
	Ștefan Pop, Mihalț,	*575*
30	Nic. Medieșanu,	*539*
31	Ioan Papfi,	*561*
32	Ar[cadie] Gerasim, Odvereni,	*613*

Toți celi de antaiu 31, pre 1/2 an	124
Ar[cadie] Gerasim 1/4	2
	126
10%	12,60
	113,40

Exped.	11/1		92
„	3/1		4
„	31/1		15
„	8/2		2
„	27/2	mîne	40
			113,40

Petrecuți în protocol prin Circa.

199 Blaș, 26/2[1]878/

---

[1] „Nu păcătui de două ori în același lucru".

* — ** Cuvinte omise în original, adăugate de noi.

[2] Probleme familiale ale lui Bariț, pe care nu le cunoaștem în acest stadiu al cercetărilor.

[3] Din *Analitica* și *Sintetica* lui Cipariu.

[4] Librar și editor din Sibiu.

[5] Noul ziar al lui Bariț, editat la Sibiu între 1878—1875.

[6] Bariț nu va mai „publica" gramaticile lui Cipariu la rubrica *Literariu* a *Observatoriului* unde, dealtfel, se consemnau mai ales cărțile nou apărute.

[7] Este vorba de prima editare în volum a istoriei lui Nicolae Bălcescu: *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*, București, 1878, sub îngrijirea lui Alexandru Odobescu. Ediția poartă egida Societății Academice Române, ceea ce explică într-un fel interesul membrilor transilvăneni, în cazul de față al lui Ioan Micu Moldovan, față de ea. Nu e mai interesant faptul că profesorul blăjean îndeamnă *foarte de timpuriu*, în februarie 1878 — ediția apăruse în decembrie 1877! — la popularizarea operei marelui confrate de la 1848. Dar, la această dată istoria lui Bălcescu era de pe acum „publicată " în Transilvania, prin scurte anunțuri inserate în *Foișoara Telegrafului Român* (II, 1877, nr. 24, p. 192; nr. 25, p. 200), *Familia* (XIII, 1877, nr, 50, p. 600), *Transilvania* (X, 1877, nr. 24, p. 288) și *Gazeta Transilvaniei* (XL, 1877, nr. 9). În Transilvania s-a scris și s-a publicat și prima recenzie de proporții la *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*. Sub titlul *Román könyv ismertetés: Istoria românilor sau* [sic] *Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*

de Nicolae Bălcescu, București, 1878, ziarul maghiar clujean *Kelet* va găzdui în noiembrie 1878 (VIII, nr. 262) un comentariu amplu, în care autorul *anonim* remarcă — lucid și alarmat! — tendința românilor către unitatea națională, fir roșu ce străbate istoria românilor de la Mihai la Bălcescu, de la acesta la editorii săi, iar în final la cititorii din Transilvania și din întreaga Românie. Bineînțeles, el atrage atenția asupra „pericolului“ ce rezidă în această dorință generală a românilor. Pînă la această recenzie, *Observatoriul* n-a publicat nimic despre ediția lui Bălcescu. Dar după gestul ziarului *Kelet*, Bariț traduce și tipărește imediat *(Observatoriul*, II, 1878, nr. 91 din 11/23 noiembrie), din cuvînt în cuvînt, fără nici un comentariu, recenzia confratelui maghiar din Cluj, sub titlul *Recensiune maghiară a unei cărți românești.*

[8] Fundația mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu s-a instituit, la dorința acestuia, în 23 aprilie 1861, cu un capital de 200.000 de florini. Vezi *Fundațiunea fericitului Alexandru Sterca Șuluțiu, arhiepiscopul metropolit gr.-cat. de Alba-Iulia*, Blaj, 1870.

[9] Sat în Făgăraș.

*** Cifrele cursive ce urmează după numele din listă au fost adăugate de Bariț și indică, probabil, numărul de ordine al celor din Blaj între abonații *Observatoriului.*

XXIX

Blaș, 29/7 [1]878

Prea stimate domnule!

În luna lui mai am primit una scrisoare de la vechiul meu amic
dr. Man, [1] nepotul lui Bărnuțiu, în carea mă roagă să-i descopăr opini-
unea mea cu privire la epitafiul lui Bărnuțiu, [2] și-mi comunică totuna-
dată știrea că d. G. Pop[3] stăruiește mult să se gate monumentul, ca să
se poată dezveli cu ocaziunea adunării generali ce va ținea Asociațiunea
în Șimleu. Amicul mieu era de părere că nu este bine ca Asociațiunea
să participe la dezvelirea monumentului, și aducea motivele cari le avem
200 cu toții / în piepturile noastre. [4]

Am răspuns amicului întru amîndouă cestiunile, se înțelege de
sine, aprobînd modul de vedere al dînsului și rugîndu-l să lucre întru
acolo, ca dezvelirea monumentului să rămînă pre alt timp. Cugetam
ca frații sălăgiani vor fi luat altă rezoluțiune. Acum, însă, văz că dînșii
stau pre lîngă propusul de-a împreuna dezvelirea monumentului cu
adunarea generale. Mai pozitiv am aflat de la vicariul din Șimleu, [5]
cărui am scris îndată, și în seara aceasta de la d. președinte al Asocia-
țiunei. [6]

200v D[omnul] președinte este de tot / îngrigit pentru lucrul acesta.
Se teme că mulțimea nu va voi să se înduplece (deși eu l-am asecurat
că oamenii noștri sunt de înțeles, precum au dovedit la atîte și atîte
ocaziuni). Pînă aci, era rezolut a merge, dacă nu va avea pedece sani-
tarie. În seara prezentă era pre aci să se decidă definitiv că nu va merge.

D-voastră știți prea bine ce prețioasă ne este Asociațiunea. Mai
mult, d-voastră ați suferit și durerile de naștere ale ei. Veți face, dară,
secur, ce vă stă în putere ca să nu se pericliteze. D[omnul] președinte
201 încă mi-a zis să vă scriu că vă roagă mult ca să stă/ruiți spre a ne apăra

unicul institut ce ne dă ocaziune de a mai conveni și opera ca un corp, de periclu.

Primiți, d-le Bariț, manifestarea prea distinsei venerațiuni, cu carea sum al d-voastre,

201v *I. M. Moldovan.* /

---

[1] *Ioan Maniu*, 1833—1895, nepotul de soră al lui Simion Bărnuțiu, tatăl fruntașului politic Iuliu Maniu. La această dată Ioan Maniu era avocat în Șimleul Silvaniei. Vezi despre el Coriolan Suciu, *Ioan Maniu și Simion Bărnuțiu. Fragmente din corespondența între nepot și unchi*, în *Societatea de mîine*, III, 1926, p. 623—624; Idem, *Din tinerețea lui Ioan Maniu. În baza scrisorilor lui către S. Bărnuțiu*, în *Societatea de mîine*, III, 1926, p. 730—732; Idem, *Corespondența lui Ioan Maniu cu Simeon Bărnuțiu 1851—1864*, Blaj, 1929.

[2] Monumentul lui Simion Bărnuțiu, ridicat în cimitirul bisericii din satul natal, Bocșa Română, Sălaj, în 1878. A fost întemeiat prin contribuția românilor din Sălaj și Năsăud, în urma strădaniilor lui Ioan Maniu și George Pop de Băsești. E simplu, lucrat din marmoră sură sub forma unui stîlp înalt de trei metri, cu vîrful piramidal. Pe cele patru laturi ale monumentului sînt gravate inscripțiile: 1) la vest: „Lui Simeon Bărnuțiu n. 1802, 21 julie † 1864, 16 mai. Fiii Sălagiului; 2) la sud: „Libertate, Frățietate, Egalitate, Naționalitate!“; 3) la est: „Blaș, 1848, 3/15 mai“; 4) la nord: „Poporul român ține minte de binefaceri și nedreptate“. Acesta este „epitafiul lui Bărnuțiu“, de care pomenește Micu Moldovan. De observat că monumentul descris aici nu marchează mormîntul oratorului de la 3/15 mai 1848. Osemintele acestuia se odihnesc într-o criptă din subsolul bisericii de la Bocșa.

[3] *George Pop de Băsești*, 1835—1919, fruntaș politic al românilor din Transilvania, participant la actul și procesul *Memorandumului*, remarcabil luptător pentru realizarea unității naționale de la 1 decembrie 1918. Vezi despre el Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, 1935.

[4] Lucrurile se vor petrece așa cum scrie Micu Moldovan: Adunarea generală a Astrei de la Șimleu, din 4 și 5 august 1878, nu va avea nici un amestec *fățiș* în dezvelirea monumentului lui Simion Bărnuțiu, probabil ca să nu provoace persecuția autorităților dualiste împotriva Asociațiunii. Vezi despre lucrările Adunării de la Șimleu în *Transilvania*, XI, 1878, nr. 17, p. 195—196; nr. 19, p. 224—227; nr. 20, p. 236—239; articolul *Suvenire de la Adunarea generale a Asociațiunei transilvane pentru literatura și cultura poporului român*, în *Observatoriul*, I, 1878, nr. 63, p.2—3; nr. 64, p. 2; *Două cuvîntări ținute cu ocaziunea Adunărei gener*[*ale*] *din anul acesta* [*1878*] *a Asociațiunei transilvane, la Șimleu*, în *Ibid.*, nr. 66, p. 1—2.

[5] Vicarul Silvaniei era Alimpiu Barbolovici, depre care vezi scris. VIII n.5.

[6] Timotei Cipariu.

XXX

Blaș, 11/1[1]879

Prea stimate d-le redactor!

Am onoare a trămete lista prenumeranților *Observatoriului* pre sem. I 1879, împreună cu banii.

Fiindcă aici abonamentele se plătesc de către unii de cursive, ma se întîmplă și pierderi, eu suplinesc de la mine pentru toți, reținînd, după cum mi-ați fost zis, 10%. Așa, cel puțin aveți lucru limpede.

Prin urmare, de la 26 trămet 93,60. 26 × 4 = 104 — 10,40 = 93,60.

Stimătoriu sincer,

202 *I.M. Moldovan* m.pr. [1] /

---

[1] Adnotată de Bariț: „1879, I. M. Moldovan; Blaș, 11 I; 93 fl. 60 cr. *Obs*[*ervatoriul*] 2".

XXXI

Blaș, 11/2 [1]879

Prea stimate domnule!

Din epistola domniei-tale de ieri am aflat, întîi, cum că pașii învoiți în cauza noului proiect de lege [1] erau să se facă împreună de amîndoi metropoliții, și respective de reprezentanții amînduor provinciilor metropolitane române [2]. Precum știi, eu nu am participat la conferința îngustă ce s-a ținut aci. [3] Știu despre dînsa numai din auzite, cari încă au fost puține. Dar d-ta știi tot decursul, și ai lipsă numai 204 de cele ce au urmat după conferință. Ți le voi spune / așa precum le cunosc eu.

Ex[celența] sa părintele metropolit a primit răspuns telegrafic de la episcopul Victor [4] că este învoit. De la Gherla i-a venit una scrisoare vineri, în 31, că episcopul [5] se află în Pesta, la „Vadász Kürt" [6] și epistola ex[celenței] sale au trămes-o acolo. Îndată a telegrafat la Pesta, dară nice în ziua aceea, nice în cea următoarie, ma nice duminică în 2/2 nu a venit nice un răspuns. Aceasta împlu de grige pre metropolitul nostru și poate că a contribuit mult la plecarea sa timpurie.

Joi ex[celența] sa a terminat memorialul, [7] cu succes foarte fericit. 204ᵛ Argumentele, alese / cu mare tact, turnate în formă elegantă.

Sîmbătă aduse înainte îngrigirea ce-i insuflă tăcerea gherlanului [8] și spuse că în 2 seara va să plece, ca să-și caute berbecele cel perdut.

Așa urmară faptele, iară istoria telegramei este aceasta: ex[celența] sa metropolitul Miron trămese în decursul săptămînei trecute una telegramă, cum se vorbea atunci, adresată provizorului G. Vancea[9], iară, precum aflai azi din gura provizorului numit, adresată metropolitului nostru, cum că dînsul pleacă cu ai săi sîmbătă în 8 febr. [10]

205 Cum a venit telegra/ma aceasta în mîna provizorului Vancea, pre cînd toate actele și corespondențele metropolitului merg la vicariul generale [11] al dînsului, aceea nu-mi pot explica! Destul că dînsul, fără să mai întrebe pre cineva și cugetînd că face un lucru bun, a răspuns numaidecît: a plecat din 2, se află la Hotelul „Fröhner".

Acesta e istoricul incidentelui, în tot cazul foarte regretabil. De comentariu nu e lipsă.

Ce se ține de primire, aici suntem ferecați. Avem 6—700 de studenți, dintre cari partea cea mai mare numai aici poate continua studiele. 205ᵛ Din cauza aceasta nu ne încumetăm a / comite nice una lucrare carea să o poată folosi de ansă spre a ne închide școalele. Noi știm bine că amicii noștri sunt buni bucuroși a face din țînțariu armăsariu, numai

ca să ne poată răsipi în toate vînturile, și chiar pentru aceea ne păzim de ei ca de foc. Pentru întîmpinare afară, ne este și timpul tare nefavoritoriu: că trenul sosește demineață, îndată după 5 ore. [12] Afară de aceea, pînă la gară avem tină împărătească. Caută să ne restrîngem la cele ce ne sunt posibili.

Primește cele mai sincere spresiuni de venerațiune,

206 *I.M. Moldovan*: [13]

---

[1] La începutul anului 1879 guvernul unguresc a dat publicității un proiect de lege — așa numitul „proiect al lui Trefort" — care prevedea introducerea obligatorie a limbii maghiare, ca studiu aparte, în toate școlile populare, confesionale și comunale nemaghiare. A fost cel dintîi atac al regimului dualist împotriva școlilor naționilor din Ungaria, instituții garantate prin legea din 1868 despre egala îndreptățire și despre instrucția populară. Proiectul a produs o reacție puternică din partea naționilor nemaghiare cuprinse în jumătatea de la est de Leita a statului dualist austro-maghiar. Cel mai puternic au acționat românii, despre ale căror manifestări vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*..., VI, Sibiu, 1910, p. 707—738.

[2] Cele două provincii metropolitane erau: cea de la Alba-Iulia și Făgăraș, a românilor greco-catolici (mitropolit la 1879 Ioan Vancea) și cea de Sibiu, a neuniților (mitropolit Miron Romanul). Intenția de a acționa în colaborare împotriva proiectului de lege al lui Trefort nu s-a realizat, din motive despre care va fi vorba în notele următoare, ca și în scrisoarea care urmează.

[3] Conferință pregătitoare, în care s-au elaborat elementele memoriului pe care mitropolitul Ioan Vancea intenționa să-l înmîneze personal monarhului de la Viena, împotriva proiectului de lege pentru limba maghiară.

[4] Victor Mihali de Apșa era episcop greco-catolic al Lugojului.

[5] La acea dată Mihail Pavel (vezi scris. XII, n. 12).

[6] „Cornul de vînătoare", firmă de hotel din Pesta.

[7] Vezi n. 3. Textul integral al memorialului lui Vancea, la Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, p. 709—712.

[8] A episcopului Mihail Pavel.

[9] George Vancea, administratorul sau „provizorul" curții metropolitane, probabil o rudă a mitropolitului Ioan Vancea.

[10] Mitropolitul Sibiului a ajuns la Viena în urma celui din Blaj, la 12 februarie. Despre încercarea celor doi mitropoliți de a acționa deodată, vezi scrisoarea XXXIII. Din această scrisoare înțelegem că provizorul Vancea a zădărnicit întîlnirea celor doi mitropoliți, neglijînd telegrama primită de la Miron Romanul.

[11] Vicarul general sau prepozitul metropolitan de la Blaj era Timotei Cipariu.

[12] Trenul cu care s-a întors din Viena, după audiența la Împăratul , mitropolitul Ioan Vancea (vezi scris. următoare, inclusiv notele).

[10] Adnotată: „1879; I. M. Moldovan, Blaș, 11/II. V[enită] 13, r[ăspuns] 14".

XXXII

Blaș, 14/2 [1]879

Prea stimate domnule!

Ieri demineață a sosit ex[celența] sa, [1] în pace. La 12 ore merserăm, sub conducerea r[everendi]simului d. prepozit, spre a-l bineventa și mulțămi pentru apărarea beserecei și a națiunei încontra nouălor pericle ce amenință. Bătrînul Cipariu carele, precum știi, din cauza bătrînețelor și-a debilității sale nu prea iese din casă, pentru însemnătatea lucrului, se puse cu ocaziunea aceasta în fruntea noastră și ținu 208 dînsul cuvîntarea festivă. /

Ex[celenţa] sa este mulţămit că, primit de M[ajestatea] Sa în audienţie privată[2], i-a putut grăi de la animă şi a fost ascultat cu multă bunăvoinţă şi interes viu. La Trefort[3], fireşte, nu întîmpină calmul recerut. Tisza[4] plecase la Viena, cum se pare, spre a aşterne drumul deputaţiunei gr[eco]-orientale române[5].

Pre Pavel[6] nu l-a putut conveni, dar mîne soseşte il[ustritatea] sa aici. Se aude că este aşternut spre întărire în scaunul Orăzii Mari.[7]
208v Iacă pentru ce metropolitul nu-l afla, în perire. /

Despre cauzele mergerii deosebi, nu am aflat[8] Le ştie în Blaş numai un om, iară celialalţi este iertat să le divinăm. La toate, observ că ex[celenţa] sa doreşte ca nimic să nu se străcure în public,[9] că, în loc de-a drege, ar strica.

Pre lîngă manifestarea veneraţiunei celei mai adunci, sum al d-tale prea plecat,

209 *I.M. Moldovan.*[10] /

---

[1] Mitropolitul Ioan Vancea, care fusese în audienţă la Împăratul, însoţit de episcopul sufragan al Lugojului, Victor Mihali de Apşa. Cei doi au fost primiţi de monarh în ziua de 10 februarie 1879, cu care ocazie i-au înmînat memoriul în legătură cu proiectul de lege al lui Trefort (vezi scris. anterioară, n. 1). S-a imputat — atunci şi mai tîrziu — celor de la Blaj faptul că: a) s-au înfăţişat împăratului într-o delegaţie atît de puţin impunătoare, formată doar din două persoane, mitropolitul şi episcopul Victor Mihali şi b) că n-au aşteptat delegaţia celor din Sibiu, ca să se înfăţişeze „în strînsă unire, într-o chestiune care ne ameninţă în mod egal existenţa naţională şi libertatea noastră bisericească şi civilă" *(Gazeta Transilvaniei*, XLII, 1879, nr. 13). Dar, după cum am văzut din scrisoarea anterioară, au existat două cauze pentru care blăjenii au procedat astfel. Mai întîi, mitropolitului i-a fost imposibil — şi Micu Moldovan nu are cuvinte suficiente să se mire de acest lucru! — să-şi găsească „berbecele cel pierdut", pe episcopul Mihail Pavel al Gherlei, care fie că a aflat de plecarea la Viena şi *s-a ascuns*, prefăcîndu-se că nu ştie nimic, avînd interesul să nu se pună rău cu guvernul maghiar, acum cînd năzuia să se mute în dieceza mai mănoasă a Orăzii, fie că n-a ştiut într-adevăr nimic şi au trecut evenimentele fără participarea lui. Apoi, după cum reiese tot din scrisoarea XXXI, administratorul metropolitan George Vancea a neglijat telegrama lui Miron Romanul (vezi scris. cit., n. 9—10), la care a dat un răspuns pripit: că mitropolitul Vancea a plecat din ziua de 2 februarie (= „ a plecat fără voi"), formulare ce putea să rănească orgoliul celor de la Sibiu. Vezi şi scrisoarea următoare.

[2] Vancea şi Mihali au fost primiţi de Împăratul în audienţă privată în ziua de 10 februarie 1879 (vezi Teodor V. Păcăţian, *Op. cit.*, VI, p. 708). S-ar putea ca mitropolitul blăjean să se fi desolidarizat de cei de la Sibiu, ca şi de episcopul său sufragan Mihail Pavel, *tocmai* ca să intre în audienţă personală la monarh, sperînd că astfel va reuşi să-l influenţeze mai uşor împotriva proiectului lui Trefort. În mod insinuant, *Telegraful român* din Sibiu (XXVII, 1879, nr. 13, p. 51) dă ştirea despre audienţa lui Vancea la rubrica de *Varietăţi*, sub titlul *Personalia* (!!): „Excelenţia sa metropolitul gr. -cat. Vancea de Buteasa şi ilustritatea sa episcopul gr.-cat. din Lugoş, Victor Mihali de Apşa, se află în prezent în Viena, şi vor fi în zilele acestea primiţi de Majestatea Sa în audienţă separată". Despre scopul public, naţional, al audienţei, nici un cuvînt, pînă în numărul următor (nr. 15, p. 53), cînd *Telegraful*...informează că arhiepiscopul de la Blaj a plecat, de fapt, la Viena ca să protesteze împotriva proiectului şcolar al lui Trefort.

[3] Deducem că, trecînd prin Pesta la întoarcerea spre casă, Vancea a convorbit şi cu autorul nefericitului proiect, ministrul Trefort Agost.

[4] Tisza Koloman, primul ministru al Ungariei.

[5] Adică spre a zădărnici eforturile celei de a doua delegaţii româneşti la împăratul, în aceeaşi problemă, delegaţie condusă de mitropolitul Sibiului, Miron Romanul. Sibienii au fost primiţi în 13 februarie, în audienţa *oficială*, nu privată, cu care ocazie şi-au înmînat şi ei protestul lor împotriva proiectului. Vezi *Telegraful român*, XVII, 1879, nr. 14, p. 53; nr. 15, p. 58—59; nr. 16, p. 61—63; Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur...*, VI, p. 713—738.

[6] Mihail Pavel, episcopul Gherlei.

[7] Mihail Pavel va fi instalat episcop la Oradea în ziua de 8 iunie 1879, dar numirea oficială a primit-o în 29 ianuarie, deci exact în zilele cînd era căutat de mitropolitul Vancea ca să-l însoţească în delegaţie la Viena. Vezi Ioan Georgescu *Episcopul Mihail Pavel. Viaţa şi faptele lui (1827—1902)*, Oradea, 1927, p. 33—37.

[8] Iată, deci, că nici la Blaj, în stricta apropiere a mitropolitului Vancea, nu se cunoşteau motivele exacte pentru care arhiereul blăjean s-a înfăţişat singur împăratului. Şi trebuie să-l credem pe Micu Moldovan, care era prieten şi colaborator intim al lui Cipariu, marele prepozit capitular şi — oficial! — întîiul sfetnic al mitropolitului.

[9] Dorinţa lui Vancea s-a respectat cu stricteţe. În pofida provocării *Gazetei Transilvaniei* (XLII, 1879, nr. 13): „Datoria noastră de publicişti ne îndeamnă a ne adresa către mitropolitul românilor gr.-catolici cu respectuoasa rugare, ca să binevoiască a afla un mod potrivit în care să aducă la cunoştinţa publică adevărata stare a lucrului în chestiunea deputaţiunei bisericei gr.-catolice şi a reprezentaţiunei acesteia la picioarele tronului Maiestăţii Sale". „Lămuriri, însă — notează T. V. Păcăţian, şocat, peste două decenii (*Op. cit.*, VI, p. 713) — nu s-au dat!"

[10] Adnotată de Bariţ: „1879; I. M. Moldovan, Blaş, 14/II; r[ăspuns] 16/II. *Obs[ervatoriul]* 11".

XXXIII

Blaş, 25 febr.[1]879

P[rea] stimate domnule Bariţ!

Într-una din epistolele precedenţi am zîs cum că nu am auzit să vă fiţi înţeles ca toţi deputaţii să meargă deîmpreună şi, adaug acum, să se înfăţişeze deodată la Maiestate. Dară venind vorba aceea înainte şi mai repeţîndu-se printre şire, pre mine m-a ros la animă ca să aflu cum stă lucrul acela.

Ieri am avut ocaziune de-a grăi cu e[xcelenţa] sa şi [dacă] făcutu-s-a fost ceva înţelegere în respectul acesta şi avizat-a pre metropolitul din Săbii despre ziua purcederei sale? Ex[celenţa] sa mi-a împărtăşit aceste: „Vorbind cu deputaţii de la S[ibiu], a venit înainte că este de
210 lipsă să ne grăbim cu mersul cît se poate mai tare. Atunci am întrebat: »Ce cugetaţi, pre cînd să fim acolo? şi mi-au răspuns: «*Cel mult pre marţia venitoarie*». Aceasta s-a întîmplat marţi, în 28 ian. Marţia aceea venitoarie era 4 februariu. După ce mi s-a spus răspicat ziua pre care să fim în Viena, eu am cugetat că nu mai e de lipsă nice o altă înţelegere. Am văzut numai ca pre ziua numită să fiu acolo".

A plecat în 2 şi, ajungînd la Pesta, a întrebat după deputaţiunea gr. -or., însă spre mirarea sa a văzut că nu este acolo. Deci a telegrăfat la Viena, de unde primind răspunsul că nu a sosit acolo, iară de altă parte avînd frică să nu ajungă prea tîrziu şi sperare că întru aceea va sosi şi deputaţiunea de la S[ibiu], s-a dus la Viena şi a cerut
210v audienţie privată, carea cam cu / greutăţi i s-a acordat, luni în 10 februariu.[1]

De aci urmează de sine că metropol[itul] V[ancea] a ținut strîns terminul pentru purcedere. Alalte ce au intervenit, cu telegrama — am zis cu altă ocaziune — urmară din nepreceperea unui om restrîns la căpățînă [2] și că lucru[ri] pendente cu totul de la întîmplare nu vor avea loc în cumpăna oamenilor cu judecată.

Audienție privată și-a cerut, precum cuget eu, ca să poată grăi mai pre larg și *să poată auzi una opiniune nepreocupată.* [3] I-a succes de minune, încît dacă deputațiunea gr.-or. (deși avu de precursoriu pre violentul Tisza) fu primită și căpătă răspunsul cunoscut, aceasta este a se mulțămi — iartă să-mi spun opiniunea liber, după datina
211 mea — împregiurării că metrop[olitul] V[ancea] depusese / informațiuni al căror rezultat T[isza] nu l-a putut altera în ziua următoarie. D-ta știi ce grosoloană este procedura unor bărbați de stat ai Ungariei față de naționalități...

Apoi purcederea, criticată de oameni cari nu cunosc starea cea adevărată a lucrurilor și de oameni dedați a căuta nod în papură, a folosit cauzei. Purcederile de dincoace și de dincolo [4] se ajută și întregesc de minune una pre alta. Asemenea este și cu memorandele. Cel de aici combate ideile moderne de la noi, pentru că lovesc temeliele pre cari a stat Ungaria pînă aci, nefăcînd osebire între naționalități, dezbate partea eclesiastică a cestiunei, [5] pre cînd cel de la S[ibiu] desfășură momentele culturali ale ei. [6] Ambe luate la un loc sunt un ope-
211v rat deplin, / care ilustrează cestiunea din toate punctele de vedere. Întreaga procedură și mediele folosite au fost pe deplin corespunzătoarie, ce se vede și de acolo că ministrul T[refor]t în 11 era preste măsură întărîtat. El știa cele petrecute în V[iena] și știa și aceea că deputațiunea gr.-or. este în drum spre V[iena]. Deci d-sa fu *très fort* [7] în expresiuni: „Ați mers să mă acuzați!“, ma nice vorbe mult mai aspre nu lipsea din gura d-sale, pînă ce pășirea rezolută a archiereilor noștri-l domoli și aduse la rațiune.

Chiar văz în *H.L.* dorul *Telegrafului* de a ști unde și în ce a amblat metropolitul V[ancea] cu episcopul Mihályi. Am auzit și pre alții zîcînd să se publice memorialul 8 așternut de ex[celența] sa și răspunsul primit.

212 Ce se ține de memorial, ar fi de dorit și crez că se va / și publica la timpul său. Însă răspunsul dat în audiența *privată* ar fi necuviință mare să se publice înainte de-a trece un șir de ani.

Memorialul de aici este în mînile regimului. De va avea gust, îl va lua *Hon* [9] și-l va tipări. Dealtmintre, după cum am aflat eu și ți-am fost împărtășit într-una din epistolele mele precedenți, ex[celența] sa s-a întors liniștit prin răspunsul primit de la M[ajest]ate și întru cele din urmă, și prin conversațiunea cu T[refor]t. Suntem îndreptățiți a spera că, rămînînd împregiurările normali, nu vom fi expuși pericolelor proiectate. [10] Pentru aceasta oameni cu prevedere matură de aici
212v află cum că din partea noastră nu ar trebui să se întîmple deocamdată / nimic ce ar putea să întărîte animele contrarilor și să-i facă a se grămădi în capul regimului. Atunci agitațiunea între noi, destinată a

înainta scopul nostru, ar produce chiar efectul contrariu. Din cauza aceasta, timpul nu se judecă oportun pentru publicarea nice a memorialului de aici, nice a adreselor, de cari veniră și aici (între ele și de cele mai înfocate de lege).

D-tale, ca la publicist, fără îndoială nu-ți place rezonamentul acesta și cu atît mai puținu-ți va plăcea dacă eu, spre întărirea celor zîse, mai adaug una: considerări politice mai depărtate recer ca timpul prezente să fie scutit de exacerbări între noi și magiari, pînă cînd pu-
213 tem spera salute nutrind cvasi-pacea existente. /

Așa e, domnule Bariț, că sum un mic tiran în toată forma? În loc de a-ți scrie ceva pentru foaie, îți răpesc timpul prețios cu cetirea unei epistole lungute și așa, fac să nu scrii nice d-ta.

Sic fata tulere! [11]

Primește, domnule Bariț, manifestarea celei mai sincere venerațiuni de la al d-tale,

I.M. Moldovan. [12] /
213v

---

[1] O motivare posibilă a faptului că Vancea s-a dus la Viena fără colegul său de la Sibiu.

[2] Accidentul cu George Vancea și cu telegrama lui Miron Romanul: vezi scris. XXXI și XXXII, n. 1.

[3] Audiența privată presupune prezența *numai* a împăratului, fără sfetnici.

[4] De la Blaj și de la Sibiu..

[5] Vancea combate proiectul lui Trefort de pe pozițiile ierarhului catolic de rit oriental, în care limba eclesiastică este cea românească: „Pentru ierarhia noastră eclesiastică, limba română este chestiune de viață, condiție sine qua non“. Proiectul amenință, așadar, însăși constituția bisericii greco-catolice,și în ceea ce este ea catolică — locul învățătorilor români greco-catolici l-ar lua, conform prevederilor proiectului, orice cunoscător de limbă maghiară, de orice religie — și în ceea ce este națională, românească.

[6] Argumentele lui Miron Romanul sînt mai ales de natură pedagogică: îngreunarea programei printr-o limbă străină în plus, slăbirea învățămîntului românesc prin eliminarea învățătorilor români, știrbirea autonomiei învățămîntului confesional, maghiarizarea românilor etc.

[7] „Foarte tare“.

[8] Delegația de la Sibiu și-a cîștigat simpatia și încrederea opiniei publice și prin faptul că a dat publicității imediat după întoarcere textul memoriului prezentat monarhului (vezi *Reprezentațiunea deputațiunei române greco-orient[ale] în cauza proiectului de lege privitoriu la introducerea limbei maghiare în școalele poporale*, în *Telegraful Român*, XXVII, 1879, nr. 15, p. 58—59 și *Observatoriul*, II, 1879, nr. 12, p. 45—46). Blajul, dimpotrivă, a amînat mult publicarea memoriului lui Vancea și Mihali, intenționînd, poate, chiar să nu-l publice. Se tipărește, cam tîrziu, probabil sub presiunea opiniei publice, în *Observatoriul (Limba maghiară în școala poporale:* II, 1879, nr. 17, p. 65—66).

[9] O greșeală greu de explicat: în 1879, ziarul maghiar *Hon* din Pesta nu mai apărea. Încetase în 1876.

[10] Speranță care s-a dovedit iluzorie! În pofida acestor acțiuni, cît și a opoziției puternice pe care deputații români au făcut-o în ambele camere ale Parlamentului de la Pesta (vezi pe larg la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VI, p. 745—842), proiectul lui Trefort a fost promulgat în Camera deputaților la 24 mai 1879 iar în Camera magnaților în 25 mai, după ce încă în 22 mai fusese sancționat de împărat. Devenită lege (vezi textul în *Ibid.*, p. 843—845), mașinațiunea lui Tre-

forț a însemnat cea mai mare lovitură pe care a primit-o învățămîntul românesc din Transilvania în secolul al XIX-lea.

[11] „Așa a vrut soarta!“

[14] Adnotată: „Răsp. 2 martiu, prin descrierea scenelor întîmplate aici în 28 II și 1 III“.

XXXIV

Blaș, 18/3 1879

Prea stimate domnule!

Epistola domniei-tale de alaltăeri a venit prea tîrziu. În cît pentru „Albina“ [1], la care singură mă restrîng azi:

În săptămîna trecută cerculă pre aici proiectul de reforme subscris de Anania Trombițaș, [2] și fu subscris. Eu, din cauza unei tuse grele, sum cam restrîns în chilia mea, din care cauză numai duminecă am aflat de el. L-am cetit și subscris, însă cu adausul că postul ce se proiectează mi se pare nefolositoriu. Părea că-mi spune cineva că aici este ascunsă una taină. Alalte, deși nu toate mi se par la locul său, le-am subscris, pentru că au de scop a mai țărmuri întru cîtva
214 omnipotența direcțiunei. /

Mie, adecă, nu-mi vine la socoteală ca noi să formăm institutul cu banii noștri, și apoi direcțiunea [3] să aibă dispunere nețărmurită asupra lui. Direcțiunea să voteze la plăți bune, antieme grăsuțe, să încuviințeze spese încoace, spese încolo, iară acționarii să capete, computînd toate la un loc, vreo 6% și, de altă parte, dacă vor avea lipsă de bani, să plătească la „Albina“ vreo 11% și mai bine.

Știu eu aprețui necesitatea unui atare institut și tot ce este împreunat și urmează din susținerea lui. Însă pentru aceea este iertat să cuget că, întru unele, ar putea fi, ar fi bine să fie almintre. Destul că aici lucrul s-a făcut. Poate că de eram eu neîmpedecat, mai mulți ar fi șters și despre sinecura ce se proiectează. Însă încă nu e nice
214v un periclu. /

După statute, modificările propuse de acționari nu se dezbat în adunarea aceea în care se propun, ci numai în anul venitoriu. Nu știu, merge-va d. Trombi[taș], sau altul cineva, ca să le propună și, cu atît mai puțin, oare avea-va maioritatea? Dară aceea este cert că în anul acesta nu se poate face nimica meritoriu.

De aici nu știu, merge-va oarecine la adunarea proximă, sau nu va merge? Eu unul nu pot merge, că nu mă lasă școala. Voi da însă plenipoteție pentru 5 acțiuni ce posed, d-tale, și voi face cum vei cugeta mai bine. [4]

Despre altele, voi răspunde îndată ce-mi va trece răgușeala ce-mi
215 veni preste tuse și mă împedecă să nu pot merge la locul cuvenit. /

Dacă aș fi fost cunoscut cu d. Mac Mahon [5] l-aș fi întrebat: ce e cu mia? Numără-o sau așteaptă pînă va ploua cărnați pe piața Brașovului.

Însă am zis că de lucrurile acele ți-oi scrie mai tîrziu, și pînă atunci te rog a primi încredințarea destinsei venerațiuni cu carea sum al d-tale prea plecat,

215v *I.M. Moldovan.* /

---

[1] Ioan Micu Moldovan a fost „colectant“ de acțiuni pentru Blaj, al Băncii „Albina“ din Sibiu, despre care este vorba în această scrisoare. Vezi N. Petra Petrescu, *Monografia Institutului de credit și economii „Albina“*, Sibiu, 1897; V. Slăvescu, *Monografia Băncii „Albina“ din Sibiu*, Sibiu, 1919; Ioan Lapedatu, *Finanțe private în Ardeal*, în *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, 1918–1928*, volum comemorativ, 1929; Teodor V. Păcățian, *Băncile românești în Ardeal și Banat*, Sibiu, 1936; Sabin Cioran, *Rolul băncilor române din Ardeal în pregătirea Unirii*, Brașov, 1942.

[2] Funcționar la Banca „Albina“ din Sibiu.

[3] Din 1876, organele de conducere ale băncii „Albina“ erau: *adunarea generală, direcțiunea* și *comitetul de supraveghere*. La 1879, director executiv al „Albinei“ era inițiatorul și omul providențial al acestui important institut economic național, Visarion Roman. Mai făceau parte din direcțiune: Paul Dunca, Antoniu Mocioni, Ioan Hannia, Ilie Măcelariu, Vincențiu Babeș și alții.

[4] Pentru zilele de 28–29 martie se anunțase Adunarea generală „ordinarie“ a Băncii „Albina“, în Sibiu, la sediul din strada Bayer nr. 1 (vezi *Observatoriul*, II, 1879, nr. 18, p. 72). Ordinea de zi era largă și bogată: 1. Raportul anual al direcțiunii și raportul comitetului de revizie; 2. Fixarea dividendelor; 3. Distribuirea sumei destinate pentru scopuri de binefacere; 4. Fixarea prețului mărcilor de prezență; 5. Alegerea a doi membri în direcțiune; 6. Alegerea comitetului de revizie; 7. „Modificarea acelor §§ din statute, cari se referesc la emiterea scrisurilor fonciari, în sensul articolului de lege XXXVI din 1876“. Cu aceste modificări de la punctul 7 nu era de acord Micu Moldovan, fapt pentru care renunță să participe la adunare, delegîndu-l în locul sau și al acționarilor săi pe Barit. Vezi și *A șeasea adunare generală ordinatorie a Institutului de credit și economii „Albina“*, în *Observatoriul*, II. 1879, nr. 23, p. 92; nr. 24, p. 97–98.

[5] Nu putem identifica persoana pe care o onorează Micu Moldovan cu această poreclă.

XXXV

Blaș, 25/3 1879

Prea stimate domnule!

Ieri am comunicat epistola ultimă a d-tale. A fost ascultată cu cel mai viu interes. Primește mulțămită.

Proiectul cel blăstemat [1] ajunse pre masa Dietei, de nu mă înșel, în ziua ominoasă a revărsărilor Tisei. Din parte-mi, crez și acum că, de nu se făcea scomot, șansele lui de-a se vedea acolo erau mai puține. [2] Regimul n-a putut suferi să se vază blămat publice de români, cum
216 n-a mai fost de nimeni. [3] Dar / acum suntem trecuți preste aceasta. Pînă va veni proiectul la dezbatere în Casa de jos, va trece multișor. [4]

Cel pentru gimnasie este acolo din ianuariu 1878 și încă nu s-au apucat să-l prăvuiască măcar.

Despre cele de făcut în Casa de Sus [5] putem medita pre lung și larg. Timp este. Însă eu cred că atunci nime nu va lipsi de la postul său. [6]

Alătur plenipotența pentru „Albina“ [7] și doresc reieșită cît mai bună acestui institut prea folositoriu.

Primește încredințarea destinsei venerațiuni, cu carea sum al d-tale devotat,

216^{v} *I.M. Moldovan.* /

Ieri v-am trămes 1 broș[ură] din îndreptariul d-lui G. Pop. [8] Mă rog să binevoiți a o recomănda, că lipsa de un așa op este ar-
217 zătoarie. [9] /

---

[1] Proiectul școlar al lui Trefort Agost (vezi scris. XXXI, n.1).

[2] Micu Moldovan se mai ține pe poziția lui Vancea din februarie 1879, cînd voia să păstreze discreție în legătură cu pașii făcuți la Viena împotriva proiectului de maghiarizare a școlilor. În februarie, din cauza felului deschis, sub ochii opiniei publice, cum a lucrat mitropolitul neunit de la Sibiu în aceeași problemă națională, Vancea fusese nevoit și el să dea un aspect public afacerii. Scandalul și tensiunea politică s-au accentuat și mai mult în lunile aprilie-mai, cînd atitudinea revoluționară a tuturor deputaților români din Camera deputaților de la Budapesta a imprimat o atitudine similară arhiereilor din Camera magnaților.

[3] Prin „regim“ se înțelege aici guvernul maghiar de la Pesta, autorul proiectului din ianuarie 1879. În februarie, ziarele maghiare atacă violent acțiunea mitropoliților români. Ziarul *Pester Lloyd* consideră drept o mare impertinență din partea celor doi, de a-i da Împăratului sfaturi împotriva „consilierilor săi constituționali“ iar *Pesti Napló* scrie: „Vom vedea noi în curînd a cui vorbă valorează la curte mai mult, a lui Tiszá Kálmán, ori a episcopilor valahi?!“

[4] Micu Moldovan se înșeală: în 24 mai 1879, la o lună după această scrisoare, proiectul este promulgat de Casa de jos sau Casa deputaților de la Pesta.

[5] Adică în Casa magnaților, unde, din partea românilor, aveau mandate de deputați regaliști arhiereii români: mitropoliții Ioan Vancea și Miron Romanul, și episcopii greco-catolici din Oradea, Gherla și Lugoj și cei ortodocși din Caransebeș și Arad.

[6] Într-adevăr, cînd, în 13 mai 1879, proiectul lui Trefort ajunge în discuția Casei magnaților, patru din arhiereii români iau cuvîntul și critică temeinic fundamentele acestuia: mitropoliții Vancea și Miron Romanul și episcopii Victor Mihali de Apșa și Ioan Mețianu. Vezi cuvîntările lor la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*..., VI, p. 816—842.

[7] Pentru Adunarea generală a Băncii „Albina“ din 28—29 martie 1879, cu care ocazie Bariț a fost ales membru în direcțiunea institutului. A deținut această funcție pînă la moarte, în 1892. Vezi și scris. anterioară, n.4.

[8] Cartea lui Georgiu Pop, *Îndreptar practic în toate afacerile finanțiale*, apărută la Blaj în 1879.

[9] Adnotată de Bariț: „1879, mart. 25; I. M. Moldovan, Blaș; despre legea maghiarizării“.

XXXVI

Blaș, 30/5 1879

Prea stimate domnule!

Aseară am mers la d. Cipariu, precum fac adeseori, însă din întîmplare acum nu-l cercetasem mai de o săptămînă. Și l-am aflat tare morbos. Pătimește de ud, voiam să zic beșică, carea-i este inflamată de una afecțiune catarale ce, după spusa medicului care-l avem, poate deveni periculoasă.

„Mîne, poimîne, d. Bariț va merge desecur la București, zise d. Cipariu. Eu nu pot merge, ba nice nu pot scrie, precum vezi. Încunoș-
218 tin/țează pre d. Bariț despre aceasta, ca să știe și să spună la București cauza lipsei, chiar și a unei scrisori de la mine.“

Mă grăbesc, dară, a-ți scrie știrea aceasta neplăcută, cu acel adaus că, precum aflai aseară, d. Cipariu de marți jace în pat. Cazul cu atît e mai greu că, de la repausarea d-rului Stoia [1] numai un chirurg avem pre aici.

Primește, domnule Barițiu, asecurarea destinsei venerațiuni, cu carea sum al d-tale serv,

218^{v} *I.M. Moldovan.*

---

[1] *Ioan Stoia*, medic blăjean.

XXXVII

Blaș, 4/10 1880

Prea stimate d-le redactor!

Vă trămet două notițe scurte, [1] cari să le aveți pentru cazul de nu ați primi de la altul, ce dispune de timp mai mult.

Totunadată vă trag atențiunea la bibliografia alăturată. Omul acela e amic, voiam să zic nu e inimic românilor. [2] Merită ca opurile dînsului, de interes mare pentru noi, să fie notificate în zuariele noastre.

Stimătoriu sincer,

219 *I.M. Moldovan.* /

---

[1] Este vorba de două recenzii ale unor lucrări de istorie scrise de cercetătorii sîrbi Radoslav Radici și Emilian Radici, „notițe“ care au apărut în *Observatoriul* III, 1880, nr. 78, p. 313; nr. 79, p. 316; nr. 80, p. 320.

[2] „Omul“ era istoricul maghiar Torma Károly, arheolog notoriu, mai tîrziu membru onorific al Astrei. Cu această scrisoare, Micu Moldovan îi trimite lui Bariț o notificare despre apariția lucrării lui Torma Károly, *Repertorium ad literaturam Daciae archaeologicam et epigraphicam. Repertorium Dacia régiség és felirattani iradalmához*, apărută în editura Academiei Ungare de știință, Budapesta, 1880. Notița apare sub titlul ***Bibliografie*** în *Observatoriul*, III, 1880, nr. 78, p. 312.

XXXVIII

Blaș, 17/9 [1]881

Prea stimate domnule!

Azi s-au conferit stipendiele. Ca să nu stați mult așteptînd după răspuns, vă comunic că clientul d-voastre n-a fost împărtășit, din cauză că dînsul e născut în Comitatul Sătmariului. Aceasta a spus-o referentul cînd l-am interpelat în ședință. Și stipendiele de aici toate sunt apriat, numai pentru Transilvania și „părțile“ împreunate cu ea [1],

220 Dacă d-voastre știți desecur că e născut în Transilv[ania], / și nu, în Comitatul Satmariului, mă rog să-mi indicați locul nașterei și comitatul de care se ținea după împărțirea vechie, că voi face uz de cazul acesta.

Îmi pare foarte rău că nu v-am putut șerbi după dorință și nu am putut folosi unui tînăr atît de demn de ajutoriu.

Primește, prea stimate domnule, salutări cordiale,

Stimătoriu sincer,

220v *I.M. Moldovan* m.p. /

---

[1] Despre repartizarea burselor pe anul școlar 1881/1882, la Gimnaziul din Blaj, unde Micu Moldovan era director.

XXXIX

Blaș, 6/2 [1]882

Prea stimate domnule!

La epistola domniei-tale din 1 am onoare a răspunde următoariele:

Corpul profesorale de la gimnasiu avea esmisă una comisiune carea să elaboreze una reprezentațiune nouă cătră ex[celența] sa metropolitul, în cauza proiectului de lege ucizătoriu de gimnasie și alte școale medie nemagiare. [1] Comisiunea aceasta a ripostat în 1 și 2 ale curentei și reprezentațiunea corpului profesorale s-a așternut ex[celenței] sale în 3 ale curentei.

De mai înainte aflasem cum că ex[celența] sa este nu numai decis, 222 dară și pregătit a păși în Casa magnaților și în contra acestui, [2] / cu acea rezoluțiune și energie cu care a combătut legea despre școalele poporali.

Vineri s-a ținut ședința consistoriale în care s-a dezbătut întrebarea: să se facă reprezentațiune, și cătră cine, ori să pășească numai în Casa magnaților, în contra proiectului? Deși, pentru alternativa a doua erau momente grave, în fine s-a decis ca să se trămeță reprezentațiune la corpul leg[islativ][3]. Toate erau pregătite de ex[celența] sa de mai înainte, deci numai cît s-a vărsat în formă și purizat. Expedarea se va fi făcut sîmbătă ori dumineca, ieri.

Așa stăm cu cestiunea aceasta.

222v Regret că nu m-am reflec / tat că aceea este act public, prin urmare să se și publice. Dară lucrul se poate îndrepta: reprezentațiunea aceea se poate căpăta de la d. Roman și, ca lucru pus pre masa Dietei, se poate publica. Este mai bine ca publicarea să se facă de aici: că noi suntem cu peri de lup.

Cu grabă ți-am scris aceste, ca să cunoști decursul lucrului. De se va fi schimbat ceva în lucru, nu voi lipsi a te aviza cu poșta de mîne.

Primește salutări din animă. Al d-tale stimătoriu sincer,

223 *I.M. Moldovan.* /

---

[1] Ceea ce se întîmplase în 1879, prin articolul de lege XVIII referitor la introducerea limbii maghiare în școlile populare (vezi scris. XXXI, n.1), se prefigura acum ca un mare pericol pentru gimnazii și școlile medii românești. Autorul noului proiect era același ministru Trefort, care l-a înaintat Camerei la sfîrșitul anului 1881 iar aceasta, la rîndul ei, unei comisii școlare spre „cenzurare“, la începutul anului 1882. Cu toate insistențele lui Trefort, comisiunea parlamentară a respins proiectul cu 7 voturi contra 5. Dar el va fi repus pe tapet un an mai tîrziu, în 5 martie 1883, și va ajunge lege în mai 1883, după votarea lui și în Casa magnaților (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VII, Sibiu, 1913, p. 73—133).

[2] În 1879, mitropolitul Vancea se ridicase, ca deputat în Camera magnaților din Dieta de la Pesta, împotriva proiectului privind școlile populare (Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, p. 816—824). De data aceasta, însă, arhiereul blăjean n-a mai îndrăznit să ridice glasul, rămînînd ca nefastul proiect să fie combătut doar de mitropolitul neunit Miron Romanul, dar și de către acesta doar pe puncte, nu în general (*Ibid.*, VII, p. 120—133).

[3] Blajul a făcut într-adevăr o astfel de „reprezentațiune“ sau protest împotriva noului proiect al lui Trefort. Protestul a fost trimis deputatului Alexandru Roman, care l-a prezentat Dietei în 9 februarie 1882. Vezi textul protestului la Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, VII, p. 87—94.

XL

[Blaj] 1/12 [1]882

Prea stimate domnule!

Am înțeles că din cartea cea „afurisită“ se face și edițiune franceză, [1] ca toată lumea să se molipsească de învățăturile acele, îndreptate în contra sistemei principatului, ca să nu zic altfeli.

De e așa, te rog să lași a se expeda 2—3 ex[emplare] d-lui Bianu, [2] carele și el este un „afurisit“, și la moment se află în Paris, Place du Pantheon, 9, întors de la L[ondra], unde a cercetat pre luminăția-sa beiul de Samos. [3]

Gratulare și urări de fericire,

224 *I.M. Mold[ovan].* /

[Adresa:] Onorabilelui domn *Georgiu Bariț*, membru al Societății Academice. *Nagyszeben.*

---

[1] „Cartea cea afurisită“ = *Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibii în zilele din 12, 13 și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune*, Sibiu, 1882. Autorul acestui memorial, care se consideră un preludiu al *Memorandumului* de la 1892, este George Bariț (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VII, Sibiu, 1911, p. 32—34; Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947; Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, 1968, p. 146—149; Liviu Maior, *Le Mémorial de 1882 et son echo en Europe*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 1969, nr. 2, p. 283—285; Șerban Polverejan și Nicolae Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1855—1897)*, Cluj, 1973, p. 29—31). *Memorialul* era destinat popularizării cauzei românilor în Europa, de aceea, încă de la început, a fost editat în trei limbi: română, maghiară și germană. În 1883, el se tipărește, la București, în Editura Academiei Române pe care o conducea Petre Ispirescu, în traducere franceză. Traducătorul e publicistul Bonifaciu Florescu (vezi Ioan Chindriș, *Un urmaș al lui Bălcescu. Bonifaciu Florescu și Memorialul transilvănean de la 1882*, în volumul *Bălcescu și Transilvania*, Bălcești pe Topolog—Cluj-Napoca, 1976, p 135—147. Bariț a intenționat traducerea *Memorialului* și în limba italiană, luînd în acest sens legătura cu scriitorul și publicistul Bruto Amante, filoromân notoriu și director al publicației *Confederatione Latina* (vezi Nicolae Lascu, *Un document inedit privitor la Memorialul din 1882*, în *Sub semnul lui*

Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu, Cluj, 1974, p. 377—381), dar traducerea nu s-a efectuat.

[2] Ioan Bianu.

[3] Adică Ion Ghica, aflat la Londra — între 1881—1888 — în calitate de ministru plenipotențiar al României.

XLI

Blaș, 7/1 [1]886

Prea stimate d-le Bariț!

Ex[celența] sa părintele nostru metropolit[1], îndemnat de simțul său de-a face bine unde numai poate și cugetă că se cuvine, mi-a străpus 500 fl. ca să-i trămit d-tale.

Cu plăcere împlinesc mändatul ex[celenței] sale, alăturînd aici darul dînsului și doresc ca mica aceasta surprindere să te afle în deplină sănătate.

Stimătoriu sincer,

225 *I.M. Moldovan.* [2] /

[1] Ioan Vancea. Banii dați de mitropolit erau pentru tipărirea lucrării lui Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, al cărei prim volum va apărea în 1889, la Sibiu.

[2] Adnotată: „1886; Ioan M. Moldovan, canonic; Blaș, 17 ianuariu; răsp.11/I; mitropolitului, în 5 sept. 1886“.

XLII

Blaș, 7/1 1891

Prea stimate domnule Bariț!

Ex[celența] sa părintele metropolit s-a aflat îndemnat a-ți trimite 200 fl. cu cari să te ajuți la scoaterea volumului al 3 *a* din istorie. [1] Ți-ar fi trimes mai mult, dară astă dată nu merge. Știi d-ta că și domnii cei mari, aorea, sunt restrînși în cele financiale. La părintele nostru acum ușor se poate explica „fluxul“, de ce oră venitul regalelor, de vreo 9.000, i-a încetat de un an și despăgubirea nu mai vine.

Poftesc An Nou ferice! Și, înainte de toate, sănatate! Stimătoriu sincer,

227 *I.M. Moldovan.* /

[1] *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, Sibiu, 1891. Mitropolitul Vancea îi mai trimisese lui Bariț 500 de florini, în 1886, tot pentru istoria sa (vezi scris. anterioară, n.1).

XLIII

Blaș, 4/11 [1]891

Prea stimate d-le Bariț!

Mulțămesc lui D-zeu că te-a ținut în viață și ți-a ajutat ca să poți termina și volumul al III din *Istoria Transilvaniei*, [1] a cărei însemnătate este foarte mare pentru noi toți, iară cu deosebire pentru generațiunea nouă cuprinsul ei este foarte instructiv.

Nu e vorbă, vor fi oameni cari să bage de vină la unele și altele, dară aceasta nu pre un bărbat dosădit și frămîntat de valurile vieții
229 publice — precum ești d-ta — l-a altera. / D-ta, cu drept cuvînt, vei zice: *Alias ego vidi ventos, alias animo prospexi procellas*, [2] și vei merge înainte, precum ai făcut totdeauna.

Iară eu-ți poftesc ca încă mult să fii între noi și să poți lucra pentru neamul nostru. Deci nu-ți acceptez *Rămasul bun* [3] din fruntea volumului acestuia.

Cu acestea trec la cuprinsul epistolei ultime a d-tale. Exemplariele
229v trimise [4] le-am folosit și împărtășit conform dispozițiu/nei d-tale.

Excelenția-sa mulțămește pentru atențiunea binevoitoarie. Eu, asemenea. De la institute va urma mulțămită pre calea sa.

Ca să împlinesc dorul ferbinte al celor de aici de-a ajunge în posesiunea opului d-tale, alătur:

100 fl.	pentru ex[emplarele] din tom. III, legat, cîte să vină după condițiunile prospectului; cele gratuite vor merge în locul cuvenit;
28 fl.	pentru 2 ex[emplare] complete.
128 fl.	și te rog a dispune ca toate aceste să mi se expedeze cît mai curînd.

Vă salut din inimă. Stimătoriu sincer,

230 *I.M. Moldovan.* [5] /

[1] Vezi scris. anterioară; n.1.

[2] „Altfel am văzut eu vînturile, altfel am simțit cu inima furtunile“.

[3] În fruntea celui de al treilea volum al istoriei sale, Bariț, în loc de prefață, atașează un cuvînt către cititori, intitulat *Contimporanilor mei de rămas bun*. Titlul surprinde ceva din melancolia elegiacă a bătrînului corifeu transilvănean, care-și simte sfîrșitul aproape (va înceta din viață în aprilie 1893), dar conținutul cuvîntului nu este nicidecum sentimental. E o profesiune de credință a istoricului contemporaneist, în fața căruia stau piedici grele: „interese de familii, aroganța unora, vanitatea personală și fantasia prea înfocată a altora“. Cuvîntul se încheie cu speranța ca lucrarea „va folosi publicului român, cu care am trăit și am îmbătrînit în două generațiuni întregi“. „Bun rămasul“ lui Bariț poartă data de 30 octombrie 1891. Avea aproape 80 de ani.

[4] Din *Părți alese*..., vol. III.

[5] Adnotată: „4 nov. 1891; I. M. Moldovan, Blaș; cu 128 fl. v.a.; răsp. 8 nov.“

INDICI*

---

* Referințele din textul scrisorilor și documentelor reproduse în studii și note sînt indicate cu cifre *cursive*.

Indicii au fost întocmiți de Ioan Chindriș.

INDICE DE NUME

A

Abdul, poreclă a lui Andrei Şaguna, *197*, *210*, *220*, *226*, *233*, *235*
Adamescu, Alexandru, *84*, 88
Agârbiceanu, Ioan, 264
Ahmed II, sultan turc, 93, *96*
Ahmed III, sultan turc, 93, *94*
Albu, Nicolae, 95
Alduleanu, Ioan, 117, *128*, 143, 174, *179*, 180, *181*, 182, 186, 198, *202*, 205
Alduleanu Munteanu, Eugenia, conducătoarea femeilor române din Oraviţa, 250, *256*
Alexandru, Grigore, 74
Alecsandri, Vasile, V
Alecsandru, semnătură a lui Alexandru Papiu Ilarian, *63*
Alexi, Artemiu, Publiu, *101*, 102
Alexi, Ioan, 117, 198
Alpini, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Alpini, Izidor, canonic şi prepozit din Blaj, 60
Alpini, Teofil, *33*, 34, *42*
Amante, Bruto, 321
Anderco Homorodeanul, Ioan, canonic greco-catolic din Gherla, 277
Andrássy Gyula, prim ministru al Ungariei (vezi şi Andraşu), 206, 208, *213–214*, 216, *276*, 277, *278*, *283*
Andraşu, vezi Andraśsy Gyula, prim ministru al Ungariei
Andrei, părintele, vezi Şaguna, Andrei
Andreica, Mihail, revoluţionar şi patriot din Munţii Apuseni, *232*, 233
Anghelescu, Mircea, 1
Anghial, Dimitrie, paroh din Fornadia, *39*
Anghial, Ignatie, *38*
Angyal, „un preot“, *42*
Antonelli, Ioan, 68, 82, 223, *232*, 233, 241, 260, 264, 270, 274, 280–281, 284, *288*, *306*
Apor Károly, baron, preşedintele Tablei Regeşti din Tîrgu-Mureş, *141*, 141, *232*, 234
Aranyosi, Petru, intelectual român din Munţii Apuseni, *15*, *20*
Archimăndrescu, poreclă a lui Nicolae Popea, *239*
Aristide, 59

Aronovici, Constantin, președintele Societății literal-sociale „România“ din Viena, 228
Arsenoae, Lința, mătușă a lui Vasile Pop, *51*
Asachi, Gheorghe, *48*
Attila, conducătorul hunilor, *144*
Aurelian, împăratul roman, 262
Axente Sever, Ioan (vezi și Axintea; Sever; Ioane), VI, 61, 63, *74*, 75, 107, *117*, 117—119, *119*, *125*, 125, *129—130*, 130, *143—144*, 143—144, 155, 157, *163*, 163, 170, 172—173, *178*, 180, *191*, 191, *193*, 195, 198, 232, *234*, *236*, 236—237, *243*, 244, 246, 263, *282*
Axente, Vasile, fratele lui Ioan Axente Sever, *72*
Axintea, vezi Axente Sever, Ioan

B

B., vezi Brote, Eugen
Babeș, Vincențiu (vezi și Vikentie), VI, 61, 66, 69, *76*, 76—77, *92*, 93, 104, 107—108, 110, *142*, 143, *147—149*, 148, 206, 232, *245*, 246, *252*, 253—254, 289, 299, 317
Bach, Eduard, prim ministru austriac, *171*
Baiazid II Vieli, sultan turc, *90*, 90
Baich, familia din Banat, 229
Baich (Baik), aristocrat din Banat, *226*
Baich, Ivan, nobil din Torontal, 229
Baich, Milan, nobil din Coroș, 229
Baich, Miloș, aristocrat bănățean, 229
Baiculescu G., 291
Baiulescu, Bartolomeu, 250
Baldi, Lazăr, fruntaș român din Cluj, 244 248
Balea, Anghel, intelectual din Munții Apuseni (vezi și Bályа, Angelus), *15*, *39*
Balea, George, notar din Bistra (vezi și Bálya, Georgius), *19*, 20
Balint, Carolina, soția lui Simion Balint, *104*, 256
Balint, Scarlat, vărul lui Iosif Hodoș, comerciant din București, *104*
Balint, Simion, VI, 46, 61, 65, 170, *193*, 195, 223, *232*, 232, *245*, 246, *274*, 275, *292—294*
Balomiri, Ioan, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta din Pesta, *203*, 205, *213*, 215—216
Balomiri, Simion, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, *213*, 215—216
Balș, Teodor, boier din Moldova, 65
Bálya, Angelus, vezi Balea, Anghel
Bálya, Georgius, vezi Balea, George
Bánffy Miklós, 169
Barac, Ioan, 12, 14, 16
Barbă-Mare, poreclă a lui Andrei Șaguna, *214*, *217*, *233*
Barbolovici, Alimpiu, vicar greco-catolic al Silvaniei, *276*, 277, 309.
Bardoși, George, fruntaș român din Transilvania, *137*
Baritz, Georgius, vezi Bariț, George
Bariț, Aurelia, fiica lui George Bariț, vezi Vlad, Aurelia

Bariț, George (vezi și Baritz; Baritz, Georgius; Georgie), III, V—VIII, 2—3, 5—10, *12*, 12, 14, *16—18*, 16—17, 19—23, *20—21*, *23—24*, 25, *27—28*, 27—29, *30—31*, 30—32, 34—36, *37—39*, 42—46, *46—47*, 48—50, *50—51*, 52, 54—55, *57—59*, 57—58, 61—71, 73, *74*, 75—78, *76—77*, *79*, 81—83, *82—84*, 85—86, *86*, 88, *88—92*, 90, 93—94, *94*, 96, *96—97*, 98, *99*, 99—100, *100*, 102—104, *103*, 106—115, *114—115*, 117—118, 121, 123, *123*, 133—134, 136, 140, 143—144, 146, 148, *148—150*, 153—154, 156, 158—159, *159*, *161—165*, 162—166, 169, 173—177, *178*, 180, *182*, 185, 187, *188*, 189, 191—192, 195—198, 204—205, 207—208, *210*, 210—211, 214—215, 217—225, 228—230, 232, 234, 237—241, *243*, 243, 246—247, 250, 253—256, 258, 264, 268—274, *269*, 279—281, 283, 283—285, 287, 289, 291, *292*, 293, *295*, 296, 299—300, *300*, *302*, 305, 307—308, 309, 310, *313*, *315*, 317—319, *319*, *321*, *322*, 321—323
Bariț, Ieronim, 165, 230
Bariț, Maria (vezi și Velisar, Maria), soția lui George Bariț, 57
Barițiu, George, vezi Bariț, George
Bartalis Em., librar din Pesta, 225
Batthyány Lajos, prin ministru revoluționar al Ungariei la 1848—1849, *123—124*, 168
Bădilă, Ioan, jude subcercual, 165
Bădilă, Ioana, 256
Bălcescu, Nicolae, V, 57, *306*, 307—308
Bărnuțiu, Simion, VI, 32, 35, 61—62, 64—65, 169—170, 173, *308—309*, 309
Bătrîneanu, Alexandru, prefect revoluționar la 1848, 63
Bârseanu, Andrei, 263
Begnescu, Nicolae, profesor de muzică la Blaj și compozitor, *193*, 195
Béldi, grof ungur, *107*, *124*
Bem, Iosef, 64, 169
Bethlen Gergely, 169
Bianu, Ioan, 264, *321*, 322
Bilțiu de Iood, Ștefan, protopop greco-catolic al Maramureșului, *276*, 277
Bistrai, Iosif, vicejude nobiliar la Zlatna, *19*, 20
Blasianu, Octavian, student român din Viena, 250
Blășanu, Alimpiu, profesor din Blaj, 279
Blășanu, Ghedeon, profesor din Blaj, *306*
Bob, familia, 42
Bob, Ioan, episcop, 6, 74, *268*
Bobb, Ioan, translator gubernial la Cluj, *73*, 74
Bodea, Cornelia, 73—74
Bodnár Lajos (vezi și Bodnar, Ludovicus,) profesor din Zlatna, *53*, *59*, 60
Bodnar, Ludovicus, vezi Bodnár Lajos
Bohățel, Alexandru, 66, 111, 117, *136*, *138—139*, 138, 140, *144*, 144, 152, 154, 176, 198, *202*, 205, 208, *212*, 213—214, *214*
Boer, Alexandru, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Boér Farkas, 122
Boer János, vezi Boeriu, Ioan, fruntaș român din Munții Apuseni
Boeriu, „din Ludoșul Cîmpiei“, *232*
Boeriu, Ioan, fruntaș român din Munții Apuseni (vezi și Boér János), *194*, 195
Boeriu, Moise, 305
Bogdan, Ioan, paroh neunit din Mada, *19*, 20
Bogdan-Duică, Gheorghe, 16, 61

Boiu, Zaharia, *100*, 101, 254, 261
Bolintineanu, Dimitrie, V
Bolliac, Cezar, V
Bologa, frații, *138*
Bologa, Iacob, 78, 109—110, 117, *130*, 130, *139*, 139—140, *142*, 143—144, *144*, 146, *152—154*, 154, *155*, 157, 165, 173, *185*, 186, 195, *196*, 197—198, 205, 217—218, 221—223, *232—233*, *239*, 240, 254, *304*, 305
Bologa, Valeriu P., fiul lui Iacob Bologa, *165*, 165
Bonfinius, Antonius, cronicar ungur de origine italiană, *265*
Bonis Sámuel, deputat maghiar în Dieta de la Pesta *214*, 216
Borcea, dr., 305
Borcia, Ioan, fruntaș român din Sibiu, *235*, 237, 295
Borlea, familia din Zarand, *66*
Borlea, Sigismund, fruntaș român din Zarand, 66, 68, 93
Botezan, Ioana, 260
Bran, Zaharie, avocat din Blaj, *306*
Bran de Lemeni, Ioan, *123*, *128*, 128, *130*, *144*, 144, 167, *184*, 186, 223, *232*, 233, 283
Brăteanu, Gheorghe, 305
Brătianu, personaj neidentificat, *269*
Breazu, Ioan, 61—62, 66, 70
Briareu, personaj mitologic, *58*, 59
Brote, Aurel, 254
Brote, Eugen (vezi și B.), *304*, 305
Brukenthal, consilier gubernial sas, *107*, 124
Bucșa, George, profesor din Blaj, 279
Budai-Deleanu, Ioan, 1
Buffon, Georges-Loius Leclerc, 30
Bunea, Augustin, 247, 268, 300
Burlă, V., 289
Busching, librar din Viena, *164*
Buteanu, Ioan, prefect revoluționar la 1848, 62, 71
Buteanu, Vasile, *136*, 138

C

Candiano-Popescu, Alexandru, 229
Candrea, Ana, soția lui Ioan Candrea (vezi și Slaba, Ana), 95
Candrea, Ioan, om de cultură din Sibiu, *94*, 95
Cantemir, Dimitrie, VII, *70*, 70, 83, 86, *89*, 89—90, 93, 101, *97—98*, 98—99, *100*.
Carada, Eugeniu, 217, 228
Caragiani, Ioan, 298
Castore Gemenul, pseudonim al lui Iosif Hodoș, 65
Catilina, *143*, 143
Catone Censorul pseudonim al lui Alexandru Roman, 82, 280
Ceaclani, familie din Vîlcele, *164*
Cepescu, Barbu, negustor din Brașov, *57*
Cepescu, Nicolae, negustor din Brașov, 5, *57*

Cermena, Petru, fruntaș român din Banat, *182*
Cernești, M.S., 96
Chiffa, Grigore, protopop greco-catolic al Clujului, 244, 248
Chindriș, Ioan, III—IV, 62, 73, 283, 287, 300, 321
Chiorean, Ioan, 61—62, 64, 66, 69
Chirilă, Ilie Ștefan, profesor din Blaj, *298*, 300, *306* .
Christotsán, Joannes, vezi Cristocean, Ioan
Cicero, Marcus Tullius, *55*, 143
Cioran, Sabin, 317
Cipariu, Timotei (vezi și Țipar), V—VII, 2—3, 5, 9, 11—12, *12*, 20—22, *25*, 25—26, *27* 28, *31*, 31—33, *34*, 35, *40*, 41, 43, *45*, 55, 60, 88, *94*, 95, 104, *123*, 124, 146, *165*, 170, 260—262, 266, *269—270*, *272*, 272—273, *288*, 289, *291*, *296*, *298*, 298—300, *300*, 302 *303*, 303, 305, *306*, 307, 309, *311*, 311, 313, *318—319*
Cipăianu, George, III, *20*, 135, 165
Circa, funcționar metropolitan la Blaj, *307*
Ciurcu, N.T., fruntaș român din Brașov, 250
Ciurdariu, Ana, IV
Ciurea B., Aurelia, 256
Cîmpeanu, Ioan, 5, 57
Cîrlea, Eufrosina, conducătoarea femeilor române din Alba-Iulia, 250, *256*
Cîrlea, Mihail, fruntaș politic român din Transilvania, 244
Clain, Inochentie, vezi Micu, Inochentie
Clain, Samuil, vezi Micu, Samuil
Codru-Drăgușanu, Ioan, 61, 222
Columb, Cristofor, 59
Comșa, Dimitrie, 305
Comșa, Nicolae, 20, 260, 265, 300
O'Conell, Daniel, *179*, 180
Conradsheim, „baronul“, 185
Constantin, Ioan (vezi și Coste), *159*, 159
Constantiniano, grafie greșită a numelui lui Constantin cel Mare, *85*
Corcheș, Nicolae, fruntaș politic din Munții Apuseni (vezi și Korkes, Nicolaus,) *15*
Cordoș, Nicolae, 321
Cornea, Paul, 1—2
Corneanu, C., 247
Coroianu, Iuliu, 277
Coroianu de Coruieni și Vima Mică, Demetriu, canonic din Gherla, *276*, 277
Cosma, Maria, 256
Costache, Veniamin, 4
Coste, vezi Constantin, Ioan
Coste, Anghel, paroh neunit din Almașul Mare, *22*, 22
Coste, Ioan, negustor din Brașov, *130*
Coste, Ioan, profesor din Blaj, 4
Crainic, George, inspector șpanal din Baia de Arieș, *12*, 13, 23, *38*, 38
„Craiul Munților“, supranume al lui Avram Iancu, 171
Cristea, Nicolae, fruntaș politic, redactorul „Telegrafului român“, *242*, 243, 254
Cristocean, Ioan, capelan din Bistra (vezi și Christotsán, Joannes), *19*, 20

Crupenschi, Gheorghe, 49
Csato, Ludovic, din Blaj, *307*
Çserei Mihály, cronicar maghiar din Transilvania, *268*, 269
Cuza, Alexandru, Ioan, *179*

D

Damon, personaj din *Ecloga* lui Timotei Cipariu, 95
Dan, Mihail, 247
Danila, poreclă a lui Andrei Şaguna, *178*
Darabant, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Deák Ferencz, om politic ungur, *204*, 206, 210
Decei, Aurel, 169, 237
Densuşianu, Aron, 82, 172, 223, *232*, 233, 242, *243*, *245*, 246, 250, 263
Diaconovici, Corneliu, 46, 63, 78, 97, 105, 108
Diamandi, Manole, negustor şi fruntaş român din Braşov, *249*, 250, *255*, 255
Dimitrie, vezi Moldovan, Dimitrie
Dobo, „jurist“, *181*
Dobokai Antal, funcţionar la Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena, *145*, 146
Dobra, Petru, prefect revoluţionar la 1848—1849, 71
Dobran, Ioan, agent imperial de origine română, 174, *181*, 182
Dobrjanski, Adolf, fruntaş politic rutean, deputat în Dieta de la Pesta, 67, *204*, 206
Doda, Traian, general român din Banat, 93, *245*, 247, *253*, 253
Domşa, George, fruntaş român din Transilvania (vezi şi Domzsa, George), 117, *119—120*, 120—121, *125—126*, 125, *198*
Domzsa, George, vezi Domşa, George, fruntaş român din Transilvania
Donat, personaj liric, 54
„Don Quichotte al curăţirii limbii româneşti“, peiorativ acordat lui Gheorghe Săulescu, *41*
Dorgo, Gavril, fruntaş român din Transilvania, *107*, *124*, 124
Dracula, voevodul, *50*, 50
Dragomir, Silviu, 64, 75, 147, 167
Dragoş, Ioan, deputatul kossuthian ucis la Abrud în 1849, *74—75*, 75
Dragoş, Ioan, student român din Pesta, 250
Dragoş, Pavel, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Drăgescu, Ioachim C., 229
Drăghici, Meletie, protopop neunit din Timişoara, 253, 261
Droc, Ioan, 305
Dr. P., pseudonim al lui Vasile Pop, 25, *27*
Dunca de Sajó, Paul, *42*, 43, *123*, 123, *128*, 128, 143, 174, 186, 198, 305, 317

E

Egen Paşa, guvernator turc, *96*
Elecheşiu, Grigore, 244
Elekes, Ladislau, avocat din Abrud, 65

Elia, vezi Măcelariu, Ilie
Elisabela, Carmen Sylva, regină a României, 257
Elisabeta Amalia Eugenia, împărăteasa Austriei, 154
Eminescu, Mihai, 70, 229, 299
Enescu, N. C., 41
Engel, Carol, IV
Eötvös József, politician ungur, ministru al culturii, *274*
Esterházy Antal, ministru ungur, 168

F

Fabian Bob, Vasile, 4, 8, *40*, 42, *47*, 48, 52—53, *53*, *55*, 55, *58*, 59
Fabritius, Iosif, medic din Braşov, *77*, 78
Faragó, Dumitru, semnatar al *Pronunciamentului de la Blaj*, 217
Farkas, Johanna, vezi Moldovan, Johanna, soţia lui Dimitrie Moldovan
Fălcoianu, I., 69
Fătu, Anastasie, 86, *285*, 286
Fekete Negruţiu, Ioan, canonic din Blaj (vezi şi Negru), 66, *236*, 237, 268, 276, 295, *306*
Felmet, cîrciumar sas din Miercurea, 215
Ferdinand I, Împărat al Austriei, *123*
Fetti, Spiridon, fruntaş român din Transilvania 117, *129—130*, 130, *137*, *153*, *155—156*, 157, 198
Filep, Ana, conducătoarea femeilor române din Abrud, 250
Filip, George (vezi şi Fülep), 181, *193*, 195, *298*
Filipciuc, Vasile, 291
Filipescu, Mitiţă, 57
Filtsch, Samuel, librar şi editor din Sibiu, 101, 260, *271—272*, *280*, 302
Fleşer, Nestor, paroh din Mercurea, 170
Floare, personaj literar, 49
Florescu, Bonifaciu, 321
Florian, Aron, *29*, 30, *31*, 32, 46, 49, 170
Fociovici, D., negustor român din Braşov, 250
Fodor, Nicolae, paroh în Bistra, *27*, 28
Fogarasi Boér Miklós, jurat din Abrud, *39*, 39
Folliot de Creneville, Ludwig, guvernator al Transilvaniei, 146
Forgács Antal, cancelar al Ungariei la Viena, 107
Francisc Iosif I, 154, 217
Frank, Johann Peter D. M., criminalist austriac, autor de cărţi juridice, 27
Fricke, H., ginerele lui Pavel Vasici, *242*, 243
Frîncu, Amos, 185
Frîncu, Teofil, 242
Fülep, vezi Filip, George

G

Gal, Ana, conducătoarea femeilor române din Abrud, 250
Gál, I., deputat maghiar, *122*, 122
Gal, Iosif, fruntaş român din Transilvania, 78

Galgoți, Paul, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Galilei, Galileo, 59
Găetan, Nicolae, 176, 223, 229, *232*, 233, *243*, *245*, 246
Geanli, vezi, Genilie, Iosif
Genilie, Iosif (vezi și Geanli), *29*, 30, 44
Georgescu, Ioan, istoric, 64, 256, 268, 284, 309, 313
Georgie, vezi Barit, George
German, Ioan, elev din Blaj, 278
Giuseppe, poreclă, vezi Hodoș, Iosif
Gherasim, Arcadie, *307*
Gherman, Ioan, profesor din Blaj, 279
Gheţe, Vasile, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Ghica, Alexandru Dimitrie, *34*, 35, 57
Ghica, Dimitrie Grigore, 250
Ghica, Ion, 261, 322
Giuseppe, vezi Hodoș, Iosif
Gligor, jude în satul Cărpeniș din zona Sibiului, 169
Gojdu, Emanuil, 107, *132*, 134, 206
Göbl, F., tipograf din București, *96;* 97, *98–99*
Gött, Johann, primar al Brașovului, 250
Gött, Johann, scriitor și editor, *13*, 14, 28, *40*, *59*
Grama, Alexandru, profesor din Blaj, *298*, 299
Gray, Thomas, I
Grigore Nazineanul, *274*
Grimm, Joseph Andreas Ritter von, profesor german din Sibiu, *149*, 150, *156*
Grois, Gustav, vicepreședinte al Gubernului Transilvaniei, *204*, *207*
Groze, Ștefan, elev din Blaj, 278
Gruber, Benedict, student la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Grünn, consilier sas, *107*, *124*
Guma, „negutătoriu“ din Sibiu, *45*, *50–51*, 53
Gurban, Constantin, deputat român din Zarand, 66
Gündisch, Konrad, IV

H

H., prescurtarea numelui lui Horváth István, *119*
Habsburgii, casa domnitoare, 46, 134
Haller Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 208
Hammer — Purgstall, Iosef, istoric german, 85
Hanea, Ioan, vezi Hannia, Ioan
Hania, Ioan, vezi Hannia Ioan
Hannia, Ioan (vezi și Hanea Ioan, Hania Ioan), *156*, 157, 174, *192*, 192, *197*, 198, 218, 221, 223, *232*, 237, 254, 317
Hannia, Maria, soția lui Ioan Hannia, 256
Hareta, „cocoana“, din Brașov, *255*
Harșianu, Ioan, 305
Hasdeu, Alexandru, VII
Hasdeu, Bogdan Petriceicu, V, 67
Hatvani Imre, maior ungur la 1848–1849, *74–75*, 75
Haynald Lajos, demnitar bisericesc romano-catolic, 122, *127–128*, *185*, 185–186
Heliade Rădulescu, Ion, 9, 14, *21*, *29*, 33, *40*, 41, 43, *55*, 56, 58, *84*, 86
Herbert, consilier gubernial sas, *107*, *124*
Herbst, Eduard, om politic austriac, 159
Hitchins, Keith, 82, 195, 219, 240, 243
Hodosiu, Giuseppe, vezi Hodoș, Iosif
Hodoș, familia, *66*, 95
Hodoș, frații (Iosif și Zaheu), 63
Hodoș, Amos Nerva, fiul lui Iosif Hodoș, 73, 86, *104*, 217, 242
Hodoș, Ana, soția lui Iosif Hodoș, 65, 75, 95, *104*
Hodoș, Ana Letiția, fiica lui Iosif Hodoș, vezi Oncu, Ana Letiția
Hodoș, Enea Silviu, fiul lui Iosif Hodoș, 61–62, 65, 70, 75, 86, 99, 101, *104*
Hodoș, Giuseppe, vezi Hodoș Iosif
Hodoș, Ilarie, nepotul lui Iosif Hodoș, profesor în București, *104*
Hodoș, Ioan, fratele lui Iosif Hodoș, *104*
Hodoș, Iosif (vezi și Hodosiu, Giuseppe; Hodoș, Giuseppe; Giuseppe), III, V–VII, XI, 61–71, *68–69*, *72*, 73–76, *73–78*, 78, *80*, 80–83, *83*, *85–87*, 85–86, 88–91, *89–91*, *93–95*, 93, 95, *96*, 97–99, *98–104*, 101–102, 104, *116*, 117, 172, 180, 182, *193*, 195, 198, 206, *213–214*, 216, 229, *232*, 232, 234, *235*, *255*, 255, 257, 305
Hodoș, Iosif Alexandru, fiul lui Iosif Hodoș, 86, *104*
Hodoș, Iuniu Brut, fiul lui Iosif Hodoș, 86, *104*
Hodoș, Roma Victoria, fiica lui Iosif Hodoș, *104*
Hodoș, Simeon Sabin, fiul lui Iosif Hodoș, 86, *104*
Hodoș, Teodora, mama lui Iosif Hodoș (vezi și Tell, Teodora), 62
Hodoș, Ulpiu Traian, fiul lui Iosif Hodoș, 86, *104*
Hodoș, Vasile, nepotul lui Iosif Hodoș, fiul preotului Zenovie Hodoș din Iclandul Mare, *104*
Hodoș, Vasile, tatăl lui Iosif Hodoș, 62, *104*
Hodoș, Zaheu, frate geamăn al lui Iosif Hodoș, 62, *63*, 63, *72*, 73
Hodoș, Zenovie, fratele lui Iosif Hodoș, *104*
Homer, 59
Horea, 2, 46
Horváth Boldizsár, ministru de justiție al Ungariei, 217
Horváth István, consilier gubernial, *116*, 117, *119*, 119, 122
Hossu, Iosif, fruntaș român din Chioar, deputat în Dieta Ungariei (vezi și Hoszu Józsi), *203*, 206, *209*, *212*, 215–216, 220, 263, *266*, 270
Hossu, Teofil, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Hoszu Józsi, vezi Hossu, Iosif, fruntaș român din Chioar, deputat în Dieta Ungariei
Hudavendighiar, supranume al sultanului turc Murad I, 88
Hurmuzachi, Alexandru, VI, 224, 229
Hurmuzaki, Eudoxiu, V, 107

Iancu, Avram, VI, 20, 32, 46, 61, 63, 71, 106, 167, 169–171
Iancu, Avram, jude dominial din Vidra de Jos (vezi și Jánk, Abrahamus), *52*, 53
Iancu, Ioan, jude dominial la Zlatna (vezi și Jánk, Johannes), *52*, 53
Iarca, Dimitrie, 34
Iarcu, Dimitrie, *84*, 86, 195, *286*, 287, *290*
Iaturtzi, Ana Georg, vezi Leca, Ana Georg, nepoată a lui Dimitrie Moldovan
Ibrahim, sultan turc, 90, 93, *94*
Ienache, nume greșit atribuit lui Petru Ioanette, *20*
Ighian, Iosif, 10, 14, *40*, *42*, *45–46*, 45–46, 54, *123*, 124
Ilia, vezi Măcelariu, Ilie
Ilie, semnătură, vezi Ilie Măcelariu
Ilieșiu, Maria, conducătoarea femeilor române din Cluj, 250
I. M., semnătură a lui Ilie Măcelariu, 238
Ioan, George Ioan, negustor din Brașov, *138*, 139, *167*, 223
Ioan de Hunedoara, 49
Ioane, vezi Axente Sever, Ioan
Ioane, vezi Rațiu, Ioan
Ioanette, Petru, fruntaș politic din Munții Apuseni (vezi și Joanetye, Petrus), *15*, *20*, 20, *34*, 35
Ionescu, Nicolae, 99
Iorga, Nicolae, 2, 70, 273, 278, 291
Ispirescu, Petre, 321
Iuga, Dimitrie, fruntaș politic român din Brașov, 223
Iuga, Victoria C. I., fiica lui George Barit, 256
Ivacicovici, Procopie, *242–243*, 243
Ivan, Ioan, paroh din Apoldul Mare, 170

J

Jahn, Ianus, vezi Jahn, Johann
Jahn, Johann, lingvist german (vezi și Jahn, Ianus), *40*, 41
Jánk, Abrahamus, vezi Iancu, Avram, jude dominial din Vidra de Jos
Jánk, Johannes, vezi Iancu, Ioan, jude dominial la Zlatna
Janki, Francisc, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Jarnik, Jan Urban, 263
Joanetye, Petrus, vezi Ioanette, Petru,
Joncquières, M. de, scriitor francez, 85
Jornande, scriitor latin, *269*
Juhász, Iosif, consilier tezaurarial, *58*, 59

K

Kaba, Solomon, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Kabos Dániel, consilier aulic, *127*, *128*, 128, *140–141*, 141
Kaindl, R. F., istoric austriac, 158

Kant, Immanuel, 4
Karsai Ella
Katona, Ioan, student, român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Kauni, supranume al sultanului turc Suleiman I Magnificul, 88
Kazinczy Gábor, 269
K. B. de Szkoré, Ioannes, neidentificat, *17*, 17
Kemény, familia nobiliară, 208
Kemény Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena (vezi și Kiminea), 110, *120–121*, 121–122, *123*, 124, *127*, *136*, *140*, 141, *142*, *146–147*, 146, *149*, 173, *184–185*, 185–186, 194–195
Kiminea, vezi Kemény Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena
Király, redactor la ziarul „Pesti Napló“, 215
Kiss Bálinth, ginerele lui Pavel Vasici, *226*
Klain, Samuil, vezi Micu, Samuil
Klima, Helmuth, 88
Kogălniceanu, Mihail, V, 55–56, 69, 78, 256–257
Korkes, Nicolaus, vezi Corcheș, Nicolae
Kossuth Lajos, 29, *74*, 75, 291
Kozma Dénes, vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei, 146
Kölentei, „szólgabiró“ din Oarda, *194*
Krafft, Wilhelm, librar din Sibiu, 166, 260, *280*, *282*, *302*, *306*
Krug, Wilhelm, Traugot, 30

L

Lacea, Dimitrie, fruntaș român din Brașov, 167
Laczi, vezi Pop, Ladislau
Ladai, Augustin, comite suprem al Albei Inferioare, *119*, 119, *128*, 128, 186, *194*
Ladai, Dimitrie, profesor din Blaj, *130*
Láday, Augustin, vezi Ladai, Augustin
Lapedatu, Ioan, istoric transilvănean, 250, 317
Lapedatu, Ioan Al., 242
Lascu, Nicolae, 321
Laslo, Ioan, profesor din Blaj, *267*, 268
Laurian, August Treboniu (vezi și Trebonie), *56*, 57, *82–83*, 83, 85–86, *88*, 89, 91–92, 97, 148, 168–170, 261, 287, 298–299
Lazar, Alexandru, fruntaș român din Transilvania, 117, *128*, 128, 143, 174, 186, 198, *202*, 205, 234, 244, 248, 295, 305
Lazăr, Gheorghe, 5, *54*, 56
Leb, Alexandru, fruntaș român din Sibiu, 254
Lebzeltner, baronul vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei, *187*, 187
Leca, Ana Georg, nepoată a lui Dimitrie Moldovan (vezi și Iaturtzi, Ana Georg), *147*, *150*
Leibniz, Gottfried Wilhelm, 30
Lemeni, Ioan, 4, 23, 25, 35
Lengher, Ioan, fruntaș român din Brașov, 250
Leontean-Jurca, Leontin, canonic din Blaj, *306*

Lepădatu, Ioan Alexandru, scriitor transilvănean din secolul al XIX-lea, *165*, 165
Lica, George, fruntaș român din Năsăud, 208, 243
Linder, sas, reprezentant „român“ în adunarea Comitatului Sibiu, 254
Litsken, I., căpitan al orașului Brașov, 250
Lonyay Menyhért (Melchior), 177, 236, *238*, 238—240, 264
Löw, Wilhelm, jude regesc din Miercurea, *190—191*, 195, 198
Ludwig, arhiduce al Austriei, *207*
Lugojan, Iacob, protopop greco-catolic în Turda, *232*
Lup, personaj literar, 49
Lupan, Niculiță, negustor din Brașov, *47*
Lupaș, Ioan, 262, 265—266

M

Maager, Carol, fruntaș sas din Transilvania, *148*
Mac Mahon, poreclă a unui personaj neidentificat din conducerea Băncii „Albina“ din Sibiu, *316*
Macrea, Dimitrie, 273
Madács, negustor din Brașov, *51*, 57
Magda, Al., 247
Mahomed, nume generic de sultani turci (vezi și Mohamed, Muhamed), *87*, 88
Mahomed, profetul turc, 88
Mahomed IV, vezi Mehmed IV, sultan turc
„Mai mulți“, pseudonim din „Gazeta Transilvaniei“, 1861, 182
Mai mulți români din Sibii și ținut, pseudonim colectiv, 281
Maior, Grigore, *268*
Maior, Ioan, *131—132*, 132, *138*, 138, *142*, 143, *149*, 150
Maior, Liviu, 195, 219, 240, 321
Maior, Petru, 1—3, 5—7, *8*, *16*, *31*, 32, 55
Maiorescu, Ioan, 9, *27*, 28, *29*, 30—33, *31—33*, *35*, *40*, 41, *43*, 43
Maiorescu, Titu, 262, 289
Majláth György, cancelar aulic al Ungariei la Viena, 208
Man, I., fruntaș român din Brașov, 250
Man, Nicolae, vezi Maniu, Nicolae
Manfi, Iosif, profesor din Blaj, 4
Manfi, Ștefan, canonic și prepozit la Blaj, 268, *306*
Maniu, Gavril (Gabriel), vezi Man, Gavril, fruntaș român din Dej
Maniu, Ioan, tatăl lui Iuliu Maniu, 173, *308*, 309
Maniu, Iuliu, 277, 309
Maniu, Nicolae (vezi și Man, Nicolae), *19*, 35
Mann, Gabriel, vezi Man, Gavril
Mann, George, fruntaș român din Sibiu, 176
Many, Iosif, 2
Marc Aurel, vezi Marcus Aurelius, împărat roman
Marcu, Alexandru, 64, 69
Marcu, Vasile, fruntaș român din Năsăud, 208
Marcus Aurelius, împărat roman (vezi și Marc Aurel), *149*
Marian, Ioan, vicar greco-catolic al Năsăudului, 32—33, *47*, 48

Marian, Paul, profesor din Blaj, 279
Marian, V., 25
Marienescu, Atanasie, Marian 264
Marica, George Em., 7, 14, 19, 34, 41, 46, 73, 94
Maroși, Simion, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Martinovici Ignácz, iacobin maghiar, 171
Marțian, Toma, paroh greco-catolic în Ocna Dejului, *18*, 18
Massim, Ioan, C. (vezi și Maxim, Ioan), *96*, 97, 273, 287, *297*, 298—299
Matei, S. P., din Blaj, *306*
Maxim, Ioan, vezi Massim, Ioan, C.
Mayer, T. M., istoric austriac, 158
Măcelariu, Dimitrie, *189*, 189
Măcelariu, Dimitrie, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Măcelariu, Ilie (vezi și Elia; Elie; Ilia; Ilie; Ochilariu), III, V, VIII, 70, 108, 117, *153*, 154, *165*, 165, 167—177, *180—181*, 181, *184*, 184—185, *186—187*, 187, *189*, 189, *191—192*, *194*, 195—196, *196*, 197, *198*, 198, 201, *204*, 205—211, *207*, *209*, *211*, *214*, 214—216, *217—221*, 218, 220—225, *223—224*, 229—230, *230—231*, 230, 232, *234*, 234, *236*, 236—241, *238—239*, *241—245*, 244, 246—247, *247*, *249*, *251*, 251—252, *253*, 253—254, *255*, 256—257, *258*, 305, 317
Măcelariu, Iudita, soția lui Ilie Măcelariu, 95, 177, 249, *251*, 251—253, 255, *256*, 257
Măcelariu, Marcu, tatăl lui Ilie Măcelariu, *182*, *242*
Mălinescu, Iordache, 5
Mărculeț, Ioan, profesor din Blaj, *306*
Meciu, Dimitrie, 2
Medan, Andrei, fruntaș politic român din Transilvania, 93
Medieșanu, Nicolae, *307*
Mehmed III Tatih, sultan turc, 90
Mehmed IV (vezi și Mahomed IV), sultan turc, *90*, 90, 93, *94*
Meister Conrad, vezi Schmidt, Conrad, comes al sașilor din Transilvania
Meșotă, Ioan, 305
Mețianu, Ioan, *72*, 78, *247*, 247, 318
Mezei, Grigore, negustor român din Cricău, 181
Micaș, Florian (vezi și Micaș, Francisc), 61—63
Micaș, Francisc, vezi Micaș, Florian
Micu, Alexandru, profesor din Blaj, 217, 279
Micu, Inochentie (vezi și Clain, Inochentie), *288*, 289
Micu, Samuil (vezi și Clain, Samuil; Klain, Samuil), VII, 1, 6, *16*, *55*, 262, *287*
Micu, Simion, profesor din Blaj, *306*
Mihai Viteazul, 308
Mihail, Gabor, ortografiere greșită, vezi Mihail, Gavril
Mihali, Gavril (vezi și Mihályi Gábor; Mihalyi, Gavrilă; Mihail, Gabor, ortografiere greșită), *290*, 291
Mihali, Grigore (vezi și Mihályi, Grigore), 14, *15*, *21*, 22, *31*, 32, *35—36*, 36, *193*, 195, 217, *278*, 279, *282*, 283
Mihali, Iuliu, *290*, 291
Mihali, Petru (vezi și Mihályi, Petru), 78, *290*, 291
Mihali de Apșa, Ioan, *290*, 291
Mihali de Apșa, Victor (vezi și Mihályi, Victor), *272*, 273, 279, *289—290*, 291, *310*, 311—312, *312*, *314*, 315, 318

Mihali-Mihalescu, Simion, 264
Mihályi Gabor, vezi Mihali, Gavril
Mihalyi, Gavrilă, vezi Mihali, Gavril
Mihályi, Grigore, vezi Mihali, Grigore
Mihályi, Victor, vezi Mihali de Apşa, Victor
Mikó Imre, 110, 122, *139–140*, 140, 146, 153, *185*, 186, *194*, 194–195, *203*, 206
Miletici, Svetozar, deputat sîrb în Dieta de la Pesta, 206
Miltiade, 59
Mladin, Ida, conducătoarea femeilor române din Arad, 250
Mocioni, Alexandru, VI, 78, 206, 232, *245*, 246
Mocioni, Andrei, *76*, 76–77, 107, 110, *142*, 150, 173
Mocioni, Antoniu, 107, 110, *142*, 172, 317
Mocioni, Petru, 182
Moga, Ana, 256
Moga, Dimitrie, *35*, 36, *42*, *44*, *51*, *128*, 128
Moger, Michael, profesor la Liceul academic piarist din Cluj, 4
Moise, Tănase, vicetribun revoluţionar la 1848–1849, 169
Moisescu, Gheorghe, 228–229
Moisil, Grigore, vicar greco-catolic al Năsăudului, *138*, 138, 215, *245*, 246, 261
Moisil, Iuliu, 4
Moldovan, Bazil, învăţător din Tîrnăveni, 261
Moldovan, Dimitrie, (vezi şi Dimitrie), III, V, VIII, 105–113, *114–115*, 115, *117–123*, 117–118, 120–121, 124–126, *125*, *127–128*, *130–131*, 134, *135*, 138–139, *139*, *141*, *143–144*, 143–144, *146–149*, 147–148, 150, *151–152*, *153*, *154*, *156*, 156, *158–166*, 159–160, 163, 166, 185–186, 198, *234*, 236
Moldovan, Ioan, fruntaş politic român, deputat în Dieta de la Pesta, *203*, 205, 215
Moldovan, Ioan Micu (vezi şi Moldovănuţ), III, V-VII, XIV, 78, 176–177, 217, 223, *232*, 232–233, *236*, 237, *243*, 259–266, *268*, 268, *270–277*, 270–271, 272, 278, 279–280, *280*, 282–288, 283, 285, 287, 289, *290–296*, 291, 295, *298*, *300–304*, 302, 305, *306*, 307, *309–311*, 309, 312–313, *313*, *315*, *317–323*, 317–320
Moldovan, Johanna, soţia lui Dimitrie Moldovan (vezi şi Farkas, Johanna), 146–147
Moldovan, Johanna, fiica lui Dimitrie Moldovan, 108, *159*, *166*, 166
Moldovan, Nicolae, capelan, din Abrud, *27*, 28
Moldovan, Niculai, din Bucureşti, *17*
Moldovănuţ, vezi Moldovan, Ioan Micu
Moldvai, Pavel, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Molnar, Francisc, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Molnar, Nicolae, proprietar funciar din Cluj, *232*
Molnar Piuariu, Ioan, 3
Montani, Iuliu, elev din Blaj, 278
Montenuovo, conte, comandant general al trupelor imperiale din Transilvania (vezi şi Muntele Nou), *199*, 201
Moritz, Conrad, comes al saşilor din Transilvania, *221*, 222
Moroianu, George, 265
Moroianu, Oprea, tînăr revoluţionar la 1848, 63, *72*
Motora, Nicolae, viceprotopop neunit din Cîmpeni, *18*, 18, *59*, 60
Muhteşem, supranume al sultanului turc Soliman I Magnificul, 88
Muncaci, Graţian, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*

Munteanu, „de la Gherla", *245*
Munteanu, Augustin, fruntaş politic român din Transilvania, 223
Munteanu, Gavril, VI, 61, 114–115, *155*, 156–157
Munteanu, George, profesor din Blaj, 279, *298*, 299, *306*
Muntele Nou, vezi Montenuovo, conte, comandant general al trupelor imperiale din Transilvania
Murad I, sultan turc, *87*, 88
Mureşan, Sevastia, 256
Mureşan, Simion, învăţător din Iclodul Mare, 261
Mureşanu, „din Gherla", *232*
Mureşanu, Andrei, *131–134*, 133–134
Mureşanu, Aurel, 229
Mureşanu, Aurel A., 228
Mureşanu, Iacob, 46, 89, *163*, 172, 174, *179*, 180, *181*, *186*, *189*, *198*, 198, *202*, *207–209*, 208–209, *211*, 215, 217, *219*, 223, *236*, 237, 235, *251*, 252, 263, *272*, 273, *275*, 289, *298*, 299
Mureşanu, Iancu, fiul lui Iacob Mureşanu senior, *163*
Mureşanu, Ioachim fruntaş român din Năsăud, 208, *232*, 243
Mureşanu, Ion, 2
Murgu, Eftimie, 57, 291
Mustafa II, sultan turc, 93, *94*
Mustafa Ali Mehmed, istoric turc din România, 88
Muşlea, Ion, 2–4, 11, 44

N

Nádasy Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 107, 109–110, *146*, 146
Nagy Ignácz, scriitor romantic maghiar, 8, 11, 49–50
Naşcu, Vasile, ofiţer român din Regimentul II român de graniţă Năsăud, *242*, 243
Nădejde, Ioan, 261
Neamţu, Alexandru, 2, 6, 11
Neamţu, Gelu, III, 63, 68, 76, 97
Nedelkovits, neidentificat, *114*
Negru, vezi Fekete Negruţiu, Ioan, canonic din Blaj
Negruzzi, Costache, V, *21*, 41, 43, 264
Negruzzi, Iacob, V
Nemeş, Ioan, fruntaş politic român din Transilvania, 223, 254
Nemeş, Petru, deputat român din Cercul electoral Mociu, 237
Nemeş, Petru, fruntaş român din Transilvania, 82, *228*, 229
Nemeş de Alamor, Nicolae, *39*
Nestorescu, Horia, 291
Netea, Vasile, 14, 93, 224, 291, 321
Newton, Isaac, 30
Nica, Gheorghe, negustor din Braşov, *24*, 25
Nichifor, Emanoil, Ioan, 25
Nicola, Matei, fruntaş român din Transilvania, 117, *125*, 125, 173, 198, *232*, *234–235*, 236–237, *243*,

O

Oargă, Ioan, din Blaj, *307*
Ochilariu, poreclă a lui Ilie Măcelariu, *204*, 207, *210*, *228*
Ochilărescu, poreclă a lui Ilie Măcelariu, *231*
Odobescu, Alexandru, V, 70, *83–84*, 83, *85*, 85, *87*, 88, 99, *100*, 101, 298, 307
Olahus, Nicolaus, 3
Olga, „cocoana“, din Sibiu, *256*
Olteanu, Vasile, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Oltean, Ioan, episcop greco-catolic, de Lugoj, 278, *283*
Oncu, Ana Letiția (vezi și Hodoș, Ana Letiția, fiica lui Iosif Hodoș), 104
Oncu, Nicolae, avocat din Arad, ginerele lui Iosif Hodoș, *104*
Onu, poreclă amicală a lui Ioan Rațiu, *224*, *228*, *231–232*, *234–235*, *245*
Orbonașiu, „din Szász Régen“, *232*
Ordace, Grigore, *307*
Orhan, sultan turc, 88
Orghidan, frații, din Brașov, 115
Orghidan, Rudolf, *13*, 14, *15*, 16, *34*, *36*, *41–42*, *114*
Oțetea, Andrei, 56
Ovid, vezi Ovidius, Publius Naso
Ovidius, Publius Naso (vezi și Ovid), *48*, *54*, *151*, 151

P

P., pseudonim al lui Vasile Pop, *26*, 48, 55
P., Nicodim, preot greco-catolic din Jebel, *286*
Pamfilie, Ioan, canonic din Blaj, 223, *232*, 233
Pannonius, Iannus, 3
Panțu, I. C., 25
Pap János, notabil din Inău, 69
Papfalvi, Constantin, 265, *267*, 268, *278*, 279, *280*, *284*, *306*
Papfi, Ioan, *307*
Papiu, Anica, sora lui Alexandru Papiu Ilarian, *101*
Papiu Carolina, sora lui Alexandru Papiu Ilarian, *101*
Papiu, Cornelia, sora lui Alexandru Papiu Ilarian, *101*
Papiu Ilarian, Alexandru, V–VI, 32, 61–65, *63*, 68, 71, 73, 76, 83, 86, *88*, 89, *100–101*, 101, *103*, 104, 167, *277*, 278, *284*, 285
Papp, Laidslaus, vezi Pop, Ladislau
Papp, Vasile, vezi Pop, Vasile
Pascu, Ștefan, III, IX, 63, 69, 82, 171, 321
Patiția, Rubin, luptător național, semnatar al *Memorandumului* din 1892, 244
Pauleti, Nicolae, 2
Pavel, apostolul, 30
Pavel, Mihail, 277, 284, *286*, 286, 311, *312*, 313
Păcățian, Teodor V., 65–66, 82, 118, 121–122, 124, 131, 159, 161–162, 167, 174, 180, 182, 192, 195, 208, 216, 219, 222, 225, 236, 238, 241, 244, 279, 281, 283, 295, 311–313, 315, 317–318, 321

Pădure, Ioan, negustor român din Brașov, *230–231*, 230
Părintele Ghermano, vezi Vida, Gherman
Péchy, Emanuel, comisar guvernamental maghiar în Transilvania, *209*, 210–211, 215, 219, 221–225, *223*, 233, *235*, 236
Pederzani, Julius, 291, 294
Perșienariu, G., fruntaș român din Brașov, 250
Pervain, Iosif, 14, 23, 25, 27, 31, 34, 62, 73, 283
Petcu (Petco), Lazăr, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, *213*, 215–216, *245*, 246
Petran, Ioan, fruntaș român din Cluj, 244, 248
Petra-Petrescu, Horia, 264–265
Petra-Petrescu, Nicolae, 317
Petri, Vasile, pedagog transilvănean, 95, 254, 261, 305
Petric, Ioan, 250
Petrino, Dimitrie, V
Petrovici, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Petrutza, Ephremus, vezi Petruța, Efrem
Petruța, Efrem, preot în Ponorel (vezi și Petrutza, Ephremus), 8, *19*, 20
Pinciu, Ioan, fruntaș român din Transilvania, 117, 173, 198
Pipoș, Eufemia, conducătoarea femeilor române din Alba-Iulia, 250
Pipoș, Ioan, fruntaș politic român, comite suprem al Zarandului, *38*, 38, 66, *130*, 130
Pipoș, Petru, protopop neunit al Hondolului, *17–18*, 17, *38*, 38, *44*
Pirghegger, H., istoric austriac, 158
Platon, Gh., 229
Pogány, György, comite suprem al Albei Inferioare, 108, *194*, 195
Polverejan, Șerban, 321
Pop, Augustin, protopop greco-catolic al Albei-Iulii (vezi și Prota Gusti), *185*, 186, *269–270*
Pop, Augustin Z. N., 291
Pop, Beniamin, din Ocna-Mureș, *307*
Pop, Catarina (Catinca), fiică a lui Vasile Pop, 29, *50*, 50
Pop, Constantin, 305
Pop, Francisca, fiică a lui Vasile Pop, 29
Pop, Gavril, profesor din Blaj, 217
Pop, Gavril, protopop greco-catolic de Cluj-Mănăștur, 248
Pop, Georgiu, comerciant, și scriitor din Brașov, *318*, 318
Pop, Grigore, jude din Miercurea, 198
Pop, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Pop, Ioan, viceprefect revoluționar la 1848–1849, 168
Pop, Ladislau, fruntaș politic român din Cluj, 244
Pop, Ladislau (vezi și Pop, Vasile junior; Papp, Ladislaus; Laczi), *28*, 29, *37*, *48*
Pop, Ludovica (Luiza), fiica lui Vasile Pop, 12, *28*, 29, *37*, 38
Pop, Macedon, 277
Pop, Nicolae, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Pop, S., 153
Pop, Samoil (vezi și Pap, Samoil), consilier gubernial, *58*, 59
Pop, Sigismund (vezi și Papp, Zsiga), *204*, 206, *269–270*
Pop, Ștefan, din Mihalț, *307*

Pop, Ştefan, profesor din Blaj, 279
Pop, Teodor, elev din Blaj, 278
Pop, Vasile junior, vezi Pop, Ladislau
Pop, Vasile (vezi şi Papp, Vasile; Popp, Vasile), 1–14, *12*, *14–15*, 16, *17–18*, 19–22, *20–27*, 20–22, 24–29, *29*, 30, *31*, 32–33, *33*, *35–40*, 37–38, 41–44, *43*, *45–48*, 46, 48–49, *50–53*, 50, 54, 55–58, 55, 57–59, *60*, 60–61
Pop, Vasiliu, vezi Popp, Vasile Ladislau
Popa, George, din Blaj, *306*
Popa, Ioan, fruntaş român din Sibiu, 254
Popasu, Ioan, *50*, 78, 107, *129*, *149*, 150, *151*, *153*, 154, *155–156*, 157, *200*, 201, 231
Pop Barcianu, Dionisie, 305
Pop de Băseşti, Elena, fiica lui George Pop de Băseşti, 256
Pop de Băseşti, George, 246, 253, *308*, 309
Pop de Grid, Matei, vezi Pop Grideanu, Matei
Pop Grideanu, Matei, fruntaş român din Făgăraş (vezi şi Pop de Grid, Matei), *128*, 128, *212*, 215
Popea, Nicolae, 78, 107, 221, 223, *240*, 240, 287
Popescu, Ioan, 305
Popescu, Nicolae, pictor român, *149*, 150
Popescu, Nicolae, profesor din Blaj, *306*
Popescu-Scriban, Vasile, 2, 42, *55*
Popescu-Teiuşan, Ilie, 291
„Popeştii“, familie neidentificată, *158*
Popovici, Basil G., negustor, agent comercial al României la Viena, 228
Popovici, Dionisie Marţian, prefect revoluţionar la 1848–1849, 168–169
Popovici, Elena, conducătoarea femeilor române din Comloş, 250, 256
Popovici, Ioan, paroh neunit din Zlatna, *21*
Popovici, Servian, jurist român din Transilvania, *207*, 208
Popovici Barcianu, Suzana, conducătoarea femeilor române din Haţeg, 250
Popovici Deseanu, Ioan, om politic român şi scriitor din Banat, 206, *245*, 246
Popp, Vasile, vezi Pop, Vasile
Popp, Vasile Ladislau, 109 (vezi şi Pop, Vasiliu), 109–110, *129–132*, 130–131, *139*, 139, *141–142*, 141, 143–144, *144*, 146, 185, *200*, 201, 208, *213–214*, 216, *269*, 270, 279–280
Pop (Papp), Grigore, „executor cezaro-crăiesc“ din Sebeş, *155*, 157
Pop Păcurariu, Elisabeta, conducătoarea femeilor române din Năsăud, 250
Pop Păcurariu, Ioan, 254
Pop Reteganul, Ioan, 264
Popp Szilágyi, Iosif, episcop greco-catolic de Oradea, 278, *283*
Poruţiu, Ioan, 263
Prale, Ioan, VI, 5, 11
Preda, Ioan, 305
Preda, Ion A., 295
Prota Gusti, vezi Pop, Augustin, protopop greco-catolic al Albei-Iulii
Pulszky Ferencz, om politic şi publicist ungur, 215
Pumnul, Aron, 63, 261
Purceilă, Ioan, fruntaş român din Năsăud, 208, 243

Puşcariu, Ilarion, 305
Puşcariu, Ioan , cavaler de, 116, 117–118, *127*, 128, *133*, *134*, 134, 173, 176, 198, *202–204*, 205, *209*, 209–210, *212–214*, 215–216, 220, *236*, 237–238, *239*, 240, 263–264

R

R., pseudonim al lui Ioan Rusu, profesor din Blaj, 36
Radici, Emilian, cercetător sîrb, 319
Radici, Radoslav, cercetător sîrb, 319
Rafels, căpitan austriac, comandant al Regimentului „Bianchi“, 106,
Rainer, Ferdinand Maria Johann Franz Higienus, arhiduce al Austriei, 107, 135, *140*, 173
Raining, neidentificat, *214*
Rannicher, Jakob, fruntaş politic sas, consilier gubernial, *213*
Rátzovits, Iosif, „diurnist“ din Zlatna, *15*, *42*, 43, *51*
Raţ, Ioan, vezi Raţiu, Ioan
Raţ, Petru, paroh neunit din Nevoeş, *19*, 20, *39*, 39
Raţiu, protopop de Haţeg, *245*, 246
Raţiu, Basiliu, profesor din Blaj, *306*
Raţiu, Dimitrie, funcţionar român la Guberniul Transilvaniei din Cluj, 74
Raţiu, Emilia, soţia lui Ioan Raţiu, *256*
Raţiu, Ioan, 64, 66, *72*, 107–108, 110, *116*, 117, *121*, 122, *123*, 124–125, *125*, *142*, 143, 146, 162–163, *163*, 173, 175–177, 195, 197–189, *202*, 205, 210, 214–215, 217, *218*, 219, 224, 229, 232–233, 236–240, *243*, 246, 263, *269*, *274*, 274, 282, *284*, 285
Raţiu, Ioan, profesor din Blaj, scriitor, 259–260, 265
Raţiu de Nagy-Lák, Vasile (Vasiliu), canonic şi prepozit din Blaj, 27, 217
Rădulescu, Constantin, fruntaş român din Lugoj, 250
Reichenstein, Franz, vicecancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 109, *212*, *214*, 216
Reichetzer, Rudolf, vicemareşal austriac, *242*, 242–243
Remetei Sabbas (Sabaţiu), meseriaş din Zlatna, *15*, 16
Resch, C., „din Braşov“, 256, *258*, 258
Retegan, Simion, 156–157, 161, 195, 217, 281, 283
Reze, Fabius, elev din Blaj, 278
Rieger, Fr., 247
Roman, Alexandru, VI, 66–69, *69*, *76*, 76, 78, 81–82, 93, 104, *204*, 206, 216, *232*, 232, 234, 246, 256, 264, 270–271, 280, 289, 298, *320*, 321
Roman, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Roman, Visarion, 70–71, 93, *94*, 95–96, 217–219, *219*, 222–224, *223*, 229, 231–232, 237, 254, 263, 317
Roman, Zinca, conducătoarea femeilor române din Făgăraş, 250, *256*
Romanul, Miron, mitropolit neunit din Sibiu, 165, 250, *310*, 311–313, 315, 318, 321
Rosenfeld, consilier sas la Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena, *141*, 141
Rosetti, C.A., 217
Roşescu, Vasile protopop neunit al Clujului, 244, 248
Rotariu, Iulia, soţia lui Pavel Rotariu, 256
Rudolf de Habsburg, principele moştenitor (mai apoi sinucigaş), 108
Rusanu, Nicolae, *306*
Russo, Alecu, V, 9

Russu, V., 229
Rusu, Ioan, profesor din Blaj, 2, 9, 32, 36, 42
Rusu, Ioan V., 61, 223, 261, *304*, 305
Rusu, Sextil, 11
Rusu, Victor, patriot și cărturar român din Cluj, 244, 248

S

Sabo, Nicolae, din Vărmaga, *38*
Sadi Ionescu, Al., 73, 217, 242
Salmen, Franz, comes al sașilor din Transilvania, *128*, 128, 175, *189–190*, 189, 191–192, *192*, 195
Sălăgian, I.S., 261
Săulescu, Gheorghe, 9, 41, *43*, 43
Sbiera, Ioan, V–VI
Scarlat, autorul unui manuscris neidentificat, *57*
Schender, Mathias, funcționar german din Zlatna, *15*
Schiller, Friedrich, 8, 37, 59
Schmerling, Anton, ministru austriac, 107, *139*, 139, 172–174, 205, 208, 216, 245
Schmidt, Conrad, comes al sașilor din Transilvania (vezi și Meister Conrad), *121*, 122, *144*, 144, 175, *184*, 185, *195*, 198, *200*, 201
Schinnagl, M., pedagog german, 260
Schreiber, sas, reprezentant „român“ în adunarea Comitatului Sibiu, 254
Schuller, Johann Karl, scriitor sas din Transilvania, 150
Scipio Africanul, 59
Secăreanu, Constantin, 167
Selim I Yavuz, sultan turc, 88, *90*, 90
Sentz, profesor sas din Sibiu, *233*
Serghiescu, Marin, 57
Seulescu, Gheorghe, *35*, 36
Sever, vezi Axente Sever, Ioan
Sfîntul Ignațiu, *274*, 274
Silași, Grigore, *101*, 102, 225, *226*, *228*, 229, 244, *245*, 246, 248, 264
Simonis, Vasile, tribun revoluționar la 1848, 63
Sintea, poreclă a lui Ioan Axente Sever, *232*, *236*, *245*
Sion, Gheorghe, 65, 86, 89, 104, *296*, 298, 300, *303–305*
Sîmărtineanu, George, *307*
Slaba, Ana, vezi Candrea, Ana, soția lui Ioan Candrea
Slăvescu, V., 317
Smarandache, Gabriela, IV
Socrate, 59
Soliman, vezi Suleiman
Solomon, Nicolae, prefect revoluționar la 1848–1849, 106
Solomon, Nicolae, profesor din Blaj, 279, *306*
Spreer, Iulian, vezi Spreer, Julius, librar din Sibiu
Spreer, Julius, librar din Sibiu (vezi și Spreer, Iulian), *100*, 100
Stamate, Alexandru, VII

Stănescu, Cecilia, 256
Stănescu T., Aritti, 256
Steinhassen, personaj neidentificat, *288*
Sterca Șuluțiu, Alexandru, *15*, 107, 112, 115, *116*, 117–118, 124, *141*, *143–144*, 146, 150–151, 153, *154–155*, 157, 161, 173–174, 180, 182, *184–185*, 185–186, 189, 195, 197–198, 201, 234, 266, *268*, 269, 308
Sterca Șuluțiu, Ioan, inspector șpanal la Abrud (vezi și Sterka Schulutz, Joannes), *17*, 17
Sterca Șuluțiu, Iosif, 305
Sterie, Constantin, 250
Sterka Schulutz, Joannes, vezi Sterca Șuluțiu, Ioan
Stezariu, Constantin, casier al ASTREI, *95*, 96, 305
Stezariu, Precup, ofițer român din Regimentul I român de graniță Orlat, *242*, 243
Stinghe, Ioan, fruntaș român din Brașov, 250
Stinghe, Sterie, 167
Stoia, N., din Blaj, *306*
Stoica, Ioan, medic din Blaj, *319*, 319
Stoica, Nicolae, fruntaș politic român din Transilvania, 223
Stroescu, Ioan, VII
Sturdza, Dimitrie A., 99, 264
Suciu, Coriolan, 173, 309
Suciu, Dumitru, III, 170, 176, 218, 229
Suciu, Ioan, tînăr revoluționar la 1848, 62–63
Suciu, Vasile, 273
Suleiman, sultan turc, *85*
Suleiman (vezi și Soliman) I Magnificul, sultan turc, *87*, 88, *90–91*
Suleiman II, sultan turc (vezi și Soliman II), 93, *96*
Sulică, Nicolae, 2
Surdu, Bujor, 96, 218, 221, 229, 230
Szabad György, 171
Szabó consilier gubernial, *107*, *124*
Szabó, A., notar al Brașovului, 250
Szabó, Ioan, episcop greco-catolic de Gherla, *276*, 278
Szabó István, medic din Sibiu, *179*
Szapári Antal, publicist ungur, 215
Szász Károly, învățat și om de litere din Aiud, 269
Szécsen Antal, ministru maghiar, *139*, 139
Széchenyi István, 171
Szentiványi-Mihály, publicist maghiar, *58*, 59

Ș

Șaguna, Andrei, 63 (vezi și Andrei, părintele; cf. și poreclele. Abdul; Barbă Mare), 63, 78, 107, 112, 115, *116–117*, 117–118, *119*, *121*, *141–144*, 146, *149*, 150, *152*, *154–155*, 168, 170, 172–174, *178–179*, 180, *181*, 182, *183–185*, 184–185, *187*, 187, 189, 191, *193–194*, *196–197*, 198, 210, 217, 219, 221, 229, 234, *235*, 237, *239*, 240, *242–243*
Șincai, Gheorghe, 1, 4, 6–7, *16*, *54–56*, 55–56, 76, 278
Șipotariu, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*

Ştefan cel Mare, 229
Şuluţiu, Alexandru, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Şuluţiu, Nicolae, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*

T

Tămaş, Vasile, fruntaş politic român, căpitan suprem al Făgăraşului, 186, 209, 237
Telegescu, Constantin, 57
Teleki, Domokos, 122
Tell, Teodora, vezi Hodoş, Teodora, mama lui Iosif Hodoş
Temistocle, 59
Teodor, Pompiliu, 74, 291
Thallóczy Ludovic, 75
Thiers, Louis Adolphe, *242*, 242
Tincu, Ana, conducătoarea femeilor române din Orăştie, 250
Tincu, Avram, fruntaş politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, 176, *213*, 215—216, 220, 223, 232, 233, 237, *243*
Tissot, Charles, 30
Tissza Kálmán, prim ministru al Ungariei, 222, *248*, 249, *312*, 312, *314*, 318
Titus, pseudonim presupus al lui Iosif Hodoş, 91
Tobias, Alexandru, paroh greco-catolic din Abrud, *37*, 37
Todor, Ioan, intelectual din Munţii Apuseni, *15*
Toldalagi, grof ungur, *107*, *124*
Tordăşan, Alexandru, student român la Liceul academic piarist din Cluj apoi fruntaş politic român, *72*, *244*
Torma Károly, 319
Trausch, Joseph, scriitor sas din Transilvania, 150
Trebonie, vezi Laurian, August Treboniu
Trefort, Ágost, ministru ungar al culturii şi învăţămîntului, *311—312*, *312*, *314*, 315—316, 318, 320—321
Tripon, Gavril, 265
Trîmbiţaş, Partenie, vezi Trombitaş, Partenie
Trombitaş, Anania, 253, *316*
Trombitaş, Partenie (vezi şi Trîmbiţaş, Partenie), 63
Tulbaşiu, Ioan, fruntaş politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, *203*, 205—206, *213*, 215—216

Ţ

Ţ., pseudonim al lui Timotei Cipariu, 55
Ţăranu, Elena, 256, *258*, 258
Ţăranu, Ioan, protopop neunit din Lipova, *258*
Ţăranu, Sotir, 57
Ţichindeal, Dimitrie, *54*, 56
Ţipar, vezi Cipariu, Timotei
Ţura, Alexandru, tatăl şi fiul, *18*
Ţura, Alexandru, senior, *17*
Ţura, Alexandru, junior, notar în Poşaga, *17—18*, 17

U

Uladislau, vezi Vladislav IV, rege al Ungariei
Un crişan, pseudonim al lui Iosif Hodoş, 66
Urechia, V.A., 28, 67, 171, 299
Urházi György, redactor la publicaţia „Századok“, 215
Urs de Marginea, David, *245*, 247, 305
Uzun, Ilie, 247

V

Vaida de Glod, Ladislau, *269*, 270
Vancea, George, administrator metropolitan la Blaj, *310*, 311—312, 315
Vancea de Buteasa, Ioan, arhiepiscop şi mitropolit greco-catolic de Alba-Iulia şi Făgăraş, 165, 177, 219, *235—236*, 237—240, *239*, 265, 268, 270, 272, 276—277, 279—280, *283*, 283, 287, 311—313, *312*, 314, 315, 318, 322
Varga, Catarina, *241*, 242
Vasici, Isabela (Iza), fiica lui Pavel Vasici, *226*
Vasici, Aurelia, fiica lui Pavel Vasici, 243
Vasici, Iulia, soţia lui Pavel Vasici
Vasici, Pavel, 2, *31*, 31, *33*, *35*, 35, *40*, *43*, 57, *115*, 115, 117, *119*, 120, *130*, 130, *149*, 150 *152*, 173, 187, 198, 210, 215, *226*, 229, *242*, 243
Vasváry Pál, revoluţionar ungur la 1848—1849, 75
Vay Miklós, cancelar aulic al Ungariei la Viena, *139*, 139, *149*
Véér Farkas, funcţionar maghiar la Viena, *127—128*
Vegezzi-Ruscalla, Giovenale, 175
Velisar, Maria, vezi Bariţ, Maria
Verza, Ieremia, *72*
Verza, Oprean, student român la Liceul academic piarist din Cluj, *72*
Vesa, Vasile, 153
Veştemean, Anton, 117, 198, *234*, *236*, 236, *306*
Vida, Gherman (vezi şi Părintele Ghermano), *55—56*, 56
Vikentie, vezi Babeş, Vincenţiu
Virgilius, Publius Maro, 11, 41, *48*, 59
Vlad, Al.C., fruntaş român din Transilvania, 166
Vlad, Aurelia (vezi şi Bariţ, Aurelia, fiica lui George Bariţ), 166
Vlad, George, *114*
Vlad de Sălişte, Alois, 68
Vladimirescu, Tudor, 2, 58
Vladislav IV, rege al Ungariei (vezi şi Uladislau), 50
Vlasa Ţicudi, Ilie (Elie), canonic din Blaj, 217, 223, *306*
Vlassa, George, profesor din Blaj, *306*
Vlăduţiu, Nicolae, prefect revoluţionar la 1848—1849, 64
Vodă, poreclă dată comisarului maghiar Péchy Emanuel, *218*, *220—221*, *223—224*, *232*, *235*
Voltaire, François-Marie Arouet, 4
Vulcan, Iosif, V, 61, *77*, 78, 103

W

W., abrevierea unui autor neidentificat, 54
Wagner, numele de fată al celei de a doua soții a lui Vasile Pop, 28
Wattenbach, scriitor german din secolul al XIX-lea, 262
Wächter, Friedrich, comite suprem al Sibiului, 177, *248*, 249, 251, *253*, 254
Wendel, Gustav, asesor sas din Miercurea, 195, 198, 222
Wenkheim Béla, prim ministru al Ungariei, *213–214*, 216, *224*, 225
Wolgemuth, Ludwig, guvernator al Transilvaniei, 86, *87*, 88, *171*
Worell, sas din conducerea Băncii „Transilvania“, *230–231*, 230

X

X., semnătură eronată a lui Ilie Măcelariu, *233–234*, 234
Xenopol, A.D., 264

Z

Zaharia, George, *114*
Zappa, Evangheliu, *303*
Zarafi, Dimitrie, negustor din Brașov, *23*
Zăvodul, supranume al sultanului turc Suleiman I Magnificul, *91*
Zeyk Károly, 122, 206

INDICE DE MATERII

(Instituții, scrieri, periodice, nume geografice, evenimente istorice)

A

Abrud (vezi și Abrudbánya), *17*, 17, *27*, 28, *37*, 37, *39*, 39, 65, 75, 95, 147, 169, *194*, *231*, 250
Abrudbánya, vezi Abrud
Academia Berlinului, vezi Academia din Berlin
Academia de drept din Sibiu, 150, 180, 185
Academia din Berlin (vezi și Academia Berlinului), *54*
Academia din Iași, vezi Academia Mihăileană din Iași
Academia Mihăileană din Iași (vezi și Academia din Iași), 65
Academia Română, VII–VIII, 71, *104*, 263–266, 278, 290
Academia Ungară de Științe, 269, 319
„Acta Musei Napocensis“, 2, 74, 153, 176, 291
Actele conferinței ținute de românii gr.-catolici din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia în 13–14 aprilie 1871, 279–280, *282*, *284*, *291*
Adresa Comitatului Zarand, articol din „Foaie pentru minte ...“, 1861, 65
Adunarea consistorială greco-catolică de la Gherla din noiembrie 1870, *276*
Adunarea de la Pesta, vezi Congresul catolic de la Pesta din 1869
Adunarea generală a ASTREI de la Abrud 16/28 – 17/29 august 1865, 70
Adunarea generală a ASTREI de la Alba-Iulia din august 1866, 70
Adunarea generală a ASTREI de la Blaj din 5–7 august 1877, 305
Adunarea generală a ASTREI de la Brașov din 16/28 iulie 1862, 148, 153
Adunarea generală a ASTREI de la Lugoj din 1896, 265
Adunarea generală a ASTREI de la Sighișoara din 1879, 102
Adunarea generală a ASTREI din Șimleul Silvaniei 4–5 august 1878, 102, *308*, 309
Adunarea generală a Băncii „Albina“ din Sibiu 28–29 martie 1879, 317–318
Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, 167–168, 246, 263, 305
Adunarea pentru înființarea unui fond de teatru român de la Deva din 4 octombrie 1870, 78
Africa, 88
Agia din București, 57
Agram, vezi Zabreb
Agria, vezi Eger
„A.I.I.C.“, vezi „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“
Aiud, 169, *236*, 261, 269

Alămor, *39*
Alba Iulia (vezi și Bălgrad; Belgrad; Belegrad), XII, 65, 82, 106, *117*, 117—118, *119—121*, 122—123, 123, 125, *126*, 126, *140*, 141, 169, 173, 177, 180—182, *181*, 184, *185*, 186, *187*, *194*, 198, *234—235*, 236—237, 241, 244, *245*, 246, 248, 250, 268, *270*, 273, *275*, *279—280*, 279, 281, 282, 283
„Albina“, 93—94, 216, 225, 229, *233*, 234, 240, *245*, 246—248, 253, *280*, 280—281, *284*, 285, 289
„Albina Carpaților“, 96
„Albina Pindului“, 165
„Albina românească“, 55
Alexandrescu, Grigore, *Suvenire și impresii, epistole și fabule*, 73, 74
Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahiii, *29*, 30, *43*, 44
Almașul Mare (vezi și Nagyalmás), *22*, 22
Alsóvidra, vezi Vidra de Jos
America de Nord, 75
„Amicul școalei“, 96
„Amvonul“, 277
„Analele Academiei Române“, 64, 71, 104, 266
„Analele Asociațiunei Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român“, 71, *102—103*
„Analele Societății Academice Române“, 70, 85—86, 88—89, *97*, 98—99, 101—102, 104, 264, 272, 291, 298
„Analele Științifice ale Universității Cuza din Iași“, 229
Anghelescu, Mircea, *Preromantismul românesc*, 1
„Anuarul Institutului de istorie din Cluj“ (vezi și „A.I.I.C.“), 14, 46, 69, 96, 195, 217—218, 221, 229—230, 281
„Anuarul Institutului de istorie națională“, 2, 44
„Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca“, 2, 68, 76, 97, 156—157, 161, 170, 176, 229
„Anuarul Liceului de băieți român unit «Vasile cel Mare»“, 20
Apel către cluburile membrilor români ai comitetelor municipale și către întreaga inteligență română din Transilvania, manifest românesc clujean din 1874, 244
Apel filantropic, în sprijinul soldaților români răniți la 1877—1878, 250
Apelul, articol din „Telegraful român“, 1877, 95
Apoldul Mare, sat din zona Sibiului, 170
Approbatae et Compilatae Constitutiones, 106, 111
Apșa, sat în Maramureș, 286, 290
Arad, XIV, 29, 66, *104*, *148*, *150*, *230—231*, *245*, 247, 250, 318
„Archivu pentru filologie și istorie“, 3, 5, 11, 261—262, *288*, 289, *291*
1848. Arcok. Eszmék. Tettek, 63
Ardeal, vezi Transilvania
Arhidieceza Blajului, vezi Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș
Arhidieceza romano-catolică de Agria, 277
Arhiva Bibliotecii Mitropoliei din Sibiu, 185
Arhiva consistorială ortodoxă din Sibiu, 63
Arhiva istorică a Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S. România, 78
Arhiva Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, 172, 240
Arhiva personală Ioan Micu Moldovan de la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 259—261 264—266
Arhiva personală Timotei Cipariu de la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 260
„Arhiva românească“, seria nouă, 291
„Arhiva Someșană“, 291
Arhivele Statului din Budapesta (vezi și Országoslevéltár), 62, 69, 195
Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 11, 105—109, 112, 169, 259—260, 292
Arhivele Statului din Sibiu, 146
Articolul I al Dietei de la Cluj din 1848, referitor la Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, 162, 168, 198, 216
Articolul II al Dietei de la Cluj din 1848, referitor la legea electorală în Transilvania, 198
Articolul VII al Dietei de la Pojon din 1848, referitor la Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, 168, 216
Articolul XI de lege din 1791 despre procedura electivă în Imperiul Austriac, 161
Asachi, Gheorghe, *Către neamul Moldaviei, pentru întoarcerea privileghiilor sale și prăznuire a zilei 8 octomvrie, întru carea s-au suit pre scaunul domniei prea înălțatul, binecredinciosul și patriotul domn Ioan Sandul Sturza Vvod. Odă a lui Gheorghie Asachi, Iași* 1822 (vezi și Asachi, Gheorghe, *Odă*), *48*
Asachi, Gheorghe, *Odă*, vezi Asachi, Gheorghe, *Către neamul Moldaviei* ...
Asia, 88
Asociația literară din București (vezi și Societatea literară din București), 17, 31, 74
Asociațiunea Transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA; vezi și Reuniunea noastră; Societatea literară), VII—VIII, 43, 67, 70—71, 95, 96, *100*, *102—104*, 102, 104, 110, *144*, 144, *146*, 146, 148, 150—151, 153, *156*, 162, *181*, 182, 187, 229, 254, 263—265, *265—266*, 277, 291, *297*, 299, 305, *308*, 309, 319
A șasea adunare generală ordinatorie a Institutului de credit și economii „Albina“, 317
Austria, 66, *158*, 158—159, *234*, *302*
Austro-Ungaria, 93, 177, 237, 253
Autonomia biserecei române, articol din „Federațiunea“, 1870, 276

B

Babeș, Vincențiu, *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului Andrei Mocioni (Mocsonyi)*, 77
Baia de Arieș (vezi și Offenbánya), *12*, 13, *23*, 24, 38, 46
Baia de Criș (vezi și Körösbánya), XI, 70, *76—79*, *82—83*, *86*, *88—90*, 89, *92*
Baia de Criș, 18 apr., 1861. Comitatul Zarandului, articol din „Foaie pentru minte...“, 66
Baiculescu, G., *„Magazinul istoric pentru Dacia“ în Ardeal*, 291
Baia-Mare, 277, 286
Banat, *18*, *34*, 68—69, 76, 78, 93, 134, *138*, 143, 148, 150, 170, 172, 182, 185, 197, 206, *225*, 229, *231*, 232, *236*, 237, 245, *255*, *258*, 260, 263, 265, 286
„Banatica“, 247
„Banatul“, 247
Banca „Albina“ din Sibiu (vezi și Institutul „Albina“), VIII, *94*, 96, *252*, 253, 264, *316*, 317, *318*
Banca „Patria“ din Blaj, 264
Banca româno-săsească „Transilvania“ din Sibiu (vezi și Societatea de asigurări „Transilvania“ din Sibiu), 221, 224, 229—231
Banchetul de la Brașov, vezi „Înfrățirea“ de la Brașov din 22 aprilie 1871, act politic ratat

Bandul de Cîmpie, sat din Cîmpia Transilvaniei, 62–63, *104*

Barac, Ioan, *O mie și una de nopți, Istorii arabicești sau Halima, întîia dată tradusă din nemțește*, 16, 51

Bariț, George, *Bibliografie*, articol din „Transilvania“, 1878, 287

Bariț, George, *Cetățuia de la Vaida-Huniad sau Hunidoara* (vezi și Bariț, Gerge, *Descrierea Hunidoarei)*, *15*, 16

Bariț, George, *Ceva despre biografiile sau viețile bărbaților renumiți din țerile Imperiului austriac*, 2

Bariț, George, *Congres național*, 133

Bariț, George, *Contimporanilor mei de rămas bun*, *323*, 323

Bariț, George, *Contract de căsătorie*, 27, 30

Bariț, George, *Cultură (Luminare)*, 19

Bariț, George, *Cuvîntare școlasticească la examenul de vară în școala românească din Brașov, în Cetate*, 34.

Bariț, George, *Descrierea Hunidoarei*, vezi Bariț George, *Cetățuia de la Vaida Huniad sau Hunidoara*

Bariț, George, *Dicționariu unguresc-românesc. Magyar-román szótár*, *267*, 268, *271–272*, 273, *295*, 296, *297–298*, *301*

Bariț, George și Gavril Munteanu, *Deutsch-romänisches Wörterbuch bearbeitet und in dessen romänischen Theile mit etlichen Tausend Vörten bereichert von Georg Baritz und Gabriel Munteanu. Dicționariu germano-român întocmit și în partea lui românească înavuțit cu cîteva mii de cuvinte de Georgiu Bariț și Gavriele Munteanu*, *114*, 114

Bariț, George, *Dr. Vasile Pop*, 2, 5, 25

Bariț, George, *Epistolă deschisă*, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1872, 82

Bariț, George, *Epistolă respectuoasă către femeile noastre*, 96, 250

Bariț, George, *Fragmente din istoria Regimentului al II-lea românesc grănițariu din Transilvania*, *290*, 291

Bariț, George, *Iobăgia veche și iobăgia nouă*, 299

Bariț, George, *Istoria*, vezi *Bariț, George, Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*

Bariț, George, *Istoria Regimentului al II-lea românesc grănicer transilvan*, 291, *294*

Bariț, George, *Istoria Transilvaniei*, vezi Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei ...*

Bariț, George, *La festivitățile demonstrative din 22/10 aprilie*, 281

Bariț, George, *Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibii în zilele din 12, 13, și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune*, 321.

Bariț, George, *Momente din viața lui dr. Iosif Hodoș*, 61, 64

Bariț, George, *Mulțumită publică*, 54

Bariț, George, *[Necrologul lui Vasile Pop]*, 2

Bariț, George, *Numele domnilor domni prenumerați la Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte, inimă și literatură în semestrul al doilea 1838*, 46

Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă* (vezi și Bariț, George, *Istoria Transilvaniei*), 63, 65–66, 71, 75, 81, 106–109, 115, *115*, 117, 140, 143, 148, 150, 166, 189, 322–232

Bariț, George, *Prietene !*, articol din 1838, 30

Bariț, George, *Raport despre monumentul ridicat în memoria lui Alexandru Papiu Ilarian, la Sibiu*, 104

Bariț, George, *Românii și panslavismul*, 59

Bariț, George, *Traducere*, *16*, 17

Bariț, George, *Urbariile în Transilvania*, 299

Basarabia, VII, *164*

Bălcescu, Nicolae, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*, 307

Bălcești pe Topolog, 321

Bălcescu și Transilvania, 321

Bășești, sat în Sălaj, 246, 253, 309

Bălgrad, vezi Alba-Iulia

Bărbanț, sat din zona Albei, 194

Bârseanu, Andrei și Jan Urban Jarník, *Doine și strigături din Ardeal*, 263

Beiuș, 75

Belegrad, vezi Alba-Iulia

Bibliografie, recenzie din „Observatoriul“, 1880, 319

Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), X–XV, 37, 82, 118, 123, 167, 173–175, 177, 205, 217–220, 222–223, 230, 232, 266, 268

Biblioteca ASTREI, 165

Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, 37, 44, 85, 180, 182

Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., 37, 87

Biblioteca Mitropoliei din Sibiu, 185

Bicaz, 261

Biroul Comitetului Central al Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura poporului român, 103

Biserica „Sfîntul Nicolae“ din Scheii Brașovului, 44

Bistra (vezi și Bisztra), *19*, 20, 39, 195

Bistrița, 137

Bisztra, vezi Bistra

Blaj (vezi și Blasendorf), VIII, XIV, 9, *20*, 20, 23, 25–27, *26*, *31*, *34*, 35, *62*, 64, 95, 106, *118–119*, *123*, *129*, 144, *151*, *160*, 167, 170, 175–176, *179*, 181, *189*, 189, *193–194*, 195, *196*, *200*, 217, *232*, 233, *235*, *238–239*, 240, 246, 259–261, 263–266, *267*, 268, *269*, 270, *271*, *273–279*, 273–274, 276, 279–280, *281–282*, *284–287*, *290–296*, 290–292, 299–300, *300–301*, *302*, 303, *304–313*, 305, 308, 311–313, 315–319, *317–320*, 321, *322–323*

Blasendorf, vezi Blaj

„Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde“ (vezi și „Die Blätter für Geist“), *46*, 46

Bocșa Română, sat din Sălaj, 309

Bodea, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitate națională 1834–1849*, 73–74

Boemia, 150

Bogdan-Duică, Gheorghe, *Ioan Barac*, 16

Boholt, sat în zona Hunedoarei, XIII, *163–164*, 164

Boitza, vezi Boița

Boița (vezi și Boitza), *125–126*, 125

Boiu, Zaharia, *Elemente de istorie și geografie*, 261

Bojor, Victor, *Canonicii Diecezei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla 1857–1937. Biografii, cu un scurt istoric al înființării episcopiei și capitulului catedral din Gherla și 25 reproduceri fotografice*, 277

Bojor, Victor, *Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856—1939)*, 268, 276, 278, 284, 287
Bojor, Victor, *Episcopul Mihail Pavel*, 284
Bojor, Victor, *Episcopul mitropolit dr. Ioan Vancea*, 268
Borșa, sat din zona Gherlei, *276*
Botezan, Ioana, *Fondul de documente Ioan Micu Moldovan*, 260
Botezan, Ioana, *Ioan Micu Moldovan și Academia Română*, 260
Botoșani, 261
Brad, VI, 66—67, *77*
Bran, teritoriul, *147*, 241
Brașov (vezi și Corona; Cronstadt; Kronstadt), 4—7, 10—11, 12, 14, *16*—21, 16, *23—24*, 23, 25, *27—28*, 29, *30—31*, 30, 34, 36, *37—39*, 45—48, *46—47*, *50—52*, 50, *57*, 57—58, *59—60*, *63*, 70, *74*, *76—77*, 78, *79*, *82*, *84*, *97*, *109*, 113, *114*, 115, *126*, *129*, 130, 134, 139—140, *145—148*, 146, 148, *150*, 150—151, 153, *155—156*, 156, *159*, 159, *161*, 165, 167, *196*, *198—199*, 201, 215, *220*, *223*, 225, *226*, 230, *231*, *233*, 242, *243*, *245*, *248—249*, 250, 254—256, *255*, 258, 264, 268, *280—281*, 280—285, *290*, 291, *292*, *302—303*, *316*, 317
Brașov. Răspuns, respectiv dechiarațiune la articolul din „Gazeta Transilvaniei" nr. 29/1871, intitulat Festivitățile demonstrative din 22/10 aprilie a.c., articol din „Gazeta Transilvaniei", 1871, 283
Bratislava, 291
Breazu, Ioan, *Iosif Hodoș*, 61, 66, 70
Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszegiensis ad St. Nicolaum (vezi și *Istoria bisearicii Brașovului, S. Niculae*), 11, *43*, 44
Bruxelles, 165
Bucovina, VI, *18*, *29*, 63—64, 101, 169, 172, 182, 224, 250
București, III, VI, 1—2, 4—5, 10, 12, 14, 16—17, 28, 30—32, 34, 41, 57, 61, 63—64, 66—67,69—70, 73—75, *76*, 77—78, 79, 83, *84—85*, 85—86, 88—89, 96—99, *100*, 101—102, *104*, 104, 147, 169, 171, 175, 177, 180, *203*, 206, 217, *228*, 229, *233*, *239*, 242, 250, 252, 260—264, 268, *272*, 272—273, *275—276*, 278, 283, *286*, 287, *290*, 291, *296*, 298—300, *302—303*, 302, 305, *306*, 307, *319*, 321
Buda (Budapesta), 5—6, 69, 70, 75, 93, 101, 171, *184*, 229, 237, 250, 265, 295
Budai-Deleanu, Ioan, Țiganiada, 1
„Budapesti közlöny hivatalos lap", *123*
Bunea, Augustin, Cuvînt funebru rostit la înmormîntarea canonicului mitropolitan Alexandru Grama, în 14 iuniu 1896, 300
Bunea, Augustin, Discursuri, 247
Bunea, Augustin, Metropolitul dr. Ioan Vancea de Buteasa. (Schiță biografică), 268
Burgring — ulița Babenberger, nr. 5, adresă a lui Dimitrie Moldovan din Viena, *162*
Burlă, V., Observări critice asupra Gramaticii limbii române. Partea I, analitica de Tim. Cipariu canonic metropolitan etc. București MDCCCLXX, 289
Buzău, *148*, *150*.
Büschinghiana, ediție a celebrei hărți a Moldovei de Dimitrie Cantemir, 89

C

Cabinetul ministerial din Pesta, *207*, 208
Cabinetul ministerial de la Viena, 108
„Calendarul Aurorei", 273

Camera deputaților din Dieta Ungariei (vezi și Casa de Jos), 315, *317*, 318
Camera deputaților din Senatul Imperial de la Viena, 108
Camera magnaților din Dieta Ungariei (vezi și Casa de Sus), 229, 315, 317—318, *320*, 320—321
Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena (vezi și Curtea aulică transilvană; Siebenbürgische Hofkauzlei), VIII, 107—110, *117*, 121—122, 124, *127*, 128, 130, 134, *137*, 138, *139—141*, *144—146*, 144, 146, 148, *149—150*, *162*, 162—*163*, 185, 208
Cantemir, Dimitrie, Creșterea Imperiului Otoman, partea primă din lucrarea *Istoria Imperiului Otoman*, *88*, 89
Cantemir, Dimitrie, Descrierea Moldovei, (vezi și *Cantemir, Dimitrie, Descripțiunea Moldaviei*), VII, 83, *84*, 85—86, 89
Cantemir, Dimitrie, Descriptio Moldaviae, 70—83, 85, *88*, 89
Cantemir, Dimitrie, Descripțiunea Moldaviei, vezi *Cantemir, Dimitrie, Descrierea Moldovei*
Cantemir, Dimitrie, Divanul lumei, vezi *Cantemir, Dimitrie, Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea*
Cantemir, Dimitrie, Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea (vezi și *Cantemir, Dimitrie, Divanul lumei*), 89
Cantemir, Dimitrie, Evenimentele Cantacuzinilor și Brîncovenilor, 89
Cantemir, Dimitrie, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman, VII (vezi și *Cantemir, Dimitrie, Istoria Imperiului Otoman*), VII, 70, 82—83, *85*, 85, *88*, 88—90, 92—93, *94*, *97—100*, 97—99, 101
Cantemir, Dimitrie, Istoria Imperiului Otoman, vezi *Cantemir, Dimitrie, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*
Cantemir, Dimitrie, Operele Principelui Demetriu Cantemir, ediție academică de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, 88
Cantemir, Dimitrie, Scăderea Imperiului Otoman, partea a doua din lucrarea *Istoria Imperiului Otoman*, *88*, 89
Capitulul greco-catolic din Blaj, *60*, *277*
Capitulul greco-catolic din Gherla, *277*
Caracterul Conferinței naționale din Sibiu, articol din „Gazeta Transilvaniei", 1861, 180
Caransebeș, 201, *231*, 318
Carloviț, 107, 148, 153
Carol I de Hohenzollern, principe, rege al României, *253*
Carpați, 6—7, *13*, 35, *54*, 57, *78*
Cartierul Fabrik din Timișoara, *226*
Casa de Jos, vezi Camera deputaților din Dieta Ungariei
Casa de Sus, vezi Camera magnaților din Dieta Ungariei
Cașovia, în Slovacia, 286
Catalogul alfabetic a lui W. Krafft în Sibiu, articol din „Transilvania", 1878, 101
Catechismul calvinesc, 264
Cato Censorul [Alexandru Roman], *Conferința de la Alba-Iulia*, 280
Cato Censorul [Alexandru Roman], *Ospățul de la Brașeu*, 281
Cărpeniș, sat din zona Sibiului, 169—170
Cărpiniș, sat din Munții Apuseni, *190*
Cercul administrativ al Șoimușului (vezi și Solymoser Bezirk), *125*, 125
Cercul administrativ Zlatna de Sus, *19*, 20
Cercul electoral al Zarandului, 66

Cercul electoral Brad, 67, *77*
Cernești, M. S., Viața și opera lui Visarion Roman, 96
Chemare, articol în favoarea ostașilor români la 1877, 71
Chimitelnicul de Cîmpie, sat în zona Mureșului mijlociu, 3
Chindriș, Ioan, Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română, 287, 300
Chindriș, Ioan, Un urmaș al lui Bălcescu, Bonifaciu Florescu și Memorialul transilvănean de la 1882, 321
Chioar (vezi și Kövár), 53, 172, 185
Chioreanu, Ioan, Academia Română și Iosif Hodoș, 69
Chiorean, Ioan, Documente inedite privind organizarea administrativă a românilor în revoluția de la 1848 din Transilvania, 64
Chioreanu, Ioan, Gîndirea social-politică a lui Iosif Hodoș. Rolul și locul său în mișcarea națională a românilor transilvăneni, 62, 64, 66
Chiorean, Ioan, Iosif Hodoș, Viața și activitatea sa, 61, 64
Chirilă, Ilie Ștefan, Fizică, 300
Cibinium, vezi Sibiu
Cioran, Sabin, Rolul băncilor românești din Ardeal în pregătirea Unirii, 317
Cipariu, Timotei, Articul despre limbă, vezi *Cipariu Timotei, Despre limba română. Suplement la Sintactică*
Cipariu, Timotei, Despre limbă română, Suplement la Sintactică (vezi și *Cipariu, Timotei, Articul despre limbă*), *302—303*, 303
Cipariu, Timotei, Domnule redactor !, articol în „Foaie pentru minte ...“, 1841, 55
Cipariu, Timotei, Ecloge. Întru mărirea măriei sale prea-luminatului și prea-sînțitului domn d. Joan Lemenyi. Prin M. Principat al Ardealului și Părților împreunate episcopul Făgărașului greco-catholic. La zioa instalației sale în diecesă. 11 July MDCCCXXXIII. Supt numele clerului tiner din Blaș o închină umilitul fiu și capelan Timotheu Cipariu. Al. s. theologice dogmatice profesor etc., 95
Cipariu, Timotei, Epistolar, 28
Cipariu, Timotei, Gramatica limbei române. Partea I. Analitica, *272*—273, *275*, 276, *291*, 298—299, *302*, 302, 307
Cipariu, Timotei, Gramatica limbei române. Partea II. Sintetica (vezi și *Cipariu, Timotei, Sintetica*), 298—299, *300*, *302—304*, 303, 305, *306*, 307
Cipariu, Timotei, La una imputațiune, 289
Cipariu, Timotei, Literatura românească, *40*, 41
Cipariu, Timotei, Planum et scopus Ephemeridum ecclesiastico-politico-literalium Valachico idiomate et charactere latino-slavico cura Societatis et Typis Typographicae Blasiensis edendorum, 35
Cipariu, Timotei, Poezii, 95
Cipariu, Timotei, Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op]. Domnule redactor !, 21, 28 ,31, 33
Cipariu, Timotei, Sintactica (sau *Sintectica română*), vezi *Cipariu, Timotei, Gramatica limbei române. Partea II. Sintetica.*
Cipăianu, George, Din activitatea „Astrei“ în 1861 și 1862 (pînă la a doua adunare generală), 153, 165
Citim în „Românul“ din 8 august, articol din „Convorbiri literare“, 1867, 289
Circumscripția electorală Poiana, 208
Cîmpeni (vezi și Topánfalva), XI, 15, *18—19*, 18, 20, *34*, *44*, 45, *51*, *56*, 59—60
Cîmpia Libertății (vezi și Cîmpul Libertății) din Blaj, 106, 111, *183*, *193*, 216, 246, 263, 305

Cîmpia Transilvaniei, VI, 4, 61, 63
Cîmpul Libertății, vezi Cîmpia Libertății din Blaj
Clubul românesc din Brașov, *243*
Clubul românesc din Cluj, *243*, 244, *247*
Cluj (inclusiv Cluj-Napoca), VI, XI, XIII, 3, 7, 11, 20, 43, *62—63*, 62—64, *72—73*, 73—74, 82, 93—95, 108, *127*, *130*, 135, 138, 141, *145*, *148*, *156*, 160—161, 167—169, 171, 174, 176, 180—181, 186, *194*, 194—195, *196—197*, 198, *201—202*, *204*, 205—206, *207*, 209, *212*, 215, 219, *220*, 223—224, *226*, *231*, *233*, 233, 239—240, *243*, 244, *245*, *247*, 248, 250, 254, 259—260, 264, 268, 277, 283, 308, 321—322
Colegiul „De Propaganda Fide“ din Roma, 273
Colegiul „Sfîntul Sava“, 25, 97
Comisiunea de redactare a petițiilor Conferinței Naționale de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861, 127
Comisiunea permanentă, vezi Comitetul permanent ales la Conferința Națională, de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861
Comisiunea școlară arhidiecezană de la Blaj (vezi și Comisiunea școlastecă archidiecesană); 290
Comisiunea școlastecă archidiecesană, vezi Comisiunea școlară arhidiecezană de la Blaj
Comloș, localitate în Banat, 250
Comitatul Alba Inferioară, 119, 169, *194*, 195
Comitatul Alba Superioară, 128
Comitatul Arad, 66
Comitatul Cojocna, 237, 244, 295
Comitatul Crasna, 172, 185
Comitatul Heveș, din Ungaria, 216
Comitatul Hunedoara, 20, 66, 106, *140*, *164*, 166, 169
Comitatul Sătmar, *319*
Comitatul Sibiu, 256
Comitatul Solnoc-Dăbîca, 20
Comitatul Solnocul de Mijloc, 172, 185
Comitatul Zarand, VI, 65—66, *66*, 90—91, 97, 130
Comitetul ad-hoc de la Cluj pentru organizarea unei conferințe naționale în 1875, 244
Comitetul Central al Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura poporului român, *100*, *102*, 102, 146, *228*, *297*
Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania, (vezi și Comitetul Central Național; Consiliul legislativ), 93, 176, 220—223, *223*, 264
Comitetul Central Național, vezi Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania
Comitetul de pacificațiune, vezi Comitetul Național Român de la 1848
Comitetul din Pesta, organism însărcinat cu întemeierea Societății pentru crearea unui fond de teatru român, *77*, 78
Comitetul din Sibiu, vezi Comitetul Național Român de la 1848
Comitetul Districtului Făgăraș, *130*
Comitetul femeilor române pentru ajutorarea soldaților răniți în războiul din 1877—1878, 177
Comitetul Național activist din Sibiu, *239*
Comitetul Național Român de la 1848 (vezi și Comitetul din Sibiu; Comitetul de pacificațiune), 61, 63—64, *112*, *129*, 130, 167—169

Comitetul pentru ajutorarea juriștilor din Sibiu, *184*, *186*
Comitetul permanent ales la Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861 (vezi și Comisiunea permanentă; Deputațiunea permanentă), *116—117*, 117—118, *119*, 120, *129*, 130—131, *133*, 148, *142—143*, *146*, *153*, *157*, *159*, 163, 173—174, 186, 229
Comitetul român activist din Sibiu, 240
Comitetul român din Brașov pentru ajutorarea soldaților români răniți în Războiul din 1877—1878, *249*, 250
Comitetul Societății femeilor române din Sibiu, 71, *248—250*, 249
Comșa, Nicolae, Dascălii Blajului, 20, 260, 265, 300
Conciliul provincial al Provinciei metropolitane greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș din 1872, 276
Conciliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș ținut în anul 1872, 276
Conciliul Vatican de la Roma din 1870, 276
Concordatul, 9
„Concordia“, 68, 173, 203
„Confederazione latina“, 321
Conferința bălgrădeană, vezi Conferința regnicolară de la Alba-Iulia din februarie 1861
Conferința confidențială de la Alba-Iulia din 24 ianuarie 1875, 244, *245*, 246
Conferința de la Blaj din 29 iunie 1872, *238—239*, 239
Conferința de la Blaj din 3 iulie 1872, 239
Conferința de la Turda din ianuarie 1870, 176, 233
Conferința greco-catolică de la Alba-Iulia din 13—14 aprilie 1871, *279*, 279—280, 283, 255
Conferința mixtă regnicolară de la Alba-Iulia din 11—12 februarie 1861, 107, 109, 117—120, *121*, 122—124, *123*, 182, 184, 185—186
Conferința Națională de la Miercurea (vezi și Consfătuirea română de la Miercurea), VIII, 176, 218—222, *220—221*, *224*, 224—225, 229, *230*, *232*, 263
Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861 (vezi și Congresul național de la Sibiu din ianuarie 1861), 65, 75, 107, 109, 111—112, 115, 117—121, 125, 127, 130—131, *131*, 133, 135, 138, *145—146*, *159*, 159, 161, 173—174, 180, 184, 186, 198, 277
Conferința Națională de la Sibiu din 7/19—11/23 aprilie 1863, 154, 157
Conferința națională de la Sibiu din 23 mai 1875, 295
Conferința polemică de la Blaj din 16 mai 1871, *281*, 282
Conferința restrînsă de la Blaj din 1872, 177
Conferința românească de la Alba-Iulia din 27 iunie 1872, 82, 117, 236—237, 241
Conferința românească de la Sibiu din 5—6 mai 1872, 82
Congregația Comitatului Cojocna, 244
Congresul bisericesc greco-oriental de la Sibiu din 1870, 78
Congresul catolic de la Pesta din 1870 (vezi și Adunarea de la Pesta), *274—275*, 279
Congresul greco-catolic, vezi Conciliul provincial al Provinciei metropolitane greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș
Congresul național de la Sibiu din ianuarie 1861, vezi Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861
Consfătuirea română din Miercurea, vezi Conferința Națională de la Miercurea din 1869
Consiliul de Miniștri al Ungariei, 215

Consiliul de Stat al Imperiului Austriac (vezi și Stats Rath), *139*, 139
Consiliul legislativ, vezi Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania
Consiliul municipal al Comitatului Zarand, 65
Consistoriul greco-catolic din Blaj, 64, 195, *275*
Consistoriul neunit din Sibiu, 91, 95, *104*
Constantinopol, *100*, 101
„Constitutionelle Österreichische Zeitung“, *154*
Constituția Imperiului Austriac, *156*
Constituția octroată din 4 martie 1849, 182
Constituția Transilvaniei, *136*
Convocare, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1869, 219
„Convorbiri literare“, 289
Corespondență între doi români, unul din Țara Românească și altul din Moldova, 22
Corespondența lui Vincențiu Babeș, 93, 254
Cornea, Paul, Originile romantismului românesc, 1
Corneanu, C., Generalul Traian Doda, 247
Coroana de fier, distincție austriacă maximă, 150
Coroana Sfîntului Ștefan, imperiu utopic al Ungariei, *93*, 172, *227*
Coroana Ungariei, teritoriu arogat de politica ungară pînă la 1918, *156*
„Coroana Ungurească“, han din Brașov, 179, 182
Corona, vezi Brașov
Coroș, sat în Banat, 229
Cosmografie, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262
Covasna, 153
Craidorolt, 277
Craiova, 2, 28, 78, 261, 264, *284*
Cricău, sat lîngă Alba-Iulia, *163*, 163
Crișana, 170, 172, 182, 185, 197, 206, 232, 237, 245, 260
Croația, *135*, 171
Cronstadt, vezi Brașov
Crucea „Elisabeta“, decorație românească, *256*, 256—258, *258*
Crupenschi, Gheorghe, Crucea, 49
Cserei Mihály, Miklósvárszéki Nagyjtai Cserei Mihály Históriája 1661—1711, 269
Csudány, în Ungaria, 277
Cugir, 261
„Cultura creștină“, 4
„Curierul de ambe sexe“, 33
„Curierul românesc“, 25, 33, 43, *45*, 46, 56
Curtea aulică transilvană, vezi Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena
Curtea de apel a Transilvaniei, 65, 130, 140, 148
Curtea casativă, vezi Tribunalul suprem al Transilvaniei de la Cluj
Curtea de casație, vezi Tribunalul suprem al Transilvaniei de la Cluj
Curtea de Casație din București, 278
Curtea Imperială de la Viena, VIII, 6, *20*, 106—107, 110, *112*, 112, 130, 134, *194*
Curtea metropolitană din Blaj, *275*
Curtea Regală de la Budapesta, 237

Cut, sat în zona Blajului, 34
„Cvartirul general de la Grivița“, nume temporar purtat de un restaurant românesc din Brașov în 1877, *254*

D

Dacia, 262
Dacia romană, *94*
Dacoromania, ideal național în secolul al XIX-lea, 35, *84*, *203*
Dan, Mihail și Ilie Uzun, Din corespondența generalului Traian Doda cu Vincențiu Babeș, 247
Date statistice [despre activitatea mitropolitului Victor Mihali de Apșa, 273
Dăbîca, 277
Debrețin, 75, 291
Decei, Aurel, Două personalități din trecutul istoric al Abrudului: Ilie Măcelariu și soția lui Iudita Tobias, 169
Dechiarațiune, articol din „Federațiunea“, 1871, 281, 283, 285
Decurgerea alegerii amploiaților superiori în scaunul Mercurei, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1861, 192
Dej (vezi și Dés; Déés), *18*, 18, *218*, 219, *220*, 233, *277*
De la Olt 31/19 ian. 1861. Conferințele române și critica lor, articol din „Telegraful român“, 1861, 180.
Delegația română de la Viena din 1849—1852, 170, 173
Delegația trimisă la Dieta de la Cluj din 1848, de către Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, 167
Delegația trimisă la Viena, de către Adunarea Națională de la Blaj din 1848, 167—168
Delegațiunea permanentă a Societății Academice Române, *90—91*, *98*.
Deputațiunea permanentă, vezi Comitetul permanent ales la Conferința Națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861
„Der Intelligensblatt, vezi „intelligensblatt“
Des, vezi Dej
Dés, vezi Dej
Déés, vezi Dej
Désakna, vezi Ocna Dejului
Despărțămîntul ASTREI din Sălaj, 277
Despre colecțiunea de documente istorice rămase de la răposatul Eudoxiu Hurmuzache; fragment din Monografia familiei Hurmuzache, conferință în cadrul ASTREI, 254
Deșteaptă-te, române!, imnul revoluționar, *193*
Deva, X, *25*, 33, *39*, *42*, 70, *77*, *83*, *89*, 95, 105, 130, 137, 154, *155*, *164*, 164, 261
Diaconovici, Corneliu, *Enciclopedia română*, 63, 78, 97, 108
Diaconovici, Corneliu, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, 46
„Die Blätter für Geist“, vezi „Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde“
Dieceza Făgărașului, vezi Episcopia greco-catolică a Făgărașului
Dieceza Orăzii Mari, vezi Episcopia greco-catolică de Oradea
Dieta de încoronare de la Pesta din 1865—1868, 215, 220—221, 234
Dieta (sesiunea) de la Bratislava din 1848, 291
Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1841—1842, 59

Dieta (sesiunea) de a Cluj din 1847—1848, 73
Dieta (sesiunea revoluționară) de la Cluj din 1848, 117, 122, 167
Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1865, 108, 160, 162, *212*, 216
Dieta (sesiunea) de la Debrețin din 1848—1849, 291
Dieta de la Pesta, vezi Dieta Ungariei
Dieta (sesiunea) de la Pesta din 1848, 246
Dieta (sesiunea) de la Pesta din 1861, 143, 246
Dieta (sesiunea) de la Pesta din 1865—1868, 246
Dieta (sesiunea parlamentară) de la Pesta din 1869—1872, 246
Dieta (sesiunea parlamentară) de la Pesta din 1872—1875, 246
Dieta (sesiunea) de la Sibiu din 1863—1864, VI, 108, 141, 158, *159*, *212*, 216, 263
Dieta revoluționară ungară de la 1848—1849, 75, *123*
Dieta Transilvaniei, 59, *68*, *80—81*, 82, 110, 141, 158, 160, 234
Dieta Ungariei, VI (vezi și Dieta de la Pesta; Parlamentul din Budapesta; Parlamentul maghiar etc.) 66, 76, 78, *79*, *81*, 93, *123*, 138, 143, 160, *202*, 208, *212*, 219, 221—222 *240—241*, 241, 246, 263, *267*, 284, 291, 315, *317*, *320*, 321
Din trecutul medicinii muncii în România, 2
Din viața noului mitropolit [Victor Mihail de Apșa], 273
Diocesa Fogarasiensis, vezi Episcopia greco-catolică a Făgărașului
„Diorile Bihorului“, 2
Diploma imperială din 20 octombrie 1860, 76, 117, *120*, 121, *131—132*, 131, *149*, 158, 185, *189*, 189, 195
Diploma imperială din 26 februarie 1861, vezi *Patenta imperială din 26 februarie 1861*
Directorul regal al Fiscului din Tîrgu-Mureș, 43
Disce ab hoste, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1876, 91
Districtul administrativ al Făgărașului, *130*, 144, 222
Districtul administrativ al Năsăudului, 111, 138, 140, 144, *202*, 205, 208
Dobra, sat în Hațeg, XII, *126—127*
Domeniul montano-cameral al Zlatnei, 11, 43
D[omnul] Timotei Cipariu și Dicționarul cu sintaxa Societății Academice, articol presupus a fi al lui Titu Maiorescu, din „Convorbiri literare“, 1873, 289
Două cuvîntări ținute cu ocaziunea Adunărei gener[ale] din anul acesta [1878] a Asociațiunii transilvane, la Șimleu, articol din „Observatoriul“, 309
Dragomir, Silviu, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, 64, 75, 147, 167
Dr. Alexandru Grama, necrolog în „Tribuna“, 1896, 300
Dr. Alexandru Grama, (1850—1896), necrolog în „Calendarul Unirii“, 1896, 300
Drașov, sat din zona Făgărașului, *306*
Drăghici, Meletie, *Istoria Ungariei*, 261
„Dreptatea“, 93
Dr. Victor Mihályi de Apșa, articol din „Familia“, 1894, 273
Dr. Victor Mihályi de Apșa, metropolitul de Alba-Iulia și Făgăraș, articol din „Calendarul Aurorei“, 273
Dr. Victor Mihályi de Apșa, mitropolitul românilor uniți din Ardeal, articol din „Vatra“, 1894—1896, 273
Dunărea, 8, 49, *76*

E

„Economicul“, 261
Editura Academiei Române, 321
Eforia şcoalelor din Moldova, 42
Eforia şcoalelor din Ţara Românească, 28
Eger (vezi şi Agria), 277
Elba, 4
„Ellenör“, 91
Elnöki íratok, fond în cadrul Arhivelor Statului din Budapesta, 195
Előpatak, vezi Vîlcele, staţiune balneară
Enescu, N. C., *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, 41
Episcopia greco-catolică a Gherlei, 277, 284
Episcopia greco-catolică a Făgăraşului (vezi şi Dieceza Făgăraşului; Diocesa Fogarasiensis), *12*, *16–18*, *20–21*, *23–24*, *27–28*, *30–31*, *37–39*, *46–47*, *51*
Episcopia greco-catolică a Lugojului, *151*
Episcopia greco-catolică de Oradea (vezi şi Dieceza Orăzii Mari), *286*
Episcopia neunită a Aradului, Hălmagiului, Ineopolei, Oradiei Mari şi părţilor banatice anexate, 247
Erdély, vezi Transilvania
Europa, 2, 48, 52, 88, *116*, 176, *212*, 225, *227*, 234, 321
Evenimentele românilor de la a. 1848 pînă la Adunarea din 15/3 mai inclusive, subtitlu al lucrării lui Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Daciu Superioară*, 167
Expoziţia naţională de la Braşov din 1862, 150–151, *154*
Extrasul din prefaţa traducătorului german, prefaţă la ediţia academică a *Istoriei Imperiulai Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92

F

Fabian Bob, Vasile, *Allusio ad Odam Occasione restitutae indigenis Moldaviae Principibus coranae Ac Solemnitatis, qua serenissimus Princeps patriae filius Johannes Sturdza Sedem Principatus conscendit, Genti Moldavae per clarissimus D.G. Asaki mense Octobris 1822 dicatam*, 42, *47*, 48, *51–52*, 52, 54, *58*, 59
Fabian Bob, Vasile, *Moldova la 1821*, 42
Fabian Bob, Vasile, *Moldova la 1829*, 42
Fabian Bob, Vasile, *Suplement la geografie, întru memoria răposatului şcolariu Ştefan Şendrea, din Gimnasia Basiliană din Iaşi, la anul 1834, octomv. 25*, 42
Fabrica de hîrtie din Zărneşti, 159
„Familia“, seria lui Iosif Vulcan, 43, 61, 78, 93, *103*, 103–104, 165, 251–252, 256, 258, 273, 307
Făgăraş, 6, *16*, *66*, 68, 82, *128*, *130*, 144, 185, 205, *209*, 209, *217*, 217, 222, 233, 237, 241, 250, 268, 273–274
Făgăraş, zona, *147*, 308
Fătu, Anastasie, *Manual de medicina practică popularie*, *285*, 286
„Federaţiunea“, 67–69, 76, *79*, 80–83, 85, 93–94, 215–217, 225, 230, 234, 244, 270, *271*, 272, *275*, 276, 280–281, 285

Ferdinand I, împărat al Austriei, 168
Filipciuc, Vasile, *Ioan Mihali, 1844–1914*, 291
Fiume, 171
Florian, Aron, *Idee repede de istoria Prinţipatului Ţării Rumâneşti* (vezi şi *Istoria* lui Florian), *29*, 30, *43*, 44, *45*, 46, *47*, 47, *49*, 49
„Foaia duminecii spre înmulţirea cei deobşte folositoare cunoştinţe“ (vezi şi „Foaie de duminecă spre înmulţirea cei deobşte folositoare cunoştinţe“ şi „Foae de duminecă spre revărsarea cei deobşte folositoare cunoştinţe“), 12, *13*, 14, *15*, 16
„Foaia şcolastică“, VII, 261–262
„Foaie de duminecă“, vezi „Foaia duminecii...“
„Foae de duminecă spre revărsarea cei deobşte folositoare cunoştinţe“, vezi „Foaia duminecii ...“ .
„Foaia literală“, nume impropriu pentru „Foaie pentru minte, inimă şi literatură“, *40*
„Foaie literară“, 7–9, 11, 13, *15–16*, 17, *18*, 19, *21–22*, 21–24, *25–26*, 28, *29*, 30–31, 34, *35–36*
„Foaie literaturală“, nume denaturat al „Foii pentru minte, inimă şi literatură“, *32*
„Foaie pentru minte, inimă şi literatură“, V, XI, 2, 7, 11, 19, 21, 23, 27, 30–33, *33*, *37*, 37, *39–40*, 41–44, 46, *47*, 48–49, *51–52*, 51–52, *54*, 55–56, *56*, *58*, 58–59, 65–66, *72*, 115, *122*, 122, 180
„Foişoara“, rubrică a ziarului „Federaţiunea“, 76
„Foişoara Telegrafului român“, 307
Fondul Bariţ de la Biblioteca Academiei Române, 283
Fondul Blaj de la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 260, 292
Fondul grănicieresc pentru instrucţiune din Năsăud, 138
Fornandia, sat din zona Hunedoarei, *39*, 39
Frank, Johann Peter D. M., *Sistem einer vollständigen medizinischen Polizei*, 27
Frankfurt, *158*
Franţa, 64, 225
„Fredmen Blatt“, ziar din Viena, *130*
Funcţionarii de naţionalitate românească, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1876, 74
Fundaţia academică „Ioan Fătu“, 266
Fundaţia culturală „Alexandru Sterca Şuluţiu“, *306*, 308
Fundaţia culturală „Simion Ramonţai “ (vezi Fundaţia Romonţai; Fundaţia ramonţiană), 29, 64
Fundaţia Ramonţai, vezi Fundaţia culturală „Simion Ramonţai“
Fundaţia ramonţiană, vezi Fundaţia culturală „Simion Ramonţai“
Fundaţiunea fericitului Alexandru Sterca Şuluţiu, arhiepiscopul metropolit gr.-cat. de Alba-Iulia, *291*, 308
Fundus Regius (vezi şi Pămîntul Crăiesc; Sachsenland; Ţara saxonă), 124, *132*, *147*, 148 *153*, 154, *156*–157, 169, 175, *189*, 189, 191, *192*, 194–195, 254

G

Galeş, sat din zona Albei, *189*
Garda revoluţionară de la Orăştie la 1848, 168
„Gazeta de Transilvania“ (inclusiv „Gazeta Transilvană“ şi „Gazeta Transilvaniei“), 2, 7, 14, 19, 21, *24*, 25, *26–27*, 28, *32*, 35, *36*, 37, *38–39*, *44–45*, *47*, *49–50*, 50–51, 53–54, *54*, *57–58*, *60*, 60, 66–68, *72–74*, 74, 78, *82*, 82, *89*, 91, 93–94, 101–102

104, 115, *116*, *121—222*, 133, *135*, *145*, *154—156*, *161*, *163*, 169, 172, 174—176, 180—182, 184—186, *186*, *189*, 191—192, *192*, 195—196, *197—198*, 198, 205—206, *207*, 208, *209*, *212*, 215—217, *218—219*, 219—220, 225, 237, *242*, *251—252*, 251—253, 280—281, *283*, 283, 285, *288*, 289, *296—298*, 299, *300*, 307, 312—313

Genilie, Iosif, *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă, a continentelor în general și a României în parte ...*, *29*, 30, *43*

Geografie administrativă, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262

Geografie fizică, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262

Geografie matematică, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262

Geografie politică, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262

George Bariț și contemporanii săi, 2, 10, 12, 14, 20, 22, 24—29, 31—32, 35—38, 41—43, 40, 60, 67—68, 74—76, 78, 83, 86, 93, 96—97, 138, 180, 187, 243, 268, 270, 276, 280—281, 283—284, 295, 305

Georgescu, Ioan, *Dr. Ioan Rațiu (1828—1902). 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, 64, 256

Georgescu, Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele* naționale ale românilor transilvăneni, 309

Georgescu, Ioan, *Episcopul Mihail Pavel. Viața și faptele lui (1872—1902), La o sută de ani de la nașterea și douăzeci și cinci de la moartea lui*, 284, 313

Georgescu, Ioan, *Mitropolitul Ioan Vancea. La 50 de ani de la moartea lui*, 268

Gerbersdorf, localitate în Silezia, *94*, 95

Germania, 95, 226

Ghenoveva, „romanță din viața sfinților apuseni", manuscris necunoscut al lui Efrem Petruța, 8, *19*, 20

Gherla, 219, *220*, *232*, *245*, 261, *261*, 273, *276*, 277, *286*, 286, *310*, 313, 318

Ghica, Ion, Scrisori, 261

Gimnaziul montano-cameral din Zlatina, 60

Gimnaziul romano-catolic din Tîrgu-Mureș, 62

Gimnaziul românesc din Brad, 66

Gimnaziul românesc din Brașov, 146, 147, *150—151*, *154*, 156, 165

Gimnaziul românesc greco-catolic din Blaj, *77*, *320*, 320

Gimnaziul românesc greco-catolic din Năsăud, *77*, 138

Gîrbova, sat din zona Sibiului, 170

Gött, Johann și George Bariț, *Înștiințare literară*, 14

Grama, Alexandru, *Elemente de istorie universală și particulară a bisericii*, 299

Grama, Alexandru, *Eminescu. Studiu critic*, 299

Grama, Alexandru, *Explicarea mecanică modernă a naturii și credința în Dumnezeu*, 299

Grama, Alexandru, *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal, fazele lor în trecut și valoarea în prezente. Studiu istorico-economic*, 299—300

Grama, Alexandru, *Introducere în cărțile Sfintei Scripturi*, 299

Grama, Alexandru, *Istoria bisericii române unite cu Roma*, 299

Grama, Alexandru, *Istoria universală a bisericii*, 299

Grama, Alexandru, *Principiile morale și etice ale religiunii creștine*, 299

Grid, sat în zona Făgărașului, *212—213*

Gray, Thomas, *Elegia*, 1

Graz, 228

Guberniul Transilvaniei (vezi și Înaltul Guvern; Locoțiința), *40*, 59, 74, 107, 110, *120*, *124*, *128*, *133*, 134, 137, 138, *141—142*, 141, 143—144, *144*, *146*, 146, 150, *152*, 153, 162, 174, *187*, *194*, 195, *196*, 198, *199*, 201, 205—206, *207*, 208, 215, 234

„Gura satului", revistă umoristică românească apărută la Pesta, 206—207, 215

Gurile Dunării, 224

Gușterița, sat în zona Sibiului (vezi și Hammersdorf), *114*

H

Habsburgii, dinastia, 172, 262

Hamersdorf, vezi Gușterița, sat în zona Sibiului

Harró, vezi Hărău, sat din zona Hunedoarei

Hațeg, 237, *241*, 241, *245*, 246, 250

Hălmagiu, 247, 261

Hărău, sat din zona Hunedoarei (vezi și Harró), *38*, 39

Heliade Rădulescu, Ion, *Dimitrie Țichindeal*, 56

Heliade Rădulescu, Ion, *Equilibru între anthitesi sau spiritul și materia*, *84*, 86

Heliade Rădulescu, Ion, *Gheorghie Lazar*, 56

Heliade Rădulescu, Ion, *Gramatica românească*, *40*

Heliade Rădulescu, Ion, *Literatura. Domnului redactorului Foei literare din Brașov*, 33

Heliade Rădulescu, Ion, *Țichindeal și Hanriada*, 56

Hermannstadt, vezi Sibiu

Heves, în Ungaria, 216

Hinedoara, vezi Hunedoara

Hitchins, Keith, *Nicolae Cristea și mișcarea națională românească din Transilvania*, 243

Hitchins, Keith, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, 82, 243

Hitchins, Keith și Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Bariț 1861—1892*, 195, 219, 240

„H.L.", publicație neidentificată, *314*

Hodoș, Enea, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, 61, 65, 75, 93, 101

Hodoș, Enea, *O viață de luptă, suferință și nădejde*, 61, 70.

Hodoș, Iosif, *Apel către române*, articol din „Telegraful român", 1877, 95

Hodoș, Iosif (?), *Baia de Criș în Săptămîna florilor*, articol din „Gazeta Transilvaniei", 1876, 91

Hodoș, Iosif, *Corespondinție*, articol din „Telegraful român", 1877, 101

Hodoș, Iosif, *Dorințele românilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, 65

Hodoș, Iosif, *Istoria dreptului roman, conferință ținută la* ASTRA, 70

Hodoș Iosif, *Istoria literaturii italiene*, conferință ținută la ASTRA, 70

Hodoș, Iosif, *Începutul școalelor române*, 102

Hodoș, Iosif, *Învățămîntul românesc*, comunicare în cadrul ASTREI, 70

Hodoș Iosif, *Literatură și bellearte*, 69

Hodoș, Iosif, *Privilegium*, teză de doctorat, 65

Hodoș, Iosif, *Program !*, *80*, 82

Hodoș, Iosif, *Răsunet din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, 65, 67
Hodoș, Iosif, *Românii și constituțiunile Transilvaniei*, 67
Hodoș, Nerva și Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, 73, 217, 242
„Hon“, 240, *314*, 315
Hondol, sat din Munții Apuseni, *17*, 17, *18—19*, 20, *38*, 38, *44*
Hotelul „Fröhner“ din Viena, *310*
Hotelul „Împăratul romanilor“ din Sibiu, 254
Hotelul „La Soare“ din Brașov, 281
Hotelul „London“ din Viena, *127*
Hotelul „Schipler“ din Viena, *227*
Hotelul „Vadász Kürt“ din Pesta, *310*
Hunedoara, cetatea, 13
Hunedoara (orașul și zona), 16, 39, 66, 106, 125—126, *140*, *164*, *166*
Hurmuzachi, Alexandru, *Acte și date despre Conferința română națională din Transilvania ținută în 7 și 8 martie în Opidul Mercurea. (Retipăririle din Albina, spesele edițiunei solvind d-sa Alessandru Hurmuzaki, în favoarea societăților și institutelor publice ale națiunei române*, 224—225
Huși, *284*
Hymnuri, vezi *Imnuri și rogațiuni pentru poporul credincios*

I

Iarca, Dimitrie, *Gramatică românească și nemțească, pentru tinerimea națională Într-acest chip întocmită de un prieten al nații. Tipărită cu toată cheltuiala domniii sale Rudolf Orghidan*, *33—34*, 34
Iași, 4, 41, *56*, 65, 74, 261
Iclandul Mare, sat în Cîmpia Transilvaniei, *104*
Iclodul Mare, sat din zona Gherelei, 261
Idologia generației române de la 1848 din Transilvania, 61
Ienopole, vezi Ineu, în Banat
Ierusalim, *15*
Ieud, sat în Maramureș, 273
Imnuri și rogațiuni pentru poporul credincios (vezi și *Hymnuri*), *100*, 101
Imperiul Austriac, VI, 2, 6, 64, 107, 149
Imperiul hasburgic, vezi Imperiul Austriac
Inău, în Banat, 69
Indice alfabetic, la *Istoria Imperiului Otoman*, a lui Dimitrie Cantemir, *100*
Indice alfabetic despre persoanele, localitățile și evenimentele cele mai însemnate în această istorie, la lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, *100*, 101
Ineu, în Banat (vezi și Ienopole), 247
In memoriam Avram Iancu, 64
Innsbruck (vezi și Inspruch), *123*, 168
Inspruch, vezi Inssbruck
Institutul „*Albina*“, vezi Banca „Albina“ din Sibiu
Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, 63
Institutul teologic din Blaj, vezi Seminarul teologic din Blaj
Institutul teologic-pedagogic antrean din Sibiu, 95
„Intelligensblatt“ (vezi și „Der Intelligensblatt“), *46*
Iorga, Nicolae, *Despre „Magazinul“ istoric*, 291
Iorga, Nicolae, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, 278
Iorga, Nicolae, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, 2
Iorga, Nicolae, *Medici și medicina în trecutul românesc*, 2
Iorga, Nicolae, *Mitropolitul Victor*, 273
Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, 273
Iorga, Nicolae, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, 70
Irlanda, 180
Istoria bisearicii Brașovului, S. Niculae, vezi *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgarszegiensis ad St. Nicolaum*
Istoria domniei lui Achmed II, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, *92*, *94*
Istoria domniei lui Achmed III, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, *92*
Istoria domniei lui Mahomed IV, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, *92*
Istoria domniei lui Mustafa II, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, *92*
Istoria domniei lui Soliman II, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman*, de Dimitrie Cantemir, *92*, *94*
Istoria lui Florian, vezi Florian, Aron, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Rumânești*
Italia, 64
Iulia cea Albă, poreclă pentru Alba-Iulia, *234*
Iuliu Mihali de Apșa, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1898, 291

Î

Înaltul Guvern, vezi Guberniul Transilvaniei
„Înfrățirea“ de la Brașov din 22 aprilie 1871, act politic ratat (vezi și Banchetul de la Brașov) 281, *283*
Înștiințarea Ministerului Afacerilor Străine, articol din „Monitorul Oficial al României“ 1878, 256
Întrunirea secțiunilor ASTREI de la Sibiu din 9/21—11/23 decembrie 1877, 254

J

Jahn, Johann, *Arabische Sprachlehre* (vezi și Jahn, Johann, *Grammatica Arabica*), *40*, 41
Jahn, Johann, *Gramatica Arabica*, vezi Jahn, Johann, *Arabische Sprachlehre*
Jahn, Johann, *Praefatione in Gramaticam Arabicam*, vezi Jahn, Johann, *Vorrede* la lucrarea *Arabische Sprachlehre*
Jahn, Johann, *Vorrede* la lucrarea *Arabische Sprachlehre* (vezi și Jahn, Johann, *Praefatione in Gramaticam Arabicam*), *40*, 41

Jebel, în Banat (vezi și Zsebely), *286*, 286
Județul Bistrița-Năsăud, 138
Județul Covasna, 153, 164

K

Karlsbad, băile, *164*
„Kelet“, 307
Királyhágó, vezi Piatra Craiului, trecătoarea
Klima, Helmuth, *Guvernatorii Transilvaniei 1774—1867*, 88
Kogălniceanu, Mihail, *Gheorghe Șincai*, 55
Kogălniceanu, Mihail, *Interpelațiunea privitoare la expulzarea românilor de peste Carpați*, 69
Kogălniceanu, Mihail, *Opere. Tomul I. Scrieri istorice*, 56
„Kolozsvári Közlöny“, *116*, 117, 124, 180
„Korunk“, *123*, *136*, 138, 180
Korösbánya, vezi Baia de Criș
Kővár, vezi Chioar
Kraft, librărie și editură din Sibiu, *256*
Kreuznach, oraș din Prusia, 103
Kronstadt, vezi Brașov
„Kronstädter Zeitung“, *230*, *292*

L

Land der Romanen (Țara românilor), proiect politic de unificare a românilor din Imperiul Austriac la 1848, 170
Landesgericht, vezi Curtea de apel a Transilvaniei
Landesordnung, regulament electoral al Imperiului Austriac, *160*
Landesstatute, *122*, *124*
Lapedatu, Ioan, *Finanțe private în Ardeal*, 317
Lascu, Nicolae, *Un document inedit privitor la Memorialul din 1882*, 321
Laurian, August Treboniu, *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre. Distribuită în trei părți și preceasă de geografia modernă a Daciei, ca studiu preliminariu la istoria românilor din Dacia*, 261
Laurian, August Treboniu, *Manual de filosofie și de literatură filosofică de W. Traug. Krug. Tradus după a treia edițiune de A. Treb. Laurian, profesor de filosofie*, *73*, 74
Laurian, August Treboniu și I.C. Massim, *Dicționarul limbei române*, VII, 6, 69, 97, 287—288, *290*, 290, 299, 300
Laurian, August Treboniu și Ioan C. Massim, *Glosariu care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine îndouioasă*, 97, 287, *289*, *300*
Legea electorală pentru adunarea Dietei de la Sibiu din 1863—1864, 156
Legiunea III revoluționară din Transilvania la 1848—1849, 169
Leitha, rîu în Austria, 234, 311

Leta Mare, 261
Lexiconul de la Buda, 6
Librăria „Socec“ din București, 261
Liceul academic piarist din Cluj (vezi și Liceul Clujului), 62—63, *72—73*
Liceul Clujului, vezi Liceul academic piarist din Cluj
Liceul „Matei Basarab“ din București, 97
Liceul românesc greco-catolic din Blaj, 62, *266*, 268
Limba maghiară în școala poporale, articol din „Observatoriul“, 1879, 315
Lipova, 256, *258*
Literariu, rubrică din „Observatoriul“, 1878, 307
Liturghierul slavon de la Brașov, 264
Locotenența Domnească a Principatelor Unite Țara Românească și Moldova din 1866, 68
Locotenența imperială a Austriei de Jos, 228
Locoțiința, vezi Guberniul Transilvaniei
London, vezi Londra
Londra (vezi și London), *164*, *231*, 232
„Luceafărul“, seria nouă, 291
Lucrări științifice, 2
Ludoșul Mare, sat din zona Sibiului, 170
Lugoj, *151*, *231*, 250, 265, 273, 278, *286*, 311—312, *312*, 318
„Luminătorul“, 253
Lupaș, Ioan, *Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovan*, 262, 265—266

M

Macrea, Dimitrie, *Lingviști și filologi români*, 273
Macrea, Dimitrie, *Timotei Cipariu*, 273
Mada, sat din Munții Apuseni, *19*, 20
„Magazin istoric pentru Dacia“, 62, *73*, 74, *290*, 291
Magda, Al., *Traian Doda*, 247
3/15 mai 1848 în 1861, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1861, 196
Mai mulți români din Sibii și ținut, *Contradechiarațiune la festinul din Brașov*, 281
Maior, Liviu, *Le Mémorial de 1882 et son écho en Europe*, 321
Maior, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, 1, 5
Maior, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia. Întocmită de Petru Maior ... acum retipărită prin Iordachi de Mălinescu, secretariul Arhivei Statului a Prințipatului Moldaviei și disputațiile asupra Istoriei tălmăcite de pe latinie pe românește prin Damaschin Bojincă, iuris-consultul Prințipatului Moldaviei.. Historia de origine valachorum*, 5
Maior, Petru, *Procanon ce cuprinde în sine cele ce sînt de lipsă spre înțălesul cel deplin și adevărat al canoanelor și a toată tocmeala bisericească, spre folosul mai cu samă a românilor*, 3
Maiorescu, Ioan, *Asupra ortografiei rumânești. Răsunet la cele ce s-au zis în obieptul acesta în „Foaie literară“ Nro 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în al doilea curs Nro 2—4 și 10 din Foaie pentru minte ...*, 32
Maiorescu, Ioan, *Domnule redactor!*, celebru articol din 1838, 28

Maiorescu, Ioan, *Studii asupra limbei române*, 43
Maiorescu, Titu, *Critica ortografiei d-lui Cipariu*, 289
Maiorescu, Titu, *Despre scrierea limbei române*, 289
Manciulea, Ștefan, *Contribuții blăjene la redeșteptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, 4
Manciulea, Ștefan, *Scrisori și acte privitoare la mișcarea revoluționară a românilor din Ardeal și Ungaria în 1848—1849*, 169
Manfi, Ștefan, *Programul întronărei metropolitului la 11 april 1869*, 268
Maramureș, 53, 68, 170, 172, 185, 197, 206, 232, 237, 245, 260, 273, 284, 286, *290*, 291
Marcu, Alexandru, *Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia*, 64—65, 69
Marea Neagră, 224
Marele Principat al Transilvaniei, vezi Transilvania
Marian, V., *Pravila comerțială de la 1837*, 25
Marica, George Em., *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, 7, 19, 94
Marica, George Em., *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie cu un studiu monografic*, 34, 41, 73
Marica, George Em., *Notele de călătorie ale lui George Barit*, 14, 46
Marica, George Em., *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, 7, 19, 94
„Marisia“, 69
Massim, Ioan C., *Elemente de gramatică elenică*, 299
Massim, Ioan, C., *Elemente de gramatică română*, 97, 299
Massim, Ioan C., *Una mostră de istorie critică*, 299
Mayer, T.M. și R.F.Kaindl H. Pirchegger, *Geschichte und Kulturleben Osterreichs von 1792 biszum Staatsvertrag von 1955*, 158
Măcelariu, Ilie, *Apel*, 219
Măcelariu, Ilie, *Convocare*, 220
Măcelariu, Ilie, *Declarație de opinie*, 176, 205, 208
Măcelariu, Ilie, *Notiția*, 237
Măcelariu, Ilie, *Spre știința națiunii*, 223
Mărginimea Sibiului, 150
Meciu, Dimitrie, *Poema Munților Beiușului*, 2
Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria, 243, 309, 321
Memoriul elaborat la Blaj în 3 iulie 1872, 240
Miercurea (vezi și Miercurea Sibiului; Szerdahely) XIII, 154, 168—171, 175—176, *189—192*, 191, *194*, 195, *198—199*, 198, *201*, 206--208, *211*, 215, *217—220*, 219—220 222—223, *224*, *227—228*, 237, 241, 246, 263--264
Miercurea Ciuc, 261
Miercurea Sibiului, vezi Miercurea
Mihali de Apșa, Ioan, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, 291
Mihalț, sat lîngă Teiuș, 261, *307*
Ministerul Cultelor și Instrucțiunii al Ungariei, *209*, 209, 237, 261
Ministerul de externe al Ungariei, 176
Ministerul de interne al Ungariei, 216, *223*
Ministerul de justiție de la Viena, *162*
Mitropolia din Blaj, vezi Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș

Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș (vezi și Arhidieceza Blajului; Mitropolia din Blaj), 265, 268, 273, 279
Mociu, 237
Moisescu, Gheorghe, *Centenarul Societății Academice Literare România Jună din Viena (1871—1971)*, 228
Moisil, Iuliu, *Românii ardeleni din Vechiul Regat*, 4
Moldova, 4—6, 7, 14, *15*, *18*, *29*, *34*, 37, *41*, 41—42, *45*, 48, 52, 56, 64—65, 86, *88*, 89
Moldovan, Ioan Micu, *Acte sinodali ale beserecei române de Alba-Iulia și Făgăraș* VII, 263, 268, *269*, 270, *272*, *291*
Moldovan, Ioan Micu, *Critica d-lui Maiorescu*, 289
Moldovan, Ioan Micu, *Dicționariu român-latin*, VII, 260
Moldovan, Ioan Micu, *Disertațiunile poporali și d. Wattenbach*, 262
Moldovan, Ioan Micu, *Documente pentru biografia lui S. Klain*, 262
Moldovan, Ioan Micu, *Geografia Ardealului*, VII, 260—262
Moldovan, Ioan Micu, *Istoria Ardealului*, VII, 260—262, *290*, 291
Moldovan, Ioan Micu, *Istoria patriei pentru școalele poporali române din Ardeal*, 261—262, *290—291*, 290
Moldovan, Ioan Micu, *La critica d-lui Maiorescu*, 262, 289
Moldovan, Ioan Micu, *Lecțiunariu latin pentru a doua clasă gimnazială*, 260, 262
Moldovan, Ioan Micu, *Libertatea conștiinței în Transilvania*, 262
Moldovan, Ioan Micu, *Nesul bisericii române cu cea calvină*, 262
Moldovan, Ioan Micu, *Spicuire în istoria bisericească a românilor. Răspuns la contracritica domnului N. Popea*, *286*, 287, *291*
Moldovan, Ioan Micu, *Vocabular latin*, VII
Moldovenești, sat din zona Turzii, 259
Monarhia Hasburgică, VIII
„Monitorul Oficial al României“, 256
Monumentul lui Papiu Ilarian, articol din „Familia“, 1880, *103*, 103
Moscova, 89
Mulțămită publică către Ex[celența] Sa d. Alexandru Sterca Șuluțiu mitropolitul de Alba-Iulia, 182
Munții Abrudului, 95
Munții Apuseni, 10, 16, 20, 36—37, 45—46, 64, 75, 105, 169
Mureș, 106, 169
Mureșanu, Ion, *Ardealul*, 2
Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, 88
Mușlea, Ion, *Viața și opera doctorului Vasile Popp (1789—1842)*, 2—3, 11, 44
Mușlea, Ion, *Contribuții nouă la viața și opera doctorului Vasile Popp (1789—1842)*, 2
„Muzeul național“, 22, 25
München, *149*, 265

N

Nagyalmás, vezi Almașul Mare
Nagy Ignácz, *Beszédek*, 49
Nagy Ignácz, *Hunyadi védangyala*, 49
Nagy Ignácz, *Ioan Corvin de Huniad și păzitorul său înger. (O povestire din Țara Românească)*, 8, 11, 49, *50*

Nagyszeben, vezi Sibiu
Nădejde, Ioan, *Istoria limbii și literaturii române*, 261
Năsăud, 32, *40*, 48, 64, *136–137*, 138, 140, 144, 148, 176, *202*, *204*, 205, 208, *212*, 215, 219, *220*, *232*, *245*, 250, 261, 309
Nichifor, Emanoil Ioan, *Pravilă comercială, care cuprinde regulile comerciului, a catastifelor, a polițelor ș.a.*, 25
Neagra, sat din Apuseni, 95
Neamțu, Alexandru, *Aspecte ale asistenței medicale în mineritul din Transilvania oglindite în activitatea doctorilor I. Piuariu Molnar și Vasile Pop*, 2
Neamțu, Alexandru, *Din activitatea doctorului Vasile Pop pe Domeniul minier al Zlatinei (1829–1842)*, 2, 11
Neamțu, Alexandru, *Preocupări de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop*, 2, 11
Neamțu, Gelu, *Az 1848 majus 3/15–5/17-i balázsfalvi nemzeti gyülés forradalmi programjának alapdokummentumai*, 63
Neamțu, Gelu, *Înființarea, programul și colaboratorii ziarului „Federațiunea“ (1868–1876)*, 76
Neamțu Gelu, *Presa transilvăneană și înființarea Societății Literare Române (1866–1867)*, 68
Neamțu, Gelu, *Procesele-politice din Transilvania în timpul războiului de independență (1877–1878)*, 97
Nebojásfalva, vezi Nevoes
„Nemzeti társalkodó“, 59
Nestorescu, Horia, *Știri inedite privind tipărirea și răspîndirea „Magazinului istoric pentru Dacia“*, 291
Netea, Vasile, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, 321
Netea, Vasile, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui V. Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, 93, 224
Netea, Vasile, *Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească în 1836*, 14
Nevoeș (vezi și Nebojásfalva; Nevoia; Nyavalyásfalva), *19*, 20, *39*, 39
Nevoia, vezi Nevoeș
Novum et vetus Calendarium ad Annum bissextilem MDCCCXL Dierum 366 in usum Magni Principatus Transilvaniae et partium adnexarum, 43
Nocrih, *192*
Nu lua numele națiunei în deșert!, articol din „Telegraful român“, 1871, 285
Nyavalyásfalva, vezi Nevoes

O

Oarda, sat din zona Alba, *194*
„Observatoriul“, 61, 64–66, 69–71, 93, 102–104, *103*, *164*, 165–166, 216, 278, 289, *306*, 308, *309–310*, *313*, 315, 317, 319
Ocna Dejului (vezi și Désakna), *18*, 18
Ocna Mureș (vezi și Uioara), *307*
Odobescu, Alexandru, *Thesaurul de la Petroasa;* 101
Odverem, sat lîngă Aiud (vezi și Odvereni), *307*
Odvereni, vezi Odverem, sat lîngă Aiud
Ofrandele în bani pentru ajutorarea soldaților români adunate prin doamna Iudita Măcelariu din Sibiu, 252
O părere individuală, articol din „Telegraful român“, 1870, 234,
Oradea (vezi și Oradea Mare), 2, 42, *55*, 75, *148*, *150–151*, 236, 247, 268, 286, 309, *312*, 312–313, 318
Oradea Mare, vezi Oradea
Oravița, 250
Orăștie, XII, 106, *115*, *119–120*, *122*, 123, *125*, 166, 169, *188–189*, *232*, 250
Ordinul teutonilor sau al Sfintei Marii din Ierusalim (vezi și Ordo teutoniorum sive S. Mariae in Hierosolem), *15*, 16
Ordo tentoniorum sive S. Mariae in Hierosolem, vezi Ordinul teutonilor sau al Sfintei Marii din Ierusalim
„Organul luminărei“, 35
„Orientul latin“, 93, *241*, 242
„Orizont“, 247
Országos levéltár, vezi Arhivele Statului din Budapesta
Oșorhei, vezi Tîrgu-Mureș
Ovidius, Publius Naso, *Tristia*, 151

P

Padova, VI, 64, 255
Palia de la Orăștie, 264
Panonia, *50*
Panțu, I. C., *Cea mai veche școală comercială la români și cea mai veche carte pentru știința comercială*, 25
Papiu Ilarian, Alexandru, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, 64, 167
Papiu Ilarian, Alexandru, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca*, *277*, 278
Paris, *122*, *164–165*, *165*, *321*
Parlamentul din Budapesta, vezi Dieta Ungariei
Parlamentul maghiar, vezi Dieta Ungariei
Parlamentul ungar de la Budapesta, vezi Dieta Ungariei
Partea oficială, rubrică din „Monitorul Oficial al României“, 256
Partidul Național Român din Transilvania, VIII, 68, 82, 93, 176, 207, 217, 221, 264, 282
Partium, 197
Pasajul Român, din București, 97
Pascu, Ștefan, *Al. Chioreanu alias Bătrîneanu și rolul său în revoluția românilor ardeleni din anul 1848*, 63
Pascu, Ștefan, *Avram Iancu*, 171
Pascu, Ștefan, *Centenarul Academiei*, 69
Pascu, Ștefan, *Cuvînt înainte*, 82
Pascu, Ștefan, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, 321
Pascu Ștefan, *Un plan de confédération dambienne roumaine-magyaro-serbe en 1859*, 171
Paul Dunca de Sajó, necrolog în „Tribuna“, 1888, 43

Paul Dunca de Sajó, 1799—1888, necrolog în „Familia“, 1888, 43
Patenta imperială din 26 februarie 1861 (vezi și Diploma imperială din 26 februarie 1861), 139, *156*, 157—158, *158*, 185
Patententul despre Grundzüge din 31 decembrie 1854—1855, 107, *124*
Patriarhia sîrbească de la Carlovit, 153
Pavel, apostolul, *Epistola către corinteni*, 30
Pavia, VI, 64
Păcățian, Teodor V., *Băncile românești în Ardeal și Banat*, 317
Păcățian, Teodor, V., *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, 65—67, 82, 118, 122, 124, 131, 159, 161—162, 167, 174, 180, 182, 192, 195, 208, 216, 219, 222, 225, 236, 238, 241, 244, 263, 279, 295, 311—313, 315, 318, 321
Păcățian, Teodor, V., *Pronunciamentul din Blaj*, 281, 293
Pămîntul Crăiesc, vezi Fundus Regius
Pederzani, Julius, *Die Frauen, Eine Studie*, 291
Pederzani, Julius, *Femeile*, *294—298*, *301*
Personalia, articol din „Telegraful român“, 1879, 312
Pervain, Iosif, *Bariț, profesor la școala negustorilor români din Brașov (1836—1845)*, 25, 34
Pervain, Iosif, *„Foaia literară“ (1838) și Timotei Cipariu*, 31
Pervain, Iosif, *George Barit*, 23, 27
Pervain, Iosif, *Studii de literatură română*, 14, 23, 25, 27, 31, 34
Pervain, Iosif și Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, 62, 73, 83
Pesta, VI, VIII, 49, 75, *76—77*, 78, *79*, 82, *123*, *127*, *134*, 138, 168, 175—176, *196*, 197, *201—202*, 204—206, 208, 210, 215, 220—221, 225, *228*, 230, *238*, *240*, *253*, *255—256*, 259, 263, 268—270, *276*, 279, 284, *285*, 289, *290*, 291, *310*, 311—312, *313*, 315, 318—319
Pesta în 30 aprilie 1871, articol din „Albina“, 280
„Pester Lloyd“, 173, *183*, 184, 318
„Pesti Napló“, 67, 215—216, 318
Petersburg (vezi și Petroburg), *57*
Petra Petrescu, Nicolae, *Monografia Institutului de credit și economii „Albina“*, 317
Petri, Vasile, *Abecedar*, 261
Petroburg, vezi Petersburg
Pețelca, sat din Cîmpia Transilvaniei, 268
Piatra Craiului, trecătoare (vezi și Királyhágó), *204*, 206, *251*, 252
Place du Panthéon nr. 9, adresa din Paris a lui Ioan Bianu, *321*
Platon, Gh. și V. Russu, *Grigore Silași luptător pentru cauza națională a românilor*, 229
Plevna, *177*, *251—253*, *255*, *304*
Ploiești, 261
Podság, vezi Poșaga
Poiana, sat din zona Sibiului, 170
Polverejan, Șerban și Nicolae Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente*, 321
Ponorel, sat din Munții Apuseni, *19*, 20
Pop, Augustin Z.N., *Abonații la „Magazinul istoric pentru Dacia“*, 291

Pop, Constantin, *Valeriu P. Bologa (1853—1899). Cu prilejul aniversării a 40 de ani de la moartea sa. Ca introducere: Cons. aulic Iacob Bologa (1817—1888). Note biografice*, 305
Pop, Georgiu, *Îndreptar practic în toate afacerile financiale*, 318
Pop, S, *Primele expoziții economice românești*, 153
Pop. Vasile, *Biografia răposatului Șincai*, vezi Pop, Vasile, *Trei manuscrise pentru G. Șincai*
Pop, Vasile, *Capăt disertației din nr. 20 despre ortografie*, 11, 13
Pop, Vasile, *Cătră cinstit dumnealui Ioan Prale, autorul Psaltirii în versuri* (vezi și Pop Vasile, Prefață la Psaltirea lui Ioan Prale), V, 11
Pop, Vasile, *Celibatul (Necăsătoriții)*, 9, 11, 24—25, 26, 30
Pop, Vasile, *Cererea lui Vasile Pop din 12 aprilie 1828 către Tezauriatul din Sibiu, pentru a i se acorda slujba de „phisicus“ (medic șef) al Domeniului Zlatna*, 11
Pop, Vasile, *Conscripție a sufletelor din Dominiul Topánfalvii*, 11
Pop, Vasile, *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna și despre întrebuințarea acelora în deschilinitie patimi...*, VI, 4, 11
Pop, Vasile, *Despre necăsătoria mirenească*, 11, 27
Pop, Vasile, *Despre ortografia latino-românească*, titlu impropriu, de circulație, al articolului *Domnule redactor !*, 8—9
Vasile Pop, *„Diplomatariu“* operă manuscrisă, 5
Pop, Vasile, *Diplomatică*, 11
Pop, Vasile, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări, de la începutul lor pînă la vremile noastre*, V, 5, 10—12, *29*, 30, *33*
Pop, Vasile, *Disertatio inauguralis historico-medica de funeribus Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum et quisbusdam circa ea abusibus, perspetu o respectu habito ad veterum Romanorum funera ...*, V, 3—4, 10—11
Pop, Vasile, *Domnule redactor !*, 8, 11, 13
Pop, Vasile, *Eclogele*, traducere din Vergiliu, 11
Pop, Vasile, *Elegia ad Inclytos Status et Ordines Trium Nationum Magni Principatus Transilvaniae ...*, 10
Pop, Vasile, *Elegia Caesari Augusto Francisco Primo ...*, 10
Pop, Vasile, *Elegia de laudibus Medicinae ...*, VI, 4, 10
Pop, Vasile, *Elegia Excellentissimo ac Illustriassimo Domini Comiti Georgio Banffi ...*, 10
Pop, Vasile, *Elegia quam Illustrissimo Comiti Emerico Wass de Czege a Lyceo Regio Claudiopolitano terminatis Maxima cum Laude Studiis Excedenti cecidit Basilius Papp...*, 10
Pop, Vasile, *Elegia Spertabili ac Clarissimo Viro Carolo Michaeli Moger ...*, 10
Pop, Vasile, *Instructio pro chirurgis cameralibus. (Dienstes Instruction für k. Cameral und Werksärtze)*, 11
Pop, Vasile, *Ioan Corvin de Huniad și păzitul său înger. (O povestire din Țara Românească)*, traducere de Vasile Pop după Nagy Ignácz, 11
Pop, Vasile, *Memoria Inaugurationis Pontificiae Ioannis Lemény ...*, 11
Pop, Vasile, *Prefață la Psaltirea lui Ioan Prale*, vezi Pop, Vasile, *Cătră cinsti dumnealui Ioan Prale, autorul Psaltirii în versuri*
Pop, Vasile, *Raport către Administrația Domeniului Zlatna din 6 mai 1835*, 11
Pop, Vasile, *Raport din 3 octombrie 1837 către Administrația Domeniului Zlatna în care combate practicile medicale nesănătoase*, 11

Pop, Vasile, *Raport din 15 octombrie 1838 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară*, 11
Pop, Vasile, *Raport din 11 martie 1839 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară*, 11
Pop, Vasile, *Topographica situatio totius Dominii Superioris Zalathnensis cum locorum et fluviorum denominationibus*, 11
Pop, Vasile, *Trasuri oareșicare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, 11, *48*, 48—49, *51—52*, 52—53
Pop, Vasile, *Trei manuscrise pentru G. Șincai* (vezi și Pop, Vasile. *Biografia răposatului Șincai)*, 11, 55, *57*
Pop, Vasile, *Urmarea disertațiii din nr. 18 despre ortografie*, 11, 13
Popescu-Scriban, Vasile, *Viața d. pahar. Vasilie Fabian sau Bob în timpul pitrecerii sale-n Moldova*, 2
Popescu-Teiușan, Ilie, *August Treboniu Laurian*, 291
Popescu Scriban, Vasile, *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova*, 42
Poplaca, sat din zona Albei, *189*
Poșaga (vezi și Podság), *17*, 17
Praga, *48*, 228
Prale, Ion, *Psaltirea în versuri*, 5, 11
Prater Sterne — Franzens Alee No 26, 3 Stock, adresa din Viena a lui Dimitrie Moldovan, *127*
Pravila mică de la Orăștie, 264
Predeal, *148*
Prefectura revoluționară a Cîmpiei Transilvaniei la 1848—1849, 63
Prefectura revoluționară a Sebeșului la 1848—1849, 169
Preparandia din Blaj, 299—300
„Presse“, ziar din Viena, *127*, *163*, 163
Pretura administrativă a Devei, 154
Prezentarea și recenzarea Dicționarului și Glosarului român academic, conferință în cadrul ASTREI, 254
Prietenul tinerimei, *73*, 74
Principatele Române, 2
Prinos lui D.A. Sturza, 291
„Probleme economice“, 153
Procesul-verbal, articol din „Telegraful român“, 1877, 95
Proiectul de lege școlară al lui Trefort Ágost din 1879, *310*, 311, 315, 318
Pronunciamentul de la Blaj din 3/15 mai 1868, 175, 217, 263, *280*, 280—281, *283*, 283
Protestul românilor din Munții Apuseni asupra congregațiunei marcale ținînde în 16 sept. 1861, *66*, 66
Protocolul Adunării naționale române din Transilvania care s-a ținut în 1/13 ianuarie în Sibiu 1861, articol din „Telegraful român“, 180
Protocolul ședinței antistiei comunei Opidului Rășinari ținută în 15/3 mai 1862 in cancelaria oficiului comunal sub președinția judelui Alaman Mitrea, articol din „Telegraful român“, 1862, 201
Protocolul ședințelor Conferinței Naționale Românești ținute din 1/13 — pînă în 4/16 ianuarie 1861, la Sibiu, sub președința a doi arhipăstori românești din Transilvania, cu aclusele sale și cu un comentariu, *120*, 180

Provincia metropolitană greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș, 274, 311
Prusia, *158*, 158
Pumnul, Aron, *Lepturariu rumânesc ...*, 261
Pușcariu, Ioan cavaler de, *Cauza română la 1872*, memorand politic, 238
Putna, mănăstirea, 229

R

Rațiociniu public despre colectele întreprinse pe seama ostașilor români răniți în rezbelul din anul 1877/8 de colectanta Iudita E. Măcelariu, 252
Rațiu, Ioan, *Ioan Micu Moldovan (1833—1915)*, *Notițe biografice*, 259—260, 265
Războiul de independență din 1877—1878, 78
Recapitularea sumelor de bani, colectate pentru ajutorarea soldaților români din România, 251
Recea, sat lîngă Baia-Mare, 286
Recensiune maghiară a unei cărți românești, articol din „Observatoriul“, 1878, 308
Reci, sat din zona Sibiului, 170
Reghin (vezi și Szász Régen), *232*
Regimentul austriac „Bianchi“, 106
Regimentul II de graniță romånesc (Năsăud), 64, 243, 291
Reichstrath, vezi Senatul Imperial de la Viena
Rescriptul imperial de convocare a Dietei de la Sibiu din 1863—1864, 156—157
Reprezentațiunea deputațiunei române greco-orien[*tale*] *în cauza proiectului de lege privitor la introducerea limbei maghiare în școalele poporale*, întîmpinare din 1879, 315
Restaurarea în Mercurea. Două acte de alegere adevărat constituționale însoțite de o rară solemnitate poporală s-au săvîrșit astăzi la noi, 198
Retegan, Simion, *Lupta națională a românilor în jurisdicțiile Transilvaniei în anul 1861*, 195
Retegan, Simion, *Pregătirea dietei de la Sibiu din 1863—1864*, 157
Retegan, Simion, *Pronunciamentul de la Blaj*, 217, 281, 283
Retegan, Simion, *Recunoașterea egalității națiunii române și a celor două confesiuni în dieta de la Sibiu (1863—1864)*, 156
Retegan, Simion, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu*, 156, 161
Reuniunea noastră, vezi Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA)
„Revista Arhivelor“, 260
„Revista Carpaților“, 65
Revoluția din 1848/1849 în Transilvania, colecție de documente, 63
Revoluția română de la 1848, 71, 105
„Revue de Transylvanie“, 171
„Revue Roumaine d'Histoire“, 321
Rieger, Fr., *Oberst David Baron v[on] Margina bei Solferino und Lissa*, 247
Rod, sat din zona Sibiului, 170
Rodna, *31—33*, 33, *40*, 42, 246
Rodna Nouă, vezi Șanț, sat din Năsăud
Roma, *149*, 150, *151*, 270, 273, *275*, 276
Roman, Alexandru, *Participarea românilor transilvăneni la alegerile de deputați*, 82

Roman, Alexandru, *Reflesiuni la articolul „Ce e de făcut?“*, 81
Román Könyv ismertetés: Istoria românilor sau [sic] Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse de Nicolae Bălcescu, București, 1878, 307—308
România, VI, 66, *69*, 70, 77, 78, 95, 97, 106, 177, 217, 229, 249, 250, *253*, *256*, 256—257, 261, 264, *275*, 285, *302*, 305, 308, 322
„România“, 25
„Românul“, 67, *214*, 217, 273, 289
Roșia de Secaș, sat din zona Blajului, 268
Roșia Montană, XI, 74, *76*, 256, 275, *292*
Rumelia, provincie otomană, *96*
Rusia, 127, *224*, 224, 234
Rusu, Ioan, *Ceva despre ortografia latino-românească*, 32, 36
Rusu, Ioan V., *Istoria cea mică*, 261
Rusu, Ioan V., *Elemente de istoria Transilvaniei*, 261
Rusu, Sextil, *Cea dintîi lucrare medicală în limba românească: Despre apele minerale de Vasilie Pop*, 11

S

Sabiniu, vezi Sibiu
Sachsenland, vezi Fundus Regius
Samos, insula, *321*
Satu-Mare, 277, 287
Săbii, vezi Sibiu
Săcal, sat din Cîmpia Transilvaniei, 261
Săcele, sat de lîngă Brașov, 63, *199*
Sălaj, *309*, 309
Sălăgian, I.S., *Geografia Daciei*, 261
Săliște, lîngă Sibiu, *147*, *194*
Sărăsău, 256
Săulescu, Gheorghe, *Domnule redactor!*, articol din „Foaie pentru minte ...“ 1839, 43
Scaunul Pontifical al Romei (vezi și Sfîntul Scaun al Romei), *267*
Scaunul săsesc al Bistriței, *137*
Scaunul săsesc al Miercurei, 154, 171, 191, 195, 198, 208, 215, 221
Scaunul săsesc al Sibiului, *194*, 196, *221*, 222
Schegetwar, vezi Sighet
Scheii Brașovului, 44
Schemnitz, în Germania, 105
Schematismul Țării Românești, vezi *Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahiii*
Schiller, Friedrich, *Intriga și amorul*, vezi Schiller, Friedrich, *Intrigă și iubire*
Schiller, Friedrich, *Intrigă și iubire* (vezi și Schiller, Friedrich, *Amorul și intriga*), 8, 28, *31—32*, 32—33, *36*
Schiller, Friedrich, *Kabale und Liebe* (vezi și Schiller, Friedrich *Liebe und Kabale*), *27*, 28, 33, 37

Schiller, Friedrich, *Liebe und Kabale*, vezi Schiller, Friedrich, *Kabale und Liebe*
Schola comerciali Valachorum coronensim, vezi Școala normală românească din Brașov
Schuller, Johann Karl, *Schrifsteller — Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, 150
Scrisoarea unei doamne boerese, articol fictiv din „Foaie literară“, 23, 28
Sebeș (vezi și Sas Sebeș), *147*, *155*, 168—169, 191, *231*, 254
Secțiunea istorică a Societății Academice Române, 101
Seminarul andreian din Sibiu, *100*, 101
Seminarul teologic greco-catolic din Blaj (vezi și Institutul teologic din Blaj), 23, 31, 259, *276*, 277
Seminarul „Veniamin“, din Iași, 4
Senatul Imperial de la Viena (vezi și Reichstrath,; Senatul imperial lărgit; Staatsrath; Verstärkter Reichsrath), 76, 110, 112, *126*, *130*, 131, *134—135*, 135, 139, *140*, 141, *158*, 158, 160, 171, 173—174, *187*, *189*
Senatul imperial lărgit, vezi Senatul Imperial din Viena
Senatul școlar al Consistoriului arhidiecezan al Transilvaniei, 70
Serbarea de la Putna din 1871, 229
Seulescu, Gheorghe, *Descrierea istorico-gheografică a cetăței Caput Bovis (Capul boului sau Ghertina) a cărei ruine se află în apropierea Galațului, de paharnicul —, profesor public de istorie și filologhie. Vizitate în vara anului 1837*, 36
Sfîntul Scaun al Romei, vezi Scaunul Pontifical al Romei
Sibiu (vezi și Cibinium; Hermannstadt; Nagyszeben; Sabiniu; Săbii; Szeben), VIII, XI—XIV, 11, 23, 30, *33*, *35*, 43, *45*, 46, 48, *53*, 61, 63—66, 70, *75*, 75, *77*, 78, *79*, 81—82, 88, 91, *92—94*, 93, 95—96, *96—97*, 97, *99—100*; 101—103, *102—103*, 105, 108, *109*, 111, *114*, 115, 117—118, *119*, 121, *123*, *131*, 133, *135*, *138*, 141, *143—144*, 148, *148*, 150, *154*, 154, *156*, 158, *159*, 160—161, *163*, 165—167, 169, 172, 175, 177, *178*, 180—182, *181*, *183*, 184—186, *185—186*, *188*, *192*, 192, *194*, 195, *196—197*, 198, *199—200*, *214*, *217*, 217—219, *220*, 221—224, *223*, *226*, *230—235*, 231, 234, 236—239, *238*, *240—241*, 241, *243—245*, 244, 246—252, *247—252*, 254—255, *255—257*, 256—257, 260—261, 263, *275*, 279, *280*, 289, *292*, 299, *302*, 305, 307, 311—312, *313—314*, 315, 317—318, *321—322*, 321—322
Siebenbürgen, vezi Transilvania
„Siebenbürger Bote“, *123*, *156*
„Siebenbürger Wochenblatt“, 35—36, 46
Siebenbürgische Hofkanzlei, vezi Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena
Sighet (vezi și Schegetwar), *87*, 291
Silași, Grigore, Universitatea de la Cotnari și învățămîntul român în secolii XV, XVI și XVII, 102
Silezia, *94*, 95
Silvania, 277, 309
Sinodul arhidiecezan al românilor ortodocși de la Sibiu din 1872, *163*, 163
Sinodul arhidiecezan de la Blaj din 20—22 octombrie 1869, 274
Sinodul electoral de la Blaj din 10—11 august 1868, 268, *269—270*, 270
„Sionul românesc“, 277
Slăvescu, V., Monografia Băncii „Albina“ din Sibiu, 317
Spanatus Offenbányensis, vezi Șpanatul tezaurarial la Băii de Arieș
Spese din Fondul Economiilor și Radian, articol din „Analele Societății Academice Române“ 1877, 98

Spesele secţionei istorice, articol în „Analele Societăţii Academice Române“, 1875, *98*
Spitalul Colţea din Bucureşti, 78
Societatea Academică Română, VI, 68—70, *76*, 76—77, 81, *82—84*, 83, 85—86, *88*, 89, *90—91*, 93, 97—98, *97—99*, 101—104, 243, 261, 264, 272—273, *275*, 276, 278, 287, 290, *296*, *298*, 299, *302—306*, 302—303, 307, *321*
Societatea de asigurări „Transilvania“ din Sibiu, vezi Banca româno-săsească „Transilvania“ din Sibiu.
Societatea de dare la semn, vezi Societatea română de arme
Soţietatea de India, nume de epocă pentru Compania Indiilor Orientale, *14*
„Societatea de mîine“, 96, 309
Societatea femeilor române din Iaşi, 250
Societatea femeilor române din Sibiu, 71, *95*
Societatea literal-socială „România“ din Viena, *226*, 228, 230
Societatea literară, vezi Asociaţiunea transilvană pentru literatura şi cultura poporului român (ASTRA)
Societatea literară din Bucureşti, nucleul Societăţii Academice Române, 68—69
Societatea literară din Bucureşti, vezi Asociaţia literară din Bucureşti
Societatea pentru crearea unui fond de teatru român, VII, 70, 78, *103*, 103
Societatea română de arme (vezi şi Societatea de dare la semn), 69
Societatea română de Crucea Roşie din Bucureşti, 250, 252, *257*, 257
Societatea „Română Jună“, din Viena, 229
Societatea „Transilvania“ din Bucureşti, 278
Solymos, vezi Şoimus
Solymoser Bezirk, vezi Cercul administrativ al Şoimuşului
Someşeni, sat lîngă Cluj, 63
„Sorbona Bucureştilor“, nume peiorativ pentru Colegiul „Sfîntul Sava“, 28
Staatsrath, vezi Senatul Imperial de la Viena
Stinghe, Sterie, Documente privitoare la trecutul românilor din Şchei (1846—1848), 167
„Studii“, 14
Studii şi articole de istorie, 291
„Studia Universitatis Babeş-Bolyai“, 153, 165, 176, 218
Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. prof. Ştefan Pascu, 62, 64, 66, 221—222
Suciu, Coriolan, Corespondenţa lui Ioan Maniu cu Simion Bărnuţiu 1851—1864, 173, 309
Suciu, Coriolan, Din tinereţea lui Ioan Maniu. În baza scrisorilor lui către S. Bărnuţiu, 309
Suciu, Coriolan, Ioan Maniu şi Simion Bărnuţiu, Fragmente din corespondenţa între nepot şi unchi, 309
Suciu, Dumitru, Activitatea lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (1866—1867), 176
Suciu, Dumitru, Date noi privind contribuţia lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului, 176, 229
Suciu, Dumitru, Din lupta politică românească: Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869), 176, 218
Suciu, Dumitru, Lupta naţionalităţilor din Imperiul habsburgic pentru înfăptuirea programelor lor politice la mijlocul secolului al XIX-lea, 170
Suciu, Dumitru, Lupta parlamentară a lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (iunie 1867 — decembrie 1868), 176
Suciu, Vasile, 40 ani de arhierie a mitropolitului dr. Victor Mihályi 1875—1915, 273

Sulică, Nicolae, Doctorul Vasile Pop, primul bibliograf român, 2 „Supliment la Telegraful român“, 71, *94*
Surdu, Bujor, Conferinţa naţională de la Miercurea (1869), 218, 221
Surdu, Bujor, Corespondenţa dintre George Bariţ şi Visarion Roman (1867—1897), 96, 229—230
Suvenire de la Adunarea generală a Asociaţiunii transilvane pentru literatura şi cultura poporului român, articol din „Observatoriul“, 1878, 309
Szabad György, Forradalom ăs kiegyezés válászutján, 171
Szász Régen, vezi Reghin
Sas Sebeş, vezi Sebeş
Szeben, vezi Sibiu
Szentiványi Mihály, Unió, 59
Szerdahely, vezi Miercurea

Ş

Şanţ, sat din Năsăud (vezi şi Rodna Nouă), 138
Şcheii Braşovului, 4, 254
Şcoala Ardeleană, 1—6, 32, 55—56
Şcoala centrală din Craiova, 28
Şcoală comerţială a capelii româneşti din Cetatea Braşovului, vezi Şcoala normală românească din Braşov
Şcoala de la Colţea, 86
Şcoala montaniană din Zlatna, 38
Şcoala naţională de medicină din Bucureşti, 78
Şcoala normală de învăţători din Bucureşti, 97
Şcoala normală românească din Braşov (vezi Schola comerciali Valachorum coronensim; Şcoala comerţială a capelii româneşti din Cetatea Braşovului), *16—18*, 16, *20—21*, *23*, 25, *27*, *30*, *37*, 51
„Şcoala română“, 95
Şedinţa publică a Societăţii Academice, articol în „Federaţiunea“, 1869, 76
Şematismul veneratului cler al Archidiecesei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia şi Făgăraş, pre anul Domnului 1900 ..., 268
Şiboţ, sat în ţinutul Albei (vezi şi Zibot), *122*, 123
Şimleul Silvaniei, *308*, 309
Sincai, Ggheorghe, Hronica românilor ..., 4, *55—56*, 55—56
Şincai, Gheorghe, Elegia, 4, 55—56
„Şoimii“, 2
Şoimus (vezi şi Solymos), *125*, 125, 164
Şomcuta Mare, 138, *272*
Şpanatul tezaurarial al Băii de Arieş (vezi şi Spanatus Offenbányensis), *23*, 24

T

Tabla Regească din Tîrgu-Mureş, 62, 110, *128*, 128, *137*, 141, *144*, 167, 205, *212*, 234
Tannoli, Silvius, Poemation de Secunda Legione Valachica, 42
Tălmaciu, sat din zona Sibiului, *194*

Teiuș, 261
„Telegraful român“, 71, 93—96, *94*, 101, *156*, 175, *179—180*, 180—181, 185—186, 192, 195, 201, *219*, 225, *233*, 234, *235*, 236, 238, *242*, 242—243, *245*, 250—251, *251—253*, 254, *285*, 285, 289, 312—313, 315
Teodor, Pompiliu, Din nou despre „Magazinul istoric pentru Dacia“ în Transilvania, 74, 291
Tezaruariatul Transilvaniei, 6, 43
Thallóczy Ludovic, Vasváry Pál és a pèsti egyetemi ifjúság 1848—49—ben, 75
Timișoara, *226*, *236*, 253
Tipografia arhidiecezană din Sibiu, *102*, 103, *252*
Tipografia Samuel Filtsch (Wilhelm Krafft) din Sibiu, *280*, 299, 302
Tipografia Seminarului teologic din Blaj, VII, 260, 302
Tipografia „Socec“ din București, 101
Tipografia Statului din București, 86, 97
Tipografia Universității din Buda, 6
Tisa, *317*
Tîmpa, muntele, 254
Tîrgu-Mureș (vezi și Oșorhei; Vásárhely), 2—3, 43, 62—64, *63*, *135*, 135, 167, 171, 263, 268, *269*
Tîrnăveni, 261
Tofăleni, sat din Cîmpia Transilvaniei, 234
Topánfalva, vezi Cîmpeni
Topîrcea, sat din zona Sibiului, 170
Toplița, sat în zona Hunedoarei, 75
Torino, 175, 229
Torma Károly, Repertorium ad literaturam Daciae archaeologicam et epigraphicam. Repertorium Dacia régiség és felirattani irodalmához, 319
Torontal, 229
„Traian“, 165
Transilvania, VI (vezi și Ardeal; Erdély; Marele Principat al Transilvaniei; Siebenbürgen), VI-IX, 1—8, 14, 18, 43, 48, *54—55*, 57, 59, 61—70, *68*, 73—75, 78, *79—81*, 82, *84*, 88, 91, 97, 105—112, 115, 117—118, 121, *122—124*, 124, *127*, 130, *133—136*, 134, *139*, 140—141, 143—146, 148, *149*, 150, 153—154, *154*, *156*, 156, *160*, 160, 161—163, *161—162*, 166, 168—175, 177, 180, 182, 184—187, 192, 195, 198, *200*, 201, 205—206, 208—211, 215—216, 219, 221, 224, *226—227*, 228—229, 232, *234—235*, 234, 237, 239—242, 244—245, 247, *249*, 250, 254, *255—256*, 256, 260—264, *262*, 266, 268, 273, 277, 279, 291, 299, *302*, 205, 307—309, 316, *319*
„Transilvania“, 2, 25, 61, 64, 75—76, 78, 101, 168, 224, 240, 247, 281, 283, 287, *290*, 291, *297*, *300—301*, 300, 305, 307, 309
Transilvania, articol din „Federațiunea“, 1869, 270
Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, 1918—1928, 317
Transilvania, Știri din Dietă, articol din „Gazeta de Transilvania“, 1841, 59
Trausch, Joseph, Schriftsteller Lexikon oder biograpisch-literarische Deuk Blätter der Siebenbürger Deutschen, 150
„Tribuna“, seria de la Sibiu, 43, 93, 291, 300
Tribunalul suprem al Transilvaniei de la Cluj (vezi și Curtea de apel), 205, *207*, 208.
Turcia, *199*
Turda, *163*, 176, 205, *218*, 219, *224*, *231*, *233—234*, *245*, 259, *283*
Turnu-Roșu, trecătoarea, *148*, *150*, *239*
Tușnad, *258*

Ț

„Țara Bârsei“, 25, 134
„Țara Moților“, 169
„Țara noastră“, 61
Țara Românească (vezi și Valahia), 5, *7—8*, 8, 14, *15*, *18*, 24, 25, 28, *29*, 30, *33—34*, 33, 36—37, *37*, *43*, *45*, *49*, *55*, 58, *149*, 170
Țara Românească, articol din „Gazeta de Transilvania“, 1838, 35
Țara Saxonă, vezi Fundus Regius

U

Ucalegon, oraș biblic, *143*
Uioara, vezi Ocna Mureș
Ujabb Nemzeti Könyvtár, serie editorială maghiară, 269
Ungaria (vezi și Ungarn), VI, VIII, *18*, 65—67, 69, 75—76, 78, 82, 91, *93*, 107, 110, 122, *123*, 124—125, *127*, *134—135*, *139—141*, 139, 143, 145, 160—162, 168, 171—172, 174—175, 180, 182, *184*, 184—187, 198, *204*, 205—206, 208, 210, *212*, 215—216, 219 221—222, *225*, *231*, *236*, 240, *245*, 245—247, *249*, 250, *251*, *255*, *267*, 277, 295, 311—312, *314*
Ungaria, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1868, 215
Ungarn, vezi Ungaria
„Unirea“, 259, 266, 273, 300
Unirea religioasă cu Roma de la 1700, 270, 279
Universitatea din Cluj, 264
Universitatea din Pesta, 259
Universitatea din Viena, 6, 41, 64, 99, 259
„Universitatea“ săsească din Sibiu, *112*, *129*, 130, *137*, 148, 157, 175, 191—192, 198
Urechia, V. A., L'Aliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre Autriche, 171
Urechia, V. A., Istoria școalelor de la 1800—1864, 28

V

Vác (Vaț), oraș și închisoare politică în Ungaria, 234, 243
Valahia, vezi Țara Românească
Vancea Ioan, Allocutio quam Ioannes Vancsa de Buteasa miseratione divina et apostolicae sedis gratia archiepiscopus et metropolita Alba-Iuliensis seu Fogarasiensis romanorum gr. rit. catholicorum per Transylvaniam et Hungariam. Praelatus domesticus Sues Sanctitatis. Solio pontificio assistens ss. theologiae doctor etc., etc. Occasione canonicae suae in sedem metropolitanam introductionis die 11 mensis aprilis anno reparatae salutis 1869 ad clerum populumque archidioecesanum habuit, 268

Varietăţi, rubrică din „Telegraful român“, 1874, 242
Varietăţi, rubrică din „Telegraful român“, 1879, 312
Varna, 8, *49—50*, 49—50
Varşovia, *127*
„Vaterland“, *233*
„Vatra“, seria veche, 273
Vărmaga, sat în zona Hunedoarei, *39*
Verstärkter Reichstath, vezi Senatul Imperial de la Viena
Vesa, Vasile, Aspecte ale activităţii cultural-politice a burgheziei române din Transilvania la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, 153
Vicariatul foraneu greco-catolic al Silvaniei, 277, 309
Vice-colonelul Iuliu Mihályi de Apşa, articol din „Tribuna“, 1898, 291
Victor Mihályi de Apşa (1875—1915). Omagiu la jubileul arhieriei de 40 ani. Date biografice, articol din „Unirea“, 1915, 273
Vidra de Jos (vezi şi Alsóvidra), *52*, 53
Viena, VI, VIII, XII-XIII, 4, 27, 29, *45*, 64—65, *74—75*,*99*, 99, *104*, 105, 107, *109*, 110, 112, *117—118*, 119, *122*, *126—129*, 129—131, *132*, *134*, *136*, *138*, 138, *140—143*, 143, *145—148*, 143, 146, *150—151*, 150, 154, *155*, 157, *158—159*, 159—160, *161—162*, 162—163, *164*, 165, 167, 170, 172—174, 191, 194, 197—198, 211, 216, *225—226*, *228—230*, 228—230, 234, 250, 259, 265, 268, 311—312, *312—314*, 315, 318
Vinţul de Jos, 169
Virgilius, Publius, Maro, Eclogele, *40*, 41, 58
Vîlcele, staţiunea balneară, XIV (vezi şi Elöpatak), XIV, *151*, 153, *164*, 164, *257—258*
Vornicia temniţelor din Ţara Românească, 57
Vulcan, Iosif, De ce voim să avem teatru naţional?, 78

W

Walachei, articol din ziarul „Siebenbürger Wochenblatt“, 1838, 25
„Wiener Zeitung“, *123*

Z

Zagreb (vezi şi Agram), *164*, 165
Zalău, 261, 287
Zarand, 65—66, *75*, 91, 97, *137*, 172, *181*, 182, 185
Zărneşti, 89, 103, *114*, 159, *179*, *296*
Zibot, vezi Şibot, sat în ţinutul Albei
Zlatna, X, 10—12, *12—21*, 14, 16—20, 22, *23—24*, *26—27*, *29—30*, 32, *34*, *36—39*, 36, 39, *42*, 43—44, *44*, *46—48*, 49, *50—52*, 53—54, *57*, *59*, 59—60, 105, *194*
„Zorile pentru minte şi inimă“, revistă manuscrisă a elevilor români de la Liceul academic piarist din Cluj, 62
Zsebely, vezi Jebel, în Banat
Zürich, 228

CUPRINS

Cuvînt către cititori V
Tabel sinoptic al scrisorilor din volumul V VII
Scrisori ale lui Vasile Pop către George Bariţ 1
Scrisori ale lui Iosif Hodoş către George Bariţ 61
Scrisori ale lui Dimitrie Moldovan către George Bariţ 105
Scrisori ale lui Ilie Măcelariu către George Bariţ .. 167
Scrisori ale lui Ioan Micu Moldovan către George Bariţ 259
Indici 325
    Indice de nume 327
    Indice de materii 351

VERIFICAT
1987

Lector: IORDAN DATCU
Tehnoredactor: POMPILIU STATNAI

Bun de tipar: 14.05.81. Coli ed. 39,08. Coli tipar. 25,25. Planșe tipo: 18.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1410 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918“,
str. Grigore Alexandrescu nr.89—97
Bucureşti
Republica Socialistă România